

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Jean-Pierre Filiu

Gazze Tarihi

2015 Filistin Kitap Ödülü "En İyi Akademik Kitap"

B
BİLGE
KÜLTÜR
SANAT

Fransızcadan çeviren Eylem Alp

GAZZE TARİHİ

YAYIN NO: 744

GAZZE TARİHİ

Jean-Pierre Filiu

Özgün Adı: *Histoire de Gaza*

© Bilge Kültür Sanat Yayın Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.

Sertifika No: 16228

1. Basım, Mart 2016

ISBN: 978 - 605 - 9241 - 44 - 1

Genel Yayın Yönetmeni: *Ahmet Nuri Yüksel*

Sayfa Düzeni: *Nurel Naycı*

Baskı-Cilt: *Çevik Matbaacılık*

Davutpaşa Cad. Besler İş Merkezi No: 20/18-19 Topkapı / İstanbul

Tel: (0212) 501 30 19

Kapak Baskı: *Azra Matbaacılık*

BİLGE KÜLTÜR SANAT

Nuruosmaniye Cad. Kardeşler Han No: 3 Kat: 1 34110 Cağaloğlu / İstanbul

Tel: (0212) 520 72 53 (Pbx) Faks: (0212) 511 47 74

bilge@bilgeyayincilik.com www.bilgeyayincilik.com

GAZZE TARİHİ

JEAN-PIERRE FILIU

Fransızcadan çeviren
Eylem Alp

JEAN-PIERRE FILIU

Uzun bir süre çeşitli Arap ülkelerinde diplomat olarak çalışan J.-P. Filiu 2006'dan bu yana Profesör unvanıyla Paris Sciences Po'da Uluslararası İlişkiler bölümünde akademik çalışmalarını sürdürmektedir. Siyasetbilimi, yakın dönem siyasi tarihi ve özellikle de Ortadoğu ile Arap-İslam dünyası konularında çalışmaktadır. İngilizce ve İspanyolcanın yanı sıra Arapça da bilen Filiu yayınladığı çok sayıdaki bilimsel eserin dışında sanatçı kimliğiyle de yine Gazze Şeridi üzerine bir şarkı sözüne (Zebda grubu için) ve Futuropolis Yayınevi'nden çıkan ve ABD ile Ortadoğu ilişkisini konu alan bir çizgi romanın (*Les Meilleurs ennemis*, 3 cilt, çizer David B.) senaryosuna da imza atmıştır. Yazarın ayrıca Jimi Hendrix (*Jimi Hendrix, le gaucher magique*, Mille et une nuits) ve Camaron de la İslam'ın (*La Révolution du flamenco*) hayatını anlattığı iki de biyografik eseri bulunmaktadır.

Bunun yanı sıra J.-P. Filiu *L'Apocalypse dans l'Islam* adlı kitabıyla Augustin-Thierry "Rendez-vous de l'Histoire de Blois" Tarih Ödülü ve *Gazze Tarihi* adlı kitabıyla da 2015 Filistin Kitap Ödülleri "En İyi Akademik Kitap Ödülü"ne layık görülmüştür.

Yazarın eserleri:

Mitterrand et la Palestine, (Fayard, 2005); *Les Frontières du jihad*, (Fayard, 2006); *Mai 68 à l'ORTF*, (Nouveau Monde, 2008); *L'Apocalypse dans l'Islam*, (Fayard, 2008); *Les Neuf Vies d'Al-Qaida*, (Fayard 2009), yeniden basım *La véritable histoire d'Al-Qaïda*, (Pluriel Hachette, 2011); *Camaron, la révolution du flamenco*, (Mille et une nuits, 2010); *La Révolution arabe: Dix leçons sur le soulèvement démocratique*, (Fayard, 2011); *Histoire de Gaza*, (Fayard, 2012); *Le Nouveau Moyen-Orient*, (Fayard, 2013); *Je vous écris d'Alep*, (Denoël, 2013); *Histoire de Gaza*, (Fayard, 2015); *Les Arabes, leur destin et le nôtre*, (La Découverte, 2015); *Qui est Daech?*, (ortak) Edgar Morin, Régis Debray, Gilles Kepel, Michel Onfray, Olivier Weber, Jean-Christophe Rufin ve Tahar Ben Jelloun, (Philippe Rey, 2015); *La Dame de Damas*, (Cyrille Pomès ile ortak), (Futuropolis, 2015).

*Vaktinden önce Gazze'de ölen
Binlerce insanın anısına
Oysa aileleriyle birlikte barış içinde
Yaşayabilecekleri bir ömürleri vardı*

*O günlerin uzakta kaldığı doğru
Fakat bugün bu kitapta okuyorum*

*Hüzünlü bir Tarih kitabında
Yaşamak için çırpınan bir halkın hikâyesini*

*Bütün her şeyin yankılandığı doğru
Hâlâ büyükbabamın yüreğinde*

*O günlerin uzakta kaldığı doğru
Fakat hayat akmaya devam ediyor*

*Umut azalmıyor
Yalnızlık içindeki bir yankı misali*

*Bu kitaba bakarken
Gördüğüm tarihler bunlar*

*Sayfa 22, Filistin mandası
Sayfa 47, paylaşım planı*

*Sayfa 48, sürgünlerin gözyaşı seli
Sayfa 67, Altı Gün Savaşı.*

PALESTINIAN RAPPERZ (PR)

Gazze, 2006.

İkinci Baskının Önsözü

İki kez Gazzede bu kitabın ürünü olan araştırmayı sunma imkânım oldu. Her iki durumda da sunumum Fransız Enstitüsü'nde, eski adıyla Fransız Kültür Merkezi (FKM) bünyesinde, bugün Charles de Gaulle Caddesi olup eskiden Victor Hugo Sokağı adını taşıyan yerde gerçekleşti. Bu diyalog, tartışma ve üretim mekânının, en karanlık günlerde dahi korunmuş olması ülkemiz adına gurur vericidir. Birinci intifada boyunca (1987-1993) FKM Gazzedeki tek yabancı kültür varlığıydı ve keza Fransız Enstitüsü 2006'dan beri bu türdeki tek kurumdur.

İlk konferansımı, Kasım 2010'da araştırmalarımın ara aşamasından dayken Arapça gerçekleştirdim. Hazırladığım konuşmanın konusu "Firavunların Gazze'sinden Bizans'a" idi. Konuşmamda tam da, Roma döneminde Gazze şarabının meşhur olduğu ve bütün Doğu Akdeniz'de ticaretinin yapıldığını hatırlattığım esnada dinleyiciler arasındaki sakallı bir bey heyecanla beni durdurdu, fakat o da yanında oturanlardan biri tarafından durdurularak şöyle bir uyarı aldı: "Eşek kafa, Peygamberimizden yüzyıllarca öncesiydi, Gazze'nin bağları tarihimizin bir parçasıdır!" Bunun üzerine herkes gülmeye başladı, beni durduran kişi bile ve konferans Bizans dönemine kadar devam etti.

İkinci sunumum Haziran 2013'te, bu kitabın özgün baskısından bir yıldan fazla bir süre sonra gerçekleşti. Fransız Enstitüsü'nün bahçesinde araştırmamın değerli tanıklarından bazı kişileri tekrar görmekten mutluluk duyuyordum. Fakat o dönemde Gazze gündeminde pek de siyasi olmayan bir konu zihinleri meşgul ediyordu: Han Yunus'tan genç bir mülteci, Muhammed Assaf Beyrut'ta "Arab Idol" yarışmasını, bu sürükleyici mükerrer televizyon programını diğer bütün Arap yarışmacılara karşı kazanmak üzereydi. Ortam neredeyse bayram gibiydi (nispeten), hele ki

İsrail'in Gazze açıklarında izin verdiği avlanma bölgesinin birkaç deniz mili daha genişlemesi sebebiyle deniz kıyısındaki restoranlar muhteşem balıklar tedarik ederken.

Gazze “Şeridi” -berbat bir adlandırma olsa da- halkının daha iyi bir gelecek hayali kurması için daha fazlası gerekmiyordu aslında. Bir uydu kanalındaki bu sürükleyici tekrarlar ve tabaklardaki eşsiz lezzetler Gazze'nin günlük hayatındaki o büyük trajedi karşısında çok yersiz görünebilirler. Bu topraklarda yaşayıp da kendi canında ya da yakınlarınınkinde İsrail işgalinin şiddetini ya da Filistin'in “düşman kardeşlerinin” kavgasını hissetmeyen hiç kimse tanımıyorum. Fakat yine de hayat ve umut her şeye rağmen daha önemlidir çünkü ancak bu iletişim enerjisi dayanmayı ve büyük çoğunluğu abluka altına alınmış bir “şeritten” başka bir ufku görmeyen o gençlere inanmayı mümkün kılıyor.

Gazze'deki bu kadınların ve erkeklerin de hikâyesini anlatmak için çaba gösterdim. Bu isimsiz kişileri tamamıyla hak ettikleri yere, yani onurlu ve özgür yaşam mücadelelerinin tam merkezine yerleştirmekten henüz çok uzak olduğumun farkındayım. Fakat tüm samimiyetimle bu kitabın, çoğu kez galiplerin övünen anlatıları ya da liderlerini ve yüksek icraatlarını kutlamaya adanmış farklı Filistinli hareketlerin “kutsal hikâyeleri” içinde gömülü kalmış ortak belleğin yeniden canlandırılmasına vesile olacak çalışmaların yolunu açmasını umut ediyorum.

Bu kitabı 2011 yılının son günlerinde üç çıkmazı ortaya koyarak tamamlamıştım: Gazze Şeridi'nin ve halkının kaderine kilit vuran İsrail çıkmazı, Filistin çıkmazı ve insani çıkmaz. Üç yıl sonra hâlâ bu üç çıkmazın sürdüğünü ve gittikçe endişe verici bir hâl alan uluslararası eylemsizlik zemininde Gazze halkının büyük acı çektiğini gözlemlemek mümkündür.

*

* *

İsrail çıkmazı İbrani devletinin Gazze meselesini sadece güvenlik açısından ele alma isteğinin bir sonucudur. Eylül 2005'teki tek taraflı çekilme tam da İsrail'e, artık Filistin topraklarını uzaktan kontrol ederken yaşadığı kayıpları büyük ölçüde azaltmasını sağladı: Bu topraklar karadan ablukaya alınmış, havadan ve denizden gözetimde tutulan ve düzenli olarak bombalanan topraklardır. Fakat bu salt güvenlikçi

yaklaşımına, Filistinli sorumlulara yönelik “hedef “ alınmış saldırılar ve karşılığında da Hamas ve müttefiklerinin gittikçe artan bir etkinlikte karşılık vermesi düzenli olarak eşlik eder.

Gazze Şeridi’ni 14-21 Kasım 2012’de bir kez daha yıkıntıya çeviren kısır bir döngüdür söz konusu olan. İsrail ordusu, bu “Savunma Sütunu” operasyonu sırasında Gazze’den gelen atışlar sonucunda ölen ikisi asker olmak üzere altı İsrailiye karşılık 1500 hedefi vurduğunu ifade eder. Filistinli kaynaklar bölgedeki bu saldırı esnasında ölen vatandaş sayısının 166 olduğunu belirtir ve bunların büyük bir kısmı sivillerden oluşurken, yıkımın bedeli bir milyar doları bulur. İsrail 2009 yılındakine benzer bir kara operasyonu ihtimali karşısında geri adım atar ve sonuç olarak Mısır’ın nezaretinde Hamas’la gayriresmî bir ateşkes yürütülmesini kabul eder.

Aynı sebepler aynı sonucu doğurur, 11-14 Mart 2014 yılında ve bu kez Hamas’ın İsrail ile “cephe hatlarında” az çok serbestçe hareket etmesine müsaade ettiği tek fraksiyon olan İslâmî Cihad’ın müdahil olmasıyla yeni bir İsrail - Filistin tırmanışı sergilenir. Birkaç gün sonra statüko sağlansa da durum hassasiyetini korumaya devam eder. Çünkü Mısır ve İsrail tarafından Gazze Şeridi’ne uygulanan ambargo aslında Sina’da açılan tüneller vasıtasıyla kaçakçılığı teşvik eder ve aslında bu faaliyet Hamas’ın Gazze’deki temel gelir kaynaklarından biridir.

Böylece hem Gazze Şeridi’nin kuşatılması İslâmcıların elini güçlendirirken hem de silah kaçakçılığına elverişli bir ortam sağlar çünkü tünellerin kazılmasına ve bakımına bağlı azımsanmayacak yatırımları karşılayacak tek kaynak silah kaçakçılığıdır. İsrail ile Filistin arasındaki her karşılaşmada artık Hamas ve müttefiklerinin attıkları daha da uzun menzilli roketler ortaya çıkmaktadır (hatta Tel Aviv ile Kudüs civarları bile Kasım 2012’de isabet alır). Her bir krizin bir diğerinin zemini hazırladığı ve ne Filistinliler ne de İsraililer için hiçbir kalıcı çözüm üretmeyen İsrail çıkmazı, salt güvenlikçi anlayış yerini siyasi bir diyaloga bırakmadığı sürece devam edecektir.

Bu kâbusa dönüşen kısır döngü Gazze Şeridi’ni 2014 yazı boyunca tekrar dehşetin dipsiz derinliklerine sürükler. 8 Temmuz’dan 26 Ağustos’a kadar İsrail’in “Koruyucu Hat” saldırısı kelimenin tam anlamıyla Filistin topraklarını kasıp kavurarak birçok mahalleyi bütünüyle moloz yığınına çevirir. Kasım 2012’de fayda sağlayan Mısır’ın ara buluculuğu, Temmuz

2013'te, Mısır'ın tarihindeki ilk seçilmiş cumhurbaşkanı, Müslüman Kardeşler mensubu Muhammed Mursi'yi deviren Mareşal Abdülfettah Sisi'nin İsrail yanlısı tarafgirliği sebebiyle artık etkinliğini kaybetmiş durumdadır. Dış bir moderatörün bulunmaması böylece silahın, özellikle de İsrail komandolarının ve zırhlılarının yirmi günlük kara müdahalesi sırasında yok edici mantığının önünü açar.

Ateşkes nihayet ilan edildiğinde ise vahim bir bilanço ortaya çıkar: Gazze'de 2100'den fazla kişi öldürülmüş (beş yüze yakını çocuktur), bombardımanların yıkıntıları arasında kalan ceset sayısının fazlalığı sebebiyle ise nihai rakamın belirlenmesi mümkün olmamıştır; yaklaşık on sekiz bin konutun kısmen ya da tamamen yıkılmış olmasından dolayı yüz binden fazla Filistinli evsiz kalmıştır. BM'ye göre Gazze halkının sadece % 10'u günde 6 ila 8 saat suya kesin olarak erişebilirken % 75'i sadece üç günde bir hatta daha da düşük bir oranda su bulabiliyor.

İsrail bu durumda ancak çok nispi bir “zafer” iddia edebilir. Bu saldırıda 66 askeri, Filistinlilerin atışları sonucu ise 6 İsrailli sivil hayatını kaybeder (ve bir Tayland vatandaşı). Filistin roketlerini tespit edebilen “Demir Kubbe” sistemi kırılğanlığını kanıtlamış oldu, hatta birçok Batılı havayollarının Tel Aviv'e uçuşlarını geçici olarak durdurmasına yol açtı. Hiçbir zaman Hamas'ın atışları ateşkesten önce kesintiye uğramadı ve çatışma boyunca İsrail topraklarının içlerine isabet etmeyi sürdürdü.

Elbette İsrail, Hamas'ın kendi topraklarına olası sızmaları zorlaştıran onlarca tünelin yıkıldığını ifade edebilecek durumdadır. Fakat bu karmaşık alt yapının keşfedilmesi İsrail'in Gazze Şeridi'ne sınırı olan yerleşimlerinde tedirginlik yaratmadı değil. Bu keşif İsrail için her şeyden önce siyasi bir soruna salt askerî bir cevabın beyhudeliğini ancak doğrular niteliktedir: İbrani devleti, Gazze'de 2005'ten önce doğrudan ya da kendisi de yıkıcı bir savaş döngüsünün öncülü olan 2005'teki “çekilme”den itibaren dolaylı bir işgal ilişkisi içinde değil de eşitlik zemininde Filistinli ortaklarla müzakereye hazır mıdır?

*
* *

Filistin çıkmazı 2014 yazına kadar, el-Fetih ile Hamas arasında pek de inanmadan yürütülen “barışma” devrelerine rağmen bütünlüğünü korudu. Yaser Arafat'ın hem el-Fetih hem de FKÖ yönetimindeki halefi

olan Mahmud Abbas, görev süresi 2009'da dolmasına rağmen Filistin Otoritesi başkanlığına asılı kalır. İsmail Haniye ise Hamas hükûmetinin başbakanı olarak 2006'daki genel seçimleri dayanak alarak Gazze'de kalmayı sürdürür.

Yeni bir cumhurbaşkanlığı ve parlamento seçiminin yapılması her birinin meşruiyetini yeniden sağlamak için muhakkak şarttı. Fakat el-Fetih ve Hamas, biri için Batı Şeria diğeri için Gazze Şeridi olan fiefle-rinin tartışmasız yönetimlerine çok fazla bağlanmışlardı ve bir sonraki seçimlerin *sine die* ötelendiğini görmekten memnuniyet duyuyorlardı.

Filistin tarihinde ilk kez, milliyetçi hareket derin bir şekilde iki zıt kampa bölünmüştü ve her biri Filistin halkının kendi kaderini tayin hakkı için belirleyici olan statükonun korunmasında fayda görüyorlardı. Batı Şeria'nın "Fetihistan"ı Gazze'nin "Hamasistan"ı, her bir gösteriyi bastırmakla görevli kolluk kuvvetlerini geliştirerek ve hem üretken olmayıp hem de klientalist bir bürokrasiyi daha da şişirerek birbirlerini mütemadiyen güçlendiriyorlar. 2006'da el-Fetih'in yaptığı söylenen yolsuzluklara karşı kampanya yürüten Hamas, Gazze'de rakibinin en beter sapmalarını yeniden üretmekte gecikmedi.

Hamas'ın dış idare şefi (Siyasi Büro) Halid Meşal düzenli olarak Mahmud Abbas'la "barışma" müzakerelerini yürütür. Aralık 2012'de Gazze'ye yaptığı ilk ziyaret sırasında Meşal, pek tabii ki Hamas'ın etrafında kurulacak "Filistin'in birliğinden" söz etmesini duymak isteyen büyük kalabalıkları meydanlara çeker. Bir sonraki ay belki biraz daha kalabalık olan kitleler Gazze Şeridi'nde el-Fetih lehine gösteri yapmak üzere bir araya gelir. Hamas'ı şaşırtan bu güç gösterisi Mahmud Abbas'ın partisine bağlılıktan ziyade Gazze'de İslâmcıların kimseyle paylaşmadıkları hükümetlerine bir son verme isteği idi daha çok.

Gazze halkı, el-Fetih'e olduğu kadar Hamas'a ya da diğer oluşumlara hak etikleri yeri veren özgün bir Filistin birliğinin yeniden tesisini yürekten umuyor. Bu halk eskiden el-Fetih'in yaptığı gibi şimdi de Hamas'ın dayattığı prangaları reddediyor. Fakat çoğunlukla bağımsız ve genç olan eylemci çevrelerinin ötesinde bu umut, hem Hamas hem de el-Fetih üzerinde baskı uygulayabilecek bir harekete dönüşmekte zorlanıyor. Gazze Şeridi'nin Batı Şeria'dan çok daha fazla acısını çektiği alan paylaşımı ve siyasi bölünmüşlük bu duruma işaret eder.

Nisan 2014'teki İsrail - Filistin barış görüşmelerinin, Washington'da dahi Netanyahu hükûmetinin engellemesine bağlanan başarısızlığı, paradoksal olarak Abbas'ı Filistinliler arası düzlemde serbest bırakır. el-Fetih ile Hamas nihayet teknokratik amaçlı bir millî uzlaşma hükûmeti üzerinde anlaşılır. Haziran'da İsmail Haniye hükûmetini resmen lağvederek yerini Rami Hamdallah'ın yönettiği 17 üyeli (5 Bakanı Gazze'den) ve hem Gazze Şeridi hem de Batı Şeria üzerinde etkin bir kabineye bırakır.

ABD ve Avrupa Birliği bu koalisyon hükûmetiyle çalışmayı İsrail'in aleyhine kabul ederken, İsrail Abbas'a "teröristlerle" işbirliği yapmaması konusunda uyarıda bulunur. Fakat el-Fetih ile Hamas arasında her şey çözülmüş değil; İslâmcı hareketin silahlı kolu, Kassam Tugaylarının ya da Gazze'de Hamas'a bağlı 40.000 memurun (Katar maaşlarını Filistin Otoritesinin Ramallah'taki bloke edilmiş bir hesabına yatırmayı üstlenir) ne olacağı belirsizdir. Yine de ilk kez Gazze'nin abluka altındaki halkı Batı Şeria'daki vatandaşlarıyla yeniden bağları kurmanın mümkün olduğunu görebiliyor.

Bu rüya İsrail'in 2014 yazında görülmemiş yoğunlukta elli gün süren yıkıcı saldırılarıyla yerle bir olur. Birçok açıdan Netanyahu bu savaşı, zaten hassas olan Filistin birliğini dinamitlemek ve İsrail'in bir hayli işine gelen Batı Şeria ve Gazze arasındaki bölünmüşlüğü muhafaza ettirmek için başlattı. Bir ara kenarda kalan Filistin Otoritesi, Filistin delegasyonuna Kahire'de yürütülen ateşkes müzakerelerine başkanlık ederek oyuna dâhil oldu. Çatışmaların bitmesinden sonra Başbakan Hamdallah hükûmetin kuruluşunu ilan etmek üzere Gazze'ye gelir.

Mamafih Filistin'in birliği büyük ölçüde resmî kalmaya devam ediyor ve Hamas'ın sert kanadı, özellikle Kassam Tugayları Gazze'de uzun süre mutlak kalan iktidarlarını ancak görünürde bırakmayı düşünüyor. Başkanlık Muhafızları'nın, 2007'den beri yürürlükte olan ablukanın kaldırılmasına vesile olacak şekilde geçiş noktalarının kontrolünü İsrail ile Mısır'la birlikte ele alacağı ideal durumdan hâlâ çok uzaktayız. Bu arada, bir kez daha hedefleri ortaklaşan radikal İslâmcılar ve İsrail'in şahinlerinin sabote etmekte çıkarları olduğu çatışmasızlık dinamiğine alternatif olabilecek kalıcı bir çözüm bulunmuyor.

*

* *

İnsani çıkmaz, uluslararası ajansların ve keza dayanışma örgütlerinin Gazze Şeridi'ni aciliyet ve yardım söyleminden başka başka bir söylemle ele alamama kapasitesizliğine gönderme yapıyor. BM'nin halkın yarısına gıda yardımında bulunduğu Gazze'deki hayat seviyesinin yerle bir olmuş olması elbette inkâr edilemez bir gerçekliktir (yoksulluk ve işsizlik oranları 2013'te sırasıyla % 60 ve % 31'dir).

2013 yılının son günlerinde yaşanan büyük sel baskınları, binlerce kişinin yerinden olması ve atık sulardan bulaşan hastalıklar bölgenin kuzeyini kasıp kavurdu. Ancak bu felaket sadece kısmen doğal bir afetin sonucudur. Gazze'deki arıtma tesisi aslında, İsrail'in elektrik ve yakıt ikmaline getirdiği kısıtlamalarla sekteye uğratılmış durumdadır; bu sebeple daha aynı yılın Kasım ortalarında yağmurlarda taşmalar yaşanmıştı.

İşgal kuvvetlerine bu süregiden bağımlılık Gazze Şeridi'nin her türlü ciddi gelişme projesine engel teşkil etmektedir. Katar Emiri'nin Ekim 2012'deki ziyaretinde söz verdiği 400 milyon dolar da öncelikli olarak bölgenin kuzeyiyle güneyini birbirine bağlayacak bir otoban için ayrılmış durumdadır. Cömert hamî açısından en üst düzeyde görünür olan bu proje ekonomik kalkınma açısından ancak sınırlı bir etkiye sahiptir, çünkü her şeyden önce, inşaat malzemelerinin başlıca kaynağı olan Mısır ile yapılan kaçak ticaretin sorumlularına yarayacaktır.

Zira 2013 baharından itibaren Mısır ordusunun Gazze ve Sinâ'daki yüzlerce tüneli yıkmak üzere yürüttüğü operasyonlar, birçok şeyin olduğu gibi çimentonun da fiyatını uçurur. Genel olarak yasak olan kaçak ürünlerin artık fahiş olan fiyatları yerel halkın çektiği zorlukları daha da arttırarak tünel ekonomisine dâhil olan proletaryayı da işsiz bırakır. Ve bu durumun tam aksine, silah kaçakçılığını daha da cazip hâle getirdiğini ve değerini daha da arttırdığını gördük.

Gazze Şeridi'nin maruz kaldığı kuşatma özellikle hassas olan bir halkın topluca cezalandırılması anlamına gelmektedir. Fakat böyle bir politikanın başlıca sorumlusu 2007'den itibaren İsrail'e aitken, Mareşal Sis'i'nin Mısır'ı da Gazze ablukasında ağırlığını iyiden iyiye hissettirir. Refah'tan geçiş şartlarının 2011-12'deki esnekliği, özellikle yaşları 18 ila 40 arasında olan bütün erkeklere sınırı geçme yasağının geri getirilmesiyle terk edilir.

Böylece Gazze 2013 Temmuz'unda Mısır'da yapılan darbenin sonuçlarını yüksek bir bedelle öder. Muhammed Mursi'yi deviren intikamcı

askerler Müslüman Kardeşler'e mensup bu yöneticiyi Hamas'la birlikte "komplo" düzenlemekle suçlarlar. Bundan böyle Mısır'da yükselen yabancı düşmanlığı propagandası Filistinlilere, özellikle de İslâmcılara yönelik büyük sertlik içerir. Müslüman Kardeşler'in Mısır'da "terörist" bir örgüt olarak damgalanması Hamas'ın Mısır topraklarında faaliyet yasağını da beraberinde getirir.

2014 yazında ateşkes müzakeresinde bulunmak için pek de aceleci davranmadığını gördüğümüz Cumhurbaşkanı Sisi, Ekim'de Kahire'de Gazze'nin yeniden inşası için toplanan bağışçılar konferansı için sahnenin en önünde yer alır. Mısır, Hamas'a kendisinden daha elverişli olan Norveç'in resmî ortak başkanlığını kabul eder fakat çalışmaları çok sertçe yönetir. Sisi İsrail'in davet edilmemesini milliyetçi bir "kararlılık" gösterisi olarak sunar, hâlbuki söz konusu olan İbrani devletinin, doğrudan sorumlu olduğu yıkımların en azından sembolik olarak telafisine katkı sağlamasını engellemektir.

Gazze Şeridi'ne, "Koruyucu Hat" ile reva görülen yıkımın, beş buçuk sene önce "Dökme Kurşun" saldırısının verdiği zayıyatın üç ya da dört katı tutarında olduğu tahmin ediliyor. Bağışçılar da buna göre 5,4 milyar dolar vermeyi taahhüt ettiler (yarısı Gazze'nin yeniden inşası için diğer yarısı ise Filistin Otoritesi'nin bütçesinde kullanılmak üzere). Cömertlik madalyası açık ara, bir milyar dolar bağış yapma sözü veren Katar'a düşer (ardından 570 milyarla AB gelir). Fakat bu fonlar Gazze'nin de dâhil edildiği siyasi bir süreç yeniden başlatılmadığı sürece boşa aktarılmış olacaktır. Zaten Amerikalılar ile Avrupalıların, İsrail ile Filistin Otoritesi'ni Nisan 2014'te kopardıkları diyalogu tekrar başlatmaya zorlamakla birlikte ifade ettikleri şey budur.

Bu satırları yazdığım sırada Netanyahu hükûmeti Hamas'la "barışmış" bir Filistin Otoritesi'yle çalışmayı kesinlikle reddediyor. İsrail'in bu engeli, kış yaklaşırken Gazze'nin acil olan altyapısının yeniden inşasını tehlikeli bir şekilde ileri bir tarihe atıyor. Filistin çıkmazının aşılması ancak İsrail, Gazze Şeridi'nin ve topraklarının geleceği üzerindeki ipoteğini kaldırmayı kabul ettiği takdirde insani müdahale anlamında olumlu meyvelerini verebilir. Eğer bu İsrail çıkmazı süregiderse, hâlâ hassas olan düzen perspektifine zarar verecek ve kaçınılmaz olarak yeni

bir savaşı getirecek; ve bu kez bir önceki kadar beyhude ve ondan daha yıkıcı bir savaş olacaktır.

*
* *

Gazze Şeridi günümüzde hâlâ İsrail tarafından Filistin'in geri kalan kısmından koparılmış, Mısır tarafından ise Arap dünyasının dışına itilmiş olarak çifte bir yalıtılmışlığa maruzdur. Son yılların cehennemi savaş döngüsü Gazze Şeridi'ndeki 1,8 milyon kadın ve erkeğe dayatılan ablukanın ahlaken gerekçelendirilebilir olamamasının dışında aynı zamanda stratejik olarak da işlevsizdir. Bu mükerrer kriz potansiyelini Gazze kuşatmasını kaldırarak ve İsrail ile Filistin arasında kalıcı bir siyasi çözüm ufkunu yeniden açarak durdurmak gerekiyor.

Her zamankinden daha fazla Filistin milliyetçiliğinin beşiği olan Gazze'nin, bu halkın geleceğinin ve daimi olan kendi kaderini tayin hakkının merkezine tekrar yerleştirilmesi gerektiği kanısındayım. Çünkü İsrail ile Filistin halkları arasında, iki egemen devletin ortak varlığı üzerine kurulu özgün bir barışın yolu Gazze'de hâlâ açılabilir. Bu kitap tarihsel derinliği aşırı yüklü olan bir gündemi, geleceğe ve çekinmeden söyleyelim umuda dair bir bakış açısıyla yeniden ilişkilendirerek kurmaya çalışıyor.

Paris, Ekim 2014

Önsöz

Gazze kelimesi her yerde büyük bir ilgi ve heyecan uyandırır. Akdeniz, İsrail ve Mısır arasına sıkışmış olan ve “dünyanın en büyük açık hava hapishanesi¹” olarak adlandırılan 360 kilometrekarelik bu toprak parçası üzerinde bulunan bir buçuk milyon insan hayatını ancak günü gününe devam ettirebiliyor. Eylül 2005’te, bu daracık alanın dörtte birini kaplayan yerleşimlerin kaldırılmasının ardından İsrail’in geri çekilmesiyle 38 yıllık fiilî bir işgal de son bulmuş oldu. Fakat Gazze yine de sürülmüş, “köşeye sıkıştırılmış” olarak kalmaya devam etti; bir yandan kuşatılırken bir yandan da Filistinli gruplar arasındaki rekabet şiddetlendi.

Haziran 2007’de el-Fetih ve Hamas taraftarları karşı karşıya geldi ve Hamas’ın lehine dönen gerçek bir iç savaş yaşandı. Sonrasında Batı Şerri’deki Filistin yönetiminin uzlaşma seçeneğiyle ters düşen İslâmcı bir alternatif güçlenmeye başladı. 2008’in son günlerinde İsrail’in başlattığı saldırı, yaklaşık olarak bin Gazzeliden birinin öldüğü yoğun bombardımanlara rağmen Hamas’ın gücünü sarsmayı başaramadı. Hiçbir zaman bu topraklarda böylesi bir yıkımın yaşandığı görülmemiştir; ardından uygulanan katı abluka da tahribatın izlerini silmeye imkan vermiyor.

Böylesine kahredici bir gerçeklik karşısındaki bu şaşkınlığı ve hayreti, bu dehşeti ve korkunçluğu, bu hıncı ve kini ancak tarihsel bir bakış açısıyla aşmak mümkün görünüyor. Çünkü “Gazze Şeridi” coğrafyanın değil tarihin bir ürünüdür ve bu tarih, başka acılardan ve başka trajedilerden kaçabilmek amacıyla halkın büyük kısmının sığındığı bu toprak parçası üzerinde yaşanan acı ve trajik bir tarihtir. Gazze kendinden kaçanların üzerine kapanıyor, orada doğan çocuklarını ve oradan çıkmayı hayal eden herkesi kendine mahkûm ediyor. Ne İsrail’in ne Mısır’ın

istediği bu “Şerit” Filistin milliyetçiliğinin kapalı bir ortamda gelişme kaydettiği küçük bir toprak parçasından ibarettir.

Her türlü sembolik gayeden yoksun olan bu imkânsızlıklar alanı önce fedayinlerin, ardından da intifadanın potası hâline geldi. “Taşların İsyanı” karşılıklı olarak İsrail ve Filistin Kurtuluş Örgütü’nün (FKÖ) birbirlerini tanımalarına yol açtı, fakat barışın temellerini atan bu durum maalesef “süreç” aşamasında kaldı. Filistin Otoritesi ile İsraili İşçi partililer o zamanlar Gazze’yi Orta Doğu’nun Hong Kong’u hâline getirmeyi tasarlamışlardı. Bütün bunlar artık çok uzak ve bir o kadar da ulaşılmaz görünüyor; hâlbuki çok yakın, çok gerçekçi ve iyi hesaplanmış görünüyordu. İşte bu nedenle tarihsel çizgiyi, yıkıntıların ve yasın ötesinde yeni bir ufuk açabilmek amacıyla yeniden yakalamak gerekir. Gazze için ve hepimiz için; çünkü bu küçük toprak parçası üzerinde biraz da dünyanın sembolik kaderi rol alıyor aslında.

Gazze tarihini çalışmak birçok pratik ve metodolojik zorluğu barındırır içinde. Öncelikle yerel arşivlere çok rastlantısal bir şekilde erişilebiliyor, üstelik bitmek bilmeyen çatışmalar yüzünden kısmen yıkılmış, kısmen de art arda gelen yönetimler tarafından sınırların dışına taşınmış ve en nihayetinde, her biri “Filistin Otoritesini” bir tek kendilerinin temsil ettiğini söyleyen el-Fetih ile Hamas arasındaki bir bilek güreşine dönüşmüş vaziyettedirler. Bu engeli aşabilmek amacıyla Gazze’de Kasım 2010’da bir dizi tanıklığı ve yayınlanmamış belgeyi bir araya getirdim. Fakat burada da, araştırma için kimi yerleri hâlâ erişilmez olan bu topraklardaki güvenlik engellerine takıldım. Zamanı geldiğinde, hâlâ çok fazla Kudüs ve Batı Şeria üzerine odaklanmış bir Filistin tarih yazımının, şu ya da bu boyutunu, zenginleştirmek maksadıyla derinleştirmek gerekecek.

Günümüz Gazze’sinde tarihî bir araştırma yapmak isteyen herkes mutlaka, 2007’den beri iktidarın tek hâkimi olan Hamas’ın “resmî tarihi” yayma iradesiyle karşı karşıya kalacaktır. Hamas’ın himayesinde Gazze’de yapılan yayınlar² Müslüman Kardeşler’in, sürekli ve üstün bir şekilde son atmış yıllık süre boyunca milliyetçi mücadelenin öncüsü ve onun merkezinde oldukları sahteliğini ileri sürmektedirler. Bu iddia doğal olarak, Ramallah’taki şimdiki Filistin Otoritesi’ni teşkil eden el-Fetih’ten başlayarak diğer Filistinli grupların varlığını inkârı hedeflemektedir. Tarihsel yöntem tarihi yeniden yazma çabalarıyla uyumlu

araçları bize sunmaktadır; üstelik Gazze Şeridi gibi Hamas'ın uzun vadede hâkimiyetini perçinlemeyi düşündüğü bir yerde bu yöntemle elde edilebilecek kazanımları göz ardı edemeyiz.

Destekleri olmadan bu entelektüel girişimi nihayete erdiremeyeceğim birçok kişiye içten minnetimi ifade etmeden geçemeyeceğim: Frédéric Desagneaux, Kudüs Fransa başkonsolosu ve Gazze'deki meslektaşları Jean Mathiot ve Mecdi Şakura; Christophe Bigot, Tel Aviv Fransa büyükelçisi, Alexis Lecour-Grandmaison, Quai D'Orsay Yakın Doğu müdür yardımcısı ve Dominique Vondrus-Reissner, diplomatik arşiv sorumlusu; Gazze'de (alfabetik sırayla) Mustafa Abdüşşâfi, Sami Abdüşşâfi, Frey Ebu Medyan, Sahba Barbari, Tevfik Bseiso, René Elter, Ayman Mghamis, Rabah Muhanna, İsa Saba, Musa Saba, Misbah Sakr, Eyad el-Sarrac, Jason Şava, Ravya Şava, Gazi Surani, İntisar el-Vezir; Kudüs'te, Mordehay Bar-On, Charles Enderlin ve Jean-Baptiste Humbert; Paris'te Tevfik Aclimandos, Hasan Balavi, Marc Étienne, Henry Laurens ve Elias Sanbar; UNRWA bünyesinde, Anne Le More ve Richard Cook (New York) ve Amani Şaltut (Gazze).

Jean-François Legrain, Benjamin Barthe ve Alexis Tadié'ye yazdıklarımı okumaya vakit ayırdıkları için şükranlarımı sunarım. Maurice Sartre, Antik Gazze'de adımlarıma rehberlik etmeyi cömertçe kabul etti... ta Şam'dan itibaren. Kurumlarında yürütmekte olduğum araştırmalarımı sunmama izin veren profesörlere de minnettarım: Raşid Halidi, Peter Awn ve Astrid Benedek Columbia Üniversitesi, New York; Luz Gomez Garcia ve Ana Planet Universidad Autonoma de Madrid (Madrid Özerk Üniversitesi). Çalıştığım kütüphanelerin sorumlularına da keza teşekkürlerimi iletmek isterim: Sciences Po doktora okulu, Paris; Moşe Dayan Merkezi Tel Aviv Üniversitesi ve Columbia yerleşkesi. Nihayet bu kitap, Fayard Yayınları'ndan Olivier Nora ile Sandrine Palussière'in esirgemedikleri güven ve destekleri olmadan gün yüzüne çıkamayacaktı.

J.-P.F.

ŞERİTTEN ÖNCEKİ GAZZE

BİRİNCİ BÖLÜM

İmparatorlukların kavşağında

Yüzyıllar boyunca Gazze'yi keşfeden seyyahlar, verimli yer altı suları ve yumuşak iklimiyle beslenen bitki örtüsünün ne denli zengin olduğunu fark etmişlerdir. Günümüzdeki şehrin güneyinde denize açılan Gazze Vadisi göçmen kuşların ve küçük yabani hayvanların tercih ettikleri bir sığınaktır. Kıyı şeridindeki bu vaha, uzaktan geçen denizcilerin bakışlarını kendine çeker; serinliği ve gölgelik yerleri Necef Çölü'ne uzanan tozlu güzergâhlarla tezat oluşturur. Doğu Akdeniz kıyıları, misafirperver olamayan çölden önceki son barınak olarak Gazze'de son bulur. Bu nedenle Gazze'nin kontrol altına alınması, Nil Vadisi ile Orta Doğu'ya yerleşmiş güçler arasındaki rekabette önemli bir mesele hâline gelir, çünkü Gazze'den destek almadan Doğu Akdeniz'den Mısır'ı işgal etmek mümkün değildir. Buna mukabil Gazze, doğudaki Sina Yarımadası üzerinden gelecek her türlü istila için vazgeçilmez bir köprübaşı vazifesi görür. Asırlar boyunca Gazze, kendisini bir imparatorluktan diğerine savuran bu sarkaç hareketlerinin merkezinde yer aldı. Üzerinde yaşayan Sami topluluklar Yaratılış kitabında Kenan'la özdeşleştirilir, Gazze de onun güney sınırını teşkil eder³.

Hiksoslar İÖ XVIII. yüzyılda Orta Doğu'ya yerleşip, Mısır'ın işgalinde arka üs görevi gören Tell el-Acul'u olduğu kadar Şaruhen⁴ bölgelerini güçlendirirler ve kendi firavun hanedanlıklarını kurarlar -on beşincisi- fakat sonrasında Tebli hükümdarların şiddetli saldırıları karşısında güçlerini yitirirler. Hiksoslar Nil Vadisi'nden kovulunca günümüz

Gazze'sinin güneyine yerleşirler; Firavun I. Ahmosis ise Şaruhen'i ancak üç yıllık bir kuşatma sonunda ele geçirir. -1530'lu yıllara denk düşen bu tarihte düşmanın kalesi kökten kazanmıştır. Bu hükümdarlık zamanında ya da I. Tutmosis'inkinde Gazze Firavunların hâkimiyeti altına girer.

MISIR İLE DOĞU ÜLKELERİ ARASINDA

III. Tutmosis, Mısır yayılcılığının en büyük mimarlarından biri olarak Suriye'ye yönelik çok sayıda sefer başlatır -1457'ye doğru, firavunlar döneminde "Horus Yolu" denilen kıyı güzergâhını aşmak için birliklerinin başına bizzat geçer. Tahta geçişinin yirmi üçüncü yıl dönümünü Gazze'de kutlamayı tercih eder⁵. Bu vesileyle yirmi bin kişilik ihtişamlı bir ordu Kenan topraklarına saldırır⁶. Tam anlamıyla Gazze şehri bu yeni bağlamda, hafifçe kıyından içlere doğru, kum tepelerinin ortasında yer alan ve kabotaj faaliyetlerine uygun doğal limanı ile gelişme kaydeder.

Bölgedeki Mısır valisinin ana ikametgâhı olan Gazze, idari ve ticari bir merkez olarak ortaya çıkar. Refah ya da Deyr el-Belah* gibi komşu bölgeler de bu refahtan nasibini alır⁷. Fakat hükümdarlar gelip geçer, hükümlerlikler dağılır: Örneğin I. Seti, -1294'te Teb'de tahta çıkar çıkmaz gücünü göstermek amacıyla yine doğuya sefer düzenler. Karnak Tapınağı'ndaki freskolar, Antik Akdeniz şehirlerine karşı yapılan bu başarılı seferin hatırasını muhafaza etmektedirler⁸. I. Seti'nin halefi II. Ramses, kuzeydeki yeni tehlike olan Hititlere karşı koyabilmek amacıyla Gazze'deki Mısır garnizonunu başarıyla örgütler. Gazze'nin Kenan'daki Mısır topraklarının kontrolündeki önemi yadsınamaz⁹. En az on altı firavun, hükümlerlikleri süresince şu ya da bu sıfatla burada ikamet ederler¹⁰.

İsa'dan önce XII. yüzyılda Levant bölgesinde "Denizci Halkların" ortaya çıktığı görülür. Kökenlerinin Asya mı, Akdeniz mi hatta Avrupa mı olduğu konusundaki tartışmalar arkeoloji dünyasını hâlâ çalkalasa

* Kudüs'teki İsrail Müzesi'nin arkeoloji bölümünün giriş salonu, Deyr el-Belah'ın İÖ XIV. ve XIII. yüzyıllarından kalma insan görünümüne yedi lahdine ayrılmış. Aynı müzede sergilenen kentin diğer eserleri gibi lahitler de 1972'den 1982'ye kadar Trude Dothan tarafından yürütülen kazıların ürünüdür. O dönemler Moşe Dayan'ın edindiği bu koleksiyon ölümünden sonra karısı tarafından Laurence ve Wilma Tisch'e devredilir, onlar da bu koleksiyonu daha sonra İsrail Müzesi'ne bağışlarlar.

da bu “halkların” gelişinin Hitit İmparatorluğu’nun sonunu getirdiği doğrudur. Firavun III. Ramses karada olduğu gibi denizde de istilacıları yenmeyi başararak Mısır’ı dokunulmaz kılar. Fakat yine de onlara “Horus Yolu”nun bir kısmını bırakmak zorunda kalır ve bu “halkların” en önemlileri olan Filistinliler Sina ve Necef kapılarına yerleşir. Zorla ya da asimilasyonla Filistinliler Kenan’ın bu güneybatı kısmını “Filistia” olarak adlandırırlar; kökeni kesin olmayan bu isim Filistin kelimesine dönüşür. Filistia beş kentten oluşan bir federasyon şeklinde örgütlenir. Bu kentler Gazze’nin yanı sıra Aşkelon, Aşdod, Ekron ve Gat’tır.

Filistinliler zamanla, denize ulaşmalarına engel teşkil ettikleri iç kesimlerde bulunan Yahudi kavimlerle tekrar eden çatışmalara girerler. Sürekli devam eden bu çatışmalar iki ünlü dinî hikâyeye konu olur: Samson’un ve Golyat’ın (Câlût) hikâyeleri. Eski Ahit’te Tanrı’nın gönderdiği bir melek, saçlarının kesilmemesi şartıyla “İsrail’i Filistinlilerin pençesinden kurtarmaya¹¹” adanmış olan Samson’un doğumunu müjdelir. Korkusuz bir savaşçı, Herkül kadar güçlü Samson Filistinlilerle mücadelesini gittikçe arttırırken, sinsi Dalila ona ihanet eder ve uykusundayken saçlarını kazır. Düşmanlarının eline düşen ve gözlerine mil çekilen Samson zincirlenip Gazze hapishanesine kadar sürüklenir ve burada bitap düşene kadar bir değirmen taşını döndürür*. Fakat Gazze’de saçları tekrar uzayınca, pagan tapınağının sütunlarını ona zulmedenlerin üzerine yıkarak intikamını alır. Davud’a gelince çok genç yaşta Filistinli Golyat’ı yerle bir ederek Juda ve İsrail hükümdarlıklarını birleştirir.

İsa’dan önce X. yüzyılın ikinci yarısı boyunca, XXII. hanedanlığın kurucusu olan I. Şeşonk, Kenan ülkesini tekrar fethetmek ister. Nil deltasında oluşan bu askerî sefer de, önceki Mısır seferleri gibi Levant’a yönelik harekâtların ilk basamağını oluşturan Gazze’nin işgalinden geçer. Bu arada İncil’de adı geçen “Shishak”ın hâkimiyeti kalıcı değildir. Gazze her ne kadar dönem dönem Kudüs’e Süleyman’ın¹² ya da Hezekiya’nın¹³ hükümranlıklarında haraç ödese de, İÖ VIII. yüzyıla kadar Filistinli olarak kalmaya devam eder ki bu da onu Peygamber Amos’un¹⁴ lanetine mahkûm eder.

* Bu efsane yüzyıllar boyunca birçok şair ve drama yazarına ilham kaynağı olur: John Milton’un 1671’deki “Samson Agoniste”inden, Cecil B. De Mille’in 1949’daki “Samson ve Dalila”sına kadar.

İmparatorlukların sarkacı o dönemler Asur ile Mısır arasında gidip geliyordu. Gazze'nin kralı Hanun, onları birbirlerine karşı kullanmaya çalışır fakat -734'te Asurlu istilacıların kenti yağmalaması sonucunda kral, Ninive'nin [Ninova] vasalı olduğunu kabul etmek zorunda kalır. On iki yıl sonra, Asurluların karşı koyma gücünü küçümseyerek bu boyunduruktan kurtulabileceğini zanneder. Mısırlı takviye kuvvetler Raphia'da -günümüzde Refah- Gazze'nin güneyinde durdurulur ve burada Hanun düşmanların eline geçer ve zincirlenerek Ninive'ye sürülür. Bir sonraki asır boyunca Gazze Asurluların vasiliğine itiraz etmez ve bunun karşılığında özerkliğini elde eder. Ninive'nin -612'de düşmesi ve Asur İmparatorluğu'nun -609'da yok olmasıyla Gazze Mısır'ın yörüngesine girer. Fakat on yıldan az bir süre içinde, II. Nebukadnezar'ın yeni Babil İmparatorluğu'nun ordularına yenilip boyun eğerek. Gazze batı sınırında Babil'in ileri karakoluna, bağlı olduğu Mısır'ın girişinde ise ilk harekât üssüne dönüşür.

Pers İmparatorluğu'nun kurucusu ve Küçük Asya'da şimdiden Lidya ve İyonya'nın fatihi Büyük Kiros -539'da Babil'i ele geçirdiğinde Gazze bu yeni sınırlar için de ileri karakol görevini sürdürür. Babilli seleflerinin yerine Persli askerler geçerler fakat savaşa alışık Yunan paralı askerlerden de destek alırlar. İki asır süren bu Pers dönemi boyunca Gazze Mısır'la Levant arasında ticari bir kavşak olarak ve aynı zamanda "Mutlu Arabistan"ın, baharatların ve taşların Yemen'inin kervan yolunu denize ulaştırarak gelişme kaydeder¹⁵. Buna karşılık Gazze de bölgeye Atina sikkelerini (en sonunda kendi atölyelerinde de kalıplarını taklit etmeyi başarırlar) ya da Attika seramiğini yayar¹⁶. -450'ye doğru, Herodotos Gazze'yi ("Cadytis" olarak adlandırır) Küçük Asya'nın en büyük şehir merkezleriyle karşılaştırır ve Gazze'nin "Filistinli Suriyeliler"i¹⁷ hâkimiyetinde olduğunu belirtir. Tahkim edilmiş ve refaha kavuşmuş olan kent -343'te Mısır'a karşı Pers saldırılarının doğal merkezi hâlini alır. İşletilebilir ormanların uzaklığı Gazze'nin kendi donanmasını geliştirmesine ve denizlerde Tyros, Sidon ya da Byblos gibi Fenikeli kentlerle rekabet etmesine imkân tanımaz.

İKİ İSKENDER'İN ÖFKESİ

Kalben olduğu gibi aklen de Persli olan Gazze, Makedonyalı İskender'in yükselişini ve -333'te Suriye'yi işgalini kaygıyla izler. Halk, paralı Arap

askerlerin desteğiyle¹⁸ ve boyun eğmez askerî lider ve “Gazze kralı¹⁹” sıfatıyla anılan Batis’in otoritesi altında askerî bölükler etrafında birleşir. Büyük İskender, Tyros’u henüz birkaç ay önce ele geçirmiş olmasına rağmen, zorlanmayacağını düşünerek kenti kuşatır. Fakat -332’deki kuşatma, başarısız saldırılar ve yıkım çabalarıyla* yaklaşık yüz gün sürer. Kuşatılanların karşı saldırısı sonucu yaralanan Büyük İskender bütün intikamını Gazze’den alır: Savaşa katıldığından şüphe edilen yerliler katledilirken aileleri de köle olarak satılır. Fatihin önünde diz çökmeyi reddeden Batis ise uzuvları kırılarak İskender’in arabasına bağlanır ve can çekişen bedeni yıkılmış kentin surları altında gezdirilir. Gazze’nin yağmalanmasından elde edilen ganimetler istikameti Makedonya olan on gemiye yük oluşturur²⁰.

Bu askerî felaket Gazze’nin, Yunan kolonileriyle bölge halkının yeniden inşa faaliyetlerine yol açar ve bu durum, yerli halkın köklü bir şekilde Helenleşmesini de beraberinde getirir. Fakat Büyük İskender’in ölümüyle mirasçılarını imparatorluk kavgasına tutuşur: Gazze bir kez daha Ptolemaios’un satraplığı olan Mısır ile Selevkos İmparatorluğu’nu oluşturan ve ilk başkenti günümüz Bağdat yerleşiminin çok uzağında olmayan Doğu bölgesi arasında çekişme konusu olur. Bu arada Ptolemaios ile Selevkos’un ortak bir düşmanları vardır: Antigonos Monophthalmos, fakat Demetrios’un yönetimindeki ordusu Gazze yakınlarında -312’de büyük bir yenilgi alır. Bu zafer, Selevkos’un Suriye’nin kuzeyine yerleşmesinden ve başkentinin Antakya’ya taşınmasından sonra bile Ptolemaios’a Filistin üzerindeki hâkimiyetini sağlamlaştırma imkânını verir. Bu durum -200’e kadar devam eder: Gazze bölgenin en aktif limanlarından biri olarak gelişme gösterirken, daha da uzak doğuyla alışverişin geçiş yeri olan Arap Yarımadası’nın ticari rotasının ayrıcalıklı istikameti olarak kalır. Ptolemaios’ların temsilcilerinden biri özel olarak Gazze’de buhur konusundaki işlemleri kontrol etmekle yükümlüydü²¹; Mısır’da İskenderiye limanının açılması bile Gazze’nin bu özelliğini belirgin bir şekilde etkileyememişti.

İÖ II. yüzyılda imparatorlukların sarkacı tekrar doğuya doğru eğilir: Selevkoslar birçok başarısız girişimden sonra Gazze’nin ve bütün güney Suriye’nin kontrolünü ele geçirmeyi başarırlar. Otoritenin

* Gazze’nin yer altı tünellerinin ilk kez betimlendiği yerdir ve bu yer altı savaşı, tünelleri ve karşı tünelleriyle Gazze Şeridi’ndeki günümüz tünellerinin ilk hâlleri gibi görünüyor.

el değiştirmesi Gazze'nin ne gelişimini ne de ticari faaliyetlerini etkiler. Yağmur ve Tohum tanrısı Zeus Marnas (Aramicede "Efendimiz") inancı, büyük ihtimalle Filistinlilerin, tapınaklarının hâkimi olan Dagon'a adanmışlıklarından ileri gelir²². Fakat Selevkosların iktidarı birçok nedenden ötürü zayıflar: Yunanistan'a kadar gidip Roma'ya başkaldıran ve başarısızlığını belgeleyen anlaşmanın imzalanması sırasında (-188) bedelini ağır bir şekilde ödeyen III. Antiochos'un yankı uyandıran mağlubiyesinden sonra imparatorluğun bir kısmı elden gider ve Roma'ya ağır bir haraç ödemek zorunda kalınır. Bitmek bilmeyen bir haleflik kavgası V. Antiochos'un ölümüyle (-162) baş gösterir: Rakipler dış destek arayışına girer, Roma Selevkos hanedanlığının halefiyetine karışır ve bölgede gittikçe artan bir rol oynar. Bütün bunlara, Makkabi ailesinin liderliğinde Yahudiye Yahudilerinin yerel isyanları eklenir (-168). Pagan tanrılara tapmayı reddetmeleriyle doğan ayaklanmalarının başlangıcından sekiz yıl sonra, isyancı Yahudiler Gazze'ye saldırır, etraftaki bahçeleri yakıp surlarının dibinde kamp kurarlar. Kent taleplerine uyar hatta hatırı sayılır kişilerin oğulları rehin olarak Kudüs'e dahi gönderilir²³.

Gazze daha sonra yarım asırlık bir huzura kavuşur. Üzerindeki Selevkos hâkimiyeti devam eder fakat artık geçici ve gevşektir. Yahudi isyancılar, az çok örtük olarak çatışma hâlinde oldukları Selevkosların Kudüs'ten çıkarılmasını sağlarlar: Makkabilerin halefi olan Haşmonayimler -152'de fiilen bağımsız olan bir krallık kurarlar; yayılmacı politikaları kıyı şeridinin bir kısmının işgaliyle sonuçlanır. Gazze Antakya'nın emirlerindense Kudüs'ün yayılma isteğine karşı kendini daha zayıf hisseder. Fakat yine de bu sıkıntılı ortamda işler yolunda gitmeye devam eder. Yemen'den iki ayda gelebilen bütün deve kervanları Petra'daki Nebatî Krallığı'ndan geçmektedirler. Gazze de Arap şebekeleriyle olan yakın ilişkilerinin kendini Yahudilerin emellerinden koruyacağını umar. Fakat Haşmonayimlerden Alexandre Jannaeus -97'de Gazze'ye doğru hareket ettiğinde, Gazze Valisi Appolodotos'un Nebatiler ve kraları Aretas'tan yardım talepleri karşılıksız kalır.

Haşmonayimlerin Gazze kuşatması bir yıl boyunca devam eder ve ancak Appolodotos'un kendi kardeşi tarafından öldürülmesiyle son bulur. Bu durum kenti ikiye bölen Nebati taraftarlarıyla Haşmonayim taraftarları arasındaki mücadelenin işareti olarak görülebilir. Bu ihanet, meclis

üyelerini (500'ler Meclisi) Apollon Tapınağı'nda bile katleden saldırganların eline verir kenti²⁴. Kendinden önce Büyük İskender'in yaptığı gibi Alexander Jannaeus da bütün hıncını, kendisine çok uzun zaman direnmele suçladığı Gazze halkından çıkarır. Tıpkı -332'deki katliam ve yağmanın halkı yer değiştirmeye teşvik etmesi gibi -96'daki yıkım ve tasfiye, yerli halkları acımasızca vuran iradi bir Yahudileşme politikasını besler. Perişanlık ve *Gaza deserta* dönemi yaşanır²⁵. Yeni sahipler, Mayumaş'ın hemen yakınındaki limanı düzenlemek ve orada ikamet etmek için yıkılmış kenti ihmal ederler²⁶.

PAX ROMANA

Levant'ı Roma'nın himayesine sokma görevi General Pompeius'a düşer. -63'te Kudüs'ün alınması Gazze'deki Haşmonayim hâkimiyetine son verir²⁷, bundan memnuniyet duyan halk ise sembolik olarak bir "Pompeius" dönemini başlatır ve buna göre 1. yıl kentlerinin yeniden inşasının başladığı yıl kabul edilir. Suriye eyaletinin Roma valisinin ihtiyatlı vesaleti altındaki inşaat yükü devasa boyutlardadır. Bu iş, uğruna Gazze'nin kaderinin savrulduğu sürekli iktidar mücadeleleriyle daha da karmaşık bir hâl alır: -40'ta Yahudiye Kralı Hirodes, sonuncu Haşmonayimliyi yenince, kendisine başka topraklarla birlikte Gazze de bahşedilir; -36'da Mısır'ın efendisi Antonius eşi Kleopatra'ya hediye etmek üzere Gazze'yi ele geçirir; -31'de Antonius ve Kleopatra'nın ordularının yenik düşmesiyle Gazze Hirodes'in krallığına geri döner²⁸.

Milattan hemen önce, Büyük İskender'den miras aldığı ve Selevkoslar altında da koruduğu şehir devleti (*polis*) statüsünden memnun olan Gazze kesin olarak Roma'nın Suriye eyaletine bağlanır ve bundan sonraki altı asır boyunca ayrıcalıklarını ve kurumlarını korumayı sürdürür. "Horus Yolu", Mısır'dan Filistin'e giden ve Gazze'nin kilit noktası olduğu stratejik kıyı yolunun sürekliliğini vurgulayarak *Via maris* şeklinde Latinceleştirilir. Bu verimli ticari konum deniz pazarını, günümüzde Blakhiya semtine denk düşen Anthedon limanının gelişmesiyle daha da arttırır. Zeus Marnas inancının başarısı Gazze'nin zenginliğiyle eş değer ölçüdeyken Zeus'un başka temsilleri de saygı görmektedir²⁹ ve Apollon, Hekate, Afrodite ve Helios'un her birinin bir tapınağı ya da

mabedi bulunur. Böylesi bir gösteriş fanatik Yahudilerin öfkesini çeker ve 66'daki isyanda Gazze'yi yağmalarlar. İmparator Hadrianus kenti 130 yılında ziyaret eder ve beş yıl sonra, Bar Kokhba ayaklanmasının bastırılması sırasında yakalanan Yahudi mahpusları köle olarak satma ayrıcalığını onlara bahşetmekle yerli halkın intikamını aldığını zanneder. Bu arada, deniz kıyısındaki Mayumas kenar mahallesinde, sayıları azalsa da Yahudi bir topluluk olan Samiriler, Zerdüşter ile Hristiyanlardan oluşan azınlıklarla yan yana yaşamayı sürdürürler.

Ticari bir kavşak olarak ün salan kent aynı zamanda bahçelerini, tarlalarını ve bağlarını da geliştirir. Plutarkhos Gazze'yi, Yemenden ve Hint Okyanusu'ndan gelen buhur ve baharat ticaretindeki önemli pozisyonuna istinaden *aromatophora*, parfüm dağıtıcısı³⁰ olarak nitelendirir. Gazze'nin amforaları İskenderiye'ye olduğu gibi Beyrut'a da büyük miktarlarda ihraç edilir³¹. Kent bir hipodrom, bir gymnasium, bir tiyatro ve dört yılda bir olimpiyat oyunlarına benzer yarışmaların yapıldığı bir stadyuma sahiptir. Ziyaretini anmak üzere her yıl imparatorun şanına Hadrianus'a övgü festivali düzenlenir. Gazze aynı zamanda, Helen mükemmeliyetçiliğinin geliştirildiği retorik ve felsefe okullarıyla da gurur duyar. Roma, vergi kaynaklarını garanti altına aldıktan sonra kentin tartışmalarına müdahil olmaktan uzak durur.

Her şey, 313 yılında Hristiyanlığı da imparatorluğun diğer dinleriyle aynı düzeye çeken ve 337'de ölüm döşeginde vaftiz edilen Konstantin'in hâkimiyetiyle değişir. Gazze'nin Helenleşmiş aristokrasisi, Hristiyan dogmasına karşı en ağır ön yargıları besleyerek Konstantin'in selefi Diocletianus'un başlattığı baskıları destekler. Buna karşılık, genelde Mısır kökenli (ve hukuken aşağı tabakadan) Mayumas tüccar ve zanaatkarları bu yeni inançta Gazze'nin vesayetini sarsacak enerjiyi bulurlar³². Kendilerine bağımsız bir kent kurmak için imparatora başvururlar. Talepleri, Mayumas'ın Konstantia adını alma ayrıcalığını elde etmesiyle kabul görür.

Zeus Marnas'a sadık olan Gazze ile Hristiyan Konstantia arasındaki bilek güreşi IV. yüzyıl boyunca devam eder. Dinî düşüncelerin ötesinde Gazze seçkinleri denize erişim yolunu geri almakta kararlıdır ve amacına, Hristiyan geleneğinde "Apostata" (dönme) olarak anılan ve reforme edeceğini ileri sürerek paganlığı geri getiren Julianus döneminde (361-363) ulaşır. Öte yandan, Gazze'deki Hristiyanlık karşıtı ayaklanmanın

sorumlularının serbest bırakılmasını emrederek imparator, pagan inançlara çok daha mesafeli olsalar da halefleri döneminde Gazze'nin faydalanacağı bir çeşit imtiyazlı kent oluşturmuş olur. Mayumas halkının nüfusunun artması Gazze'nin kendi tanrılarına resmen bağlı kalmasını söz konusu etmez. Paradoksal olan ise, Hristiyanların bu zorunlu birleşmeyi reddederek görece refah içindeki Mayumas kiliseleriyle ultra-azınlıkta ve yalıtılmış olan Gazze'ninki arasındaki acı mesafeyi sürdürmesidir³³.

KEŞİŞLER VE SOFİSTLER

Piskopos Porphyrius Gazze'de 395'te³⁴ Roma İmparatorluğu'nun Batı ve Doğu İmparatorlukları olarak ikiye bölündüğü yıl göreve başlar. Yeni Piskopos 280 kişilik cemaatinin hemen tespitini yapar. Bir gece yaptığı coşkulu bir duanın ardından, bıktırıcı bir kuraklığa son veren yağmurun yağmasıyla din değiştiren on kadar kişiyi de kayda geçirir³⁵. Yine de Gazzeli Hristiyanlar hemşerilerinin baskılarına maruz kalırlar ve Meclisten (500'ler meclisi) dışlanırlar. Porphyrius, üstü olan Kayserya başpiskoposunu, dindar İmparatoriçe Eudoksia'nın, kocası Arcadius nezdinde davalarını savunduğu Konstantinopolis'e birlikte gitmeye ikna etmeyi başarır. İmparator, Gazze'nin "bu kadar iyi vergi yükümlülerinin"³⁶ önemli kaynaklarına zarar vermeye razı olmaz ve paganların yurttaşlık yükümlülüklerini ancak vergi sorunları gerekçesiyle düşürmeyi düşünebileceğini söyler.

Porphyrius bu yenilgiyi kabul etmez ve imparatoriçeyle muhteşem bir hukuki hile uydurur: Arcadius ve Eudoksia'nın henüz doğmuş olan oğulları Augustus imparator unvanını alır ve Gazze piskoposu ona maruzatını iletme müsaadesini elde eder; yeni doğmuş bebek ise başını eğerek onaylamakla yükümlüdür³⁷. İşte bu şekilde Arcadius 402'de kendisinden sadece altı yıl sonra tahta geçecek olan geleceğin II. Theodosius'unun omuzlarına Gazze'deki pagan inancının bastırılmasının sorumluluğunu yükler. Porphyrius Mayumas'a muzaffer olarak ayak basar ve Gazze'ye kalabalık ve intikamcı bir Hristiyan topluluğun başında giriş yapar; böylece imparatorluk görevlileri Zeus Marnas mabedini ve kentin diğer tapınaklarını yıkmakta gecikmez³⁸. Bundan sonraki on gün boyunca yağma ve aşağılama, kenti ve konutlarını eski tanrıların her türlü izinden temizleme

bahanesiyle devam eder³⁹. Çok sayıda din değiştiren olsa da piskopos samimiyetleri konusunda pek de hayale kapılmaz.

Yeniçağı kutlamak amacıyla Zeus Marnas tapınağının yıkıntıları üzerine haç biçiminde heybetli bir kilise inşa edilir. 14 Nisan Pazar günü 407 yılının Paskalya'sında⁴⁰ kutsanan kilise, Piskopos Porphyrius'un koruyucusunun anısına Eudoksiana olarak adlandırılır; Porphyrius kentin idari kurumlarını birleştirir. Paganlar tamamen yok olmasalar da Hristiyan dindarlığının gösterişi karşısında gizlenmek zorunda kalırlar. Arena oyunları ve Yunan tarzı yarışlar, putperest inançla fazla özdeşleştiğinden Gazze'den dışlanırlar fakat drama gösterileri, keza her yıl kutlanan Panagiria da, ancak Hristiyanlaşmış biçimiyle ve Hadrianus'a adanan festivalden çok uzak biçimde devam ederler⁴¹. Mayumas'ta Yahudi bir topluluk da aktif olarak varlığını sürdürür fakat burada ne aşar vergisine tabi olurlar ne de sabatik yıla çünkü geç Antikite'nin büyük Hahamları Gazze'yi Eretz İsrail'e, "İsrail Yurdu"⁴²na dâhil etmezler.

Gazze piskoposluğu, kilise hiyerarşisinde Kayserya'ya bağlı kalmayı sürdürür fakat hiçbir yetkili 420 yılında hayatını kaybetmiş olan Porphyrius'un girişkenliğine ulaşamaz ve henüz 442'de adına bir kilise adanır. Yine de Gazze, Filistin monastisizminde önemli bir yer tutar çünkü Yahudiye Çölü kadar inançlı çeker kendine. Bu ilginin nedeni, Gazze'de zengin bir ailede doğup İskenderiye'de Keşiş Antonius'tan eğitim alarak doğduğu yerin yakınında monastik bir topluluk kuran Hilarion'un (291-371) öncül tecrübesidir. Hayatının son demlerinde manevi yolculuğa tekrar çıkan Hilarion Kıbrıs'ta ölür fakat Gazze'ye geri getirilen naaşı gerçek bir kült hâlini alır* ve Aziz Hieronymus'un 390'lara doğru yazdığı kapsamlı biyografisiyle daha da büyür. Bizans sarayında esir olarak yetiştirilen, Gürcü olması sebebiyle "İberi" olarak adlandırılan ve Kudüs'te ihtişamlı donatılmış bir kurumda rahip olan Prens Petre'yi Gazze'ye çeken de Hilarion örneğidir.

İsa'nın tabiatı üzerine yapılan, ilah ve/ya da insan olduğu tartışması Doğu Kilisesini V. yüzyılın ortalarında parçalar. Kalkedon Konsili 451'de Tanrının Oğlunun iki tabiatı olduğu kararını verdikten sonra Filistin'de

* Umm el-Amr Manastırı, Gazze'nin 13 km güneyinde Nuseyrat Mülteci Kampı'nın kıyısında Hilarion'un kabrine ev sahipliği yapıyor. Uzun yıllardır orada çalışan Fransız görevliler IV. yüzyıldan VIII. yüzyıla kadar aktif olan bir sit alanını gün yüzüne çıkardılar.

“monofizitlik” adına, yani İsa’nın tabiatının birliği adına gerçek bir ayaklanma baş gösterir. Petre İberi ayaklanmanın ruhani liderlerinden biri olarak Mayumas piskoposu olarak atanır⁴³. Fakat imparatorluk ordusunun 453’te Kudüs’teki isyancı piskoposu devirmesi sonucu Petre İberi yirmi yıl boyunca göçebelige ve çileye mahkûm olur. Gazze’ye 486’da geri dönen Petre, beş yıl sonra ölümüne kadar burada münzevi bir hayat yaşar ve Mısır’da çoğunlukta olan monofizit inancından hiçbir taviz vermez⁴⁴. Öğretisi, 519’da manastırından Mısır’a doğru sürülen bir Mayumas topluluğuna ilham olur. İmparator I. Justinus Filistin’de resmî Kilisenin tüm otoritesini yeniden kurarken Kalkedon’un reddedilmesiyle Mısır’da görüş farklılığı olan Kıptî Kilisesi kurulur. Bir kez daha Levant ile Mısır arasında çekiştirilen Gazze’de Levant ağırlığını koyar.

Restore edilmiş ortodoksinin, sembolik önemi olan Gazze topraklarını aktif olarak işgal etmesi önem arz ediyordu. Başrahipler Seridos ve sonrasında Aelianos⁴⁵ tarafından yönetilen monastik bir topluluk kentin güneyine, Hilarion’un mezarının yakınlarına, günümüzdeki Umm el-Amr alanının üzerine yerleşir⁴⁶. Manastır yaklaşık 400 rahibi ve çok sayıda hacıyı alacak kadar genişler ve Bizans’ın yakın doğusunda benzer büyüklükte bir külliye görebilmek için Suriye’nin kuzeyindeki Saint-Simeon’a kadar gitmek gerekecektir. Bu topluluğun başarısı, ilk sıralarda Dorotheus ve Dositheus olan, iyi ailelerin oğullarını kendine çekerek Filistin otoritesinin hürmetini kazanır: Birinin *Instructions* (Öğütler) diğeri *Vie* (Hayat) eserleri dönemlerinin spiritüel yaşamını etkiler. Gazze doğumlu Piskopos Marcien (Markianos), 530 ila 549 yılları arasında orada kalarak Aziz Sergius Kilisesi’nde o kadar iddialı çalışmalara imza atar ki kilisenin kurucusu olarak tanınır. Saint-Etienne (Aziz Stefanos) ile Saint-Jean (Aziz Yuhanna) kiliselerinin inşasını başlatan da kendisidir⁴⁷. Bu mimari iddia VI. yüzyıl Filistin mozaiklerine de izlerini bırakmıştır; Ürdün’ün Madaba, Umm er-Rassas ve Ma’an sitlerinde gün yüzüne çıkarılan mozaiklerin hepsi Gazze’ye ve kiliselerine özel bir yer ayırmıştır.

Piskopos Marcien’e Övgüler’i (*Eloges*) kaleme alan sofist Choricus, Gazze’nin o parlak Helenistik ekolüyle aynı çizgide yer alır. Filozoflar ve hatiplere gelince, onların da çalışma ve diyaloglarını sürdürmeleri için Hristiyan olmaları yeterliydi ve öncelikli olarak Eski Ahit’in yorumları ve klasik kıssaları ele alıyorlardı. Choricus’un Marcien’de övdüğü şey çarpıcı

bir şekilde, piskopal özellikleri değil Gazzeli seçkinler tabakasına aidiyetidir.⁴⁸ İyi bir çevreye sahip olan bu insanların Yunanca kaleme aldıkları bu fikir ürünleri Aramice konuşan Gazze halkı için erişilmesi güç bir noktadadır. Yazılı kaynakların ya da materyallerin eksikliği limandaki ya da pazarlardaki bu küçük halk topluluğunun, ne keşifleri ne de sofistleri ilgilendiren yaşantılarıyla ilgili ancak tahmini bilgiye imkân veriyor.

*
* *

Bizans otoritesi altındaki Hristiyan Gazze, hiç şüphesiz *Pax Romana* dönemindeki pagan kentin zenginliğine eş değer bir refaha kavuşur. Fakat Sasanîlerin kurduğu Pers İmparatorluğu VI. yüzyılın ortalarından itibaren Bizans eyaleti Suriye'yi sürekli hırpalamaktan geri durmaz. II. Hüsrev nihayet 614'te Kudüs'ü, 618'de de Filistin'in tamamını alır. Gazze on yıl boyunca diğer Bizans eyaletlerinden bu şekilde koparılmış olmanın acısını 629'da Herakleios tarafından yeniden fethedilinceye kadar çekmek durumunda kalır. Uzun tarihinde ilk kez Gazze, iki Doğu İmparatorluğunun arasındaki çatışmada mevzubahis olur; artık Mısır ile Levant arasında asırları bulan denge oyununun bir parçası değildir. İhtişamlı geçmişini besleyen kervan yolunun meydana getirdiği Gazze, Filistin'e iyice bağlanarak en kalıcı tarihî değişimlerinden birini tamamlamanın arifesindedir artık.

İKİNCİ BÖLÜM

İslâmiyet çağı

Kozmopolit Gazze Antik dönemden itibaren önemli bir Arap nüfusa ev sahipliği yapmıştır⁴⁹; Büyük İskender'e karşı kenti müdafaa etmeye çalışan garnizon da büyük ölçüde Araplardan müteşekkildi. Kent asırlar boyunca, Nebatî Krallığı Petra'dan hatta Arap Yarımadası'ndan gelen Arap tacirlerin ayrıcalıklı güzergâhlarından biri olmuştur. İki Mekkeli kervancının kaderi, İslâmiyet'in zaferinden ziyade bu kentle ilişkilidir.

İlki olan Hâşim bin Abdümenâf, Mekke vahasına hâkim olan, Kâbe'de haccını yerine getiren ve Arabistan Çölü'ne geçiş yollarını kontrol eden Kureyş kabilesinin hatırı sayılır bir üyesidir. 500'lere doğru dünyaya gelen⁵⁰ Hâşim'in hacılarına su ve ekmek tedarik etmek gibi önemli bir sorumluluğu vardı. Bu amaçla yılda iki kervanı Suriye ya da Filistin'e Bizans otoritelerinden aldığı bir geçiş belgesi vasıtasıyla götürürdü⁵¹. İşte bu zorlu görevlerden birinde Gazzede, sadece 25 yaşındayken hayatını kaybeder⁵². Medine'de, altı kız, on erkek çocuklu oğullarından biri olan Abdülmuttalib'i bırakır ardında. Abdülmuttalib'in oğullarından biri olan Abdullah, Amine'yle evlenir ve bu birliktelikten 570 yılında İslâm peygamberi Muhammed doğar.

Müslüman geleneği Hâşim'in İbrahim'in soyundan geldiğini, oğlu İsmail'in ise bütün Arapların sembolik atası olduğunu kabul eder⁵³. Peygamberin büyük dedesine gönderme yapılması, Abbasîler ve Alevîleri Kureyş'in üçüncü kabilesi olan Hâşimîlerde birleştirir. Bu ihtişamlı soydan geldiğini kabul eden Hâşimî hanedanlığı, geçen yüzyıl Ürdün

tahtına yerleşmeden önce Mekke üzerinde bin yıl boyunca hâkimiyet kurar. Peygamber'in atalarına hürmet çok daha sonra gelişse de İslâmî literatürde Gazze mübalağalı olarak "Hâşim'in Gazze'si" (*Gazzetü'l-Hâşimî*) olarak adlandırılır.

Gazze'yle bağlantılı olan bu Mekkeli tüccarlardan ikincisi ise Ömer bin Hattab'dır (591-644). Kureyş kabilesinin meziyetli ve iş bilir girişimcilerindendir. Nispeten belirsiz olan kökenini uzun vadeli icraatlarının başarısı vesilesiyle yüceltir. Fakat servetini asıl olarak başlatan ve Mekke seçkinleri arasında yer almasını sağlayan Gazze'ye gitmek için kiraladığı kervanlardır⁵⁴. Kendisi gibi tüccar olan birçokları gibi o da, Muhammed'in mesajındaki tartışmasız Tekliğin, paganların Mekke'ye yaptıkları haccı tehdit ettiğini düşünerek ilk başlarda inanmayı reddeder. 618'de Müslüman olarak aynı şevkle Peygamber'in en ateşli müritlerinden biri olur ve 622'de Medine'ye hicretinde ona eşlik eder.

BİR HALİFEDEN DİĞERİNE

Bizans ve Pers İmparatorlukları Arabistan'ın göbeğinde İslâm mücahitlerinin gittikçe güçlenmesine karşı önlem alamayacak kadar kendi rekabetleriyle meşgul olurlar. Muhammed Herakleios'a olduğu gibi II. Hüsrev'e de, yeni dini kabul etmedikleri takdirde cihada başvuracağını yazılı olarak bildirir elbette. Fakat Arap Yarımadası'nın dışına ilk seferlerin başlaması için 632'de Peygamber'in ölümünden sonra Ebu Bekir'in halife ilan edilmesini beklemek gerekecektir. 634'te bu saldırılardan birinde Gazze'yi savunan Bizanslılar, kente birkaç kilometre kala ciddi bir yenilgi alırlar. Bu savaş, üstünlüklerini daha ileri götürmeyen "Muhammed'in göçebelerinin⁵⁵" temsil ettiği tehdit açısından bir uyarı niteliğindedir. Silah gücüyle İslâm'ı yayma iddiası halifelik Ebu Bekir'den Ömer'e geçince başka bir ciddiyete bürünür. Mekkeden Gazze'ye giden kervanlar dönemi çok gerilerde kalmıştır. Ömer Tarihe "Cihad Halifesi" olarak adını yazar: İmparatorlukları birer birer yerle bir etmekte kararlıdır.

İslâm orduları öncelikle kuzeydeki Hristiyan topraklarına yönelirler. Tarihin yönünü tayin eden karşılaşma Ağustos 636'da, Yermük vadisinde gerçekleşir ve Bizans güçlerinin bozgunuyla sonuçlanır. Halife Ömer Pers İmparatorluğu'na karşı savaşmak üzere batı cephesini iddialı

Amr bin el-As'a teslim eder. Haziran ya da Temmuz 637'de Gazze kuşatılır, birlikleri katledilir fakat halkına dokunulmaz. Strateji oyunu tekrar devreye girer ve Amr Mısır'ın fethi için Gazze'yi dayanak noktası yapar. Zeus Tapınağı üzerinde inşa edilen ve 407'de Eudoksia'ya adanan kilise bu kez camiye çevrilir ve 644'te vefatından sonra Halife Ömer'e adanırken, yanındaki Aziz Porphyrius Kilisesi ise Hristiyanların ibadetine açık bırakılır. Kent halkı İslâmiyet'i, pagan Gazze'nin Hristiyanlığa karşı gösterdiği direncin aksine itibarla karşılamış görünüyor⁵⁶. Çevre köyler ise, üzüm bağlarının da işaret ettiği gibi din değiştirmeye daha az meyletmiştir. Genel olarak Yakın Doğu, İslâmiyet'in fethinden yaklaşık iki asır sonrasına kadar ağırlıklı olarak Hristiyan kalacaktır.

Gazze, Emevi Hanedanlığı (661-750) altında Filistin askerî birliğine (*cund*) bağlı olarak Ramla merkezinin idaresindedir. Abbasîlerin gelişiyle Halifelik başkentinin Irak'a doğru kayması Gazze'yi İslâmî iktidarın kalbinden bir o kadar uzaklaştırır. Pek tabii, İslâm fıkıh geleneğinin dört büyük mezhebinden biri olan Şafîiliğin görkemli kurucusu İmam Şafî Gazze'de 767'de doğar fakat eğitimini tamamlamak amacıyla kenti çok küçük yaşlarda terk eder*. Gazze entelektüel aydınlanmaya heves etmez ve artık Mimas olarak anılan Mayumas limanı ticaretin her çeşidine ev sahipliği yapar. Seyyahlar ve vakanüvisler bu kentsel refahı vurgularken etrafındaki bahçelerin ve ekinlerin ihtişamından etkilendiklerini belirtirler. Kentin güneyinden Akdeniz'e açılan Gazze Vadisi ticaret akışı ve bolluk konusunda ancak Şeria (Ürdün) Vadisi'yle kıyas kabul eder.

Pax islamica bir buçuk asırdan fazla sürdükten sonra Orta Doğu ile Mısır arasındaki jeopolitik gerginlik Gazze'nin ufkunu tekrar karanlığa boğar. Bağdat'taki Abbasî halifeleri Nil Vadisi'nin asiliğine artık tahammül edemezler ve 899'dan 905'e kadar Mısır'ı bastırmak için birliklerini Gazze üzerinden sefere çıkarırlar. Bu dönem, Fars kökenli bir vakanüvis olan Hemedânî'nin Iraklılarla Suriyelilerin en güzel İslâm toprağı unvanını kapışma mücadelelerini anlattığı bir dönemdir. Filistin o dönemde hâlâ "Şam ülkesi" kabul edilen Suriye bölgesinin bir bileşeni olarak algılanır; geniş manasıyla Suriye'nin hayranları "bu dünyada iki nişanlıya sahip olmasıyla"⁵⁷ övünüyorlar: Gazze ve Aşkelon'a.

* Gazze'nin Zeytun Mahallesi'ndeki Müslüman mezarlığında hâlâ İmam Şafî'nin kızının ve yakınlarından biri olan Şeyh Atiye'nin kabirleri bulunmaktadır.

969'da stratejik sarkaç, ilahî mesajını Tunus'tan yayan Fatimî hanedanlığının Mısır'ı fethetmesiyle batıdan doğuya doğru kayar. Nil Vadisi'nin yeni efendileri halifelik üzerinde de hak iddia ederler ve âdeta meydan okuyan bir isimle başkentleri *el-Kahire*'yi, (galip gelen) kurarlar. Fatimîlerin, Kudüs'e saldırmak için zorunlu geçiş noktası olan Gazze'yi ele geçirmesi uzun sürmez. Kahire'nin temsilcileri, farklı mezhepsel eğilimlerine rağmen, Sünnî geleneğine bağlı kalan Gazze'ye karşı dinî bir sefer düzenlemez.

Bağdat ve Kahire arasındaki mesele stratejiktir ve iki halife arasındaki çatışma V. yüzyılda Doğu Roma Kilisesi'ndeki yarılmayı hiçbir şekilde çağrıştırmaz. Vakanüvis Makdisî X. yüzyılda Gazze'yi Filistin'in en büyük şehirlerinden biri olarak tasvir eder ve olsa olsa dönemin başkenti Ramla onunla kıyas kabul eder⁵⁸. Çağdaşı olan İbn Havkal Gazze'nin "güzel bir şehir ve çok müreffeh"⁵⁹ olduğunu düşünür. Fatimîlerin kurduğu düzen, kervanların düzenli akışını ne Mısır'dan Levant'a ne de aksi yönde engeller. Ömer Camii tacirlerce çok ziyaret edilir ve Makdisî'ye göre bu tacirler İslâmiyet'i seçmeden önce Gazze'de zenginleşmiş olan çok uzak seleflerinin izlerini aramaktadırlar⁶⁰.

HAÇLILARA VE MOĞOLLARA KARŞI

1071'de Kudüs Fatimîlerin elinden Bağdat'a geçer fakat buradaki halifeler sadece görünürde iktidarı ellerinde tutarlar. Selçuklu Türk sultanları onların adına hüküm sürerler ve çoğu kez dindarlık adına şiddete başvururlar. Kutsal şehir Fatimîlerle Selçuklular arasında sert mücadelelere sahne olur ve tek bir nesil için birçok kez el değiştirerek en nihayetinde Kahire'nin otoritesine bağlanır. Bu askerî harekâtlar ve beraberlerinde gittikçe kıymetlenen dogmaları Hristiyanların Kudüs'te hac yapmalarını ciddi olarak sekteye uğratar. Papa V. Urbanus konuya el atarak, Kutsal Kabrin kurtarılması amacıyla 1095'te Haçlı seferini başlatır. Dört yıl sonra Kudüs kuşatılır ve garnizonun teslim olmasının ardından Mısır birliklerinin kentten çıkarılmasıyla halk gerçek bir kan banyosuna maruz kalır.

Haçlıların işledikleri kıyım bütün Filistin'de korku yaratır ve Gazze halkı kenti savaşmadan alan istilacıların önünden kaçır. Ömer Camii tekrar kiliseye dönüştürülerek Eudoksia ve Porphyrius'un eski

intikamı alınır. Haçlılar aynı zamanda Darom Kalesi'ni, günümüzdeki Deyr el-Belah alanının yerine Mısır'a doğru giden güney yolunu kontrol etmek amacıyla inşa ederler. Fakat Kudüs'ün Fatimî muhafızları kıyı üzerindeki Müslüman yerleşimi Aşkelon'a geri çekilirken Gazze Frank Krallığı'na bağlanır. Birbirinden yaklaşık on beş kilometre uzaklıktaki iki kıyı kenti birbirlerine Antik Filistin'den bu yana bağlyken bu kez Hilal ve Haç'ın mücadelesiyle ayrılmış olurlar.

Aşkelon üzerinden süregelen Müslüman saldırılarından bıkmış olan III. Baudouin, 1149'da Tapınak Şövalyeleri'ni Gazze'yi tahkim etmek ve kıyı şeridini huzura kavuşturmakla görevlendirir. Kısa süre içinde Gazze'nin pazarlarının üzerinde, kalan son Fatimî garnizonunu caydırmak amacıyla bir Haçlı kalesi hâkim olur. Ömer Camii'nin temelleri üzerine kurulan kilise, Aziz Jean-Baptiste'e (Vaftizci Yahya) adanarak Latin katedrali olarak genişletilir. 1153'te yedi aylık bir kuşatma Aşkelon'un teslimiyetiyle sonuçlanır ve burası Haçlı işgaliyle Mısır'a yönelik deniz yolu saldırıları için köprübaşı vazifesi görmeye başlar. Gazze bu durumda stratejik değerinin önemli bir kısmını yitirir fakat kavşak olma özelliği sebebiyle görece bir refahı korur yine de. Arap coğrafyacı İdrisî tanıklığını şöyle aktarır: "Gazze mütevazı bir şehirdir fakat meşhur bir pazarı vardır⁶¹."

Müslümanların bölgeyi tekrar fethi Kürt General Selahaddin'in eseri-ridir; ona bağlı güçler 1170'te Darom'u (Deyr el-Belah) ele geçirir ve Gazze Kalesi'nin diplerine kadar ulaşırlar. Selahaddin Fatimî halifeliğini yıkarak Şam'ı ve Kahire'yi kendi askerî otoritesi altında, Haçlıları daha iyi kısırmak amacıyla birleştirir. 1187'de Haçlı ordularını Taberiye Gölü yakınlarında bozguna uğratarak Kudüs'teki Frank Krallığı'nın sonunu getirir. Tapınak Şövalyeleri Gazze'yi İslâm güçlerine terk ederler fakat Kutsal şehrin kaybının yarattığı şok İngiltere Kralı Aslan Yürekli Richard'ın yeni bir Haçlı seferi başlatmasına ve 1191'de Gazze'yi alıp Aşkelon'a doğru ilerlemesine yol açar. Hristiyan şövalyelerin bu ateşli geri dönüşü hiçbir şekilde kalıcı olmaz ve Selahaddin bütün cephelerde söz sahibi olarak Haçlıları Gazze'yi ve Aşkelon'u terk etmeye ve kalelerinin yıkılmasını kabul etmeye mecbur bırakır.

Askersizleştirilen Gazze hem elde edilmeye hem kaybedilmeye açık olarak XIII. yüzyılın bütün askerî sarsıntılarını çok pahalı ödeyecektir. Selahaddin'in soyundan gelenler Kahire'de Eyyubî hanedanlığını

kurarak ilk zamanlar Gazze'yi kontrol altına alırlar. Mamafih 1229'da Selahaddin'in yeğeni Sultan Kâmil ile Hohenstaufen hanedanından II. Freidrich arasında imzalanan anlaşma Gazze'yi Haçlılara bağlar. On yıl sonra, Hristiyan orduları, Champagne Kontu ve Navarre Kralı Théobald'ın emri altında tekrar saldırıya geçer⁶² fakat Gazze yakınlarında Beyt Hanun'da, savaş sırasında hayatını kaybeden General Şücaeddin Osman el-Kürdî birlikleri tarafından yenilgiye uğratırlar. 1244'te Türk ve Mısırlılardan oluşan istikrarsız bir askerî koalisyon Gazze'yi ele geçirir ve Haçlıları dışarı püskürterek, Hospitalier'lerin (İsbitâriyye) üç yıl daha sığınağı olacak Aşkelon'a doğru iterler.

1250'de Eyyubî saltanatı Mısır'da Memlûklü generallerce devrilir. Çoğunlukla Kafkas kökenli olan bu özgürleşmiş köleler, son Haçlı kalelerine karşı cihad bayrağını açarlar. Fakat Orta Doğu'yu Bağdat'ın 1258'de düşmesiyle altüst eden daha ihtişamlı bir düşman olur: Moğol Hülâgû'nun orduları. Zaferlerini ve katliamlarını katlayan istilacılar Filistin'i ele geçirdikten sonra 1260'ta Gazze'ye ulaşırlar. Hülâgû Orta Doğu'yu Moğol İmparatorluğu'nun halefiyetine katılmak üzere terk eder. Mısır sultanı kısa süre içinde Gazze'yi tekrar ele geçiren büyük bir ordu kurar. Memlûklü Baybars kesin zaferi Ayn Calut'ta Nablus yakınlarında elde ederek Moğol ordularını Levant'ın dışına iter.

MEMLÜKLERİN ALTIN ÇAĞI

Gazze Moğol ordularının batıdaki en uç noktasını temsil eder, tıpkı Kudüs'teki Latin krallığının güney kilidini teşkil ettiği gibi. Kimi zaman aşırıya varan ve geleneksel ticaret güzergâhlarını yıkıp ticaret merkezi konumunu sarsan bu şiddet döngülerinden yaralı ve parçalanmış olarak çıkar. Bu nedenle Memlûkler dönemi (1260-1517) Gazze ve bölgesi için, geçmişteki refahın tekrar tesis edilip iddialı yapıların kurulduğu bir çeşit altın çağı temsil eder. Ayn Calut zaferinden sonra sultan olan Baybars Gazze'de Halife Ömer'e adanan bir camiyi, Latin katedralinin bulunduğu yerde ve meydanda tekrar kullanıma açar. Hükümdar bu yapıya 20.000'in üzerinde eser barındıran bir kütüphane kurar.

Kahire tahtındaki halefleri, Şam'ı ve geniş anlamda Suriye'yi ifade eden "Şam ülkesini" (Bilâdüşşâm) kontrol edebilmek için Gazze

bağlantısına güvenirler. Firavunların “Horus Yolu”, Roma İmparatorluğu’nun *Via Maris*’i artık “Sultan Yolu” (*Darbü’s-sultanî*) adını alır ve Mısır’ı Filistin’e kıydan bağlar. Gazze, Memlûk sultanlığının genelde Şam’a bağlı vilayetlerinden birinin genel merkezi olur. Fakat kimi zaman da Gazze özerk bir prenslik mertebesine yükselir, tıpkı 1291’deki gibi ve bu doğrultuda Memlûk otoriteleri “Büyük Ömer Camii” (*el-‘Umarî*) için heybetli bir minare inşa ettirirler. Bu katedral-cami ve “Paşanın sarayı” olan valilik merkezi günümüzde Gazze şehir merkezinde yerel seçkinlerin Memlûk döneminden beri ikamet etmeyi tercih ettiği Şucaiyye* semtinin sınırındaki iki temel yapıdır. Ana meydanın diğer tarafında ise hâlâ ticaret semti olan Zeytun ve 1297’de yenilenen es-Sammara Hamamı bulunur.

İslâm Orta Çağı’na aynı zamanda sufi tarikatları damgasını vurmuştur, Gazze de hem mistik hem toplumsal olan bu derin hareketten nasibini almıştır. Sultan Baybars, Ahmed el-Bedevî (1200-1276) adında Mekke’de büyümüş olan ve Irak’taki büyük âlimlerin yanında yetişmiş Fas asıllı bir şeyhe özel bir bağlılık hissediyordu. Nil deltasında Tanta şehrine yerleşen Bedevî onlarca yıl çile çekip vaazlarda bulunduktan sonra öyle bir mertebeye ulaştı ki ölümünden sonra Mısır’ın koruyucu azizi olarak kabul edildi. Talebeleri Ahmediye sufi tarikatı adı altında örgütlendiler ve hem ibadet yeri hem de barınma yeri olan zaviyelerle şebekelerini geliştirdiler. Memlûk’ün ve Mısır’ın Gazze’ye yönelik eğilimleri Ahmediye’nin başarısına yarar sağlar ve 1331’de valilik sarayının yakınında zaviyeleri açılır ve günümüzde hâlâ etkinliğini sürdürür. Fas asıllı başka bir mistik ise Şeyh Ali bin Mervan da kendi adına Gazze’ye yerleşmeyi tercih eder. 1316’da orada vefat ettiğinde kabrinin yanı başındaki cami 1370 yılında ona adanıp genişletilerek restore edilir.

1348’deki veba salgını bütün bölgeyi kasıp kavurur ve sadece Gazze bölgesinde yaklaşık 22.000 kişi hayatını kaybeder⁶³. Ünlü seyyah İbn Battuta aynı yıl şehirden üçüncü kez geçerken şehri “terk edilmiş” bulur ve vebadan ölenlerin sayısının bir günde bini bulduğunu söyler⁶⁴. Fakat Gazze bu travmayı zamanla atlatır ve ticaret ağlarını yeniden canlandırır.

* Gazze kenti, Selahaddin ve kurmuş olduğu Eyyubi hanedanlığının (1170-1250) burada çok az mimari eser bırakmasına rağmen yer adlarında dönemin izlerini yaşatır. Şucaiyye Mahallesi 1239’da Beyt Hanun’da Haçlılarla savaşırken öldürülen General Şücaeddine atıfta bulunmak amacıyla bu şekilde adlandırılmıştır, bu mahalleyi merkezden ayıran soğanın adı ise Selahaddin’dir.

Memlûk otoriteleri bu dinamizme destek verirler ve Gazze pazarının sürekliliğini sağlamak amacıyla kent ile Refah arasına tahkim edilmiş bir kervansaray inşa edilmesine karar verirler. Taş ocaklarının ve verimli kaynakların yakınına yapılan bu Han 1387'de Emîr Yunus el-Nevruzî tarafından açılır. Bu yapı Kahire ve Şam yolu arasında başat öneme sahip bir posta bağlantısı barındırırken⁶⁵ ticari ve askerî amaçlara da hizmet ediyordu. Savunma amaçlı yapıların önemi Nefef ve Sina bedevî kabilelerinin ticaret kervanları üzerindeki tehdidin varlığını vurgular niteliktedir⁶⁶. "Han Yunus"un sağladığı bu emniyet zamanla daha kalabalık bir nüfusu kendine çeker: Bir kentteki bütün hizmet kolları orada gelişir ve Han Yunus kısa sürede Gazze bölgesinin ikinci kenti olarak Refah'la rekabet eder.

1438'de tekrar veba salgını görülür ve bu kez 12.000 kişi ölür⁶⁷. Yine de Gazze bir önceki salgında olduğu gibi Memlûk iktidarının ihtimamına güvenebilecektir; özellikle de, kendisi de eski bir Gazze valisi olan Sultan Seyfeddin İnal'ın hükümdarlığı sırasında (1453-1461). Şucaıyye Mahallesi'ndeki Emîr Bardabak Medresesi'nin inşası da işte bu döneme denk düşer. Bu medreseler geleneksel medrese eğitiminin yanı sıra mahkeme görevi de görüyordu. Halkın büyük bir çoğunluğu o zamanlar, altı asır önce Gazze'de doğmuş olan bir imamın sistemleştirdiği Şafîîliği Sünnî mezhebinin bir kolu olarak takip ederler. Ortodoks geleneğine bağlı olan Hristiyan topluluklar da kentin tam merkezinde ibadetlerini yerine getirirler. Haham Volterra'lı Meshullam 1481'de Gazze'ye uğradığında altmış Yahudi ve dört de Samiri ailesi olduğunu kaydeder⁶⁸.

İSTANBUL'DAN ÇOK UZAKTA

Anadolu'nun hâkimi olan Osmanlı Sultanları 1453'te Bizans İmparatorluğu'nun başkentini alarak Konstantinopolis'i İstanbul'a dönüştürür ve oraya yerleşirler. Gözleri batıya ve Avrupa'ya çevrili olarak hâkimiyetlerini Orta Doğu'ya yaymaları iki nesil daha sonra gerçekleşir. Saldırıyı başlatan I. Selim (1467-1520) olur: önce Pers İmparatorluğu'nu Çaldıran Muharebesi'nde 1514'te yener, sonra Memlûk ordularını 1516 Ağustos'unda Suriye'nin kuzeyinde ezer. Bu Mercidabık Savaşı Osmanlı güçlerine Levant'ın kapılarını açarak Halep'i, Şam'ı ve Kudüs'ü almalarına önayak

olur. Bundan sonraki hedefleri Kahire ve Memlûk rejiminin devrilmesidir. Han Yunus kuşatılır fakat sadece çok küçük bir askerî birim olan sınırlı sayıdaki bir bölük Gazze’de zarar görür.

Hatırı sayılır kişiler, Gazze halkından daha fazla, Memlûk iktidarının muhtemel bir atılımına inanırlar ve kendi kaderlerini Kahire’ninkilere bağlarlar, oysa Filistin bu arada Osmanlı hâkimiyetine geçmiş durumdadır. Gazze’de, I. Selim’in Kahire yolunda bozguna uğradığı söylentileri dolaşır ve kent ayaklanıp Osmanlı garnizonunu dağıtır. Fakat Osmanlı sultanı Mısır’da olduğu gibi Mekke’de de zafer kazanıp, ayaklanan halkın üzerine öfkeyle yürür ve yaptığı katliamlar ona “acımasız” anlamındaki Yavuz lakabının verilmesine neden olur. Gazze’deki dört asırlık Osmanlı varlığı böylece acımasız bir katliamla başlamış olur, öyle ki 1525’te nüfus bin ailenin altına düşmüştür ⁶⁹.

Bâb-ı Âli tarafından bu şekilde cezalandırılan Gazze, bu yeni imparatorluk içinde bütün stratejik meziyetlerinden mahrum kalır çünkü hem Filistin’i hem de Mısır’ı sıkı sıkıya elinde tutan imparatorluk Gazze’nin birbirlerine karşı kullanılmasına imkân tanımaz. Bununla birlikte Ümit Burnu üzerinden gerçekleştirilen deniz trafiği gelişme kaydettiğinden, daha önceleri Akdeniz’in bu kısmına yönelen ticari yolların büyük bir kısmı yön değiştirmek durumunda kalır. Vergi kayıtlarına göre Gazze’deki dinî azınlıkların nüfusun beşte birini hatta dörtte birini temsil ettiği söylenebilir çünkü belli bir vergi biçimine tabi olduklarından “Ehl-i Kitabın” kayıtları daha kesin tutulmaktaydı⁷⁰. Şehrin gerilemesi bütün XVI. yüzyıl boyunca hissedilmekle birlikte, Gazze’de valilik yapan Rıdvanların gittikçe artan özerkliği bu gidişatın değişmesine yol açar. Rıdvan Paşa 1570 yılında Gazze üzerindeki otoritesinin kalıtsal niteliği konusunda onay alınca valilik babadan oğula Ahmed Paşa’dan (1572-1600) Hasan Paşa’ya (1600-1644) ve Hüseyin Paşa’ya (1644-1662) geçer.

Levant’ta etkisini arttıran XIV. Louis Fransa’sı Gazze ve valisi Hüseyin Paşa üzerinde oynamaya karar verir; Bedevîlere ve yol kesen çetelere karşı bölgenin tamamında düzeni sağlamış olmakla ünlenmişti Hüseyin Paşa⁷¹. Bu Gazze valisi “Kutsal toprakların atalarının” iyiliksever koruyucusu olarak tanınır⁷², Gazze’de Samson tarafından yıkılan tapınağın kalıntılarının olduğu varsayılan yere yerleşmelerine müsaade eder ve hatta... Büyük Perhiz döneminde balık tedariklerini gözetir⁷³. 1659’da

Saydadaki Fransa konsolosuna Gazze'ye kadar eşlik eden Şövalye d'Arvieux "Filistin'in başkentini" "çok neşeli ve çok hoş bir yer" olarak tasvir eder*. Kentin "surlarının olmadığını, fakat duvarlarının yeterince yüksek olduğunu ve sürekli olarak atılan süprüntülerle kalınlaştığını ve bu durumun havanın kalitesini çok etkilemediğini, rüzgârın kötü kokuları kovarak kente avantaj sağladığını" ekler⁷⁴. Gazze'nin çarşılarını Paris'teki fuarlarla karşılaştırır ve "Suriye'den Mısır'a, Mısır'dan Suriye'ye yol alan kervanların mütemadiyen gidip geldiğinin" altını çizer⁷⁵.

Hüseyin Paşa Hristiyan güçlerle olan ayrıcalıklı ilişkisinin bedelini ağır öder: Sarayın entrikalarının kurbanı olarak ihanetle suçlanır ve 1662'de Şam Kalesi'nde idam edilir. Rıdvanlar şoku atlatıp Bâb-ı Âli'nin öfkesini dindirmeyi başarırlar. Musa Paşa cezalandırılan kardeşinin yerine 1662'den 1679'a kadar Gazze valisi olur fakat Rıdvan ailesi bu sınavda yerli haleflerinin bir kısmını kaybeder. Müslüman yetkililer arasındaki hesaplaşma, Hristiyan azınlıklar tarafından (Rum Ortodokslar ya da Ermeniler⁷⁶), kendilerine mal olacağından korktukları için dikkatle hatta biraz da endişeyle izlenir.

Yaklaşık yüz aileden oluşan az sayıdaki Yahudi topluluğu ise bambaşka meşgalelerle çalkalanır: Aynı yıl olan 1663'te Haham Nathan Aşkenazi Kudüs'ü terk edip Gazze'ye karısının ailesinin yanına yerleşir. Kısa bir süre sonra Mesihçi sanrıların kurbanı olur ve Yahudi halkının kurtuluşunu İzmirli bir kabalist olan Sabatay Zvi'yle ilişkilendirir. 1665'ten itibaren Gazzeli Nathan alenen Sabatay Zvi lehinde harekete geçer ve din kardeşlerine vaaz vermek için gezilerine başlar. Bu peygamberlik iddiasının Kudüs'te yarattığı skandalın yanında o devrin kutsal kentinin Gazze olduğunu ileri sürer. Yeni Mesih'in fiilen İstanbul'daki padişahın tahtını elinden alacağını iddia eder. Fakat Sabatay Zvi 1666'da IV. Mehmed'in huzuruna çıktığında Müslüman olmuştur. Bu yön değişikliği Mesih iddiasının hızını kesme de Gazzeli Nathan'ı ikna edemez; Nathan sapkın iddialarında ısrar ederek 1680 yılında ölümüne dek İtalya ile Balkanlar arasında gidip gelir. Gazze'de Yahudi cemaati böylesine sapkın bir Hahamın etkilerini unutturabilmek için sadakat hamlesini başlatır.

* Laurent d'Arvieux 1659'da kendi hesabına ticaret yapmaktadır. 1665'te Fransa tarafından önce Cezayir, sonra Halep'te konsolos olarak atanır. Molière'e *Kibarlık Budalası* (1670) eserinde önerilerde bulunmuş olmakla övünür.

Musa'nın oğlu Hüseyin'in yeğeni Ahmed Paşa 1679'dan 1690'a kadar, Rıdvan ailesinin Gazze yönetimindeki son temsilcisi olur. Bâb-ı Âli sonrasında bu türden yerli hanedanları güçlendirmekte isteksiz davranır. Gazze artık, öncelikli görevi geniş bir imparatorluğun vergi kaynaklarının sürekli ve düzenli olmasını sağlamakla yükümlü memurların bulunduğu, Osmanlı'nın büyük satranç tahtasındaki küçük bir piyondan başka bir şey değildir. Filistin ve Mısır arasındaki Gazzeden, Han Yunus'tan ve Refah'tan geçen "Sultan Yolu" güvenlidir artık. Fakat Akka Limanı zamanla bölgenin öncelikli deniz yolu olarak Gazze Limanı'nın yerini alır⁷⁷. Şam'dan Mekke'ye uzanan hac yolu ise Bedevî kabilelerinin tacizi altında kalmaya devam eder. 1754'te Osmanlı hac kervanı bu ezeli isyancılar tarafından soyulur ve verdikleri zarara hakareti de ekleyerek Gazze pazarlarında ganimeti satışa sunarlar⁷⁸. Cezalandırma amaçlı seferlerin yapılmasına ve isyanların sertçe bastırılmasına rağmen imparatorluğun uç noktalarında yaşanan bu kronik istikrarsızlıklar hiçbir şekilde giderilemez.

Osmanlı bürokratlarının "faydalı ülkesi" içinde iyice kök salmış olan Gazze, Mısır'la bağlantı kurmanın başlıca sebebi olma özelliğini korur. Bâb-ı Âli'ye 1769'a doğru iletilen gizli bir raporda⁷⁹ Cezzar Paşa, Kahire'nin ve Nil Vadisi'nin tekrar ele geçirilmesi adına yapılacak her türlü harekât için Gazzen'in basamak teşkil ettiği konusunda ısrar eder. Gazzeden Kahire'ye gidecek bir seferin katedeceği mesafeyi yaklaşık seksen üç saatlik bir yol olarak belirler ve Sina geçişi sırasında yirmi dört saatlik bir temiz içme suyu tedarikinin olmasını da mecburi bulur⁸⁰. Gazze her ne kadar bu gelişmiş hedefin bir parçası olsa da, 1775'te Sayda valisi olan Cezzar Paşa hiçbir zaman bu planlarını yürürlüğe koymayacaktır. Daha kötüsü, Bonaparte'in Temmuz 1798'de Mısır'a girmesi, ardından Filistin'e sefer başlatmasıyla vaziyetin kendine karşı döndüğünü görecektir. el-Ariş'teki Osmanlı garnizonu on günlük bir kuşatmadan sonra 18 Şubat 1799'da boyun eğer. Fakat Gazze savaşımadan teslim olur ve Fransız General 24 Şubat gecesini, rakiplerince terk edilmiş olan "Paşanın sarayında" geçirir.

ELVEDA BONAPARTE

Fransa cumhuriyet birlikleri, kendilerine devasa yıkımlar atfedilse de⁸¹, Gazzede fazla vakit geçirmezler; büyük ihtimalle arkalarını sağlama almak

istemişlerdi. Bonaparte “Sultan Yolu”nu takip eder, bütün gücünü kullanarak Yafa’yı ele geçirir ve sonrasında Cezzar Paşa’nın sağlam durduğu Akka’yı kuşatır fakat daha ötesine geçemez. Suriye macerasında istediğini alamayan General geri dönmek zorunda kalır, Gazze’den gösterişsiz bir şekilde geçer, el-Ariş’te bir Fransız garnizonu bırakır ve Mısır’ı daha Ağustos 1799’dan itibaren Fransa’ya dönmek üzere terk eder. Strateji sarkacı tekrar sallanmaya başlar ve 1800’de Fransızları Mısır’dan püskürtmeye yönelik bir Osmanlı birliği Gazze’de toplanır. Aralarında kurnaz bir komutan olan Mehmed Ali Paşa kendisi gibi Arnavut kökenli gönüllülerin başında yer alır. el-Ariş kısa sürede geri alınır ve Fransızlar için Mısır parantezi 1801’de kapanmış olur. Fakat Mısır’daki Memlûkler, Osmanlı askerleri ve Arnavut askerler Kahire’de iktidar için mücadeleye başlar.

Mehmed Ali bu iç savaştan muzaffer çıkar, üstelik 1803’te Bâb-ı Âli, fiilen özerk olan Mısır’da Valilik statüsünü onaylar. Nil Vadisi uzun süre ihtirasını doyurmayı başarır fakat 1831’de oğlu İbrahim’i Suriye’nin fethine gönderir. “Sultan Yolu” boyunca Gazze şiddete başvurulmadan işgal edilir ve kent sekiz yıl boyunca Mısır otoritesi altında kalır. Zorunlu askerliğin başlaması, şimdiye kadar askerî çalkantıları seyirci olarak izleyen Gazze halkını huzursuz eder. Mamafih bu sakin kent 1834’te Necef’ten Celile’ye dek Filistin’i sarsan isyana katılmaz⁸². Gazze o zamanlar Kudüs, Nablus ve Akka’yla birlikte Filistin’in en kalabalık dört kentinden biridir⁸³.

1840’ta Osmanlı, büyük güçlerin baskısıyla Levant’ta düzenini yeniden sağlar, Fransa’nın vazgeçtiği Mehmed Ali ise ailesinin Mısır üzerindeki kalıtsal iktidarının tanınması karşılığında Suriye ve Filistin’i terk eder. Gazze Mısır birliklerinin doğuya doğru kaydırıldığını görür tekrar, fakat halk İstanbul’un zorunlu askerliği kaldırmadığını memnuniyetsizlikle karşılar. Osmanlı yetkilileri, valiliği ve sarayını görünür bir şekilde, dini mimari aldatmacasını da ihmal etmeden bezeyip, Peygamber’in büyük dedesi Hâşim’in olduğu rivayet edilen kabrin üzerine 1855’te bir cami yaptırırlar. Her zaman olduğu gibi Bâb-ı Âli Gazze’ye, Türkiye’de çoğunluk olan Sünnî mezhebinin Hanefi koluna bağlı bir müftü atar, oysa buradaki halk Şafiîliğe bağlıdır.

Fransız diplomatlar o dönemde Gazze nüfusunun 40.000 Müslüman, 500 Hristiyan dolaylarında olduğunu belirtirler⁸⁴. Başka kaynaklar da, bu değerlendirmeye tutarlı olarak Gazze kentinin nüfusunun XIX.

yüzyılın ikinci yarısı boyunca 15.000 ila 19.000 arasında sabit kaldığını kabul ederler⁸⁵. Fakat bu dönem boyunca kaydedilen gelişme demografik olmaktan çok sosyaldır; 1858’de yeni bir arazi kanununun kabulü köylüyü gittikçe proleterleştirirken hâli vakti yerinde mülk sahiplerine de daha fazla avantaj sağlar. Bu tek elde toplama süreci özellikle, tarihsel olarak Arap kabilesi olan Kleib’e bağlı Şavalara fayda sağlar ve bu sayede Şavalar Filistin’deki bütün toprakların başlıca sahibi hâline gelirler⁸⁶.

İlk sıralarda arpanın* bulunduğu ihracat ürünlerinin bilinçli yetiştirilmesi Şava ailesinin olduğu gibi, daha teşkilatlı kabileler olan Bseisoların, Suranilerin, Rıdvanların⁸⁷ ya da Hüseyinilerin (aynı ismi taşıyan Kudüslü aileyle doğrudan bağlantıları yok) de daha fazla zenginleşmesine yol açar. Bu muteber insanlar işlerini ortakçılar, gündelikçiler ve yakınları üzerinden idare edip Osmanlı unvanı olan “efendi” sıfatını taşırlar ve 1893’te kurulan Gazze Belediye Meclisi’nde yer alırlar. Yakın akrabalarından biri genelde prestijli din görevlileri olan imamlık, müftülük ya da kadılık yaparlar ve kendileri de cami ve vakıf mülklerini donatmak için cömertlikte birbirleriyle yarışır. Refah içindeki malikânelerinin artık Necef Bedevîlerinin saldırılarından korkmaları gerekmez çünkü 1899’da kurulan Beerşeba şehriyle Bedevîler de yerleşik hayata geçmeye başlamışlardır. Uzun ara farkla bölgenin en varlıklı olan Said Şava 1907’de Gazze belediye başkanı olur ve on yıllık görev süresince Belediye Hastanesini ve iki yüksekokulu açar.

1882’de Büyük Britanya Mısır üzerindeki hâkimiyetini sağlamlaştırır ve aynı yıl *British Church Missionary Society* (CMS) Gazzede, el-Ariş’ten olduğu gibi Beerşeba’dan da gelen hastaları kabul eden ve 1908’de hastaneye dönüştürülen bir dispanser açar. Birleşik Krallık, tıpkı Yunanistan ve İtalya’da olduğu gibi Gazzede de bir konsolosluk temsilcisi bulundurur. Hristiyan Araplar Hristiyan nüfus içindeki çoğunluklarını korurlar, kent merkezindeki Aziz Porphyrius Kilisesi onlara aittir fakat Katolikler ve Anglikanlar da kendi cemaatlerine sahipler ve 1879’da bir Avusturyalı rahibin** açtığı “Latin” kilisesi ve dört

* Mart 1894’te, Sina üzerinden Gazze’ye seyahat eden Pierre Loti gelişini “Kenan’daki devasa arpa tarlalarının ortasında” kutlar, *Le Désert* (Çöl), 1895, in *Le Voyage en Orient* (Doğuya Seyahat), Paris, Robert Laffont, 1985, s. 1063).

** Katolik Kilisesi’nin Gazzede kızlar için bir okulu da bulunuyor, Beytülâhm yakınlarındaki Beyt Calâdaki okulun benzeri bir okuldur.

yıl sonra açılan bir Protestan mabedi hizmetlerinde bulunur⁸⁸. 1906'da Refah'ta imzalanan bir anlaşma Osmanlı eyaleti olan Filistin ile vesa-yet altındaki Mısır arasındaki "idari çizgiyi" resmîleştirir. İngilizler, Sina'ya geçişi ellerinde tutabilmek için bu çizginin Refah'tan geçmesini kabul ettirirler. Buna üzerine Bedevî kabilelerinin de, her iki taraf için büyük oranda yapay sayılan bu sınırın bir tarafından diğerine geçerek göçebe hayatlarını devam ettirmeleri kararlaştırıldı⁸⁹.

Gazze'deki Yahudi cemaati ise, çok az sayıdaki nüfusuna rağmen bir sinagog, *Alliance israélite universelle*'e (Evrensel Yahudi İttifakı) ait bir okul ve kırsalda Gedara ve Kastina'da iki binaya sahiptirler. Kaliforniyalı bir Yahudi olup Anglikan olan Eleazar Isaac Shapira'nın girişimciliği yabancı ziyaretçileri etkiler fakat Siyonist girişimciler böyle bir "döneğe"⁹⁰ itibar etmeyi reddederler. Bu şahsi önlemler, Gazze'nin "İsrail yurduna" (Eretz İsrail) aidiyeti hususundaki dogmatik belirsizlikle birleşince bölge Theodor Herzl'in ve XX. yüzyılın başında taraftarlarının başlattığı sömürgeleştirme hareketinin dışında kalır. Üstelik Gazze'deki mülk sahiplerinin aktif olarak topraklarında bulunmaları, Filistin'in merkezinde topraklarında bulunmayan büyük çiftlik sahiplerinin Siyonist mandacılarla yaptıkları anlaşmalara benzer anlaşmaların yapılmasına imkân vermez.

637'deki Arap istilası, her ne kadar aşamalı da olsa Gazze halkının hızla İslâmlaşmasını da beraberinde getirir. Gelecek on üç asır boyunca imparatorlukların sarkacı "Hâşim'in Gazze'si" için Mısır'ın ve Orta Doğu'nun Müslüman güçleri arasında gidip gelir. XII. yüzyılda Gazze'nin, sırtını denize yaslayan Kudüs Frank Krallığı'na bağlanmasıyla yaşanan Haçlı dönemi, bu tarih diliminde anlamsız bir parantez gibi görünmektedir. Her ne kadar bu tehdidi kesinkes püskürtmek amacıyla istikrarsız bir İslâm koalisyonunun bir araya gelmesi ancak 1244 yılını bulduysa da, 1149'da inşa edilen ve 1193'te yıkılan Tapınak Şövalyeleri kalesi Haçlıların Gazze'ye yerleşemediklerinin simgesidir.

Kahire Sultanlarının Filistin'deki temsilcilerine sağladıkları imtiyaz kente olduğu gibi bölgesine de o denli faydalı olur ki Memlûkler dönemi

Gazze'nin altın çağı olarak övülür. Şehre dönüşen "Han Yunus" bu refahın günümüze ulaşan en sağlam örneğidir. 1517'de Osmanlı İmparatorluğu'nun batıya yayılmasıyla sarkacın yön değiştirmesi çok çeşitli alanlarda bir gerileme olarak yaşanır ve bu gerilemenin etkilerini silmeyi başaran, yerel hanedanlardan Rıdvanların valilerinin XVII. yüzyılda artan özerklikleri olur. Gazze'de 1260 yılında, Moğolların batıya yönelik saldırıları sebebiyle Moğol varlığının geçiciliği ile keza istediğini alamayan Bonaparte'in mağlubiyetiyle bir o kadar geçici olan 1798-1799'daki Fransız varlığı arasındaki paralellikler ilgi çekicidir.

XIX. yüzyılın ilk yarısında Gazze, Mısır ile Bâb-ı Âli'nin hıdivleri arasındaki bilek güreşine sahne olurken galip gelen Bâb-ı Âli olur. Osmanlı'nın yeniden tesisi Gazze'de, Peygamber'in büyük dedesinin yattığı kabul edilen yerde yapılan Hâşim Camii'nin inşasıyla kutlanır. "Hâşim'in Gazze'si" o dönemin Filistin'inde ayrıcalıklı bir yer tutar ve yerli ileri gelenler ihracat ürünlerinin geliştirilmesiyle zenginleşerek çoğu kez pazarlarını topraklarının çok daha ötesine yayarlar. Komşu Mısır'a hâkim olan Büyük Britanya, Osmanlı'nın oradaki düzenine itiraz etmeden etki alanını Gazze'ye kadar yayar. 1906'da Refah'ın tam ortasına çekilen sınırın aşılması için imparatorlukları son kez altüst eden küresel bir felaket gerekecek.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İngiliz mandası

Osmanlı İmparatorluğu 2 Ağustos 1914'te Almanya'yla gizli bir anlaşma imzalar. İlk küresel çatışmada Merkez İmparatorlukların yanında yer alma isteği asker kökenli Enver, Talat ve Cemal Paşalardan oluşan üçlünün manevrasının ürünüdür ve bu üçlü saltanatın ve Osmanlı hilafetinin müdafaası adı altında kendi Türk milliyetçiliklerini dayatırlar. Zaten üç ay sonra halifenin Fransa, Büyük Britanya ve Rusya'ya karşı "cihad" çağrısında bulunması Berlin'in yönlendirmesiyle gerçekleşir fakat bu sömürge imparatorluklarındaki Müslüman halkları harekete geçirmez. İngiliz himayesindeki Mısır pasif kalır ve Kudüs'te konuşlanan Cemal Paşa ordusunu Süveyş Kanalı'na doğru sürmeye karar verir. 1915'teki Şubat ayının ilk günlerinde gerçekleşen bu saldırı başarısız olur ve Osmanlı birlikleri Sina'daki tahkim edilmiş konumlarını koruyarak Gazze ve Filistin'e geri çekilir. İki ay sonra Fransız gemileri Gazze'deki Türk mevzilerini bombalar fakat ertesi olmayan bir harekât olur. Sık yaşanan anlık çatışmalara rağmen cephe hatları da sabit bir hâl alır.

GAZZE MUHAREBELERİ

Cemal Paşa'nın Süveyş'teki mağlubiyetinden itibaren imparatorlukların sarkacı doğudan batıya kayar. General Archibald Murray'ın önderliğindeki Mısır birlikleri (*Egyptian Expeditionary Force*), önemli sayıdaki Avusturalyalı ve Yeni Zelandalı birliklerle Mart 1916'dan itibaren aşamalı

olarak Sina'nın fethine başlar. Türklere karşı ikinci bir cephe de Haziran 1916'da Mekke Valisi Şerif Hüseyin "Arap isyanını" başlatıp İngiliz desteğiyle Cidde Limanı'nı ele geçirdiğinde açılır. Londra Osmanlı varlığından kurtulan Orta Doğu'da bir "Arap Krallığı" kurmak üzere isyancıların yanında yer alır. Bu durum Hüseyin ve Hâşimî hanedanlığı için ödül olur (kabri Gazze'de bulunan Peygamber'in büyük dedesi Hâşim'in anısından dolayı hanedanlık bu ismi almıştır). Aralık 1916'da Birleşik Krallık birlikleri el-Ariş vahasını ele geçirdikten sonra Refah'ın ve Han Yunus'un kontrolünü de ele alır. Bir kez daha Gazze Filistin'i açacak kilit gibi görünür fakat "Yüce Majestelerinin" ordusunun, Bavyeralı Albay Kress von Kressenstein'in yönetimindeki düşman Türkleri oradan çıkarması aylar sürecektir.

26 Mart 1917 şafağında General Murray, 4.000 Türk askerinin savunduğu Gazze'ye bir hücum başlatır. Fakat harekâtın yürütülmesindeki vahim hatalar ve topların vakitsiz kullanımı, Beerşeba'daki Türk-Alman garnizonunun hücum eden İngilizleri arkadan yakalayıp birliklerini başlangıç çizgilerine çekilmeye zorlar. Yaklaşık 4.000 askerini kaybeden Mısır ordusu için (karşı cephenin kaybı 2.500'den azdır) bu tartışmasız bir mağlubiyettir⁹¹. General Murray, üstlerine bu başarısızlığın boyutlarını itiraf etmekten kaçınırken şehre yapılacak bir sonraki saldırıyı önlemek amacıyla Gazze Vadisi'nin güneyindeki pozisyonlarını güçlendirme emrini alır. Süveyş Kanalı'ndan itibaren İngiliz birliklerinin aşamalı olarak inşa ettikleri demiryolu, beklenen taarruz için gerekli takviye kuvvetlerini ve mühimmatı taşıyacaktı. Bir su kemeri de, Murray'in karargâhını kurduğu Han Yunus'taki su depolarını beslemek için çölü baştan sona geçer.

17 Nisan 1917'de başlayan saldırı da bir öncekinden daha başarılı olmaz. Çünkü Gazze'yi savunanların kale ve hendeklerini güçlendirebilmek için uzun vakitleri oldu, bununla birlikte hava kuvvetleri tarafından ustaca desteklenen topçuları saldırganları ciddi kayıplara uğrattı. Gazze'nin girişine hâkim olan Muntar Tepesi'ni almakla görevli İngiliz birliklerinin yarısı bu şekilde boş yere can verdiler⁹². Üç günlük mücadelenin sonunda Murray, bir önceki aydan daha kanlı bir bilançoyla, saflarındaki 6.500 kişiyi kurban vererek (Gazze'yi müdafaa edenlerin kaybı ise 2.000) saldırıyı sonlandırır⁹³. Her iki tarafın da demiryolu kapasitelerinin gelişmesiyle pozisyon savaşına geri dönülür. Alman uçakları iki

kez Süveyş Kanalı'ndan gelen su kemerini vurur. Aslında, Mısır'a pompalanan suyun sadece çok küçük bir miktarı İngiliz birliğine ulaşıyordu. Askerlerin moralini yükseltmek maksadıyla rahipler Kutsal toprakların "kurtarılması" emrini yücelterek, Samson'un Gazze'deki fedakârlığını anarlar⁹⁴.

Haziran 1917'de Murray'in yerini, yakın zamanda Arras'ta zafer kazanmış olan General Edmund Allenby alır. Yeni komutan önemli ilave imkânlar elde eder; özellikle de atmış kadar uçakla takviye edilir ve birlikleri, Akabe Limanı'nı ele geçiren Şerif Hüseyin'in Arap isyancılarıyla karada bağlantıya geçer. Allenby, Beerşeba ve Gazze'ye düzenlenecek bir harekâtı incelikle planlar ama öncesinde de topçuların, karadan, denizden ve havadan yoğun bir bombardımanını öngörmektedir. Gazze üzerine bomba yağdırılması 27 Ekim'de başlar ve 31 Ekim sabahına kadar, kara saldırısı başlayana dek devam eder. Beerşeba 1 Kasım'da düşerek değerli su kaynaklarını saldırganların hizmetine sunar. Fakat Muntar Tepesi ancak 7 Kasım'da boyun eğerek Gazze'yi İngiliz ordusuna teslim eder. Cemal Paşa'nın güçleri ustalıkla geri çekilir, ardında topa tutulmuş, yıkılmış bir şehir bırakır; buradaki birçok bina, artık terk edilmiş olan Türk tahkimatlarında kullanılmak üzere sökülümüştü.

ASKERÎ HÜKÜMET

9 Kasım 1917'de General Allenby Gazze'ye girer. Bombardımanlar sebebiyle nüfusunun kaçtığı bu şehir Allenby için, III. Tutmosis'ten Bonaparte'a Mısır'dan gelen bütün fatihler için olduğu gibi Filistin'e açılan kapıyı temsil etmektedir. Bu ünlü selefleri gibi Allenby de burada oylanmak istemez; Kudüs'e doğru yol alma, Osmanlı ordusunu kuzeye itme telaşındadır. Şehre geldiği gün İngiliz basını, bir hafta önce Dışişleri Bakanı Arthur George Balfour'un Siyonist yetkililere yazdığı mektubu yayınlar. Bu "Balfour Deklarasyonu" "Majestelerinin hükümetinin Yahudi halkı için Filistin'de millî bir yurdun kurulmasını olumlu karşıladığını" ifade eder⁹⁵.

Londra'nın açıkça bu Siyonist projeden taraf beyanda bulunması, Kahire'de, Şam'da ya da İstanbul'da hararetli tartışmalara konu olur. Fakat Gazze'de halk, şiddetli çatışmalardan sonra boşalttıkları ikametgâhlarına

yavaş yavaş geri dönme meşguliyeti içindedir. İngiliz birlikleri de kendi tarafında, o zamanlar Deyr el-Belah'ta son bulan demiryolunun kuzeye doğru uzatılması için harekete geçer. Büyük çaplı başka bir iş ise, yakın zamandaki şiddetli çarpışmaların doğrudan bir sonucu olarak iki askerî mezarlığın açılması olur: En büyüğü Gazze'de, diğeri ise Deyr el-Belah'tadır ve Filistin'de hayatını kaybeden askerlerin naaşları için öngörülmüştür*.

İngilizlerin Filistin'i fethi bir ayda tamamlanır ve bundan böyle işgal altında olan topraklarda askerî bir yönetim kurulur⁹⁶. Birleşik Krallık, ilhak heveslisi olma suçlamasıyla karşılaşmamak için bu komuta zincirini Mısır'da yürürlükte olan hiyerarşiden ayrı tutmaya özen gösterir. Fakat bu oldubitti Londra'ya, mevcut çatışma sona erene dek, önceki aylarda çeşitli müttefiklerine vermiş olduğu sözlerin yerine getirilmesinin ötelenmesine vesile olur. Bu nedenle Fransa Filistin yönetimini paylaşma projelerinden yoksun kalır (Paris Yafa ve Kudüs semtlerini kendine mal ederken Hebron ve Gazze'yi Büyük Britanya'ya bırakmak istiyordu⁹⁷). Şeria (Ürdün) Nehri'nin doğu kıyısında tutunan Arap devrimciler de aynı anlayıştadırlar. Böylece Balfour Deklarasyonu'nun yürürlüğe konması askerî rejimin bitimine kadar ötelenir.

11 Aralık 1917'de Allenby Kudüşe gösterişli bir şekilde girer ve sıkıyönetim kanunu İngilizce, Arapça, İbranice, Yunanca ve İtalyanca olarak ilan edilir. Muzaffer General, Osmanlılar tarafından göreve getirilen Filistin Belediye Başkanı Hüseyin Efendi'nin (Hüseyin el-Hüseynî) resmen teslim olmasıyla birlikte şehrin anahtarını alır. Hüseyin Efendi kısa süre sonra hayatını kaybeder ve kardeşi Musa Kâzım el-Hüseynî görevi devralır. Aslında bu temsili görevler Filistin'in büyük şehirlerindeki bir avuç nüfuzlu aile arasında pay edilmiş durumdadır ve bu ailelerin sembolik sermayeleri genelde toprak mülkiyetiyle desteklenmektedir. Yeni İngiliz yöneticiler de, kendilerinden önceki saltanat görevlileri gibi, bölerek yönetebilmek için aileleri birbirlerine karşı kullanırlar. Hüseyinîlerin geleneksel rakipleri olan Naşaşibiler bu şekilde 1920'de Kudüs belediye başkanlığını Ragıb Naşaşibi lehinde elde ederler. İşgal otoritelerinin bu hediyesi Hüseyinîleri milliyetçi cepheye iter.

* Gazze'deki İngiliz askerî mezarlığı Mart 1919'a kadar faaliyette kalır ve 3.000'den fazla mezarı barındırır (Deyr el-Belah'ta ise 700 kadardır).

Böylesi bir “nüfuz siyaseti” Gazze için de geçerlidir: Askerî idareci, büyük yerli aileleri kontrol etmek ya da etkisizleştirmek amacıyla keyfiliği ya da paternalizmi kullanır (görevden alınmış Belediye Başkanı Said Şava bu şekilde kısa süre içinde Ramla hapishanesine gönderildikten sonra bireysel olarak affa uğrar⁹⁸). Fakat Osmanlı döneminde görülme-
yen bir yoğunlukta İngiliz yönetiminin Kudüs’te merkezileşmesi, işgalcilerin Gazze’ye sağladıkları imtiyazların üzerine çökerken Gazze’de ise Kutsal kentin siyasi çalkantıları büyük bir ilgiyle takip edilir. Şavalarla Suraniler arasındaki rekabet en nihayetinde Naşaşibiler ile Hüseyinler arasındaki uyuşmazlığın şekline bürünür: Her bir taraf şöhretini korumak için milliyetçi retoriğe başvurur. Fakat Gazze, 1920’de tümüyle yeniden inşa edilmiş değildir⁹⁹ ve 1917’deki yıkımın izlerinin silinmesi şüphesiz ki siyasi entrikalardan daha çok enerjiyi gerektirir.

Said Şava büyük Ömer Camii’nin minaresinin yeniden inşasını şahsen gözetir, fakat kendinden sonra belediye başkanı olan Mahmud Ebu Hadra düşük profilli bir idareci olur. Diğer yandan Gazze, Filistin’in geri kalanına göre Siyonist baskıya daha az maruz kalmaktadır; bu baskı özellikle ülkenin merkezinde hissedilir. Genel olarak güneyde, İngiliz kadrolar 1916’daki Arap ayaklanmasına katkıda bulunmuş olan Bedevî kabilelere yaslanırlar: Bu şekilde Şeyh Frey Ebu Medyan, 1920 Danışma Meclisi’ne katılır ve 1922’de Beerşeba belediye başkanı olur. Bir iki bocalamadan sonra Londra Filistin’i altı bölge (*districts*, Osmanlıdaki *liva*’nın devamı) olarak düzenler. Gazze bölgesi ise kendi içinde iki alt bölgeye ayrılır (*subdistricts*, Osmanlıdaki *kaza*’nın eş değeri): En kalabalık şehir olmasa da Gazze İsdud ile Refah arasındaki kıyıyı kaplarken, Beerşeba Necef Çölü’nün Bedevî karakterinin etkisini taşır daha çok. Muhtarlar (kelime anlamıyla “seçilmişler”, aslında köylerin, mahallelerin ya da kabilelerin geleneksel şefleri) Osmanlı döneminde olduğu gibi temsilci ve aracı bulucu görevlerini icra etmeye devam ederler.

KUDÜS’ÜN VE GAZZE’NİN HÜSEYNÎLERİ

Filistin’deki askerî hükümet Temmuz 1920’ye kadar varlığını korur. Bu tarihte ilk Yüksek Komiser Herbert Samuel sivil bir idarenin başına geçer.

* İfade tarihçi Albert Hourani’ye (1915-1993) aittir.

Fakat Milletler Cemiyeti yaklaşık iki yıl boyunca, İngiltere'nin Filistin üzerindeki mandasını resmîleştirmek için meşakkatli müzakerelerde bulunur. Söz konusu manda Balfour Deklarasyonu'nu ve "millî Yahudi yurdu" perspektifini de içinde barındırır. Bu Siyonist eğilim Herbert Samuel'in kişisel sempatisiyle daha da belirginleşirken buna mukabil Arap militanlarda ise manda ilkesinin bile reddine yol açar. Milliyetçi örgütlenmeyi teşkil eden Müslüman - Hristiyan Komiteler de Arap bir Yürütme gücü atar¹⁰⁰ ve bu Yürütme "Arap, özgür ve özerk bir Filistin'den" yana olduğunu ifade eder¹⁰¹.

Arap İdaresinin başkanlığını Musa Kâzım el-Hüseynî, sekreterliğini ise kuzenlerinden biri olan ve savaş sonrasındaki uluslararası konferanslar boyunca Filistin'in tezlerinin ateşli müdafaasını yapan Cemal el-Hüseynî üstlenir. İngilizlerin, Yahudi kurumlarının uzantısı olabilecek bir Arap kurumu olarak yerleşme önerisini reddeder. Arap İdaresi daha genel olarak manda kurumlarının boykot edilmesini tavsiye eder ve İngiliz otoritelerini Haziran 1923 için öngörülen seçimleri iptal etmeye zorlar. 1920'den bu yana bir Müslüman - Hristiyan komitesine ev sahipliği yapan Gazze'de milliyetçi talimatlar büyük aileleri böler. Belediye Başkanı Ebu Hadra yoluna devam etmeye karar verir: İkinci Danışma Meclisi'ne dâhil olmayı kabul eder ve orada bu kuruma tekrar kabul edilen Ebu Medyan'ın yanında Filistin'in güneyini temsil eder.

Arap İdaresinin başkanının başka bir kuzeni olan Emin el-Hüseynî fesi sarıkla değiştirir. Mekke dönüşünde hacı sıfatını alır ve üvey kardeşi Kamel'in yerine Kudüs "başmüftüsü" olur*. Bu yüce görev, okulları, yetimhaneleri ve özellikle de vakıfları yöneten Yüksek İslâm Konseyi başkanlığına eşlik eder. Hacı Emin el-Hüseynî 1923'te, kaynak toplamak için uluslararası bir kampanya düzenleyerek Kudüs'teki Mescid-i Aksa alanının düzenlenmesi için iddialı çalışmalar başlatır¹⁰². Gazze'de bu inşa iradesi Hâşim'in kabrinin de restore edilmesine yol açar. Eski Belediye Başkanı Said Şava şehri Yüksek İslâm Konseyi'nde, Mısır'daki el-Ezher Üniversitesi'nde eğitim görmüş olan ve o zamanlar Gazze kadısı

* "Başmüftü" sıfatı İngiliz yetkililerce, Filistin'de sahip oldukları merkezileştirme mantığı içinde Kudüs'ün itibarını sağlamlaştırmak için Mısır'dan aktarılmıştır. Hüseyinler Hz. Muhammed'in soyundan geldiklerini ilan ettiklerinden bu "Kudüs müftülüğü" görevini XVIII. yüzyılın sonundan beri neredeyse tekelleştirmişlerdir.

olan Şeyh Muhyiddin Abdüşşâfi'yle bağlantılı olarak temsil eder (Abdüşşâfiler yedi nesildir İslâmiyet'in yüce şahsiyetleri arasındadırlar¹⁰³).

Her 2 Kasım'da, Balfour Deklarasyonu'nun yıl dönümünde, hem tüccarlar hem de memurlar greve giderler. Bu tarz bir protesto hareketi ise, Mart 1925'te Lord Balfour Filistin'i ziyarete geldiğinde Gazzede büyük katılım bulur¹⁰⁴. Gazzede yeni Belediye Başkanı Ömer Surani (ve kardeşi Musa) tarafından devralınan Hüseyinîlerin aktivizmlerine karşılık Naşasibiler de yerel olarak Şava ailesini ve Şeyh Abdüşşâfi'yi dayanak alırlar. Manda kurumlarının milliyetçilerce boykotu sebebiyle Yüksek İslâm Konseyi bu türden rekabetlerin öncelikli sahnesi hâline gelir: Müftü Hüseyinî taraftarları "meclisçi" (*meclisyûn*) adını alırken Naşasibilerinkiler ise muhalifler (*mu'âridûn*) olarak kendilerini ortaya koyarlar.

Radikal bir azınlık ise "nüfuzluların" ayrıştırıcı mantığını kabul etmeyi reddederek, geleneksel sınıfın tamamına, aslında sömürge güçlerinin oyununa hizmet ettikleri eleştirisini getirir. Bu militan cephe, aralarında Gazzeli bir öğretmen olan ve Kudüs'teki aileyle hiçbir akrabalık bağı bulunmayan Hamdi el-Hüseyinî tarafından yürütülmektedir¹⁰⁵. Hamdi el-Hüseyinî komünizme sempatisini gizlemez ve hatta Komintern'in desteklediği Anti Emperyalist Birlik üyesidir, fakat İngiliz karşıtı olması, Hayfa kadısı Suriyeli Şeyh İzzeddin el-Kassam gibi İslâmcılarla işbirliğine gitmesine yol açar¹⁰⁶. Hamdi el-Hüseyinî kısa süre sonra vakitini Gazze ve Yafa arasında geçirmeye başlar; Yafa'da genç Müslümanlar Derneğinin kollarına katılarak, doğum yerinde onlara açıkça işçi taraftarı eğitimler verir¹⁰⁷. Genelde sakin olan Gazze şehri kimi zaman şiddetle alevlenebiliyor, tıpkı Nisan 1928'de, misyonerlik faaliyetlerinin protestosunun polis tarafından ağır yaralanmalara yol açmadan bastırılması olayında olduğu gibi¹⁰⁸.

Eylül 1928'deki Kippur Bayramı kutlaması sırasında Ağlama Duvarı'nda patlak veren olaylar, Kudüs müftüsünü sonraki aylarda, Mescid-i Aksa'nın batı duvarına Müslümanların verdiği isim olan "Burak eş-Şerif" üzerine ihtişamlı yapıların inşa edilmesini desteklemeye yöneltti. Kutsal mekânın etrafında tansiyon yükselir; Ağustos 1929'da artan şiddet Kudüs'ün geri kalan kısmına, Hebron'a, Safed'e ve Hayfa'ya yayılır.

* Burak, Kuran'ın 17. suresinde aktarıldığına göre Peygamber Hz. Muhammed'in Mekke'den Kudüse geceleyin yaptığı yolculuk sırasında sırtına bindiği doğaüstü varlığın adıdır.

Ardı arkası kesilmeyen bu ayaklanmalar, her iki tarafta da eşit kurbanı (135 Yahudi'ye karşılık 136 Arap öldürülür¹⁰⁹) mal olur ve Gazze'ye kadar ulaşır. Buradaki azınlık Yahudi topluluğu (1922 yılında yaklaşık olarak 54 kişi¹¹⁰) komşu dayanışmasıyla, özellikle de eski Belediye Başkanı Said Şava ve ailesinin fiziki varlığıyla linçten kurtarılır¹¹¹. Hiçbir ölüm vakası görülme de yaşanan travma üstesinden gelinecek gibi görünmez ve asırları bulan bir geleneğin mirasçısı olan Yahudi nüfus Gazze'yi ebediyen terk etmeye karar verir. Gazze'deki topluluklar arasındaki gerilimi tırmandırmakla suçlanan Hamdi el-Hüseynî Nasıra'da bir yıl boyunca ev hapsine mahkûm edilir. Üç ayaklanmacı Arap ise İngilizler tarafından Gazze'de idam edilir*.

Fehmi el-Hüseynî, -Hamdi gibi kendisinin de Kudüslü adaşlarıyla herhangi bir bağı bulunmamaktadır- Ömer Surani'nin ölümünden sonra 1928'de Gazze belediye başkanı olur. Avukat olarak eğitilmiş olan Fehmi önce aylık bir dergi, sonrasında da günlük gazete *Savtû'l-hakk*'ı (Hakkın Sesi) çıkararak adını duyurur. Bir dizi kentsel düzenleme çalışması başlatır, yeni bir devlet hastanesinin temelini atar (eskisi belediye binası olmuştur) ve belediyesinin sınırlarını deniz kıyısına kadar genişletir: Bu bölgenin kum tepeleriyle bölünmesi zengin Rimal (Kumlar) semtinin doğmasına yol açar. Fehmi el-Hüseynî aile mülklerinden birini şehir parkına dönüştürür, üstelik içine kuyu kazılmasıyla daha da popülerleşir. 1931'de Libya'daki İtalyan karşıtı direnişin başı olduğu için asılan Ömer el-Muhtar'ı anmak ister: Şehir merkezinden denize ulaşan ana cadde, Kudüs'teki İtalyan Konsolosluğu'nun itirazlarına rağmen Libya bağımsızlık "şehidinin" adını alır¹¹².

Saygın seyahat rehberi *Guide bleu* 1932'de Gazze'nin "çok işlek pazarları" olduğundan söz ederek nüfusunu 17.480 olarak ifade eder (Han Yunus'ta 3.890, Deyr el-Belah'ta 916 ve Refah'ta 600). "En ilginç caminin" "Muhammed'in atası olan Hâşim'e ait" olduğunu ekler ve şehirde "Latin misyonerler" olduğu gibi "İngiliz Protestan misyonerleri" ile bir "Rum Ortodoks kilisesi" olduğunu belirtir¹¹³. Hayfa'yı Süveyş Kanalı'na

* 31 Ağustos'tan Eylül 1929'a kadar Royal Air Force (RAF)'a ait 35 uçaklık bir birlik Gazze'de konuşlandırılır ve buradan Filistin'in güneyine keşif uçuşları yaparlar. Bunlar arasında komşu Arabistan'dan gelecek milislerin Necef'e girmelerini engellemek amacı da söz konusudur.

kıyıdan bağlayan demiryolu üzerinde (her gün iki yönden de bir tren kalkar) bulunan Gazze'ye otobüsle, güneyindeki Beerşeba'dan ya da doğusundaki Hebron'dan da ulaşılabilir.

BÜYÜK AYAKLANMA

Gazze altyapılarını geliştirirken Hacı Emin el-Hüseynî Kudüs'te, hem Filistin sahnesinde hem İslâm dünyasında ve Mısır'da daha da özel bir şekilde, milliyetçi yönetici duruşunu sağlamlaştıır. "Başmüftü" birçok kez Kahire'ye gider, her seferinde Gazze'den geçer ve Kral Faruk'u olduğu gibi, siyaset sahnesine hâkim olan Wafd Partisi'ni ya da kısa süre önce Hasan el-Bennâ tarafından kurulan Müslüman Kardeşler'i de hoş tutmayı ihmal etmez.

Bu geziler Aralık 1931'de Kudüs'te, evrensel nitelikli bir İslâm Kongresinin yapılmasıyla taçlandırılır. Kongreye Wafd adına Abdurrahman Azzam, Lübnanlı Riyad es-Sulh ya da Hindistanlı Muhammed İkbal gibi ünlü milliyetçi şahsiyetler katılırlar. Hâlâ bir o kadar militan olan Hamdi el-Hüseynî kongrenin ikinci gününden itibaren suları bulandırarak İngiliz "emperyalizmini" Filistin'de olduğu gibi Hindistan'da da, oralandaki milliyetçi hareketi bölmek amacıyla Panislamizm'i teşvik etmekle suçlar¹¹⁴. Hamdi el-Hüseynî İslâm kongresinde "emperyalizmin" resmen mahkûm edilmesini sağlar fakat radikal ilerleyişini 1932'de Panarab İstiklal Partisi'ne katılarak devam ettirir ve bu şekilde Hayfa'nın militan şeyhi İzzeddin el-Kassam'la işbirliğini yeniden kurar.

Cenevre'de, Milletler Cemiyeti'ndeki Siyonist hareketin üyesi olan Victor Jacobson Avrupa'daki antisemitik yükseliş sebebiyle bir plan sunar ve bu plan günümüzden bakıldığında olacakların habercisi gibi görünür. Ona göre Filistin, bir Yahudi devleti ile bir Arap devleti şeklinde ayrılmalı ve finanse edilmek suretiyle 100.000'den fazla Arap yeni devletlerine transfer edilmelidir. Bu kurguda Gazze, Arap kontrolü altında kalan tek kıyı bölgesi olarak başat bir yer edinecektir. Gelecekteki Arap entitesi Hâşimî Maverâ-i Ürdün Krallığı'yla konfederasyon kurabilir gerekirse¹¹⁵. Bu Siyonist projeler Arap milliyetçileri, Almanyada Nazilerin zaferiyle hızlanan Yahudi göçünün artmasından daha fazla endişelendirmiyor:

Filistin'e 1932'de 9553 Yahudi, 1933'te 30.327, 1934'te 42.359 ve 1935'te 61.854¹¹⁶ kişi göç eder.

İzzeddin el-Kassam bundan böyle hem İngilizlere hem de Siyonistlere karşı devrimci bir cihad yürütmekte kararlıdır. Hacı Emin el-Hüseynî'ye, kendisinin de Filistin'in kuzeyiyle ilgileneceği bir ayaklanma başlatmasını önerir¹¹⁷. Kudüs müftüsü bu teklifi reddeder fakat ilk sıralarda Abdülkadir el-Hüseynî'nin yer aldığı kimi yakınlarının, sırası geldiğinde, "kutsal cihadı" (*cihâdü'l-mukaddes*) başlatmaya adanmış hücreleri örgütlemelerine müsaade eder. Yahudi milis gücü Haganah'a silah sevkiyatının açığa çıkması Arap örgütlerinin gizli hazırlıklarına hız kazandırır. İzzeddin el-Kassam harekete geçen ilk isim olur: On kadar gerilladan oluşan bir direniş kurar fakat 1935'te bir İngiliz pususunda hayatını kaybeder.

"Şehit" şeyhin taraftarları intikam almaya karar verir ve 15 Nisan 1936'da ele geçirilen bir otobüsteki üç Yahudi yolcuyu öldürürler. Haganah'ın misillemesi Tel Aviv ve Yafa'da bir şiddet sarmalını besler. Kudüs müftüsü bu kez hareketin başına geçer ve 25 Nisan'da kurulan ve Naşaşibileri millî birlik atılımına dâhil eden bir Arap Yüksek Komitesi'nin başkanlığını üstlenir. Hacı Emin el-Hüseynî alenen "kutsal millî cihad" (*cihâdü'l-vataniyyü'l-mukaddes*) çağrısı yapar¹¹⁸. Gazze'den hiç kimse resmî olarak Arap Yüksek Komitesi'nde yer almasa da, bu ad üzerinden başlatılan genel grev Filistin'in güneyinde de büyük katılım bulur. Bu durum, Filistinli milliyetçilerin severek "devrim" (*sevra*) olarak nitelendirdikleri "büyük Arap ayaklanmasının" başlangıcı olur.

Gazze'deki grev komitesi başmüftünün taraftarıyla (Musa Surani ya da Asım Bseiso) Naşaşibilerin müttefiklerini (Adel ve Rüşdü Şava kardeşler) bir araya getirir¹¹⁹. Kudüs bölgesinde, Abdülkadir el-Hüseynî direniş grubuna katılır ve yaz boyunca çatışmalar gittikçe artar. Müslüman Kardeşler Mısır'da Filistin ayaklanmasıyla dayanışma kampanyası başlatır fakat hareketinin "milliyetçi" niteliğini koruma endişesi içinde olan Kudüs müftüsü yabancı gönüllülerin gönderilmesine razı olmaz¹²⁰. İngiltere karşıtı olaylar, ayaklanmanın hem milliyetçi hem de devrimci boyutunun vurgulanmasıyla sonbaharın başında daha da vahamet kazanır. Bu tırmanış Hüseyinîler ile Naşaşibiler arasındaki bölünmeleri arttırır; Naşaşibilerin Gazze'deki taraftarları arpa ve turunçgillerin tarlalarda çürümesinden endişe ederek grevi sonlandırırlar¹²¹.

Filistinliler için insan kaybı bilançosu daha Ekimin ortasında bine yakın ölümle çok çabuk felakete dönüşür; buna karşılık 80 Yahudi ve 37 İngiliz ölmüştür¹²². Arap Yüksek Komitesi genel grevin ve dolayısıyla sivil protestonun sona erdiğini ilan etmek zorunda kalırken gerilla, özellikle Gazze'de demiryollarına ve telgraf hatlarına taciz harekâtlarını devam ettirir. Yüce Majestelerinin 20.000 askeri Filistin'de savaşırken karşılarındaki ayaklanmacı sayısı 2.000'dir¹²³. Nisan 1937'de Gazze Belediye Başkanı Fehmi el-Hüseynî İngiliz otoritelerini ülkenin bir Yahudi devleti lehindeki her türlü bölünme hevesine karşı uyarır: "İngiliz hükümeti için Filistin halkını ölüme ve yıkıma mahkûm etmek, hatta üzerlerine zehirli gazlar salmak onları böylesi bir plana maruz bırakmaktan daha iyidir¹²⁴."

Cenin'deki yönetim makamından ayaklanmayı gizlice destekleyen İzzeddin Şava, Mayıs 1937'de cezalandırılır ve buradan Suriye'ye kaçarak ayaklanmacılara silah teminatını örgütler¹²⁵. İngilizlerin Temmuz 1937'de yayınlanan Filistin'i paylaşırma projesi milliyetçi ayaklanmayı tekrar başlatır. Hatta Gazze'de bile ve ancak Rum Ortodoks cemaatinin lideri Papaz Elias Rişavî'nin Müslüman mahkûmlar lehindeki müdahalesi onların asılmalarını engeller¹²⁶. Hacı Emin el-Hüseynî üç ay sonra Lübnan'a kaçarak tutuklanmaktan kurtulur ve ayaklanma her yönden kuşatıldığından genel merkezini Şam'a taşımaya karar verir.

Sömürge birlikleri, büyük kısmı Haganah kökenli olan ve stratejik eksenler boyunca tahkim edilmiş koloniler kurmaya teşvik edilen 6.000 Yahudi yedek askeri saflarına katarlar. Bu yapılar, güneye kadar ileri pozisyonlara, hem Necef'te hem de Gazze bölgesinde bu şekilde oluşturulurlar ve İngiliz komutası için gerçek bir takıntı olan Sina ve Süveyş'in girişinin güvenlik altına alınması mantığı dâhilinde yer bulurlar. Ayaklanma 1938 yazında ikinci bir soluk bulur fakat baskılar acımasızca etkindir. Gazze'de başmüftünün taraftarlarının bulunduğu cephe, Musa Surani'nin ve Asım Bseiso'nun tutuklanmasıyla başsız kalır. Belediye Başkanı Fehmi el-Hüseynî bile yakasını kurtaramaz: Şehre elektrik getirmesinden kısa bir süre sonra tutuklanmasıyla Belediye'nin başındaki on yılı aniden son bulur*.

* Önce Safarand'da sonra Akka'da tutulan Fehmi el-Hüseynî daha sonra 1940 yılının başında Lübnan'a sürülür. Gazze'ye döndükten kısa bir süre sonra kalp krizi sonucu hayatını kaybeder.

Britanyalı yetkililer belediye başkanlığı görevini öncelikle, Naşaşibilerden yana tutumuyla bilenen Adel Şava'ya vermeyi düşünürler. Fakat sonuç olarak daha uzlaşmacı bir kişiliği olan kardeşi Rüşdü, Ocak 1939'da göreve gelir. Bu şekilde Gazze belediye başkanlığı, ataları Said'in daha Osmanlı döneminde bu görevi icra ettiği Şava ailesine gelir. Fakat Said Şava'nın diğer üç oğlu, İzzeddin, Sadi ve Raşid isyancılarla olan bağları sebebiyle sürgünde kalmaya devam ederler. Britanya askerleri direnişin son kalelerini de yenmek için toplu cezalandırmalardan kaçınmazlar (örneğin Han Yunus belediye başkanı ve yardımcıları, kendi sorumluluk alanlarındaki telgraf hatlarının sabotajı nedeniyle Temmuz 1939'da bir yıl hapse mahkûm edilirler¹²⁷). 1936'da başlatılan "Büyük İsyan" açık ve net olarak kan kaybına uğramıştır: Nüfusu bir milyondan az olan Filistin üç yılda 3.000'in üzerinde insanın ölümüne şahit olur¹²⁸. Muhakkak ki Gazze Filistin'in merkezindeki diğer şehirlerden daha az acı çekti fakat ticareti sallantıdadır ve Yahudi yerleşimleri yanı başına sıra sıra dizilmiştir.

MÜTTEFİKLER MİHVERE KARŞI

İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi, manda altındaki Filistin'in üzerine 1939 sonbaharından itibaren kurşun gibi çöker. Lübnan'daki iki yıl sürgünden sonra Hacı Emin el-Hüseynî Irak'a doğru kaçır ve İngiliz karşıtı hırçınlığı orada, Filistin'le ilgili meselelerin çok uzağında olarak, Alman yanlısı akımı teşvik etmeye sevk eder. Kudüs müftüsü Ocak 1941'de Führer'le Bağdat'tan bağlantıya geçer. Iraklı milliyetçilerin Britanya ordusu tarafından dört ay sonra bastırılması Hacı Emin el-Hüseynî'yi İran, Türkiye ve İtalya üzerinden Almanyaya sığınmaya götürür. Müftü Adolf Hitler'e Kasım 1941'de, Orta Doğu'da Nazilerin yanında savaşacak bir "Arap Lejyonu"nun kurulmasını önerir ve Mihver kuvvetlerinin radyoları üzerinden Müttefiklere karşı hararetle "cihad" çağrısı yapar¹²⁹.

Almanyadan ilham alan bu "cihad" 1942'de 1914'tekinden daha başarılı olmaz: Faşist savaş makinesi Kudüs müftüsünün beyanlarını ne kadar yaysa da, tıpkı merkez imparatorluklarının Osmanlı sultanının beyanlarını yaydığı gibi, Arap dünyasında çok az yankı bulur. Nazi ordusu Arap kökenli 6.300 yerli yedek askerden fazlasını bulamaz ve bunların

sadece 1.300'ü Filistin, Suriye ya da Irak'tan gelmiştir¹³⁰. Filistin'de bile nispeten birbirine yakın rakamlar olarak 10.483 Yahudi ve 7.578 Arap savaşı çatışma boyunca Britanya ordusuna kaydolur¹³¹.

Vichy taraftarlarının Suriye'de ve Lübnan'da 1941 yazında mağlup olması İngilizlerin Irak'taki başarısını tamamlar. Manda altındaki Filistin kendini müttefiklerin kontrolü altındaki bir Orta Doğu'nun merkezinde bulur. Nazilerin SSCB'yi istilasının durdurulması ve ABD'nin savaşa girmesi İngilizlerin bu güvenini artırır: Sömürge otoritelerinin hiçbir şekilde Yahudilerin kaçak göç hareketlerini önlemeye niyetleri yoktur. Gazze uzun süre bütün bu büyük manevraların kıyısında kalır, Avusturalya birlikleri oraya konuşlanır ve Britanyalı görevliler, Belediye Başkanı Rüşdü Şava ve yerel şahsiyetlerle birlikte bir güvenlik komitesi oluştururlar. Bir hava saldırısı olduğunda ve uyarı sisteminin olmaması durumunda müezzinlerin şehirdeki minarelerden halka haber vermele-ri kararlaştırılır¹³².

Gazze bölgesine Mihver Devletleri'nce atılan bomba sayısı azdır (3 bomba Deyr Suneyd ve Beyt Hanun'a 8 Eylül 1941'de, Gazze üzerine ise birçok bomba 3 Mart 1942'de) ve isabetsiz oluşları da her türlü sivil can kaybını önlemiştir. Bu nedenle İkinci Dünya Savaşı, ilkinin yıkımlarını yaşayan halk için gayet ılımlı görünür. Anglosakson birliklerinin orada bekletilmesi bütün bir yan iş kolunu besler, savaş ekonomisi ise yerli girişimcileri teşvik eder. Şehrin nüfusu on yılda iki katına çıkarak yaklaşık 35.000'i bulur¹³³. Fakat Almanya'nın 1942'de Mısır çölüne yaptığı saldırılar Kahire yönetiminin ve burjuvazisinin bir kısmının doğuya doğru çekilmesine yol açar. Gazze, müttefiklerin el-Alameyn zaferine ve Kasım 1942'de savaşın stratejik olarak tersine dönmesine kadar nefesini tutar. Mihver Devletleri'nin tehdidi aşamalı olarak Tunus'a kadar itilir ve Amerika'nın Kuzey Afrika'ya çıkarma yapmasıyla kısıpaca alınır.

Bu sırada Nazilerin en az iki milyon Yahudi'yi katlettiği haberi yayılmaya başlar¹³⁴ ve özellikle ABD'de Filistin'in Yahudi göçüne açılması için Siyonist kampanya tekrar başlar. Aralık 1942'de Rüşdü Şava ve Gazze Belediye Meclisi ABD'ye atfedilen Siyonist sempatiye karşı alenen ayaklanırlar, Gazzeli tüccarlar ise protesto amaçlı greve giderken Han Yunus da aynı doğrultuda karar alır¹³⁵. Muhakkak ki Gazze bölgesi Siyonist planlamada öncelikli görünmemektedir ve Yahudi halkı 1929'daki

ayaklanmalardan bu yana şehirlerden ayrılmıştır. Fakat yeni yerleşimler düzenli olarak kurulurken Yahudi nüfusta da gözle görülür bir artış olur: 1941'de 1070, 1942'de 2174¹³⁶ ve 1944'te 2890 (buna karşılık Müslüman sayısı 132.500, Hristiyan sayısı ise 1250'dir)¹³⁷.

1944'te, sosyalist sola bağlı Polonyalı göçmenler Mecdal ile Gazze arasında, Varşova gettosu direnişinin kahramanlarından biri olan Mordehay Anielewicz'in anısına Yad Mordehay Kibutz'unu kurarlar. 1945'te Gazze bölgesinin topraklarının % 4'ü Siyonistlerin mülkiyetinde (nüfusa oranları ise % 2'dir), % 75'i Filistinli sivillerin elinde, % 21'i ise kamuya aittir¹³⁸. Kendilerinden öncekilerden farklı olarak, kısa süre önce yerleştirilen bu koloniler Arap komşularıyla olan ilişkilerine özen göstermek için hiçbir çaba harcamazlar¹³⁹. Gazze'nin ileri gelenlerinin, yönlerini Suudi Arabistan'a çevirmeleri için bundan daha fazlası gerekmez¹⁴⁰ çünkü Arabistan'ın kurucusu ve hükümdarı İbn Suud Siyonizm'e yapılacak her türlü imtiyazı reddetmektedir¹⁴¹.

Genel olarak, 1936-1939'daki ayaklanmanın bastırılmasıyla dağıtılan Filistin'in siyasi sınıfı, Kudüs müftüsünün Nazi yanlısı gidişatından sıyrılma isteği ile onun yerine ulusal çapta bir lider koyamaması arasında kalmaktan ötürü düşük profilde seyreder. Farklı inançtaki yerel şahsiyetlerin artan entrikaları, 1944'te iki kez kalp krizi geçiren Belediye Başkanı Rüşdü Şava'nın sağlık sorunlarıyla birlikte Gazze'de ay-yuka çıkar. Britanya yönetimi, en kalabalık kabileler arasındaki bitmek bilmeyen kan davalarıyla da uğraş vermektedir. Bu aileler genel olarak Mısır'la farklı türden sınır ticareti içinde yer almaktadırlar¹⁴². Yanıltıcı bir durgunluk hissi yerleşir ve Almanya'nın 1945 Mayıs'ında silah bırakmasından sonra devam eder.

Müslüman Kardeşler Mısır'da, o zamanlar kuruluşlarından yaklaşık on beş yıl sonra, yarım milyonun üzerinde kararlı ve disiplinli üyelere sahip bir kitle hareketi olarak varlıklarını pekiştirdiler¹⁴³. 1936'daki Filistin ayaklanmasında pasif bir rol kabullenmek zorunda kalan Hasan el-Bennâ, bu kez Kutsal topraktaki "cihad"da tümüyle etkin olmakta kararlıdır. Said Ramazan'ı Ekim 1945'te Kudüs'e Müslüman Kardeşler'in Filistin kolunu kurmaya gönderir. Hareketin yeni şubeleri ülkenin başlıca şehirlerinde açılır ve Gazze'deki şubenin başına atmışlı yaşlarında iki saygın isim geçer: Başkan Şeyh Ömer Savan emekli bir yargıçtır, Yemen'de

kadılık yaptıktan sonra Gazze'deki hukuk hiyerarşisinin bütün kademelerini tek tek aşmıştır. Yardımcısı Şeyh Abdullah el-Kayşavî ise misyonerler ve Batılı oryantalistlerle alenen tartışmaya girmekten kaçınmayan bir müfessirdir.

Müslüman Kardeşler Gazze birimlerinin açılışı için, İslâmî yeni yıl olan 25 Kasım 1946 tarihinde Samer Sineması'ndaki bir gösterimi tercih ederler. Operasyonun elebaşı, Gazze biriminin genel sekreteri Zafar Şava, Müslüman izcilerin ya da spor kulüplerinin faaliyetleri içinde kendini yetiştirmiş biridir¹⁴⁴. Müslüman Kardeşler'in Filistin yönetimi Mısır'daki ana teşkilatla derinden bütünleşmiştir: Filistin örgütlenmesi üzerinde otorite sahibi olan "İdari Büro Merkez Komitesi"nin aslında 17 üyesi bulunuyor ve bu üyeler Kudüs, Hayfa, Yafa, Nablus ve Gazze birimlerinin her birinden iki temsilci olarak... Kahire'deki Müslüman Kardeşler yönetiminin 7 delegesinin yanında yer alıyor¹⁴⁵.

Mısır'ın yakın olması Müslüman Kardeşler örgüt hiyerarşisini, Filistin'in geri kalan kısmına göre Mısır'ın daha fazla etkisinde kalan Gazze'yi sık sık ziyaret etmeye yöneltiliyor. 1945-1946 dönemi içinde ülkenin en yerel hareketi olan Neccâde (kelime anlamıyla "Kurtarıcılar") da militan hatta askerî eylemlere geçiş yapma perspektifiyle spor dernekleri ya da izcilik örgütlenmelerinden (üniforma, geçit törenleri, toplu beden hareketleri) ilham almaktadır¹⁴⁶. Neccâde'nin gençlik örgütü olan Fütüvveler, -Ortaçağ İslâm dünyasındaki siyasi mistik tarikatlardan ilham alınmış bir isim- kişiler arası kavgalar yeni üyelerin alınmasını sekteye uğratsa da Gazze Şeridi'nde belli bir başarı elde ederler.

İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda, çoğunluktaki Haganah ile marjinal gruplar (İrgun ve Stern Grubu*) arasındaki anlık işbirliğiyle oluşan Yahudi terör dalgası Filistin'i sarsarken, Gazze bundan muaf tutulur. Fakat buna karşın kent, Birleşik Krallık'ın 1946 Mayıs'ında Mısır topraklarından çekilme ve Süveyş'teki üssünü dahi boşaltma kararının ilk muhatabı olur. Gazze Britanyalı komutanın nazarında Orta Doğu'daki ileri karakol görevini, bu kez Nil Vadisi'ni değil Süveyş Kanalı'nı gözetlemek üzere tekrar üstlenir. Ekim 1946'da Yahudi Ulusal Fonu (KKL)

* İrgun (İbranice kelime anlamı "örgütlenme") revizyonist bir milis gücü olarak 1931'de Haganah'la bağlarını koparmıştır. Avraham Stern'in taraftarları da İrgun'u 1940'ta terk ederek "Stern Grubu"nu kurar. Bu grup kurucusunun 1942'de ölümünden sonra Lehi olarak anılır.

eş zamanlı olarak Gazze ve Beerşeba bölgelerinde on bir koloninin açılışıyla büyük bir hamle yapar. Deyr el-Belah yakınındaki Kfar Darom kolonisi Mizrahi* hareketine bağlıdır ve stratejik olarak Gazze ile Refah yolu üzerinde bulunur¹⁴⁷, diğer Siyonist yerleşimler ise işçi yanlısıdır ve daha doğuda Necef'te yer alırlar. Britanyalı yetkililer, sıkıca korunan bu kolonilerin hepsinin aynı model üzerinden inşa edildiklerini ve her birinin içinde otuzar genç ve şuurlu militanın bulunduğunu belirtirler¹⁴⁸. Mısır'dan Yahudi göç girişiminin olduğu da yine rapor edilmiştir¹⁴⁹.

Mayıs 1945'te Almanyada Fransız ordusuna teslim edilen Hacı Emin el-Hüseynî, Paris banliyösünde bir yıl ev hapsinde tutulduktan sonra gözetimindeki polisleri yanıltarak sahte bir pasaportla Mısır'a uçar¹⁵⁰. Kahire'ye varır varmaz orada siyasi sığınma hakkı elde eder ve genişletilmiş bir Arap Yüksek Komitesi bünyesinde, hâkim konumunu tekrar elde eder¹⁵¹. Kudüs müftüsünün prestiji, üstünlüğünü resmî olarak tanıyan Müslüman Kardeşler'in aktivizmine gem vurmasını sağlar¹⁵². Fakat katı otoriterliği ve sürgün refleksleri Filistin seferberliğini sekteye uğratar, oysa ülkenin paylaşılması lehinde uluslararası bir kampanya yaygınlaşmak üzereydi. 1945'te kurulan ve misafir olduğu Kral Faruk'un Mısır'ına çok bağlı olan Arap Birliği'ne gelince: Irak ve Mavera-i Ürdün'deki Haşimî krallıklarla, Amerika Birleşik Devletleri'yle olan ayrıcalıklı ilişkisinden güç alan İbn Suud yönetimindeki Arabistan ve bölgesel hırslarıyla meşgul olan Cumhuriyetçi Suriye arasındaki görüş alış veriş minimum düzeydedir.

*

* *

1947 yılı Gazze'de olduğu gibi Filistin'in diğer yerlerinde de çatışma beklentisiyle geçen uzun gecelere benzeyen bir yıl hâlini alır. Yahudi terörizmi Britanyalı kadroları pozisyonlarında barikat kurmaya zorlar (Gazze sorumlusu dikenli tellerle çevrili karakolunun barınağını hiç terk etmez¹⁵³). Sürgündekilerin ailelerinin ve "gerekli olmayan sivillerin" 4 Şubat'ta Gazze'den çıkarılmaları genel kırılganlık ve güvensizlik duygusunu daha da arttırır¹⁵⁴. Bölgeye herhangi bir Yahudi kolonisinin yerleşmediği bir ay geçmezken, Siyonist militanlar topraklarına giren

* 1922 yılında ortaya çıkan Mizrahi hareketi Marksizmi reddetmesinden ötürü Siyonizmin büyük bir kısmından ayrı düşer, 1938'den itibaren de dinî eğilimli kibutzlar kurar.

Bedevileri öldürmekte tereddüt etmezler. Gazze’de de şiddet, bir Yahudi tüccarın 25 Mart’ta tacize maruz kalmasıyla (Britanya polisinin müdahalesiyle kurtarılır) ya da 19 Ağustos’ta bir otobüste bulunan Yahudi yolcunun linç edilmesiyle daha az çığırından çıkmış değildir.

Birleşmiş Milletler’in Filistin meselesini soruşturma komisyonu 31 Ağustos’ta, Filistin’in Yahudi ve Arap entiteler olarak ya iki devletli bir ekonomik birlik ya da bir “federal devlet” çerçevesinde paylaşılması lehinde beyanda bulunur. Arap Yüksek Komitesi her iki seçeneği de reddederken paylaşımın kaçınılmaz olduğunu düşünen Gazzeli şahsiyetler ise kısa süre içinde susturulur¹⁵⁵. Paylaşım planını destekleyen Siyonist militanlar ise daha şimdiden kendilerini manda sonrası perspektif içinde görürken, Arap halkı Britanyalıların gidişinin bütün sonuçlarını öngörmekte zorlanır. 18 Kasım 1947’de yerel idari amirinin belirttiği gibi “Gazze İngiltere’nin ülkeyi terk etmeye karar verdiğini anlamaya başlıyor fakat Beerşeba henüz bu konuda ikna olmuş değil¹⁵⁶”. Mamafih savaşa sayılı günler kalmıştır.

1947 - 1967
MATEM NESLİ

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Felaket

29 Kasım 1947’de Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Filistin bölünme planını 33’e karşı 10 oyla kabul eder (aralarında manda gücünü elinde tutan Büyük Britanya’nın da olduğu 13 devlet çekimser kalmayı tercih eder). Büyük ölçüde seferber olmuş Siyonist yönetim böylesi bir diplomatik zaferi kutlarken marjinal İrgun ve Stern örgütleri toprak üzerindeki en ufak bir uzlaşmayı dahi reddederler. 181 sayısıyla kayda geçen bu karar, ABD’nin SSCB’nin ve Fransa’nın belirleyici desteğini alırken, BM üyesi bütün Arap devletler ya da Müslüman üyeler karara karşı çıkar.

İtirazlarının gerekçesi, ya “Arap Filistin”in Yahudi ve Arap devletleri olarak paylaşılması ilkesinin reddi ya da bu paylaşımın haksızlığı üzerinedir: Manda altındaki Filistin’in nüfusunun yaklaşık üçte birini oluşturan Yahudi halkı aslında toprakların yarısından fazlasını, üstelik kıyı şeridinin ve Taberiye Gölü’nün (dolayısıyla Necef’in de) en verimli topraklarını elde eder. Kudüs ise, gelecekteki iki devletin *corpus separatum*’u olarak kabul edildiğinden doğrudan BM tarafından özel bir statüyle yönetilecektir.

BİR SAVAŞTAN DİĞERİNE

Bu paylaşım planı kapsamında Gazze bölgesinin (*subdistrict*) ancak bir kısmı Arap devletinin payına düşer. Gerçekten de Aşdod (İsdud) şehrinin kuzeyindeki, Tel Aviv’den yaklaşık otuz kilometre uzaklıktaki

bölge ile Yahudi devletinin kıyı parçasıyla Necef Çölü arasındaki bağlantıyı sağlayan koridor budanmıştır. Yahudi yerleşimi Negba etrafında oluşturulan bu bağlantı koridoru, Gazze bölgesinin kuzeyini, Aşdod ve Aşkelon ile komşu olan Arap yerleşimleri Beyt Affa ve Faluca'dan ayırır. Gazze'deki Siyonist koloniler, gelecekteki Arap devletinin çok az sayıdaki Yahudi azınlığını entegre etmekle yükümlüdürler (oysa Arap halkı gelecekteki Yahudi devletinin nüfusunun neredeyse yarısını oluşturmaktadır).

Planın kabul edilmesinin hemen ertesinde şiddet patlak verir fakat özellikle Kudüs, Yafa ve Hayfa'da. Gazze kentinde ortam uzun süre sakin kalır çünkü Siyonist yetkililer önceliği paylaşma planı doğrultusunda kendilerine verilen toprakların kontrolünü sağlamaya verirler ve Necef'le olan "koridorun" güvenliğini daha sonraya bırakırlar. Bölgede örgütlenen Arap milislere gelince, başka yerde olduğu gibi burada da işlevsel bir koordinasyon yokluğundan muzdaripler ve bu durum yaklaşık beş yüz üyelik gücüyle, tutarlı bir çekirdek grubu olan ve Kahire'deki İslâmcı yönetime yakından bağlı olan Müslüman Kardeşler'e nispi bir avantaj sağlar¹⁵⁷. Aralık 1947'de paylaşım planına karşı gerçekleştirilen genel grev bütün bölgede üç gün boyunca devam eder ve Britanyalı yetkililer bir ayda ölü sayısının 24 Yahudi ile 7 Arap (aralarında Huj köyünün muhtarı ve kardeşi bulunuyor, Gazze'de "Yahudilerle işbirliği sebebiyle"¹⁵⁸) öldürdüler) olduğunu kaydederler. Necef'in kıyısında bulunan uzak yerleşimlerdeki Siyonist militanlar bu çatışmaların en ağır bedelini ödeseler de her türlü geri çekilmeyi reddederler¹⁵⁹. İşte bu bağlamda Londra da, 15 Mayıs 1948'de Filistin'den çekilme kararını duyurur.

Gazze'de Filistin'in diğer şehirlerindeki model üzerinden oluşturulan Millî Komite'nin 52 üyesi bulunur ve her biri bütün yerel hassasiyetleri yansıtsalar da faydalı bir yönetim kurma becerisini gösteremezler. Bölgenin güvenliği bundan böyle az çok kontrol edilebilir milislere bağlıdır, Britanyalılar ise işleri idare etmeye çabalamadan bölgede sadece devriye gezmekle yetinirler¹⁶⁰. Bu durum İslâmcı mücahitlerin ve Mısırlı müttefiklerinin işine yarar. 1948 Şubat'ında Mısır'dan gelen gönüllülerin sayısı henüz yüzün altındadır¹⁶¹, fakat Kahire bir sonraki ay, oraya sızmış militanları desteklemekle görevli subaylarını gizlice göndermeye karar verir. 12 Mart 1948'de Faluca'daki köylü milisler önemli bir Siyonist

konvoyuna saldırırlar ve 37 adamlarını kaybederler (rakiplerinin kaybı ise 7'dir)¹⁶². Haganah ise aynı gün bir cezalandırma harekâtı başlatır ve Falucâdaki on kadar evi (belediye binası ve postane dâhil) dinamitler¹⁶³.

19-22 Mart 1948'de Hasan el-Bennâ Gazze bölgesindeki Müslüman Kardeşler'i harekete geçirmek üzere gelir ve üslerini oraya yerleştirmek için eski İngiliz mülteci kampı Nuseyrat'ı tercih eder¹⁶⁴. Nisan ayı boyunca Müslüman Kardeşler'in hem Filistinli hem de Mısırlı komandoları Gazze ve Necef'teki Yahudi kolonilerini taciz etmeye başlarlar. Filistin biriminin harekât şefi Mahmud Labib¹⁶⁵, 14 Nisan'ın ilk saatlerinde Kfar Darom'a yönelik başarısız bir saldırı düzenler¹⁶⁶. Bu kibutza yönelik yeni bir saldırı 11 Mayıs'ın şafağında, bu kez Mısırlı bir subayın yönetiminde gerçekleştirilir¹⁶⁷. İslâmcılar Kfar Darom'u işgal etmeyi başaramadan ağır kayıplar yaşarlar. Bu kaybı, bir Yahudi konvoyuna yönelik hedefine ulaşan bir pusuyla kısmen telafi ederler. 13 Mayıs'ta Gazze şehrinin kuzeyinde, Siyonist komandoların Givati Tugayı Batani eş-Şarkî, Necef Tugayı ise Bureyr köylerini ele geçirirler¹⁶⁸. Oluşturulan bu birimlerin ürkütücü etkinliği karşısındaki Arap savaşçıların sayısı Gazze bölgesinde 400'den azdır, üstelik milislerin dağınıklığı seferber olmalarına engel teşkil eder¹⁶⁹.

8 Mayıs 1948'de Britanya Yüksek Komiserliği Gazze'ye Yafa'dan gelen mülteci sayısının "10.000'den fazla" olduğunu belirtir ve tedariklerinin Hayfa'dan ve deniz yoluyla sağlanmasından ziyade kara yoluyla ve Mısır üzerinden yapılmasını önerir¹⁷⁰. Mandanın resmî vadesini öne çeken David Ben Gurion 14 Mayıs'ın akşamında İsrail Devleti'nin kurulduğunu ilan eder* ve aynı gece Washington tarafından tanınır. Arap devletlerinin orduları, o güne kadar seyirci kaldıktan sonra eski manda ülkesi Filistin'in sınırlarından içeri girerek İsrail'in "bağımsızlık savaşı" kabul ettiği savaşı başlatırlar. Kimi tarihçiler "Filistin Savaşı"¹⁷¹ kimileri ise "Birinci İsrail - Arap savaşı" adlandırmasını tercih ediyor. O zamanlar sahneye çıkan farklı Arap güçleri yaklaşık 20.000 askerden oluşmaktadır ve hatta kıştan beri dâhil olmuş binlerce milisin katkısıyla bile sayıları¹⁷² 30.000 ila 35.000 olan Siyonist savaşçılardan daha azdır.

* 15 Mayıs 1948 Cumartesiye denk geldiği için, Ben Gurion bu tarihî beyanat için şabati ihlal etmek istemedi.

İsrail ordusu Tsahal* adı altında ve diğer Siyonist güçlerin Haganah'ın etrafında birleşmesiyle kurulmuştur. Ağır silahtan yoksundur ve geçmiş aylardaki çatışmaların yükü, henüz canlı olan Arap birlikleri karşısında omuzlarına çöker. Fakat Filistinli milisler dışında, altı farklı ülkenin güçleri arasında bölünmüş olan Arap tarafında acı bir şekilde eksik olan tek bir komuta birimi ve harekât tutarlılığı avantajlarını kullanırlar. Arap tarafındaki bu koordinasyon eksikliği Amman ile Kahire'nin iki ana birliğe savaş hedefleri atfetmeleriyle örtülü bir çatışmaya dönüşerek daha da ağırlaşır: Maver-i Ürdün gerçekten de Arap Lejyonunu, paylaşma planıyla Arap devletine verilen toprağın merkezini ele geçirmek üzere seferber eder ve Yukarı Celile gibi Gazze ve Necef'in de kaderini umursamaz; Mısır ise kendi tarafında, kendini Siyonizm karşıtlığının öncüsü sayar ve Mart 1948'den itibaren görev yapan düzenli subaylar dışında, çoğunluğu İslâmcı olan ve Filistin'in güneyinde görev yapan milislere destek vermek için oluşturulan bir birliği de 6 Mayıs'tan itibaren içeri sızdırır¹⁷³.

Kral Abdullah ile Kral Faruk arasındaki hanedanlık rekabeti bu stratejik çelişkiye daha da vehamet katar. Mısır hükümdarı gerçekten de başbakanına ve kararsız bir hiyerarşiye savaşa girmeyi dayatırken, Maver-i Ürdün'ün başı ise Siyonist yöneticilerle gizli müzakerelerini devam ettirir: Böylece Amman'da 10 Mayıs 1948'de, Yahudi Ajansı'nın siyasi yöneticisi olan ve kendisine “eski dostluklarını” ve ortak düşmanları olan Kudüs müftüsü ile Mısırlı hamileri karşında “birbirlerini anladıklarını” hatırlatan Golda Meir'i ağırlar¹⁷⁴.

MISIR'IN MÜDAHALESİ

Yaklaşık 10.000 Mısırlı asker 10 Mayıs 1948'den itibaren bölük bölük Filistin'e girmeye başlar. Fakat kıyı şeridindeki Yahudi yerleşimlerinin azimli direnişleriyle karşılaşılır¹⁷⁵ ve çoğunlukla onların etrafından dolanmayı tercih ederler. Kahire'nin en büyük birliği, güvenilir haritalar bulunmadığından işaret noktası olarak belirlediği Tel Aviv demiryolu hattı boyunca zorlukla ilerler. Lojistik eksikliği sebebiyle yavaşlayan Mısır

* Tsahal İbranice İsrail Savunma Güçlerinin (*Tsva Haganah Le Israel*) kısaltmasıdır ve Ben Gurion'un düzenlemesiyle 28 Mayıs 1948'de kurulmuştur.

birliği, yaklaşık on gün sonra, daha öteye gitme imkânı bulamadan Aşdod'a, Gazze'nin otuz beş kilometre uzağına ulaşır. Bu şekilde paylaşma planı çerçevesinde kalır ve aralarında Gazze'nin de bulunduğu yerlerde, operasyonların kesin kontrolünü elinde tutabilmek amacıyla yerel milisleri silahlandırmaya özen gösterir. Buna karşılık Beerşeba cephesinde yer alan düzenli ve düzensiz askerlerin karışımından oluşan bölükler ise çok daha mücadelecidirler ve Siyonist hatları Hebron'a, daha sonra Beytülahme, Ürdün ordusunun elinde tuttuğı bölgeye kadar kırmayı başarırlar ve hepsini bir haftadan az bir sürede gerçekleştirirler.

Mısırlı genç bir subay olan Cemal Abdünnasır Altıncı Piyade Taburu'nun karargâhına katılarak önce Refah'ta sonra Gazze'de bulunur¹⁷⁶. Arkadaşları ona, Han Yunus'un doğusunda, Nirim'deki Siyonist cepheye karşı yaptıkları saldırının ağır kayıplarla geri püskürtüldüğünü anlatırken o sırada Mısır propaganda araçları ise söz konusu düşman kalesinin düştüğünü ilan ederler. Nasır 19 Mayıs 1948 gecesini Gazze'deki sahra hastanesinde geçirir. Hastaneye Yahudi kolonisi Yad Mordehay'a yönelik saldırıda yaralanan askerler getirilir ve bir kez daha Mısır yönetiminin yayınladığı yalan zafer haberleri karşısında şoke olur¹⁷⁷. Sonuç olarak Yad Mordehay 24 Mayıs'ta Mısır ordusu ile Müslüman Kardeşler'in eşgüdümlü saldırısıyla ele geçirilir¹⁷⁸. İsrail birlikleri ise kendi taraflarında sistemli bir şekilde Arap nüfusu, çatışma yaşanan yerlerin dışına, hatta söz konusu köyler Siyonistlerin zaferini kabul etmeyi teklif ettiklerinde bile sürerler. İşte bu şekilde Huj köyünde yaşayanlar, Yahudi komşularıyla en iyi ilişkileri kurmuş olmalarına rağmen (hatta köyün muhtarı Gazze'de vatansever olmadığı gerekçesiyle katledilir) 31 Mayıs'ta köylerinden kovulur, evleri ise ya yağmalanır ya da yıkılır¹⁷⁹.

11 Haziran 1948'de BM'nin himayesinde, tüm savaşıları kapsayan dört haftalık bir ateşkes ilan edilir. Artık Aşdod'da konumlanmış olan Nasır "siyasi bir savaş efsanesine" karşı ateş püskürürken İsrail pozisyonlarını güçlendirir¹⁸⁰. Fakat Mısırlı komutan da bu arada boş durmaz, çünkü özellikle Sudan ve Suudi Arabistan'dan gelen yabancı uyruklu savaşılar da dikkate alındığında, birliklerindeki asker sayısı 18.000'i bulmuştur¹⁸¹. Nasır'ın Filistin tecrübesi aslında bütün bir Mısırlı subay neslinin tecrübesidir, tıpkı birlikte 1952 devrimini gerçekleştireceğı Muhammed Necip ve 1967'de yardımcısı olacak Abdülhakim

Amir gibi. Fakat beraberindekilerin beceriksizliğini ve örgütlenmedeki yetersizliklerini 1948'de en şiddetli eleştiren kişi de Mısır'ın gelecekteki cumhurbaşkanı olacaktır¹⁸². Nasır hâlâ Müslüman Kardeşler üyesi olduğundan bir o kadar da serttir; ordunun içine gizlice sızmayı başarmış olanlardan biriydi.

Kral Faruk 7 Temmuz 1948'de Mısır birliklerini denetlemek için Gazze'ye gidip "cesaretlerini" ve "fedakârlıklarını"¹⁸³ över. Bununla birlikte ateşkes bir sonraki gün sona erer ve iki aydan bu yana kuşatılmış olan Kfar Darom kolonisi düşmekte gecikmez. 18 Temmuz'a kadar ortalığı kasıp kavuran "On Gün Savaşı" boyunca Siyonist komutanlık, güney cephede Mısırlı ve Ürdünlü güçler arasında kurulmuş olan bağları koparmaya çalışır. Müslüman Kardeşler ise Asluj köyüne yönelik bir karşı saldırıda bulunurlar ve köyü ele geçirmeyi başarırlar¹⁸⁴. Buna karşılık Negba ve Berot Yezhak yerleşimlerine yapılan Mısır saldırıları geri püskürtülür¹⁸⁵. Bu şiddetli çatışmalarla birlikte Arap nüfusu da yerinden edilir ve Gazze'den çok Hebron'a yönelirler. İsrail bölükleri Negba yerleşiminin korunmasına başarıyla yoğunlaşarak komşu köy Beyt Affa'yı ele geçirirler fakat daha sonra Mısırlı birlikler lehine geri çekilirler. Çatışmalar sebebiyle komşu yerleşimlere kaçan Beyt Affa halkı, Mısır'ın zaferrinin İsrail'in başarısından daha uzun süreli olmayacağından korkarak evlerine geri dönmezler¹⁸⁶.

Birleşmiş Milletler'in ara bulucusu İsveçli Kont Folke Bernadotte ikinci bir ateşkesi dayatmayı başarır. İsrail hükümeti o zamanlar, BM paylaşma planı doğrultusunda Yahudi devletine tahsis edilen topraklardaki Arap sayısının 90.000'in altında olduğunu belirtir¹⁸⁷. Bernadotte, sayıları şimdiden yüzbinlerceyi bulan Filistinli mültecilerin hızla geri dönmeleri gerektiğini ileri sürer. 17 Eylül 1948'de Kudüs'te Stern grubunun militanlarınca katledilmesi bu anlamdaki her türlü diplomasi dinamiğini engeller. İsrail - Arap çıkmazı Araplar arası manevraların önünü açar ve Kahire kendi etkisi altındaki bir Filistin entitesinin kurulmasını, Ürdün'ün batısındaki Amman'ın emellerinin önünü kesmek amacıyla teşvik etmeye karar verir. Cemal el-Hüseynî, Arap Yüksek Komitesi'nin Filistinli sekreteri olarak bu formülle Arap devletleri prensip anlaşmasını elde eder, elbette Ürdün'ün haricinde.

FİLİSTİN'İN BÜTÜNÜ

Eylül 1947'de, Arap Yüksek Komitesi'nin Filistin hükümetini kurmasını reddeden Arap Birliği'nin kararını geri alması için aradan bir yıl geçmesi gerekti. Kudüs Müftüsü Hacı Emin el-Hüseynî'nin böyle bir kurumu savunması, mücadelenin idaresini varsayımsal bir Filistin otoritesine devretmeyi pek de umursamayan Arap devletleri nezdinde uzun süre karşılık bulmadı. Hiçbir zaman bir Filistin idaresinin yürürlüğe konma projesi başlangıç aşamasına ulaşmayacaktır, ne İsrail Devleti'nin ilanından önce ne de sonrasında. Paylaşma planını onaylıyor görünme endişesi bu pasifliği sadece kısmen açıklayabilir; pasiflik, aynı zamanda Arapların entrikalarından ve farklı devletlerin etkilerinin karşılıklı olarak etkisizleştirilmesinden de kaynaklanıyor.

Kendi tercih ettiği topraklar üzerine yerleşmiş Siyonist bir yönetim karşısında, Arap Yüksek Komitesi, üyelerinin dağınık ve Filistin topraklarından uzak olması sebebiyle çok zayıflatılmış görünüyor. Hacı Emin, 1946'dan itibaren Kahire'ye yerleşerek sürgünde bir Filistin hükümetinin kurulması yönünde harekete geçer, 15 Mayıs 1948'de ise Arap Yüksek Komitesi'nin sadece bir temsilcisi hâlâ Filistin'de ikamet etmektedir. Söz konusu şahıs Ahmed Hilmi Abdülbaki'dir ve daha çok, Haşimî Krallığı'nın ona verdiği Ahmed Hilmi Paşa unvanıyla tanınır. Arap Bank'ın kurucusu olan Ahmed Hilmi, Maver-i Ürdün hükümdarı Kral Abdullah tarafından Kudüs'ün askerî valisi olarak atanmış ve çatışmalar boyunca kutsal kenti hiç terk etmemiştir. Amman'da itibar gören Ahmed Hilmi, olası bir uzlaşma için bütün kozlarını kullanırken Hacı Emin katı ve tehlikeli düşmanlıkları üzerine çeker.

Cemal el-Hüseynî her ne kadar müftünün kuzeni olsa da, muhtemel bir Filistin hükümetine Arap desteğini güçlendirmek için Ahmed Hilmi'nin şahsını ileri sürmek durumundadır. Ve hatta Arap Birliği'nin genel sekreteri Mısırlı Abdurrahman Azzam, Hacı Emin'in Kahire'yi terk etmeyeceğini ve etkisinin dolaylı kalacağını özel görüşmeyle temin eder¹⁸⁸. Öte yandan, Araplar arası diplomasi artık ters cephelerde sahne bulur çünkü Maver-i Ürdün Emîrliği, Mısır'ı suçlayarak paylaşım planını onaylamasının utanç verici olduğunu ve İsrail hükümeti benzeri bir Filistin hükümetini desteklediğini dile getirir. Bu niyet sorgulamasını bertaraf etmek

ve duruşunu kamunun nazarında değerli kılmak amacıyla Kahire, Bütün Filistin Hükümetinin (BFH, Arapçası *Hükümetü 'umûm Filistîn*) yürürlüğe konması için çaba harcar.

6 Eylül 1948'de bu hükümet fikri Arap Birliği tarafından onaylanır ve iki hafta sonra Cemal el-Hüseynî'nin görevlendirmeleri temelinde kuruluşu resmen ilan edilir. Mısır'ın kontrolündeki tek önemli Filistin şehri olan Gazze, BFH'nin merkezi olarak belirlenir ve adı geçen bakanlar Kahire'nin desteğiyle yerlerine ulaştırılır. 22 Eylül'de on iki bakandan oluşan kabine, kararlaştırıldığı üzere Ahmed Hilmi Paşa yönetiminde kurulur. Cemal el-Hüseynî bu kabinede Dışişlerinden sorumlu olurken Müftü Hacı Emin'in başka taraftarları da BFH'ye dâhil olurlar. Kudüs ve Nablus'un ileri gelenleri tarihin ilk Filistin hükümetine hâkim olurken, bu girişime doğal olarak sahne olan Gazze'nin hiçbir temsilcisi ise hükümette yer almaz. İlk başbakan bütün Filistin'in özgürleşmesi fikrine bağlı kalacağını ilan eder ve demokratik meşruiyetini güçlendirmek amacıyla Gazze'ye Temsilciler Meclisi'nin çağrılacağı haberini verir.

Kurucu meclis niteliğindeki Ulusal Meclis'in 150 üyesinden sadece 83'ü Gazze'ye ulaşmayı başarır, sebebi ise özellikle merkez Filistin'deki Haşimî birliklerinin dayattıkları kısıtlamalardır¹⁸⁹. Amman BFH'yi Mısır'ın etkisiyle kendisine karşı yöneltilen bir araç olarak algılar ve Kahire'yi, 27 Eylül 1948'de Hacı Emin'in Gazze'ye girmesine müsaade etmekle suçlar. Fakat Kudüs müftüsü, on bir yıllık sürgün hayatına son vermek amacıyla kendisini gözetken Mısırlıları yanılttığını iddia eder çünkü Kahire'deki siyasi sığınmacı statüsü teorik olarak böyle bir yer değişikliğine izin vermemektedir. Gazze'ye vardığında taraftarlarının düzenlediği gösteriler milliyetçilik prestijini güçlendirir ve "Kutsal Cihad Ordusu"nun (*ceyşü'l-cihâdü'l-mukaddes*) coşkulu geri dönüşü gelecek çatışmalarda yer alma hedefini taşır*. Fakat şimdilik İsrailiilerle ateşkes ağır basmaya devam eder ve BFH uluslararası alanda tanınmak amacıyla kampanyasını yürütürken Filistin pasaportlarını da teslimetmeye başlar. Bu şekilde BFH tarafından verilen 14.000 seyahat belgesi Gazze'nin büyük ölçüde ileri gelenlerine ve onların yakınlarına fayda sağlar.

* Hacı Emin el-Hüseynî Gazze'de, en sadık müritlerinden Musa Surani'nin yanına yerleşir ve yeğeni Cemal Surani'yi Filistin'in güneyinde milliyetçi milis gücünü ele alması için, Iraklı bir gönüllü olan Abdülhak el-Azzavî'nin yanında görevlendirir.

30 Eylül 1948'de Filistin Ulusal Meclisi Gazze'de toplanabilmek için kısmen zarar görmüş bir okul binasından başka sığınacak bir yer bulamaz. Fakat bu köhne yapı beyanatların resmîyetine hâlel getirmez, özellikle de 18 ila 40 yaşındaki bütün Filistinli erkeklerin seferberliğe çağrılmasına. Hacı Emin oy birliğiyle Meclis başkanlığına seçildikten sonra Meclis Ahmed Hilmi hükûmetine 11 oya karşı 64 oyla güvenoyu verir. Filistin'in bağımsızlığı ve başkentinin Kudüs olduğu ilan edilir. Buna göre "Kutsal Topraklar muhafaza edilecek ve bütün inançlar için ibadet özgürlüğü güvence altına alınacaktır¹⁹⁰". Fakat Mısır Gazze'deki idaresini askıya almayı bile tasarlamaz. Maverâ-i Ürdün ise, aynı 30 Eylül tarihinde Amman'da yüzlerce katılımcının Haşimî Krallığı'na bağlılık gösterisinde bulunduğu bir Filistin Kongresi düzenleyerek milliyetçi dinamiği etkisizleştirmekte kararlıdır. BFH'nin kurulması, Filistin topraklarının tamamı özgürleşmeden hiçbir hükûmetin Filistin'i temsil edemeyeceği retorik bir gerekçeyle mahkûm edilir. O zamana kadar da Filistin davasını hakkıyla savunma görevi Maverâ-i Ürdün'e düşer.

Gazze'de toplanan delegeler büyük ihtimalle Amman'dakilerden daha içten ve daha bağımsızdır fakat sayıları daha azdır ve daha fazla yayılmış durumdadırlar. Bir Filistin özgürlük ordusunun kurulması fikri, yerinden edilmiş topluluklar için heyecan vesilesi olabilir fakat Siyonist güçlerin, paylaşım planıyla çizilen sınırların çok ötesinde gerçekleştirdikleri sayısız oldubitti karşısında acı bir şekilde gecikmiştir. BFH'nin etrafındaki bu bilek güreşi asıl olarak diplomatik arenada yoğunluk kazanır ve burada Mısır 12 Ekim 1948'de Filistin hükûmetini tanıyarak başlangıcı yapar; ardından kısa bir süre sonra Suriye, Lübnan, Suudi Arabistan ve Yemen gelir. Irak bile, Nablus bölgesinde 1.500 askeri bulunsa da, Cemal el-Hüseynî Bağdat'a Kudüs müftüsünün uzun bir süre için uzaklaştırılacağını vaat ettikten ancak sonra Ahmed Hilmi Paşa hükûmetini tanıır¹⁹¹. Henüz çok yeni olan Filistin diplomasisinin lideri Amman'ın BFH'ye karşı hoşnutsuzluğunu dindirmek umuduyla Beyrut'ta, Maverâ-i Ürdün başbakanının kullandığı dili kullanır¹⁹².

Maverâ-i Ürdün Kralı Abdullah Gazze hükûmetine birebir karşıtlığından hiçbir şey eksiltmezken, Batı Şeria'ya el koyması önünde önemli bir engel olarak kabul ettiğinden onunla mücadele eder. Bu konuda Amman Büyük Britanya tarafından koşulsuz desteklenir çünkü bölgedeki

çıkarları açısından en emin yolun Filistin'in İsrail ile Maver-i Ürdün arasında paylaşılması olduğunu düşünür. Öte yandan Londra, Kudüs müftüsünün Nazi Almanyası'yla yaptığı işbirliğini hiçbir zaman affetmez ve Kahire'deki Britanya maslahatgüzarı Fransız meslektaşına “öfkeli ve aşırı intikamcı bir tonda” Hacı Emin'in “beş yıldır idam edilmesi gerektiğini, eğer 1945 yılında İngilizlerin eline geçseydi idam edilirdi¹⁹³” ifadesini aktarır. Fransız Dışişlerinin cevabı ise şöyledir: “Başmüftüyü Kral Abdullah'la karşı karşıya getirerek Arap Birliği'ni bölen bu çatışmada hiçbir geçerli neden bizi taraf olmaya yöneltemez¹⁹⁴”. Fakat Britanyalıların gerekçesi, Hacı Emin ve BFH'nin hiçbir sempatiyle karşılanmadığı Washington'da daha fazla yankı bulur. Fransızların tarafsızlığı ya da Anglosaksonların vetosu her hâlükârda Gazze hükümetine yönelik Batı'nın herhangi bir hareketine engel olmaktadır.

İsrail ile Mısır arasındaki savaşın 1948 Ekim'inin ortalarında tekrar başlaması BFH'nin kaderini silah sesleri altında belirler. Kahire'ye dönmek zorunda kalan Hacı Emin fiilen ev hapsinde tutulurken askerî durumun kötüleşmesi Filistinli bakanların teker teker Gazze'yi terk etmesine sebep olur. En umutsuz olanlar ise Kral Abdullah'a bağlılıklarını bildirmek üzere Mısır üzerinden transit geçerler. Hatta Cemal el-Hüseynî BFH'nin kontrolündeki toprakları kutsal antisyonist birlik adına Haşimî Krallığı'na “aktarmayı” önerir¹⁹⁵. Fakat Filistin hükümeti, Gazze'yi terk ettiğinden beri içi boş bir kabuktan ibarettir ve Arap Birliği bazen idare masraflarını bile ödeme konusunda isteksiz davranır. Amman ise ilhak isteğini nihayetine erdirmek amacıyla eski rakiplerinin geciken güvencesine artık ihtiyaç duymaz: 1 Aralık 1948'de, bu kez Eriha'da düzenlenen ikinci Filistin Kongresi'nde resmî olarak Kral Abdullah'ın otoritesini tanır. Bu aleni bağlılık ilanı hükümdarın işbirlikçileri tarafından, şart koşmayan özelliğini vurgulamak amacıyla tekrar yazılır ve Ürdün Nehri'nin her iki tarafının resmî “birliğinin” gerekçesini oluşturmakta gecikmez; bu şekilde Haşimî Krallığı'na bağlı Ürdün tekrar kurulur.

Bütün Filistin Hükümeti artık kendi kendisinin gölgesinden başka bir şey değildir ve Kahire'ye yerinde saymaya gidip, Gazze'yle sadece zaman zaman ve minimum düzeyde bağlantı kurar. Filistin “Savunma Bakanı”, finansal kaynaklarından mahrum kaldığından hâlâ aktif olan son milliyetçi milis birimlerini de dağıtmak zorunda kalır¹⁹⁶. Arap ihanetinin

ve milliyetçilerin acziyetinin bu feci tecrübesi toplumsal hafızalarda derin izler bırakacaktır, üstelik Gazze’de Filistin’in geri kalan kısmından çok daha fazla. Fakat bir ülkenin ve bir toplumun tamamının yıkıma uğradığı bir ortamda Gazze retrospektif olarak birkaç hafta boyunca Filistinlilerin kendi bayrakları altında, kendi davalarını kendi kendilerine savunmak üzere bir araya geldikleri tek sahne olarak karşımıza çıkar ve ardından sözde Arap “kardeşleri” tarafından olduğu kadar Siyonist düşmanları tarafından da yerle bir edilirler. Ancak bu sadece bir saman aleviydi ve Gazze için en kötüsü daha gerçekleşmemiştir.

İNSAN AKINI

Bu “bağımsızlık savaşının” / “Filistin savaşının” ikinci ateşkesi 15 Ekim 1948’de Mısır karşıtı bir kıskırtma düzenleyen İsrail’in girişimiyle son bulur¹⁹⁷ ve Yoav saldırısı gerçekleştirilir (başlangıçta Mısır’ın “on belasına” referans olarak planlanmıştı). Ygal Allon komutasındaki güney cephesi birimleri, şiddetli mücadelelerden sonra düşman hatlarını çökertmeyi başararak Mısır birliklerini Gazze’ye doğru geri çekilmeye zorlar. Topçuların ve uçakların bombardımanları en savunmasız Filistin yerleşimlerinde dehşet saçarken Gazze (17 Ekim) ve Mecdal (21 Ekim) İsrail donanmasının top atışlarıyla ezilir¹⁹⁸. Maverai Ürdün açıkça pasif kalırken Arap Lejyonu’nun lideri sahadaki komutanına şöyle yazar: “Eğer Yahudiler, Mısırlılar ile Gazze hükümetiyle özel bir savaşa girişecekse biz buna dâhil olmak istemiyoruz. Bu dolandırıcı Mısırlılar ve Gazze hükümeti bizim için neredeyse Yahudiler kadar zararlıdır¹⁹⁹.” İsrail güçleri artık Necef’e serbestçe girerek Beerşeba’yı kuşatırlar, Mısır garnizonu da 21 Ekim’de boyun eğdi.

22 Ekim 1948’de iddialı bir İsrail harekâtı Mısır hatlarını kırar: Beyt Hanun köyünün alınması, Gazze’nin 20 km kuzeyindeki Mecdal ile olan kara ve demiryolu bağlantısını keser. Mısır birlikleri kıyı şeridinin bir kısmına asılırken İsrail ve Mısır gemileri de kıynın yakınında çarpışırlar²⁰⁰. Bu durum uzun sürmez ve Mısır komutanlığı aşamalı olarak önce Aşdod’daki kuvvetlerini 27 Ekim’den itibaren, daha sonra ise Mecdal’dakileri 5 Kasım’da geri çeker ve Mecdal çatışma olmadan düşer. İsrail’in fetihlerine binlerce Filistinli sivilin göçü eşlik eder: Kimileri köylerini ya da evlerini terk ederken, savaşın önceki aşamalarındaki şiddetten kaçan diğerleri

de tekrar sığınmacı olmak zorunda kalır. İşgalciler Mecdal'da küçük bir Arap nüfusunu muhafaza eder fakat komşu yerleşim olan Cura halkını ve çatışmalara rağmen gitmemiş olan üç yüz kadar Aşdod'luyu sürer²⁰¹.

Bu nüfus hareketleri Mısır ordusunun Gazze bölgesinde sağlayabildiği görece korunaklı alanlara yönelir. Bölgenin nüfusu çatışmalardan önce yaklaşık 80.000 dolaylarında kabul edilirken 1948 ilkbahar ve yaz aylarındaki sığınmacı akınlarıyla iki katına ulaşır²⁰²; Ramla'nın güneyindeki 7.000 civarındaki Yibna halkının neredeyse tamamı, İsrail'in ilerleyişinden kaçmak amacıyla Haziran ayından itibaren Gazze'ye ulaşır²⁰³. Yoav saldırısı tek başına 75.000 sivilin panik hâlinde Gazze'ye doğru kaçmasına sebep olur; sığınmacılara yardım ise ilk başlarda Mısır ordusu tarafından sağlanırken gittikçe daha fazla, Amerikalı quaker'ler tarafından Birleşmiş Milletler'in finansmanı ile sağlanır*. Mısır'da ise bu askerî felaket derin bir siyasi bunalıma yol açar ve Başbakan Mahmud Nukraşi 8 Aralık'ta Müslüman Kardeşler'i yasaklamaya ve mallarına el koymaya karar verir. İslâmcı militanlara Gazze şeridinde bile baskı uygulanır²⁰⁴, bu militanlar ise Nukraşi'nin öldürülmesini azmettirerek intikamlarını alırlar; Nukraşi 28 Aralık'ta Kahire'de polis kılığına girmiş bir kiralık katilin kurşunlarıyla hayatını kaybeder.

Bu genel yıkım içinde Gazze bölgesi Siyonist ilerleyişten kaçılacak son sığınakmış gibi görünür. Bu çelişkili mabet konumu 1948'in son günleri boyunca daha da ön plana çıkar, özellikle İsrail güçleri hiç zorlanmadan Mısır'ın Bir Asluc ile el-Avca pozisyonlarını (Sina'ya girişi sağlayan) ezer ve Faluca'yı daha iyi etkisizleştirmek amacıyla etrafından dolanarak onu da yerle bir eder (Cemal Abdünnasır orada kahramanca çarpışmıştır). Allon Gazze'de Beerşeba'daki gibi gösterişli bir silah bırakma umar ve bölgeyi çembere almaya ve komandolarını Mısır çölüne sürerek Refah'ı geriden almaya karar verir. Fakat ABD ve Büyük Britanya'nın öfkesini hesaba katmamıştır çünkü her iki ülke Mısır'ın bu şekilde küçük düşürülmesinin SSCB'nin işine geleceğinden endişe eder. Londra ve Washington İsrail'in Sina'dan çekilmesini talep ederek Gazze bölgesini

* Quakerler resmî olarak American Friends Service Committee (AFSC) adıyla örgütlenmişlerdir. 1 Aralık 1948'de BM özel bir Filistinli mültecilere yardım birimi kurar (United Nations Relief for Palestine Refugees, UNRPR) ve idaresini Mısır'daki ABD Büyükelçisi Stanton Griffis'e verir.

boğulmaktan kurtarılır. 2 Ocak 1949'da İsrail ile Mısır arasındaki ateşkes birinci İsrail - Mısır savaşına son verir.

Bu son askerî olay 33.000 sığınmacının daha Gazze Şeridi'ne akın etmesine yol açar ve nüfusu bir yıldan daha az bir sürede üç katından daha fazla artar (nüfus 35.000'den 170.000'e çıkar). Gazze'de Filistinli üst düzey bir memurun kızı olan Arlette Khoury-Tadié, köklerinden koparılmış bu kitleler karşısındaki çocukluk heyecanını şöyle anlatır: "Binlerce insanın yitık bir hâlde geldiğini görürdük. Yiyecek ve içecek bile istemezlerdi. Onlara yiyecek bir şeyler ikram ettiğimizde kimi zaman reddederlerdi, kimi zaman açlıkla üstüne atarlardı. Hiç böyle bir manzara görmemiştik. Sokaklar genelde boş iken, birdenbire amaçsızca gezinir gibi görünen büyük kalabalıklarla dolup taşardı, kimse bu insanların nereye gittiğini bilmezdi ve kimden ya da neden kaçtıklarını da. Ana cadde her iki yönde de hareketliydi; kimileri deniz yoluyla ulaşıyordu, Yafa'dan kayıkla gelmişler, kıyı boyunca ilerlemişlerdi; kimileri de yürüyerek komşu bölgelerden geliyordu²⁰⁵."

Yerli halk ilk dalga sığınmacıları genel olarak iyi karşılar, Yafa ya da Ramla bölgesinden gelip durumu biraz daha iyi olanlar ev kiralayabiliyor, daha şanslı olanlar ise geçici olarak kışlalara, okullara ya da camilere yerleştiriliyordu. Kalıcı konut imkânları çok çabuk tükenir ve yeni gelenler ise sahillerde, portakal bahçelerinde ya da kaldırımlarda derme çatma barınaklarla yetinmek durumunda kalır. Kışın yaklaşmasıyla durum daha da kritik hâle gelirken ancak birkaç yüz kadar çadır dağıtılır ve un tedariki zordadır.

Uluslararası Kızılhaç Komitesi (ICRC) her gün on kadar çocuğun açlıktan, soğuktan ya da bakımsızlıktan öldüğünü belirtir²⁰⁶. Mustafa Abdüşşâfi, Gazze'nin güneyinden Mısır sınırına varan bölge içinde çalışan tek doktordur ve gastroenteritin ya da zatürreenin en şiddetli formlarından hayatını kaybeden çocukların sayısını hesaplayamaz hâle gelir²⁰⁷. Beyt Affa'da o zamanlar küçük yaştaki ilk iki çocuğunu kaybeden bir sığınmacı kadının anlattığına göre "bir kızamık salgını başladı fakat ne ilaç ne de ısıtıcı vardı. Köylerimizde çocuk hastalıklarına karşı korunmasını biliyorduk fakat çadırların altında ve bu şartlarda hiçbir şey yapamıyorduk. Ne doktor vardı ne ilaç ve henüz emme çağındaki çocukların büyük kısmı kızamıktan hayatını kaybetti²⁰⁸."

Bu dramatik şartlar aşamalı olarak ancak Mart 1949'dan itibaren, Türk hükümetinin iki bin çadır göndermesiyle düzelmeye başlar, ardından yaklaşık 16.000 sığınmacı çocuk için temel düzeyde sınıflar açılır. Metodik bir sayım Gazze'nin "Filistin savaşı" sonucunda maruz kaldığı demografik sarsıntının boyutlarını ölçme imkânı veriyor²⁰⁹. Bu kıyı şeridinin 80.000 olan nüfusuna, Tarihin savurduğu 200.000'den fazla kişi eklenir ve bunların beşte ikisi Orta Filistin'den kaçmıştır. Fakat mültecilerin büyük bir kısmı Gazze bölgesindedir ve 56 yerleşimden 45'i İsrail işgali nedeniyle boşaltılmış durumdadır; bu topluluk herkesten çok bir yuvaya ya da gözle görülür mesafedeki topraklarına kavuşmayı diliyor sadece. Ailelerin büyük bir kısmı kırsal kesimindedir, hatta Bedevîdirler, yetişkin erkeklerin üçte ikisinin hiçbir vasfı yoktur ve bu mültecilerin % 90'ı ise okuryazar değildir. Sürgün hayatın perişanlığını hafifletmek ve yakın gelecekte geri dönme umudunu koruyabilmek amacıyla geldikleri köye göre geleneksel şeflerin otoritesi altında örgütlenmeler ağırlık kazanır.

Filistinliler 1948'in sınırsız kaybını Nakba, "Felaket" olarak adlandırıyorlar ve her 15 Mayıs'ta hafızalarda yas çanları çalıyor. Köklerinden edilenlerin akınları altında kalmış olan Gazze deniz, çöl ve İsrail birlikleri arasında sıkışmış olarak, bu ortak trajedinin bir bakıma doruk noktasını teşkil ediyor. Ve birçok Gazzeli, Han Yunuslu ya da Refahlı bu felaket içinde topraklarını, onları yaşatan iş imkânlarını ya da pazarlarını kaybederler. Evlerinden kovulmamış olsalar da, beraberlerindeki mülteci kitlesiyle birlikte dayatılmış sefaletin o bitkinliğini onlarla paylaşıyor, aynı anlamsızlık ve alınmışlık duygusunu yaşıyorlar.

Bu kıyı bölgesi manda altındaki Filistin'in yüzde birinden biraz daha fazlasını temsil etse de, sonuçta Arap nüfusun dörtte birinden daha fazlasını barındırır hâle gelir. Gazze sakinleri günümüzde "Şeridin", 1948'de yok olan Filistin'in gayriihtiyari bir "Nuh'un gemisi" hâline geldiğini düşünüyorlar. Elbette, mültecilerin büyük bir kısmı Gazze'yle aynı bölgedendirler fakat aralarından on binlercesi Orta Filistin'den hatta Celile'den kaçmıştır. Ve "bütün Filistin" 1948 yılının o birkaç haftası boyunca yine Gazze'de bir hükümet kurabildi. Bu ara dönem çok çabuk unutuldu ve Gazze uzun bir bekleyiş içine girdi.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Mülteciler ve fedayinler

Filistin'in yıkıntıları arasından yükselen Gazze Şeridi 360 km²lik bir alana sahip olarak, Akdeniz'in kıyısında kırk kilometrelik bir uzantıya sahiptir. İç derinliğinin Gazze'nin kuzeyinde sadece beş kilometre, Mısır sınırında ise ancak on üç kilometreye kadar genişlemesi nedeniyle "Şerit" olarak adlandırılır. Gazze ve Han Yunus şehirleri Cebaliye, Deyr el-Belah ve Refah köyleri artık önemli mülteci kamplarıyla çevrelenmiştir ve bu yapılar tarla ve bahçelerden oluşan bu alanı hoyratça şehirleştirmektedir.

Bu toprak parçası ateşkesten itibaren, savaşıyan taraflar arasında yoğun müzakerelere konu oldu. Birleşmiş Milletler'in Amerikalı ara bulucusu, yardımcısı olduğu Bernadotte'un halefi Ralph Bunche, İsraili ve Mısırlı delegasyonları 12 Ocak 1949'da Rodos'a çağırır. Kahire karşı tarafa verilecek her türlü siyasi tanınma biçimini reddederken, Bunche ara bulmak amacıyla o zaman için düşünülmesi mümkün olmayan bir barış yerine süresiz bir silah bırakışması perspektifini öne sürer²¹⁰. Refah'taki uluslararası hatla sınırlanan Gazze Şeridi, daha sonra İsrail - Mısır ateşkes hatlarıyla sınırlanarak fiilen Mısır tarafından yönetilecektir. Bu bile Kral Abdullah için fazlaydı ve gizlice İsrail'in Kudüs komutanı Moşe Dayan'ı 16 Ocak'ta Ürdün'ün kuzeyinde kabul eder: Haşimî hükümdar Akdeniz'e geçiş için fakat aynı zamanda Filistin milliyetçiliğini de kesinkes sindirmek amacıyla Gazze'yi talep eder²¹¹.

İsraililer önceliği güney cephelerinin güçlendirilmesine vermeyi tercih ederler: Mısır'la 24 Şubat 1949'da Rodos'ta imzalanan ateşkes

antlaşması el-Avca'da askersizleştirilmiş bir bölgenin kurulmasını ve hâlâ Faluca'da etrafları sarılmış olan Mısır birliklerinin çekilmesini öngörür; 5 Mart'ta Ben Gurion tarafından başlatılan Uvda harekâtı ("Oldubitti") Nefce'yi, Ürdün'ün Akabe Limanı'nın karşısında, denize açılan Eilat'a kadar güvenli hâle getiriyor. Birinci İsrail Arap savaşının bu son sıçrayışları yeni halk hareketlerini beraberinde getirir, özellikle de Gazze'ye doğru. Rodos anlaşmasına göre "ateşkes hattı hiçbir surette bir siyasi sınır ya da toprak sınırı olarak görülemez, bu anlaşma, ateşkese dâhil olan tarafların Filistin meselesinin nihai çözümü konusundaki hakları, talepleri ya da pozisyonlarıyla ilgili hiçbir hükme varılmaksızın sağlanmıştır"²¹².

İSRAİL'İN İLHAK PROJESİ

İki yüz bin mülteci ilk ve en korkunç kışlarını Gazze'de geçirirken, Birleşmiş Milletler acı bir şekilde köklerinden edilmiş bu halkın kaderini tartışır. BM Genel Kurulu'nun, 11 Aralık 1948'de benimsediği 194. Karar, Filistin için bir "uzlaşma komisyonu" kurar ve "mültecilerin yurtlarına geri dönmelerinin, yeniden yerleşmelerinin ve ekonomik ve sosyal olarak kalkınmalarının kolaylaştırılması ve tazminatlarının ödenmesi"²¹³ talimatlarını verir. Yurtlarına geri dönme ile tazminat ödenmesi arasındaki alternatifi resmîleştiren bu temel metin Filistinli mültecilerin geri dönme hakkını ilkesel olarak ortaya koymaktadır. Uluslararası hukukta, bir sene önce kabul edilen Filistin paylaşma planına ilişkin 181. Karar'la eş değer olmasından ötürü, 194. Karar doğal olarak İsrail'de hoş karşılanmaz.

Filistin Uzlaştırma Komisyonu (CCP) için BM'nin yetkilendirdiği ABD, Fransa ve Türkiye çalışmalarına İsrail - Mısır ateşkes antlaşması sonuçlanmadan hemen önce başlar. Lübnan ve Ürdün, İsrail ile kendi antlaşmalarını imzalamakta gecikmezler ve CCP Arap ülkelerinden "mültecilerin geri dönme hakkını"²¹⁴ yürürlüğe koymak üzere düzenlenen bir barış konferansına katılabilmek için onay alır. 18 Nisan 1949'da Ben Gurion, CCP'yi, Mısır'ın asıl olarak üzerinde hiçbir egemenlik hakkı talep etmediği Gazze Şeridi'ni ilhak etme projesinden haberdar eder²¹⁵. İsrail başbakanı önceki haftaların güney sınırındaki "oldubittilerini" tamamlamayı diler. Bu şekilde, müzakere masasında silahlı kuvvetlerinin, Aralık 1948'de ABD ile

Büyük Britanya'nın karşı çıkması nedeniyle gerçekleştiremediğini elde etmeyi umut eder. Ben Gurion aynı zamanda Süveyş'teki İngiliz üssünün Gazze'ye çekilmesini engellemek ister, özellikle de Birleşik Krallık'ın Ürdün'ün doğusundaki askerî varlığından da endişe duymaktadır.

27 Nisan 1949'da CCP Lozan'a Arap devletlerinin ve İsrail'in delegasyonlarını çağırır fakat bu konferansı bağımsız bir Filistin temsiliyetiyle bağdaştırmaktan kaçınır. 11 Mayıs'ta, BM Genel Kurulu resmî olarak İsrail Devleti'ni bünyesine kabul eder ve bu vesileyle 181 ve 194 sayılı kararlarını da hatırlatmadan geçmez. Bu kabul Lozan Konferansı'nın vücut bulmasına imkân verir. 20 Mayıs'ta İsrail özel temsilcisi Gazze'nin ilhak önerisini resmîleştirerek, bunu mülteciler sorununun çözümüne dair bir katkı olarak sunar: Mülteciler bulundukları yerde kalabilirler ve bu durumda İsrail vatandaşlığını elde ederler, fakat onların yeniden yerleştirilmeleri maksadıyla uluslararası finansal yardım yapılması şarttır (İsraillilere göre Gazze Şeridi'nin toplam nüfusu sadece 180.000 iken, aslında nüfus bu rakamın yarım katından daha fazladır²¹⁶).

Amerika Birleşik Devletleri İsrail'in Filistin paylaşma planında yapacağı her türlü değişikliğin aynı türden bir toprak imtiyazını da beraberinde getireceğini düşünüyordu. Bu bağlamda Başkan Truman 28 Mayıs'ta Ben Gurion'a mektup yazarak onu Lozan Konferansı'nın başarısız olabileceği konusunda uyarır²¹⁷. Fakat İsrailli diplomatlar Amerikalı meslektaşlarını Gazze'yi ilhak projelerinin barış konferansındaki tıkanmayı aşmayı sağlayacağı konusunda ikna ederler. ABD Dışişleri Bakanlığı İsrail'in bu teklifini, Necef'te belirlenecek bir karşılığının olması şartıyla en sonunda benimser.

Washington Kahire'ye gittikçe artan bir ısrarla "ara buluculuğunu" teklif eder ve Mısır'ın "olumsuz" tutumunu eleştirir²¹⁸. Birleşik Krallık Gazze'nin İsrail tarafından ilhak edilmesini genel bir plana dâhil ederek uygulamaya ortak olur; buna göre Mısır Necef'in bir kısmını geri alacak ve Ürdün'e açılan bir koridordan yararlanacaktır²¹⁹. Mısır bu önerileri reddeder ve İsrail sonuç olarak 3 Ağustos'ta topraklarında ancak yüz bin mülteci kabul edebileceğini beyan eder, yani Gazze Şeridi'ne sığınan nüfusun yarısından daha azını²²⁰. Aylar süren kısır tartışmalardan sonra Lozan Konferansı sonuç alınmadan 15 Eylül'de dağılır.

Bu diplomatik fiyasko, taraflara herhangi bir düzenleme dayatmanın imkânsızlığı ya da başarısızlığı nedeniyle, bölgenin uzun süreli bir çözümsüzlük içinde kalacağı anlamına geliyor. BM Güvenlik Konseyi 11 Ağustos 1949'da, ateşkes kararlarına uyulmasını denetleyen Birleşmiş Milletler Mütareke Gözlem Örgütü'nü (UNSTO) kuran 74 sayılı Kararı oylamaya sunar. 8 Aralık'ta ise Genel Kurul Birleşmiş Milletler Filistinli Mültecilere Yardım (*relief*) Birimi'nin (UNRPR), Filistinlilerin yardım ve işlerinden (*relief and works*) sorumlu kuruluş (UNRWA) olarak değiştirilmesine karar verir. 1948-1949 kışında durumun dramatik aciliyeti, mültecileri daha üretken kılmaya veya hiç olmazsa uluslararası yardıma daha az muhtaç hâle getirmeye yönelik büyük çalışmaların programlanmasıyla artık zamana yayılarak ele alınmalıdır. Halkın üçte ikisinden fazlasının mülteci olduğu Gazze Şeridi'nde bu perspektif değişikliğinin sonuçları ağır olacaktır.

MISIR İLE BM ARASINDA

Mısır Filistin trajedisinin içerideki yansımalarını hafifletmek için çok uğraşır. Müslüman Kardeşler örgütünün 12 Şubat 1949'da üst düzey yöneticisi Hasan el-Bennâ öldürülür, örgüt ise hükümeti Filistin'deki cihadı kırmak amacıyla Britanyalılarla anlaşmış olmakla suçlar²²¹. Yetkililer bu konuda hiçbir risk almazlar, İsrail'le yapılan ateşkes müzakereleriyle ilgili haberleri sansürlerler ve Faluca'dan getirilen savaşçıları birer kahraman olarak karşılarlar. Öte yandan Mısır'da bile mülteci kampı kurulması söz konusu değildir: Kahire'nin el-Abbasiye Mahallesi'ne Yafa'dan sığınan az çok üç bin kişilik Filistinli de Eylül 1948'de oradan el-Kantara Kampı'na, Süveyş Kanalı'nın doğu kıyısına nakledildikten sonra bu kampın bütün sakinleri bir yıl sonra Gazze'ye yerleşir²²². Mısırlıların Filistinli mültecilere çalışma izni vermeyi reddetmesi üzerine sadece durumu iyi olanların ya da burslu öğrencilerin Kahire'ye yerleşme imkânı olur.

Gazze Şeridi'ni Mısırlı bir asker vali, "general" rütbesiyle yönetirken idare biçimi İsrail ile Mayıs 1948'de başlayan çatışmalarla yürürlüğe giren olağanüstü hâl yetkilerine dayanır. Vali (*hâkim*), bu duruma uygun olarak benimsenen altı emirle (*emr* çoğulu *evâmir*) Britanya mandası altında yürürlükte bulunan düzenlemeleri uygular, fakat Mısır askerî kurallarıyla çelişki oluşturan durumlar hariç tutulur²²³.

Resmîyetteki bu süreklilik fiilen Mısır valisini manda yönetiminden miras kalan ve himayesi altında yeniden düzenlenen kurumların başına yerleştirir²²⁴. Temsil sistemi ise şehirler için belediye başkanlığı, mahalle ve köyler için ise muhtarlıklar olarak devam eder. Vali aynı zamanda Yüksek İslâm Konseyi'nin (YİK) de başkanı olarak İslâm yetkililerini, yargıçları ya da vakıf malı yöneticilerini de Gazze Şeridi'nin tamamında atama hakkına sahipti²²⁵ (Filistin'in güneyindeki kısa ömürlü milliyetçi milislerin lideri Cemal Surani, YİK'nin sadece sekreterliğini yapar ve bu göreve Mısırlı vali tarafından atanmıştır²²⁶). 5 numaralı Emir Mısır ordusunun hizmetinde bir "millî muhafızlık" kurar ve silah taşıma yetkisi sadece bu Filistinli yedek muhafızlara verilmiştir²²⁷.

Uluslararası yardımlar ise, Port Said'e vardıktan sonra Sina üzerinden trenle taşınır. Mısır ordusunun Filistinli mültecilere yardımdaki faydası ve Amerikalı quaker'lerle işbirliği yapmasıyla ilgili tanıklıklar birbirleriyle örtüşüyor²²⁸. Gıda yardımı, Şubat 1949'da yaklaşık 260.000 kişiye yapılır fakat mükerrer kayıtlarla, bildirilmeyen ölümler ve Gazze'nin en yoksul kesiminin tekrar eden talepleriyle şişen bu rakam, Eylül 1949'da 200.000'in biraz üstüne iner²²⁹. Kayıtlı mültecilerin merkezî bir sistemle takip edilmesine başlanır*. Artık mültecilerin hizmetindeki Anglikan misyonunun tarihî hastanesinin yanı başına, Mısır Kızılay'ı ve askerî otoritelerce iki hastane daha kurulur.

Mülteci nüfusun eğitim düzeyinin çok alt seviyede olması yardım kuruluşlarının üye belirleme ve sorumluluk verme çalışmalarını karmaşıktırır²³⁰. 1949 baharında, okul çağındaki 65.000 mülteci çocuğun üçte birinden daha azı okullulaştırılır ve Gazze'de olduğu gibi Han Yunus'ta da yaz boyunca hızlandırılmış bir öğretmenlik formasyon kursu başlatılır²³¹. Dokuma ve marangozluk atölyeleri açılır, Gazze'de gıda dağıtım merkezine dönüştürülen yarım kalmış bir camiye önce çeşme daha sonra duş yaptırılarak çadırlarda onar kişi yaşayan ailelere nihayet temel hijyen imkânı sağlanır. Yıl içinde mülteci nüfusta cilt hastalıkları zamanla yok olmaya başlar²³².

* UNRWA tarafından sonuç olarak kabul edilen tanıma göre, mülteci statüsü 1948'deki çatışmadan önce en az iki yıl boyunca Filistin'de ikamet eden ve bu çatışma nedeniyle hem evini hem de yaşamını sürdürme imkânlarını kaybetmiş herkese verilir. Filistin meselesinde belli bir düzenlemenin olmayışı bu statünün, mülteci nüfustan kaynaklanan artışla birlikte bir nesilden diğerine aktarılmasına yol açtı.

1950'den itibaren Gazze şeridinde UNRWA'nın himayesiyle sekiz mülteci kampı kurulur. Bu kampların konutları ya da çadırları BM'nin mülkiyetinde kaldığından mültecilerin yerleşim kurallarını da kendisi belirler: Her dört kişilik grup 9 m²lik bir odası olan 33m²lik bir alana sahip olabilir²³³. Bu kampların en önemlisi 35.000 kişilik Cebaliye Mülteci Kampıdır ve Gazze Şeridi'nin en kuzeyindeki yerleşimdir. Daha sonra "Plaj Kampı" gelir, İngilizcesi Beach Camp, Arapçası ise Şatıdır ve burada en yoksul 33.000 mülteci, çadırların altında ikamet etmeyi epeydir sürdürüyor*. Bu kamp, Gazze'nin kıyı mahallesi Rimal'ın devamında yer alır. Gazze şehrinin kendisi ise yaklaşık 13.000 mülteci barındırır ve şehrin güneyindeki dört kamp ise Nuseyrat, Bureyc, Deyr el-Belah ve Meğazi (büyükten küçüğe doğru) yaklaşık 38.000 kişi barındırır.

Fakat yine de en fazla mülteci Han Yunus'ta barınır; sabit kampta yaşayanların sayısı 25.000, çadırların altında yaşayan Bedevîlerin sayısı ise 31.000'dir. Bölgenin güney ucundaki Refah Mülteci Kampı ise aynı isimdeki şehrin yanı başındadır ve 25.000 mülteciyi barındırır²³⁴. Her ne kadar Mısır idaresindeki yerel yönetim kalifiye mültecilerin bir kısmını entegre etmeye çabalasa da, UNRWA Gazze Şeridi'nin sosyal hizmetlerini sağlayan başlıca kurum olduğu kadar birinci işverenidir de²³⁵. Üretim işlerine gelince, ister toprağa bağlı olsun ister ticarete ya da küçük sanayiye, temelde yerli halk tarafından yürütülmeye devam eder.

Mısır Şubat 1950'de BM'ye, her ne kadar sınırlı da olsa Gazze'deki Filistinli mültecilerin yarısının, Arap devletine 1947 paylaşım planıyla tahsis edilen topraklara geri dönmesi teklifini getirir. Bu belge kısa süre içinde BM'nin uzman komisyonlarının labirentine saplanıp kalır²³⁶. Üstelik Gazze'den sadece bir tek geri dönüş operasyonuna izin veren İsrail'in kararlı itirazına maruz kalır. Bu operasyon Yafa ya da Mecdal bölgesinden 114 kadını ve çocuğu kapsar²³⁷. Onlardan sonra Gazze'nin kapıları köklerinden koparılanların üzerine örtülür.

* Gazze kamplarının ilk yıllarıyla ilgili mülteci tanıklıklarında, çadırların altındaki dondurucu soğğun anısı bir tür obsesyon gibi tekrarlanır. Diğer yandan, ailelerin Gazze Şeridi'nin sınırları içinde dahi şu ya da bu kampta sabit bir yer edinene kadar aylar süren felaket göçbeliği yapımları gerekiyor.

UMUTSUZLAR VE SINIRDAN SIZANLAR

Gazze Şeridi'ndeki mültecilerin büyük bir kısmı aslında, İngiliz mandası altında idari birim olarak korunan Osmanlı'nın Gazze *kazası* içindeki komşu köylerden geliyorlar. Yerinden edilmişlik travmasını atlatmanın en büyük zorluğu, çizilen sınırların yapaylığıyla daha katmerleniyor, hele ki eski yerleşimleri ve aile ekinleri bu kadar yakinken. Kapatılmışlığın verdiği umutsuzluk, güney çöllerinde göçebelik yapmaya alışmış ve artık Han Yunus'un kenar mahallelerine kapatılmış Bedevî kabilelerinde daha da derinden hissediliyor. İsrail istihbaratının Haziran 1950'deki bir raporunda, Gazze'deki mülteciler “kesin bir yok oluşa mahkûmdurlar, [çünkü] beraberlerinde getirdikleri mallar yavaş yavaş yok oluyor²³⁸” değerlendirilmesi yapıyor.

Geleneksel aile ocağı, orada yaşanan hayatın zorlukları her ne olursa olsun, yerinden edilmiş bu insanların hikâyelerinde ve çocuk eğitimlerinde bir kayıp cennet hâlini alıyor. Yüzlerce mülteci “kendi” toprakları kabul ettikleri yerleri tekrar görebilmek için her gün mayınlara ve devriyelere meydan okuyor²³⁹. Çok az bir kısmı oralara ulaşıyor ve sınır çizgisini aşabilenler ise Gazze'ye doğru sürüldükleri için kendilerini şanslı hissedebiliyorlar. Sınırdaki kibutzlar aslında “yağmacıları” en şiddetli biçimde cezalandırmak amacıyla kullanılıyorlar (örneğin, Gazze Şeridi'nin kuzeyindeki Erez kibutzu, 11'i mayınla olmak üzere 13 “Arap”ı 1950'nin ilk altı ayında öldürüyor²⁴⁰). Topraklarını no man's land'da ekmekte kararlı olan Filistinli köylülere gelince ise, hayvanları ya da kimi zaman kendileri İsrail mevzilerinin hedefi oluyorlar²⁴¹.

Mısır ordusu kontrolsüz bir tırmanış yaşanacağı korkusuyla sızmaları engellemek için elinden geleni yapıyor. Ekim 1949'daki bir dizi ölümlü hadise, boş bidonlarla belirlenen ateşkes hattının yeniden düzenlenmesine yol açar. Fakat İsrail askerleri, Gazze'den her türlü çıkış isteğini engellemek amacıyla artan bir şiddetle sızmaları bastırır. Bu şiddet sarmalı Tsahal ile ilgili aileler arasında gerçek bir kan davasına yol açabiliyor, tıpkı Mart 1950'de üç genç köylünün (ikisi kız çocuğu) İsrail askerleri tarafından öldürülmesinin²⁴² ardından beş İsraillinin (üçü asker) mayın patlaması sonucunda ölmesinde olduğu gibi²⁴³.

* BM, Beyt Lahya, Beyt Hanun, Deyr Suneyd ve Dimra köylerindeki yaklaşık 4.000 kişinin tarafsız bölgedeki topraklarına erişimlerini bu şekilde kaybettiğini belirtiyor.

New York Times her ne kadar Haziran 1950'de Tsahal'ın, aralarında Gazze'den de gelmiş olan yüzlerce sınırı aşmış sivili çölün ortasına terk ettiğini ve aralarından onlarcasının susuzluk ve yorgunluktan öldüğünü açıklasa da²⁴⁴, güney cephesinin komutanı Moşe Dayan kararlığından hiçbir şey eksiltmez. Diğer yandan Mecdal halkı, Dayan'ın sözlü talimatları üzerine o yaz aşamalı olarak Gazze Şeridi'ne doğru sürülüp²⁴⁵ zaten aşırı kalabalık olan mülteci kamplarını daha da şişirirler. İsdud'un İbranicede Aşdod adını alması gibi, Mecdal da daha sonra Aşkelon adını alacaktır.

"Sınır savaşları" 1951'de vahamet kazanır. Wafd Partisi'nin yönetimindeki Kral Faruk'un Mısır'ı, aslında, 1946'daki Britanya - Mısır anlaşmasında öngörülen 10.000 askerin yerine Süveyş üssünde 38.000 asker bulunduran Büyük Britanya'yla amansız bir bilek güreşine tutuşmuş durumdadır. Ben Gurion'un her zamanki korkusu Britanya'nın bu birliklerinin Gazze'ye doğru çekilmesi olmuştur; öyle ki bu çözüm Kahire'nin onayını alabilecekken İsrail'in vetosuyla karşılaşır. Şava ailesi Gazze'de, Britanya'nın böyle bir transferinden yana olarak bu topraklar için önemli bir gelir kaynağı olacağını ifade ederler. Belediye Başkanı Rüşdü Şava bu seçeneği alenen desteklerken²⁴⁶ kardeşi Esad daha ileri giderek Kahire basınına bu doğrultuda beyanat verir²⁴⁷. Üstelik Mısır'ın Gazze'deki yönetiminin beceriksizliğini hatta yozlaşmasını ilan etmek için de bu fırsattan faydalanır²⁴⁸. 1940-1945'te Müttefik kuvvetlerin birliklerinin konuşlanmasının yarattığı refah ilerleyen zamanla altın çağ gibi sunulur.

Büyük Britanya'yla güç mücadelesi Kahire'yi, Gazze'de bekleyen kuvvetlerinin bir kısmını Süveyş Kanalı'nın batı kıyısına aktarmak zorunda bırakır. Mısır kontrolündeki bu gevşeme İsrail'e olan sızmaların tekrar artmasına yol açarak İsrail'in 21 Ocak 1951'de Gazze'nin doğu banliyösüne yıkıcı bir saldırıyla (onlarca ölü ve bir düzine kadar ev yıkılır) karşılık vermesi sonucunu doğurur²⁴⁹. Gazze Şeridi'ni kapatmakta yetersiz kalan Mısırlılara İsraililer mülteci kitlesini Mısır'ın diğer ucuna, Libya yakınındaki çöle yerleştirmeyi önerirler²⁵⁰. Diyaloglar kısa sürer, üstelik 23 Temmuz 1952'de Muhammed Necip ve Cemal Abdünnasır tarafından yönetilen "Hür Subaylar" Kahire'de yönetimi ele geçirerek krallığı devirirler.

* İfade İsraili tarihçi Benny Morris'e aittir.

MİLİTAN PATLAMASI

1949'dan 1952'ye Müslüman Kardeşler'in ne Gazze'de ne de Mısır'da yasal bir varlığı bulunuyor. Fakat resmî olarak eğitsel ve sosyal bir örgütlenmeye giderek Birlik Derneği'ni* (*Cemiyetü't-tevhid*)²⁵¹ kurarlar ve bu dernek yeni kurulmuş olan mülteci kamplarında şebekelerini yayar. Gazze'deki birimin eski genel sekreteri Zafer Şava "Müslümanların ruhunu adanmışlıkla, zihinlerini bilimle, bedenlerini ise sporla ıslah²⁵²" etmeye yönelik bu derneği canlandıran kişi olur. Kuran araştırmaları ve tefsirin ötesinde, sempatizanlar İslâmî takvimin önemli tarihlerinde bir araya gelir ve bu vesileyle Kahire'deki kardeşlerini de davet etme fırsatını elde ederler. Yaz kampları da militanların ayrıcalıklı sosyalleşme yerlerinden- dir ve gece yürüyüşlerine hatta temel düzeyde silah kullanma eğitimine varan boyutları olur²⁵³.

Örgütün bütün Gazze Şeridi'ne yayılan "aile" (*usra*) adında on kadar birimi vardır ve örneğin daha 1950'den itibaren sadece Nuseyrat Mülteci Kampı'nda yüzden fazla üyesi olmuştur²⁵⁴. Müslüman Kardeşler'in iki genç militanı Fethi Balavi ve Salah Halef, Kahire'de eğitim hakkı elde ederler. Her ikisinin de ailesi Gazzelidir fakat 1948'deki sürgünden önce Halef Yafa'da büyümüştür. Filistinli Öğrenciler Birliği (FÖB) o zamanlar Mısır'da Filistin davasını savunmak amacıyla kurulur fakat aynı zamanda, Arap Birliği'nin sağladığı bursun kesilmesiyle sürekli tehdit edildiklerinden, bursluların çıkarlarını da savunurlar. Balavi ustaca sol sempatizanları kazanıp 1951'de FÖB'ün genel sekreteri olurken Halef ise Arap Birliği'ne ve özellikle de onun yardımcı genel sekreteri Ahmed Şukayrî'ye karşı mücadele yürütür.

Halef Kahire'deki Abdin Hapishanesi'nde bir buçuk ay geçirdikten sonra serbest kaldığında başka bir genç aktivistle, Müslüman Kardeşler'in üyesi olmadan onlarla yol arkadaşlığı yapan Yaser Arafat** ile dostluk

* Söz konusu "birlik" İslâm inancının merkezindeki ilâhî tekliktir.

** Yaser Arafat'ın tam adı (kimi zaman da "Ebu Ammar" lakabıyla anılacaktır), Muhammed Yaser Abdurrauf Davud Arafat el-Kudva el-Hüseynî. Soyadı "Arafat el-Kudva"dır ve Gazze gazeteleri soyağacını ta Hz. Muhammed'e, torunu Hüseyin vasıtasıyla dayandırıyorlar (bu nedenle "el-Hüseynî" eklenir). Müslüman çocuklara en yaygın olarak verilen isim Muhammed'dir fakat sonrasında bu adı kullanmak zorunda değiller, Abdurrauf ise babasının adıdır, Davud da büyükbabasının.

kurar²⁵⁵. Arafat ailesinin kökeni tarihsel olarak Halep'e dayanır, Gazze Şeridi'ne ise iki yüz yıldan önce yerleşmiştir²⁵⁶. Babası Han Yunuslu bir tüccardır ve Mısır'a yerleşmiştir, Yaser Arafat da Kahire'de 1929'da²⁵⁷ doğmuş, 1933'ten 1937'ye kadar da Kudüs'te kalmıştır. Genç Yaser daha sonra Mısır'a dönmüş ve burada okula başlayıp eğitimini sürdürmüştür. İngiliz hâkimiyetine karşı genel hareketliliğe dâhil olur fakat 1948'deki Gazze çatışmalarına katılımı sınırlı gibidir²⁵⁸. Buna karşın Arafat'ın daha sonra Britanya güçleriyle Süveyş Kanalı'nda çatışmak isteyen öğrencilere katıldığı görülür. Balavi Müslüman Kardeşler adına Arafat'ın FÖB'ün başkanlığı için adaylığını desteklemeye karar verir ve Eylül 1952'de de İslâmcı ve milliyetçilerin koalisyonu ile Arafat başkan seçilir²⁵⁹.

Müslüman Kardeşler Gazze Şeridi'nde militanlık faaliyeti yürüten tek örgüt olmaktan çok uzaktır. Komünistler de Gazze'de yirmi yıl önce, Genç Müslümanlar Derneği ve Hamdi el-Hüseynî tarafından başlatılan "antiemperyalist" gelenek içinde yer alır. Elbette Filistinli komünistler, anlaşılmadığı gibi taraftar da bulamayan 1947'deki paylaşma planına verdikleri destekten ötürü büyük zarar gördüler. Kelimenin tam anlamıyla bir Komünist Parti İsrail'de 1948'den sonra kurulurken bir Millî Kurtuluş Birliği (MKB) de Batı Şeria ve Gazze'deki militanları bir araya getirir. Gazze kolu resmî olarak, Batı Şeria'da konuşlanan yönetime bağlanır fakat fiilen geniş bir özerklikten faydalanır. "Mısır işgalinin"²⁶⁰ eleştirilmesi ve "millî kurtuluş" kavramlarının vurgulanması Gazze Şeridi'ndeki komünist propagandanın iki çıkış noktasıdır; bunun yanı sıra Gazze'de MKB bağımsız bir Filistin devletinin kurulmasını savunan tek partidir²⁶¹.

Kahire'de Hür Subaylar'ın Temmuz 1952'de yönetimi ele geçirmesi Gazze'deki siyasi sahneyi de altüst eder. Çok az sayıda insan 1948 baha- rında Gazze Genelkurmaylığına bağlı Cemal Abdünnasır'ı hatırlar fakat General Necip 1950 Aralık'ından 1951 Aralık'ına kadar Gazze valisiydi. Krallık karşıtı bu devrimi destekleyen Müslüman Kardeşler yasa dışı olmaktan çıkar ve örgütün Mısır sorumlularından bir misyon Gazze koluyla bağları resmî olarak kuvvetlendirmeye gelir²⁶². Hatta 1946'dan itibaren İslâmcı partiyi yöneten Şeyh Ömer Savan, Mısır otoritelerince Gazze belediye başkanı olarak atanarak Süveyş Kanalı'ndan İngiliz

üssünün transferini savunmanın bedelini bu şekilde ödeyen Rüşdü Şavânın yerini alır. Müslüman Kardeşler, Mısır'dan Gazze'ye insani yardım götürmekle yükümlü "merhamet trenlerinin" (*kitâratü'r-rahme*) sorumluluğunu alırlar ve çok siyasi olan bu yardımlar örgütün militanlarınca dağıtılır²⁶³.

Hür Subaylar'a sadakat namına Müslüman Kardeşler, komandolarının İsrail'e sızmalarını, Filistinli bir çekirdek aktivist grubun aleyhine askıya almaya karar verir. Halil el-Vezir'in yönettiği Kemal Advan'ın kısa süre içinde dâhil olduğu bu genç militanlar sonuç olarak Müslüman Kardeşler'den bir "Adalet Taburu"nun (*Katibatü'l-hak*)²⁶⁴ kurulması onayını elde ederler, fakat gizli olarak Gazze'de değil de Mısır'ın el-Ariş vahası yakınlarında antrenman yapmak şartıyla²⁶⁵. Salah Halef keza aynı gizlilikte kendi küçük grubu olan "Feda Ailesi"ni (*Usretü'l-fida*) kurar ve iki kararlı genç Esad Saftavi ve Selim Zaanun da bu gruba dâhil olur²⁶⁶. Millî Kurtuluş Birliği'ne gelince, Ağustos 1952'deki antikomünist baskılara doğrudan maruz kalır ve Gazze'de uykuya dalar²⁶⁷.

Bu siyasi oluşumlar, çoğunlukla bireylerin ya da kavimlerin inisiyatifleriyle İsrail'e sızmaları devam ettirirler. Buna karşılık İsrail'in misillemeleri caydırıcı bir şiddette olur; tıpkı 1953'te Ocak ayının sonlarında Tsahal'ın bir saldırısı sonucu beş sivilin (üçü çocuk) hayatını kaybetmesinde olduğu gibi. Kudüs'teki Fransa başkonsolosuna göre "bu türden bir toplu kıyım Ürdün sınırında olsaydı büyük yankı uyandırır. Öyle görünüyor ki Gazze'deki bu olayın yankıları daha az olacaktır, çünkü kurbanlar Mısırlıların pek de ilgilenmedikleri Filistinli mültecilerdir"²⁶⁸.

İsrail Genelkurmaylığının harekât şefi olan Moşe Dayan, o dönemde 25 yaşındaki hırslı komutan Ariel Şaron'a sızmaların olduğu yuvaları kaynağında vurma gizli görevini verir²⁶⁹. "101. Ünite"ye dönüşecek olan ilk sefer 28 Ağustos 1953 yılında Bureyc Kampı'na yönelik olarak gerçekleştirilir ve sonucunda en az 20 sivil hayatını kaybeder²⁷⁰. İsrail bu katliamdaki her türlü sorumluluğunu inkâr eder ve resmîyetle bu saldırı kontrol edilemeyen sınır kibutzunun üyelerine mal edilir²⁷¹. Fakat Tsahal Şaron'un komandoları arasına, İsrail birliklerinin moralini yükseltmesi amacıyla içeriye yönelik röportaj yapması için bir askerî gazeteciye yer vermeye özen göstermişti²⁷².

Mısırlı otoritelerin Filistinli mültecilerin kaderine görece kayıtsızlığı 1953 yılı boyunca ağır bir gerilimi besler. Müslüman Kardeşler'in Hür Subaylar'a olan bağlılıkları kendilerine gem vurmuş durumdadır: Üstelik Misbah Sakr ve Cemal er-Reis'in Gazze'deki yönetim kadrosuna, Abdullah Huranî'nin ise Han Yunus'takine katıldığı açıkça laik olan bir "Arap sosyalizmi" yanlısı Baas Partisi'nin yasallaştırılmasından pek hoşnut da değiller. MKB'nin eski üyeleri de aksine Mısır idaresine karşıtlıklarını daha da radikalleştirirler ve bağımsız olarak bir "Gazze Şeridi Filistin Komünist Partisi" olarak örgütlenirler, fakat hiçbir dış kurum kendilerini tanımaz. Önemli figürlerinden Muin Bseiso, Irak'taki komünist çalkantıların içinde yetişmiş olarak UNRWA eğitimcilerinin sendikası bünyesinde oldukça aktiftir (Birleşmiş Milletler açık ara farkla Gazze'deki başlıca işverendir ve sadece kendi elemanlarının, bölgedeki savaş kanunu gereği sendikalı olma hakkı vardır).

Bseiso, İsrail'in Bureyc Kampı'na 30 Ağustos 1953'te yaptığı saldırıdan sonra Gazze kentinde yayılan protesto kortejinin başını çeker. Mısırlı otoriteler "komünizm" suçlamasıyla 34 göstericiyi tutuklayarak anında karşılık verir, oysa birçoğunun hiçbir partiyle ilişkisi yoktur²⁷³. Bseiso daha sonra Kahire ve UNRWA'nın Ekim 1953'te 50.000 ila 60.000 mülteciyi Sina'nın kıyısındaki su verilecek bölgelerine yerleştirmek üzere anlaştıklarını açıklar²⁷⁴. Gazze'deki komünistler bu transfer tasarısını Filistin davasına (İsrail akınlarının mültecileri terorize etmesi davaya fayda sağlar) ihanet olarak sunarlar ve 1954'te konuyu sıcak tutarak, her türlü iskân planının derhâl terk edilmesini talep ederler.

Fethi Balavî'nin UNRWA'nın eğitimcileri arasında temsil ettiği Müslüman Kardeşler de, mülteci kamplarında kendi mevkilerini sağlamlaştırmaya çalışırlar. 1954'te Gazze Şeridi'nde bin kadar üyeleri varken²⁷⁵ komünist militanların sayısı ancak birkaç düzineydi²⁷⁶. Fakat Müslüman Kardeşler'in favorisi olan Necip'in önüne geçen Nasır Kahire'de yükselirken durum Gazze'de kötüye gider. Mart 1954'te İslâmcılar halkın silahlandırılması için gösteri yapmak üzere komünistlerle birleşirler. Mısır ordusunun Gazze Şeridi'nde sadece bir bölüğü bulunur ve ordu, yerli halk arasından alınan ve aralarında Müslüman Kardeşler'in birçok işbirlikçisinin bulunduğu 700 kişilik bir kolluk kuvvetine büyük ölçüde bağımlıdır²⁷⁷: Daha sonra "Filistin Sınır Muhafızları 11. Taburu" olan bu "Filistin sınır

polisinin” kurucusu aslında, Müslüman Kardeşler’in entrizmini kolaylaştıran Mısırlı İslâmcı Abdulmunim Abdurrauf’tur²⁷⁸.

Bir sızma ve misilleme döngüsü ateşkes hattının her iki tarafında da baş gösterirken, bir topçu düellosu da İsrail ve Mısır ordularını 26 Nisan 1954’te karşı karşıya getirir. Şaron’un yönlendirdiği bir İsrail paraşütçü komandosu 10 Temmuz 11’e bağlayan gecede Deyr el-Belah’a sızarak on kadar Filistinli polisi katleder ve iki tutukluyla geri döner. Sınır kibutzlarının su kaynaklarının 11 Ağustos’ta sabotaja uğramasına mukabil, dört gün sonra Gazze’nin su kulesi yıkılır. Mısırlı askerler Müslüman Kardeşler’i, İsrail’e “provokasyon amaçlı²⁷⁹” saldırı başlatmış olma suçlamasını yöneltmekte artık tereddüt etmezler; ve saat 17 ile 6 arası Gazze’nin en açık hedef olan bölgelerinde sokağa çıkma yasağı ilan ederler.

Sınırdan sızma ihtimali olan iki yüz kadar Filistinli Eylül 1954’te tutuklanır²⁸⁰ ve aralarında her şeye rağmen “Adalet Taburu”nu muhafaza edebilen Halil el-Vezir de vardır. Ekimde ise, Mısırlı Müslüman Kardeşler’in en yüce rehberlerinin tutuklanması, ardından Nasır’ın İslâmcı bir suikast girişimine hedef olması, görülmemiş şiddette bir misilleme başlatır. Aynı anda Nasır, Britanya otoritelerini İsrail ile kalıcı bir barış için, 1947’deki paylaşma planının temel alınması kaydıyla, müzakere yapma arzusu konusunda bilgilendirir; fakat bu çerçevede Gazze Şeridi’ni ve keza Beerşeba’ya kadar Necef’i de almak isteyen Ürdün’e bu yerleri devretmeye hazır olduğunu dile getirir²⁸¹. Gazzede de Fethi Balavi ve diğer İslâmcı kadrolar hemen hapsedilir. Korku uyandıran Mısır istihbarat servisi Muhaberat*, alanı bölgelere ayırır ve onların Gazzede ki yöneticisi Albay Mustafa Hafız, Vali Abdullah Rifat’ın gölgesi hâline gelir. Kasım 1954’ten Şubat 1955’e kadar yedi Filistinli, üç İsrailli ve bir Mısırlı, Gazze etrafındaki çeşitli olaylarda hayatlarını kaybederler.

BÜYÜK DÖNEMEÇ

23 Şubat 1955’te Gazze’den gelen bir komando, belki de Mısır hesabına çalışan bir istihbaratçı, Tel Aviv banliyösüne kadar sızarak bir İsrailli sivilı öldürür²⁸². Ariel Şaron da, Gazze şehrinin kuzeyindeki bir Mısır

* Muhaberat askerleri (*el-Muhâberâtü’l-askeriyye*) Mısır Savaş Bakanlığı’na bağlıdır fakat Gazze’de aynı zamanda siyasi polisler de Genel Soruşturmalar (*el-Mebâhisü’l-âmmeh*) adıyla vardır ve İçişleri’ne bağlıdır.

kışlasına misilleme saldırısından sorumludur. 28 Şubat gecesi 101. Ünite'nin 120 adamıyla yürütülen harekât oldukça kanlı geçer: 36 Mısır askeri, 2 Filistinli sivil (biri çocuk) ve 8 İsrail askeri öldürülür. Şaron "Mısır'ın Gazze'deki askerî kurumunun kalbine girmeyi başarmış²⁸³" olmakla övünür. 1 Mart sabahı şiddetli ayaklanmalar Gazze Şeridi'ni sarsar; halk hem Mısır'a hem de BM'ye öfke gösterisinde bulunur.

İster komünist ister İslâmcı olsun militanlar okulları "diktatör Nasır'a karşı²⁸⁴" kapanmaya zorlarken, kalabalıklar da Gazze sokaklarında "Amerikan ajanlarını²⁸⁵" yuhalarlar. UNRWA'ya ait yerler Refah Kampı'ndan bir Müslüman Kardeşler mensubu Yusuf en-Nacar'ın yönlendirmesiyle kuşatılır²⁸⁶ ve Birleşmiş Milletler'in sivil personeli geri çekilir. En az dört gösterici Vali Abdullah Rifat'ın makamına yapılan saldırıda kurşun yarasıyla hayatını kaybeder. Port Said ile demiryolu bağlantısı duraklatılır ve Gazze'nin dünyayla irtibatı kesilir. Kahire'de, Filistinli öğrenciler Salah Halef'in liderliğinde öylesine güçlü bir protesto gerçekleştirirler ki Nasır'ın bizzat kendisi tarafından kabul edilirler²⁸⁷. Gazze valisi gösterileri yapanlara, komünistler adına Muin Bseiso ve Müslüman Kardeşler adına Fethi Balavi'ye, Filistinli mültecilerin her türlü transfer projesini resmen bıraktığını beyan eder.

Bu karar büyük bir zafer olarak sunulur, hâlbuki Sina çevresinde böylesi bir planının uygulanması çok şüpheliydi. Ve "Mart ayaklanmasının" yarattığı coşku -Arapça *intifada*²⁸⁸ terimiyle anılır- kısa sürer. Sükûnet henüz sağlanmışken, Vali Rifat Mısır'da Bseiso, Balavi, Nacar ve 65 diğer militanı tutuklatır ve bu da komünistleri olduğu kadar İslâmcıları da avantajlarını daha ileri götürmeye çalışmaktan vazgeçirir. UNRWA eğitimciler sendikası dağıtılır, grev ve gösteri hakkı askıya alınır²⁸⁹. Sonrasında Nasır'ın bir bakanına, Birleşik Krallık'a beş ay önce yapılan teklifi kamuoyuna duyurma izni verilir: Mısır Gazze Şeridi'nde otoriteyi Ürdün'e aktarmaya hazır olduğunu beyan eder fakat İsrail'in de aynı şekilde Necef'in güneyini Ürdün'e bırakması şartını öne sürer²⁹⁰.

Bu teklif İsrail tarafından tartışmasız reddedilir²⁹¹ fakat Kahire'ye de Gazze üzerinde hiçbir toprak talebinin olmadığını hatırlatma imkânını vermiş olur (Suriyeli yetkililer ise Mısır'ın özellikle Gazze Şeridi'ndeki mültecilerden kurtulmak istediğini düşünür²⁹²). İşte bu bağlamda, 29 Mart 1955'te Cemal Abdünnasır'ın bizzat kendisi, 1948'den beri geri

dönmediği Gazze'ye gider. Bu tavır genelde halk tarafından iyi karşılanır ve medyanın yoğun ilgisini gören bu ziyaret sonucunda Nasır Kahire basınına birinci Arap - İsrail savaşı hakkındaki şahsi hikâyesini yazar. Mesajı çok basittir: Gazze'de 1948'de olduğu kadar 1955'te de, "[Mısır] ordusu Filistin mağlubiyetinden sorumlu değildi", bu "trajedinin²⁹³" tek suçlusu İsrail'dir ve sadece odur.

BM gözlemciliğini yürüten (ONUST/UNSTO) Kanadalı General Burns, bu vesileyle İsrail - Mısır ateşkes komisyonuna başkanlık eder ve Güvenlik Konseyi'nin dört aşamalı ateşkes teklifini üstlenmesini sağlar: İsrail - Mısır devriyelerinin organize edilmesi, düzenli kuvvetlere ayrıcalık verilmesi, Gazze Şeridi'nin fiilen kapatılması ve İsrail ile Mısır subaylarının düzenli görüşmeleri²⁹⁴. Mısır bu hükümlerdeki ilkeleri kabul eder fakat İsrail, Mısır askerlerini kendi topraklarına getirecek ortak devriye fikrini bile reddeder²⁹⁵. Moşe Şaret'in İşçi Partili kabinesinde Savunma bakanlığını elinde tutan Ben Gurion Nisan 1955'te, bu seçenek için meslektaşlarının büyük bir kısmını bir araya getirmeyi başaramadan Gazze'nin askeri işgalini önerir*. Tedbir mekanizmasının olmaması İsrail - Mısır çatışmalarını Mayıs ayında arttırırken Fransa'nın Kudüs konsolosu, Fransız Dışişlerini Gazze'de süregiden gerilim konusunda uyarır: "200.000 Filistinli mültecinin memnuniyetsizliği bitmek bilmiyor ve Mısırlı yetkililer, kendilerine olduğu kadar BM gözlemcilerine karşı da yapılan gösterileri kontrol altına alamadıklarından vahim olayların yaşanmasıyla gözlemciler emniyetsiz bir durumda kalabilirler²⁹⁶."

Nasır bu durumda Gazze'nin statüsünü resmîleştirmek gerektiğini düşünür ve 11 Mayıs 1955'te, "Filistin'de Mısır güçlerinin kontrolü altındaki bölgeyle ilgili temel yasayı" ilan eder²⁹⁷. Bu metin "Gazze Şeridi" ifadesini ve Savaş Bakanlığı'na bağlı "genel idari valinin" yetkilerini resmîleştirir. Bu temel yasanın uygulamada karşılığı olmaz fakat Mısır'ın ön plana çıkarmak istediği Filistin gerçeğini, Ürdün'deki "iki kıyının birleşiminin" aksine görünür kılar. Haziran başında General Burns'u kabul eden Nasır ona şunları açıklar: "Mayınların yerleştirilmesi [...] Mısırlı askerlerin işi

* Başbakan Şaret Gazze'nin bu işgal projesine şiddetle karşı çıkarken, Ben Gurion Golda Meir'in ve iki bakanın daha konu hakkındaki kabine toplantısında, 3 Nisan 1955'te oyunu elde eder (dokuz bakan karşı oy verir, iki kişi de çekimser kalır). Ertesi gün Ben Gurion, Mısır'la ateşkesin tek taraflı feshi teklifine de daha fazla destek bulamaz.

değil, vatanlarından kovulmuş olmanın verdiği yoğun intikam hissiyle ve hareketlerini kontrol etmemizi zorlaştıran alan bilgisine sahip Filistinli mültecilerin işidir²⁹⁸”.

Aslında gerçekler daha karmaşıktır, çünkü Albay Mustafa Hafız'ın Muhaberat'ı, Filistinli komandoları eğitmeye ve desteklemeye başlamışken Arap basını bu “fedayinlerin” (bu terim daha önce Filistin’de 1948’de ya da Süveyş Kanalı’nda 1951-1954’te bulunan düzensiz birliklerde savaşanlar için kullanılmıştı*) kahramanlığına övgü yağdırır. Önceki ayları, sınır polisi bünyesindeki İslâmcı manipölasyonları etkisizleştirmekle uğraşan Hafız, üstlerini özel bir birim olan 141. Tabur’u kurmaya ikna ederken, teşkilat içindeki doğru dozaj sayesinde mutlak sadakat güvencesini verir: İlk 150 askerden elli kadarı daha önce Hafız’a İsrail’deki istihbarat görevlerinde hizmet etmiş, ikinci üçte birlik kısım ise özellikle bu görev için yetiştirilmiş gönüllülerden, diğerleri de... sızma girişimlerinden ötürü aldıkları cezaları bağışlananlardan oluşur²⁹⁹.

Halil el-Vezir ve Kemal Advan’ın Müslüman Kardeşler kılıfı altında 1952’de gizlice kurdukları “Adalet Taburu” bu şekilde Mısır’ın yeni heybetinin hizmetine girer. Daha sonra Müslüman Kardeşler örgütüne her türlü aidiyeti reddedecek olan ve “Feda Ailesi”ni “Silahlı Devrimci Mücadele Taburu”na dönüştüren Salah Halef için de aynı şey geçerlidir³⁰⁰. Müslüman Kardeşler’le kopuş Mısır gizli servislerinin örtük desteğinden faydalanabilmenin şartıdır ve bu Filistinli militanlar, kimi zaman gerektiğinde hapisneden çıkarıldıklarından³⁰¹ millî davaları her şeyden önce geldiği için bunu tepkisiz bir şekilde kabul ederler. Halil el-Vezir savaş lakabı olarak Ebu Cihad adını alır, Salah Halef ise mücadele arkadaşları için Ebu İyad olur. Fakat her zaman şüpheli olan Albay Hafız ise, çalkantılı geçmişleri olan militanlardansa hükümlüleri almayı, mümkün olan her durumda tercih eder³⁰².

22 Ağustos 1955’te Mısırlı askerler bir kez daha İsrail ordusunun kanlı bir saldırısı sonucu küçük düşürülürler. Nasır, fedayinler vasıtasıyla misilleme yapmaya karar verir ve bir düzine kadar grup Gazze’den İsrail’e doğru 27 Ağustos’tan itibaren sızmaya başlar. Komandoların büyük kısmı İsrail’deki bir ya da iki gecedен sonra Gazze’ye geri gelirler

* Fedayin Arapçadaki *fidâ’i* (çoğulu *fidâ’iyyûn*, *fidâ’iyyîn*) kelimesinden gelmektedir ve hayatını feda eden anlamında kullanılmaktadır.

fakat kaynaklara göre, birkaç gün içinde 11 ila 17 kişi öldürülür³⁰³. Fedayinlerin bu savaşı Mısır Genelkurmaylığı tarafından tartışmasız bir başarı olarak kabul edilirken Gazze halkınca da çok iyi karşılanır.

İsrail’de ise aksine, çöküntü yaşanır ve rakibi Ben Gurion’un hükümeti kurmasını beklerken günlük işleri bir kenara bırakan Başbakan Şaret, büyük bir misilleme harekâtı için sonunda onayını verir. 31 Ağustos 1955’i 1 Eylül’e bağlayan gecede Gazze Şeridi’ne iki dizi paraşütçü giriş yapar. Rafael Eytan komutasındaki bir dizi paraşütçü ise Abassan’da terk edilmiş olarak buldukları bir Mısır mevziini ele geçirir. Diğeri ise, Mordehay Gur yönetiminde Han Yunus kışlasına saldırarak civardaki binaları da yıkıma uğratar³⁰⁴. Kayıp sayısı Mısır ve Filistin için 72, İsrail tarafında ise bir kişidir.

İsrail’i 28 Şubat 1955’teki Gazze saldırısı için mahkûm eden BM Güvenlik Konseyi, bu kez fedayinlerin seferi sebebiyle bir sorumlu tayin etmekten kaçınır. General Burns artık ortak devriye düzenlemenin söz konusu olmadığını bilir fakat en azından ateşkes hattının dikenli tellerle belirlenmesini ister. Mısırlı muhatabı bu öneriyi reddederek, “Gazze Şeridi’ne bir toplama kampı görüntüsü³⁰⁵” vermek istemediğini öne sürer. Böylece Mısır Muhaberatı fedayinlerin seferlerine son noktayı koyar fakat sızmalara Ürdün’den ya da Suriye’den, kimi zaman Gazze’de eğitilmiş Filistinli militanlarla devam ederler. Özellikle Nasır, 27 Eylül’de en büyük kozunu oynayarak Çekoslovakya’yla önemli bir silah anlaşması yaptığını duyurur. Mısır’ı Soğuk Savaşta Sovyet tarafına yerleştiren bu kararı Ebu İyad’ın ifadesiyle³⁰⁶ “halk coşkuyla karşılar”, özellikle Gazze’de. 1955 yılı, Arap - İsrail krizinin odak noktası hâline gelen İsrail - Mısır cephesinde çok ağır bir bilançoyla sona ererek, 47 İsrailli ve 216 Arap’ın ölümüyle sonuçlanır (buna karşılık 8 İsrailli ve 18 Ürdünlü doğu sınırı üzerinde öldürülür)³⁰⁷.

GERİ SAYIM

Mısır’ın pozisyonunu güçlendirmesi birkaç aylık bir sükûneti garanti eder. Mısır askerî okullarında eğitilmiş Filistinliler bile hiçbir hareket özgürlüklerinin olmadığını ve Mısırlı arkadaşlarının daha iyi malzemelere sahip olduklarını acıyla ifade ederler³⁰⁸. Filistin meselesinin katî

olarak Mısır'ın planlamasına tabi olması sınır olaylarının 1956 Nisan'ının başından itibaren tekrar baş göstermesini engellemez. 5 Nisan'daki karşılıklı top atışları, sakinlerinin sığınaklara yerleştiği civar kibutzlara misilleme yapan Mısır askerlerinden dördünün ölümüne yol açar. Genelkurmay Başkanı Moşe Dayan ise karşılık olarak Gazze kent merkezini vurmaya karar verir³⁰⁹: Pazar yeri ve hastane 16.15'te, herkes kendi işiyle meşgulken 120 mm'lik havan topuyla bombalanır. BM en yakın askerî hedefin bir kilometreden fazla bir mesafede olduğunu belirtir³¹⁰. Bu kör atış sonucunda 53 sivil (33 erkek, 15 kadın ve 10 çocuk) öldürülür. Başbakan Ben Gurion'un bu bombardımanı şahsen onayladığı kesin değildir ve Dışişleri Bakanı Şaret de bunu bir "cinayet"³¹¹ olarak nitelendirmekte tereddüt etmez.

Nasır fedayinlerin seferlerini tekrar başlatarak karşılık verir: 7 Nisan 1956'dan 12 Nisan'a kadar Gazze'den sızan Filistinli komandolar çoğunluğu sivil olan 10 kadar İsrailiyi öldürür fakat aralarından 16'sı bu görevlerde, İsrail ordusunun önceki aylarda almış olduğu tedbirler sebebiyle hayatlarını kaybederler³¹². Kahire'ye olduğu gibi Kudüs'e de giden BM Genel Sekreteri Dag Hammarskjöld'ün şahsi müdahalesi krizin tırmanmasını engelleme açısından belirleyici olmuştur. İsrail ile Mısır arasındaki ateşkes resmî olarak 18 Nisan'dan itibaren tekrar tesis edilir. Fakat bu, aylar süren sızmaların ve misillemelerin Gazze Şeridi etrafında geliştirdiği kan davası mantığını dikkate almamak demektir.

1953'te, ateşkes hattına ancak bir kilometre mesafedeki Nahal Oz kibutzunun, kurulur kurulmaz Arap "yağmacıların" vukuatlarıyla beslenen bir hikâyesi olur. Kibutzun güvenlik subayı Roi Rothberg, şiddet uygulamaktan ya da soymaktan çekinmediği kaçak Filistinlilerin korkulu rüyası hâline gelir³¹³. Mısırlı bir polis ile Filistinli bir köylü ondan intikam almaya karar verirler; Gazze'deki Muhaberat'a danışmadan 29 Nisan 1956'da Rothberg'e ölümcül bir pusu kurarlar ve cesedini sınırın diğer tarafına taşırlar³¹⁴. Bu şaibeli kurgu BM'yi ikna etmezken gözlemciler bedeni Nahal Oz'a taşırlar. İsrail'de tepkiler çok hararetli olur ve Dayan, Rothberg'in cenaze konuşmasını kendisi yapmak ister: "Bugün, bu katilleri lanetlemeyelim. Bize yönelik vahşi nefretleri hakkında ne biliyoruz? Onlar sekiz yıldır Gazze'deki mülteci kamplarında yaşarken biz gözleri önünde topraklarını, onların ve atalarının yaşadıkları köyleri ele

geçiriyoruz. Kanın bedelini Gazze'deki Araplardan değil kendimizden istemeliyiz³¹⁵."

Yine aynı hâletiruhiye içinde Ben Gurion, Rothberg'in öldürülmesini münferit bir olay olarak değerlendirerek İsrail ile Mısır arasındaki ateşkesi söz konusu etmeyeceğini bildirir. Buna karşılık İsrail Askerî İstihbarat Servisi, İbranice kısaltmasıyla Aman, haklı olarak fedayinlerin seferlerinin ruhu kabul ettikleri Mustafa Hafız'ı ortadan kaldırmakta kararlıdılar. 11 Temmuz 1956'da bir İsrail casusu Hafız'a bombalı bir koli verir ve patlama Mısır subayını öldürür. Gazze'deki Filistinliler bu "kahramanın" "şehadetini" yücelterek bölgedeki sokak ve meydanlara adını verirler³¹⁶, hatta yeni doğanlara "Mustafa Hafız³¹⁷" adı koyulur. Nasır da, Süveyş Kanalı'nın millileştirilmesi esnasındaki tarihî konuşmasında, 26 Temmuz'da, Mustafa Hafız'ı saygıyla anar.

Süveyş'in Mısır cumhurbaşkanının kontrolü altına girmesi ona Arap dünyasında çok büyük bir popülarite kazandırır. Gazze Şeridi'nde Nasır'ı eleştirmek hakaret kabul edilir³¹⁸, komünistler on sekiz ay önce, daha ziyade "diktatör" olarak nitelendirdikleri kişiyi coşkuyla kutlarken Müslüman Kardeşler öncesine göre daha sessiz kalır ve Ebu İyad gibi militanlar da "her şeyin mümkün olduğuna, Filistin'in özgürleşmesinin dahi³¹⁹" mümkün olduğuna kanaat getirirler. Fakat Nasır'ın bu başarısı Ben Gurion'a Mısır'ın emellerini etkisizleştirme projelerine yepyeni bir karşılık bulma imkânı verir: Guy Mollet Fransa'sı, Kahire'nin Cezayir ayaklanmasına verdiği desteği affetmeyerek 1956 yazından itibaren İsrail ile ortak bir saldırı üzerinde çalışırken, Büyük Britanya böyle bir askerî plan karşısında daha temkinli olsa da Süveyş'te açık bir hakaret saydığı durumu cezasız bırakmak istemez.

İşte böyle bir bağlamda İsrail Gazze üzerinden Mısır'a yönelik baskılarını arttırır. 16 Ağustos 1956'yı 17'ye bağlayan gece bir İsrail devriyesi Deyr el-Belah bölgesine girerek orada üç Mısır askerini öldürür. Kısa bir süre sonra İsrail'in Refah'taki pususunda Mısır'a ait bir ambülansta altı kişi ölür³²⁰. BM İsrail'i protesto eder, fakat durumun mütemadiyen daha da kötüye gitmesine engel olamaz, öyle ki Hammarskjöld Ben Gurion'a durumun acı sonuçlarını şöyle yazar: "Durum çok açık. Siz misilleme tehditlerinin caydırıcı olduğunu düşünüyorsunuz. Ben ise Arap güçlerini bireysel eylemlere ittiğinden eminim, hem de ilgili hükümetlerin kabul

edeceğinden çok daha fazla. Siz misilleme hareketlerinin gelecekteki olayları engellediğini düşünüyorsunuz. Ben ise gelecekteki olayları kışkırttığından eminim³²¹”.

BM genel sekreterinin, İsrail başbakanının Gazze’ye yönelik misilleme mantığından çıkmakta kararlı olduğundan şüphesi yoktur, fakat dindirmeden çok bir tırmandırma dinamiği açısından. Ben Gurion, fazla makul Şaret’i uzaklaştırıp yerine, Filistinli fedayinlerden kurtulmanın en emin yolunun Mısır rejimini derinden vurmak olduğunu düşünen savaş yanlısı Moşe Dayan’ı getirir. 8 Ekim 1956’da İsrail Genelkurmayı, büyük bir gizlilik içinde, Sina’nın üç aşamada (batıdaki çölün girişlerine paraşütçülerin indirilmesi, ardından el-Ariş’in, sonra da Şarm el-Şeyh’in fethi) ele geçirildikten sonra Gazze Şeridi’nin kontrol alınmasını öngören Kadeş Planı’nı kabul eder³²².

*
* * *

Trajedinin büyüklüğüne rağmen 1948-1949’da Gazze Şeridi’ne sığınan Filistinli mülteciler pasif kurbanlar gibi davranmaktan çok uzaktırlar. Kadınlar geçici barınaklarını biraz da olsun ısıtabilmek için hareketleniyor, çocuklar UNRWA sayesinde kısa süre içinde genele yayılan eğitim programlarıyla çevreleniyor ve henüz kısıtlı olsa da tarım döngüsünün ve Gazze bölgesine özgü küçük sanayinin etrafında bir hizmet ekonomisi geliyor. Kimi zaman çok yakın olan topraklarına geri dönme umudu bu sebatkâr sürgün topluluğu canlı tutuyor. Ne mayınlar, ne şiddet, sızmaların sürekliliğinin önünü kesebiliyor.

Böyle bir iklim partizan kışkırtmaları elverişli kılarken komünistlerle İslâmcılar arasında görülmemiş bir işbirliğini kolaylaştırıyor. Sızanların fedayinlere dönüşmesi iki aşamada gerçekleşiyor: Önce, silahlı mücadele içinde yer alan ve Müslüman Kardeşler’den ayrılan, aralarında el-Fetih’in gelecekteki kurucularının da olduğu azınlık bir militan grubun siyasileşmesi; daha sonra Nasır Mısır’ının İsrail’le olan bilek güreşi sebebiyle sızmaları çerçevelemesi ve manipüle etmesiyle profesyonelleşmesi. Gazze öyle ya da böyle fedayinlerin ana merkezi hâline gelir ve İbrani devleti ona bunun bedelini çok pahalıya ödetir.

ALTINCI BÖLÜM

Birinci işgal

Fransız, Britanyalı ve İsraili yöneticiler Paris'in banliyösü Sèvres'de (Sevr) toplanarak 24 Ekim 1956'da Mısır'a karşı koordineli bir saldırı konusunda gizlice anlaşılır³²³. İsrail bu plana uygun olarak, 29 Ekim akşamüstü Sina Çölü'nde, resmî olarak İsrail ve Mısır'a yönelik olacak ve Süveyş Kanalı'na yapılacak ortak bir harekâtın bahanesini oluşturacak bir Fransız - İngiliz ultimatomundan yirmi dört saat önce savaşı başlatır. 31 Ekim'de Fransız donanması Refah'ı bombalarken Britanya uçakları da Mısır havaalanlarını bombalamaya başlar. 1 Kasım'da İsraililer Refah'ı ele geçirdiklerini ilan ederken topçuları da kuşattıkları Gazze Şeridi'ne saldırır.

BASKIN VE KATLİAM

2 Kasım 1956'da Mısır birlikleri neredeyse Sina Yarımadası'nın kontrolünü kaybeder, Birleşmiş Milletler ise Gazze Şeridi'ndeki personelini Amerikan VI. Filosu'nun güvertesine tahliye eder. İsrail'in Gazze bölgesine geçişe hâkim olan Muntar Tepesi'ni işgal etmesi, Mısırlı vali General Fuad Dugavî'ye, boyun eğmek dışında hiçbir seçenek bırakmaz. Bu teslim BM'nin hâlâ orada olan birkaç gözlemcisi tarafından İsrail askerlerine iletilir. İsrail askerleri mağlup subayları, ateşkes emrini doğrulamak amacıyla şehirdeki son direniş yerlerine kadar kendilerine eşlik etmek zorunda bırakır³²⁴. New York'ta Amerikalı ve Sovyet diplomatlar

hep bir ağızdan savaşın bitirilmesini ve İsrail'in ateşkes hattına geri çekilmesini talep eder fakat Güvenlik Konseyi'nde Fransa ve İngiltere'nin veto tehdidi, onları bu talebi BM Genel Kurulu'nun sorumluluğuna bırakmaya zorlar.

Refah'ın çabuk düşmesi Mısırlı bölüklerin Gazze Şeridi dışına çekilmelerini engeller fakat birçok Filistinli fedayin tesadüfen rastladıkları araçlarla Mısır'a doğru kaçır (özellikle Kemal Advan, Kahire'de dostu Ebu Cihad'a bu şekilde ulaşır³²⁵). Filistinli savaşçıların büyük bir kısmı ise çatışmaların yoğun olduğu Sina'dan kaçınmayı tercih ederek İsrail hatlarını geçip çatışmanın dışında kalan Hebron ve Batı Şeria'ya yönelir. Gazze Şeridi'nde katı bir sokağa çıkma yasağı uygulanır ve halka hoparlörler vasıtasıyla ellerindeki bütün silahları bırakmaları emredilir. Yeni İsrailli malikler Mısır yönetiminin ofislerine yerleşerek hemen Gazze'nin ileri gelenlerini yerlerinde kalmaya ikna etmek amacıyla huzurlarına çağırırlar. İsrailli diplomatlar, UNRWA'nın mülteciler nezdindeki misyonunu devam ettirmesi taleplerini bile BM'ye iletirler, elbette görevlilerin gidiş gelişlerini sıkı denetime tabi kılarak.

Moşe Dayan bu yıldırım-zaferi Mısır birliklerinin "[Gazze] Şeridi'nde çok sayıda birbirinden ayrı birime bölünmesi, hiçbirinin diğerine yardım edecek kapasiteye sahip olmaması ve hiçbirinin zırhlı birliklere karşı koyacak güce sahip olmamasına³²⁶" bağlar. Bu işlevsel "bölünme" Gazze kentinin hızlı işgalinde belirleyici olmuştur fakat aynı zamanda Mısırlı General Yusuf el-Agrudi'nin silah bırakmayı reddettiği Han Yunus'un kararlı direnişini de açıklar. İsrail uçakları 2 Kasım 1956'da harekete geçerek, top atışlarıyla da vurulan sivil halkı ağır kayba uğratar. 3 Kasım'da İsrail'in piyade ve zırhlı birlikleri, savaşın sona erdiği Han Yunus'a girer. İşgalciler tarama operasyonlarına girişirler ve bir önceki akşamın çatışmalarına katıldıklarından şüphe duydukları herkesi anında öldürmekten çekinmezler.

Kurbanların evlerinde ya da işyerinde gerçekleşen bu hesaplaşma hareketi 15 yaşından büyük bütün erkeklerin toplatılması tehdidiyle birlikte gelir. Sivillere yönelik baskınlarla gerçekleştirilen iki katliamın biri Han Yunus'un ana meydanında, Osmanlı kervansarayının duvarı boyunca dizilen insanların makineli tüfekle tarama, diğeri ise mülteci kampında yine vurarak öldürme şeklinde kayda geçer. Cenazeler, ailelere

müsaade edilinceye kadar saatlerce hatta gece boyunca sahipsiz bırakılır³²⁷. UNRWA daha sonra, 3 Kasım 1956'da Han Yunus'ta katledilen 275 kişinin (140'ı mülteci) "güvenilir" kabul edilen listesini elde eder³²⁸. Filistinli kaynaklar ise kendi taraflarında 415 ölü 57 kayıp tespit ederler³²⁹.

İsrail'in Han Yunus'a bu kadar yüklenmesi, katliamlar neredeyse sadece sivilleri vursa da kentin uzun süren direnişine bağlanabilir. Fakat işgal ordusu, genel bir şekilde bütün Gazze Şeridi'nde, sayılarının birkaç yüz olduğunu tahmin ettikleri fedayinlerin varlığını* kesinkes yok etmektedir (bölgede "tuzağa düşmüş" 4.000 Mısır askeri ve Filistinli destekçi bulunur³³⁰). Her ne olursa olsun, yaşı 15 ila 60 arasındaki bütün erkeklere yönelik aşamalı olarak gerçekleştirilen baskınlar bu şekilde gerekçelendirilir. Hoparlör bağlı araçlar, kontrolden kaçmaya çalışanın her kim olursa olsun öldürüleceği tehdidiyle sokaklarda dolaşırlar. Erkeklerden oluşan uzun insan kuyrukları, elleri havada, asker eşliğinde, sık tekrarlanan uyarı ateşleriyle kamu binalarına, okul bahçelerine ya da sosyal tesislere kimlik kontrolü için yönlendirilirler.

İsrail askerleri, Şin Bet'in** desteğiyle, tespit ettiklerini iddia ettikleri fedayin listelerine başvuruyorlar fakat kimi zaman Nasır'ın duvara asılmış bir portresi ya da açık bir isim benzerliği veyahut basit bir yanlış anlama şüpheli olmak ve hapsedilmek için (Gazze'de Osmanlı Sarayında) yeterli olur³³¹. Bireysel ya da toplu sorgulamalar sürerken İsrail birimleri evlerde silah, gizli bölme ve milis araması yapar. Kimi zaman çocuklar olası tehditlere (keskin nişancılar ya da gömülü patlayıcılar³³²) karşı kalkan olarak kullanılırlar. Bu aramalar sırasındaki tahribat hatta yağma sayısı oldukça çoktur³³³. Zaten Dayan da birliklerinin Gazze'de, kimi zaman civardaki yerleşimcilerle birlikte "yağmacılık" yapmış olabileceklerini kabul eder³³⁴.

3 Kasım 1956'da, Deyr el-Belah Mülteci Kampı'nda, ertesi gün de Meğazi'de toplu gözaltılar yaşanır. Nuseyrat Kampı 6 ila 7 Kasım'da

* Bu temizleme isteğinin daha sembolik fakat daha önemsiz olmayan göstergelerinden biri de İsraililerin işgal altındaki Gazze Şeridi'nde Mustafa Hafız adına yapılmış dört anıtı yıkmasıdır.

** Şin Bet ("Genel Güvenlik Servisi"nin kısaltması), aynı zamanda İbranice kısaltmasıyla Şabak olarak da bilinen İsrail iç güvenlik servsidir. İsraili Arapları (1966'ya kadar askeri idare altında) gözetleme görevi 1956'dan itibaren işgal altındaki Filistinlilere de genişletilir. Başlangıçta Savunma Bakanlığı'na bağlı olan Şin Bet (tıpkı askeri istihbarat Aman gibi) daha sonra doğrudan başbakana bağlanır (dış operasyonlar servisi Mossad gibi).

baskına uğrar ve birçok şüpheli ya Gazze'ye ya da İsrail'in Atlit Hapishanesi'ne götürülür (Cenevre Sözleşmesi'ni ihlal ederek: Sözleşme işgal edilen topraklarda yaşayan birinin işgal eden gücün topraklarına götürülmesini yasaklar). BM gözlemcilerinin neredeyse tamamı Gazze'yi terk ettiklerinden, bu aramalarla ilgili hiçbir bilgi dışarıya sızmaz. New York'ta, Güvenlik Konseyi hâlâ Fransa ve Büyük Britanya'nın veto tehdidiyle tıkanmış durumda olduğundan bir Birleşmiş Milletler Acil Gücü'nün (UNEF) kurulması yönündeki kararı Genel Kurul alır. Bu UNEF Sina'nın tamamını kontrol edebilecektir fakat İsrail, 1948'de sürülen mültecilerin topraklarına dönmesine izin vermesi şartıyla Gazze'yi terk etmek zorunda kalmayacaktır³³⁵. BM'nin stratejistleri fedayinler meselesini bu şekilde çözmeyi umarken İsrail sahada başka türden bir cevap verir.

10 Kasım 1956'da, şehirdeki birkaç günlük rastgele aramadan sonra, Gazze halkı şafak vakti hoparlörlerle bütün erkeklerin, ölüm pahasına ana meydanlarda sabah 7'den itibaren toplanmaları gerektiğini duyurur. Erkekler istemeyerek boyun eğler, öncelikle kendilerine yönelik güvenlik tehdidi nedeniyle ama özellikle de işgal birliklerinin işledikleri tecavüz suçlarının kulaktan kulağa yayılması sebebiyle³³⁶. Sorgulamalar ve kontroller bütün gün farklı mekânlarda devam eder. Zeytun Mahallesi'nde, yaşları 18 ila 25 arasında değişen onlarca genç, gözleri kapalı, bilinmeyen bir istikamete götürülürler. O günden beri akıbetleriyle ilgili farklı senaryolar üretilir; bir adli tıp doktoru İsrail'in Gazze'den çekilmesinden sonra bir çukurda bulunan 36 bedeni, 10 Kasım 1956'da Gazze'de "kaybolanlar" olarak teşhis eder³³⁷.

32.000 mültecinin bulunduğu Refah Kampı da 12 Kasım 1956'da baskına uğrar. En kanlı olaylar toplanma merkezlerinden birinde insanların bir araya gelmesi vesilesiyle yaşanır; bu yer toplanma merkezi hâline getirilmiş Deniz Sokağı'nın başındaki UNRWA okulunda olur. Birleşmiş Milletler kampının kurulması esnasında tebeşir ipiyle çizilen bu sokak boyunca hizalanan İsrail askerleri aslında, okula doğru gelen Filistinlilerin başlarının üzerinden ateş etmekle yetinmeyip geç kalanları, hemen "fedayin" olmakla suçlayarak, onları ya yaralar ya da öldürürler. Okulun duvarları arasında, on saatlik kontrol süresince yeni şiddet olayları yaşanır: İsrail'in işbirlikçilerinin ihbarları, anında ölüm emri değerini taşıyabilir, şüpheliler Atlit doğrultusunda otobüslere bindirilirler ve o

gün sivillere yönelik son bir şiddet patlamasıyla sona erer. Gece boyunca, sokağa çıkma yaşağına meydan okuyan aileler, Refah'ın batısındaki Tell Zorob'da kurbanların bedenlerini bulmaya giderler³³⁸.

Han Yunus katliamı Sina savaşı sırasında gerçekleşmişken, Refah'ın-ki, ABD ve SSCB'nin ortak baskısı sonucu Fransız - İngiliz saldırısının sona ermesinden günler sonra vuku bulur. Anglosakson basını olayı kaçırılmaz ve *Times* gazetesi Refah'ta "60 mültecinin öldürüldüğünü" aktarır³³⁹. BM Genel Sekreteri bu konuda İsrail Dışişleri Bakanı Golda Meir'le 21 Kasım 1956'da görüşür. Moşe Dayan Knesset'in yetkili komisyonuna konuyla ilgili ifadesini verdikten sonra Başbakan Ben Gurion, bir kadın komünist vekilin verdiği gensoru üzerine, 28 Kasım'da dramın resmî versiyonunu açıklar: Mısır tarafından manipüle edilen ayaklanmacılar Refah'ta UNRWA merkezlerine saldırdılar, "48'i öldürüldü ve birçoğu da yaralandı, kontrol operasyonları sonucunda 250 Mısır askeri tespit edildi ve büyük miktarda silah ele geçirildi"³⁴⁰.

UNRWA kamptaki her türlü askerî varlığı yalanlar ve 12 Kasım 1956'da Refah'ta öldürülen 111 kişinin (103'ü mülteci) adını içeren "güvenilir" kabul ettiği bir liste oluşturur³⁴¹. Filistinli kaynaklar ise kendi taraflarında 197 ölü, 23 kayıp tespit ederler³⁴². Refah'taki kan banyosunun, Mısır'a yönelik "üçlü saldırının" uluslararası planda onay bulmaması zemininde yer alarak nispeten tepki yaratması, İsrail'i bundan böyle Gazze Şeridi'nde minimum düzeyde ölçülü olmak zorunda bırakır. Aramalara eşlik eden ani infazlar, mülteci kamplarında özellikle Cebaliye ve Şati'de devam eder fakat bu cinayetler Han Yunus ve Refah'taki katliamların boyutuna ulaşmaz. BM gözlemci heyetinin şefi ise, Filistinlilere yönelik bu münferit olmayan hesaplaşmaların hiçbir zaman cezalandırılmadığına dikkat çeker. Ona göre bu tasfiyeler İsrail'in Gazze Şeridi'ne sığınmış halkın büyük bir kısmından kurtulma isteğinden kaynaklanıyor³⁴³.

SİVİL DİRENİŞLER

Moşe Dayan, 4 Kasım 1956'da Filistin'de birkaç saat geçirir, fakat bu kısa süreli seyahat bile bu topraklar üzerinde büyük emeller beslemesine yeter: En kısa sürede hem tarım kaynaklarını hem de... arkeolojik kaynakları işletmek isteğindedir³⁴⁴. İsrail tarafını Mısır'la yapılan ateşkes anlaşması

komisyonunda yönettiği için bölgeyi iyi bilen Albay Haim Gaon'a Gazze'nin idaresini teslim eder. Paris'teki eski askerî istihbarat temsilcisi olan Gaon, 6 Kasım'da kuvvetleri Port Said'de kıyıya ayak basan Fransız ordusuyla sağlam bağlantılarını muhafaza eder. Aynı tarihte Albay Gaon Gazze Belediye Başkanı Münir er-Reis'e baskı yaparak yurttaşlarına sükûnet ve itaat çağrısı yapmasını sağlar. Gaon işgali iyice yaymak için oldubittilerin sayısını artırır: Wadi Hasi'de, bölgenin kuzeyinde Bailey köprüsü yapılır, İsrail ile Gazze Şeridi arasındaki hattın işaret yerleri silinir ve 3 Aralık'ta İsrail lirası bölgedeki tek yasal para birimi hâline gelir (cazip bir döviz kuru tedavüldeki Mısır paralarını toplamaya yöneliktir).

Birkaç gün içinde özel okullar açılır, minimum bir ekonomik faaliyetin yürüyebilmesi için sokağa çıkma yasağı esnetilir ve istisnai olarak Mısırlı sağlık görevlileri UNRWA'nın kliniklerinin işleyişini sekteye uğratmamak amacıyla yerlerinde tutulur. Buna karşılık Mısır'ın diğer görevlileri savaş tutuklusu kabul edilir: Gazze'nin Mısırlı valisi bu şekilde Saray'da tutulduktan sonra bir ay boyunca kaldığı Atlit'e aktarılır; tutuklu olarak Gazze'ye getirilmesinin ardından nihayet bir İsrail - Mısır anlaşması çerçevesinde serbest bırakılır³⁴⁵. Mülteci kamplarındaki okullar ise, İsrail'in bin eğitimcinin her birinin bire bir kontrol edilmesini gerekli görmesi sebebiyle uzun süre kapalı kalırlar³⁴⁶. İşgal güçleri, Filistinli Mültecilerin Sina'ya aktarılması projesine karşı yapılan gösterilerden bir buçuk yıl sonra bile UNRWA'nın eğitimci kadrosunun güçlü militanlığından çekinirler.

Nasır'ın Süveyş Kanalı'nı millileştirmesinden bu yana kendisiyle yakınlaşan Gazzeli komünistler, işgale karşı direnişin ilk sıralarında yer almak isterler. Çok çabuk bir "millî cephe" kurlarlar fakat İsraili komünistlerle -onlar da Gazze'nin işgaline karşı çıkıyorlar- işbirliği yapma istekleri Siyonizm karşıtlığının hiç de eksik olmadığı diğer siyasi güçler tarafından rağbet görmez³⁴⁷. Müslüman Kardeşler ve Baasçılar da Aralık 1956'da bir "Halk direnişi cephesi" oluşturabilmek amacıyla bir araya gelirler. Her iki Cephe de Gazze'nin Araplığı ve işgali boykot (özellikle de eğitim alanında) konusunda fikir birliğindedirler. Komünistler özgürleşmiş Gazze Şeridi'nde bağımsız bir Filistin devletinin ilanını hedefler³⁴⁸ fakat bu fikrin gelişebilmesi açısından Nasır yanlısı Arap

milliyetçiliği hâlâ fazla güçlüdür. Zaten Mısır Muhaberatı da Nasır yanlısı militanları ya da Arap milliyetçilerini Gazze Şeridi'ne gelecekteki oluşumlardan haberdar olabilmek niyetiyle göndermektedir³⁴⁹.

Ocak 1957'de İsrail ordusu Filistinli fedayinleri olduğu kadar Gazze'deki Mısırlı ajanları da ortadan kaldırdığını düşünüyor. Gazze'nin yeni askerî valisi Albay Mattityahu Peled³⁵⁰ yönetiminde baskılar yerel halkın sivil direnişine yönelir. "Millî cephenin" genel grev çağrısı yapması komünist saflarda toplu tutuklamaları beraberinde getirir³⁵¹. Tutuklama dalgaları artık Raşid Şava, Faruk el-Hüseynî (İngiliz mandası altında uzun süre belediye başkanlığı yapmış olan Fehmi el-Hüseynî'nin oğlu) ya da Münir er-Reis (Gazze Şeridi muhtarlarının onun lehinde müdahalede bulunmalarına rağmen) gibi ileri gelenleri de muaf tutmuyor. Bu alıkoymalar paradoksal olarak, İsrail işgaline karşı ilk etapta hararetle mücadele etmeyen kişilere yeni bir milliyetçi inandırıcılık kazandırmış oldu. Mısır'ın vesayetinin yeniden tesis edilmesi gerekliliği, İsrail'e yönelik çok yönlü muhalefetin birleştirici teması hâline gelirken, uzun süre Gazze'yi dert etmeyecek kadar Süveyş kriziyle meşgul olan uluslararası toplum gittikçe bu toprakların kaderine odaklanır.

EISENHOWER İLE BEN GURION ARASINDA

ABD başkanlığına büyük oy farkıyla 6 Kasım 1956'da yeniden seçilen Dwight Eisenhower, Fransa ile Birleşik Krallık'ın Süveyş Kanalı üzerindeki saldırılarına son noktayı koymakta gecikmez. Paris ve Londra, Washington'un nazarında başka bir devirden kalma bir askerî girişimde bulunmakla yanlış yola saptılar ve gambot (gunboat) diplomasisinin bu vahim türevi derhâl yok olmalıdır, aksi hâlde SSCB'nin bölgedeki etkinliği artacaktır. Bu nedenle Amerika Birleşik Devletleri ile Kanada, Birleşmiş Milletler Acil Gücü'nün (UNEF) hızla harekete geçmesine çalıştılar (o ünlü "mavi bereler" de bu görev için üzerleri boyanmış Amerikan kasklarıdır). Birleşik Krallık, sonrasında da Fransa, 22 Aralık'tan itibaren birliklerini UNEF lehine geri çekmeyi kabul ederler. Amerikan - Sovyet ortaklaşması sayesinde askerî mağlubiyetini siyasi zafere dönüştüren Nasır için "üçlü saldırının" intikamı, Gazze Şeridi'nde Mısır'ın hâkimiyeti yeniden tesis edilene dek tam alınmış olmayacaktır.

Ben Gurion ise tam aksine İsrail'in Sina'dan çekilmesini çok kötü karşılar ve buna karşılık İsrail'in bir yanda Gazze'nin diğer yanda Tiran Boğazı'nın anahtarı olan Şarm el-Şeyh'in kontrolünü talep eder. Amerika'nın baskısı artmaya devam ettikçe İsrail başbakanı Şarm eş-Şeyh'i boşaltmaya hazır olduğunu ifade eder, fakat hem Akabe Körfezi'nde hem de Süveyş Kanalı'nda seyrüsefer serbestisinin açıkça güvence altına alınmasını şart koşar. Buna karşın Ben Gurion, İsrail'in yerel işlerin idaresini Filistin halkına bırakarak işgalini sürdürmek istediği Gazze konusundaki uzlaşmaz tavrını sürdürür³⁵². İsrail'in, Mısır'ın Gazze'ye geri gelmesi ya da UNEF'in yerleşmesine ilişkin çifte reddi, 24 Ocak 1957'deki BM Genel Kurulu'nda hakaret olarak algılanır³⁵³.

Eisenhower bunun üzerine 3 Şubat'ta kalemi eline alarak İsrail'in Gazze'den şartsız geri çekilmesini talep eder. Ben Gurion fazla ayrıntı içermeyen söz konusu mektubun, Krallığı bölgedeki Sovyet karşıtı oluşumun temel direklerinden biri olan İbn Suud'un ABD'ye yaptığı resmî ziyarete denk düştüğünü acı bir şekilde belirtir. ABD'yle üç haftalık yoğun tartışmalar sonrasında İsrail UNEF'in Gazze'ye girmesine onay vermeye nihayet ikna olur. Fakat İsrail diplomasisi, BM'nin sivil idaresinin çökmesi durumunda Gazze'ye müdahale hakkını koruyabilmek amacıyla Mısır karşıtı seferinde sadık müttefiki Fransa'yı harekete geçirir³⁵⁴.

İşte Golda Meir bu bağlamda, 1 Mart 1957'deki BM Genel Kurulu'na İsrail'in Gazze'den çekileceğini duyurur. Fakat ABD büyükelçisi bu vesileyle Mısır'ın, Gazze dâhil, ateşkes hattına kadar boşaltılmış olan toprakların tamamında egemenliğini kurma hakkı olduğunu vurgular. ABD'nin bu beyanı İsrail'de huzursuzluk yaratır ve 1948'den beri ilk kez hükümet bir cumartesi günü olan 2 Mart'ta toplanır. Hükümet koalisyonunun patlak verme riskine rağmen Ben Gurion Gazze'den geri çekilmekten vazgeçmez ve ABD'nin bu konudaki resmî angajmanlarından kamusal avantaj elde etmeye karar verir. Özellikle İsrail'in güvenliğinin o toprakların doğrudan işgaliyle zoraki garanti edilemeyeceğinden emin-dir³⁵⁵. 7 Mart'ta İsrail ordusu Gazze Şeridi'ni boşaltır ve otoriteyi UNEF'e ve öncesinde İsrail - Mısır ateşkes komisyonundan sorumlu şefi Kanadalı General Burns'a aktarır.

Gazze halkı İsrail ordusunun birkaç saat içinde ortadan kaybolmasından duyduğu sevinci gizlemez. Her eğilimdeki militanlar ortaya çıkıp hâlâ tutuklu olan arkadaşlarını kurtarmaya girişirler. İsrail'in baskılarının

sembolü olan Gazze Sarayı yağmalanır ve Bastille Hapishanesi'nin alınmasının bu yerel versiyonu daha "Mavi Bereliler" yerleşmeden önce vuku bulur³⁵⁶. İki Filistin direniş "cephesi" Mısır idaresinin yeninden tesisi lehinde ve "uluslararasılaştırma komplosuna"³⁵⁷ karşı genel bir kampanya başlatır. BM'ye bir şans vermeye hazır olan ve Filistin kimliğini Arap milliyetçiliği içinde eritmek istemeyen şahsiyetlerin sayısı azdır³⁵⁸.

Mart 1955'te "diktatör Nasır"a karşı intifadayı (kelime anlamı "ayaklanma") canlandıran aynı komünist militanlar, yeni bir intifadanın başını çekerler fakat bu kez Mısır'ın geri gelmesi için. Kahire'den ajanların Gazze'ye gelip ateşi körüklediği inkâr edilemez, yine de halk Nasır'a ve rejimine dâhil olma fikrini çok çabuk benimser. Bu minvalde gösteriler peş peşe gelir ve gittikçe daha açık bir şekilde "Mavi Berelilere" itiraz ederler. 10 Mart 1957'de Danimarka birliği Gazze'de BM bayrağının yerine Mısır bayrağı asmak isteyen halkın üstüne ateş eder. Kör bir kurşunla yaralanan genç bir Filistinli iki gün sonra hayatını kaybeder. General Burns durumun kontrolden çıkma riski olduğunu anlar ve BM genel sekreterine Mısır'dan en azından iki angajman elde edilmesi önerisini getirir: biri Gazze'nin askersizleştirilmesi, diğeri fedayinlerin yasaklanması için³⁵⁹. Ralph Bunche, 13 Mart'ta Cemal Abdünnasır tarafından kabul edilir ve bu iki noktayla ilgili tam güvence elde eder.

BM'ye verilen bu güvencelerin karşılığında Mısır cumhurbaşkanı ertesi günden itibaren yeni valisi Muhammed Hasan Abdüllâtif'i Gazze'ye gönderir. Nasır'ın temsilcisi, öfke dolmuş bir halk tarafından karşılanır ve onların BM karşıtı hararetini dindirirken "Mavi Bereliler" ile tam bir işbirliği yapmanın zarureti vurgular. Bu iyi niyet gösterilerini New York memnuniyetle karşılar ve Abdüllâtif'in general rütbesine sahip olmasına rağmen "sivil" ve sayıları yüzden az olan bir ekibin başında olduğu belirtilir. Gazze'nin gelecekteki istikrarının anahtarı, Burns'a göre yerel polisin 400 Filistinli üyesinin elindedir; bu kişiler "İsrail işgalinden önce de aynı işi yapıyorlardı ve büyük bir kısmı İsrail işgali altında da devam etti, buna karşılık ortadan kaybolan bir kısmı da görevlerine geri döndü"³⁶⁰. Golda Meir Fransız ve Amerikalı meslektaşlarına, Gazze Şeridi'nin yeniden işgal edilebileceği tehdidini savurarak ateş püskürse de³⁶¹, İsrail parantezi tamamen kapanmış görünmektedir.

930 ila 1200 kişinin öldürülmesi (330.000 kişilik bir nüfus için)³⁶² Gazze Şeridi'nin dört ay süren İsrail işgalinin insani bilançosunun çok ağır bir sonucudur. Ölü sayısına yaralıları, tutukluları ve işkence görenleri de eklersek bölgedeki yaklaşık yüz kişiden birinin işgalcinin şiddetini bedeninde hissettiğini söyleyebiliriz. UNRWA direktörüne göre, “durumlarının güvencesizliğinin ve kaderlerinin üstüne çöken mutlak belirsizliğin hiç olmadığı kadar bilincinde olan³⁶³” mültecilerde terk edilmişlik ve güçsüzlük hissi daha vahamet kazanmıştır. Kitlese baskınlar, haneye tecavüzler, uzayıp duran sokağa çıkma yasakları, bu döneme özellikle topluca yaşanan bir boğucu boyut kattı. Asker keyfiliğinin şiddeti, özellikle Han Yunus'ta şehirleri ve kampları aynı tecrübe içinde birleştirdi.

Böylesi bir travma karşısında Gazze'yi, 1948-1949'daki İsrail'in şiddet dalgasından “kurtardığı” için idealleştirilen Mısır'a başvurulması fikri anlaşılabilir bir şeydir. Filistin ulusu projesinin, bu kez BM'nin himayesinde yeniden başlatılma fırsatı hiç şüphesiz kaçırılmıştır. Gazzeli komünistler ancak bağımsız bir devlet kavramının taslağını oluşturabildiler ve Nasır coşkusu salt Filistin'e özgü bir milliyetçiliğin ortaya çıkmasına ket vurdu. İsrail'e karşı uluslararası koruma altında ve yine Mısır'la özel bağlarını koruyan başka bir Filistin entitesi kurulabilseydi, Gazze tarihi hiç kuşkusuz bambaşka bir yol alacaktı. Milliyetçilikleri şüphe götürmez kimi şahsiyetler bugün Gazze meselesini sorguluyorlar³⁶⁴. 1948'deki kısa ömürlü “Bütün Filistin Hükümeti”nden sonra 1957'nin başarısız olan uluslararasılaştırılması projesi bağımsız bir Filistin kimliğini tekrar ileri bir tarihe erteliyor.

YEDİNCİ BÖLÜM

Nasır'ın çocukları

Tsahal'ın geri çekilmesinden sonra Gazze'deki kimi afişlerde “Mısır bizim annemizdir” ilanı görülür³⁶⁵. Cemal Abdünnasır ise tabii olarak, düşman İsrail'e dayatılan bu ilk tarihi geri çekilmeyle taçlandırılan koruyucu ve paternal bir figür olarak ortaya çıkar. Bölgeyi saran kutlama dalgası, kısa süre önce yaşanan trajedileri savurmak amacıyla Gazze'de çok daha yoğun yaşanır. Gazze'de çok az sayıda insan İsrail'in geri çekilmesinde temel amilin İbn Suud olduğunun bilincindedir: Mısır'da baskıya uğrayan Müslüman Kardeşler'in sığınağı hâline gelen Arap Krallığı Kahire'nin hegemonik emellerine karşı denge oluşturur. Zaman, Nasır'a özel bir adanmışlık zamanıdır ve bu külte katılmayanlar çok çabuk cezalandırılacaktır.

YENİ KURALLAR

General Abdüllâtif, UNEF'le işleri yoluna koyduktan sonra, Gazze'de tam yetkiyle valilik görev yerine yerleşir. Yerleşir yerleşmez de otuz kadar önde gelen şahsiyet kendisini selamlamaya gelerek Mısır'a sadakatlerini tazelerler³⁶⁶. Gazze Belediye Meclisi'ni belirler (kimi üyeleri oldubittiye getirilir³⁶⁷), Münir er-Reis'i belediye başkanlığı görevine geri getirir ve bu şekilde, belediyeyi İsrail işgalinin son üç ayında yöneten Rüşdü Şava'dan kurtulur. Birçok Filistinli memur İsrail döneminde, aslında tamamen teknik olan işleri sebebiyle sadakatleri konusunda şüphe duyulduğundan Mısırlı memurlar lehine görevlerinden uzaklaştırılır.

En hassas konu Gazze'deki güvenlik güçleri meselesidir. Nasır, BM'ye yönelik sözlerine istinaden, kadroları ağırlıklı olarak Mısırlı olan farklı "Filistin" birliklerinin dağıtılmasını öngörmektedir; fakat Kahire'deki sürgün yerinden aktif olmak isteyen Hacı Emin el-Hüseynî tarafından caydırılır³⁶⁸. Ancak Mısır Genelkurmayı, "Filistin sınır muhafızlığının" iki taburunun (319 ve 320) Gazze'de konuşlanmasını reddeder ve onları Süveyş Kanalı'nın doğu kıyısındaki Kantara'ya yerleştirir; fakat burada, topraklarından uzakta olmalarına öfkelenen Filistinli askerlerin disiplinsizlikleri artar. Buna karşılık, Ürdün'e kaçmış olan ve orada Gazze'nin işgali boyunca silahsızlandırılan yüz kadar eski fedayin Suriye yoluyla vatanlarına geri gönderilirler. Gizlice yerel polise dâhil edilirler ve onlara hem İsrail'e karşı casusluk hem de sızmaların etkisizleştirilmesi çifte görevi verilir³⁶⁹.

Mısırlı yöneticilerin mutlak önceliği, Nasır rejiminin Süveyş sonrası kazanımlarını muhafaza etmek üzere, İsrail'e yönelik her türlü provokasyonun önlenmesi doğrultusundadır. Ve nasıl ki pişman kaçakçılar kimi zaman en iyi gümrükçülüğü yapıyorsa, Mısır'a yönelik kusursuz sadakatleri sebebiyle seçilmiş olan tövbekâr fedayinler de, sınırdan sızma bağlantılarının çözülmesinde özellikle faydalı olurlar; öteki türlü, Mısır üniforması giymiş vatansever Filistinlilerin görev alması durumunda kontrol altında tutulmaları daha zor olabilirdi. Gazze Muhaberratı'nı yöneten Albay Kamel Hüseyin, Müslüman Kardeşler'den ayrılan Filistinlileri, komando faaliyetlerine tekrar başlayabilecekleri korkusuyla yakından izlemektedir.

Filistin'in bağımsızlığı için silahlı mücadele taraftarlarının büyük kısmı Gazze'yi terk edip Körfeze yayılırlar. Kemal Advan ve Yusuf en-Nacar Katar'a yerleşir. Ebu Cihad Kuveyt'te Yaser Arafat'a katılır ve oradan Müslüman Kardeşler'e coşkulu bir çağrı yaparak, onlara 1948'deki Filistin için askerî cihadda olduğu gibi harekete geçmelerini emreder³⁷⁰. Bu İslâmcı dernek, yasal vitrini olan Birlik Derneği'nin (*Cemiyetü't-tevhid*) yasaklanmasıyla savunmaya geçerek devam etmemeye ve aksine uzun soluklu bir Gazze toplumunun yeniden İslâmîleştirilmesi sürecine girişmeye karar verir. Milliyetçi tarafgirliği, hatta komünistlerle işbirliği nedeniyle sorgulanan Fethi Balavi, Müslüman Kardeşler'i terk ederek Kahire'deki eğitimine devam eder.

Gazze’de aktif kalan yeni siyasi fedayinler jenerasyonunun tek temsilcisi Ebu İyad’tır. Öğretmen olarak öncelikle Gazze’deki bir kız okuluna atanır, daha sonra Nuseyrat’taki mülteci kampına tayin edilir. Gizlilik tekniklerine alışkın olarak Mısır Muhaberatının gözetiminden kurtulmayı başarır ve bir avuç militanı “hücre” usulü değil de “zincirleme” usulü (her üye sadece kendi eğiticisini tanır) toplar. Ebu İyad, kuşkusuz kendi Müslüman Kardeş geçmişinin etkisiyle bütün öğrencilerine katı bir bireysel ahlak ve kesin bir alkol yasağı getirir. Fakat emrindeki küçük grup, broşür dağıtmakla yetinmek durumunda kalır ve kayda değer bir sızma gerçekleştirmekte yetersiz görünür. Savaş yorgunu Ebu İyad da Gazze’yi terk etmeye ve Kuveyt’te Arafat’a katılmaya karar verir. Muhaberatlar, durumun farkına varıp, havalimanında ellerini kelepçelerler³⁷¹. Tarih 1959’u gösteriyor ve siyasi fedayinler sayfası Gazze’de iyice kapanmış görünüyor.

ARAPLAR ARASI ENTRİKALAR

Mısır yönetimi böylelikle, İsrail’le herhangi bir şiddet yaşanmasını engellemek amacıyla Filistin aktivizmini yakından kontrol etme imkânlarını edinmiş olur. Bu nedenle UNEF 1956 Ekim’ine kıyasla ateşkese daha efektif bir riayet olduğunu tespit eder. Fakat Nasır rejiminin bölgedeki emelleri, onu diğer Arap başkentleriyle yaptığı güç yarışında Filistin kartını oynamaya yöneltir; dolayısıyla da Gazze’yi. Bu duruş aynı zamanda Kahire açısından, herhangi bir Arap devletinin Gazze Şeridi’ni etki altına alma isteğinin etkisizleştirilmesini de içerir. Güvenlikle ilgili bu türden ilk gerilim Ürdün’le yaşanır: Nasır’a öykünen bir grup, Nisan 1957’de Kral Hüseyin’i sonuca ulaşmadan devirmeye kalkışır. Muhaberatlar intikam almak üzere, Amman’la yakın ve özel bağları olan prestij sahibi Şava ailesini vurmaya, Gazze’ye gider.

Sadi Şava gerçekten de Ürdün hükümdarına, Gazze’yi Mısır’la başa bırakmaması için ricada bulunmak ve Batı Şeria’yla ulaşım ve ticaret imkânlarını kolaylaştırıp arttırmasını önermek üzere ziyaret eder. Amman dönüşünde Kral Hüseyin’le yaptığı sohbeti Gazze’nin belli sayıdaki şahsiyetiyle paylaşır. Aralarından biri, Mısırlı valinin lütfunu kazanmak maksadıyla bütün bu konuşmaları kaydeder ve nihayetinde Muhaberat’a

ulaşır. Sadi Şava'nın tutuklanması için daha fazlası gerekmez; ardından millî güvenliğe karşı komplo kurmakla suçlanır ve yüksek ihaneti sebebiyle ölüme mahkûm edilir. İki kardeşi Rüşdü ve Raşid Şava da hapsedildikten sonra Mısır'da bilinmeyen bir yere götürülürler³⁷². Mısır askerleri burada, 1951-1952'ye dayanan iki eski hesabı görüyor aslında; biri Rüşdü Şava'nın Süveyş'teki Britanya garnizonun Gazze'ye aktarılmasını desteklemesi diğeri ise Raşid'in vali ve yardımcılarının yolsuzluklarını eleştirmesi. İsimleri Gazzede her türlü provokatör tarafından ortalığa yayılan Şavaların bu şekilde cezalandırılmaları bölgenin bütün ileri gelenleri için uyarı niteliğindedir: Mısır haricinde kurtuluş yoktur.

Bu arada olayın Gazze'yi aşan yansımaları olur. Hem mağrippte hem maşırıktaki dinleyicisi olan Kahire Arap Sesi Radyosu, canlı yayında Sadi Şava'nın utanç verici davasını yayınlar. İdamı önlemek için Nasır'a ardı sıra müdahale girişimleri, pek tabii Ürdün Kralı Hüseyin'den, keza Arabistan'dan İbn Suud'dan ya da Suriye Cumhurbaşkanı Şükrü el-Kuvvetli'den gelir.

Bu son müdahale belirleyici olur, çünkü Nasır, Ürdün ve Irak'taki Haşimî Krallığı ikilisine karşı durabilmek için Mısır ve Suriye Cumhuriyetlerinin birleşmesinden yanadır. Sadi Şava işte bu şekilde Kahire'nin Şam'a yönelik bir iyi niyet göstergesi olarak affedilir. Fakat Gazze'ye girmesi yasaklandığından onur kırıcı bir sürgünle Mısır'a yerleşir. Aynı solukla Rüşdü ve Raşid Şava da, çok kötü şartlarda kaldıkları Kahire askerî hapisanesinden çıkarılırlar. Şava ailesi bu sınavdan sağ salim fakat çok çekmiş olarak çıkarlar. Kahire'nin vesayetini sarssmak istemenin yararsızlığını ölçmek isteyen Gazzeli şahsiyetler için bu ceza örnek niteliğindedir.

1 Şubat 1958'de, Birleşik Arap Cumhuriyeti (BAC) Mısır ve Suriye'nin füzyonuyla ilan edilir. Bu çarpıcı olay Kahire'de olduğu kadar Şam'da da büyük coşkuya yol açar, keza Gazzede de; ve bunun üzerine Hacı Emin el-Hüseynî Gazzede bir Filistin hükümetinin, aynı zeminde BAC'a katılarak kurulmasını talep eder³⁷³. Nasır derhâl bu öneriyi bertaraf eder ve Gazzede 1955 “temel yasasıyla” öngörülen “Yasama Meclisi”ni yürürlüğe koymakla yetinir (20'si Filistinli 10'u Mısırlı olan 30 üyeli bu kurum sadece danışma görevi görecektir). Buna karşılık, Lübnan'da, aralarında Filistinli George Habaş ve Wadie Haddad tarafından kurulan

Milliyetçi Arap Hareketi'nin (MAH) Gazzede serbestçe hareket etmesine müsaade edilir. Hatta militan Nasırcılığı sebebiyle MAH, Muhaberratlarca Baas ve komünistlerin aleyhine gizlice teşvik edilir³⁷⁴.

14 Temmuz 1958'de Haşimî Krallığı Bağdat'ta kanlı bir darbeye devrilir. Irak'ın yeni hâkimleri Abdülkerim Kasım ve Abdüsselam Arif BAC'a yakın görünürler, tam da bu nedenle Nasırcılığın yayılmasını engellemek adına ABD ve Büyük Britanya müdahalede bulunurlar: ilki Lübnan'a diğeri ise Ürdüne. Fakat Kasım Arif'i geride bırakır ve Irak Komünist Partisi'nden (Kürtlerde ve Şiilerde güçlü olan) destek alarak Arap milliyetçilerini (Sünnîlerde çoğunlukta olan) etkisizleştirmek ister. Bu yön değiştirme, Kahire ile Bağdat arasındaki ilişkilerin çok çabuk bozularak her iki rejim ve muhatapları arasında bir propaganda ve suçlama silsilesini beraberinde getirir. Mart 1959'da dönüşü olmayan eşige gelinir: BAC Musul'daki bir askerî ayaklanmayı desteklerken Kasım yanlısı komünist milisler onları acımasızca ezer.

Bu çok gergin ortamda, Gazze'nin Irak'taki rejime en ufak bir sempati göstermesi ona pahalıya mal olabilir. Musa Saba, her ne kadar kendisini 1956-1957'deki İsrail işgali boyunca hapse gönderen Arap milliyetçiliğiyle anılan bir militan olursa olsun, Irak yanlısı olarak ihbar edilir ve bütün bir yıl boyunca Kahire'nin Abbasiye Hapishanesi'nde tutuklu kalır³⁷⁵. Komünistler özellikle hedeftedirler ve Gazzedeki liderleri Muin Bseiso, partisini vuran tutuklama dalgalarından birinin kurbanı olur. Tutuklular İsrail'in işgal boyunca hapishane olarak kullandığı Gazze Sarayındaki sorgulamalarından sonra, Mısır'daki gözetim merkezlerine çoğunlukla işkence görmek üzere gönderiliyorlardı³⁷⁶.

Tam da Ernesto "Che" Guevara'nın, Küba devriminin zaferiyle taçlanmış olarak Gazze'yi ziyaret ettiği o paradoksal dönemdeyiz. Haziran 1959'da, Mısır'ın inisiyatifiyle ve kendi "Che"sinin ev sahipliğinde gerçekleşen kısa ziyareti, Fidel Castro'nun iktidara gelmesinden birkaç ay sonra karar verdiği kapsamlı bir uluslararası turne çerçevesinde gerçekleşir³⁷⁷. Guevara bu Filistin durağında çok az konuşur, hatta mülteci kamplarını ziyaretinde bile ve Mısırlı otoritelerle büyük bir işbirliği içinde olduğu izlenimini vermez³⁷⁸. O dönemlerde Kahire'nin ateş püsküren komünizm karşıtı propagandası protokol konuşmalarını rahatlatmaya katkı sağlamamış olmalı.

FİLİSTİN MESELESİNİ TIRMANDIRMA

Cemal Abdünnasır'ın kuşatıcı aurası Gazze'de özerk bir Filistin söylemini engellemeye devam eder fakat bu yöndeki baskılar da bölgenin dışından gittikçe artar. Ağustos 1959'da Hacı Emin el-Hüseynî, bir buçuk sene önce Mısır'ın bertaraf ettiği bir Filistin hükümeti önerisini tekrar gündeme getirir: Fakat artık Gazze'de 1948'de kurulan kısa ömürlü "Bütün Filistin Hükümeti"ni hatırlatmak yerine Fransa'ya karşı mücadele eden Cezayirli milliyetçilerin kurduğu Cezayir Cumhuriyeti Geçici Hükümeti (CCGH) modelini öne sürer.

Ekim 1959'da Yaser Arafat Kuveyt'te gizlice, Arapça baş harflerinin tersten okunuşuyla "Fatah" (el-Fetih) adıyla tanınacak olan Filistin Kurtuluş Hareketi'ni kurar. Ebu Cihad, Ebu İyad, Kemal Advan ve Yusuf en-Nacar, hepsi de Gazze'de silahlı mücadelede Müslüman Kardeşler'den ayrılarak el-Fetih'in* kuruluşuna katılırlar; diasporadaki birkaç yüz kişilik militana sahip olan hareket bir sonraki aydan itibaren Beyrut'ta basılan *Filistînuna* ("Filistin'imiz") adlı bir yayın organına kavuşur. el-Fetih'in elemanlarından Ebu Mazen lakaplı Mahmud Abbas Gazze sempatanları ile teması, Katar Eğitim Bakanlığı görevlisi maskesi altında sürdürür³⁷⁹. Ebu İyad'ın yeraltı dönemlerindeki eski yol arkadaşı Selim Zaanoun Gazze mahkemesindeki görevini bırakarak Kuveyt'te el-Fetih'e katılır³⁸⁰.

15 Aralık 1959'da, Irak Cumhurbaşkanı Kasım, "üç haydudu" Filistin'in 1948'deki cesedini kendi aralarında paylaşmış olmakla suçlar ve İsrail'i, Ürdün'ü ve Mısır'ı aynı düzleme yerleştirir. Kasım, "Filistinlilerin kendi işlerini kendileri tarafından idare edebileceklerini öne sürebileceklerini"³⁸¹ belirtir ve Irak'ta bir Filistin "özgürlük bölüğü" kurarak kısa süre sonra durumu pekiştirir. Hacı Emin el-Hüseynî Kahire'yi terk ederek Beyrut'a Kasım'ın kampanyasına daha doğrudan dâhil olabilmek üzere yerleşir. Nasır bu doğrudan meydan okumaya misilleme olarak Süveyş Kanalı'ndaki bölgede konuşlanmış sınır muhafızları bölüklerini Gazze'ye çeker ve şaşaalı bir şekilde onları "Filistin ordusu" olarak nitelendirir. Gazze'de aynı zamanda Irak propagandasını alt etmek niyetiyle "halk direnişinin" yerel milisinin kurulacağı ilan edilir³⁸².

* Bu kurucu çekirdeğin ideolojik rengi isim seçiminde kendini gösteriyor. "Fatah", Mekke'nin 630'da Hz. Muhammed tarafından ya da Kudüs'ün 1187'de Selahaddin tarafından "fetih" edilmesine gönderme yapıyor.

Fakat bu arada Nasır'ın bölgesel hedeflerine en büyük darbe Bağdat'tan değil de Şam'dan gelir: 28 Eylül 1961'de Suriye bağımsızlığını, Ürdün ve Suudi Arabistan'ın desteklediği bir darbeye tekrar elde eder. Mısırlı askerlerin üç buçuk yıl boyunca Suriye'ye gerçek bir sömürge eyaleti gibi davranmaları Pan-Arap rüyasının gerçek bir kâbusa dönüşmesi için yeterli olur ve Şam'daki hiçbir güç Birleşik Arap Cumhuriyeti'ni (BAC) savunmaya çalışmaz. Böylesi yaralayıcı bir ihanetle gurusu incinen Mısır, ayrılmadan sonra da BAC adını korumayı sürdürür. Nasır bu tecrübeden Gazze'nin Filistinliliğini, Nil Vadisi'nin "Birleşik Cumhuriyetine" bir Arap perspektifi kazandırmak üzere, vurgulamak gerektiğine dair yeni bir sonuç çıkarır.

5 Mart 1962'de Mısır cumhurbaşkanı "Gazze Şeridi kurucu statüsünü"³⁸³ ilan ederek 1955'teki "temel yasayı" değiştirir. Burada "Gazze Şeridi'nin Filistin toprağının ayrılmaz bir parçası" olduğunu ilan eder; zaten Filistin halkı da geniş anlamda Arap milletinin (*umma*) bir parçasıdır. Kahire tarafından tanımlandığı hâliyle Filistin'in isteklerinin Arap milliyetçiliğine bağlanması, Gazze'de, Mısır'da zaten yürürlükte olan bir model uyarınca yürütme erkinin ana kısmını valiye bırakan "Millî Birliğin" (*ittihâd-ı kavmî*) kurulmasına yol açar. Askerî vali hem 10 üyeli bir "Yürütme Konseyi"ne hem de 42 üyeli ve sadece 22'sinin seçildiği bir "Yasama Meclisi"ne başkanlık eder. Mısır'ın himayesine girdikten on dört yıl sonra, nihayet Gazze halkına sadece belediye görevlerinden ibaret olmayan faaliyetleri gerçekleştirme imkânı veren açık bir iç özerklik söz konusudur.

Bu görünürde onur verici düzenleme gerçekten de eski sağlık hizmetleri müdürü Haydar Abdüşşâfi, daha 1947'den itibaren Siyonizm karşıtı mücadele içinde yer alan Cemal Surani ya da 1957'de İsraililer tarafından hapsedilen hukukçu Faruk el-Hüseynî gibi Gazzeli şahsiyetlere belli bir görünürlük kazandırır. Fakat Mısırlı vali bütün gerçek erkleri elinde bulundurmaya sürdürürken seçilmiş Filistinliler sadece figüran görevi görür³⁸⁴. İngilizce baş harfleriyle anılan Filistinli Öğrenciler Genel Birliği (GUPS) ile Filistinli İşçiler Genel Birliği (GUPW) Gazze'deki etkinliklerinin artmasına rağmen merkezlerini Kahire'de muhafaza ederler

* Gazze'deki siyasi hanedanlıkların sürekliliği dikkat çekicidir: Cemal Surani ve Faruk el-Hüseynî'nin her ikisi de Gazze eski belediye başkanlarının büyük oğullarıdır. Haydar'ın babası Şeyh Muhyiddin Abdüşşâfi ise Gazze'yi Yüksek İslâm Konseyi'nde temsil ediyordu.

(aslında Nasır, Arafat ve Ebu İyad'la geçen on yıl süresince o denli muhalif olan öğrenci örgütlenmesini tekrar eline alırken işçi sendikacılığını ise sadece otoriterlik üzerinden tahayyül eder).

Gerçek bir “Arap soğuk savaşı” bundan sonra kendisini Suudi Arabistan'la karşı karşıya bıraktığından Mısır, etkinliğini azaltmaya bir o kadar az eğilim gösterir: Her iki devlet de SSCB'nin ve ABD'nin Orta Doğu'daki uzantıları olarak ortaya çıkarlar, Yemen toprakları üzerinde dolaylı olarak birbirleriyle mücadele ederler ve birbirlerini karşılıklı olarak Filistin davasına ihanet etmekle suçlarlar. Bu çok yönlü mücadelede Nasır, Arabistan'ın BM'deki temsilcisi Suudi Arabistan vatandaşı olan Filistinli Ahmed Şukayrî'yi görevinden ederek, sembolik bir puan elde eder.

Arap Birliği'nin genel sekreter yardımcılığını icra etmiş olan Şukayrî daha sonra Suriye, ardından da Suudi diplomasisinin hizmetine girerek Kahire'de Arap Birliği'nin genel merkezine tekrar ulaşır. Nasır'ın önerisiyle BM'de, Kasım 1963'te, Genel Kurul'un mülteciler meselesiyle ilgili yıllık tartışmalarında konuşma yapmaya davet edilen Filistin delegasyonunun başında yer alır. 14 üyeli bu delegasyonun oluşumu Araplar arası zahmetli müzakerelerin sonucunda ortaya çıkar ve Gazze'den Belediye Başkanı Münir er-Reis dâhil olmak üzere üç kişiyi bünyesinde barındırır. Delegasyon her hâlükârda New York'ta sadece bilgi amaçlı dinlenir ve temsiliyeti de tanınmaz. Gazze'de bile, gittikçe özünü yitiren “Yürütme Konseyi”ne Mısır ordusunun Yemen'deki varlığının şartsız desteklenmesi talebinde bulunulur³⁸⁵.

İLK FKÖ

Nasır, Kasım'ın Irak sahnesinden kaybolmasını pek de üzüntüyle karşılamaz fakat bir “Arap sosyalizmi” yanlısı Baas Partisi Suriye'de iktidara gelir ve Bağdat sempatizanlarından sonra Gazze'de baskı görme sırası Baasçı militanlara gelir: Abdullah Huranî Han Yunus'u terk edip Dubai'ye sığınmak zorunda kalır³⁸⁶, Misbah Sakr ise sınır muhafız subayı olarak tekrar kabul görebilmek için Baas'la bağlarını kopardığını kabul ettirmek zorunda kalır³⁸⁷. Şam'ın Filistin meselesini tırmandırması ve Yaser Arafat'ın

* Amerikalı siyaset bilimci Malcolm Kerr'in (1931-1984) en ünlü kitabının adı bu şekildedir.

el-Fetih'ini desteklemesi Mısır'ı yeniden savunmaya geçirir. Bütün cep-
helerde savaşılamayacağını bilincinde olan Nasır, Ürdün Kralı Hüseyin'le
uzlaşmaya karar verir ve tam da bu bağlamda Kahire'de, Ocak 1964'te
Arap Birliği'nin ilk zirvesini toplar.

Farklı devlet başkanları arasında, Şukayrî'ye Filistin meselesinin
takibinin sorumluluğunu verme hususunda minimum bir uzlaşma çıkar.
Kararlı bir iş bitirici olan Şukayrî bu resmî görevin çok ötesine geçerek
Mayıs 1964'te Doğu Kudüs'te bir Filistin Milli Konseyi (FMK) toplar ve
bu toplantının sonucunda Filistin Kurtuluş Örgütü'nün (FKÖ) resmen
kurulması kararlaştırılır. Bu FKÖ'nün yönetimi, Şukayrî'nin başkanlığın-
daki 15 üyeli bir yürütme komitesi tarafınca üstlenilir; bu üyeler arasında
Gazze kökenli beş şahsiyet yer alır (aralarında Haydar Abdüşşâfi ve Fa-
ruk el-Hüseyinî bulunur). Eylül 1964'te İskenderiyede yapılan ikinci Arap
zirvesi bu kararları ve yakın zamanda bir Filistin Kurtuluş Ordusu'nun
(FKO) kurulması kararını onaylar. Kuveyt emîrinin şahsi muhafız birli-
ğinin Filistinli şefi Vezir el-Medenî FKO'nun başına atanır. Bu görevde
yakınında olacak isim ise, Han Yunus doğumlu, Kahire Askerî Akademi-
si mezunu Gazze Tahkim Mahkemesi Başkanı Kusay el-Abadla'dır.

Zirve süresince Nasır, Arap meslektaşları nezdinde "Sina ve Gazze
Şeridi'nin, ordusunu kurmak üzere FKÖ'nün denetimine bırakılmasın-
dan³⁸⁸" yana tavır aldı. Fakat bu sadece Suriye'nin bir adım daha atmasını
engellemeye yönelik bir tırmandırmadan ibaretti. Mısır, Gazze'nin güven-
liğiyle ilgili olarak kendi kontrolündeki en küçük bir toprak parçasını bı-
rakmayı reddeder, üstelik Muhaberatlar fedayinlerin bölgeye geri dönme
isteginden endişe etmektedirler. Yaser Arafat'ın el-Fetih'i, yıllarca süren
ihtiyatından sonra, aslında 1964 sonbaharında Nasır'ın basit bir aracı ola-
rak görülen FKÖ'ye meydanı bırakmamak adına Gazze'deki örgütlenme-
sini arttırmayı başlatır³⁸⁹. el-Fetih, Yusuf en-Nacar³⁹⁰ yönetiminde el-Asifa
(Fırtına) adında, askerî mücadeleye geçiş yapma perspektifiyle ve Suri-
ye'deki Baas'ın desteğiyle bir askerî kanat kurar. Ocak 1965'in ilk günle-
rinde İsrail'in kuzeyine, el-Fetih komandolarının az çok başarılı bir dizi
sızma girişimi olur. Aynı türden Gazze üzeri bir girişim de Mısır Muha-
beratı tarafından engellenir³⁹¹. Kahire propagandası Arafat'a ve el-Fetih'e,
Müslüman Kardeşler yanlısı olma ve Amerikan emperyalizminin çıkarla-
rına hizmet etme suçlamasıyla yüklenmekte gecikmez³⁹².

Gazze valisi o dönemde, Kasım 1956'da Han Yunus'ta komutan olarak İsrail'e karşı silah bırakmayı reddetmesiyle ön plana çıkan General Yusuf el-Agrudi'dir. Böylesine bir hizmetten dolayı eli kuvvetli olan Agrudi, Gazze Yasama Meclisi'ne Mart 1965'te, bölgedeki bütün Filistinlilere getirilen zorunlu askerlik yasasını onaylatır. Bu manevranın amacı, fedayinlerin dinamizmini kırarak ilk operasyonların başarısının yarattığı coşkuyu Mısır lehine kaydetmektir. Bunun üzerine Kahire, Gazze Şeridi'ne 3500 yeni asker göndermek ve "halk direnişi" programının yeniden başlatıldığını ilan etmekle yetinir fakat 1959'dakinden daha fazla içini doldurmaz³⁹³. Şukayrî'nin itirazlarına rağmen Mısır Genelkurmayı FKO'nun eylemlerini katı bir denetimden geçirmeye, silahlarını engellemeye ve gelişmesini sınırlandırmaya devam eder.

Her ne kadar Nasır Mayıs 1965'te FKÖ'nün Filistin Halkını temsil ettiğini ilan etmiş olsa da, bu desteğin asıl amacı Şukayrî'yi güçlendirmekten çok el-Fetih'in aktivizmini etkisizleştirmektir. Arafat, hareketinin zayıflığının ve İsrail ile tek başına inandırıcı bir güç ilişkisi kurmada yetersiz olduğunun farkında olarak, fedayinlerin saldırılarıyla bir ya da birkaç Arap devletini İsrail ile açıkça karşı karşıya getirmek zorunda bırakacak bir kışkırtma-misilleme sarmalı yaratmaktır*. Mısır'ın nefreti de tam olarak bu türden bir sarmaldan kaynaklanıyor ve Nasır ile Arafat arasındaki çatışmanın uzlaşmazlığının nedeni de budur.

Operasyonları kontrol etme takıntısı Kahire'yi Filistin Kurtuluş Ordusu'nu engellemeye götürür. 1965'in sonunda, silah açısından zayıf Mısır'ın komutası altında sadece yedi sınır muhafız taburu bulunur (ikisi 1960'dan itibaren Gazze'ye yerleşmiştir)³⁹⁴. Önemli olan, Nasır rejiminin sembolik sermayesini elde etmeyi hedeflediği Filistin davasına Kahire'nin destek göstermiş olmasıdır. Mayıs 1966'da "parlamento" görevi gören ve 150 üyesinin 35'inin Gazzeli olduğu Filistin Millî Konseyi (FMK) Gazze'de toplanır. Şukayrî bu vesileyle Gazze Şeridi'nde FKÖ'nün 17.000 üyesinin olduğunu (iki bini kadın)³⁹⁵ ilan eder ve Ürdüne karşı çok sert kararların alınması için baskı yapar.

Bu sözlü tırmanış Nasır Mısır'ıyla Kral Faysal Arabistan'ı arasındaki "Arap soğuk savaşının" tekrar baş göstermesi çerçevesinde ortaya

* el-Fetih'in bu duruşu tanımlamak için yaygın olarak kullandığı terim "kışkırtma savaşı" (*harbû't-tevrît*)'dir.

çıkarken, Ürdün Kralı Hüseyin de Kral Faysal'ın yanında yer alır. Filistin kolu George Habaş tarafından yönetilen Milliyetçi Arap Hareketi (MAH), başta Yemen'de olmak üzere Mısır siyasetinin hizmetine girmiştir ve buna karşılık Gazze'de bütün diğer gruplara yasaklanan bir hareket serbestisiyle ödüllendirilmiştir. Bu nedenle FKÖ'nün ilk iç seçimleri Gazze'de MAH'ın adayı Yusuf el-Jaru, mağlubiyetinin bedelini bağımsızlığıyla ödeyen Haydar Abdüşşâfi'ye karşı büyük oyla kazanır*. MAH militanlarının bir kısmını FKO bünyesinde askerî bir eğitim almaya teşvik eder fakat Arap milliyetçilerinin İsrail'e yönelik başlattıkları ilk sızmalar Ekim 1966'da Ürdün topraklarından yapılır ve milliyetçilerin bu "Geri gelen kahramanları" tam da bu sınır sızmaları için öngörülmuş milislerden kurulmuştur³⁹⁶.

Fedayinlerin her türlü eylemi Gazze Şeridi'nde yasaklı kalır. Bu arada MAH'ın sorumluları, Gazze'nin içinde Sarim (Eğilmez) adında, katı bir bölümlenme ve seçkinci yapılanması sayesinde Mısır güvenlik birimlerinin gözünden kaçan gizli bir yapı oluşturmayı başarırlar³⁹⁷. Buna karşın Baas yanlıları kendilerini vuran baskılar sonucunda çok dezavantajlı durumda kalırken komünist militanlar ise, zaten birçok farklı eğilimle bölünmüş olarak, Ocak 1966'da Muin Bseiso'nun Beyrut'a gitmesiyle daha da zayıflar³⁹⁸.

Müslüman Kardeşler'e gelince, düşük profillerini korurlar fakat sosyal faaliyetleri bile onları 1965 sonbaharından itibaren, Kahire'de Ağustos 1966'da idam edilen Mısırlı ideologları Seyyid Kutub'un tutuklanmasının devamı niteliğindeki yeni bir baskı dalgasından kurtaramaz. Gazze'deki örgütlenmeyi yönetmek üzere Kuveyt'ten görevlendirilen Hani Bseiso tutuklanır³⁹⁹. Aynı şey Müslüman Kardeşler'in ahlakçılarının önemli isimlerinden biri olan Ahmed Yasin için de geçerlidir: 29 yaşındaki bu dindar öğretmen bir ay boyunca Gazze Merkez Hapishanesi'nde Aralık 1965'te gizlice tutulur. Titiz bir hukuk mücadelesinden sonra serbest kalan Yasin bu tecrübe üzerine Mısır rejimine ve Arap milliyetçiliğine yönelik onmaz bir kin besler⁴⁰⁰.

* Ürdün ile FKÖ arasındaki kriz nedeniyle Gazze, Filistin Halk Örgütü için (FHÖ) Nisan 1966'da seçimlerin yapıldığı tek yerdir. İlk toplantısının Gazze'de yapılabilmesi için Eylül ayını beklemek gerekir fakat Haydar Abdüşşâfi salonda Muhaberatların bulunmasını protesto ettiğinden toplantı hemen biter.

GAZZE’NİN VİTRİNİ

Her türlü siyasi ve askerî manevranın ötesinde Mısır, 1957’den itibaren gelişimini kendi ekonomisine dâhil ederek Gazze’yi kendine bağlamaya çalıştı. Gazze Limanı, Sina vasıtasıyla az çok yasal bir ticaret ağıyla “serbest liman” olarak yükselişe geçer⁴⁰¹. Böylesi bir serbest geçiş limanı Mısır’da küçük çaplı tüccar turizminin yeni müşterilerini barındırmaya yönelik deniz kıyısı otellerinin inşasını teşvik eder⁴⁰². Gazze şehir merkezi, Ömer el-Muhtar Caddesi’ne paralel olarak el-Vahda Caddesi’nin açılmasıyla ferahlar (bu yeni eksenin açılması semtin zarar görmüş hat-ta tamamen yıkılmış İslâmî anıtları dikkate alınmadan yapılır⁴⁰³).

Mısır ile sosyalist ülkeler arasındaki bir dizi ihracat anlaşması (özellikle Yugoslavya ve Çekoslovakya’yla) Gazze’de bir turunc pazarını garanti altına alarak ekim alanlarının yüzölçümünü ona katlar⁴⁰⁴. Bu büyüme özellikle büyük toprak sahiplerinin işine yarar (verimli toprakların yaklaşık üçte birini otuz kadar ileri gelen aile elinde tutmaya devam eder⁴⁰⁵) çünkü sendikal faaliyetlere koyulan kısıtlamalar gündelikçi tarım işçilerinin ücretlerini çok düşük seviyede tutar. Gazze Şeridi’nde, kişi başına ortalama gelir 1966’da ancak 80 dolar kadardır⁴⁰⁶ (Mısır halkının kişi başı gelirinin yarısı kadar). Bir yandan UNRWA’nın yardımı, diğer yandan Körfez’e yerleşen göçmenlerin transferleri Gazze’deki Filistinli mültecilerin başlıca gelirleri arasındadır. UNRWA 1966’da Gazze Şeridi’nin GSMH’nın beşte biri düzeyinde katkı sağlar⁴⁰⁷.

Mısır Gazze’yi memnuniyetle halkla ilişkiler siyasetinde kullanır. Haziran 1959’da “Che” davet edilmişti, şimdi de Mart 1967’de Jean-Paul Sartre ile Simone de Beauvoir Mısır’da iki haftalık bir ziyaret için kabul edilirler; bu seyahatin tamamı aynı süreyi kapsayan bir İsrail ziyaretinin parçasıdır. Muhammed Hasaneyn Heykel Fransız çifte Gazze’de, Cumhurbaşkanı Nasır adına eşlik eder. Üç mülteci kampını ziyaret etse de Sartre, köklerinden edilmiş Filistinlilere ancak hümanist bir merhamet ifade eder, hâlbuki ev sahipleri bu vesileyle bir İsrail eleştirisi beklerdi⁴⁰⁸. Gazze’de FKÖ’yle yaptığı görüşmelerde Fransız filozof özellikle İsrail’e gitmesi konusunda, hiç olmazsa Arap nüfusu görmesi için teşvik edildiğini ifade eder⁴⁰⁹. Genel olarak Sartre, Gazze tecrübesini aktarırken

daima mümkün olan en tarafsız terimleri seçer⁴¹⁰ ve birçok Filistinli bu konuda buruk bir sitemde bulunur⁴¹¹.

Ben Gurion Mart 1957'de, başlarında Golda Meir'in bulunduğu ve Mısır'ın yeniden yerleşmesine engel olmak amacıyla Gazze Şeridi'nin yeniden işgalini isteyen "Şahinlere" karşı dik durmayı başarmıştı. İsrail Devleti'nin kurucusu ise aksine Nasır'ın bir İsrail işgal ordusundan çok daha iyi bir şekilde bölge halkının direniş isteğine gem vuracağını düşünüyordu⁴¹². 1957-1967 döneminin tecrübesi daha ziyade Ben Gurion'un içgüdüleri doğrultusunda gelişti. Elbette Gazze Şeridi, değişmez bir biçimde meşru misillemeler olarak sunulan ve bir o kadar da orantısız olan İsrail saldırılarının düzenli hedefi hâline gelir. Fakat bu bölge, Tsahal'ın da itiraf ettiği gibi Suriye, Lübnan ve tabii ki Ürdün'le olan ateşkes hatlarından kıyas kabul etmeyecek kadar daha az gerildi. el-Fetih'in Gazze üzerinden harekete geçemeyişi bu görece sükûnete büyük katkı sağlamıştır.

Filistin Kurtuluş Ordusu'na gelince, 1967 baharında 5.000 askerle sınırlıdır, 4.000 sınır muhafızı da kendilerine destek olur. Sina'da elinde ağır silah bulunduran tek komutanlık olan Mısır komutanlığına bağlıdır⁴¹³, çünkü Nasır on sene önce Birleşmiş Milletler'de alınan Gazze'nin tarafsızlığı kurallarına riayet etmeye devam eder. FKO'nun bu 5.000 askeri, şaşaalı olarak Ayn Calut Tugayı misali, 1260 yılında Mısır'daki Memlüklerin Moğol istilacılara karşı Nablus yakınlarında kazandıkları zafere istinaden kurulmuştur*. Askerî böbürlenme ile işlevsel gerçeklik arasındaki farklılık bir kez daha çok acımasızdır.

*
* *

7 Nisan 1967'de, İsrail uçakları Şam üzerine bir saldırı düzenler ve altı Suriye uçağını vurur. Suudi Arabistan ile Ürdün, bir kereliğine el-Fetih'le aynı tarafta durarak, Mısır'ı Arap müttefikinin yardımına gelmektense UNEF'in "Mavi Bereliler"inin arkasına saklanmakla suçlarlar.

* FKO'nun diğer tugayları, hepsi de kabul edildikleri orduların bünyesine dâhil olarak, aynı iddialı isimleri alırlar: Suriye'de konuşlanan tugay için Hittin, Irak'ta konuşlanan için Kadisiye ve Ürdün'e yerleşmiş birimler için de Bedir (Hittin Selahaddin'in 1187'de Haçlılara karşı kazandığı zaferdir, Kadisiye 636'da Müslüman fetihçilerin Pers İmparatorluğu'nu mağlup etmesini temsil eder, Bedir ise 624'te Hz. Muhammed'in elde ettiği ilk zaferdir).

Bir ay boyunca propaganda rekabeti ayyuka çıkar ve Nasır beklemedeki konumunu daha fazla açıklayamadığı için 16 Mayıs'ta UNEF'in İsrail - Mısır sınırından çekilmesini talep eder. Buna karşılık, İsrail'in Mart 1957'deki geri çekilmesinde iki kanayan yara olan Gazze Şeridi ve Şarm eş-Şeyh'te kalmayı önerir. BM Genel Sekreteri U Thant, "Mavi Bereliler" in kısmi çekilmesi ilkesini dahi, hep ya da hiç mantığı içinde reddeder, Nasır ise UNEF'in bütünüyle geri çekilmesini talep etmek durumunda kalır ve 19 Mayıs'ta çekilme gerçekleşir.

Mısır cumhurbaşkanı böylesi parlak bir başarının Arap dünyasında beslediği şöhretinin tadını çıkarır. 26 Mayıs 1967'de İsrail'i, Mısır ya da Suriye'ye karşı bir saldırı durumunda "topyekûn" bir savaşla tehdit eder⁴¹⁴. Şukayrî bu savaş yanlısı söylemini yangına körükle giden beyanlarını çoğaltarak geliştirir. Fakat Nasır onu İsrail'le bir çatışmanın gündemde olmadığı konusunda bilgilendirir⁴¹⁵. Bu gösteriş manevralarının temel hedefi Mısır'ın Arap rakiplerine boyun eğdirmektir. Ve Ürdüne uygulanan o olağanüstü baskı çok çabuk meyvelerini verir. 30 Mayıs'ta Kral Hüseyin Kahire'ye af dilemeye gelerek Nasır ile karşılıklı savunma anlaşması imzalar ve Krallığını Mısır'ın himayesine yerleştirir. Suudi Arabistan şoku atlatır ve Şam'daki radikaller de hizaya girmek zorunda kalır. Kahire'nin efendisinin etekleri zil çalar, şüpheyi yer bırakmayacak şekilde "Arap soğuk savaşını" kazanmıştır. Gazze Nasır'ın abasının altında dokunulmaz olduğunu düşünür.

1967 - 1987
EZİLEN NESİL

SEKİZİNCİ BÖLÜM

Dört yıl savaşı

İsrail'in askerî olarak çembere alınması 1 Haziran 1967'de bir millî birlik hükümetinin kurulmasına yol açar: İşçi Partili Başbakan Levi Eşkol, sağın ana partisi Herut'un lideri Menahem Begin'i devlet bakanı olarak hükümete alır. Fakat asıl olarak anlam teşkil eden Savunma bakanlığını Moşe Dayan'a verme kararıdır. Genelkurmay Başkanı İzak Rabin 1956'da Süveyş seferinde selefi olan kişiyi vasi bakan olarak görmekten pek memnun olmaz. Mısır'a karşı, planı önceden onaylanmış önleyici bir saldırıyı değiştirmemekte kararlıdır. Dayan, geçmiş tecrübelerinden ders almış olarak Gazze'de yeni bir işgal istemediğinden bu bölgenin etrafından dolanıp Mısır'ın Sina'daki güçlerine odaklanmayı tercih ederdi⁴¹⁶. Fakat Rabin direktir ve hazırlanmakta olan savaşta elbette ikincil sırada fakat tartışmasız olarak Gazze Şeridi hedef hâline gelir.

5 Haziran 1967'nin şafağında İsrail, Mısır havalimanlarına sürpriz bir saldırı başlatarak RAU'nun yerdeki uçaklarının önemli bir kısmını yok eder. Saat 08.30'da Tsahal'ın Fouga Magister'leri Refah'ı Han Yunus'a bağlayan karayolunu, Nahal Oz hizasında toplanmış olan 7. Tugay zırhlılarının sahneye girmesini hazırlamak adına bombalar. İsrail tankları Han Yunus'un girişine konuşlanmış Filistinli birliklerin canlı direnişine maruz kalırlar ve işgalin ilk saatinde yedi M48 (Patton) tankı imha edilir⁴¹⁷. İsrail zırhlıları ardından Refah'a doğru hareket ederler ve burada Mısır savunması Albay Rafael Eytan'ın paraşütçülerinin müdahalesiyle eş zamanlı olarak kısıpaca alınır. İsrail uçakları, arkadan korunaksız kalan

Mısır birliklerini bastırır ve Tsahal öğleden sonra Gazze Şeridi'nin güneyinin kontrolünü ele geçirir. Çatışmalarda en az 1.500 Mısır askeri, Han Yunus ile el-Ariş arasındaki altmış kilometre uzanan yol boyunca öldürülür⁴¹⁸. Aynı akşam Tsahal bir topçu barikatıyla, Gazze şehrinin girişine hâkim olan Muntar Tepesi'ni ele geçirir ama aynı zamanda sekiz AMX13 tankını savaşta kaybeder⁴¹⁹.

6 Haziran 1967'de, gün doğumundan itibaren, İsrail bombardıman uçakları ve topları Gazze şehrine bomba yağdırırlar (BM'nin 14 Mavi Bereli Hint uyruklu askeri, bir otelin yıkıntıları altında Orta Doğu'dan gitmeyi beklerken can verirler). Eytan'ın paraşütçüleri sabah saatlerinde şehrin kuşatmasına girişerek öğleden sonra da Han Yunus'a yönelirler. Gazze'nin Mısırlı valisi General Abdulmoneym Hüseyinî akşam saatlerinde boyun eğerek ve 7 Haziran sabahında resmî teslim belgesini imzalar. Fakat Kasım 1956'daki gibi çatışmalar Han Yunus'ta devam eder ve Tsahal'ın günlerce süren baskınlarından sonra "keskin nişancılarını"⁴²⁰ ortadan kaldırır. İsrail saldırıları çok şiddetli olur ve bombardımanlarının ya da baskınlarının sebep olduğu yıkımlar azımsanmayacak boyuttadır (örneğin, UNRWA'nın 100 okulun 90'ı zarar görmüş ve/veya yağmalanmıştır⁴²¹).

İsraili askerî vali General Moşe Goren Mısırlıların terk ettiği Saray'daki yerini alırken, iki yıl önce atanmış olan Gazze Belediye Başkanı Ragıb el-Alemi görevinde kalmaya devam eder. Buna karşın Mısırlı UNRWA görevlileri ya da eski idareden olanlar aileleriyle birlikte sürülürler⁴²². Bu "Altı Gün Savaşı"nın (5-10 Haziran 1967) sonundan itibaren, ateşkes hattı İsrail tarafınca ortadan kaldırılır. Bakan Dayan böylesi bir "açık kapı" politikasından, iş piyasasının İsrail'in işgal ettiği topraklardaki bu ucuz iş gücüne açılmasıyla hızlı bir savaşızsızlık ortamı umar⁴²³. Başbakan Eşkol daha da ileri giderek Gazze Şeridi'ni, İsrail'in verdiği "birleşme" kararı adına ilhak ettiği Doğu Kudüs'e benzetir⁴²⁴. Gazze bir şekilde işgal edilen topraklar olan Batı Şeria, Suriye'nin Golan'ı ya da Mısır'ın Sina'sından daha farklı bir muamele görür*. Fakat İsrail'in yeni düzenini kurmakta en çok zorlandığı yer de yine Gazze olur.

* David Ben Gurion, her türlü hükümet sorumluluğundan azade olarak, Gazze Şeridi'nin ilhak edilmesinden yana olduğunu kamuoyuna duyurur; sığınmacı halk Batı Şeria'ya ya da belli olmayan "başka bir Arap bölgesine" aktarılacaktır. Tsahal, 3 Eylül 1967'de, "Gazze Şeridi ile Sina'nın kuzeyindeki Yahudi mallarına" ilişkin 78 sayılı yönergeyi yayımlar. Bu yönerge yerel halkın mülklerini istismak yoluyla sömürge başlangıcının yolunu açmaktadır.

GERİLLAYA GEÇİŞ

İsrail'in ilk işgalinin tecrübesi halkta olduğu kadar eylemcilerde de derin izler bıraktı. Kasım 1956'daki katliam skalasının halkın kitlesel göçündeki ağırlığı büyüktür: UNRWA çatışmalardan ötürü 40.000 ila 45.000 sivilin Gazze Şeridi'nden kaçtığını saptar, yani on kişiden biri etkilenmiştir⁴²⁵. Bu panik hareketi, çatışmaların sona ermesinden sonra işgalcilerin işledikleri sivil cinayetleriyle daha da artar. Filistinli yetkililer Refah'ta 11 Haziran 1967'de iki toplu katliamdan söz ederler: biri patlama sonucu (8 ölü, biri küçük yaştaki bir kız çocuğu), diğeri ateşli silahla (10 ölü, aralarında 70 yaşındaki Tarabin aşiretinin şeyhi ve iki kızı da bulunuyor; katillerince saklanan bedenleri üç ay sonra bulunur⁴²⁶).

Fakat İsrail'in bir önceki geri çekilmesi, sürekliliği garanti altında olmayan bir işgalciyle işbirliği isteğini engeller. 1956 sonbaharında şehirlerde ya da mülteci kamplarında gerçekleştirilen baskınların aynalarına maruz kalmamak için en kararlı milliyetçiler, şehir merkezlerinin uzağında bir bostandan diğerine göçebe bir hayat sürerler. Sonucunda farklı eğilimdeki militanlar salt sivil olan 1956-1957 direnişinin başarısızlığından ders çıkarırlar ve örneğin komünistler, silahlı mücadele karşıtı önlemlerini kaldırır. İlk İsrail karşıtı saldırı 11 Haziran'da 1967'de, Gazze Limanı civarında bir mayının patlamasıyla kendini gösterir⁴²⁷.

İsrail'e yönelik askerî muhalefet çok farklı bileşenlerden müteşekkildi. Sayı, ekipman ve eğitim açısından en önemli olanı Filistin Kurtuluş Ordusu'nun (FKO) subay ve piyadeleriydi. 107. ve 108. Tugayın elemanlarının büyük kısmı Mısır'ın birlikleriyle Gazze dışına çekilir, fakat yüzlerce FKO savaşçısı üniformalarını terk edip, üstelik bireysel silahlarını da götürerek halkın arasına karışırlar. Yüzbaşı Hüseyin Hatib ve Çavuş Abdülkadir Ebu el-Fehm, önemli miktarda mayın stoku hatta 55 mm'lik havan toplarının bulunduğu mühimmat saklama yerleri yaparlar⁴²⁸. FKO'da komutan rütbesine sahip olan Misbah Sakr, birkaç hafta boyunca İsrail denetiminden kaçarak, Gazze'yi terk edip Ürdüne gider. Sürgün hayatını daha sonra Suriye'de ve oradan da Mısır'da sürdürür. Mısır'da İskenderiye'ye geri çekilmiş olan FKO'nun birimlerinin yöneticiliğini yapar.

Milliyetçi Arap Hareketi (MAH) Nasır efsanesinin Haziran 1967'de yıkılmasıyla sayısal bir düşüş yaşar: İşgalden önceki 1.200'den fazla aktif üyesinden sadece 213'ü yaz aylarında görev başında olduklarını onaylarlar⁴²⁹.

Mamafih militan sayısındaki bu kan kaybı örgütün çekirdek kadrosunu ve özellikle de gizli kolu olan, üstelik Mısırlı servislerin bile haberdar olmadığı Sarim'i etkilemez. Gazze'deki Muhaberat'ın genel merkezindeki baskın sırasında ele geçirilen ve İsrail'in bölgedeki baskınlarını düzenlemek için büyük ölçüde faydalandığı belgeler aslında hiçbir işe yaramamaktadır. Gazze Filistin Komünist Partisi'ne gelince (GFKP), 1967'de üye sayısı yirminin altındaydı fakat Nasır'ın ipoteğinin kalkmasıyla birkaç hafta içinde üye sayısı elliye yaklaşır⁴³⁰. Bu küçük grup yapısı ve üye sayısının çok kısa süre önce artmış olması GFKP'yi İsrail baskısından geçici olarak korur.

el-Fetih, Mısır'ın yıllarca uyguladığı baskıların etkisiyle Gazze'de pek varlık göstermez fakat bir diğer neden de şebekesinin, Yaser Arafat'ın İsrail'in işgalinden kısa süre sonra dâhil olduğu Batı Şeria'da yoğunlaşması da etkilidir. 1961'de Beyrut'ta Şefik el-Hut tarafından kurulan Filistin Kurtuluş Cephesi-Dönüş Yolu'nun (FKC-DY) da, fazla entelektüel imajının sıkıntı yarattığı Gazze'de sınırlı sayıda taraftarı vardır. Baas da, direnişte yerini almakta kararlı olsa da, çok zayıflamıştır. Son olarak, bu topraklarda Filistin davasını, ya FKÖ bünyesinde ya da kimi zaman Mısır idaresiyle gerginleşen ilişkilerinde savunmaktan vazgeçmeyen Haydar Abdüşşâfi, Faruk el-Hüseynî ya da Münir er-Reis gibi Gazzeli şahsiyetleri saymak lazım.

Gazze'deki bu vatansever uzlaşmadan ayrı düşen tek bir güç vardır: Müslüman Kardeşler her ne kadar 1948'den 1954'e kadar silahlı mücadelelenin zirvesinde yer alsalar da, Ebu Cihad'ın 1957'deki, ardından el-Fetih'in 1959'da kurulması sırasındaki direnişe katılma çağrılarına olumsuz cevap vermeleriyle başlayan hukuk yanlısı çizgilerini sürdürürler. el-Fetih'in daha önce 1965'te nafile yaşadığı Şeyh Ahmed Yasin⁴³¹, Gazze'nin başlıca İslâmcı şahsiyeti olur. İsrail karşıtı güç ittifakına katılması için kendisine başvurulunca, böyle bir yaklaşımı kesinlikle reddederek Müslüman Kardeşler'e ettiği eziyetten ötürü öfke besledikleri Nasır'a reva görülen aşağılanmadan memnuniyet duyar⁴³². İslâmcı eleştirmenler Haziran 1967'deki mağlubiyeti "özgürlük ve devrimin sahte peygamberlerine, halklarını yozlaştıran yalancı kahramanlara, İslâmîyet'in vazizlerini sürenlere, en saf Müslüman gençlerini hapislere atan, her türlü içten İslâmî söylemle, ahlaki yozlaşmayı, entelektüel çözülmeyi ve ithal

edilmiş yaşam tarzlarını teşvik ederek mücadele edenlere⁴³³ yönelik bir cezalandırma olarak görürler.

1955'ten 1965'e kadar Gazze belediye başkanı olan Münir er-Reis, konutunda Temmuz 1967'nin son günlerinde Müslüman Kardeşler'in olmadığı bir ilk gizli koordinasyon toplantısı düzenler: Haydar Abdüşşâfi, Filistin Kurtuluş Ordusu'nun, MAH'nin ve Komünist Parti'nin temsilcilerinin yanında toplantıya katılır. Birkaç gün sonra, ikinci bir toplantı Abdüşşâfi ile GFKP, Baas ve FKC-DY delegelerini bir araya getirir. Bu gizli oturuma aynı zamanda, Filistinli Memurlar Birliği'nin seçilmiş başkanı Sami Ebu Şaban da katılır⁴³⁴ (İsrail otoritelerini boykot etme kararını alıp işgalcilerin kullanmalarını engellemek amacıyla arşivleri yok etmiştir⁴³⁵). İlk toplantının profili Arap milliyetçilerinin etkisini yansıtırken komünistler ise ikincisine damgasını vurur fakat önemli olan Gazze'de işgalin ilk günlerinden beri milli bir direniş dinamiğinin başlatılmış olmasıdır.

Aynı anda Mısır'da, Filistin Kurtuluş Ordusu birlikleri genelde Gazze kökenli askerleriyle kaynamaya başlarken komutanları ise Ahmed Şukayrî'ye harekete geçme müsaadesi için baskı yapar. FKÖ yönetimi içinde onları destekleyen Behçet Ebu Garbiye⁴³⁶, milliyetçi mücadelede tecrübeli biridir; 1916 Han Yunus doğumlu, 1936'daki "büyük isyanda" yer almış ve 1949'dan beri Baas üyesidir. Halk Kurtuluş Güçleri'nin (HKG) kurulması fikri Kahire'de bir otelde doğar ve FKO onlar aracılığıyla İsrail karşıtı gerillaya uyum sağlar. Şukayrî bu HKG'yi Filistin sahnesinde, başta el-Fetih olmak üzere fedayinlerin örgütlenmelerine karşı elini kuvvetlendirme vesilesi olarak görür. Bu manipülasyon şüphesi, karşılık olarak Arafat'ın, Ebu Cihad'ın ve Ebu İyad'ın HKG'ye karşı çok mesafeli olan tutumunu da açıklar⁴³⁷.

MAH'nin Arap milliyetçileri aynı zamanda el-Fetih'e ve fedayinlerine göre eylemlerde geç kalmış olmalarını da değerlendirirler. Genç Militan Gazi Surani, Gazze Sarayı'ndaki zorla alıkoymanın şokunu atlatırken, serbest kalır kalmaz mükâfat olarak Ağustos 1967'de Gazze şehrinin güneyinde kalan Şucaiyye Mahallesi'nin askerî sorumlusu olarak atanır. MAH ilk operasyonlarını Han Yunus'ta ve Gazze'de (Nasır'ın oteline yönelik), "Halk Direnişi Öncü Birliği" adı altında başlatır. Fakat başlangıçlar zordur ve devrimci retorik Filistin gerçeğine pek uyumlu

görünmez. Böylece, Balfour Deklarasyonu'nun ellinci yılı için, 2 Kasım 1967'de, milliyetçi militanlar Gazze pazarının tüccarlarından bir günlük greve gitmelerini isterler. İsrail ordusu protestocuları misliyle karşılık vermekle tehdit ettiğinden, bir MAH komandosu şehir merkezine birkaç boş el bombası atar ki bu da mağazaların tamamının kapatılmasını gerektirendirmeye yeter... ve direnişin zafer bildirisi yayınlamasına⁴³⁸.

Kasım 1967'de Halk Kurtuluş Güçleri (HKG) FKÖ'nün kararıyla resmen kurulur. Misbah Sakr bölgenin tamamında yönetimini sağlamak üzere Gazze'ye üç bölge şefiyle giriş yapar: Fayez Jarrad güney bölgesi için (Han Yunus ve Refah), Yahya Murtaza merkez için (Deyr el-Belah ve Nuseyrat) ve Hüseyin Hatib kuzey için (Gazze şehri ve Beyt Hanun). Hatib, Uzman Çavuş Ebu el-Fehm'in yardımıyla genç bir Gazzeli teğmen olan ve İsrail işgali sırasında Refah'ta savaştan ve FKO'yla birlikte Mısır'a doğru geri çekilmek zorunda kalan Ziyad el-Hüseyin'den takviye alır. Bir ay sonra, MAH'nin Filistin kolu Nasırcı kökleriyle nihayet bağlarını kopararak, George Habaş'ın yönetiminde, Filistin Halk Kurtuluş Cephesi (FHKC) adını alır. Mısır'daki eğitimlerinin çok etkisinde kalan Halk Kurtuluş Güçlerinin "Klasik" vizyonu, FHKC'nin, Çin ve Küba'daki gerilla galibiyetiyle paralellik içindeki "devrimci" hırslarının birleşmesi Gazze'deki İsrail karşıtı direnişe özgün boyutunu verecektir.

AĞIR DARBELER VE YENİ BAŞLANGIÇ

İşgalciye karşı eylemler sembolik ya da noktasal boyutta kalır (el bombası atma, devriyelere ateş açma, nadiren de mayın). Fakat FHKC ile komünistler kendi gazetelerini basmayı ve yaymayı başarırlar, *el-Cemâhir* (Kitleler) ilki için, *el-Mukaveme* (Direniş) ikincisi için (Ekim 1967'de Guevara'nın Bolivya'da öldürüldüğünün ilanı üzerine *el-Mukaveme*, 1959'daki ziyaretinden bu yana Gazze'de hâlâ çok popüler olan amblematik guerillero'yu saygıyla anmayı ihmal etmez⁴³⁹). Komünist Parti 500 üyeye ulaşır, yani altı ayda üye sayısını on katına çıkarır⁴⁴⁰, el-Fetih bile Neeman Dib ile Gazze'de daha fazla görünmeye çalışır. Fedayinlerin yönetiminde gizli şifrelerle ilgili bir ihmal İsrail ordusunun direniş safalarında 10-25 Ocak 1968 tarihleri arasında bir dizi saldırı gerçekleştirmesine yol açar⁴⁴¹.

Neeman Dib ve el-Fetih ilk hedefler arasındadır, ardından ana kadrolarını korumayı başaran GFKP'nin komünistleri gelir. Buna karşın, FHKG'de kıyım yaşanır: Askerî kolunun 71 fedayininden sadece 4'ü tutuklanmaktan kurtulur⁴⁴². Kurtulanlar Gazze'de yirmi gün kadar daha dayandıktan sonra vazgeçip Ürdün'e giriş yaparlar. Komünist yöneticiler ancak birkaç hafta rahat görürler çünkü işgal güçleri daha önce Mısır yönetimi tarafından teslim edilen kimlik belgelerini bir İsrail belgesiyle değiştirmek isterler. Bu kontroller sırasında yakalanma riskine karşı GFKP kadroları Nisan 1968'de Amman'a gitmeyi tercih ederler.

İsrail ordusu Filistin direnişine ölümcül olduğunu sandığı bir darbe vurmuş olur. Fakat bu Halk Kurtuluş Güçlerinin (HKG) yeraltı yaşamını benimsemiş en dayanıklı üyelerini dikkate almamak olur. HKG, ileri gelenler çevresiyle mülteci kampları arasında bağlantıyı sağlayan Gazze'nin önemli şahsiyetlerinin aktif desteğiyle uzun süreli bir savaş mücadelesi vermeye hazırlanır: Haydar Abdüşşâfi, ayrışmaları ve kökenleri aşan bu milliyetçi uzlaşısı herkesten çok temsil etmektedir⁴⁴³, Faruk el-Hüseynî topraklarının bir kısmını direnişe maddi destek vermek amacıyla satar⁴⁴⁴, Musa Saba ise Hristiyan cemaatle olduğu gibi tüccarlarla da bağlantılarını seferber eder⁴⁴⁵. Münir er-Reis'in büyük oğlu Nahid, Gazze'de HKG bünyesinde 1968 yazına kadar savaştıktan sonra Filistin gerillasının Ürdün'deki üslerine katılır ve böylelikle iç direniş lehine propagandayı ve bağlantıyı sağlar⁴⁴⁶.

Ürdün fedayin hareketinin parladığı nokta olarak ortaya çıkar, mücadeleciliği Arap rejimlerinin askerî bozgunundan farklılık gösterir. Bu sürecin sembolik dönüm noktası Karamah çarpışması olur; adını Ürdün Vadisi'ndeki bir direniş üssünden alan bu çatışmada el-Fetih'in 250 savaşçısı ve HKG'nin 80 üyesi İsrail ordusuyla 21 Mart 1968'de karşı karşıya gelir. Saldırıdan sadece bir avuç fedayin sağ çıkar fakat İsrail de yirmi bir askerini, dört tankını ve beş zırhlı personel taşıyıcısını kaybeder. Arapçada "Onur" anlamına gelen Karamah bütün bölgede gerçek bir şok dalgası yaratır ve Filistin isyancılarının üyeliklerini tetikler. Bu durumdan en karlı çıkan el-Fetih olur, fakat Halk Kurtuluş Güçleri de sayılarında artış kaydederken*, FHKG devrimci söylemini daha da

* Yeni üyelerinin eğitimini sağlamak için HKG'ler Fayeze Jarrad'ı Gazze Şeridi'nin dışına çıkarmaya ve Ürdün'deki Ceraş üssüne göndermeye karar verirler; fakat burada 16 Mart 1969'da İsrail'in bir bombardmanı sonucu hayatını kaybeder.

keskinleştirir, özellikle de Ürdün Kralı Hüseyin'e karşı. İsrail'in, halkı kendine bağlamak için Gazze'ye uyguladığı "açık kapı" politikası, paradoksal olarak fedayinlerin geçişini ve Ürdün ile Gazze Şeridi arasındaki silah kaçakçılığını kolaylaştırır.

Uyruğunun çoğunluğunun Filistinli olduğunu bilen Kral Hüseyin, toprakları üzerinde fedayinlerin yıkım faaliyetlerine maruz kalmamak amacıyla kamuoyu önünde mücadeleci bir söylem tutturur. Fakat buna paralel olarak İsrail ile gizli ve düzenli bağlantılarına da devam eder. Haziran 1967'deki savaştan itibaren on beşinci görüşme, 19 Kasım 1968'de bir İsrail gemisinde, Akabe Koyu'nda gerçekleştirilir. Ürdün kralı bu müzakerelerle Batı Şeria'daki otoritesini tekrar kazanmak isterken, toprak tavizlerine ve sınır değişikliklerine hazır olduğunu fakat karşılığında Gazze Şeridi'ni ele geçirmek istediğini bildirir. Büyükbabası Abdullah'ın yirmi yıl önce Moşe Dayan'a karşı ileri sürdüğü gerekçeyi tekrarlar: Ürdün Gazze'yle Akdeniz'e açılabilir ve şu an işgal altındaki toprakların kendi otoritesinde birleşmesi Filistin milliyetçiliğini kanallıze edecek. Gazze'nin ilhakını tasarlayan İsrail tarafı, zaten bu topraklardaki halkın göçünü "teşvik" etmeye kararlı olduğundan, devamını getirmez⁴⁴⁷.

1968'in son günlerinde Abdülkadir Ebu el-Fehm HKG'nin Aşdod - Eilat petrol hattına düzenlediği saldırıyı yönetir. İsrail topraklarında yürütülen bu eylem çok sayıda ölümle sonuçlanarak fedayinler açısından kötü sonuçlanır. Yaralanan Ebu el-Fehm, Aşkelon Hapishanesi'ne götürülerek bir İsrail mahkemesince ömür boyu hapse mahkûm edilir⁴⁴⁸. Kısa süre sonra durumunun hassas olduğunu hisseden Hüseyin Hatib olur ve Gazze Şeridi'ni terk eder. 25 yaşındaki Ziyad el-Hüseynî 1969'da Halk Kurtuluş Güçlerinin yerel komutanı olarak onun yerini alır ve işgalciye karşı yürüttüğü direniş destanı Gazze'de efsane boyutlarına ulaşır. "Klasik" HKG ile "devrimci" FHKG'nin birleşimi Gazze topraklarında daha da ilerleme kaydeder⁴⁴⁹.

1 Şubat 1969'da, Nasır Kahire'de, FKÖ'nün kontrolünü fedayin örgütlerinin, ilk sıralarda da el-Fetih'in, ele geçirmesini sonlandıran Filistin Millî Konseyi'nin (FMK) çalışmalarını başlatır. Arafat FKÖ'nün Yürütme Komitesi'nin (FKÖYK) başkanı olur ve bu görevde Şukayrî'yi tarihin derinliklerine gömmeyi düşünür. Bu gelişmeler Gazze'de büyük

heyecanla takip edilir*, İsrail Başbakanı Levi Eşkol ise ordusunun yaşadığı zorlukları ortaya koymaya çalışmaktan başka bir şey yapamaz: “Gazze’deki Filistinli mülteciler Mısırlılara, bize direndikleri kadar direndiler⁴⁵⁰” beyanında bulunur; bir buçuk sene önce Gazze’nin işgalinin Doğu Kudüs’ünki kadar vazgeçilmez olduğunu beyan eden bir hükümet başkanı için boş bir tesellidir.

SİNA SÜRGÜNLERİ

Gazze Şeridi’nin sivilleri günlük hayatlarında işgalin keyfi tutumlarıyla karşı karşıya kalırlar. Çatışmalardan kaçan on binlerce kişiden sadece küçük bir kısmının Gazze’ye geri dönmesine izin verilir (örneğin ancak Unesco genel direktörünün müdahalesiyle, Mısır’da sıkışan 180 UNRWA eğitimcisinden 134’ünün Gazze’ye dönmesi sağlandı, üstelik eğitime başlangıç tarihi de çoktan geçmişti⁴⁵¹). Haziran 1967’de yaklaşık nüfusu 385.000 olduğu tahmin edilen Gazze halkı, iki ay sonra sadece 356.200’dir ve 1968’in sonunda da 325.900’e düşer⁴⁵². Çünkü Moşe Dayan tarafından yürürlüğe konan “açık kapı” politikası sadece İsrail iş piyasasını ve absorbsiyon hedeflerini ilgilendirmez, aynı zamanda Filistinli sivillerin Ürdüne gitmesini de teşvik niteliği taşır. Bu amaç doğrultusunda otobüsler tahsis edilir ve Ürdüne geçmeye gönüllü olanlara da bu seyahatin geri dönüşünün olmadığı bilgisi çok ender verilir⁴⁵³. Sina’da zorunlu hizmet için toplanan adamların ise kimi zaman kimlik belgeleri ellerinden alınır ve bu da onları Süveyş Kanalı’nın ötesine sürmenin başlangıcını teşkil eder.⁴⁵⁴

Başbakan Eşkol o zamanlar Gazze Şeridi’nin demografik dinamiğini ve İsrail güvenliğine olan yansımalarını takıntı hâline getirir (aslında bu takıntı yeni değildir çünkü Haziran 1965’te Genelkurmay başkanına Gazze’den İsrail’e yürüyen bir mülteci dalgasının risklerini sormuş, Rabin ise Tsahal’ın böyle bir hareketi kırması için yüz kadar sivilin öldürülmesinin yeterli olduğu cevabını vermişti⁴⁵⁵). İsrail hükümet başkanı

* Buna karşın 1969’da fedayin gruplarından ikisi Gazze’de pek ilgi uyandırmaz: İlki FH-KG’nin Marksist kanadından kopan, Naif Havatme yönetimindeki Filistin’in Kurtuluşu İçin Demokratik Cephe’dir (FKDC), diğeri ise Filistin Kurtuluş Cephesi - Dönüş Yolu’nun kendini feshederek el-Fetih’in bünyesine katılarak ortadan kalkmasıdır.

özel olarak birçok yerde Gazze Şeridi'nden Irak'a⁴⁵⁶ doğru hatta Libya'ya⁴⁵⁷ doğru yüz bin mültecinin gönderilmesi ihtimalini dile getirir. Buna karşın Eşkol böylesi önemli bir orandaki mültecinin Gazzede Sina'nın kuzeyine (bu seçenek hükümetin iki numarası Ygal Allon'un ve Herut'un lideri Menahem Begin'in desteğini alır⁴⁵⁸) ya da Batı Şeria'ya⁴⁵⁹ aktarılması konusunda çok daha temkinli davranır.

Bu nedenle Eşkol doğrudan kendi otoritesine bağlı olarak Şubat 1968'de, Mossad ve Şin Bet'le bağlantılı olarak Gazzedeki mültecilerin göçünü teşvik etmekle yükümlü bir birim kurar⁴⁶⁰. Latin Amerika'yla kimi bağlantılar kurulur ve havayoluyla aktarım fikrinin uygulanmasının mümkün olmadığı anlaşılır. Buna karşın finansal teşvikler Gazze Şeridi'nden 15.000 Filistinlinin bu gizli kampanya sürecinin ilk üç ayında gitmesinde belirleyici olmuştur⁴⁶¹. Fakat bu göçmenlerin büyük kısmı ya bekâr ya da ailelerini geride bırakan genç erkeklerden oluşuyordu. Bu süreç İsraili yöneticilerin demografi takıntılarını ancak kısmen dindirirken bölgenin erkek nüfusuyla ilgili kalıcı bir dengesizliği de beraberinde getirir.

İşgalciye karşı savunmasız olsalar da Gazze Şeridi sakinleri zamanla, kısıtlı da olsa gittikçe daha iddialı protesto, manifesto ya da grev eylemleri yürüterek cesaret kazanır. Bu çok yönlü hareketi kırmak için işgal güçleri, en büyük aracı idari alıkoyma, yani altı aydan altı aya uzatılabilen yargısız tutuklamalar olan katı bir cezalandırma uygular*. Necef'teki Ketziot, ardından Aşkelon hapisaneleri bu türden içeri almaların ana merkezleri hâline gelirler ve bir kez daha işgal edilen topraklara mensup bir bireyin işgalci gücün topraklarına götürülmesini yasaklayan Cenevre Konvansiyonu ihlal edilir. İsrail aynı zamanda, İngiliz mandasının acil durum çerçevesinde çıkarmış olduğu 1945 yılına ait bir yasayı⁴⁶² tozlu raflardan çıkararak, 7 Gazzeli sakinin 1968'de ve 36'sının 1969'da Ürdüne ihraç edilmelerini gerekçelendirmek üzere kullanır. Sürülenlerin çoğu erkek olmasına rağmen 20 Ağustos 1969'da, Han Yunuslu Fatma Mahmud da beş çocuğuyla birlikte Ürdüne gönderilir.

Haydar Abdüşşâfi düzenli olarak Gazzede ev hapsinde tutulur, fakat bu durum kararlılığından bir şey eksiltmez. Beyrut Amerikan Üniversitesi

* Örneğin, 1 Temmuz 1969 ila 30 Haziran 1970 arasında idari olarak alıkonulan 58 UNRWA memurundan sadece 3'ü resmî olarak mahkûm edilmek üzere İsrail askerî mahkemesine çıkarıldı.

mezunu bir doktor olarak 1957'den 1960'a kadar sağlık hizmetleri müdürlüğü yapan Abdüşşâfi, 1969'da Gazze Kızılay'ını kurmak ister fakat İsrail idaresi izin vermez. İşgal yetkilileri, bir ara Abdüşşâfi'nin Ürdüne sürülmesi eğiliminde olsa da sonuç olarak görülmemiş bir ara çözüm üretir: Haziran 1967'de İsrail'in işgalinde olan Sina Çölü'ne geçici olarak gönderilerek uzaklaştırılır. Bu şekilde Abdüşşâfi, FKÖ'nün kurucularından biri olan İbrahim Ebu Sitta'nın ve Avukat Faysal el-Hüseynî'nin yanı sıra Temmuz 1969'dan Eylül'e kadar Sina'daki bir Bedevî kampında tutulur. Tsahal aynı zamanda fedayinleri koruyan aile dayanışmalarını da kırmaya çalışır ve 9 Ekim 1969'da Ziyad el-Hüseynî'nin öz kardeşi İmad, Gazze HKG liderine yardım ve yataklık yaptığı için dört yıl hapis cezasına çarptırılır. Toplu cezalandırma Ziyad el-Hüseynî'nin babasının, annesinin ve reşit olmayan kız kardeşinin Sina'ya sürülmesiyle tamamlanır.

İsrail gizli servisleri (Şin Bet/Şabak) Arap kılığına girmiş ajanlara (*mistaravim*)⁴⁶³ ve her şeyi bildikleri yanılsamasını haklı çıkarmak ve her türden muhbire başvurarak, halkın arasına huzursuzluk yaymak amacıyla yaygınlaştırılırlar. Fakat bu baskı araçları Gazze Şeridi'ni Ekim 1969'da, Lübnan krizi vesilesiyle sarsan hareketlenme dalgasını yok etmeyi başaramaz. FKÖ'nün fedayinleri aslında Beyrut'ta ve Güney Lübnan'da hükümet güçleriyle mücadele eder ve mülteci kamplarının askerî özerkliği tanınmasını elde ederler. Bunlar "Fetihistan"ın ve Lübnan topraklarının bir kısmının, İsrail karşıtı harekâtların Filistin üssü hâline gelmesinin başlangıcını oluşturur.

Gazze'de, Deyr el-Belah (26 Ekim 1969) ve Meğazi (28 Ekim) mülteci kamplarında şiddetli gösterilere tanık olunur. Büyük küçük bütün öğrenciler harekete dâhil olurken, İsrail güçleri müdahale eder ve ilgili kurumları kapatır. Okullardaki hareketlilik sonraki haftalarda da bastırılmaz ve bunun üzerine Tsahal büyük bir darbe vurmaya karar verir. 17 Aralık 1969'da, İsrail askerleri Gazze'deki UNRWA merkezine girerek eğitimden sorumlu müdür, Şadid Ebu Varda'yı tutuklayarak onu ve beş kişiyi (iki lise müdürünü, iki muhtar ve ticaret odası müdürünü) daha Sina'ya gönderir. BM'nin uluslararası hukukun bu yeni ihlaline karşı itirazları sonuçsuz kalır⁴⁶⁴. Genel olarak işgal güçleri, eğitimcileri tehdit ederek ya da ders kitaplarını sansürleyerek UNRWA okullarının işleyişine karışırlar⁴⁶⁵.

1970 yılı Gazze’de direniş etkinliklerinin gücünde hissedilir bir artışın yaşandığı yıl olur. Filistin kaynakları FKÖ’nün askerî operasyonlarının dörtte birinden fazlasının bu sene Gazze’de yaşandığını belirtir, oysa Ürdün ve Lübnan cepheleri İsrail’e sızmaları aktif olarak desteklemektedir⁴⁶⁶. 1970 Ocak ayı boyunca gerçekleşen başlıca olayları kuş bakışı gözden geçirmek çatışmanın yoğunluğu hakkında fikir verebilir: 1’inde, Beyt Hanun’da İsrail devriyelerine saldırı; 7’sinde Gazze karargâhına ve hapishanesine el bombası atılması; 16 ve 20’sinde Ömer el-Muhtar Caddesi’nde İsrail araçlarına el bombası atılması; 21 ve 22’sinde İsrail Gazze Şeridi’nin güneyinde İsrail araçlarını parçalayan mayın patlaması; 23’ünde Deyr el-Belah ve Meğazi arasında yol alan bir İsrail aracına el bombası atılması; 24’ünde bir köprü’nün ve demiryolunun bir kısmının yıkılması...

Propagandası Suriye ve Ürdün arasındaki Nahid er-Reis tarafından yapılan Halk Kurtuluş Güçleri (HKG) bu eylemleri, resmî bildirilerle yayarak “özgürlük savaşçıları” ve onların yüce eylemlerini över⁴⁶⁷. FHKG ya da el-Fetih de kendi fedayinlerinin eylemlerini ön plana çıkarmaktan geri durmazlar⁴⁶⁸. Direniş/bastırma döngüsü doğal olarak şiddet dinamiğini ve fedakârlığı yüceltir. Dolayısıyla Abdülkadir Ebu el-Fehm’in Aşkelon’da göz altındayken 11 Temmuz 1970’te bir açlık grevi sonucunda ölümü, Cebaliye’deki cenaze töreninde vahim olaylara yol açar. Kahire’de çıkan *el-Ahram* gazetesinin edebiyat biriminden sorumlu olan Muin Bseiso, merhum kahramana bir şiir adar⁴⁶⁹; kahramanın bu şehadeti ve örneği yeni talipleri cesaretlendirir. Mülteci kamplarının belli kısımları İsrail devriyelerinin neredeyse giremeyecekleri yer hâline gelir, Cebaliye’ye “Vietnam kampı⁴⁷⁰” adı takılır ve fedayinler Gazze şehrinin kuzeyindeki komşu Beyt Lahya bölgesini “kurtardıklarını” iddia ederler⁴⁷¹.

6 Eylül’den 9 Eylül 1970’e kadar FHKG’nin komandoları Ürdün’ün Zarqa havalimanından üç yolcu uçağını kaçırlar (Amerikan, İsviçre ve İngiliz). Bu toplu rehin almalar FKÖ’nün fedayinleriyle Ürdün ordusu arasındaki çatışmayı hızlandırır, çünkü Yaser Arafat ve el-Fetih, George Habaş taraftarlarının aşırı gösterişlerini yok etmeyi başaramazlar. Üç uçak FHKG tarafından 12 Eylül’de yerde parçalanır; rehinelere büyük kısmı serbest bırakılır fakat hâlâ 54’ü, İsrail pasaportu ya da çifte pasaport taşıyanlar ellerinde tutulur⁴⁷².

Ertesi gün İsrail, Batı Şeria'daki dört milliyetçi şahsiyeti ve Gazze'den de Haydar Abdüşşâfi ve eski Belediye Başkanı Münir er-Reis'i (Halk Kurtuluş Güçlerinin sözcüsünün babası) Lübnan'a sürer. Görünen o ki sürülen altı kişi, rehinelerin hayatının tehlikeye girmesine karşılık FHKG'ye İsrail'in uyarı mesajını taşımakla mükelleftiler⁴⁷³. Sonuç olarak rehinelere, bu "Kara Eylül'den" muzaffer çıkan Ürdün ordusu tarafından kurtarılır, FKÖ'nün fedayinleri Amman dışına sürülür ve ülkenin kuzeybatısına çekilmeleri istenir. Bu krizin sonucunda ve iki aylık sürgün hayatının nihayetinde Abdüşşâfi ve er-Reis'in Ürdün'den Lübnan ve İsrail üzerinden Gazze'ye dönmesine izin verilir.

Gazze Şeridi'nde güç savaşı yerel idareye yayılır ve memurları boykot edemediklerinden, işgal güçlerini göz ardı etmeye çalışırlar. Boyun eğmeyen yedi yüz memur işten çıkarılır ve Sami Ebu Şaban, sendikalarının başkanı yedi ay boyunca Sina'ya gönderilir⁴⁷⁴. Fedayinler eyleme geçerek fiziksel olarak İsrail "işbirlikçilerini" tehdit ederler. Aynı şekilde İsrail'de çalışmayı kabul eden Filistinlileri de düşmanla barışmakla suçlayarak vurmayı mubah sayarlar. Bu hiddetli korkutmalar Gazze'den İsrail'e çalışmaya gidenlerin sayısını bir yılda yaklaşık on binden⁴⁷⁵ altı binin altına indirir⁴⁷⁶. Buna ayrıca İsrail muhbiri olduğu varsayılanların katledilmesi eklenir ve FHKG resmî olarak*, Gazze'de dört yılda gerçekleştirilen bu "infazların" 29'unu üstlenir⁴⁷⁷.

Bir hesaplaşma kısır döngüsü, çoğunlukla Bedevîlerin kan davası ve intikam kurallarına göre işleyen bir ortamda başlamış olur. Bu Filistinliler arası hesaplaşmalar FKÖ'nün Ürdün ordusu tarafından Ammandaki "Kara Eylül" sırasında ezilmesiyle daha da kötüye gider⁴⁷⁸: el-Fetih'le FHKG arasındaki rekabetin bu feci tırmanışta oynadığı rol büyüktür ve her bir taraf diğer fedayin gruplarını davaya "ihane" etmekle ya da düşmanın "oyununa gelmekle" suçlar. Ziyad el-Hüseyni'nin Halk Kurtuluş Güçleri bu kardeş katli döngüsünden, parti kültüründen çok askerî bir kültüre sahip olmalarından ötürü görece olarak daha uzak kalırlar. Fakat 1967

* George Habaş "Gazze'de düşmana karşı ve onun ajanlarına karşı yürütülen iki ayrı mücadele yoktur, çünkü ajanlar düşmandan ayrı tutulamaz" beyanında bulunur ve şöyle devam eder "hiçbir ajani, onun % 100 ajan olduğundan emin olmadan infaz etmeyiz. Usule uygun yargılanırlar ve kimi zaman itirafı kaydedilir. Hiçbir ajan önceden uyarılmadan infaz edilmez."

yazından beri yürürlükte olan vatansever uzlaşî milis mantığından ötürü çatırdar gibi görünür.

1970 Gazze'de, İsrail kaynaklarına göre bile, ağır bir bilançoyla sona erer: İsrail tarafında 17 ölü (8'i asker), 109 yaralı (61'i asker), Filistin tarafında ise 110 ölü (71'i fedayin), 667 yaralı⁴⁷⁹. Gazze'de Haziran 1967'den itibaren idari gözültüne alınan 10.000 Filistinliden 3.000'i 1970'in sonunda hâlâ gözültündedir, yani toplumun yaklaşık yüzde biri; 146 Gazzeli 1970'te Ürdün'e sürülür: Bu rakam 1969'dakinin dört katıdır⁴⁸⁰. Sürgünler de artık Araba Vadisi üzerinden, Ölü Deniz'in güneyinden yapılır çünkü Amman onların Ürdün (Şeria) Nehri üzerindeki köprülerden aktarılmasını istemez.

Fakat güney bölgesinin komutanı olarak Yehoşua Gaviş'in yerine geçen Ariel Şaron Filistin direnişinin ancak baskıların arttırılmasıyla mağlup edilebileceğini düşünür. Ani baskınların ateşli taraftarı olan ve 1953 Ağustos'unda Gazze Şeridi'ne yönelik kanlı bir saldırıda 101. Birimi biçimlendiren Şaron, bir kez daha bu topraklar ve halk üzerinde askerî tercihlerinin izlerini hissettirecektir.

ŞARON YÖNTEMİ

Gaviş, İsrail'in Batı Şeria'da, sınırdan sızmış gerillalara karşı uyguladığı ayaklanma karşıtı tekniklerin, halkın içine kök salmış bir direniş karşısında Gazze'ye uygun olmadığını düşünüyordu⁴⁸¹ fakat Dayan'ı strateji değiştirmeye ikna edememişti. Gazze'de el bombası kurbanı iki İsrailli sivilin ölümü Şaron'un kararın kabul edilmesine ve Savunma bakanından açık çek alabilmesine yol açar⁴⁸²: Gazze Belediyesi dağıtılır ve Belediye Başkanı Ragıb el-Alemi, Haziran 1967'den beri görevinde olmasına rağmen ev hapsine alınır; sebebi ise Gazze'nin İsrail elektrik şebekesine bağlanmasını reddetmeye cesaret etmesidir; 80 tüccar greve uydukları için hapse atılıp mahkûm edilirler; Mısır pasaportuna sahip 209 kişi, ikametleri Gazze olmasına rağmen Uluslararası Kızılhaç Komisyonu aracılığıyla (UKK) Mısır'a gönderilirler⁴⁸³. Gazze Şeridi'nde katı bir sokağa çıkma yasağı uygulanır ve kimi mülteci kamplarında yirmi dört saate kadar uzatılır.

Büyük ölçüde İsrail vatandaşı olan Dürzilerden ve Bedevilerden oluşan sınır polisi Gazze'ye gider ve büyük bir şiddet içeren arama

operasyonları yapar⁴⁸⁴. Bir sonraki aydan itibaren Moşe Dayan, otuz kadar Filistinli sivilin “aşırı şiddet⁴⁸⁵” sonucu yaralandığını kabul etmek zorunda kalır. Fakat Savunma bakanı çekinmeden Ariel Şaron’u destekler ve bastırmaların aşırılığı benimsenen şiddet politikasının sınırlarının dışında olmayacak kadar sıklıkla yaşanır. Kimliği tespit edilen fedayinlerin ailelerinin hem evleri yıkılır hem de isyancı yakınlarına yardım edebilecekleri gerekçesiyle artık Sina’ya gönderilirler. Bu toplu cezalandırmalar yaklaşık 600 kadın ve çocuğun Ebu Zenima Kampı’na (yine Sina’da bulunan Ebu Rudeis Kampı siyasi tutuklulara ayrılmıştır) sürülmesiyle benzeri görülmemiş bir boyuta ulaşır⁴⁸⁶. Öte yandan 144 Filistinli mahpus 1971’de Ürdün’e gönderilir⁴⁸⁷.

Ziyad el-Hüseynî önderliğindeki HKG da İsrail karşıtı saldırılarını sürdürürler ve Filistin Halk Kurtuluş Cephesi (FHKC) ise 25 yaşında, Muhammed el-Esved adında “Gazze’nin Guevara’sı” lakabıyla anılan karizmatik bir lider öne sürer. İki fedayin grubu eylemlerinde kendi özerkliklerini korurlar ve 1971 yılı boyunca sadece bir ortak eylem düzenlerler (31 Ağustos’ta Beyt Lahya’da bir çatışma). Silahlı direnişin büyük kısmını FKC yürütür, ardından FHKC gelir ve çok küçük oranda el-Fetih. Bölgenin tamamı olayın içindedir fakat mülteci kampları daha aktiftir⁴⁸⁸. Gazze Şeridi’nde günler sakin görünse de çoğunlukla geceler olaylı geçer ve merkez hastaneye çatışmalarda ölen fedayinlerin bedenleri getirilir (yaralanan savaşçılar genelde ambulansla İsrail’e sorgulama amacıyla götürülürler⁴⁸⁹).

Şaron, mülteci kamplarındaki aramaların, çok sıkı olsa dahi, yeterli olmadığını ve bu gerilla üslerinin çevresini, kontrolü sürekli elde tutabilmek amacıyla kökten düzenleme zamanının geldiğini düşünür. Temmuz 1971’den itibaren askeriye ait buldozerler askerî aramalara uygun hâle getirmek amacıyla cadde eksenlerini genişlettiği Cebaliye, Refah ve Şati kamplarında 2500’den fazla evi yıkar⁴⁹⁰. Bu şekilde devriyeler için 320 kilometrelik yol açılır ve Gazze Şeridi’nin etrafına, “açık kapı” politikasını sorgulatacak 85 kilometrelik bir güvenlik kordonu oluşturulur⁴⁹¹.

Bölgeye sadece üç notadan giriş yapmak mümkün hâle gelir: Gazze Şeridi’nin kuzeyindeki Erez, güneyindeki Refah, Gazze şehrinin doğusundaki Nahal Oz. Operasyon boyunca onlarca sığınak, silah ya da militan yok edilir. Fakat hâlâ Gazze’de yaygın olarak, yer altı sığınaklarına

saklanan fedayinlerin İsrail buldozeriyle canlı canlı gömüldüklerine dair dillendirilen hikâyeyi teyit etmek mümkün değildir. Her hâlükârda direniş üzerindeki baskılar öyle kuvvetlidir ki FKÖ Misbah Sakr ölümünü tezgâhlamaya karar verir (sadece Arafat, ilgili kişinin eşi ve HKG'den üç sorumlu daha bu hileden haberdardır⁴⁹²).

Yaklaşık 38.000 mülteci bir kez daha yerlerinden edilir⁴⁹³, kimi Gazze Şeridi'nin başka bölgelerine yerleştirilir, kimisi de Batı Şeria'ya, Deyşeh Kampı'na aktarılır ve yaklaşık 12.000'i de Sina'da, barınma yerinden çok gözaltı merkezlerine benzeyen kamplarda bulur kendini⁴⁹⁴. Sadece Refah Kampı'nda kimi 4.000 mülteci BM'nin Brezilya ve Kanada'ya ait birliklerinin 1967'den bu yana kullanılmayan barakalarına sürülürler: Bundan sonra "Brazil" olarak anılacak bu "yeni" mahalle Refah'ın en uç güney noktasında yer alır fakat Kanada uluslararası sınırın diğer tarafındadır. 14 Ağustos 1971'de milliyetçi örgütlerin başlattığı protesto amaçlı genel grev, ağır cezalar kesip çeşitli eziyetler eden İsrail tarafından ölçüsüzce bastırılır⁴⁹⁵.

İsrail'in şimdye kadar böyle sistematik bir şekilde uygulamadığı bu radikal yöntemler, Ürdün'de FKÖ'nün ülkenin kuzeybatısındaki son barınma yerlerinin de yok edilmesine denk düşer. Bu yöntemler kısa süre içinde Gazze Şeridi'nde karşılığını bulur ve gerillalarının sayısı Temmuz 1971'de 69'dan Ekim'de 26'ya düşer. Ziyad el-Hüseynî birkaç gösterişli eylem daha gerçekleştiredursun, özellikle Cebaliye'de, kaçak ve kovalamaca içinde geçen üç yılın ardından sıra bedelini ödemeye gelir; ayaklanmacı lider için çember gittikçe daralır ve âdeta Gazze kapanı üzerine kapanır. HKG'nin ağırları bir bir düşer, Misbah Sakr resmî olarak ölmüştür, Ziyad el-Hüseynî de son merci olarak, Ürdün'e kaçmasını kolaylaştıracağını umarak Raşid Şava'ya başvurur.

21 Kasım 1971'de Ziyad el-Hüseynî'nin bedeni Raşid Şava'nın evinde bulunur: İsraili yetkililer gerillanın intihar ettiğini belirtirler. Dul karısı bu versiyonu yalanlar, çünkü kurşun Ziyad el-Hüseynî'nin sağ şakağından girmiştir... oysa kendisi solaktır⁴⁹⁶. Milliyetçi çevreler olay sonrasında İsrail'i "şehidin" itibarını zedelemek amacıyla infazını örtbas etmekle suçlarlar. HKG'nin genç subayının yok olması, etkinliği Aralık'ta da gerilemeye devam eden gerillalara ciddi bir darbe vurur. Yaklaşık bin kadar fedayin 1971 yılı boyunca tutuklanır ve Ariel Şaron, bilançosuyla

övünmek amacıyla Gazze Şeridi'nde basın turnesine çıkar: 1971'de 104 "terörist" ölmüştür (70'i Temmuz ile Aralık arasında), aranan insan sayısı Nisan 1971'de 160'tan 55'e düşmüştür (birçoğu Gazze'yi terk etmiş görünür)⁴⁹⁷. Direniş tamamen yok olmamıştır fakat mağlup olduğu açıktır.

Bu arada General Şaron bu askerî başarının ötesine geçmek ister. Başbakan Golda Meir ve kabinesine Gazze Şeridi'ni daha kolay kontrol edilebilir beş kısma bölecek Yahudi kolonilerinin hızla yerleştirilmesi yönünde başvurur⁴⁹⁸. Fakat asıl isteği özellikle iddialı bir planla bütün mülteci kamplarını on yıl içinde ortadan kaldırmak, sakinlerini Gazze Şeridi'nin ya da Batı Şeria'nın çeşitli şehirlerine yerleştirmektir. Hatta, 20.000 ila 30.000 mültecinin İsrail'e dönmesinin kabul edilmesini ve "Arap mülteci ailelerin meşru taleplerini karşılayarak"⁴⁹⁹ bu dosyayı kesinkes kapatmak üzere bir telafi fonu oluşturmayı önerir. Dayan tek taraflı taviz olarak nitelediği tüm bunlara şiddetle karşı çıkar*. Şubat 1972'de Şaron, merkezî komutaya yani Batı Şeria'dan da sorumlu olan Rehavam Zeevi'ye bağlanan Gazze üzerindeki otoritesini kaybeder.

*
* *

Haziran 1967'deki askerî zafere rağmen İsrail'in Gazze Şeridi'nin kontrolünü gerçekten ele alabilmesi için dört yıldan fazla bir süre gerekecektir. 1956-1957'deki işgal sırasında olduğu gibi bölgede yaşayanların bu metodik fetih için ödedikleri bedel en basitiyle fahiştir. Tasfiye ve tutuklamalara artık farklı bireysel ya da toplu sürgün biçimleri eklenir; ya cezalandırma amacıyla Sina'ya ya da kalıcı olarak Ürdün'e sürgünler olur. Bütün yaşam kaynakları kurutulan Gazze halkı, 1967 baharındaki düzeyini ancak on yıl sonra⁵⁰⁰ daha az zincirlerinden boşalmış bir şiddetin olduğu, oturmuş bir işgal ortamında bulur.

Gazze'de 1968'den 1971'e kadarki İsrail karşıtı direnişin yoğunluğunun bölgenin dışındaki yankıları görece sınırlı olur ve Arap ya da Batı basınında pek ilgi uyandırmaz. O dönemde bütün gözler, FKÖ'nün Eylül 1970'te Amman'daki mağlubiyetinden dolayı Lübnan'a çekilmek

* Şubat 1974'te, Knesset'te Likud milletvekili olan Ariel Şaron bu tasvirkırcı fikirleri *National Observer*'e anlatır. Gazze'den İsrail'e yerleştirilecek mülteci sayısını 20 ila 30.000 olarak yineler ve Gazze'den Batı Şeria'ya aktarılması gereken mülteci sayısını da 100.000 olarak ifade eder.

zorunda kalmadan önce, yavaş yavaş devlet içinde devlet kurduğu Ürdün'e çevrilidir. el-Fetih'in olduğu kadar diğer fedayin gruplarının liderlerine gelince, yeterince devrimci kabul edilmeyen HKG'nin askerî kültürüne karşı tedbirli olmayı sürdürürler. FHKC'nin genel sekreteri George Habaş, "Kudüs'ün yolunun Amman'dan geçtiğini" vurgular, Gazze'den değil. Zaten ancak Ürdündeki merkezlerinin yıkılmasından sonra FHKC, Gazze'ye sembol figürü Muhammed "Guevara" el-Esved yönetiminde operasyon önceliği tanır.

360 km²lik bir toprak parçasının, ne bir arka desteği ne de devlet desteği olan böylesi uzun bir direnişi sürdürmüş olması dikkate değerdir. Mısır bir "yıpratma savaşıyla" Süveyş Kanalı'nda etkisizleştirilir, Şam'da ve Bağdat'ta iktidarda olan Baas partilerinin Gazze'de çok az taraftarı vardır. Suudi Arabistan'ın en sadık takipçileri Müslüman Kardeşler'e gelince, onlar ise fedayinleri boykot etmeyi seçerler. Tek dış destek Ürdünde, ardından da Lübnan'da konuşlanmış farklı Filistinli örgütlerden gelir; fakat gittikçe artan bir iletişim ve güven sorunu yaşanır ve bu siyasi - askerî grupların katkısı hiçbir zaman, iç direnişin yönetilmesinde belirleyici olmaz. Açık ve net bir şekilde, özünü gücünden alan Gazze yöresinde kök vermiş bir hareket söz konusudur.

Bir yanda bölgenin köyleri ile şehirlerinin, diğer yanda mülteci kamplarıyla birleşimleri, paradoksal olarak İsrail'in baskılarının meyvesidir: Daha 1956-1957'de, bu ortamlarda uygulanan toplu cezalandırmalar acı ve hınç dolu bir topluluğu güçlü bir şekilde yüreklendirdi; 1971 yazı boyunca Filistin kamplarının askerî düzenlemeleri insanların sığındıkları bir alanı zorla Gazze Şeridi'nin şehir dokusuna dâhil eder.

Yerel seçkinlerin milliyetçi şahsiyetleri tarafından yürütülen ve mülteci kamplarında çok aktif olan direniş, hem sosyal hem coğrafi bütüncül bir dinamizmle taşınır. 1967'den önce bile turuncu ihracatı için kurulan çok sayıda bahçe uzun süre fedayinlerin öncelikli sığınağı oldu. Şaron böylesi bir hareket üzerindeki askerî zaferini sağlamlaştırmak amacıyla tutarlı bir radikallik sergileyerek, zamanla mülteci kamplarının kendilerini bile ortadan kaldırmayı düşünür. Fakat İsrail bambaşka bir yol izler: Direnişle en az uzlaşa içinde olan yerel aktörlerin, FKÖ'den arındırılmış bir Ürdün'le işbirliği zemininde atanmaları.

DOKUZUNCU BÖLÜM

İleri gelenler zamanı

Moşe Dayan, otoritesini Savunma Bakanlığı'nın başı olarak güçlendirdi. Genelde bu görev Başbakanlıkta toplanmışken* Haziran 1967'de Levi Eşkol tarafından atanan Dayan, Eşkol'un Şubat 1969'da ölümünden sonra da Golda Meir hükümetinde görevini korur. Dayan "açık kapı" politikasının kararlı bir taraftarıdır çünkü Batı Şeria ile Gazze'nin İsrail ekonomisine katılmasını, en küçük bir siyasi ödün vermeden işgali zamana yayma imkânı olarak görmektedir. Gazze'deki bu "açılımı" 1971 yazı boyunca, fedayin hareketini daha iyi ezebilmek amacıyla Şaron'un budamasına izin verir. Fakat askerî düzlemde başarı elde edildikten sonra, başlangıçtaki ekonomik araçlarla barışa ulaşma eğilimine geri dönmek amacıyla hırslı astını bertaraf etmekte çekinmez.

Gazze artık Batı Şeria gibi "normalleşmiş" kabul edildiğinden, Gazze Şeridi'nin, Şubat 1972'de güney komutanlığından Tsahal'ın merkezî komutası altına geçirilmesi, işgal altındaki Filistin topraklarının askerî yönetimine biraz daha tutarlılık kazandırır. Bu durum aynı zamanda, Givati Tugay'ının ve Necef'teki 1948 çatışmalarının kıdemli ismi General İzak Pundak'ın başında olduğu Gazze'nin askerî valiliği görevine daha da ağırlık kazandırır⁵⁰¹. Dayan, özel ilgi alanına giren arkeoloji dolayısıyla Gazze Şeridi'ne sık sık gider⁵⁰² ve Deyr el-Belah'ta, bugün İsrail

* Tek istisna, Ocak 1954'ten Şubat 1955'e kadar süren, Savunma'da Pinhas Lavon'un olduğu, Moşe Şaret hükümetidir. Yoksa Ben Gurion (1948-54 ve 1955-63) kendi Savunma bakanıydı, keza Eşkol da Haziran 1967'ye kadar.

Müzesi'nde sergilenen Kenan dönemi lahitlerini⁵⁰³ onun adına tespit eden önemli bir Bedevî kabilesini kendine bağlar.

Savunma bakanı, belediye işlerini Ragıb el-Alemi'nin Ocak 1971'de görevden alınmasından sonra askerî valinin yürüttüğü Gazze'de tam yetkili bir Belediye Başkanlığı kurmak ister. Bir ara, Mısır'a bağlı bir avukat ve FKÖ'nün kuruluşuna dâhil olan Züheyr er-Reis'i, milliyetçi harekette bölünme yaratmak amacıyla kullanmak ister⁵⁰⁴. Fakat sonuç olarak tercihini, 1957'de Mısır'ın dışladığı ailenin en önemli temsilcisi Raşid Şava'dan yana kullanır. Dayan'ın nazarında Gazze'nin, Hebron'un ve Nablus'un Belediye başkanları FKÖ'nün işgal edilen topraklardaki etkisine yönelik bir engel teşkil etmeliydi⁵⁰⁵.

BİR BELEDİYE BAŞKANININ İKİLEMİ

Şava ailesi tarihsel olarak, Ürdün'de hüküm süren Haşimî hanedanlığına bağlıdır, hanedanlık da kendilerinin Peygamber'in soyundan geldiklerini (şerif) kabul etmiştir. Raşid, 1907'den 1917'ye Gazze belediye başkanı olan Said Şava'nın beş oğlunun en küçüğüdür ve ona da babası gibi "Hacı" denmektedir fakat Mekke'ye hacca gitmesinden öte daha çok saygı amacı taşır. "Hacı Raşid" 1935'te Hayfa'da İngiliz mandası için idarecilik yapmıştı ve orada, kadılık görevini İngiliz karşıtı ayaklanma düzenlemek amacıyla kullanan Suriyeli militan İzzeddin el-Kassam'la dostluk kurmuştu⁵⁰⁶. Raşid Şava ve Cenin'de görevde olan kardeşi İzzeddin aynı şekilde bürokratik yetkilerini 1936'daki Filistin ayaklanmasını desteklemek amacıyla kullandılar ve fark edildiklerinde ülkeden kaçmak zorunda kaldılar. İzzeddin Şava uzun bir yolculuk sonucu kendini önce Mısır, Lübnan, Suriye ve Irak'ta bulduktan sonra Suudi Arabistan'a Kral İbn Suud'un danışmanı olarak yerleşir. Raşid ise 1940'ta Gazze'ye geri dönme iznini elde eder.

Raşid Şava Britanyalı yetkililer nezdinde her türlü siyasi etkinlikten uzak duracağına söz verir, hiç olmazsa Gazze belediye başkanı olan ağabeyi Rüşdü'ye zarar vermemek adına. "Hacı Raşid" 1941'de şehrin ilk sineması olan Samer'i açar ve öylesine ünlenir ki Müslüman Kardeşler Gazze şubelerinin açılışı için 1946'da orayı seçerler. Mısır idaresinin yozlaşmasını çok eleştiren Raşid 1951'de, Rüşdü Şava'nın Britanya'nın Süveyş

üssünün Gazze'ye aktarılması lehindeki kampanyasına destek verir. "Hacı Raşid" milliyetçi tarafgirliğini hiçbir şekilde inkâr etmez ve İsrail ordusu tarafından Ocak 1957'de cezaevine konduktan birkaç ay sonra Kahire askerî cezaevine tekrar girer. Kardeşi Sadi'ye, ihanet suçlamasıyla kamu davası açılması bütün Şava ailesine travma yaşatır ve aile kendi işlerinin idaresine kendini vererek FKÖ'nün kuruluş sürecinden uzak durur.

"Hacı Raşid" uzun süre yeni bir İsrail işgaline karşı temkinli davranır ve direniş cephesinde yer alma işini Gazze'nin diğer büyük ailelerinin temsilcileri, Faruk el-Hüseynî ya da Münir er-Reis'e bırakır fakat işgalcilerle işbirliği yapmamaya da özen gösterir. 1969'da, yardım şebekelerini bütün Gazze Şeridi'ne yayan bir Hayır Derneği kurar. Raşid Şava aynı zamanda Mısır idaresi altında turuncu ihracatıyla zenginleşen ve toprakları üzerindeki yerleşik şiddetten endişe duyan toprak sahiplerinin başında gelir. Şaron FKÖ'ye karşı 1971 yazında mücadelesini yürüttüğünde "Hacı Raşid" vaktin geldiğini hissederek⁵⁰⁷, fakat gerillanın ezilmesinden faydalanan görünmemek için belediye başkanlığına getirilmesi için bir dilekçe kampanyası düzenler. Bu duyuruyu yaklaşık altı bin kişi üstlenince Şava Eylül 1971'de görevi kabul etmesi gerektiği sonucunu çıkarır⁵⁰⁸. Babasından elli dört yıl, ağabeyinden on dört yıl sonra "Hacı Raşid" Gazze'nin yeni belediye başkanı olur ve İsrail'e karşı bağımsızlığının teminatı olarak bu tür görevler için her türlü ücret ödenmesini reddeder.

Raşid Şava inkâr edilemeyecek idareci ve girişimci niteliklerini halkının hizmetine sunar. Haşimî Krallığı'yla olan aile bağları Ürdün'e doğru insan ve mal geçişlerine cömertçe izin vermesine imkân verir. Kısa süre içinde "Şava izinleri" olarak tanınan bu belgeler Moşe Dayan'ın "açık kapı" politikasına bire bir uyar ve İran ile Arap ülkelerine turuncu ihracatının yeniden başlatılması için önem arz eder. "Hacı Raşid" BM'yi İsrail'in absorbsiyon emellerine karşı Gazze'nin bütünlüğünü daha kararlı bir şekilde savunmaya davet ederek vatansever imajına da özen gösterir: İsrail hükümetinin iki numarası Ygal Allon, aslında yarı resmî olarak İsrail ile Ürdün arasında Batı Şeria'da bir ortak egemenlik projesini dolaşıma koyar; buna göre, bölgedeki mültecilerin Batı Şeria ya da Sina'ya aktarılması sonucunda Gazze Şeridi'nin ilhak edilmesi öngörülmektedir⁵⁰⁹ (1948-1949'da güney cephede bulunan Allon'un Gazze'yi,

Ben Gurion'un görüşlerine rağmen askerî olarak işgal etmeye çalıştığını hatırlatmak yerinde olacaktır).

İsrail'in bu türden hedeflerini etkisizleştirmek için Raşid Şava çekinmeden hem Ürdün kozunu hem de uluslararası seçeneği kullanır. Kral Hüseyin 15 Mart 1972'de Ürdün'ün her iki tarafını bir araya getiren bir "Birleşik Arap Krallığı" kurulmasını önerdiğinde Şava bu perspektifi sahiplenir ve Gazze Şeridi'nin açıkça Ürdün vizyonuna dâhil edilmesi için çırpınır*. Birkaç gün sonra belediye başkanı Gazze'de Fransız Sosyalist Partisi'nin birinci sekreteri olan ve İsrail ile işgal altındaki toprakları, "kardeş parti" olan İşçi Partisi'nin daveti üzerine ziyarete gelen François Mitterrand'ı ağırlar. Gazze'yle hızlı da olsa yaşanan bu tecrübe ve Raşid Şava'nın ikna gücü, mülteci kamplarının ve İsrail işgalinin gerçeğiyle bu şekilde karşı karşıya kalan geleceğin Fransa cumhurbaşkanı üzerinde kalıcı bir etki bırakır⁵¹⁰.

Gazze Belediye başkanı "Birleşik Arap Krallığı" için heveslenirken Kral Hüseyin'in İsrail ile Ölü Deniz'in güneyinde gizli görüşmeler yürüttüğünden bihaberdir. 21 Mart 1972'de Ürdün Kralı, Golda Meir ve yanında, Ürdün'e yönelik "açık kapı" politikasının her türlü toprak birleşmesini engellemeyi hedeflediği Moşe Dayan'la görüşür. Ürdün kralı, her zamankinden daha "şahin" olan İsrail başbakanını, planın amacı konusunda ikna etmekte zorlanır. Oysa kral İsrail'in çekilmesi durumunda Batı Şeria'yı askersizleştirmeye hazırdır ve Gazze Şeridi üzerinde, Kasım 1968'teki görüşmede gizlice ifade ettiği taleplerini de korumaktadır⁵¹¹. Golda Meir ona hiçbir anlamlı ödün umudu bırakmaz fakat bu durum Kral Hüseyin'in bu paralel diplomasiyi devam ettirmekten caydırmaz, hiç olmazsa geleceği şekillendirmek adına.

Sadece Kral Hüseyin'in etrafındaki az sayıda yakınına tanınan bu görüşleri bilme ayrıcalığına hiçbir zaman sahip olmayan Raşid Şava, İsrail'in uzlaşmazlığının derecesini ölçmekten çok uzaktır. Fakat buna karşın, fedayinlerin Ürdün'de "Kara Eylül" sırasında ve 1971 yazında bastırılmalarının yarattığı hıncın yoğunluğunu ne kadar küçümsemiş olduğunu fark eder. Ticaret ya da seyahat maksadıyla "Şava izni"nden

* Aslında Hüseyin kendi "Arap krallığı" içinde Filistin ile Maver-i Ürdün'ün "birleşmesini" tasarlar; Filistin ise Batı Şeria'dan ve "halkı [Krallığa] dâhil olmak isteyen bütün diğer topraklardan" oluşuyor.

faydalanmak bir şey, Ürdün seçeneği adına Filistin milliyetçiliğini reddetmek başka bir şeydir, oysa FKÖ Kral Hüseyin'in "komplosunu" şiddetle reddetme konusunda tümünden hemfikirdir⁵¹². Böylesi şiddetli bir muhalefetle karşı karşıya kalan Raşid Şava, Yaser Arafat'ın kendisine çağrıda bulunur ve Temmuz 1972'de, artık Lübnan'ın başkentine yerleşmiş olan Filistin yönetimiyle görüşmeye Beyrut'a gider⁵¹³. Moşe Dayan, Şava'nın bu şekilde FKÖ'nün "kutsamasını" aramasına öfkelenir⁵¹⁴ fakat Gazze belediye başkanı, tutumunu sürdürmesi konusunda FHKC dışındaki bütün fedayin hareketlerin kendisini desteklediğini temin ederek döner⁵¹⁵.

Fakat Hacı Raşid'in yeteneği ve girişimciliği onun böylesi hassas bir dengeyi korumasına yetmez. Belediye başkanının Amman'a Ağustos 1972'de, Beyrut'a gittikten yaklaşık bir ay sonra seyahat etmesi, Gazze Şeridi'nde Ömer Camii'nin imamı Şeyh Hâşim Hazandar'ın başlattığı şiddetli bir kampanyayı tetikler. Raşid Şava'ya eşlik eden delegasyonun üyelerinin kimlikleri son dakikaya kadar gizli tutulur ve bu sadece usulen alınmış bir önlem değildir (Gazze belediye başkanı toplamda üç suikast girişiminin hedefi olur: İki FHKC'den gelir biri de el-Fetih'ten⁵¹⁶). Ürdün hükümdarıyla yapılan görüşme, Gazze'deki milliyetçi şahsiyetlerden oluşan bir delegasyon da aynı zamanda Kahire'ye gittiğinden, bir o kadar sonuçsuz kalır.

Raşid Şava Gazze'ye Ürdün pasaportu dağıtabilme umuduyla döner. İsrail'de gerçek bir yerel seçim önererek meşruiyetini tamamlamayı tasarlar. Fakat Vali Pundak, ona böyle bir fırsat sunmaktan çok kendisine Şati Mülteci Kampı'nın Gazze'nin belediye hizmetlerinin faaliyet alanına dâhil edilmesini emreder. Kamp her ne kadar şehrin kuzeyindeki Rimal Mahallesi'nde olsa da, 1950'de kurulduğundan beri temel ihtiyaçlarını karşılayan UNRWA idaresinin yönetimi altında bulunur. Gazze belediye sınırlarına bu şekilde dâhil edilmesi, muhtemel bir teknik gerekçelendirmeye rağmen aslında mültecilerin sürekli olarak Gazze Şeridi'ne yerleştirileceğine dair kuvvetli bir işarettir. Şava 1955'te Filistinli mültecilerin her türlü kalıcı yerleşimine karşı protestoların Nasır'ı bile sarstığını hatırlar. General Pundak'ın ultimatoma boyun eğmeyi reddeder ve 22 Ekim 1972'de görevinden alınır. "Hacı Raşid" ancak bir yılı çok az aşan bir süre belediye başkanı olabildi.

İsrail valisi bundan sonra, kendinden önceki Mısır valisi gibi doğrudan yönetim biçimini, Belediye namına görev yürüten bir isim olmadan üstlenir. İsraili subaylar Gazze Şeridi'nde eğitim, sağlık ya da sosyal hizmetler birimlerindeki Filistinli memurları yönetirler, atanan Belediye başkanları Han Yunus, Refah, Deyr el-Belah'ta görevlerinde kalırlar, muhtarlar da aynı görevleri köylerde ya da mülteci kamplarında yerine getirirler. Pundak Şati'nin Gazze'ye dâhil edilmesi işini tekrar başlatarak, bir mahalle komitesinin kurulmasını teşvik ederek, şehrin tamamını idare eden sekiz komiteden biri olacağını belirtir. Fakat Şati komitesinin başkanı 11 Şubat 1973'te öldürüldükten sonra Gazze'nin diğer mahallelerindeki meslektaşları da sonuç olarak istifa eder⁵¹⁷. Şava'nın teminatını da kaybeden İsrail Gazze'de doğrudan ilk safta bulur kendini.

ONUR MÜCADELESİ

Şava'nın Amman'a ziyaretine karşı kampanya yürüten Şeyh Hazandar, aslında el-Fetih'in Gazze Şeridi'ndeki sorumlularından biridir. Müslüman Kardeşler'in eski kadrolarından biri olarak İslâmcı örgütü silahlı mücadele meselesinden ötürü terk eder ve Gazze'nin en önemli camisinin imamı olma statüsünden faydalanarak el-Fetih'in gayriresmî ağlarını genişletir. Bölgede uzun süre marjinal kalan Yaser Arafat'ın hareketi, 1970-1971'de Ürdün'deki fedayin üslerinin yok edilmesinden sonra iradi olarak bölgeye yerleşmeye karar verir. Gençliğinden beri Gazze'de Ebu Cihad'ın yanında yeraltı faaliyetleri içinde yetişmiş olan Kemal Advan, el-Fetih yönetimi bünyesinde bu dosyadan sorumlu olur⁵¹⁸. Gazze'deki başlıca yardımcısı, o da genç yaşta fakat Ebu İyad'ın yanında eylemlere katılan ve Ocak 1968 saldırılarından sonra el-Fetih'in yerel yapılanmasının başında olan Neeman Dib'in ardından gelen Esad Saftavi'dir. Yaser Arafat'ın hareketi Han Yunus'ta da, şehrin başlıca ailelerinden birinin üyesi olan Doktor Zekeriya el-Aga'nın bağlantılarına güvenir.

Halk Kurtuluş Güçleri (HKG) Ziyad el-Hüseynî'nin yitirilmesinin üstesinden gelmeyi başaramaz ve faaliyetleri düşüşe geçer. 1972'deki Ekim ve Kasım ayları boyunca HKG üç el bombası atılması, iki çatışma ve iki patlayıcı saldırıyı üstlenir sadece. Birçok militan HKG'yi terk

ederek el-Fetih'e katılır⁵¹⁹ ve bu birleşme, artık Beyrut'a yerleşen Nahid er-Reis tarafından da yönetilir. Filistin Halk Kurtuluş Cephesi (FHKC) ise, ele geçirilemez Muhammed el-Esved'le, işgalciden kurtulmak için yaptığı kurnazlıkların efsanesiyle daha da büyüyen "Gazze'nin Guevara'sıyla" büyük ölçüde özdeşleşmiş durumdadır. İsrail ordusu ailesini ve kendisini, Şati mülteci kampındaki evini yıkarak cezalandırmak istediğinde, Esved komşularına şekerlemeler dağıtarak, hayıflanmak yerine onları keyif almaya davet eder ve Tsahal'a yönelik bu sembolik meydan okuma büyük ses getirir. Fakat "Gazze'nin Guevara'sının" kaçış serüveni 9 Mart 1973'te sonuna yaklaşır; bir pusu sonucunda, iki FHKC gerillasıyla birlikte, Gazze şehrinin kıyı mahallesinde hayatını kaybeder.

Yaşanan şok, bütün fedayin gruplarında o kadar büyük olur ki el-Fetih Kahire'deki radyosunu 12 Mart 1973'te, bütün FKÖ adına Gazze direnişine devam etme çağrısı yapması için George Habaş'ın hizmetine sunar⁵²⁰. Bir ay sonra, İsrail komandoları Beyrut'un tam ortasında, aralarında Gazze'deki silahlı mücadelenin öncülerinden olan Yusuf en-Nacar ve Kemal Advan'ın olduğu el-Fetih'in üç yöneticisini ortadan kaldırır. Tshal'in tetikçileri el-Fetih'in işgal altındaki topraklardaki örgüt yapısı ile ilgili belgelere el koyduğundan durum daha da vahimdir⁵²¹. Şimdiye kadar eğitimci paravanını korumayı başaran Saftavi cezaevine konur ve beş yıl yatar. Bu arada el-Fetih'in üzerindeki baskılar artar. İsrail 1973'te Ürdün'e sürgün göndermenin artık faydalı olmadığını düşünür, oysa 1972'de 47 Gazze sakinini daha Araba Vadisi üzerinden sürmüştü⁵²². Fedayin örgütlenmelerinin çözülmesi milliyetçi alanın, ya sivil topluma ait kişilikler ya sendika ya da dernek faaliyetleri içinde yer alan komünist militanlar tarafından ele alınmasına yol açar⁵²³.

Bütün taraflar Raşid Şava'nın Ürdün seçeneğini reddetme konusunda anlaşsa da, 1967'den beri işgal edilmiş topraklarda, tarihî olarak Gazzeli komünistlerin desteklediği bir Filistin devleti perspektifi hususunda bölünmüş durumdadırlar. el-Fetih Filistin'in tamamının kurtulmasından farklı olan her çözümle kamusal olarak mücadele eder, fakat kendi içinde de böylesi bir toptancılığın ters etkisini de tartışır. FHKC ise kendi tarafında silah bırakmama konusundaki kesin tavrını, onları "Arap reaksiyonerlere" yöneltme pahasına da olsa korur. George Habaş durumu çok net ifade eder: "Siyasi bir uzlaşya varılsa dahi, direniş Gazze'de

ya İsraili işgalcilere, ya Gazze'ye dönen herhangi bir reaksiyoner rejime karşı ya da siyasi bir hesaplaşmanın ürünü olan reaksiyoner bir "Filistin devletine" karşı mücadele etmek üzere varlığını sürdürmelidir⁵²⁴. Bu türden böbürlenmelerin karşı ucunda yer alan Gazzeli milliyetçi şahsiyetler, İsrail yönetiminin baskılarına ve Ürdün yanlısı kliyentalizme karşı çok yönlü bir karşı duruş sergilemeye çalışırlar.

DİRENİŞİN İLERİ GELENLERİ

1962'de Gazze Yasama Meclisi'nin başkanı ve 1964'te FKÖ yönetiminin kurucu üyelerinden biri olan Doktor Haydar Abdüşşâfi, 1967'den itibaren sivil ve silahlı direnişin farklı bileşenleri arasında kalıcı bir uzlaşının mimarı olarak ağırlığını hissettirir. İşgal otoritelerince taciz edilen, Sina'ya sürülen Abdüşşâfi, 1969'dan itibaren Raşid Şava'nın Hayır Derneğini Gazze'de bir Kızılay derneği kurarak bertaraf etmeye çalışır. 1970'teki "Kara Eylül" sırasında Ürdüne sürülmesi ise milliyetçi duruşunu daha da artırır. General Pundak Kızılay'ın kurulmasını ancak 1972 yazında kabul eder ve Abdüşşâfi ücretsiz bir dispanser ve sağlık hizmetleri dışında, bu çerçevede bir halk kütüphanesi ve tartışma alanları da yaratır.

Abdüşşâfi'ye bu girişimde, başka bir milliyetçi mücadele emektarı olan ve hem 1956'da hem de 1967'den sonraki işgallerde Gazze'nin İsrail zindanlarıyla tanışmış olan Musa Saba eşlik eder. Abdüşşâfi ve Saba'nın ortak bir yönü de Mısır idaresi karşısında hiçbir zaman Filistin kimliğini ifade etmekte çekinmemiş olmalarıdır. Gazze'nin İslâmî mirasının en prestijli ailelerinden birinden gelen bir kişi ile en saygın Hristiyan tüccarlardan birinin oğlunun Kızılay'ın başında bir araya gelmesinin sembolik değeri çok büyüktür. Onların yanında, Gazze Belediye Meclisi'nin eski bir üyesi Fayez Ebu Rahme de bulunmaktadır. Milliyetçi tutukluların müdafaalarıyla tanınmış biri olarak kendisine "Filistin Devriminin avukatı"⁵²⁵ lakabı verilmiştir.

1964'ten beri Gazze Kadınlar Birliği'nin başkanı olan Yusra Barbari de Kızılay'ın kurulmasına ve ayağa kaldırılmasına katılır. Barbari birçok yönden Filistin milliyetçiliğin kadın önderlerinden biridir. FKÖ çalışmalarında Gazze delegasyonunun başı olur ve bu çalışmalar 1965'te Filistinli Kadınlar Genel Birliği'nin kurulmasıyla sonuçlanır. Barbari bu

vesileyle Ebu Cihad'ın eşi İntisar el-Vezir'le işbirliği yapar (İntisar Gazze kökenli olsa da fedayin liderle sürgün hayatı yaşamıştır). Yusra'nın kardeşi Filistin davasının büyük savunucularından Kemal Barbari Haziran 1967'de Gazze işgali sırasında kaybolur, cesedi hiç bulunmamış olsa da direniş "şehidi" kabul edilir⁵²⁶. Yusra Barbari İsrail otoritelerinin bir dizi eziyetine ve mahkûmiyetine maruz kalır ve 1974'te Gazze Şeridi'nin dışına çıkması yasaklanır. Baskı ve sınır dışı edilmeler sonucunda yaşı 25-49 arasındaki nüfusun içindeki erkeklerin oranını % 41'e düştüğünden kadın örgütlenmesi daha da önem arz etmektedir⁵²⁷.

Abdüşşâfi silahlı direniş başarısızlığından ders çıkarır ve bundan sonra Filistin'in kendi kaderini tayin ortak teması üzerinden mümkün olan en geniş yelpazeyi bir araya getirmeye çalışır. Bu şekilde Han Yunus'un (Süleyman el-Astal') ve Refah'ın (Fethi Saleh) atanmış belediye başkanlarını, konuyla ilgili BM genel sekreterine Temmuz 1973'te, Batı Şeria ve Gazze'nin ileri gelenleri tarafından yazılan açık bir mektupta bir araya getirir⁵²⁸. Arafat'ın her türlü "iç yönetim"⁵²⁹ biçimine karşı aldığı tedbirlerin bilincinde olan komünist militanlar, kendi inisiyatifleriyle Ağustos 1973'te Batı Şeria ve Gazze'de kurulan Filistin Millî Cephesi'nin (FMC) FKÖ'yle bütünleşmesi konusunda ısrar ederler. Yine burada da Filistin'in kendi kararlarını kendisinin almasına vurgu yapılmaktadır.

Ekim 1973'teki İsrail - Arap savaşı (İsrailliler için "Kippur Savaşı", Araplar için "Ramazan Savaşı"), Mısır ve Suriye ordusunun başlangıçtaki başarılarına rağmen, ABD'nin hava köprüsüyle desteklenen İsrail'in yeni bir zaferiyle sonuçlanır. Askerî seçenek işgal altındaki topraklarda yaşayan Filistinliler için her zamankinden daha gerçekçi görünür; Filistinlilerin artan baskıları, Haziran 1974'ten önceki hep ya da hiç mantığıyla bağlarını koparan FKÖ'nün tarihsel gelişiminde rol oynar. Gerçekten de Yaser Arafat'ın merkez yönetimi, "halkımız için bağımsız, millî ve mücadeleci bir otoritenin Filistin topraklarının özgürleşen her parçasında kurulmasını"⁵³⁰ hedef olarak belirler.

George Habaş ise vazgeçme olarak gördüğü her şeye karşı ayaklanır ve FHKC'sinin etrafında FKÖ'nün yeni yönelimine karşı gerçek bir "ret cephesi" oluşturur. Fakat Arafat Filistinli radikaller nezdinde kaybettiğini,

* Astallar geleneksel olarak Han Yunus'un, Agalar ve Faralarla üç büyük ailesinden birini oluşturur.

uluslararası sahnede büyük ölçüde telafi eder: Ekim 1974'te Rabat'taki Arap zirvesi FKÖ'yü "Filistin halkının tek ve meşru temsilcisi"⁵³¹ olarak onaylar; bir sonraki ay ise FKÖ, BM'ye gözlemci olarak kabul edilir ve lideri Genel Kurul kürsüsünden seslenerek üyelerin Filistin halkının "kendi toprakları üzerinde egemen ve bağımsız bir ulus olarak kalmasını"⁵³² sağlamalarını ister.

FKÖ'nün böylesi bir atılım göstermesi Gazze'de, Amman'ın olduğu kadar "ret cephesi" radikallerinin de aleyhine, Haydar Abdüşşâfi'nin sivil direnişine yarar. Kızılay'ın başkanı, Münir er-Reis'in ölümünden (Mart 1974'te) ve Faruk el-Hüseyni'nin Kahire'ye yerleşmesinden bu yana milliyetçi kampa hâkim durumdadır. Raşid Şava, Ürdün üzerinden verdiği "izinlerin" temel önemde olmaya devam ettiğini fakat Gazze Şeridi'nde Ürdün'ün gerçek temellerinin olmamasının yerini tutmayacağını anlar. Vatansever bir söylemle belediye işlerine geri dönmeye hazırlanır fakat geçmişteki "Birleşik Arap Krallığı" için gösterdiği coşkudan çok uzaktır.

Şava, görevinden alındıktan üç yıl sonra İsrail tarafından tekrar belediye başkanlığı görevine geri getirilmeyi 22 Ekim 1975'te kabul ettiğinde, "Gazze'nin Arap karakterini korumayı ve bilgisiz bir İsrail subayının işleri idare etmesine müsaade etmemeyi"⁵³³ taahhüt eder. Milliyetçi akım "Hacı Raşid'e şüpheyle baksa da işgalci tarafından atanmasının, altı ay sonra Batı Şeria'da FKÖ yanlısı belediye başkanlarının seçilmesiyle aynı zeminde yer aldığına inanmış gibi yapar. Şeyh Hazandar'ın Belediye Meclisi'ne girmesi her hâlükârda el-Fetih'in Şava'ya örtük desteği niteliğindedir.

Abdüşşâfi'nin Kızılay'ı 1976'da Gazze'deki milliyetçi hareketin büyüdüğü yer olur. Yusra Barbari kurduğu Kadın Birliğinin inisiyatiflerini artırır (özellikle iş dünyasında kadınlar aktif nüfusun sadece onda birini temsil ediyor), Fayez Ebu Rahme siyasi tutuklulara daha iyi hukuki yardım sağlamak amacıyla Gazze Barosu'nu kurar ve Musa Saba daha çok YMCA* adıyla bilinen ve her türden inanca sahip Filistinlileri bir araya getirerek yaz kampları ve güncel seminerler düzenleyen Genç Hristiyanlar Derneği'ni kurar. Lübnan çatışmasının çalkantıları, özellikle de Ağustos 1976'da Tell Zaatar Kampı'ndaki Filistinli mültecilerin

* Young Man Christian Association (YMCA).

kuşatılması ve katledilmesi Gazze Şeridi'nde derin bir üzüntü uyandırır. O zamanlar Suriye ile FKÖ arasındaki şiddetli kriz, Yaser Arafat ile Kral Hüseyin arasında gecikmeli ve zorunlu bir barışmayı beraberinde getirir. Bu yeni durum Raşid Şava'ya milliyetçi kampa doğru kararlı bir adım atma imkânını verir: Eylül 1977'de Haydar Abdüşşâfi, Fayez Ebu Rahme ve Yusra Barbari'yle birlikte işgal altındaki topraklarda, FKÖ'nün yönetimi altında bağımsız bir Filistin devletinin kurulması yönünde bir bildiriye imza atar. Ürdün seçeneği Gazze'de beş yıl sürmüş olur.

BU SÜRE BOYUNCA

Buna rağmen Gazze'de, bölgedeki genel eğilimin aksine, Ürdün'le bağlarını sabırla sürdüren siyasi bir güç bulunur: Bu güç Nasır'ın 1966'daki son baskı dalgasıyla kıyıma uğrayan ve İsrail işgaline karşı pasif kalmayı tercih eden Müslüman Kardeşler'dir. Ahmed Yasin*, kendini Gazze'deki birimin başına geçirerek düşük profilini korumaya mahkûm eder. 1936'da günümüzdeki Aşkelon'a yakın bir yerde doğan Yasin Gazze Şeridi'ndeki mülteci kamplarında büyümüş olan genç cemaati etrafında toplar: Aileleri Yubna kökenli olan Abdülaziz Rantisî ve Musa Ebu Merzuk'a (ilki Han Yunus Kampı'nda büyür, ikincisi Refah Kampı'nda) kısa süre sonra İbrahim Makadme ya da İsmail Ebu Şeneb katılır. Erken yaşta kötürüm kaldığından tekerlekli sandalyeye mahkûm olan Yasin ihtişamlı bir eğitim almaz (sadece Mısır'daki Ayn Şems Üniversitesi'nde bir sene Arapça ve İngilizce görür) fakat Şati Kampı'ndaki muteber yaşam tarzına saygıdan dolayı "şeyh" olarak anılır.

Yasin Gazze Şeridi'nde, Mısırlı Müslüman Kardeşler'in 1966'da Nasır'ın emriyle asılan "şehidi" Seyyid Kutub'un eserlerini yayar⁵³⁴. Hem öğretmen hem imam olan engelli şeyh, tiz sesiyle tek bir cümlede özetlenebilecek keskin görüşler ileri sürer: Filistinliler Filistin'i yeterince Müslüman olmadıkları için kaybettiler, inancın kaynağına ve günlük farzlara dönerek topraklarını ve haklarını bir gün geri alabilirler. Böylece her türlü milliyetçi angajman, bu ahlak perspektifine göre günahkâr

* 3 yaşından beri öksüz kalan Ahmed Yasin ve altı erkek kardeşi anneleri tarafından büyütülür. 1952 yılında yaşadığı bir spor kazasında omuriliği zedelenir ve zamanla her türlü hareketini engelleyecek kadar ilerler.

bir kayma anlamına gelecektir. el-Fetih'i kurmak için Müslüman Kardeşler'i terk eden Ebu İyad ya da Ebu Cihad ile aynı yaşta olan Yasin, Gazze'nin rakip muteberleri olan Raşid Şava ya da Haydar Abdüşşâfi'ye göre de bir nesil daha küçüktür. Fakat o da zamanının gelmesini bekler ve fedayinlerin mağlubiyetinden sonra da geldiğini düşünür.

7 Eylül 1973'te Şeyh Yasin, oturduğu yerin yakınındaki Cura eş-Şems Camii'nin açılışını yapar. İsrail valisi Mısırlı selefinden İslâmî işlerin idaresini devraldığından⁵³⁵ anlamlı bir şekilde Gazze'deki törene katılır⁵³⁶. Bürokratik formalitenin ötesinde bu hareket açık ve net olarak siyasidir: İşgal otoriteleri Filistinli mültecileri FKÖ'den caydıracak aşırı dinci bir hareketi desteklemek isterler. Şeyh Yasin'e gelince, "firavun" Nasır'ın memurlarına karşı takındığı temkinli hukuki zeminden sapmaz: Bu yeni cami "İslâmî Mucammanın" vitrini hâline gelerek bütün Gazze Şeridi'nde örgütlülüğünü geliştirir, konferanslar düzenler, İslâm eserlerini yayar, çocuk kreşleri kurar, okul eğitimine destek dersleri düzenler⁵³⁷.

Yasin ve Rantisî'yle birlikte Mucamma, Mahmud Zahar, İbrahim el-Yazuri ya da Abdülfettah Duhan gibi kararlı aktivistlerce de canlı tutulur⁵³⁸. Müslüman Kardeşler'in yatırımı, aile ve eğitime özel bir vurguyla zamana yayılarak halk kesiminin isteklerine de uyar. Vurgu "bilinçli Müslüman bireyin" eğitimine yapılırken "yalanın ve ihanetin dili olan siyaset"⁵³⁹ ise itibarsızlaştırılır. İslâm'ın üstünlüğünün yüceltilmesi Yahudilere ve diğer inançsızlara karşı en nihayetinde zafere ulaşılacağını hatırlatma imkânı verir ve askerî işgalin onur kırıcılığını da süblimleştirir. Körfez'deki Gazzeliler, on sene öncesinde büyük ölçüde milliyetçi söyleme katılırken artık bu İslâmî uyanışa (*sahve*) cömert bir gösterişle dâhil olurlar.

Mucamma 1976'da Kuran eğitim kursu açar fakat sosyal hatta sportif faaliyetleri tanımlamalarının çok ilerisine geçerler. Müslüman Kardeşler aynı yıl bu kurumu hayır amaçlı bir kurumla tamamlar: Şeyh Yasin'in yakını, mühendis İsmail Ebu Şeneb, Gazze imamlarından Ahmed Bahar'ın da yardımıyla İslâm Cemiyeti'ni (*Cem'iyetü'l-İslâmiyye*) kurarlar⁵⁴⁰. Bu cemiyet aynı zamanda Şati Kampı'nda, kampın camisinin imamı Halil el-Kavka'nın yönetiminde bir dispanser kurar⁵⁴¹. 1978'de benzer bir

* *el-Mücemme'u'l-İslâmî* hem "İslâm merkezi" hem de "İslâm birliği" olarak çevrilebilir. Aslında Arapçadaki *mujamma'* hem şebeke hem de merkezileşme fikrine gönderme yapar; zaten idari ya da sanayi bir "entegre tesisi" ifade etmek için de kullanılır.

örgütlenme olan İslâmî Davet Cemiyeti (*Cem'iyetü's-salahi'l-İslâmiyye*) Deyr el-Belah'ta bir UNRWA eğitimcisi olan Ahmed el-Kürd'ün yönetiminde kurulur. Bu İslâmcı hareketin siyasi eğilimi dinî figürlerin Şeyh Yasin, Bahar ve Kavka'dan ibaret olmasıyla kendini belli eder: Rantisî ve Zahar doktordur, Ebu Şeneb ve Ebu Marzuk mühendis, Yazuri eczacı, Makadme dişçi, Kürd ise öğretmendir.

1969 yılında sayıları elliye bulmayan⁵⁴² Gazze Şeridi'nin Müslüman Kardeşler'i, zamanla sayılarının hızla arttığını görecektir. İslâmcı örgütlenmenin kurallarına göre bölgenin beş sektörünün temsilcisi olan yedi kişilik bir "yürütme konseyi" ya da "büro" tarafından yönetilirler (*meclisü's-şûra*): Bu kesimler Gazze, Han Yunus, Refah, Kuzey (Beyt Hanun, Cebaliye ve Beyt Lahya) ve Merkez'dir (Deyr el-Belah, Nuseyrat ve Meğazi)⁵⁴³. Ebu Merzuk ve bir bakıma Rantisî, Ebu Şeneb ya da Makadme, Mısır'daki eğitimlerinden Kahire'deki Müslüman Kardeşler'le bağlantıyı korumak için faydalanırlar. Fakat Sina'nın işgal edilmesi Mısır'la olan iletişimi kayda değer bir şekilde zorlaştırır ve İslâmî yapıyı 1967'den beri daha kolay erişilebilir olan Ürdün'e yönelmek zorunda bırakır. Şeyh Yasin'in müritleri de bu şekilde Amman'daki ana kola bağlı olan Batı Şeria'daki Müslüman Kardeşlere yaklaşır.

Dolayısıyla Ürdün, Müslüman Kardeşler'in özgürce hareket edebildikleri tek Arap ülkesidir ve buna karşılık Müslüman Kardeşler de koşulsuz bir şekilde Nasır'a ve FKÖ'ye karşı Kral Hüseyin'i desteklerler. Keza yine Müslüman Kardeşler 1950'de, Ürdün'ün Batı Şeria'yı ilhak etmesini onaylar ve Ürdün nehrinin her iki yakasındaki krallıkların birleşimiyle kendi yapılarını örtüştürürler. Ürdün'deki Müslüman Kardeşler üyelerinin büyük bir kısmı çoğunlukla Filistinli olduğundan bu durum Şeyh Yasin'in taraftarlarıyla daha da yakın bir işbirliği kurulmasını kolaylaştırarak Gazze'deki İslâmcılara Amman'da ve daha ötesinde Körfez'de yeni bağlantılar için kapı açmış olur. 1951 doğumlu, Refah'taki bir mülteci kampında büyüyen Bir Zeyt Üniversitesi'ne kayıtlı olan, Müslüman Kardeşler'in öğrenci militanı Fethi Şikaki, 1969'dan 1974'e kadar Gazze'deki İslâmcılarla Batı Şeria'dakiler arasındaki bağlantılara katkıda bulunur⁵⁴⁴. Resmî olarak Müslüman Kardeşler Gazze'de mevcut değil ve bu nedenle de ağlarının güçlendirilmesine zarar verebilecek her

türlü iddialı beyandan sakınırlar. Zaman kendi lehlerine işler ya da en azından böyle olduğuna inanırlar.

FHKC, Gazze'deki İsrail "ajanlarının" ölümcül avında hiçbir zaman İslâmcı militanları söz konusu etmez çünkü işgalciyle doğrudan işbirliği yapmadıkları gibi asıl olarak tümüyle siyasi bir bakış açısı bu sosyal faaliyete karşı Filistinli radikallerin tavır almasına engel teşkil eder. Burada söz konusu olan ne hoşgörü ne de anlayıştır, daha ziyade kayıtsızlık ve görmezden gelme karışımı söz konusudur. Bunun sonucu olarak da, Müslüman Kardeşler'in direnişi boykot etmelerine rağmen işgalin ilk on yılında İslâmcılarla milliyetçiler arasındaki ilişkiye hiçbir olumsuzluk gölge düşürmez. Sadece her zaman açık görüşlü olan Haydar Abdüşşâfi Kızılay'ın bölgedeki şubeleri sayesinde Şeyh Yasin'in müritlerinin gücünün arttığını tespit eder.

Kolonileştirmeye karşı mücadele de milliyetçi akımın belirgin önceliklerinden biri değildir çünkü kelimenin tam anlamıyla işgalin ikincil ve sonuç olarak kısıtlı bir yönü olarak ortaya çıkıyor. Gazze Şeridi'nde 1977'de sadece dört Yahudi kolonisi olduğu doğrudur; bunların hepsi de askerî amaçlı *nahal* olarak işlev görürler* ve nüfus yoğunlukları düşüktür. Hâlbuki Batı Şeria, Golan ve Sina sırasıyla 48, 25 ve 12 koloni barındırır (aralarından toplam 15'i de, yani beş koloniden birinden daha azı *nahal*'dir: *Nahallar* genelde kibutz ya da moshav olmadan önceki temel yerleşimleri temsil ederler⁵⁴⁵).

Bölgedeki ilk koloni sembolik olarak Ağustos 1970'te, 1946-1948'deki yerleşim alanı üzerine kurulan Kfar Darom'dur. Meğazi Kampı'nın güneyinde bulunan bu kamp, koloninin dinî eğilimleriyle uyumludur ve hiçbir tarım arazisine sahip değildir. Bir sonraki yerleşim Netzarim, Herut'a bağlıdır ve Şubat 1972'de Gazze'nin güneyinde Ebu Medyan kabilesinin el konulan toprakları üzerine kurulur. Bu kampın ancak bir kısmı tarıma ayrılır, tıpkı üç ay sonra Han Yunus ile Refah arasına kurulan İşçi Partili Morag kolonisi gibi. Mayıs 1973'te ise Deyr el-Belah ve Han Yunus arasında gün yüzü gören, seracılık projesiyle Katif kolonisi olur. Böylece bu noktasal yerleşimler halka ve bölgenin alanına, Gazze

* *Nahal* İbranicede "Savaşçı öncü gençlik" (*Noar halutzi lohem*) anlamına gelir ve genç gönüllülerin askerlik hizmetini yapabilecekleri, kibutzun Tsahal içine dâhil edilmiş bir biçimine tekabül eder.

Şeridi'ni Yahudi kolonileriyle birbirinden ayıran beş bölgeye bölmek isteyen Şaron'un iddialı projelerinin aksine, çok ağır gelmez.

*

* *

Moşe Dayan Ekim 1973'teki savaştan sonra Savunma bakanlığını terk eder fakat, Gazze'de görevinden çok daha sonrasında da devam eden "açık kapı" politikasının başarısından ötürü kendisiyle gurur duyabilir: Fedayin dalgasının en yoğun olduğu 1971'de, İsrail'de çalışan Gazze sakinlerinin sayısı 6.000'in altına düşerken 1973'ten itibaren 25.000'e, 1974'te 42.000'e ve 1977'de 53.000'e yükselir⁵⁴⁶. Bu rakam, işsizliğin hâlâ yüksek olduğu Gazze Şeridi'ndeki ücretli sayısının yarısından fazlasına denk düşer. Gazzeli işçilerin aldıkları ortalama ücret İsraili meslektaşlarının ancak yarısına denk düşse de⁵⁴⁷ İsrail'e bu kitlesel iş gücünün aktarılmasıyla ortaya çıkan görece refah insanların zihniyetini ve yaşam biçimlerini değiştirir⁵⁴⁸.

1967'den önce geçerli olan Mısır pazarına yönelik Gazze "serbest bölgesi" modelinin yerine işgal otoriteleri tekelleri Pazar* ve niteliksiz işçi deposunu getirirler ve bütün bunlar İsrail ekonomisinin yararına olur. İsrail'de çalışan Gazze sakinleri de aslında birbirinden çok farklı statülere sahip üç kategoriye ayrılırlar: Aralarından sadece üçte biri aslında Gazze Şeridi'nde resmî olarak bulunan dokuz İsrail ajansı aracılığıyla işe alınmışken, diğer üçte birlik kısım da, beyan ettikleri ücretleri üzerinden yapılan sosyal güvenlik kesintileri nedeniyle görece bir yasallık içinde çalışırlar. Son olarak da yasal olmayan taşeronlara gelince, onların ödemeleri nakit yapılır ve İsrail metropollerinde açık "pazarlarda" günlük olarak işe alınırlar⁵⁴⁹.

Turunç ihracatı olduğu gibi Arap dünyasına genel geçişler de, Sina üzerinden imkânsız hâle geldiklerinden, keza Körfez'deki göçmenlerin transferleri de Ürdün'le olan ilişkilerin bahtına kalmış durumdadır. Gazze Şeridi'nin bu çok yönlü bağımlılığı halkın bölgesel sahnedeki faklı gelişmelere karşı hassasiyetini ve korumasızlığını arttırırken toplumsal katmanların tümü siyasileştirir. Yine burada da, 1956'daki İsrail işgali sırasında uygulanan farklı bastırma süreçleri, şehirlerde ve mülteci kampalarında ortak bir milliyetçi cephe oluşturana dek derinleşmeyi sürdürür.

* 1968'den 1978'e kadar Gazze Şeridi'ne İsrail'den ithalat oranı % 72'den % 91'e çıkar.

Sivil direnişin öncü isimleri her ne kadar şehirli ileri gelenler olsalar da, kamp sakinleri 1973'te fedayin hücrelerinin küçültülmesinden sonra hâlâ aktif kalabilen bir iki hareketin içinde büyük ölçüde yer alırlar.

İsrail'in Gazze'yi işgalinin ilk on yılı, çok net olarak iki eşit döneme ayrılır; önce 1972'ye kadar FKÖ gerillalarının yükselişi ve ortadan kaldırılması, ardından sivil direnişin bire bir mücadele ettiği Ürdün seçeneğinin belirmesi ve sonuç olarak 1977'de ortadan kalkması. Fakat 1971'de doruğa çıkan İsrail baskısının şiddeti daha sonrasında da devam ederek Gazze Şeridi'nde kalıcı hasar bırakır: Milliyetçi akım böyle bir kan kaybını hiçbir zaman tümüyle telafi edemez ve öncü karakterini, Batı Şeria'ya devreder. Burada 1976 Nisan'ında seçilen belediye başkanları FKÖ lehinde seferberliklerini yürütürler. Müslüman Kardeşler ise İsrail karşıtı direnişine vurulan darbelerden, ağlarını örmek ve köklerini salmak için ustaca yararlanırlar. Fakat kısa bir süre sonra Orta Doğu'daki kozları altüst edecek olan Ürdün değil Mısır olacaktır.

ONUNCU BÖLÜM

Başkalarının barışı

Ocak 1977'den beri Beyaz Saray'a yerleşmiş olan Demokrat Başkan Jimmy Carter, Arap - İsrail meselesinin tamamen çözülmesi için hemen tavır alır. Bu noktada kendinden önceki Cumhuriyetçi seleflerinin aşamalı yaklaşımından ayrılır; bu yaklaşım Henry Kissinger'ın "mekik diplomasisi mantığı" doğrultusunda, İsrail ile komşuları arasındaki ikili anlaşmalara önceliği vererek çatışmanın Filistin boyutunu hiçbir zaman ciddi olarak hesaba katmadı. Carter ise aksine, Filistinliler için bir vatan (*homeland*) perspektifini savunarak altmış yıl önce Balfour Deklarasyonu'nda, Filistin'deki ulusal Yahudi yurdu (*home*) için kullanılan terimin benzerini kullanır.

Bu yeni ABD vizyonu daha Mayıs 1977'den itibaren İsrailli İşçi Partililerin seçim mağlubiyetine takılır; bu parti bağımsızlıktan beri ilk kez hükümetin yönetimini kaybedip Menahem Begin'in etrafında kurulan sağ koalisyon Likud'a devretmiştir. Altı Gün Savaşı sırasında Moşe Dayan'ın genelkurmaylıktaki yardımcısı olan Ezer Weizman Savunma bakanı olurken Dayan ise İşçi Partisi'ni terk edip İsrail diplomasisinin başına geçer. Ariel Şaron da Tarım bakanlığını elde ederek işgal altındaki topraklardaki kolonileşmeyi yaymayı hedefler. Gazze Şeridi'nin güneyinde, Yamit kolonisi ve "Refah'ın yüksekliklerindeki" Pithat Rafiah olarak anılan Sina'nın kuzeydoğu ucundaki kompleksin çevresi için ön-görülen yerleşim alanlarını da iki katına çıkarmak ister.

Genel olarak Başbakan Begin “İsrail toprağı” (Eretz İsrail) üzerindeki, yani manda altındaki Filistin’in tamamındaki Yahudi yerleşimlerinin sınırlandırılmasını reddeder. Likud artık Batı Şeria’dan değil “Samarıya Yahudiyesi”nden söz ederek, salt Ürdün’ün kendisinin ise artık Filistin Devleti’nin tek temsilcisi olarak düşünüldüğünü belirtir. İsraili İşçi Partililerin “Allon Planı”ndan beri önemsedikleri Ürdün seçeneğı ise artık gündemde değildir. Buna karşın, 1970’te Nasır’dan sonra gelen Enver Sedat, 1973’te silahla elde edemediğı Sina’daki Mısır topraklarını müzakereyle elde etmeyi umar. Fas Kralı II. Hasan, İsrail ile Mısır arasındaki ilk temaslar için 1977 yazı boyunca gizli ara buluculuk yapar.

Başkan Carter ise bu arada genel tavrını sürdürür ve 1 Ekim 1977’de Sovyet meslektaşısı Leonid Brejnev’le ortak bir bildirmede, İsrail’in 1967’de işgal ettiği topraklardan çekilmesi ve “Filistin halkının meşru haklarının güvence altına alınması⁵⁵⁰” lehinde beyanda bulunur. Bu bildirme İsrail’de infiale yol açar ve Sedat, ülkesinin ikili bir süreçte herhangi bir uluslararası konferansta elde edeceğinden daha fazlasına sahip olacağından emin olduğundan, 19 Kasım’da Kudüs’e giderek şansını zorlamaya karar verir. Ertesi gün Knesset’in önünde yaptığı konuşmada Filistin halkının bir devlete sahip olma hakkını ifade eder fakat ne FKÖ’den ne de Gazze’den söz eder (oysa Batı Şeria’ya yer verir). Begin cevabında Eretz İsrail üzerindeki her türlü toprak bölüşümünü reddeder. 21 Kasım’da Sedat, aralarında Belediye Başkanı Raşid Şava’nın bulunduğu dört Gazzeli ileri geleni Kudüs’te ağırlar fakat görüşme görüntüden ibaret kalır.

CAMP DAVID’İN REDDİ

Suriye, Irak, Libya ya da Filistinli “ret cephesi” anında Mısır cumhurbaşkanını “ihanelle” mahkûm ederken Yaser Arafat benzer kelimelerle kendini ifade etmek için uzun bir süre bekler. Sedat Kudüs’e gitmeden önce kendisine İsrail’in Gazze’den çekilmesi için müzakereyi önerir fakat bu öneri FKÖ liderinin nazarında her açıdan yetersiz görülür⁵⁵¹. Arafat Mısır cumhurbaşkanının Knesset önündeki konuşmasındaki eksiklikleri değerlendirir fakat bir yandan da tarihi bir fırsatı kaçırmaktan endişe eder. Bu dalgalanma, Aralık 1977’de Kahire’de Şeyh Hazandar’ın başkanlığında Gazzeli şahsiyetlerin bir delegasyonun örgütlenmesinde

hissedilir; birçok milliyetçinin sonradan kopmasıyla delegasyon zayıf kalır⁵⁵². Sonuç olarak Arafat FKÖ'yü Mısır'a karşı açık bir muhalefetin içine sürükler, karşılık olarak Mısır Filistin yurttaşlarına sağlanan bütün kolaylıkları askıya alır. Böylesi bir dikta, her sene birinci sınıfa 1.500 yeni kayıt güvencesinin verildiği Mısır Üniversitelerine erişimden mahrum kalan Gazzeli öğrencileri vurur özellikle⁵⁵³.

Başkan Carter FKÖ'nün barış müzakerelerinden kendi isteğiyle çekildiğini düşünür ve 1978 yılının büyük bir bölümünü bir İsrail - Mısır anlaşmasını sağlamakla geçirir. Öncelikle Şubat ayında Sedat'ı, Mart ayında da Begin'i, Camp David'deki konutunda ağırlar fakat İsrail'in kolonilerini, Sinadakilere bile geri çekmeyi reddetmesi, Mısır'ın ise sembolik de olsa, Filistin kanadı için imtiyaz talepleriyle karşı karşıya kalır. Temmuz'da Kahire, Washington'a İsrail'in işgal altındaki topraklardan geri çekilmesi için bir plan önerisi teslim eder; buna göre güvenlik Ürdün (Batı Şeria'da) ve Mısır (Gazze'de) tarafından "Filistin halkının serbestçe seçtiği temsilcilerle işbirliği içinde⁵⁵⁴" sağlanacaktır. Begin, Eretz İsrail'in en ufak bir parçasının terk edilmesini reddeder ve sadece Batı Şeria ve Gazze'nin özerk yönetimine rıza gösterir. Amerikan diplomasisi çıkmazdan kurtulmak için bu özerkliği, Filistin topraklarının statüsüyle ilgili kesin karara varmadan önce, beş yıllık bir ara dönem olarak görmeyi önerir. Bu formül Camp David'de 5 Eylül'den 17'sine kadar Carter, Begin ve Sedat arasında süren çetin müzakerelerin merkezinde yer alır ve iki yönlü bir anlaşmayla sonuçlanır; ilki "Orta Doğu'da barış", diğeri ise ileride yapılacak bir İsrail - Mısır anlaşmasıyla ilgilidir.

Camp David'de görüşmelerin sürdüğü esnada, Jean-Paul Sartre ile Simone de Beauvoir'ın Mayıs 1967'de Mısır'a ve Gazze'ye gelişlerinin hemen ardından İsrail seyahatlerini üstlenmiş olan *New Outlook* dergisi, 5-6 Eylül 1978'de, İsrail - Filistin meselesiyle ilgili görülmemiş açıklıkta bir tartışma düzenler. Solun "güvercinleri" ile Siyonist aşırı solun karşısında, işgal altındaki toprakların diğer şahsiyetlerin yanında Haydar Abdüşşâfi FKÖ'ye bağlılığını yineler: "FKÖ'nün olabilecek en iyi liderlik olduğunu iddia etmiyoruz, hiç kimse bunu iddia edemez. Fakat FKÖ Filistin'in lideridir ve bu liderliğin, şartlar göz önünde bulundurulduğunda, demokratik bir şekilde ortaya çıktığı inancındayım⁵⁵⁵."

Gazze Kızılay'ının başkanı, İsrail ve Filistin devletlerinin her ikisinin de varlığından yana olduğunu ve müzakerenin Filistin'in sınırlarıyla

ilgili olması gerektiğini belirtir: bu yeni devlet, geri dönme hakkından yararlanmak isteyen Filistinlilerin tamamını kapsamaya yönelik olarak, Abdüşşâfi'ye göre fiziksel olarak Batı Şeria ve Gazze'yle sınırlı kalamaz. Fakat hemen Yahudi dinleyicilerine yönelik eklemede bulunur: "Bizim Batı Şeria'da ve Gazze'de bir Filistin devletini İsrail Devleti'nin şiddetle dağıtılmasının bir aşaması olarak istediğimizi iddia ediyorsunuz. Bu türden düşünceler beslemekte haklı olduğunuzu düşünüyorum. Arap halkına güvenmiyorsunuz⁵⁵⁶." Sonuç olarak da "Filistinlilerin mağduriyet hislerini⁵⁵⁷" dindirecek tarihî imtiyazları yürürlüğe koyacak olanın da İsrail olduğu sonucunu eklemekten geri durmaz. Bu ifadeler orada mevcut bulunan İsrailli barışseverleri ikna etmekten çok uzaktır. Ve bu türden diyaloglar Mısırlıların, İsraillilerin ve Amerikalıların Camp David'de vermek üzere oldukları kararların karşı kutbunda yer alır.

Sonuç olarak Sedat, İsrail'in Sina'nın tamamından çekilmesi kararını, Knesset'te de Mısır topraklarındaki Yahudi yerleşimlerinin kaderi için oylama yapılması şartıyla elde eder. Buna karşın Begin, Ürdün ile "Filistin halkının temsilcilerinin" geçici bir idari özerkliğin yürürlüğe konması için bir araya gelmesini öngören Filistin safhası için hiçbir tavizde bulunmaz. Kral Hüseyin böyle bir süreçte yer almayı reddederken Begin İsrail'de üçlü bir vetoyu dillendir: "Yahudiye'de, Samarya'da ve Gazze Şeridi'nde" referanduma hayır, her türden Filistin devletine hayır, FKÖ'nün herhangi bir katılımına hayır⁵⁵⁸. Bu şartlarda Camp David'deki Filistin safhası bundan böyle epey zora girmiş görünür. Öte yandan, İsrail - Mısır süreci, 1972'den beri merkez komutanlığa bağlı olan Gazze Şeridi'nin tekrar güney Tsahal komutanlığının otoritesi altına girmesine yol açar.

Gazze'de, Haydar Abdüşşâfi'nin Raşid Şava'yı Eylül 1977'de dâhil etmeyi başardığı FKÖ'ye destek uzlaşısı, Camp David karşısında, hiç olmadığı kadar gündemdedir. 16'dan 18 Ekim 1978'e kadar Gazze Belediye Meclisi'nin ve Kızılay'ının başkanları, atanmış belediye başkanları, muhtarlar, Ticaret Odası yöneticileri, sendika ve dernek sorumluları, kısaca Gazze Şeridi'nde temsil yetkisi olan kim varsa, Musa Saba'nın davetiyle bir araya gelirler. Genç Hristiyanlar Derneği (YMCA), anlamlı bir şekilde bu yurtsever örgütlenmenin birleşme yeri hâline gelerek İsrail - Mısır

metnini sert bir şekilde eleştirir: “Camp David anlaşmasına göre özerklik hem anlamdan hem de içerikten yoksundur, çünkü Filistinli Arap halkın minimum taleplerini olduğu kadar haklarını bile karşılamadığı gibi, bu halkın bağımsızlık ve kendi kaderini tayin hakkını da doğru düzgün uygulamasına imkân vermemektedir. Bunun nedeni ise metnin karanlık, çelişkili ve karmaşık olmasıdır⁵⁵⁹.”

Bu “millî kongre” öyle bir etki yaratır ki, İsraili vali General Yos-sef Castel Gazze Şeridi’ndeki her türlü siyasi mitingi yasaklamaya karar verir. Bu bağlamda Kızılai’nin etkinlikleriyle birlikte milliyetçi hareketin diğer örgütlenmeleri de kısıtlanır. Bölgede tansiyon yükselirken Sedat, Begin’i Gazze’de en erken bir şekilde, bir çeşit yetki devrini yürürlüğe koyması için ikna etmeye çalışır. Yarı resmî olarak “öncelikle Gazze” nitelemesini içeren bu formül, Kral Hüseyin’in Batı Şeria’da her türlü özerkliği desteklemeyi reddettiğinin ilanı olur. Mısır’ın ısrarına rağmen, bu formül İsrail tarafında hiçbir ilgi uyandırmaz⁵⁶⁰.

Raşid Şava da bu durumda Cumhurbaşkanı Sedat’ı “bağımsız ve ege-men bir devlet kurma talebimizin gerçekleşmesinden⁵⁶¹” başka bir şeyi kabul etmeme konusunda teşvik eder. Haydar Abdüşşâfi, Camp David sürecine karşı bir araya gelen bir “Millî Eğilim Komitesi” içinde Nablus, Hebron ve Ramallah belediye başkanlarının yanında yer alır. Begin ve Se-dat arasında barış anlaşmasının 26 Mart 1979’da Washington’da imzalan-ması, merkezini Tunus’a taşıyan Arap Birliği’nden Mısır’ın dışlanmasına sebep olur. Bu imza, genel greve gidilen Batı Şeria ve Gazze’de yankı bularak ciddi olaylara yol açar. 1 Haziran’da, FHKC tarafından Mısır “komplosuna” destek vermekle suçlanan Şeyh Hazandar Gazze’de öldü-rülür. Müslüman Kardeşler’e yahut el-Fetih’e yaptığı hizmetlerin kendi-sini ölüm kararından kurtaramadığı Ömer Camii’nin imamının katli, İsrail ile “işbirliği” yapan ya da yaptığından şüphe edilenlere karşı bir şiddet sarmalını başlatır⁵⁶².

Bu korkutma ve tasfiye dalgası 1970-1971’deki yoğunlukta olmasa da, İsrail’in “özerkliğine” her türlü katılım isteğinden caydırır. Raşid Şava göz yanılmasıından ibaret bir önlemi alenen duyurur; buna göre işgal güçleri Gazze şehrini terk ederek komşu koloni Netzarim’e yerleşecek fakat bölgenin resmen “özerk” olan idaresini de kontrol etmeye devam

edecekler⁵⁶³. İsrail'in manevrası bir hayli zaman alırken Mısır'la yapılmakta olan barış anlaşması müzakerelerinde Filistin safhası iyice çıkmaza girer. Fakat bu beklenmedik şok milliyetçi tarafı hazırlıksız yakalar.

HİLAL SAVAŞI

Carter, Mart 1979'da Begin ile Sedat arasında bir anlaşmanın imzalanması için acele eder çünkü bir önceki ay Orta Doğu'da önemli bir stratejik değişim yaşanmıştır: Ayetullah Humeyni'nin İslâm devrimi, hem ABD'nin hem de İsrail'in önemli bir müttefiki olan İran şahını devirmişti. Tahrandaki artık iktidarda olan birçok İslâmcı kadro, Lübnan'daki FKÖ kamplarında eğitilmiştir ve İsrail'in İran'daki temsilcileri boşaltılıp hızlıca "Filistin elçiliğine" dönüştürülmüştür. Arafat muzafer Humeyni'yi ziyaret eden ilk şahsiyet olur ve iki lider arasındaki "bir devrimle iki devrim" sloganı Filistinli militanlar arasında çok popüler hâle gelir⁵⁶⁴. Ebu İyad, ilan edilen bu kardeşliği FKÖ ile Lübnan'daki Şii hareketler arasındaki ilişkileri güçlendirmek amacıyla ön plana çıkarır. Ebu Cihad ise Beyrut'tan el-Fetih'in işgal topraklarındaki gelişimini yönetir ve İslâm Devriminin bu başarısını FHKC ile Filistinli komünistlere üstün gelme fırsatı olarak görür⁵⁶⁵.

Gazze'deki Müslüman Kardeşler de şahın devrilmesine sevinirler, çünkü onlara göre İslâm milliyetçilerinin ya da Marksistlerin 1948'den beri yapamadıklarını yapabilecekleri⁵⁶⁶. Ürdün Nehri'nin her iki yakasında da yer alan İslâmcı örgütlenmeler, Amman'da konuşlanan merkezî yönetimin desteğini alır⁵⁶⁷ ve böylece Mısır'la bağların kopmasından etkilenmezler. Her zamanki gibi temkinli olan Şeyh Yasin, Cumhurbaşkanı Sedat'ı alenen eleştirmekten sakınır fakat Kahire'yle yaşanan krizden faydalanmayı umar: Gazze Şeridi'ndeki öğrencilerin Mısır kampüslerine erişememesi gerçekten de bölgedeki ilk yükseköğrenim kurumu olan ve Müslüman Kardeşler'in yatırım yapmayı tasarladıkları Gazze İslâm Üniversitesi'nin* açılmasına vesile olur. Özellikle şimdiye kadar

* İslâm Üniversitesi'nin kurucuları, Camp David olayına kadar Gazze'de temel bir formasyon veren Mısır'ın el-Ezher Üniversitesi'nin mevcut yerel kolunun yasal çerçevesini kullanırlar. Başlangıç finansmanı olan 150.000 doları sağlayan da, Mısır'ın askıya alındığı Ciddede bulunan İslâm Konferansı Örgütü (İKÖ) olmuştur.

İsrail yönetiminin üstü örtülü iyi niyetinden yararlanan Mucamma Ey-lül 1979'da da resmî iznini elde eder.

Vali Castel'in Camp David'e karşı milliyetçi kampanyayı etkisizleştirmek amacıyla aldığı bu karar⁵⁶⁸, Şeyh Yasin taraftarlarının şebekelerini güçlendirmelerini, hayır işleri için bağış toplamalarını ve yasal olarak finansal destek sağlamalarını mümkün kılar. Sadece Abdüşşâfi'nin Kızılay'ı artık Mucamma'yla rekabet edebilir durumdadır; Müslüman Kardeşler, belirsiz bir rekabete girişmektense Milliyetçi birliğin kontrolünü ele almayı düşünür. Güçlerinin artık böyle iddialı bir hareketi yürütebilmek için henüz yetersiz olduğunun farkındadırlar. Bu nedenle, artık el-Fetih bünyesinde yer alan Müslüman Kardeşler'in eski üyelerine yönelirler.

Esad Saftavi, Müslüman Kardeşler'i el-Fetih'i kurmak için terk eden Gazze fedayinlerinin öncülerinden biridir. Ebu İyad'ın saflarında yer aldığı mücadele eğitimi alır, el-Fetih'in Gazze Şeridi yapılanmasını 1968'den 1973'e, Beyrut'tan Kemal Advan'ın denetimi altında yönetir fakat Advan'ın öldürülmesi kendisinin beş yıl mahkûm olmasına yol açar. Serbest kaldıktan sonra Saftavi, el-Fetih'in Gazze bağlantısı görevlerini geri alır ve bu kez Müslüman Kardeşler'le köprüleri atmayı hâlâ reddeden Ebu Cihad'ın emri altındadır*. el-Fetih'in FHKC'ye attığı Şeyh Hazandar'ın öldürülmesi olayı, Ebu Cihad'ın müritleriyle Ahmed Yasin'inkilerin yakınlaşmasını hızlandırır. Yeni İslâm Üniversitesi'nin başındaki yetmişlik imam Muhammed Avad "ateistlere" karşı mücadele adına bu ilerlemecilik karşıtı ittifakı destekler⁵⁶⁹.

Kızılay'ın yürütme komitesinde yer alan Saftavi, derneğin başkanlığı için aday olmaya karar verir, oysa Abdüşşâfi 1972'den beri hiç tartışmasız tekrar seçilmiştir. Kızılay'ın dört bin üyesi Aralık 1979'da Abdüşşâfi ile Saftavi'nin iki listesi arasında seçim yapmak üzere çağırılırlar; her iki adayın sırasıyla yardımcıları Avukat Fayez Ebu Rahme ve Mucamma'dan İbrahim el-Yazurî'dir. Müslüman Kardeşler ile el-Fetih'in

* Ebu Cihad aynı zamanda, 1979'da Suriyeli Müslüman Kardeşler tarafından Hafız Esad rejimine karşı başlatılan "cihada" gizli fakat esaslı bir destek de sağlar. el-Fetih bu şekilde 1976'da Şam tarafından Lübnan'daki FKÖ'ye karşı yürütülen saldırıların da intikamını almış olur. Suriyeli İslâmcıların sığınma yerleri Lübnan'dır ve Ebu Cihad'ın şebekeleri Müslüman Kardeşler'in Ürdün koluyla yakın işbirliği içindedirler; bu durum da Filistin topraklarında ortak hareket imkânlarına yol açar. Bu süreç Hama'da, Mart 1982'de Suriye ayaklanmasının bastırılmasıyla son bulur.

kurduğu koalisyon bütünüyle seferber olur ve yoğun bir kampanya sonucunda başarıya yakın olduklarını düşünürler. Fakat oy sayımı sonrasında Abdüşşâfi'nin listesi açık ara zafer kazanır ve yürütme komitesindeki 21 sandalyenin 17'sini elde eder. Yasin'in teşvikini alan Saftavi seçim hilesi sebebiyle şikâyetini... İsrail İçişleri Bakanlığı'na yöneltir çünkü resmî olarak işgal topraklarındaki derneklerin yetkili merciidir. Bu girişim Kızılay yönetimiyle bir kriz yaşanmasına yol açarak Saftavi'nin, "komünistleri" kendisini yanlış yönlendirmekle suçlayarak, istifa etmesiyle sonuçlanır⁵⁷⁰.

7 Ocak 1980'de Mucamma militanları çok sayıda sempatizanlarını yanlarına alarak İslâm Üniversitesi'nin önünde yüzlerce kişiyi bir araya getirirler; burada Şeyh Avad onları utancı temizlemeye davet eder. İyi-ce doldurulan kalabalık kortej hâlinde Kızılay'ın tesislerine yönelerek her şeyi yakıp yıkıp yağmalarlar. Derneğin kütüphanesindeki kitapların, birçoğu da İslâmî metinlerden oluşan büyük bir kısmı alevlerin içinde yok olur. Ardından göstericiler şehre yayılır kafelere, videokasetçilere ya da içkili mekânlara saldırırlar. İsrail ordusu sadece Abdüşşâfi'nin konutunu savunmak ve ona saldırmakta kararlı olan protestocuları dağıtmak için müdahalede bulunur.

Kızılay, İsrail'i bu şiddet patlamasının "suç ortağı" olmakla suçlar-ken⁵⁷¹ İslâmcılar da işgal kuvvetlerinin Abdüşşâfi'ye sağladıkları korumayı öne sürerler. Gazze valisi olarak Yossi Castel'in hemen ardından göreve başlayan General İzak Segev, selefi tarafından Şeyh Yasin'e yapılan teşvikler konusunda çekimser kalsa da Mucamma'ya sağlanan kolaylıkların Filistinli militanlar arasında benzersiz bir huzursuzluk yaydığına da farkına varır⁵⁷². Üstelik sükûnet de sağlanmış değildir çünkü 9 Ocak 1980'de Müslüman Kardeşler milliyetçi günlük gazete *el-Kuds*'un yerel ajansını ateşe verip bir sinemayı, bir barı ve bir bilardo salonunu kepenk kapatmaya zorlar.

Kızılay'ın bünyesine sızmayı başaramayan Şeyh Yasin taraftarları, kendi toplumsal düzen emellerini halka dayatmak amacıyla güç gösterisi yapmaktan çekinmezler artık. Futbol maçları bile "İslâmîyet ile küfür arasındaki⁵⁷³" mücadelelerini sahneye koyma vesilesi olabiliyor. Diğer yandan, Abdülaziz Rantisî ve Mahmud Zahar'ın görev aldığı İslâm Üniversitesi'nde, hiçbir rakip sese fırsat vermeme kararlılığı hâkimdir. Üniversitenin öğrenci sayısının arttırılması milliyetçilerin temellerini sağlamlaştırmaya

yarar ve yönetime doğrudan bağlı olmayan tek kurum olan danışma komitesinin 13 sandalyesinden 7'si onların eline geçer. Şubat 1981'de İslâm Üniversitesi'nin yöneticileri, isimlerini belirlemiş oldukları 7 milliyetçiyi, işgal otoritelerince toplantıya çağırarak görevlerinden istifaya zorlarlar⁵⁷⁴.

Kampüs personeli, elli kadar müstahdem başta olmak üzere Mucamma'nın müritleri arasından işe alınırlar ve akademik olmaktan ziyade ahlakçı bir disipline riyeti gözetirler. Gazze'nin tek üniversitesi, Müslüman Kardeşler'in en aktif birleşme noktası hâline gelir. Yaklaşık on yıl boyunca mülteci kampları ile yoksul mahallelerin sabırla örgütlenmesinden sonra Şeyh Yasin taraftarları Gazze şehrinin tam ortasında ihtişamlı bir kale tahkim eder. Mucamma kendi birimlerindeki etkinliklerini çeşitlendirir (vaaz, sosyal yardım, eğitim, hayır işleri, sağlık, spor ve hakemlik), Müslüman Kardeşler ise 1981'de dinamik bir Genç Müslüman Kadınlar Derneği (*Cem'iyyetü's-şabbâti'l-Müslime*) kurar⁵⁷⁵. En açık görüşlü ilerlemeci militanlar bile böylesi bir örgütlenme çalışmasını kendilerinin dahi beceremediklerini teslim ederler⁵⁷⁶. Fakat İsrail'in, durumu daha da kötüleştirme politikası bu İslâmcı çıkışa büyük ölçüde katkı sağlamıştır⁵⁷⁷.

HERKES SAĞA

Menahem Begin'in Filistin meselesi konusunda taviz vermemesi Camp David'in barış dinamiğine en fazla bağlı olan siyasi ortaklarını kendisinden koprarır. Moşe Dayan ilk havlu atan kişi olur: Ekim 1979'da hükümetten ayrılır ve Dışişleri bakanlığı İzak Samir'e devredilir. Muhalefetteki İşçi Partisi, Gazze'yle sınırı olan Nahal Oz kibutzunun eski sorumlusu olan millletvekili Avraham Katz-On vasıtasıyla bu bölgede tamamen yön değiştirmeyi önerir: Bu "plana"⁵⁷⁸ göre Arap nüfusun içine yerleştirilen kolonilerin geri çekilmesi, sınırlarının yeniden çizilerek karadan girişlerin kapatılması ve her türlü sınır sorunundan sorumlu tutulan Mısır'a hâkimiyetin verilmesi gerekiyor. Yaklaşık olarak 1967'den öncesine denk düşen bu duruma geri dönüş önerisi, aksine kolonileşmeyi teşvik eden Likud tarafından hemen bertaraf edilir.

Menahem Begin'i Asvan'da 7 Ocak 1980'de kabul eden Enver Sedat "önce Gazze"⁵⁷⁹ seçeneğini beyhude ileri sürer. Dört ay sonra Savunma

bakanlığını bırakma sırası Ezer Weizman'a gelir ve bakanlık, Ben Guri-on'un o çok sevdiği görevleri birleştirme siyasetinin bir parçası olarak Me-nahem Begin'e devredilir. Bu uygulama, paraşütçü birliğinin başındayken Gazze'ye 1955'te en kanlı saldırıları düzenleyen ve 1967'de toprakların işgaline katkıda bulunan Genelkurmay Başkanı Rafael Eytan'a daha da ağırlık kazandırır. Toprakların ve "sivil" idarelerinin "özerkliğiyle" ilgili yatıştırıcı söylemlerden uzak Eytan, militanları vurmaktan ziyade halkı istikrarsızlaşmak için zor kullanmayı ve toplu cezalandırmayı savunur⁵⁸⁰.

General Eytan ile, diyalog siyasetinin ve Gazze'nin gelişiminin yara-rına inanan Vali Segev arasındaki gerginlik artar⁵⁸¹. General Dan Şom-ron, Gazze Şeridi'nin de bağlı olduğu güney bölgesine komuta eder ve 1976'da Entebbe'deki başarısından ötürü de siyasi ağırlığa sahiptir*. Oysa Şomron Segev'i görevden almak istemez ve mesele Gazze valisini beş kez kabul eden Begin'e kadar akseder. Başbakan, Eytan'ın görüşlerini paylaştığını ve Gazze'yi sadece yanıltmak gerektiğini gizlemez: "Gazze'yi ilhak etme niyetindeyiz, fakat bunu ben göremeyeceğim⁵⁸²!" Ağustos 1981'deki milletvekili seçimlerindeki Likud'un zaferinden sonra Ariel Şaron Tarım bakanlığından Savunma bakanlığına geçer. Yeni bakan, nihayet Segev'in Gazze'den gitmesini sağlayan Genelkurmay başkanının sert siyasetini koşulsuz destekler.

Valinin yerine doğrudan kimse atanmaz çünkü İsrail 1 Aralık 1981'de, Batı Şeria'dan bir ay sonra Gazze'de "sivil" bir yönetimin yürürlüğe gir-mesine karar verir ve bu görev... Albay Yosef Lunz'a, öncesinde Batı Şeria'nın askerî valiliğini yapmış (ve kolonilerin büyük savunucusu) bi-rine devredilir. Raşid Şava yeni yönetimi boykot etmeye karar verir ve 2 Aralık'tan itibaren yerel yönetim hizmetlerinde grev başlatır. Bu grev bir hafta önce Gazze'deki serbest meslek gruplarının yeni bir İsrail vergi-sini protesto etmek için başlatmış olduğu grevi daha da genişletir. İşgal ordusu grevcilerin eczanelere ve mağazalara erişimini engelleyerek ve onlara ağır cezalar keserek karşılık verir. 11 yaşındaki bir göstericinin 7 Aralık'ta Refah'ta, kurşun isabet etmesiyle hayatını kaybetmesi, yaklaşık bir hafta boyunca sokağa çıkma yasağına yol açarken çalkantılar bütün Gazze Şeridi'ne yayılır. Grev 16 Aralık'ta, İsrail'in vergiyi askıya alması

* 27 Haziran 1976'da Dan Şomron Uganda'nın Entebbe Havaalanı'nda bir Filistinli Alman komando tarafından tutulan 105 rehineden 101'inin kurtarıma operasyonunu yönetir.

karşılığında son bulur. Fakat “sivil” yönetimin belediye'deki boykotu devam eder.

1982 baharında huzursuzluklar tekrar, Batı Şeria'nın da katılmasıyla baş gösterir. Refah'ta 24 Mart'ta askerî bir tacizin protesto edilmesi amacıyla başlatılan grev sertçe bastırılır. Kudüs'teki el-Aksa Camii'nin müdavimlerine yönelik 11 Nisan'da uygulanan şiddet genel bir dayanışma grevini tetikler. Gazze İslâm Üniversitesi'nde ve keza Cebaliye Kampı'ndaki olaylar öyle vahim bir boyuta ulaşır ki militanlar bu “ayaklanmayı” adlandırmak için Arapça *intifada* terimini kullanırlar. İki aylık yoğun bastırmadan sonra İsrail İçişleri bakanı, belediye başkanını görevinden alarak şehri doğrudan yönetmeye başlar. “Sivil” yönetim ve “özerk” Filistin hiçbir zaman somut bir karşılık bulmadığı gibi tam aksi olur, çünkü Savunma Bakanlığı'nın İçişlerine devredilmesi işgalin süresini daha da derinden etkiler.

*
* *

25 Nisan 1982'de İsrail, Camp David'de imzalanan anlaşmadan bu yana üç aşamada gerçekleştirilen Sina'dan çekilme görevini tamamlar. Altı ay önce İslâmcı bir komando tarafından öldürülen Enver Sedat, Mısır'ın toprak bütünlüğünün yeniden sağlanmış olmasının zevkine erişemez; yerini ise Hüsnü Mübarek alır. Begin ve Şaron en radikal taraftarlarına Kuzey Sina'daki kolonilerin geri çekilmesini kabul ettirmesi için mücadele etmesi gerekir. Bu yerleşimlerin en önemlisi olan Yamit'in boşaltılması, ilhak yanlısı sağ için psikodramatik bir hâl alır. İsrail hükümeti ise bölgenin Mısır'a iadesinden önce kolonileri yıkmaya karar verir ve Mısır bu tavrı iyi karşılamaz.

İsrail ile Mısır arasındaki barış Gazze Şeridi sakinleri için yeni zorluklar doğurur çünkü İsrail'in geri çekilmesi 1906'da çizilen sınıra yeniden görünürlük kazandırır. Bu sınır İngiltere'nin uygulamaları, Mısır yönetimi ve İsrail'in işgaliyle tamamen teorik hâle gelir. Refah bölgesi böylece, Mısır kesimi ile Filistin kesimi olarak tel örgülerle ikiye bölünür. İsrail ordusu, “Filadelfiya Koridoru” olarak adlandırılan Mısır sınırına bitişik devriye bölgesi boyunca bütün bir gözetleme mekanizması kurar.

Bu süreç boyunca Refah Kampı'nda üç yüzden fazla ev yıkılarak mülteciler Tell es-Sultan'a, Refah şehrinin kuzeyine aktarılırlar⁵⁸³. 1971 yılında Mısır topraklarında, Kanada'nın Mavi Bereliler'inden kalan barakalara doğru sürülen mültecilerin bir kısmı ise yeniden yerlerinden edilerek bu kez Tell es-Sultan mahallesine yerleşirken diğer kısmı "Kanada" kampında yani Mısır'da kalır: Bu şekilde bölünen ailelerin tek çaresi ise sınırdaki dikenli tellerin önüne gelerek birbirleriyle iletişime geçmek olur⁵⁸⁴. Son olarak da Gazzeli balıkçılar Mısır'ın karasularına geleneksel erişimlerinden mahrum kalarak sadece gündüzleri ve kendi dar kıyı şeritleri dâhilinde çalışmak zorunda kalırlar⁵⁸⁵.

Sina'daki yerleşimlerin geri alınmasına Nisan 1982'de Gazze Şeridi'nin biraz daha kolonileştirilmesi eşlik eder. Aşırı milliyetçi Yamit'in 120 öğrencisi olan Yeşivası "Katif bloku"na (Guş Katif) geri çekilir, çünkü on sene önce Han Yunus kıyısına kurulan *nahal* yaklaşık bin kişilik bir konut ve etkinlik kompleksi olarak gelişir ve Refah ile Mısır sınırına kadar yayılır. Nissanit askerî karakolu, bölgenin kuzeyi boyunca, Sina'dan geri çekildikten sonraki gün *nahal*'a dönüştürülür ve Mısır'dan geri gönderilen yerleşimcilerin kabul yerleri olan bir İsrail yerleşiminin uzantısında yer alır⁵⁸⁶. Son olarak, Gazze'ye stratejik olarak hâkim olan Muntar Tepesi'nde de, kısmen Şava ailesinden istimlak edilen topraklar da keza bir *nahal* kurulur⁵⁸⁷.

Filistin basını 1955 ve 1957'deki halk "ayaklanmalarını" 1982 bahrındaki intifadanın emsali olarak kabul etse de, işgalin on beşinci yıl dönümünde Gazze'de genel bir umutsuzluk söz konusudur. Camp David'e karşı birleşme seferberliği, ihtiyatsızca el-Fetih tarafından desteklenen Müslüman Kardeşler'in hegemonik hırsına çarpar. Haydar Abdüşşâfi Kızılay'ın yağmalanmasından sonra bir süre kendine gelemeyen, rol arkadaşı Raşid Şava ise ölü doğmuş bir "sivil" yönetim karşısında kendini ilk sırada bulur. Fakat İsrail başbakanı ve Savunma bakanı bu başarısızlığın üzerinde fazla durmazlar çünkü Filistin milliyetçiliğini yok etmenin ve işgal topraklarına barışı getirmenin formülünü bulduklarına inanırlar. Menahem Begin ve Ariel Şaron FKÖ'nün Lübnan'da dağıtılmasını İsrail'in Batı Şeria'daki ve Gazze'deki hâkimiyetinin anahtarı olarak görürler. Başkalarının barışından sonra şimdi de Celile'de sıra Barış'a gelir.

ON BİRİNCİ BÖLÜM

Yeni dalga

6 Haziran 1982’de beş İsrail tümeni Lübnan’ı “teröristleri kuzeyden kırk kilometre öteye geriletmek⁵⁸⁸” üzere işgal eder. En azından Menahim Begin’in, Versailles’da en gelişmiş yedi ülkenin zirvesi, G7 için bir arada olan Ronald Reagan ve François Mitterrand’a iletmiş gerekçe budur. Fakat bu “Celile Barışı” operasyonunun gerçek hedefi çok çabuk ortaya çıkar, çünkü Ariel Şaron FKÖ’nün ezilmesinden ve Suriye’nin küçük düşürülmesinden başka bir şey istememiştir. 8 Haziran’da General İzak Mordehay tarafından komuta edilen tugay Sayda şehrine ve Lübnan’ın en önemli Filistin kampı olan Ayn el-Helwe’ye saldırı başlatır. 9 Haziran’da Bekaa Vadisi üzerinde İsrail ile Suriye arasında esaslı bir uçak düellosu yaşanır ve Şam’ı kırk sekiz saat sonra ateşkes yapmak zorunda bırakır. 11 Haziran’da ise Yaser Arafat ve binlerce FKÖ savaşçısının sığındığı Batı Beyrut’un kuşatılması başlar.

Bir Arap başkentinin İsrail ordusu tarafından kuşatılması iki aydan fazla sürer ve bütün bölgede bir şok dalgası yaratır. Beyrut’taki zorlu mücadelelerin haber ve görüntüleri, İsrail yönetimiyle sonunda istifa etmek zorunda kalan Raşid Şava Belediyesi arasındaki bilek güreşine sahne olan Gazze’yi sarsar. Gazze sakinleri Uluslararası Kızılhaç Komitesi’nin Sayda’ya götürdüğü kanlarını vermek üzere sıraya girerler fakat bir önceki yıl Gazze’de açılmasına izin verilen Filistin bankasının Lübnan’a yönelik bu cömertliği teşvik etmesi yasaklanır. 25 Ağustos’ta Arafat Fransa himayesi altında Beyrut’a sığınır. Yaklaşık 10.000 fedayin Lübnan’ı deniz

yoluyla terk eder fakat bin kadarı FKÖ liderine eşlik eder; Ebu Cihad ve Ebu İyad ise Filistin yönetiminin Arap Birliği merkezinin yanı başına yerleştiği Tunus'a kadar gider⁵⁸⁹. Komünist şair Muin Bseiso ve Gazze'de doğmuş olan birçok militan, Lübnan'da kalmaları hâlinde ölüm tehdidiyle karşı karşıya olacaklarından bu yeni sürgüne girerler. 1 Eylül'de Amerikan başkanı Filistin meselesini, Gazze ve Batı Şeria'dan müzakere edilmiş bir geri çekilmeyle çözmeyi önerir: Burada özerk fakat Ürdün'e bağlı bir entite kurulacaktır. Begin, işgal topraklarındaki kolonileşmenin durdurulmasını öngören bu "Reagan planını" tartışmasız reddeder.

Lübnanlı milislerin Sabra ve Şatila Filistin kamplarında 16 ve 17 Eylül 1982 yılında işledikleri katliamlar korku ve dehşet saçar. Sabra Kampı'ndaki Gazze hastanesi Beyrut kuşatması sırasında zaten tehlike altındaydı fakat bu kez kıyımın tam merkezinde yer alır. Gazze Şeridi'ne öfke ve imkânsızlık hâkim olsa da hiç kimse FKÖ'yü bunca sivil en büyük düşmanlarının insafına terk etmekle suçlamaya cesaret edemez. İsrail muhalefeti Begin'i ve Şaron'u eleştirir ve 25 Eylül'de dört bin protestocu Tel Aviv sokaklarında gösteri yapar. Kısa bir süre sonra resmi bir soruşturma komisyonu kurulur ve İsrail'in bu kan banyosunda dolaylı sorumluluğu olduğu fakat Savunma bakanının bireysel olarak kendine pay çıkarması gerektiği sonucuna varılır⁵⁹⁰. Şaron her ne kadar kolonileri kendi lehine örgütlese de Savunma bakanlığını terk etmek zorunluluğunu hisseder fakat hükümette portföysüz olarak kalmaya devam eder (Genelkurmay Başkanı Rafael Eytan, o da eleştirilerin hedefindeki biri olarak, her hâlükârda kariyerinin sonundadır ve aşırı sağ Tzomet Partisi'ni kurar⁵⁹¹).

TIRMANIŞ

FKÖ, savaşçılarını Beyrut'tan başı dik olarak çıkartıp onurunu kurtarabilirdi fakat Sabra ve Şatila katliamları, en inançlı olanlarda bile huzursuzluk yaratır. Müslüman Kardeşler Gazze'de avantaj elde eder ve Ocak 1983'te İslâm Üniversitesi'ndeki oyların % 51'ini alırlar⁵⁹². Zaten idareyi, yöneticileri ve eğitimcilerin büyük bir kısmını İslâmcılar kontrol ettiklerinden, üniversite üzerindeki hâkimiyetleri neredeyse tamamlanmış olur ve bu nedenle onların ahlak anlayışlarına boyun eğmeyen öğrencilere baskı yapar hatta şiddet uygularlar⁵⁹³. el-Fetih gecikmeli olarak militanlarının bu

İslâmcı baskılardan “komünistlerden” daha muaf olmadıklarını anlar ve avantajı ele geçirmeye çalışırlar; bu doğrultuda 1983’te kampüste onlarca yaralının olduğu toplu kavgalar çıkar⁵⁹⁴. Müslüman Kardeşler Gazze Üniversitesi’nde hâkimiyetlerini korurlar ve “İslâm Bloku” taraftarlarını otobüslerle Batı Şeria, özellikle de Bir Zeyt kampüslerine milliyetçi militanlara meydan okumaya gönderirler⁵⁹⁵.

Bu olumsuz ortam, Lübnan’ın doğusundaki ve kuzeyindeki kamplarda el-Fetih’i bölen “ayrılıkçılarla” (*inşikak*) daha da kötüye gider. el-Fetih’in askerî liderlerinden biri olan Ebu Musa* tarafından yönlendirilen ayrılıkçılar, Lübnan topraklarına ve Filistin sahnesine muhteşem dönüşünü birlikte sağlayan Suriye Cumhurbaşkanı Esad’ın açık desteğini alır. İsyanı etkisizleştirmek üzere Lübnan’a sızan Arafat ve Ebu Cihad, kademeli olarak Bekaa Vadisi’nde geriletildikten sonra 1983 sonbaharında Trablus şehrinde çembere alınırlar. Binlerce sadık fedayın bu kez Suriye ordusunca kuşatılır ve el-Fetih’ten ayrılanlar da İran yanlısı milislerin yanında yer alır.

George Habaş’ın Filistin Halk Kurtuluş Cephesi (FHKC) bu çatışmada tarafsızlığını koruduğunu iddia eder fakat Ahmed Cibril’in** FHKC Genel Komutanlığı (FHKC-GK) “Arafatçılara” karşı mücadele eder. Kasım ve Aralık 1983’te çatışmalar, Suriye topçularının... ve İsrail donanmasının bombaladığı Trablus’ta ortalığı kasıp kavurur. FKÖ’nün lideri ve taraftarları sonuç olarak bir kez daha Fransa himayesinde oradan çıkarılırlar. Lübnan tuzağından henüz kurtulmuşken, Arafat Mısır’a Hüsnü Mübarek’i görmeye Camp David sayfasını kapatmaya gider. Aynı zamanda Ürdün’le de bir barış sürecine girmekte kararlı olduğunu dile getirir.

Hem Gazze’de hem de Batı Şeria’da, daha ziyade iyi karşılanan bu açılımlar Şam ve Filistinli uzantıları tarafından mahkûm edilir. Ekim 1983’te, Begin’in siyasetten çekilmesiyle başbakan olan İzak Şamir de, onun kadar katı bir şekilde Filistin milliyetçiliğini dikkate almayı reddeder. Likud ve İsraili İşçi Partililer de zaten FKÖ’nün “teröristleriyle” her türlü diyalogu reddetme konusunda hemfikirdirler. İşgal otoriteleri el-Fetih’in Gazze’deki öncülerinden biri olan Abdülaziz (Ebu Ali olarak anılır)

* Ebu Musa’nın gerçek adı Said Musa el-Maara’dır.

** Ahmed Cibril Suriye ordusundaki Filistinli bir subaydır. 1967’de FHKC’nin kuruluşuna katılmıştır fakat bir sonraki yıl da FKÖ dışında kendi “Genel Komutanlığını” kurmak üzere ayrılır.

Şahin'e yüklenirler: 1967'den 1982'ye kadar on beş yıllık hapis hayatından sonra, bir Bedevî köyünde ev hapsinde tutulur ve ülkeden atılmakla tehdit edilir⁵⁹⁶ (sonuç olarak Şubat 1985'te Lübnan'a sürülür).

Müslüman Kardeşler'in bekle ve gör politikası ve el-Fetih krizi Gazze'de, İslâmcılığı ve İsrail karşıtlığını birleştiren küçük bir aktivist grubunun ortaya çıkmasına zemin hazırlar. Adı İslâmî Cihad olan bu grubun lideri Fethi Şikaki'dir: Refah'ta öğrenci olarak on yıl önce, Batı Şeria'daki Müslüman Kardeşler ile Gazze'dekiler arasındaki bağlantıyı sağlayan kişi olarak aslında Mısır'da, hem İran Devrimi'nden hem de Sedat'ın katillerinden ilham alan radikal bir cihadcının yanında yer alır. Bundan sonra Müslüman Kardeşler'in gözünden düşen Şikaki, Gazze'ye doktorluk yapmak üzere geri döner ama aynı zamanda Filistin İslâmî Cihad Hareketi'ni (FİCH) de yeraltında örgütlemeyi amaçlamaktadır⁵⁹⁷. Yanına Şeyh Abdülaziz el-Avda* ve Ramazan Şallah'ı alır, ikisi de Gazze Üniversitesi'nde eğitimcidir ve her ikisi de Mısır'da öğrenim görmüştür (Avda "İslâmî ilimlerde", Şallah ekonomide). Şikaki Müslüman Kardeşler'in ileri sürdüğü önceliklerin kaldırılmasını savunur çünkü ona göre "Filistin davası İslâmî hareketin ana meselesidir"⁵⁹⁸ ve onun hizmetinde olmalıdır. Milli kurtuluş FİCH'e göre toplumun yeniden İslâmîleşmesinden daha önemlidir.

Sivil bir İsrailli'nin Gazze çarşısında 10 Mart 1983'te öldürülmesi, Necef'in Netivot şehrinde işçilere karşı yol açtığı misillemelerin ötesinde İsrail birimleri için bir dönüm noktası teşkil eder. O ana kadar FKÖ'ye odaklanmış olduklarından artık İslâmcı kesimlere, özellikle de Avda** ve Şallah'ın derslerinde dillendirdikleri ateşli vaazlara daha fazla odaklanmaya başlarlar. Bu "Humeyni yanlısı hareketin" onlu rakamlarla ifade edilen militanları ve çok daha fazla sayıda sempatizanı olduğu tahmin edilir⁵⁹⁹. Ağustos ve Eylül 1983'te bir tutuklama dalgasının bu akımı vurmasıyla Şikaki bir yıl boyunca tutuklu kalırken Avda ve Şallah'a

* Şeyh Avda 1974'te Müslüman Kardeşler'den, Şeyh Yasin'in bir yakını olan İbrahim Makadme'nin yürüttüğü bir iç soruşturma sonucunda atılır.

** Şeyh Avda hem Gazze'de, Şati Kampı'nın hemen yanındaki Anan Camii'nde hem de adını 1935 yılında hayatını kaybeden Suriyeli cihadçı İzzeddin el-Kassam'dan alan camide, Beyt Lahya'da vaaz verir. Aynı ilhamla Şikaki'nin kalem adı uzun süre İzzeddin el-Faris (İzzeddin Süvari) olarak kalır.

eğitim yasağı gelir ve “şiddete teşvik⁶⁰⁰” sebebiyle ev hapsine alınırlar. FİCH’in örgüt propagandası onu, İzzeddin el Kassam’a, el-Fetih’in “kökenine” uzanan İsrail karşıtı direniş çizgisinin tek sadık mirasçısı olarak sunar⁶⁰¹.

Fakat kısa bir süre sonra medyatik bir rehin alma olayının faili FHKC olur. Gazze’deki militanlarından dördü 12 Nisan 1984’te bir İsrail otobüsünün kırk kadar yolcusunu Tel Aviv’de ele geçirir. Ellerinde bıçaklarla bir patlayıcıyı tetikleme tehdidinde bulunarak aracı Deyr el-Belah’a kadar götürürler. Savunma Bakanı Moşe Arens, Genelkurmay Başkanı Moşe Levi ve Şin Bet’in müdürü Avraham Şalom olay yerine giderler. 13 Nisan şafağında General Mordehay, Tsahal’ın seçkin bir birimiyle otobüsün ele geçirilme operasyonunu yönetir. Operasyon sırasına İsrailli bir kadın asker ile rehin alanlardan iki kişi hayatını kaybeder⁶⁰². Diğer iki Filistinli militan ise Şin Bet tarafından dövülerek öldürülürler*. Alışıldık toplu cezalandırma prosedürüne göre komandonun dört üyesinin evi Tsahal tarafından yıkılır.

FHKC bu rehin alma olayını Şam’dan üstlense de, İsrail Yaser Arafat ile Ürdün Kralı Hüseyin arasındaki görüşmeleri sekteye uğratmak amacıyla el-Fetih’i suçlar. FHKC başka İsrail karşıtı eylemler gerçekleştirmek yerine, George Habaş’ın meşruiyetini önceden belirtmiş olduğu, İsrail “ajanların” ortadan kaldırılmasına kendini adar. 25 Ekim 1984’te FHKC, Gazze’de işbirlikçi olarak sunulan Abdurrahman Darabya’nın kurşunla yaralanmasının sorumluluğunu üstlenir. Bir sonraki ay İsrail tarafından Refah belediye başkanı olarak atanan Abdülhamid Kışta, yüzü maskeli katiller tarafından öldürülür. FHKC, Gazze Şeridi’nin bu güney bölgesinde bir intikam çemberini engellemek amacıyla olayı üstlenmez; çünkü bölgenin bu kesiminde Mısır üzerinden yapılan türlü kaçakçılıklarla birlikte hâlâ kabile geleneklerine ve “kan bedeline” diğer kesimlere göre daha fazla riayet edilir. İsraillilerin atadığı yeni Refah Belediye Başkanı Süleyman Zorub da zaten iki ayın sonunda görevden alınır... suçu ise uyuşturucu kaçakçılığıdır.

* Bu rahatsız edici gerçek çok geç ortaya çıkar, Mordehay ve Şalom bu infazın sorumluluğunu birbirlerine yüklerler. Cumhurbaşkanı Haim Herzog 1986’da olaya müdahil olan bütün Şin Bet ajanlarını affederek sayfaı çevirmeye karar verir.

ŞEYH HAPİSHANEDE

Ahmed Yasin hukuk yanlısı stratejisinin kendisine sağladığı bütün faydalardan dolayı kendisiyle gurur duyabilir. Mucamma, 1979'daki resmî onayı sayesinde dernek ağını ve finans durumunu daha da genişletebildi (hem 1981'de hem de 1983'te Tabipler Odası kurulundaki 11 sandalyeden 5'ini almayı başarır⁶⁰³). Taraftarları Gazze İslâm Üniversitesi'ni hâkimiyetlerine alırlar (Şeyh Avda'nın kendisine dahi şiddet uygulamaktan çekinmezler⁶⁰⁴) ve bölgedeki “özel” camilerin büyük bir kısmı da onların semsiyesi altındadır (Gazze'de 1967'den önce faaliyette olan 77 camiden sadece 10'u, buna karşın İsrail işgali altında inşa edilenlerin ise 78'inden 70'i, Mısır yönetimine bağlı değildi⁶⁰⁵). Aynı zamanda Mucamma, Müslüman Kardeşler'in Ürdün koluyla da bağlantılarını arttırdı; Batı Şeria'nın İslâmcı ağları onlara bağlıydı ve sempatizanlar ile Körfez'in finansörlerine erişim de onlar üzerinden gerçekleşiyordu.

Bu dış destek, Beyrut'taki yerleşimlerini ve ilgili mali kaynaklarını kaybettiği için gücü azalan FKÖ'nün boş bıraktığı alanı doldurmak açısından önem arz eder. Seyh Yasin, Ammandaki Ürdünlü Müslüman Kardeşler'in Siyasi Bürosunca aktif olarak desteklenir. Bu birimin üyesi olan el-Azm, Nisan 1983'te Mucamma'nın genişletilmesini teşvik etmek üzere Gazze'ye dahi gelir⁶⁰⁶. Ön saflarda yer alan Ürdünlü bir diğer İslâmcı Muhammed Sakr da, o sıralar Gazze Üniversitesi rektörlüğünü, el-Fetih'in aday ve Han Yunus'un güçlü ailelerinden birinden gelen Riyad el-Aga'ya karşı üstlenmiş durumdadır⁶⁰⁷. Müslüman Kardeşler eylemcilerinden birinin de itiraf ettiği gibi, “asıl sorun fikir mücadelesi yerine silahlı mücadeleye fazla zaman ayırmış olmaktan kaynaklanıyor. Halk ruhsal bir boşluk yaşıyor ve işgalci tarafından dayatılan bu boşluğu doldurmak için İslâm inancı tekrar kazanılmalıdır”. Aynı kişiye göre “solcu militanlar tedavilerine katkıda bulunulması [gereken] hasta insanlardır⁶⁰⁸”.

Şeyh Yasin taraftarları Gazze şehrinde kamu baskısını arttırırlar. 18 Mart 1984'te onlarca maskeli kişi ahlak dışı addettikleri bir kutlamanın yapıldığı Samer Sineması'nı yağmalarlar (şüphesiz Gazzeli Müslüman Kardeşler'in aynı salonda 1946 yılında kurulduğundan bihaber diler). Birçok yaralı olmasına rağmen hiçbir şikâyetle bulunulmaz. 21 Nisan 1984'te Daraj semtinde Hz. Muhammed'in büyük dedesinin türbesine

yapılan saldırıyla, tahammülsüzlük şiddetinde bir kademe daha aşılmış olur. İslâmcı komandolar Hâşim'in türbesine yapılan bu ziyaretleri pagan döneminin putperestliğinden başka bir şey olmamakla suçlar. İslâmcı tarih-yazımcılarının asırlar boyunca Gazze'yi "Hâşim'in Gazze'si" diye övmüş olmalarından ötürü yapılan saygısızlık çok daha fazla infial yaratır. Fakat Şeyh Yasin'in işbirlikçileri selefi inançlarında tutarlıdılar; yani sadece ilk iki Müslüman nesline, *Selef-i salihin*'e saygı duyarlar (kelime anlamıyla "dindar atalara"⁶⁰⁹). Bu arada bu şiddet Mucamma'nın, diğer Filistinli gruplarla çatışma ihtimaline karşı elinde silah rezervi bulunduran rakiplerinin alanını genişletir⁶¹⁰.

Müslüman Kardeşler'in bu türden aktivizimleri karşısında işgal otoriteleri ikiye bölünmüş durumdadır: Birileri bu durumu hem FKÖ'ye hem de cihadçı akıma karşı en iyi panzehir olarak görürken, diğerleri ise İslâmcı düzen bozuculuğu ve şiddete dayalı yöntemlerini eleştirmiştir⁶¹¹. Ağır basan bu son görüş olur ve Şin Bet, Şeyh Yasin'in evinde 13 Haziran 1984'te arama yapar ve sonuçta evinin yanındaki camide altmış kadar el tabancası ve hafif makineli tüfek bulunur. İki ay sonra İslâmcı lider on üç yıllık hapis cezasına çarptırılarak kendisiyle birlikte tutuklanan taraftarlarından çok daha fazla ceza alır*. Mucamma'nın yönetiminde yerini doldurmaları için Abdülaziz Rantisî ve İbrahim el-Yazurî'yi görevlendirir. Bu tutuklama İslâmcı hareketi şeyhin kaderi etrafında bir araya getirerek prestijini ve karizmasını artırır. Öte yandan diğer grupların Mucamma'ya İsrail ile gizli anlaşma yaptığı suçlamalarını nihayet yalanlama imkânı verir.

Şeyh Yasin bir yıldan az bir süre tutuklu kalır. Aslında, Yaser Arafat'ın FKÖ'süne sertlikle karşı çıkan FHKC-GK'nin, Lübnan'da 1982'de ele geçirilen üç Tsahal askerinin serbest bırakılması için İsrail'e verdiği listenin başında yer alır. Tutuklu değişimi Uluslararası Kızılhaç Komitesi'nin himayesinde 20 Mayıs 1985'te gerçekleşir. İsrail 1.150 tutukluyu serbest bırakır; 605 kişi İsrail'de ve işgal topraklarında özgürlüğüne kavuşur. Şeyh Yasin'in Gazze'ye dönüşü için şanlı bir karşılama yapılır. İslâmcı lider Mucamma'daki görevini tekrar üstlenmeme kararını alsa da Gazze'de önlenemez bir yükselişte olan bu İslâmcı hareketin ruhunu oluşturduğu muhakkaktır. Aynı zamanda birçok dış desteği de canlı

* Örneğin, İbrahim Makadme için açıklanan hüküm sekiz yıllık hapis cezası olur.

tutan kişidir; destek verenlerin başında Musa Ebu Merzuk (ilk andan itibaren müritlerinden biri olup Mısır'a yerleşmiştir), İbrahim Goşe ve Halid Meşal (Ürdün ile Kuveyt arasında mekik dokuyan iki militan⁶¹²) yer alır.

ÜRDÜN - FİLİSTİN DÖNEMİ

Temmuz 1982'den itibaren Gazze belediye başkanlığından alınan Raşid Şava, siyasi bir dinamik biçimi başlatmaktan çekinmez çünkü hareket-sizliğin ekonomi üzerinde olduğu kadar Gazze halkı üzerinde de yıkıcı etkileri olmasından endişe eder. Ocak 1984'te Tel Aviv'de, hem muhalefette hem de İşçi Partisi'nin solunda yer alan Mapam'ın sorumlularıyla görüşme yapar. İki ay sonra Şava Kudüs'te Gazze'nin kaderinden ziyade bir sonraki seçim dönemiyle ilgilenen İşçi Partisi kongresinde konuşma yapar⁶¹³. Aslında Temmuz 1984'teki milletvekili seçimleri Likud ile İşçi Partililer arasında ortak bir hükümet kurulması gibi zahmetli bir süreçle sonuçlanır. İşçi Partisi başkanlığını ilk iki yıl Şimon Peres yaptıktan sonra İzak Şamir devralacaktır. Mapam bu düzenlemeye karşı çıkar ve İşçi Partililerle seçim ittifakını bozar.

Yaser Arafat yine de Kral Hüseyin'le yakınlaşmasını sürdürür ve anlamlı bir şekilde FKÖ'nün "Parlamentosu" olan Filistin Ulusal Meclisi (FUM) 22-29 Kasım 1984'te Amman'da toplanır. FHKC tarafından boykot edilen ve Suriye yanlısı "ayrılıkçılarca" kötülen bu toplantıda FKÖ liderine Ürdün'le işbirliği kurma formülü üzerinde anlaşması görevi verilir. 11 Şubat 1985'te Arafat ve Kral Hüseyin Amman'da "ortak eylem" anlaşması imzalarlar: Bir Filistin - Ürdün delegasyonu ileriki barış görüşmelerinde, Ürdün ile ileride kurulacak bir Filistin devleti arasında bir konfederasyon kurulması amacıyla birlikte yer alacaktır. Raşid Şava'nın adı, böyle bir delegasyonda yer alması için doğal olarak zikredilir ve tam da bu sebeple bir sonraki ay François Mitterrand tarafından ağırlanır⁶¹⁴.

Fakat İsrail hükümet ortaklarının her iki bileşeni de FKÖ ile anlaşmayı kesin olarak reddeder. İşçi Partili Savunma Bakanı İzak Rabin daha da ileri gider; Gazze Şeridi'ndeki Yahudi yerleşimlerini 21 Mart 1985'teki ziyareti sırasında, yerleşimcilere seslenirken "bu toprakların İsrail Devleti'nin ayrılmaz bir parçası olarak kalması gerektiğini⁶¹⁵" ifade

eder. İki ay sonra Şeyh Yasin'le birlikte, FKÖ'nün uzlaşma çizgisiyle taban tabana zıt olan birçok Gazzeli militan da salıverilir. Yaser Arafat'ın itirazları ve işgalciye karşı silahlı mücadele çağrıları da iyice artar⁶¹⁶, fakat havada uçan el bombaları ya da kurulmaya çalışılan pusular neredeyse tümüyle sonuçsuz kalır.

Bu bağlamda, Ürdün'le ortak olarak oluşturulacak delegasyonun Filistinli bileşenleriyle ilgili gayriresmî tartışmalar gittikçe sahadan kopuk bir hâl almaya başlar. 1985 yılının Haziran başlarında aralarında Raşid Şava'nın olduğu dokuz Filistinli şahsiyetin yer aldığı ilk liste ortalıkta dolaşır. Sonuç olarak Temmuz ortalarında, yedi kişiden oluşan yeni bir liste onaylanır ve içinde Gazze'yi temsilen Şava değil Fayez Ebu Rahme yer alır. Gazze Barosu'nun kurucusu ve uzun süre Kızılay'da Abdüşşâfi'nin yardımcısı olan "Devrim avukatının" tercih edilmesi, Ebu Rahme'nin hem FKÖ'ye bağlılığını hem de şiddet karşıtı olduğunu beyan etmesiyle milliyetçi çevrelerce daha da kabul görür⁶¹⁷.

İsrail hükümetinde, Peres'in önemsediği Ürdün seçeneğine Şamir ve hatta Şaron hararetle karşı çıkar. Eski Savunma bakanı artık Sanayi bakanlığını elinde bulundursa da, FKÖ'nün vurulmasını her yerde ve sürekli olarak teşvik eder. Rabin Ağustos 1985'ten itibaren, işgal topraklarında bir "demir bilek" siyaseti, Ürdün'e ve hatta Lübnan'a sürgünlerin tekrar başlatılmasıyla yürürlüğe koyar⁶¹⁸. Üç İsrailli amatör denizcinin Kıbrıs'ta 25 Eylül 1985'te Filistinli bir komando tarafından öldürülmesi İşçi Partilileri FKÖ'ye benzersiz bir darbe indirme konusunda ikna eder: İki küçük F16 filosu 1 Ekim 1985'te, Tunus'un güney banliyösündeki Filistin yönetimine ait büroları bombalayarak 73 kişinin ölümüne sebebiyet verir (12'si Tunuslu). Bu saldırı radikal tırmanışı daha da teşvik ederek Filistin - Ürdün dinamiğini de buna mukabil hassas bir konuma getirir; Kral Hüseyin birkaç ay sonra başarısızlığa işaret ederek FKÖ ile "ortak eylem" kararını sonlandırır.

ZAFER VE SİLAHLARI

Bu siyasi çıkmaz Gazze Şeridi'nde hem İsrail karşıtı aktivizmi hem de gruplar arası gerilimi besler. el-Fetih, komandolarının 21. yıldönümü vesilesiyle 1 Ocak 1986'da taraftarlarını bir araya getirirken işgal otoriteleri de

bütün bölgede sokağa çıkma yasağı ilan ederek karşılık verir. 18 Şubat'ta bir el bombası İsrail devriyelerine isabet ederek aralarından beş kişiyi yaralar; iki hafta sonra ise uzaktan kumandalı bir patlayıcı devreye koyulur, bu kez kimse zarar görmez. 27 Eylül'de el-Fetih Gazze Pazar yerinde bıçaklanan bir İsrailli yerleşimcinin öldürülmesini üstlenir. 7 Ekim'de benzer şartlarda bir yerleşimci daha öldürülür ve bu olay yerleşimcilerin Arap karşıtı misillemelerini tetikler. Ertesi gün Yerleşim Bakanı David Levy Gazze'ye gelerek iki yeni yerleşimin daha açılacağını duyurur. 19 Ekim'de bir gündelikçi tarım işçisi Aşdod'da bıçaklanır. Genel olarak, Gazze'nin İsrail'de çalışan yaklaşık 40.000 kişilik nüfusu bu şiddet taşkınlıklarını çok pahalı öder.

el-Fetih'in mücadelesindeki artış Şeyh Yasin taraftarlarıyla aralarının gittikçe gerginleşmesine neden olur. Zaten, Müslüman Kardeşler el-Fetih'i 17 Kasım 1984'te Gazze İslâm Üniversitesi'nde profesör olan İsmail Hatib'in öldürülmesinden sorumlu tutuyordu⁶¹⁹. 18 Mayıs 1986'da her iki taraf birbirine karşılıklı ateş açar; İslâmcılar milliyetçileri Ramazan orucunu sıkı sıkıya takip etmemekle suçlarlar. Müslüman Kardeşler, doğrudan el-Fetih'le mücadele etmektense favori hedefleri olan “komünistlere” yönelirler: 26 Haziran'da Tabipler Odası başkan yardımcısı ve FHKC'nin merkez kadrosundan Rabah Muhanna, sokak ortasında dövülür (iki bacağı ve eli kırılır). Fakat el-Fetih bu kez solcu Filistinlilerle ortak bir cephede yer alır ve olaylar bütün Gazze Şeridi'ne yavaş yavaş yayılır. 1 Temmuz'da İsrail'in “sivil” idarecisi General Yehoşua Erez yüzlerce din görevlisini sükûnete davet etmeleri için göreve çağırır⁶²⁰. Fakat milliyetçilerle İslâmcılar ancak ertesi gün Gazze Barosu genel merkezinde hesaplaşmalarını askıya almayı kabul ederler.

Şeyh Yasin bunu sadece bir ateşkes olarak kabul eder. Bu nedenle Mucamma'yı gizli bir güvenlik aygıtıyla donatır: Davet ve Cihad Örgütü (*Munazzametü'l-cihâd ve'd-da've*), Arapça Mecd (Zafer) kısaltmasıyla anılır. Müslüman Kardeşler'in bu ilk silahlı biriminin hedefi İsrail'in sızmalarının etkisizleştirilmesi ve Şin Bet'e karşı “caydırıcı bir kapasitenin” oluşturulmasıdır⁶²¹. Fakat işbirlikçi sayılanlara karşı yürütülen mücadele kısa sürede Mecd'e diğer Filistinli gruplara, hatta “kötülüklerle” (alkol, uyuşturucu, fahişelik ya da pornografi) karşı güç gösterisine yönelik şiddet eylemleri için kolay bir gerekçe hâline gelir. Bütün bu görevleri

Gazze İslâm Üniversitesi'nde öğrenci işlerinden sorumlu olan Salah Şehade* Mecd yönetimiyle birlikte elinde bulundurur⁶²². Retorik olarak Şin Bet'in adı geçse de Filistin'in iç düşmanı öncelikli olarak Müslüman Kardeşler'dir.

el-Fetih ve İslâmî Cihad (FİCH) buna karşın İsrail'e karşı ilk sırada yer alırlar. Bu aktivizm sayesinde çok sayıda yeni üye edinirler fakat bu sebeple işgalcinin “demir bileği”yle karşı karşıya gelirler. FİCH'nin siyasi lideri olan Fethi Şikaki, Mart 1986'da tutuklanır ve dört yıl hapse mahkûm edilir. Bu durumda Şeyh Avda İslâmî Cihad'ın önde giden ismi olur (Şallah Gazze Üniversitesi'nden ayrılarak Büyük Britanya'da ekonomi okumaya gider). Aralık ayında İsrail devriyelerine yönelik yapılan bir dizi el bombası saldırısı elli kadar İslâmî Cihad üyesinin tutuklanmasıyla sonuçlanır.

Aralarından üçünün izlediği yol genç radikallerin bu formasyona artan ilgisini gösterir niteliktedir: Misbah Suri ve Abdurrahman el-Kik, FHKC'nin eski militanlarıdır, İmad Saftavi ise Esad Saftavi'nin oğlundan başka biri değildir (el-Fetih adına 1979'da Müslüman Kardeşler'le yaklaşmanın mimarıdır, ancak daha sonra kendisi de Şeyh Yasin'in taraftarlarının şiddetine maruz kalır). Muhammed Dahlan ise, Han Yunuslu bir sığınmacı olarak orada el-Fetih'in bağlantılarını örgütler; birçok kez tutuklanmıştır fakat Ocak 1987'de Ürdün'e sürgün edilir. Bu sürgün bütün Gazze Şeridi'nde kargaşa yaratır ve bir gösterici Han Yunus Camii'nde öldürülür. Dahlan FKÖ'nün Bağdat'taki temsilciliğine katıldıktan sonra Ebu Cihad'ın emri altında Tunus'taki genel merkeze dâhil olarak “içerdeki” militanlarla bağlantıyı sağlar.

Şubat 1987'den itibaren Gazze Şeridi'ndeki çalkantılar yerleşik hâle gelir: İslâm Üniversitesi düzenli olarak kapalı kalır, ortaöğretim kurumları daima hareketlere katılır, gösteriler taş atma, lastik yakma şeklinde yapılır. Liseli ya da üniversiteli gençlerin toplu gözaltına alınmaları sırasında serbest bırakılmaları için dayanışma amaçlı genel grevler yapılır,

* Şeyh Yasin'le aynı zamanda 1984'te tutuklanan Şehade İsrailli sorgucuları karşısında hiçbir zaman yılmadı. Resmen mahkûm edilemediğinden iki yıl boyunca idari olarak tutuldu. Gizli aygıt bünyesindeki militanlığının prestijini sağlamlaştırmak amacıyla Şehade “Filistin Mücahitleri”ni (*el-Mücâhidûnül-Filistiniyyûn*) yönetmekle yükümlüdür; bu birimin İsrail karşıtı eylemleri yoktur. Şehade'nin başlıca yardımcısı Yahya Sinvar'ın görevi ise Mecd'i Gazze Şeridi'nin güneyinde örgütlemektir.

toplulu cezalandırmalar (evlerin yıkılması, iş yasakları ya da keyfî kesilen cezalar) gösterileri bitirmek yerine o döngüyü besler hâle gelir. Verilen cezalar her ne kadar ağır olursa olsun caydırıcılık etkisini kaybederler (örneğin, taş ve Molotof kokteyli atan üç genç çocuğa on ila on dört yıla kadar hapis cezası verilirken⁶²³ buna mukabil, 1984'te Şeyh Yasin'e on üç yıl hapis cezası verilmişti). Tutuklamalar öyle bir boyuta ulaşır ki Gazze merkez hapishanesi dolduğu için yeni bir tutukevi açılarak Ensar 2 olarak adlandırılır (Ensar İsrailîlerin Güney Lübnan'da açtıkları ana gözaltı merkezinin adıdır, 1983'te 5.300 tutukluyu barındırabiliyordu, Ensar 2 ise 1987'de 250 kişilikti⁶²⁴).

Yaser Arafat paralel olarak ta Tunus'tan, bütün milliyetçi grupların el-Fetih etrafında toplanmaları için sabırla çalışır. Bu süreç, başkent Cezayir'de 20 Nisan 1987'de başlayan Filistin Ulusal Meclisi (FUM) sırasında resmîyet kazanır. Sadece Suriye'ye bağlı oluşumlar, ilk sıralarda Ahmed Cibril'in FHKC-GK (Genel Komutanlık)'ı Filistin Parlamentosunun bu oturumunu boykot ederler. Buna karşın, George Habaş'ın FHKC'si, Naif Havatme'nin FDHKC'si ve Süleyman Necceb'in Komünist Partisi, FKÖ'nün en üst kurumu olan Yürütme Komitesi'ne dâhil olurlar. Hatta Arafat FUM'a Gazze Üniversitesi yönetiminden üç kişiyi seçtirmeyi başararak, şimdiye kadar Şeyh Yasin'in FKÖ reddini benimseyen İslâmî şahsiyetleri de saflarına katar⁶²⁵.

18 Mayıs 1987'de İslâmî Cihad'ın aralarında İmad Saftavi, Misbah Suri ve Abdurrahman el-Kik'in de olduğu altı militanı Gazze hapishanesinden kaçmayı başarırlar (sonraki günlerde aralarından sadece biri yakalanır). 25 Mayıs'ta el-Fetih Gazze'de, kadın işçi aramaya gelen bir İsrailî işadamının öldürülmesini üstlenir. 31 Mayıs'ta Yahudi yerleşimciler Gazze şehrine dağılarak havaya ateş açıp, konutlara taş atarlar. İsrail ordusu yerleşimcilerle halk arasında doğrudan çatışmaların olmasını önlemeye çalışır. Peres'in yerine başbakan olan İzak Şamir, millî birlik anlaşmasına uygun olarak Gazze'ye 25 Haziran'da sürpriz bir ziyarette bulunur. Yanında, güney bölgesi komutanı olarak bulunan General Mordehay, beş yıl önce Güney Lübnan'daki kampların yok edilmesinin mimarı olarak bilinir Filistinlilerce.

2 Ağustos 1987'de İslâmî Cihad, Ensar 2'de tutukluların gözetimin-den sorumlu olan Ron Tal adındaki bir İsrail subayına karşı ölümcül bir

pusu kurar. Savunma bakanı olan İzak Rabin anında olay yerine gider, yanında Genelkurmay başkanı olan Dan Şomron ona eşlik eder. Haham Meir Kahane, İsrail aşırı sağının kışkırtıcısı olarak taraftarlarını Gazze'ye gelip bütün Filistin halkının kovulmasını talep etmeye çağırır. Tsahal, sokağa çıkma yasağı ilan edilen Gazze Şeridi'ne üç gün boyunca her türlü girişi yasaklamaya karar verir. Daha sonra, bölgenin en önemli kampı olan Cebaliye Kampı dikenli tellerle kapatılır. Fakat "sivil idarenin" İsraili görevlileri artık grup hâlinde dolaşır, en işlek caddelerden kaçınırlar ve Gazze Şeridi'ni gece basmadan terk etmeye çalışırlar⁶²⁶.

Milliyetçi örgütler gizli bir koordinasyon kurarlar; Zekeriya el-Aga el-Fetih'i temsil eder, Rabah Muhanna FHKC'yi, Cemal Zakut FDHKC'yi ve Fadel Burnou Komünist Parti'yi⁶²⁷ (bu koordinasyon, el-Fetih'in yanına sol partileri de dâhil eden FKÖ'nün yeni yönetimini temsil eder). Grupların hepsi İsrail'in örgütlerine sızma riskinden ve kanlı provokasyonlardan endişe ederler. Tsahal ise kendi tarafında birimlerinin angajman kurlarlarını sertleştirir. 1 Ekim 1987'de üç Filistinli bir polis barikatında, resmî kayıtlara göre zamanında durmadıkları için öldürülürler. Kurbanlardan ikisi siyasi eylemlere katılmamakla bilinen şahsiyetlerdi fakat üçüncüsünün kimliği daha sonra açıklanır: FHKC'nin eski militanı olup İslâmî Cihad'a katılan ve dört aydır firarda olan Misbah Suri'dir⁶²⁸.

6 Ekim 1987'de, Gazze şehrinin içinde bir İsrail devriyesi ile bir İslâmî Cihad komandosunun vahim bir şekilde karşı karşıya gelmesiyle, bir Şin Bet subayı ile dört Filistinli (aralarından ikisi ilkbaharda firar etmişti) hayatını kaybeder. İki gün sonra Gazze'de genel greve gidilir, bir İsrail turist otobüsüne saldırı düzenlenir, sokağa çıkma yasağı bu kez Şucaiyye Mahallesi'ndeki kadınların yürüttüğü yeni protestolara yol açar. 19 Ekim'de Gazzeli işçileri İsrail'e götürmekle görevli üç otobüs kundaklanır. 9 Kasım'da, Deyr el-Belah'ta öğrencilerin, üzerine taş attığı bir Yahudi yerleşimci, genç kızları kovalarken aralarından birini okul bahçesinde öldürür: on yedi yaşındaki İntisar el-Attar, (İsrail adaleti katili kefalet karşılığı serbest bırakır⁶²⁹). Bir hafta sonra, sınır dışı edilmekle tehdit edilen Şeyh

* Ekim 1987'de General Yehoşua (Shaike) Erez, Gazze Şeridi'nin "sivil" idareciliği görevini General Aryeh Ramot'a devrederken kendisi de Batı Şeria'nın "sivil" idarecisi olur. Her ikisi de 1984'ten beri İsrail'in işgal topraklarındaki faaliyetlerinin "koordinatörü" olan General Shmuel Goren'in emri altında çalışır.

Avda'nın tutuklanması İslâmî Cihad sempatizanlarından çok daha fazla sayıda kişiyi bir araya getirir (savunmasını üstlenen kişi de Fayeze Ebu Rahme'dir).

Müslüman Kardeşler bütün bu kaynaşmanın dışında kalır, hatta Gazze kampüsündeki İslâmî Cihad üyeleriyle karşı karşıya gelirler. Şeyh Yasin bir Müslümanın el-Fetihe katılmasını alkol almaya ya da domuz eti yemeye benzetir⁶³⁰. Taraftarları güçlü konumlarını sağlamlaştırmaya çalışır. Gazze Üniversitesi'ndeki öğrenci seçimleri artık kadınlar ve erkekler için ayrı gruplar hâlinde yapılır. Mucamma Aralık başında her iki grupta da sandalyelerin tamamını alır (kadınların % 75'inin, erkeklerin ise % 60'ının oylarıyla⁶³¹). Kendi işleriyle meşgul olan İslâmcı militanlar, bölge alevlenirken hazırlıksız yakalanırlar: 6 Aralık'ta Yahudi bir tüccar Gazzede sokak ortasında bıçaklanır; 8'inde dört Filistinli bir İsrail kamyonuyla çarpışma neticesinde hayatını kaybeder fakat bu kaza önceki akşam yaşanan cinayete misilleme olarak algılanır⁶³².

9 Aralık 1987'de Cebaliyeli üç kurbanın* cenaze töreninde mülteci kamplarından gelen binlerce kişi yer alır; protestocular attıkları taşlarla İsrail askerlerine meydan okurken askerler de karşılık olarak hedef gözeterek ateş ederler. On beş yaşındaki Hatem Sisi, kalbine isabet eden bir kurşunla yere yığılır. İsyan Cebaliyeden bütün Gazze Şeridi'ne yayılır: İşgal birlikleri yaralıları ele geçirebilmek için merkez hastaneyi kuşatır, Refah'ta, Han Yunus'ta ya da başka kamplarda olaylar çıkar. Sokağa çıkma yasağı getirilir ve çoğunlukla uzatılır fakat sonuç vermez, olaylar Batı Şeria'ya kadar yayılır ve 1982 baharında olduğu gibi bu olaylar ayaklanma addedilir. Arapçası ise intifadadır.

Şeyh Yasin, Mucamma yönetimini konutuna çağırır. Rantisî, Yazurî ve Şehade doğal olarak oradadırlar fakat Nuseyrat'tan Abdülfettah Duhan ya da Refah'tan İsa Naşar da hazır bulunurlar⁶³³. Durum vahimdir, Müslüman Kardeşler Hatem Sisi'nin (intifada'nın ilk "şehidi" kabul edilir) cenazesinde yuhalanırlar: İsrail karşıındaki pasifliklerinin savunulur bir tarafı kalmamıştır. Yine de Mucamma kadrolarının çoğunluğu İsrail ile karşı karşıya gelmenin henüz erken olduğuna inanmaktadır, çünkü güç dengesi Tsahal tarafında ezici bir ağırlıktadır. Bir haftada

* Bu kişilerin isimleri Şaban Nabhan, Ali Muhammed İsmail ve İsam Hamuda'dır. Dördüncü kurban Taleb Ebu Zeyd ise Meğazi Mülteci Kampı'ndandır.

İsrail'in Gazze'ye yaptığı misillemelerde yarım düzine kadar insan ölürken onlarca kişi kurşunla yaralanır.

14 Aralık 1987'de, Gazze'deki Müslüman Kardeşler nihayet işgale karşı mücadele çağrısı yapar. Bu metin daha sonraları Hamas'ın kuruluş bildirgesi olarak sunulsa da henüz bu adlandırma yapılmaz. *Hamas* "gayret", "coşku", "şevk" hatta "yücelme" anlamlarına gelir fakat özellikle "İslâmî direniş hareketinin" (*hareketü'l-mukavemetü'l-islâmiyye*) kısaltmasıdır ve bu adla "halkımızın intifadası"⁶³⁴ yüceltilmektedir. Bu türden bir direniş tercihi Müslüman Kardeşler'den 1959'da ayrılarak el-Fetih'i kuran ayrılıkçılar tarafından yapılmıştı. Şeyh Yasin'in otoritesiyle 1987'de Mucamma, Hamas'a dönüşerek örgütsel bir kırılma yaşanmadan ideolojik bir kopuş gerçekleşir.

*
* *

İsrail'in bölgenin idaresini doğrudan ele almasıyla intifada'nın patlak vermesine kadar geçen beş yıllık süre zarfında Gazze Şeridi'nde yaşayan halk, üç karmaşık ve trajik gelişme düzeyinde gözden yitmiş durumdadır: İsrail siyasetine özgü tartışmalar olan 1984'e kadar Likud'un komutayı elinde tutması ve sonrasında en sağcı eğilimlerle aynı fazda olan Rabin'in "demir bilek" siyaseti üzerine bir "millî birlik" kurulması; Gazze'de Filistinli gruplar arasında, milliyetçilerle Müslüman Kardeşler arasındaki kutuplaşmalar, İslâmî Cihadçı aktivist azınlığın güç kazanması; son olarak da FKÖ'nün "dışarda" Lübnan ile Tunus arasında yaşadığı sorunlar, 1987 Filistinlilerin kendi arasında barışması ve Suriye yanlısı "ayrılıkçıların" yalnılaşması.

Yine de, siyasal ve militan mücadele gündemine odaklanmış bakışlardan uzak Gazze Şeridi'nde önemli çalkantılar yaşanır. Öncelikle nüfusu uzun süredir yarım milyonu aşmış durumdadır ve Gazze'de ikamet edenlerin büyük bir kısmı İsrail işgalinden başka bir tecrübesi olmayan genç insanlardan müteşekkildir*. 1948-1949 Felaketi ve mülteci kamplarının sürekli hâle getirilmesiyle yeniden şekillenen bölgede nüfus iki katından fazla artış gösterir. Kent alanlarının artması yeşil alanları, özellikle de hurma vahalarını sürekli daraltır. Mısır yönetimi altında gönüllülük esasıyla kurulan bostanlar bile az çok hunharca dikilen yapılar

* 1987'de Gazze Şeridi'nin nüfusu BM tarafından 650.000 olarak ve % 59'unun da 19 yaşın altında olduğu belirlenir (İsrail kaynaklarına göre rakamlar çok daha düşüktür).

karşısında her açıdan yok olur. Nüfus yoğunluğunun ihtiyaçları, kamusal kaynaklara erişim üzerindeki bütün gerilimler sebebiyle ucu ucuna karşılanabiliyor.

Öte yandan, 1970’lerde İsrail iş sahasının açılmasıyla oluşan görece refah yerini çok yönlü ve baskın bir bağımlılığa bırakır: Gazze’nin aktif nüfusunun yarısı İsrail’de çalışmaya devam eder fakat tarım ya da sanayiden çok inşaat alanında yer alırlar, üstelik ücret ve çalışma koşulları konusunda da sürekli bir ayrımcılığa uğrarlar; turunç ihracatında, İran devrimi sonucunda İran pazarının kapanmasıyla ve İsrail tarafından olduğu kadar Arap devletlerince de getirilen kısıtlamalar (sebebi ise... İsrail’i boykot etmek⁶³⁵) sonucunda düşüş yaşanır. Yerel (küçük) sanayiye gelince, özellikle İsrail şirketlerinin ve onların pazarlarının korunmasına yönelik kısıtlamalar sebebiyle gelişme kaydedemezler⁶³⁶.

Son olarak da, kolonileşmenin baskısı gittikçe ele tutulur hâle gelir. Elbette, 1987’de kurulan 14 yerleşimde sadece 2500 yerleşimci oturur ve çoğunluğu Han Yunus çevresindeki “Katif Bloku”nda (Guş Katif) yer alır⁶³⁷. Fakat bu yerleşimcilerin her birinin bir Filistinli mülteciden dört yüz kat daha fazla toprağı, Gazze Şeridi’ndeki bir köylüden ise yirmi kat daha fazla suyu bulunur⁶³⁸. Zaten aşırı boyutlarda işletilen bir alandaki bu yağma patlaması, aynı talana maruz kalan şehirleri ve kampları birbiriyle daha da birleştirir. İntifada İntisar el-Attar’ın Deyr el-Belah’ta, yerleşimcilerin kurşunuyla 9 Kasım 1987’de öldürülmesi sonucunda değil, bir ay sonra Hatem Sisi’nin bir asker kurşunuyla öldürülmesi sonucu başlar. Her iki gencin ortak yönü, fedayin hareketinin yok edilmesinden sonraki işgal altında doğmuş olmaları ve kolonileşme sürecinin ve “demir bilek” siyasetinin gölgesinde büyümüş olmalarıdır. Adları İntisar ya da Hatem olsun, Gazze intifadasına olağan dışı boyutunu kazandıran yine onların yaşlarındaki çocuklar olacaktır.

1987 - 2007
İNTİFADA NESLİ

ON İKİNCİ BÖLÜM

Taşların isyanı

9 Aralık 1987’de Cebaliye’de başlayan intifada kısa süre içinde Gazze Şeridi’nin geri kalan kısmını da sararak bütün Batı Şeria’ya yayılır. İşgal topraklarındaki milliyetçi ayaklanma, işgal ordusuna taş darbele-riyle meydan okuyan yılgın bir gençliği bir araya getirir. İsrail hükümeti “demir bilek” siyasetini arttırdığından baskıların bilançosu hızlıca ağır-laşır. Katı sokağa çıkma yasakları ve toplu cezalandırmalar, doğmakta olan hareketi beyhude kırma çabaları içinde art arda sıralanır. FKÖ Filistin halkının korunması için uluslararası bir gücün gönderilmesini talep eder. BM Güvenlik Konseyi ise bu formülü benimsemek yerine “İsrail’in siyaset ve uygulamalarından esef duyar”.

Dışişleri Bakanı Şimon Peres, Gazze Şeridi’nin askersizleştirilmesi yönünde beyanda bulunur; buna göre İsrail yerleşimleri dondurulacak ve düzeni... Ürdün polisi sağlayacak. Fakat bu çözümü hem Başbakan Şamir hem de Peres gibi İşçi Partili olan fakat ondan çok daha “şahin” olan Savunma Bakanı İzak Rabin reddeder. Gazze Şeridi’nde, koordi-nasyon içinde olacaklarını daha Ağustos 1987’de resmîleştiren Filistin’in diğer dört partisi el-Fetih, FDHKC, FHKC ve Komünistler, Birleşmiş Ulusal Ayaklanma Liderliği (BUAL**) oluşturarak FKÖ’ye bağlılıklarını ilan ederler ve “Filistin halkına uluslararası koruma⁶³⁹” talep ederler.

* BM Güvenlik Konseyi’nin 605 sayılı kararıdır. 22 Aralık 1987’de ABD’nin çekimser kal-masıyla kabul edilmiştir.

** Bu ilk BUAL Gazze’de el-Fetih adına İhab el-Eşkar’dan, FDHKC adına Cemal Zakut, FHKC adına Mervan Kafarna ve Komünist Parti adına Tefvik el-Mabhuhtan oluşmaktadır. Yaşları ise sırasıyla 25, 31, 32 ve 41’dir. İsrail baskısı BUAL’ın yapısında sürekli değişimlere yol açar.

Yerel düzlemdeki görevini “Halk komitelerinin” devraldığı BUAL, Gazze Şeridi’nde (Batı Şeria’da olduğu gibi) sivil direnişi gösteri ve grevler biçiminde örgütler. Misilleme kurbanlarının cenaze törenleri çoğu kez yeni çatışmalara sahne olurken, bu şiddet sarmalı örgütlülüğü ortadan kaldırmak yerine onu daha çok besler. BUAL işgal komitelerinin çok yönlü boykot edilmesini ister; bunlar vergi ödemeyi reddetme, memurların istifa etmesi ve İsrail’de her türlü işin bırakılması şeklindedir. Çağrılarını şu seslenmeyle başlar: “Hiçbir ses İntifada’nın sesinden daha yüksek çıkmaz⁶⁴⁰.” FKÖ’nün sürgündeki yönetimi bu talepleri kendi adına üstlenir ve Ebu Cihad’ın sorumluluğu altında Tunus, Batı Şeria ve Gazze arasındaki koordinasyonu resmîleştirir.

MİLLÎ İTAATSİZLİK

Yaser Arafat 3 Ocak 1988’de FKÖ’nün “İntifada boyunca silahlı mücadeleye başvurmayaacağı⁶⁴¹” beyan eder. Ayaklanmanın askerîleştirilmesinin reddedilmesi merkez Filistin’in farklı bileşenlerinin ortak kararıdır ve sendikalar ile milliyetçi derneklerin pozisyonlarıyla paralellik içindedir. 1987 yılını ses getiren eylemleriyle damgalayan İslâmî Cihad örgütünün de silahlı operasyonları askıya almaya karar vermesi çarpıcıdır⁶⁴². Müslüman Kardeşler’e gelince, onların da “direniş” geçmişleri henüz çok yenidir ve silahlı kolları olan Mecd ise Şeyh Yasin’in cihada çağırmaya cesaret edemeyeceği kadar kısıtlı imkânlarla sahiptir. Sembol olarak fedayin tüfeğini havaya kaldırmış bir millî hareket açısından yaşanan bu dönüşüm önemlidir*. Burada esas amaç askerî güçten ziyade siyasi bir güç dengesiyle işgalciyi geri çekilmeye zorlamaktır.

Fakat İsrail ordusu da protestoculara gerçek mermilerle saldırmaktan çekinmez. Düzenin sağlanması açısından daha uygun olan “kauçuk mermilerin” ise içinde metal bir çekirdek kısım bulunur ve hedef gözetme durumunda ölümcül olabilir. İşgalcinin bu şiddeti uluslararası alanda, Batılı ülkeler dâhil, gittikçe daha kararlı şekilde mahkûm edilir. 4 Ocak 1988’de Britanya diplomasisinin iki numaralı ismi David Mellor,

* Her zaman revaçta olan Molotof kokteyli Nuseyrat’ta ve komşu kamplarda yerini, içinde yanıcı sıvıların bulunduğu dışkılara bırakıyor (adına ise *kharatov* kokteyli deniyor, kelime anlamı da “bokotov kokteyli”dir).

Gazze’de halka reva görülen muamelenin “medeniyet değerlerine saldırı⁶⁴³” olduğunu dile getirir. *Le Monde* gazetesinin muhabiri bütün Gazze şehrinde bir “yıkım manzarasından” söz eder⁶⁴⁴.

13 Ocak 1988’de Gazze Şeridi’ndeki sekiz mülteci kampında bir hafta boyunca sokağa çıkma yasağı uygulanır ve gıda yardımı taşıyan UNRWA’nın kamyonlarının da oralara gitmeleri yasaklanır. Bu toplu cezalandırma, kapalı askerî bölge ilan edilen Cebaliye’de bir hafta daha uzatılır. Aralık 1987 ile Ocak 1988’in iki ayı boyunca İsrail tarafından öldürülen 41 Filistinliden 26’sı Gazze’deydi. 8 Şubat’ta Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) insan haklarının ve işgal altındaki topraklarla ilgili uluslararası sözleşmelerin “ihlal” edildiğini duyurur. 24 Şubat’ta Cumhurbaşkanı François Mitterrand ise “her gün yaşanan bu kıyımın artık tamamen dayanılmaz⁶⁴⁵” olduğunu dile getirir.

Fakat Şamir - Rabin ikilisinin baskılarını arttırmalarını önlemek için daha fazlası gerekir. Gazze’deki Birleşmiş Ulusal Ayaklanma Liderliği (BUAL) Şubat ortalarında dağılır ve aralarında Cemal Zakut’un olduğu tutuklamalar gerçekleşir. Keza Müslüman Kardeşler de artık bu durumdan muaf olmadıklarından Mucamma’nın başkan yardımcısı Abdülaziz Rantisî ile İslâm Cemiyeti sorumlusu Halil el-Kavka da tutuklanır. İsrail, uluslararası kınamalara rağmen sürgünlere devam ederek İslâmî Cihad liderlerini Lübnan’a gönderir, önce Şeyh Avda’yı 11 Nisan’da Kavka’yla birlikte, ardından dört ay sonra Fethi Şikaki’nin kendisini sınır dışı eder. Adı kederle anılan ünlü Ensar 2 kampından sonra İsrail’in Necef’teki Ketziot Cezaevi, iki binden fazla tutuklusuyla* artık Ensar 3 olarak anılmaktadır⁶⁴⁶. Fakat tutuklu bulundurma kapasitesi hâlâ yetersizdir ve baskın ve aramaları nihayete kavuşturmak amacıyla Ensar 4 de Refah’ta açılır.

Bu arada Tsahal, FKÖ yönetimindeki işgal toprakları sorumlularını vurarak intifada’yı durdurabileceğini düşünmektedir. 16 Nisan 1988’de bir İsrail komandosu Tunus’un kuzey banliyösüne Ebu Cihad’ı öldürmek üzere sızar ve karısıyla çocuklarının gözlerinin önünde altmış kadar kurşunla Cihad’ı delik deşik ederek öldürür. Bu cinayet, ayaklanmayı

* 16 Ağustos 1988’de, tutukluların İsrail askerlerinin kaldıkları yerleri temizlemeyi reddetmeleri üzerine Ketziot/Ensar 3’te çıkan protesto olaylarının bastırılması sırasında iki mahkûm, mermiyle vurularak öldürülür.

dindirmek yerine bir şiddet patlamasını Batı Şeria'dan çok daha fazla Gazze'de tetikler. Yaşları 14 ila 22 arasında olan yedi Filistinli bir gün içinde Gazze Şeridi'nde öldürülür⁶⁴⁷ ve her yer siyah bayraklarla ve FKÖ amblemleriyle donatılır⁶⁴⁸. Ebu Cihad'ın İslâmcı çevreler tarafından çok itibar görmesi sebebiyle çalkantılar cinayetin kırkıncı (*erba'in*) gününde tüm hızıyla yeniden başlar. "Şehid Ebu Cihad'ın" anısının ve fedakârlığının yüceltilmesi milliyetçi propagandada sistemli hâle gelir.

İşgal otoriteleri aynı zamanda direnişin bildirilerinin yayılmasını engellemeye çalışır... en basitinden faks bulundurulmasını yasaklar. Gazze Şeridi'ndeki matbaaların tamamı kapatılır ve yeniden açılmaları için izinler teker teker alınır. Önce BUAL, ardından Hamas, literatürlerinin basım işini Batı Şeria'ya taşımak zorunda kalırlar. Filistin'in iki bölgesi arasındaki gidiş gelişler sıkı denetime tabi tutulur. Genel olarak, yirmi yıllık "açık kapı" politikasının silmeye yüz tuttuğu 1967'nin "yeşil hattı" İsrail ile Gazze arasında şiddetli bir şekilde tekrar ortaya çıkar; tek giriş noktası da yoğun gözetim altında olan Erez geçididir. Milliyetçilerin bildirileri bundan böyle, bu grafitilerin bulunduğu evlerde yaşayanlara yönelik İsrail'in baskılarına rağmen duvarlara boyayla yazılır. Karışıklık yaratmak ya da nifak sokmak amacıyla Filistinli gruplar arasında yayılan sahte bildiriler yine İsrail gizli servisleri tarafından dağıtılır.

BUAL'ın bildirilerindeki ifadeyle söyleyecek olursak "Millî itaatsizlik" Gazze Şeridi'nde gündemde kalır. Memurlar ve en başta da polisler, onar onar istifa ederler. İsrail ürünlerinin boykot edilmesi bu kadar bağımlı bir ekonomide çok zor uygulanır fakat işgalciye vergi ödememe yaygınlaşır. Şamir hükümeti buna mukabil Mayıs 1988'de Gazze'de yeni bir kimlik kartı uygulamasına geçer; bu kartlar vergi borcunun ödenmesi karşılığında verilir (iki ay sonra benzer bir kontrol ve zorbalık uygulamasıyla araç plakalarının değiştirilmesi mecburiyeti getirilir). BUAL buna karşılık toplanma sıklığını ve "genel" ya da "topyekûn" grev taleplerini, üzerlerindeki hem militan hem de askerî baskıların sürüp gitmesi sebebiyle Gazze Şeridi halkının yılmasından endişe eden komünist militanların çekincelerine rağmen artırır⁶⁴⁹.

Ancak 31 Temmuz 1988'de intifada ilk zaferini, Kral Hüseyin'in Ürdün'ün her iki yakası arasındaki bağların koptuğunu alenen açıklamasıyla elde eder. Amman'ın bu geri çekilmesi öncelikle Batı Şeria'yı

ilgilendirir fakat kral nihai olarak, Şimon Peres'in Gazze meselesini çözmek için hâlâ gündemde tuttuğu "Ürdün seçeneğini" ortadan kaldırır. Bu "Ürdün seçeneğini" bunca yıl Gazzede canlı tutan Raşid Şava, uzun süredir milliyetçi uzlaşıya dâhil olmuştu. İsrail tarafından 1982'de Gazze belediye başkanlığından alınan Raşid Şava o zamandan beri yeni intifada nesli üzerindeki kontrolünü zamanla kaybederek kendini hayır işlerine ve klientalizme adamıştı. Saygın lider 28 Eylül 1988'de bir kalp kriziyle hayatını kaybeder ve onunla birlikte Gazze tarihinde bir dönem kapanmış olur. Kızı Ravva Şava, taziyelerini bildirmeye gelen Peres ve Rabin'i babasına hürmeten selamlamaktan geri durur⁶⁵⁰. Şava'nın cenaze töreni de zaten işgal ordusu tarafından sertçe dağıtılan milliyetçi bir gösteriye dönüşür.

HAMAS DEVLETE KARŞI

Ürdün'ün iki yakası arasındaki resmî ayrılık sonuç olarak Hamas'ın programının biçimlenmesini öngörülmedik bir şekilde hızlandırır. 14 Aralık 1987'de Müslüman Kardeşler'in Filistin kolunun ayrılmasıyla kurulan Şeyh Yasin'in hareketi, iki ay sonra Hasan el-Bennâ ve Müslüman Kardeşlere bağlarını ilan eder⁶⁵¹. 18 Ağustos 1988'de, daha da ileri giderek FKÖ'nünkiyle rekabet etmeye yönelik bir "şart" yayınlı. Hamas kendi "İslâmcı Filistin" vizyonunu FKÖ'nün "laiklik" anlayışının karşısına koyar⁶⁵². Filistin'i "Müslüman toprakları" olarak kabul eden klasik hukukun aksine (özellikle Haçlılara karşı), Hamas Filistin'in tamamını bir vakıf malı, dolayısıyla devredilemez olarak kabul eden yeni bir anlayış getirir. Bu hukuki akrobasi şartın yazarının sığlığının bir göstergesidir; bilinmeyen bir Gazzeli şeyh olan bu kişi Şeyh Yasin'in ama sadece onun kararıyla bu iş için görevlendirilmiştir⁶⁵³.

FKÖ'nün şartı ise Filistin Ulusal Meclisi (FUM) tarafından 1964'te kabul edilip, 1969'da yeniden düzenlenirken, Hamas'ın Müslüman Kardeşler geleneği doğrultusunda lideri ve kurucusu tarafından benimsenip, itiraz etmeden kabul eden hareketin geri kalanına dayatılıyor. Zaten bu şart İslâmcı militanların ahiret anlayışını temsil etmektedir; buna göre ilâhî galibiyet kesin olduğundan "Yahudilerle" mücadele sürekli. Böylesi konspirasyonist bir zihniyetin izlerini taşıyan bu metinde, uluslararası

Siyonizmin, “Fransız devrimini, komünist devrimi ve devrimlerin belli bir kısmını⁶⁵⁴” daha iyi manipüle etmek amacıyla masonlukla işbirliği yaptığı ifade edilir. Bu çok yönlü “düşman” hem Birinci hem de İkinci Dünya Savaşlarını tetikleyerek, önce Milletler Cemiyeti’ni daha sonra BM’yi, Filistin topraklarını ele geçirme projelerini daha iyi hayata geçirebilmek için hâkimiyeti altına almıştır⁶⁵⁵.

Bu paranoyak retorik özellikle, FKÖ’ye yöneltilen işbirlikçilik suçlamalarına karşı Hamas’ın “arılığını” yüceltmeyi hedefliyor. Şimdiye kadar BUAL’ın ilan ettiği grevlerde yer alan Şeyh Yasin’in hareketi artık kendi eylem takvimini dayatmaya karar verir ve ona uymayan “işbirlikçilerini” cezalandırmakla tehdit eder. Gazze Şeridi’nde olaylar artar, milliyetçiler ise 30 Ağustos 1988’de “Hamas’ın kendi sözde hâkimiyetini dayatmayı hedefleyen girişimlerini⁶⁵⁶” ifşa ederek karşılık verir. İşgal altındaki bütün topraklarda gerilim o kadar tırmanır ki Arafat Kahire’de, 2 Eylül’de Mısırlı Müslüman Kardeşler’in en üst lideri Şeyh Muhammed Ebu Nasr’la görüşür. FKÖ ile Müslüman Kardeşler örgütü arasındaki zirvede sükûnet çağrısında bulunulur ve Ahmed Yasin bir süre sonra hizaya gelince Hamas da artık BUAL ile aynı tarihlerde grev çağrısı yapar*.

Uyarı her ne ciddiyette olursa olsun, intifada’nın bir Filistin devletinin kurulması yönünde açığa çıkardığı dinamiğe halel getirmez. Gazzeli milliyetçiler, tıpkı Batı Şeria’dakiler gibi, İsrail’in işgal ettiği topraklardan çekilmesine yönelik diplomatik bir süreç başlatmasını sağlayacak tutumları sergilemesi için FKÖ’ye baskı yaparlar. Filistin Ulusal Meclisi’nin (FUM) Kasım ortasında Cezayir şehrinde öngörülen oturumu bu tarihî çıkış için beklenir. İsrail otoriteleri söz konusu hafta Gazze’de okulların tatil edilmesine karar verir. BUAL FKÖ’yü, 15 Kasım’ı şimdiden “bağımsızlık günü⁶⁵⁷” ilan ederek adım atması konusunda bastırır. Bütün Gazze Şeridi’nde kader gününün daha iki gün öncesinden sokağa çıkma yasağı ilan edilir. O gün geldiğinde FUM 46 oya karşılık 253 oyla İsrail’in Batı Şeria’dan ve Gazze’den çekilmesi yönünde karar alırken, BM’nin orada geçici bir manda kurabileceği öngörülür. İşte “Filistin Devleti” bu temel üzerine kurulur ve kısa sürede

* İsrail Televizyonu’nun Arapça servisinin 10 Eylül 1988’de Şeyh Yasin’le FKÖ’ye yönelik çok önemli bir görüşmeyi özel yayınla vermesi şüphesiz milliyetçilerle İslâmcılar arasındaki bölünmeyi canlandırmaya yönelikti.

kırk kadar ülke tarafından tanınır. BUAL Gazze’de “bütünüyle özgür Filistin rüyasını⁶⁵⁸” yüceltir.

13 Aralık 1988’de Yaser Arafat, Amerika’nın FKÖ liderine vize vermeyi reddetmesi üzerine özel olarak Cenevre’de toplanan Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nda söz alır. Bu vesileyle İsrail’i açıkça tanıması ABD’yi sonuç olarak Filistin’le resmî bir diyalog başlatmayı kabul etmeye yöneltir. Fakat bu tavizler, daha önce de FUM’un kararlarına karşı oy kullanan George Habaş’ın FHKC’si tarafından mahkûm edilir. Bu şekilde muhalefete itilen FHKC Gazze’de akıllarda kalan tarihî bir dönüşümle Hamas’la yakınlaşır: “bütün Filistin’in özgürleşmesini⁶⁵⁹” talep eden Şeyh Yasin’in müritleri ve eski Arap milliyetçileri Batı Şerida ve Gazze Şeridi’nde bağımsız bir devlet kurulması projesini eleştirmek üzere bir araya gelirler.

İntifada’nın birinci yılı Gazze’de özellikle ağır bir bilançoyla son bulur. Bu bölgede hiçbir İsraili öldürülmemişken 142 Filistinli hayatını kaybeder: 77 kişi işgalcinin açtığı ateş sonucu ölürken, 37’si göz yaşartıcı gaz solunumu sonucu hayatını kaybeder (bu kişiler özellikle, daha hassas olan yaşlılar ya da çok küçük çocuklar, hatta bebeklerdir), 17’si İsrail askerinin ya da polisinin tartaklaması sonucu ölür, 9’u ölümcül trafik kazası kurbanı olur (büyük ihtimalle kasten), 2’si ise gözaltında ölür (bedenlerinde işkence izi görülür)⁶⁶⁰. Gazze Şeridi bu on iki aylık ayaklanmadan daha da fakirleşmiş ve ezilmiş olarak çıkar. Fakat egemen bir Filistin özlemi hiç bu kadar yakın olmamıştır.

HIÇ UĞRUNA ON SEKİZ AY

Yaser Arafat ve FKÖ intifada’nın sivil karakterini koruma çabasında, FHKC’nin tırmandırmasına rağmen, hızlı bir diplomatik atılım hatta İsrail ile anlaşma perspektifi içinde kararlılık gösterirler. Buna karşın Hamas’a göre 1988 yılının ilk aylarında* İşçi Partili bakanlarla yürütülen görüşmelerin artık hiçbir hükmü yoktur: O zamanlar bu görüşmeler İslâmcı hareketin 1973’te Mucamma’nın benimsediği tutumun devamı olarak,

* Mahmud Zahar Şimon Peres’le İsrail’in, 1967’de işgal edilen topraklardan çekilmesi karşılığında örtük olarak tanınmasını önermek üzere 23 Mart 1988’de görüştüğünü kabul eder. Aynı türden görüşmelerin İzak Rabin’le yapıldığı hiçbir zaman doğrulanmamıştır.

milliyetçi hareketten farklılaşmasına imkân veriyordu, oysa şimdi FKÖ Filistin Devleti'nin sembolik olarak ilanıyla coşkulanmış olarak artık İsrail ile sürdürülebilir bir düzenlemeye hazırlanmaktadır. Şeyh Yasin bu barış stratejisinin başarısız olacağını iddia eder fakat Hamas'ın siyasi ve toplumsal faaliyetlerini korumak ister. Hamas'ın iç güvenlik birimi Mecd'in iki lideri olan Şehade ve Sinvar tutuklandığından, İsrail'e karşı askerî eylemlerde bulunan, büyük bir gizlilik içinde kurulan "101. Hücre" olur.

Muhammed el-Mabhuh tarafından yönetilen bu "101. Hücre", 16 Şubat 1989'da, Aşdod'daki evine otostop yaparak giden Çavuş Avi Sasportas'ı kaçırmak amacıyla Gazze'den İsrail'e sızar. Ele geçirilen asker kısa süre sonra öldürülür ve gömülür; bu nedenle ortadan kaybolması büyük bir belirsizliğe yol açar. 3 Mayıs'ta başka bir İsrail çavuşu, İlan Saadun aynı grup tarafından kaçırlır ve öldürülür⁶⁶¹. Saadun'u bulmak için yapılan aramalarda Sasportas'ın cesedini bulan Tsahal'ın tepkisi bu kez, cüret edilen meydan okumayla aynı ölçüde olur ve Hamas'ın yüzlerce elemanı ve militanı, Ahmed Yasin ve Mahmud Zahar dâhil olmak üzere, tutuklanır. Şeyh Yasin işbirlikçilerin öldürülmelerine müsaade ettiğini kabul eder fakat Sasportas ile Saadun'un kaçırmalarıyla ilgili her türlü sorumluluğu reddeder⁶⁶². Onu, belki de trajik sonlarını hızlandıran bu kaçırma olaylarındaki tutuklu değiş tokuşu mantığını reddetmeye yönelten de Hamas'ın siyasi kolunu koruma arzusu⁶⁶³.

Mabhuh tam zamanında Mısır'a kaçar* ve "101. Hücre"nin ötesinde Hamas örgütünün büyük bir kısmı çözülmüş olur. Şeyh Yasin'in ilk andan beri en sadık elemanı olarak yıllarca Mucamma'yı Kahire'den destekleyen Musa Ebu Merzuk, Louisiana'daki doktora eğitimini bırakarak acilen Gazze'ye gelir ve İslâmî yapıyı yeniden ayağa kaldırır⁶⁶⁴. Alanda Seyyid Ebu Musameh'ten destek alarak Gazze Şeridi bölgesini beş bölüme ayırır ve her birine üç sorumlu yerleştirilir (güvenlik, faaliyetler ve propaganda)⁶⁶⁵. Ana kadrolarla yeni gelenlerin doğrudan bağlantıda olma yaşağıyla iç prosedürler daha da katılaştırılır. Örgütün temel birimi *usra* (kelime anlamı "aile") olarak kalır.

Ebu Merzuk görevi bitince ABD'ye geri döner fakat Gazze'deki İslâmî hareket tarihinde ilk kez, şimdiye kadar "içeriye" bağlı olan "dışarısı" tam

* Muhammed el-Mabhuh 20 Ocak 2010'da, Mossad'ın bir komandosu tarafından, Lübnan ve Suriye'deki üç başarısız girişimden sonra Dubai'de öldürülür.

da onun merkezine müdahale ediyor. Ebu Merzuk için olduğu kadar, Hamas yararına Ürdün ile Kuveyt arasındaki bağlantıyı kuran ortağı Halid Meşal için de büyük bir dönüm noktasıdır⁶⁶⁶. Şeyh Yasin'in ve başlıca işbirlikçilerinin tutuklanmasıyla daha Mucamma döneminde kurulan siyasi, finansal ve lojistik destek sağlayan dış yapının ağırlığının arttığı görülür. Bu süreç sonuç olarak Hamas'ın sürgünde bir "Siyasi Büro"sunun kurulmasıyla sonuçlanır. Bu "büro" Müslüman Kardeşler'in Gazze'deki ortak yönetimi olan "Yürütme Konseyi"nin yetkilerini miras alır. Mucamma'nın Gazze Şeridi'ni beş "Danışma Konseyi" (*Meclisü's-şûra*) vasıtasıyla yönettiği yerde Hamas faaliyet alanını genişleterek sırasıyla Gazze, Batı Şeria, diaspora... ve tutuklular için ayrı birer şûra oluşturur. Bu dört "konsey" zamanla Siyasi Büro'nun otoritesi altına yerleştirilir⁶⁶⁷.

İslâmî örgütlenme böylesi bir dönüşüm yaşarken intifada Gazze'de grevlerle, toplu gösterilerle ve peş peşe baskınlarla devam eder. Mülteci kampları özellikle toplu cezalandırmalara maruz kalır: Ayaklanmanın ilk 500 gününde Şati Kampı 190'ını, Cebaliye 164'ünü, Refah, yerine göre 122 ila 137'sini, Deyr el-Belah 116'sını ve Han Yunus 105'ini sokağa çıkma yasağıyla geçirir. Gazze şehri Şucaiyye Mahallesi'nde toplamda 40 günlük sokağa çıkma yasağıyla bu uygulamadan nasibini alır⁶⁶⁸. Tsa-hal'ın güney bölgesi komutanlığının başına Haziran 1989'da geçen Matan Vilnai, "teröristlerin" evlerini yıktırarak, içinden taş atılan okulları kapatarak ve eylemcilerin ailelerine baskı uygulayarak "demir bilek" siyasetinde ısrar eder. İki yıllık intifada'nın sonunda, 16 yaşından küçük 68 çocuk Gazze Şeridi'nde hayatını kaybeder. Bu bölgede hayatlarını şiddetli bir ölümle kaybetme ihtimalleri Batı Şeria'ya oranla 1,4 kat daha fazladır⁶⁶⁹.

Gazze halkı açısından işgalcinin bu şiddeti, "işbirlikçilerin" ortadan kaldırılmalarıyla daha da vahim bir hâl alır; bu türden hesaplaşmalar 1970-1971'deki dalgayı hatırlatır ve daha o zamanlar dönemin direniş ordusu üzerinde olumsuz etkileri olur. İntifada boyunca öldürülen on Filistinliden sekizinin, yapılan değerlendirmelere göre İsrail tarafından vurulduğu yönündedir fakat ikisi de kendileri tarafından gerçekleştirilir ve kimi öylesi dehşet verici şartlarda yer alır ki protesto grevlerine yol açarlar⁶⁷⁰. FHKC ve Hamas bu türden cinayetleri üstlenir ama el-Fetih de geri durmaz. Bu iç hesaplaşmanın kaybedenleri ise intifada'nın

kamplaşma mantığından kurtulmayı uman milliyetçi sivil militanlar olur. Meslek örgütleri ise aksine tekrar, partiler arası rekabetin ayrıcalıklı alanı hâline gelirler (26 Ocak 1990'da Hamas Mühendisler Odası yönetimindeki 9 sandalyeden 5'ini alırken FKÖ 3'ünü alır).

İç gerilimin ve misillemenin şiddeti özellikle Gazze Şeridi'nde, Aralık 1988'de aralanan bağımsız Filistin perdesi gittikçe kapanırken daha da katlanılmaz hâle gelir. Tunus'ta ABD ile FKÖ arasında yürütülen diyalog da özellikle içerikten yoksundur. Başbakan Şamir, Camp David'de öngörülen özerklik çerçevesinde, Batı Şeria ile Gazze'deki seçim planından üstelik FKÖ'nün açıkça dışlanması talebinden vazgeçmez. Amerikan Dışişleri Bakanı James Baker Ekim 1989'da, Kahire'de seçimlerle sınırlı olmayacak bir İsrail - Filistin diyalogu önererek çıkmazdan kurtulmaya çalışır.

Mısır'ın Arap Birliği bünyesine yeniden tamamen katılması ve merkezinin on yıllık uzaklaşmadan sonra yeniden Kahire'ye taşınması için kampanya yapan Arafat, açıkça Cumhurbaşkanı Hüsnü Mübarek'in aracılığını destekler. Rabin'den destek alan Peres de keza Mısır'ın aktif bir rol almasını savunur ve işgal topraklarından atılmış olan Filistinlilerin Kahire'de yapılacak görüşmelere katılmalarını önerir. Şamir Peres'i FKÖ'yü müzakerelere dâhil etmek istemekle suçlar ve Mart 1990'da Likud ile İşçi Partililer arasındaki "millî birlik" darmadağın olur.

İsrail başbakanı dizginleri elinde tutar ve uzun müzakereler sonucu sağcı bir hükümet kurarak Ariel Şaron'a İskân bakanlığını, dolayısıyla yerleşimlerin sorumluluğunu verir. 20 Mayıs 1990'da Gazze'de yedi gündelikçi işçinin Tel Aviv banliyösünde öldürülmesi, bütün işgal topraklarında şiddetli ayaklanmalara sebep olur. Bir ay sonra, ABD FKÖ'nün terörizmle mücadelede sözlerini tutmadığını ifade ederek merkez Filistin'le diyalogu keser. İntifada soluksuz devam eder fakat umutsuzluğun verdiği enerjiyle...

MADRİD YOLU

Kuveyt'in Irak tarafından işgali işte bu genel umutsuzluk atmosferi içinde 2 Ağustos 1990'da patlak verir. Saddam Hüseyin Arap kamuoyunun büyük bir kısmına, uluslararası hakları yeniden düzenlemekte kararlı modern bir Selahaddin Eyyubî ile Körfez'in nimetlerini en yoksullara

dağıtmak isteyen Robin Hood'un karışımı olarak görünme başarısını elde eder. Irak diktatörünün sinik emelleriyle ilgili bu trajik körleşme coşkulu kalabalıkları Amman ya da San'a sokaklarına döker fakat Gazze Şeridi'nin sıkıntılarıyla daha da belirgin hâle gelir. Arafat Kuveyt ile işgal altındaki topraklar arasındaki kapsamlı pazarlığın Filistin açmazından çıkmanın tek yolu olduğundan emindir. FKÖ'nün kamuoyu desteğini, Saddam Hüseyin'e çok fazla güvenmeyen merkez Filistin'in iki numarası (keza el-Fetih'in) Ebu İyad'ın ihtiyat uyarılarına rağmen Bağdat'a sunar.

Birleşik Ulusal Arap Liderliği (BUAL) Gazze'de Irak yanlısı çizgiye hiç çekincesiz, bölge halkının da tamamıyla birlikte dâhil olur. Hamas ise daha kararsız bir tutum benimser, hem Kuveyt'in işgalini hem de Arabistan'ın Amerikan birliklerine çağrı yapmasını mahkûm eder. 8 Ekim 1990'da İsrail polisinin Kudüs'teki Mescid-i Aksa meydanındaki gösterilerde 22 kişiyi öldürmesi bütün işgal topraklarında kanlı çatışmalara sahne olur. FKÖ şiddetsiz bir çizgide ısrar ederken, Hamas Filistinli kurbanların "intikamını" almakta kararlı görünür ve 14 Aralık'ta Gazzeli iki militanı Yafa'da üç İsrailli işçiyi ölümcül darbelerle bıçaklar. İki katil kaçarak diğer yüzlerce *mutaradûn*'a (kaçak anlamındadır ve en mücadeleci olanlar için saygı ibaresi taşıyan bir terimdir) katılır⁶⁷¹.

14 Ocak 1991'de Ebu İyad Tunus'ta Filistin güvenliğine sızmış bir ajan tarafından, büyük ihtimalle Irak'ın azmettirmesiyle öldürülür. Bu cinayet, FKÖ'yü Saddam Hüseyin'le aynı çizgiye getiren Arafat'ı gittikçe kontrolden çıkan bir yolla karşı karşıya bırakır. Öte yandan Ebu İyad'ın ortadan kaldırılması Arafat'ı el-Fetih'in, beşi de Gazze kökenli fedayinler olan kurucularından hayatta kalan tek kişi hâline getirir: Kemal Advan ve Yusuf en-Nacar bir İsrail komandosuna tarafından Beyrut'ta Nisan 1973'te, Ebu Cihad'ın bu kez Tunus'ta aynı oranda ses getiren bir operasyonla hayatını kaybetmesinden on beş yıl önce öldürüldüler. FKÖ'nün felaketleri peşi sıra yaşadığı bir anda Arafat hiç bu kadar yalnız kalmamıştı.

Arafat'ı FKÖ'nün finansmanını askıya alarak cezalandıranların başında Körfez'in finansörlerinin başta gelenlerinden Suudi Arabistan olur. Saddam Hüseyin'i hiçbir zaman desteklememe zekâsını göstermiş olan Hamas da bu bütçe kısıtlamasından nasibini alır ancak çok daha az. Halid Meşal Eylül 1990'dan itibaren kesinkes Kuveyt'ten Ürdün'e çekilirken, Musa Ebu Merzuk'un Hamas'ın Siyasi Büro'sunun üssü hâline

gelen Amman'da kalmasına izin verilmez⁶⁷². ABD liderliğinde “Çöl Fırını” (*Desert Storm*) kapsamında oluşturulan koalisyon Irak'ı 17 Ocak 1991'den itibaren birkaç hafta boyunca bombalar. 24 Şubat'ta başlatılan kara saldırısı Kuveyt'i beş günden az bir sürede özgürleştirir.

Özgürleşen emîrlikte, işgalciyle işbirliği yapmakla suçlanan Filistinlilere yönelik baskılar kısa sürede artar. Yarısi Gazze kökenli olan 400.000'den fazla Filistinlinin hem Kuveyt'ten hem de Körfez'in geri kalan kısmından atıldığı tahmin edilmektedir⁶⁷³. Aralarından büyük bir kısmı gelip Ürdün'e yerleşir. Bu göç dalgası 1948 ve 1967'den sonraki üçüncü kitlesel göçtür. Gazze Şeridi'nin ekonomisi için ise bu tamamen bir ölüm darbesi olur: İntifada zaten turuncu ihracatını yıkıma uğratmış, İsrail'deki gündelik işçiliğe zarar vermişti. Körfez'deki göçmenlerin sağladıkları transferler de FKÖ'ye yapılan transferlerle eş zamanlı olarak bitince, Gazze halkı sürekli bir yoksullaşma döngüsü içine girmiş oldu. İntifada başladığından beri 1/3 oranında düşen bölgenin GSMH'sı, % 40'lık bir işsizlik oranıyla birlikte % 10 daha kayba uğrar⁶⁷⁴.

Öte yandan, Moşe Dayan'ın açılım politikasının eski bir mirası olan “toplu çıkış izni”, işgal topraklarındaki Filistinliler için 15 Ocak 1991'den itibaren, Irak saldırısına bağlı olayların öncesinde geri alınır ve hiçbir zaman geri verilmez. Zaten İsrail'e geçebilmek için süresi bir yıl olan manyetik bir karta sahip olmak zorunda olan Gazze halkı ise, artık bireysel izin almak durumunda kalır. İsrail'de çalışan işçiler bu durumdan anında etkilenirken, Batı Şeria kampüsünde okuyan öğrenciler de mağdur olur (sayıları örneğin Bir Zeyt öğrencilerinin üçte biri kadardır). Gazze ve Batı Şeria arasında dağılmış olan aileler de görüşmekte daha fazla zorluk çekerler⁶⁷⁵.

Bu şekilde dara sokulan Gazze Şeridi ancak ABD'den gelen bir umut ışığıyla nihayet canlanır. Başkan George H. Bush Orta Doğu'da “yeni bir dünya düzeninin” temellerini atmayı düşünür; Dışişleri Bakanı James Baker da en kısa sürede bir barış konferansı düzenlemeye girişir. Washington İsrail'e FKÖ ile müzakerede bulunmayı dayatma seçeneğini dışlar ve sonraki aylar konferans için bir Ürdün - Filistin delegasyonunun

* Bu durum 1999'dan beri Ürdün kralı olan II. Abdullah'ın eşi olacak Kraliçe Ranya'nın ailesi için de geçerlidir. 20 ila 30.000 Filistinli Körfez'den kovularak Gazze Şeridi'ne yerleşmiştir.

oluşturulması yönünde yoğun görüşmelerle geçer. Resmî olarak bağımsız fakat, Doğu Kudüs için el-Fetih'e bağlı Faysal el-Hüseynî, Batı Şeria için Hanan Aşravi ve Gazze Şeridi için Zekeriya el-Aga olarak üç temsilci, 1990 Haziran'ından beri görüşmeyen ABD ile FKÖ arasında arabuluculuk ederler.

30-31 Ekim 1991'de Madrid'de yapılması öngörülen konferansa davet edilen taraflara Amerika tarafından güvence temin eden mektuplar gönderilir. Son günlerini yaşayan SSCB çalışmalarına teorik bir ortak başkan olarak katılır çünkü Bush, Mihail Gorbaçov'u ve Rus milliyetçiliğini kontrol altında tutmak ister. Ürdün'le ortaklaşa oluşturulan delegasyonun Filistin bileşeninin lideri FKÖ'yle fazla özdeşleşen Faysal el-Hüseynî'den ziyade Haydar Abdüşşâfi olur*. Fakat Gazze'nin yetmiş yaşındaki militanının konuşma süresi Ürdün diplomasisinin lideriyle aynıdır ve İsrail ile Filistin halkları arasında kalıcı bir barışı gerçek anlamda savunan bir metin olan Madrid'deki konuşması**, Başbakan Şamir ile Suriye Dışişleri bakanı arasındaki tatsız konuşmalarla tezat oluşturur.

Gazze Şeridi'nde yaşayan halk Kızılay'ın kurucusunun aniden ünlenmesini hassasiyetle takip eder. el-Fetih militanları ise müzakerelere karşı çıkanları susturmak için kitlesel olarak örgütlenirler. Barış konferansının arifesinde Gazze'de, İsrail askerlerine açıkça uzattıkları zeytin dallarıyla gösteri yaparlar. 30 Ekim 1991'de hem Gazze sokaklarında hem de Han Yunus'ta binlerce kişi Hamas'ın Madrid'e karşı protesto ve grev çağrısına meydan okur. İşgal otoriteleri bu güç gösterilerine müsamaha gösterir fakat konferans boyunca bütün Gazze Şeridi'nde

* Madrid'deki Filistin delegasyonunun 14 üyesinden 4'ü Gazze Şeridi'ndendir (Abdüşşâfi'nin yanı sıra, sırasıyla Tabipler Odası ve Avukatlar Odası yöneticisi olan Zekeriya el-Aga ve Frey Ebu Medyan ile Gazze'de doğan ama Batı Şeria'da Bir Zeyt'te Mühendislik Fakültesi dekanıdır). Buna karşın Faysal el-Hüseynî başkanlığındaki idare komitesinin (*steering committee*) 7 üyesinden hiçbirinin Gazze'yle bağlantısı yoktur.

** "Bizim intifadamız, haklarımızı tekrar kazanmak amacıyla yürüttüğümüz mücadeledeki azmimizin ve kararlılığımızın işaretidir. Bizim için, çok uzun süredir tüm dünyanın bilincinde ve vicdanında gömülü kalmış bir gerçekliğin avukatlığını yapmanın ve kendi hikâyemizi anlatmanın zamanı gelmiştir. Sizin karşınıza talepkâr olarak çıkmıyoruz ama bugün dünyada bilgisizliğin hiçbir zaman bir bahane olmadığını bilen birer meşale taşıyıcıları olarak karşınızdayız. Bizler ne bir pişmanlığı bildirme ne de geçmiş haksızlıkların intikamını alma peşindeyiz, tek istediğimiz barışı gerçek kılacak bir iyi niyet adımdır" (serbest çeviri yapılmıştır).

uygulanan sokağa çıkma yasağını kaldırmak için 3 Kasım'ı bekler. Ertesi gün, 1964'ten beri ilk kez yapılan Gazze Ticaret Odası seçimlerinde FKÖ 16'ya karşı 13 sandalyeyi alarak (Hamas'ın 2 sandalyesi olur) müzakere seçeneğinin popülerliğini gösterir.

KASSAM ETKİSİ

Madrid'deki uluslararası oturumlardan hemen önce Şeyh Yasin, İsrail'in Gazze'deki askerî mahkemesi tarafından ömür boyu hapse mahkûm edilir ve ek olarak on beş yıllık bir ceza daha alır. Kendisine yöneltilen on yedi ayrı suçtan mahkûmiyet alır ve bunlar arasında Hamas liderinin sürekli olarak inkâr ettiği iki askerin, Sasportas ve Saadun'un öldürülmeleri de vardır. Şeyh Yasin'in cezaevinde geçirdiği iki buçuk yıl mücadeleciliğinden hiçbir şey azaltmaz. Taraftarları ise FKÖ'nün ABD ve İsrail'e karşı taviz verdiğini düşünerek suçlamalarda bulunurlar. Aslında, Madrid'den sonra Gazze'deki günlük hayatta hiçbir şey değişmez; işgal her zamanki kadar zorludur, Washington'a taşınan barış görüşmeleri ise çok çabuk sarpa sarar.

İşte bu mayalanma ya da kutuplaşma bağlamında Hamas silahlı bir kol edinir, elbette gizli olarak. Kendi iç güvenlik birimi olan Mecl'din (liderleri Salah Şehade ve Yahya Sinvar hâlâ hapistedir) bir uzantısı değildir bu kol; aylardır hatta yıllardır İsrail'in avından "kaçanlardan" *mutaradûn* hücrelerinin yapılandırılmasından oluşturulur⁶⁷⁶. Bu İslâm-cı "tugaylar", 1935'te İngiliz ordusu tarafından milliyetçi direnişçilere yapılan saldırıda öldürülen Suriyeli Şeyh İzzeddin el-Kassam'ın adını yaşatmaya karar verirler. Kassam'ın anılması Hamas'a, köklerini çok daha eski bir geçmişe salarak FKÖ'nün tarihî meşruiyetini bertaraf etme imkânı tanır; böylece 1936-1939'daki "Büyük İsyan'ın" öncülerinin, daha sonra da 1948'deki Müslüman Kardeşler'in fedakârlıkları yüceltilmiş olur. Eski zamanların bu şekilde sahneye konması aynı zamanda İsrail ile 1949-1967'deki ateşkes hattı temelinde anlaşma yapma emellerini de mahkûm etmeye imkân verir.

İzzeddin el-Kassam'ın tugaylarının uzun süre sadece yirmi kadar, Carl-Gustav tipi İsveç piyade tüfeği bulunur⁶⁷⁷. Liderleri, 1971 yılında

* *Katîba* terimi, çoğulu *katâ'ib*, kelime anlamıyla "tabur" demektir. Fakat Hamas'ın silahlı kolu için herkes tarafından "tugay" olarak çevrilmektedir. Aynı terim Lübnan'daki Hristiyan sağının tarihî partisi için "falanj" olarak aktarılmaktadır.

Cebaliye’de doğan İmad Akil’dir. Zaten “tugaylar” da bu mülteci kampında, 14 Aralık 1991’de Hamas’ın dördüncü yıl dönümünde yapılan bir geçit töreni vesilesiyle gün yüzüne çıkar⁶⁷⁸. Yüzü maskeli bir eylemci elindeki hafif makineli silahı sallar ve İsrail’ yönelik bu meydan okuma aynı zamanda, intifada’nın beşiği olan Cebaliye’deki bu kampın merkezinde, sivilleşme stratejisiyle bağların kopması anlamına gelir. Fakat İsrail hedefleri erişilmez olduğundan Hamas, “işbirlikçi” ya da “uyuşturucu kaçakçısı” olmakla suçladığı diğer Filistinlilere karşı şiddet uygular: Akil’in grubu 1992’de en az 13 Filistinliyi öldürür⁶⁷⁹ (bazı kaynaklar on kat daha büyük bir rakam ileri sürerler ve Hamas’ın Gazze’de gerçekleştirdiği kıyımın işgalcininkini geçtiğini ileri sürerler⁶⁸⁰). BUAL’in tekrar eden “işbirlikçilerin” öldürülmesinin durdurulması çağrısı (çoğu kez işkenceyle birlikte) cevapsız kalır: Gazze Şeridi’nde 1991’de 114 “işbirlikçi” öldürülür, bir sonraki yıl ise bu rakam 199’a yükselir⁶⁸¹.

23 Mayıs 1992’de Haydar Abdüşşâfi, Şeyh Yasin’in ve taraftarlarının fiefi olan Şati Kampı’nda binlerce kişiyi bir araya getirir ve Filistinliler arasındaki bu şiddetin durması için beyhude bir çaba harcar. 7 Haziran’da el-Fetih Hamas’la hesaplaşmaları askıya almak amacıyla bir “onur anlaşması” yaptığını duyurur. Fakat İslâmcı hareket böyle bir anlaşma yapıldığını yalanlar ve aynı gün Deyr el-Belah Kampı’nın muhtarı maskeli militanlar tarafından pazar yerinde öldürülür. 7 Temmuz’da el-Fetih ile Hamas taraftarları arasındaki kavgada, bütün Gazze Şeridi’nde onlarca kişi yaralanır. Haydar Abdüşşâfi ertesi gün grupları barıştırmak üzere Hamas’ın delegelerini evinde, el-Fetih’inkileri ise Kızılay genel merkezinde ağırlar. En az iki kez, Arap kılığına girmiş İsrail ajanları (*mistaravim***) 19 Mayıs’ta Refah’ta Hamas ya da 13 Temmuz’da Gazze’de el-Fetih militanı olarak gruplara sızarlar ve tansiyon daha da yükselir.

Milliyetçi militanlar kelimenin tam anlamıyla iki ateş arasında kalırlar: İslâmcı komandolar onları işgalciyle gizlice anlaşmakla suçlarken İsrail ise FKÖ ile her türlü bağlantı kuranı cezalandırmaya devam eder,

* Deyr el-Belah’ta, önce 1 Ocak 1992’de sonra 27 Mayıs’ta, intifada’nın başlangıcından beri Gazze Şeridi’nde iki yerleşimci öldürülür fakat İsraillileri hedef alan bu ilk cinayetleri kimse üstlenmez.

** Tsahal, intifada’nın başından beri Gazze Şeridi’ne yönelik bir *mistaravim* birimi oluşturarak sevimli bir şekilde “Kiraz” olarak adlandırır (paralel olarak Batı Şeria’da çalışan birim ise “Samson” olarak adlandırılır).

hatta barış görüşmeleri yapanları bile*. İntifada baskılar oranında güç kaybetmez: 1 Nisan 1992’de 4 Filistinli Refah’taki ayaklanmalar esnasında öldürülür; Ekim’in ilk iki haftası bütün bölgede, Filistinli mahkûmların başlattığı açlık grevine karşılık olarak vahim olaylar baş gösterir; Erez geçiş noktası ise düzenli olarak İsrail ile olan *no man land’s* içinde tutulan gündelikçi işçilerin şiddetli protestolarına sahne olur.

Likud’un Haziran 1992’deki seçimlerde mağlup olması ve bir sonraki ay ağırlıklı olarak İşçi Partililerden oluşan bir hükümetin İzak Rabin yönetiminde ve Dışişleri bakanı olarak Şimon Peres’in bulunmasıyla kurulması, işgal altındaki Gazze Şeridi’nin günlük hayatını hiçbir şekilde değiştirmez. Filistin’in “barış kampı” İsrail’deki hükümet değişiklikleriyle doğal olarak cesaret kazanır fakat bu yeni durum Hamas ile el-Fetih arasında 1992 yazı boyunca çatışmaların artmasına sebep olur. İslâmcı hareket, hem İsrail’e meydan okumak hem de milliyetçi rakiplerini gölgede bırakmak amacıyla ses getiren bir eylem gerçekleştirme konusunda karardır. Yola çıktıktan bir yıl sonra Kassam Tugayları Gazze Şeridi’nde olduğu kadar, İmad Akil’in Mayıs 1992’den Kasım ayına kadar gizlendiği Batı Şeria’da da hâlihazırda⁶⁸².

7 Aralık 1992’de üç İsrail askeri Beyt Lahya’da öldürülür ve Kassam Tugayları, beş yıllık intifada boyunca Tsahal’a yönelik en ölümcül eylem olan bu pusuyu üstlenir. Gazze Şeridi’nin etrafı çevrilir ve baskınlar yapılırken Hamas da bir sonraki darbeyi Batı Şeria’da indirir: 12 Aralık’ta bir İsrail askeri Hebron’da öldürülür ve ertesi gün de sınır muhafızı Nisim Toledano Ramallah yolunda kaçırılır. Söz konusu eylemi yapanlar, konuyla ilgili İsrail televizyonlarında uzun uzadıya kendisiyle röportaj yapılan Şeyh Yasin’in derhâl bırakılmasını talep ederler. Sonraki saatlerde rehine öldürülür ve 15 Aralık’ta cesedinin bulunması kitlesel bir baskına yol açar: İşgal topraklarındaki yaklaşık 1.200 İslâmcı militanın neredeyse yarısı Gazze’den gözaltına alınır. Başbakan Rabin 415 tutuklunun Lübnan’a gönderilmesine karar verir, aralarından 164’ü Gazze Şeridi’ndendir.

* 13 Mayıs 1992’de iki Filistinli müzakereci, Zekeriya el-Aga ile Abdurrahman Hamad, Washington’dan İsrail ile yapılan görüşmelerden dönerken Refah geçiş noktasından Gazze’ye girişlerine izin verilmez fakat sonuç olarak kabul edilirler. 16 Haziran’da, Filistin delegasyonunun danışmanlarından biri olan Velid Zakut, Gazze’de altı ay boyunca idari olarak gözaltında tutulur. 17 Temmuz’da Haydar Abdüşşâfi polis tarafından Kudüs’te bir önceki ay Yaser Arafat’la Amman’da yaptığı görüşme sebebiyle sorguya alınır.

Bu toplu dışlamalar BM Güvenlik Konseyi'nde, ABD'nin öncülüğünde ağır sözlerle mahkûm edilir*. Uluslararası toplum tarafından desteklenen Lübnan sürgüne gönderilenlerin topraklarına girişine izin vermez. Tsahal ise kendi tarafında sınıra geri gelmeye çalışanların üzerine ateş eder. Böylece sürülen 415 kişi geçici olarak kurulan ve Marc Zuhur adı verilen bir kampa yerleşirler. Kısa süre sonra kampın adı "Dönüş Kampı" olur. Abdülaziz Rantis'iye yardım eden Mahmud Zahar, karizmasıyla bu militan topluluğun liderliğine soyunur ve Gazze'de Hamas'ı kuran bu iki kurucu böylesi bir sınavda muhteşem bir uluslararası görünürlük kazanır. Sürgündeki yol arkadaşları üzerinde gittikçe büyüyen bir etkileri olur, özellikle de şimdiye kadar el-Fetih'e yakın olan İslâmî Cihad taraftarlarının üzerinde ve bu vesileyle Lübnan Hizbullah'ıyla kalıcı ilişkiler sağlanır.

Gazze Şeridi'nde, "Dönüş Kampı" sürgünleri birer kahraman olarak karşılanırlar, BUAL ve Hamas şartsız geri dönmeleri için ilk ortak bildirimlerini yayınladılar; İsrail karşıtı ayaklanmalar benzersiz bir yoğunlukta yeniden başlar (2'si çocuk olan 6 Filistinli Han Yunus'ta sadece tek bir günde, 19 Aralık 1992'de öldürülür**). FKÖ bu krizin dinamikleriyle Hamas'la en üst düzeyde diyalog kurmaya itilir: önce Tunus'ta, sonra Hartum'da. Müzakereler Filistin Ulusal Meclisi'nde Hamas'a ayrılan sandalye sayısı konusuna takılsa da (FKÖ 452 üzerinden 18'sini önerirken, Hamas 5 üzerinden 2'sini talep eder), Kassam Tugayları, bir yıl önce Madrid konferansında marjinalleşen Şeyh Yasin hareketini Filistin denkleminin tam merkezine oturtmayı başarırlar.

Amerika'nın Ürdün'deki elçiliği Hamas'ın temsilcisi Muhammed Nazzal'la Amman'da iki kez çalışma yapmak için görüşürken, ABD ile FKÖ arasındaki diyalog askıya alınır (Hamas'ın bağlantılarıyla ilgili polemikler Hamas'ın, Dışişleri Bakanlığı'nın terör örgütleri listesine dâhil edilmesine yol açar). İslâmî Cihad'a gelince, Gazze'deki üyelerinden biri Kudüs'te 1 Mart 1993'te iki İsrailliyi bıçaklar. Tsahal misilleme olarak Gazze'ye bütün girişleri yasaklamaya karar verir ve şimdiye kadar görülmemiş

* BM Güvenlik Konseyi'nin 18 Aralık 1992'de kabul ettiği 799 sayılı kararında yer alır. Bu oylama Washington için hâlâ görevde olan George H. Bush Cumhuriyetçi yönetimi ile bir sonraki ay seçilen Bill Clinton'ın Demokrat (Ocak 1993'te görevi devralan) yönetimi arasındaki geçiş dönemine denk gelir.

** Güney Lübnan'dan sürülen Filistinlilerin 23'ü Han Yunus'tandır. 1992'nin Aralık ayı boyunca, İsrail ordusu on yedi gün (on günü art arda) bu alanda sokağa çıkma yasağı uyguladı ve 4'ü çocuk 11 kişi, kurşun isabet etmesi sonucu hayatını kaybetti.

böylesi bir “kuşatma” gittikçe daha fazla uygulamaya konur. Haydar Abdüşşâfi cinayeti mahkûm eder fakat Madrid müzakerecisi olarak olaylar üzerindeki ağırlığı zamanla azalmaya yüz tutar*. 2 Mart’ta Refah’ta bir İsraili ateş açılması sonucu ölür fakat bu eylemi kimse üstlenmez ve 8 Nisan’da FHKC’nin silahlı kolu olan “Kızıl Kartallar” İslâmcı gruplarla aynı çizgide yer alarak, onlar da Gazze’de bir İsrailiyi öldürür.

O zamanlar kendisine soru sorulan İsraililerin dörtte birinden daha azı Gazze Şeridi’nin işgalinin sürdürülmesini isterken⁶⁸³ İçişleri ve Sağlık bakanları tek taraflı bir çekilme yönünde beyanda bulunur⁶⁸⁴. Barış dinamiğinden ziyade, İsrail’de görülmemiş bir yoğunlukta Gazze’nin geleceğiyle ilgili yapılan bu tartışmayı besleyen şiddetin artması olur. 23 Mayıs 1993’te Başbakan Rabin, ilk kez resmî olarak, “önce Gazze” seçeneğini anar; yani, daha sonra Batı Şeria’yı da ilgilendirecek bir düzenlemenin ilk etabı olarak Gazze Şeridi’nden müzakere edilmiş bir çekilme düşünür (İsrail tarafından 1967 Haziran’ından beri resmen ilhak edilen Doğu Kudüs anılmamaktadır). İsrail ile ABD himayesinde yürütülen görüşmelerin hiçbir yere varmayacağından emin olan Abdüşşâfi “Filistinli kitlelere yönelik açık bir mektup” yayınlar. Bu mektupta FKÖ’yü sonuç olarak “kolejyal bir yönetime⁶⁸⁵” teşvik eder. Fakat aylardan beri Arafat ile Rabin’in temsilcilerinin Norveç’te İsrail ile FKÖ’nün birbirini karşılıklı olarak tanıması için gizlice görüştüğünden haberdar değildir.

1993’te ancak Ağustos ayının sonundan itibaren Oslo’daki diplomatik çıkışla ilgili bilgiler sızmaya başlar. Yaser Arafat’ın oldubittisiyle karşı karşıya kalan Filistinli gruplar arasında büyük bir huzursuzluk yaşanır. FDHKC ile FHKC, FKÖ’nün yönetiminden çekilirken Hamas, İslâmî Cihad ve Suriye yanlısı oluşumlar ihanet çıgıllıkları atar. Fakat İsrail’in çekilmesi ihtimali Gazze halkında heyecan yaratır** ve FKÖ yönetimi, “Gazze ve Eriha önce” formülünü ileri sürerek Batı Şeria’da sembolik bile olsa, yerini sağlamlaştırma imkânı bulur.

Eylül 1993’te her şey hızlanır: 3’ünde “Oslo Anlaşması”nın Paris’te sonuçlandırılmasına başlanır; 4’ünde İsrail’de binlerce İsraili gösterici Tel Aviv’de anlaşmalara destek gösterisinde bulunur; 7’sinde eşit sayıda

* 8 Mart 1993’te Abdüşşâfi, bu kez camilerin kontrolü için karşı karşıya gelen Hamas ile İslâmî Cihad arasındaki çatışmalar sebebiyle Gazze Şeridi’nde sükûnet çağrısında bulunur.

** 30 Ağustos 1993’te İsrail televizyonu tarafından yayınlanan bir kamuoyu yoklamasına göre Gazze halkının % 76,4’ü İsrail ile FKÖ arasındaki anlaşmayı destekliyorlar.

İsraili Kudüs'te barış sürecine karşı gösteri yapar^{*}; 9'unda, Rabin'in kendi tarafında FKÖ'yü tanıdığına dair imzayı atmasından on saat önce Arafat İsrail'i tanıdığını imzayla belgeler; 10'unda el-Fetih'in binlerce taraftarı Gazze'de, "Oslo Anlaşmaları"na destek yürüyüşü düzenler ve Hamas'ın karşıt gösteri yapan taraftarlarıyla sürtüşmeler yaşanır; 12'sinde İslâmî Cihad Gazze'de ölümcül bir pusu kurar; 13'ünde Başkan Clinton Washington'da İzak Rabin ile Yaser Arafat'ı ağırlarken, Şimon Peres ve Mahmud Abbas törenle İsrail - Filistin anlaşmasını imzalar.

14 Eylül 1993'te Hamas Gazze'de ilk intihar bombası eylemini gerçekleştirir: 19 yaşında bir militan olan Bahaeddin en-Najr, patlayıcı yüklü olarak komiserlik merkezine girer. Bir hafta sonra el-Fetih'in yerel bir şahsiyeti olan, Gazze Barosu'nun mali sorumlusu Muhammed Ebu Şaban Oslo Anlaşmaları'na destek mitinginden dönerken öldürülür. Cenazesinde iki binden fazla insan bir araya gelirken Arafat Tunus'tan Filistinlilere kesinkes "şiddeti ve terörü⁶⁸⁶" reddetmeleri çağrısında bulunur. 21 Ekim'de, Bureyc Kampı'ndaki UNRWA okullarından birinde müdür olan Esad Saftavi de maskeli katiller tarafından öldürülür. el-Fetih'in Gazze'deki bu emektarı, eski Müslüman Kardeşler'den ve İslâmî Cihad'ın ünlü militanlarından birinin babası olan Saftavi, kırk yıl önce Ebu İyad'ın yanında yetişmişti. Bütün badireleri atlattıktan sonra barışın kurbanı olmuştu, daha doğrusu sadece barış perspektifinin. 24 Kasım'da, Kassam Tugayları'nın ilk lideri olan İmad Akil bir İsrail komandosuna tarafından öldürülür. "İşbirlikçilerin" ortadan kaldırılması için o kadar katkıda bulunmuş biri olarak bir ihbarın kurbanı olur⁶⁸⁷. 22 yaşındadır.

*

* *

İntifada boyunca, el-Fetih ve Hamas Gazze'de Filistin'in düşman kardeşleri olarak ortaya çıkarlar; bu hareketlerin her biri halkı, diğerinin aleyhine kendi çizgisini takip etmeye zorlar. Bu iki örgütün ayaklanmanın altı yılı boyunca yürüttükleri kovalamacıyı takip etmek olağanüstüdür: el-Fetih zamanla gezici bürokrasi reflekslerinden ve diaspora

* Aynı 7 Eylül 1993'te Rabin katı bir açık sözlülükle *Yediot Aharonot*'ta şunları söyler: "Filistinlilerin Gazze'de düzenin sağlanması sorunuyla ilgilenmesini tercih ederim. Bizden daha faydalı olurlar çünkü onlar en üst mahkemeye başvuru hakkına müsaade etmezler; İsrail Medeni Haklar Derneği'nin bölgeye girmesini ve onları eleştirmesini engellerler. Kendi yöntemlerine göre hükümet ederler ve en önemlisi böylece İsrail askerlerini bu görevden kurtarmış olurlar."

gerillalığından vazgeçerek kendi topraklarında ayaklanmış bir halktan yana ve işgalciye karşı olduğunu ilan eder; Hamas ise yavaş yavaş Gazze'deki ilk merkezinden Batı Şeria'ya doğru yayılmak, sürgündeki Siyasi Büro'yu güçlendirmek ve Güney Lübnan'da Hizbullah'ın İsrail karşıtı tecrübesinden yararlanmak üzere uzaklaşır. el-Fetih, intifada'nın sivil stratejisini üstlenmek ve İsrail ile barış anlaşması yapmak üzere fedayinlerin tarihî mirasıyla bağlarını koparır. Buna karşın Hamas Mucamma'nın yasalara uyma pietizmini bırakır ve Kassam Tugayları'yla silahlı şiddet seçeneğini kökleştirir. el-Fetih için olduğu gibi Hamas için de Gazze Şeridi bütün bu gelişmelerin başat alanını temsil eder.

Altı yıllık ayaklanma bölgeyi güçsüz bırakır: Beş yüzden fazla Gazzeli İsrail ordusu tarafından öldürülür, beş yüz kadar ev Tsahal tarafından yıkılır ve işgal güçlerinin sebep olduğu yaralanmalardan ötürü 80.000'e yakın kişi hastane kayıtlarına geçer⁶⁸⁸. Doğrudan kurban olanların iç karartıcı bilançosunun ötesinde bütün toplumsal dokunun bozulması, kentsel şiddetin sıradanlaşması ve öğretim ritminin sıkıntıya girmesi (hüsnütabir) Gazze Şeridi'nde çoğunlukta olan gençlerin üzerine ağır bir yük olarak çöker. Bu bitmek bilmeyen intifada boyunca, Gazze'deki çocukların % 85'i evlerine saldırı düzenlendiğini görür, % 42'si dövülür, % 55'i ise ebeveynlerinin dövüldüğüne tanık olur⁶⁸⁹. Şaşırtıcı bir şekilde Şahin, Kartal ya da Kassam olarak adlandırdıkları farklı Filistinli grupların “askerî kolları” çoğunlukla gelecekte ve eğitimden yoksun bu umutsuz gençler arasından seçerler üyelerini. Böylece militanlık yapmak ile suç işlemek arasındaki sınır belirsizleşirken, “işbirlikçilere” karşı mücadele bu sınırı pişmanlık duymadan aşmayı kolaylaştırır.

İntifada yurtsever uzlaşmanın altın çağı değil de Filistin halkına topluca uygulanan boğucu bir şiddet dönemi olur ve aynı halkın bir kısmı tarafından kendisine karşı kullanılır. İntifada'ya silahsız giren sivil halk, derneklerini ve STK'larını geliştirerek bu dramatik çözülmeyi yönlendirerek harekete geçti*. Fakat yaralar yine de kapanmadı ve Oslo Anlaşmaları'nın hiçbir hükmü onları iyileştirmeyi öngörmedi. Bu büyüklükteki bir travmadan sonra barış hiçbir zaman o kadar güzel olmayacaktır. Bu nedenle özlemle beklenen bu barış bir dizi vahim yanlış anlamaya yol açacaktır.

* Gazze Şeridi'nde 1994'te çalışan 114 STK'nın yarısı intifada'nın son iki yılında en zor şartlarda kuruldu.

ON ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Etki altındaki otorite

Oslo'da İsrail ile FKÖ arasında kararlaştırılan “ilkeler beyannamesi” beş yıllık bir geçiş dönemi tanımlar. Buna göre bu süre zarfında İsrail tarafından boşaltılan topraklarda bir “Filistin otoritesi” kurulacaktır: Bu Otorite “kamu düzenini ve iç güvenliği sağlamak” üzere “güçlü bir polis teşkilatı kuracak, İsrail ise savunmanın sorumluluğunu elinde bulundurmayı sürdürecekti⁶⁹⁰.” Her iki taraf da bu geçiş dönemi boyunca Batı Şeria ve Gazze Şeridi'nin nihai statüsünü önceden belirleyecek hiçbir önlem almayacaktı. Oslo dinamiği bir İsrail - Filistin işbirliği üzerine kuruluydu ve umulan sonuç özerkliğin genişlemesi yönündeydi. Fakat kriz ya da gerilim durumunda bu açık hüküm, İsrail'in “yeniden yayılması”, bunun somutlaştırılma biçimleri ve Filistin'e yansımaları konusunda aşamalı müzakereleri içinde barındırıyordu.

Bu risk, Filistinli müzakerecilerin Washington'da üzerinde uzlaşmadıkları birçok konuyla ilgili Arafat'ın taviz verdiğini gören Abdüşşâfi'nin gözünde kaçmadı. Onun nazarındaki en acil konu yerleşimlerken, Oslo Anlaşmaları bu konuyu geçiş döneminin sonunda sınırlar, mülteciler ve Kudüs'le aynı düzeyde ele almayı öngörüyordu. Rabin, geri çekilmesi düşünülebilecek “siyasi” kolonilerle, İsrail'in güvenliği adına özellikle Ürdün Vadisi'nde muhafaza edilmesi gereken yerleşimleri birbirinden ayırmakla yetinerek bu konuda elini serbest bıraktı. Fakat şimdilik yerleşik olan kolonilerin korunması için uygulanan bu güvenlik mantığı Tsahal'i Gazze Şeridi'nin dörtte birini kontrol

etme hakkını talep etmeye yöneltir. Oslo Anlaşmaları'nın imzalanmasını takip eden aylarda 850 kadar yerleşimci daha Gazze'ye yerleşir; toplam sayıları 5.000'i aşmasa da durum kaygı vericidir.

Öte yandan İsrail - Filistin barışı, Gazze Şeridi halkı ile doğrudan "Tunuslular"⁶⁹¹ olarak adlandırdıkları kişiler arasında bir yanlış anlama-yol açar. FKÖ'nün sürgündeki militanları yıllar süren mücadelelerinin ve fedakârlıklarının İsrail'i bu topraklardan çekilmeye zorladığını düşünürler ve hayat kurtarıcı olarak görülmeseler de en azından özgürleştirici olarak kabul edilmeyi beklerler. Gazze halkı, en politize olmuş kesimi dâhil, İsrail'in geri çekilmesinde intifada'nın kararlı duruşunun payı olduğundan eminler, bu nedenle onları yılmadan savundukları ve geri dönmelerini sağladığı için "Tunusluların" minnettarlıklarını kazandıklarını düşünürler. Her iki taraf da böylece diğerinin kendisine borçlu olduğundan emindir ve bu yanlış anlama bir taraf için işgal diğer taraf için sürgün tecrübesiyle daha da belirgin hâle gelmiştir⁶⁹².

“İHTİYAR”IN DÖNÜŞÜ

Yaser Arafat FKÖ'nün işlerini en pratik ayrıntılarına kadar her zaman kontrol etmek istemiştir. Ebu İyad ve Ebu Cihad gibi tarihe mal olmuş yol arkadaşlarının hayatını kaybetmesi her kararın daha da merkezileşmesini sağlar. Ebu Mazen olarak anılan Mahmud Abbas her ne kadar el-Fetih'in ilk neslinden olsa da ve 1960'lı yıllarda Gazze ile Körfez arasındaki bağlantıyı sağlamış olsa da fedayin olmaması ve bariz idareci* profiline sahip olması onu el-Fetih bünyesinde sağlam bağlantılar kurmaktan mahrum bırakır. el-Fetih'in Gazze'deki en radikal kısmının isyanı** Arafat'ın en müdahaleci yönünü ortaya çıkarır: Han Yunus'un ileri gelenlerinden biri olarak Gazze'deki el-Fetih'in başına, Refah'taki el-Fetih'in mücadele örgütü "Şahinlerin" lideri Sami Ebu Samhadana lehine

* Mahmud Abbas FKÖ içinde çoğunlukla "Memur" anlamındaki *el-Muvazzaf* olarak adlandırılır.

** 28 Kasım 1993'te 23 yaşındaki bir eylemci olan Ahmed Ebu Riş'in, (Han Yunus'taki "Şahinlerin" lideri) bir İsrail komandosuna tarafından katledilmesi, onun intikamını almaya yeminli "Ahmed Ebu Riş Tugayları"nın kurulmasına yol açar. Üç İsrail askerini yaralayan bir el bombası saldırısından sonra 29 Ocak 1994'te Tsahal, beş gün sonra Refah'taki "Şahinlerin" lideri olan Saleh Muafi'yi öldürerek karşılık verir.

Zekeriya el-Aga'yı getirir (32 yaşında olan Ebu Samhadana erişkin hayatının büyük bir kısmını İsrail hapishanelerinde geçirmiştir). FKÖ'nün yöneticileri Filistin topraklarını sadece taraftarlarının kayıtsız şartsız desteğiyle ve bütün önemli konularda son karar hakkını kendine saklayarak yönetmekte kararlıdır.

Asıl olarak, Gazze'de kolejyal ve kapsayıcı bir yaklaşımı savunan Abdüşşâfi'nin hiçbir şekilde Arafat'ı, Tunus'ta 2 Ocak 1994'teki karşılaşmalarında ikna etme şansı yoktur. FKÖ'nün lideri teşkilatlanmasını ve işbirliğini yönetmek üzere daha şimdiden adamlarını kilit bölgelere yerleştirir. Taraftarlarının hürmetle adlandırdıkları şekliyle Yaşlı Adam (*el-İhtiyâr*), Raşid'in oğlu Mansur Şava'yı Gazze'nin yeni belediye başkanı olarak atar. Fakat Arafat'ın hesapları yeni bir şiddet sarmalına takılır: 25 Şubat'ta bir İsrail - Amerikalı yerleşimci Hebron'daki İbrahim Camii'nde 29 Müslümanı katleder; 28 Mart'ta el-Fetih'in altı militanı Cebaliye'de bir Tsahal komandosunca öldürülür, ancak daha sonra o insanları aranan "kaçaklar" zannederek yanlışlıkla vurduğunu ifade eder. 6 ve 13 Nisan'da Hamas, İsrail'de ilk iki canlı bomba saldırısını düzenler ve sırasıyla 8 ile 6 kişi hayatını kaybeder (iki bombalı saldırgan dâhil).

İşte bu özellikle gergin ortamda Arafat ve Rabin nihayet 14 Mayıs 1994'te Gazze'de ve Eriha'da bir Filistin özerk yönetiminin kurulması için geçici bir anlaşma imzalamayı başarırlar. Anlaşmada Otorite'nin "yargı çevresinin" yerleşimleri ve askerî bölgeleri kapsamadığına karar verilir; yani Gazze Şeridi'nin dörtte birinden daha fazlasını⁶⁹³. Buna karşın İsrail'in kentsel alandaki güvenlik amaçlı yerleşimleri boşaltılarak Filistin polisine teslim edilirken, Gazze'deki Ensar 2 hapishanesi polis eğitim merkezine dönüştürüleceği için tutuklu bulunan 600 kişi Necef'teki Ketziot'a aktarılır. İsrail ve FKÖ Filistin polisi için 7.000'i yurt dışından dönenlerden olmak üzere 9.000 kişilik bir rakam ve yaklaşık 5.000 Filistinli tutuklunun iki aşamada serbest bırakılmasını öngörürler. 10 Mayıs'ta ilk 157 Filistin polisi Refah Geçiş Kapısı'ndan General Nasır Yusuf önderliğinde halkın alkışları arasında giriş yapar. Dört gün sonra İsrail ordusu Filistin polisine Cebaliye Kampı'nın kontrolünü verir. 16 Mayıs'ta, Filistin Kurtuluş Ordusu (FKO)'nun, daha 1967'den önce Nasır'ın himayesinde kurulan ve o dönemdeki gibi ağır silah bulundurması

yasak olan Ayn Calut Tugay'ının 250 üyesi Gazze şehrinde Tsahal'ın pozisyonlarını elde eder.

Arafat, Gazze Şeridi'nin yeni güçlü adamı Muhammed Dahlan'a bölgenin güvenlik yönetimini devreder*. Dahlan'ın ünü el-Fetih'in eski Han Yunus sorumlusu olmasından ileri gelir, ayrıca Ocak 1987'de sürülmesi bölgede ciddi huzursuzluklara sebebiyet vermişti. Dahlan Tunus'ta FKÖ lideriyle "içerisi" arasında intifada'nın altı yılı boyunca bağlantı kurulmasını sağlamıştı. Bundan böyle, Tsahal Genelkurmay başkan yardımcısı ve daha önce askerî istihbarat başkanı (Aman) olan General Amnon Şahak'ın muhatabıdır. 20 Mayıs 1994'te iki İsraili asker Erez Geçiş Kapısı'nda hem Hamas'ın hem de İslâmî Cihad'ın üstlendiği bir saldırıda öldürülür. Filistin polisi ve Tsahal saldırganları bulmak için ortak barikatlar kurarlar ve bu durum Hamas'ın 23 Mayıs'ta İslâm Üniversitesi kampüsünde büyük bir protesto gösterisi düzenlemesine yol açar. Birçok İslâmcı militanı Gazze Barosu başkanı olarak savunan çok yeni Adalet Bakanı Frey Ebu Medyan durumu yatıştırmaya çalışır. Fakat işbirlikçi olduğu varsayılan 26 kişiyi tutuklama kararı, İsrail tarafından FKÖ ile yapılan anlaşmaların ihlali olarak değerlendirilir ve Filistinli tutukluların salıverilmelerini sınırlandırmak ya da ertelemek için bu gerekçe kullanılır.

1 Temmuz 1994'te Yaser Arafat kırk yıl önce terk ettiği Gazze Şeridi'ne geri gelir. Dahlan son ana kadar, General Yusuf'un üç bin polisinden destek alarak güvenlik işleriyle uğraşır. FKÖ lideri Refah'a bir Filistin bayrağı deryası içinde girer ve Gazze şehrinin en büyük meydanı olan Meçhul Asker'e yönelir. On binlerce kişinin önünde intifada şehitlerine saygıda bulunur ve Şeyh Yasin'in serbest bırakılması için çalışacağına söz verir. Ertesi gün Şati ve Cebaliye kamplarına yaptığı ziyaretlerde Hamas'a uzattığı eli tekrar uzatır. Daha sonra bir Mısır helikopteriyle, hâlâ işgal altındaki Batı Şeria'da "özerk" bir yerleşim olarak kalan Eriha'ya kadar gider

* Kısa süre içinde, Gazi el-Cebali'ye emanet edilen polis teşkilatı (şurta) Gazze'deki güvenlik aygıtının bileşenlerinden sadece biridir. Dahlan Önleyici Güvenlik'ten (*el-Emnü'l-vika*) doğrudan sorumludur fakat Kriminal Polis (*el-Bahtü'l-cina*) ile Kıyı Muhafızlarının (*el-Hırâsetü'l-bahriyye*) da üst düzey merciidir; ancak adlarından da anlaşılmadığı gibi siyasi muhalifleri tarafından korku uyandırılır. Buna karşın, Cumhurbaşkanlığı muhafızlığının Filistinli muadili olan Güç 17'nin ve Özel Kuvvetlerin tek hâkimi FKÖ lideridir. Arafat, kuzeni Musa Arafat'a Gazze Şeridi'nin askerî istihbaratını (*el-İstihbârât*) ve Emin el-Hindi'ye ise sivil istihbaratı teslim eder (*el-Muhâberât*).

ve orada hükümetin ilk toplantısına başkanlık eder (Ebu Medyan dışında mevcut bakanların diğer dördü Gazze Şeridi kökenlidir).

Arafat kesin olarak 12 Temmuz 1994'te Gazze'ye yerleşir fakat İsrail de kendisine "Otoritesinin" sınırlarını sertçe hatırlatmaktan geri durmaz: FKÖ lideri Refah'ta arabasına, Tsahal'ın 1974'teki bir saldırıda yer almakla suçladığı yakın yol arkadaşlarından birini almıştır⁶⁹⁴. İsrail Gazze'ye geçiş noktasını kapatır ve Arafat boyun eğip, yol arkadaşlarından birini fiilen sınır dışı etmeden Otorite üyelerinin geçişlerine müsaade etmez. Filistinli lider için bu gerçek bir aşağılanma olur fakat söz konusu olay daha büyük ölçekli iki konuyu da gözler önüne serer: İlki, İsrail'in "özerk" topraklara erişimin kontrolünü elinde bulundurması, ikincisi ise nazarında "terörist" olan herkese girişleri yasaklama hakkını kendi elinde tutmasıdır; daha da genel bir ifadeyle söylenecek olursa, aslında bu hükümler İsrail'in Oslo'dan sonra dahi işgalci konumda olduğunu vurgulamaktadır (Tsahal, Gazze Şeridi'nin etrafına altmış kilometrelik bir bölme inşa eder⁶⁹⁵). FKÖ lideri Gazze belediye başkanlığına, uzun süredir adaylığı beklenen Mansur Şava'yı değil de kuzeni Aun Şava'yı atayarak bir nevi telafiye sağlar. Bu tek adam kaprisiyle Arafat hem halka hem de nüfuzlu kişilere her şeye rağmen bölgenin hâkimi olduğunu göstermek ister.

Filistin güvenlik birimleri Gazze Şeridi'nde varlıklarını hissettirmekte gecikmezler. 7 Temmuz 1994'te bir tutuklu Gazze Merkez Hapishanesi'ndeki sorgusu sırasında hayatını kaybeder: Adalet bakanı "aşırı güç kullanımından" söz eder ve üç polisi gözaltına alırken, insan hakları savunucuları bu durumu "işkence"⁶⁹⁶ olarak ifşa etmekte tereddüt etmezler. Bu dram FKÖ ile Uluslararası Kızılhaç Komitesi (UKK) arasında bir anlaşmanın imzalanmasını hızlandırır; bu anlaşmayla Otorite'nin gözaltı merkezleri Kızılhaç'a açılır. 17 Temmuz'da Gazze'deki gündelikçi işçilerin Erez geçiş noktasında onlarca İsrail otobüsünün kundaklanmasıyla başlattığı ayaklanma, İsrail polisiyle Filistin polisi arasında karşılıklı ateş açılmasına kadar varır. İki Filistinli sivil öldürülür ve Hamas bir sonraki gün, karşılık olarak Refah'ta bir İsrail askerinin öldürülmesini üstlenir. Hamas'ın 14 Ağustos'ta İsrail karşıtı yeni bir saldırı düzenlemesiyle Filistin polisi 35 İslâmcı militanı tutuklar. Öte yandan, Hamas bu vesileyle kendine katılan FHKC'yle birlikte, Arafat yanlılarının bulunduğu Gazze Belediyesi'nde seçimlerin yapılmasını talep ederler.

Filistin Otoritesi Gazze Şeridi'nde yerle bir olan ekonomiyi yeniden canlandırmak amacıyla “yüz gün planını” benimser. Dünya Bankası Gazze’de bir şube açar ve uluslararası bağışçılar özerk bölgenin gelişmesine yönelik 2,6 milyar dolarlık bir katkı sağlamak için girişimde bulunurlar. Bu arada Filistin polisinin teçhizat olduğu kadar eğitim ihtiyacı da had safhadadır ve öncelikli ihtiyaçlar arasında sayılırlar*. Fakat Amerikan diplomasisi, çeyrek asırdır kendi hareketinin büyük küçük bütün harcamaları çeklerini kendisi imzalayan FKÖ liderinin uygulamalarının tam aksine şeffaflık konusunda ısrar eder. Daha çok kod adı Ebu Âlâyla bilinen ve Oslo müzakerecilerinin başlıca isimlerinden biri olan Ahmed Kurey, Ekonomi bakanı olarak Otorite tarafından yürürlüğe konan finansal bir kurum olan *Palestinian Economic Council for Development and Reconstruction* (PEDCAR)’ı yönetir. Planlama ve Uluslararası İşbirliği bakanı olan Nebil Şaat’ın bütçe mekanizmalarına doğrudan erişimi yoktur.

İSLAMCI MEYDAN OKUMA

Arafat Hamas’ın Gazze’deki ağırlığının bilincindedir ve onu etkisizleştirmek için, tıpkı yıllarca FKÖ’nün radikal fraksiyonları için yaptığı gibi bölme ve kooptasyon yöntemiyle çalışır. Arafat, Hamas’ın yöneticileri arasından siyasi bir çizgiden yana olanlardan ve Güney Lübnan’dan sürülmesiyle kahramanlaşan Mahmud Zahar’ı ve Şeyh Yasin hareketinin yükselen yıldızı İsmail Haniye’yi ağırlar. Onları gelecek seçimlerde yer alacak bir parti kurmaya teşvik eder ve Hamas’ın Cebaliye’deki kadrosundan İmad Faluci’nin İslâmî hassasiyetleri olan bir gazete çıkarmasına izin verir⁶⁹⁷. Fakat İsrail’de tutuklu Hamas yönetimi, özellikle de Lübnan’dan sürülür sürülmez içeri alınan Abdülaziz Rantisî** ya da askerî teşkilatın tarihî sorumlusu Salah Şehade bu manevraları eleştirirler. İşte bu bağlamda Kassam Tugayları Aralık 1992’de o ses getiren eylemlerini, Ekim 1994’te bir İsrail askerini kaçıracak tekrar sahnelerler.

* Bu arada Filistin güvenliğinin Gazze Şeridi’nde gerçek bir iletişim ağına sahip olabilmesi için Ocak 1996’yı beklemek gerekecek. Japonya tarafından Gazze polisine Eylül 1994’te gönderilen binlerce üniforma ise çok küçük gelir ve sonuç olarak... ilkokul çocuklarına armağan edilirler.

** Rantisî İsrail tarafından ancak 20 Nisan 1997’de serbest bırakılır.

Başbakan Rabin Arafat'ı acilen harekete geçmesi için uyarır ve kaçırılanların rehinelerini Gazze Şeridi'nde bulundurduğunu iddia eder. Kassam Tugayları İsrail tarafından, sadece Hamas'ın yöneticilerinin değil aynı zamanda Hizbullah'ınkilerin de salıverilmesini talep eder. İlk kez Marc Zuhur'da Filistinli İslâmcılar ile Lübnanlı İslâmcılar arasında kurulan militan dayanışma, burada gözler önüne serilmiş olur. Rabin Yasin'i serbest bırakmaya hazır olduğunu söyler ve Arafat'ı bu konuda bilgilendirir. Fakat Filistin gizli servisleri fazla hızlı davranır, Gazze'deki yüzlerce Hamas militanını ele geçirir ve sonunda rehinenin yerini tespit eder ve orası İsrail ordusunun kontrolünde olan Batı Şeria'da bir yerdir. Tsahal'ın 14 Ekim 1994'te başlattığı saldırı üç Hamas milisinin ve iki İsrail askerinin (rehine dâhil) ölümüyle sonuçlanır. İsrail ile Filistin Otoritesi'nin böyle bir ortak operasyon düzenlemesi, üç gün peş peşe Hamas taraftarlarının Gazze'de şiddetli gösteriler yapmasına yol açar. 19 Ekim'de ise 23 kişi Tel Aviv'de Kassam Tugayları'nın bir intihar saldırısı sonucu hayatını kaybeder. Gazze Şeridi anında kuşatılır.

İsrail anti-terör örgütü, ağır sorgulamalara maruz kaldığından, Filistinli partnerlerine başvurmada kendi inisiyatifıyla harekete geçmeye karar verir. 2 Kasım 1994'te Gazze'de, içine bomba konan bir araba İslâmî Cihad yöneticilerinden biri olan Hani Abed'i öldürür. Cenaze törenine katılan Arafat kurbanın yakınlarınca engellenir⁶⁹⁸ ve ertesi gün binlerce gösterici Otorite ile Tsahal arasındaki işbirliğini protesto eder. 11 Kasım'da İslâmî Cihad üyesi bir kamikaze bisikletiyle birlikte Netzarim barikatında havaya uçarak üç İsrailli yedek askeri öldürür. Filistin polisi İslâmî Cihad'ın 180 üyesini Gazze'de ele geçirir fakat Rabin bunu yetersiz bulur. Kendi taraflarında İslâmcı göstericiler, Mahmud Zahar'ın sükûnet çağrılarına rağmen daha da cesaretlenir. 18 Kasım'da Cuma namazı sonrasında binlerce göstericiyle baş etmekte olan Filistin polisi Gazze'de halka ateş açarak 14 kişinin ölmesine, yüzlercesinin yaralanmasına sebep olur.

FKÖ liderinin Gazze'ye dönüşünden birkaç ay sonra gerçekleşen bu kan banyosu bütün kesimleri şoka uğratar. Arafat her ne kadar dış manipülasyonları suçlasa da prestiji büyük yara alır. "İhtiyar" "el-Fetih'in Şahinlerini" en başta da Sami Ebu Samhadana'yı* kötü itibarından kurtarır

* Sami Ebu Samhadana'ya kısa bir süre sonra, Arafat'ın başkanlık muhafızı olan Güç 17 bünyesinde albaylık görevi verilir.

ve onları Hamas ‘tehlikesine’ karşı şartsız bir araya getirir⁶⁹⁹. Dahlan Önleyici Güvenlik bünyesinde yandaşlarını işe almak konusunda açık çek alır ve rakamlar birkaç hafta içinde iki katına çıkar⁷⁰⁰. Gazze Şeridi’nde gerilim öyle bir boyuttadır ki el-Fetih ile Hamas arasındaki ara buluculuğu yapanlar İsrail vatandaşı olan Filistinlilerdir: 23 Kasım’da, Knesset üyesi ve Arafat’ın yakını olan Ahmed Tibi ile İsrailli İslâmcıların lideri Nimr Derviş tarafından bir anlaşma imzalanır. Üç gün sonra Hamas ile İslâmî Cihad, İsrail’in Kassam Tugayları’nın ilk lideri İmad Akil’i katletmesinin yıl dönümü vesilesiyle 20.000 kişiyi Gazze sokaklarına dökerler. Filistin polisi bu ezici güç gösterisi karşısında sessiz kalır.

Arafat FKÖ, hatta el-Fetih bünyesinde açıkça eleştirilir. İsrail’in Batı Şeria’dan fiilen ve tek seferde çekilmesi umuduyla Mahmud Abbas’ı, başmüzakereci yapar. Abdüşşâfi İsrail yerleşimlerinin devam etmesinin özerk toprakların her türlü gerçek gelişimini sekteye uğrattığını acı bir şekilde hatırlatır. Arafat Gazze’deki aykırı seslere, ister vaiz olsun ister gazeteci ya da insan hakları savunucusu olsun gittikçe daha sert davranır. Bu arada en temel kaygısı ise İslâmcı ipotek olur: 9 Nisan 1995’te biri Hamas diğeri İslâmî Cihad’ın üstlendiği iki intihar bombacısı saldırısı, Gazze’deki Yahudi yerleşimlerini hedef alır ve 8 kişinin ölümüne yol açar. Filistin güvenliğinin baskınları bu kez, Otorite’nin oturumları gece yapılan askerî mahkemeleriyle devam eder ve kapalı oturumlarda İslâmcı sorumlulara yönelik ağır kararlar alınır. Baskı askerî çevrelerle sınırlı kalmaz: 14 Mayıs’ta Hamas’ı, Şeyh Yasin’in 1989’da tutuklanmasından sonra yeniden toparlayan Seyyid Ebu Musameh, Filistin Otoritesi’ne karşı “isyana” teşvik suçlamasıyla iki yıl hapse mahkûm edilir⁷⁰¹.

“İhtiyar” Hamas’ın gücünü sadece baskıyla kırmanın mümkün olmadığını farkında olduğu için İslâmcı yöneticilerin daha esnek olan kesimiyle uzlaştırmacı yaklaşımına tekrar döner. Hamas’ın iç tartışması da kısa bir süre sonra siyasi bir parti kurma üzerine odaklanır ancak İsrail ile FKÖ arasındaki anlaşmalar çerçevesinde yapılacak seçimlerin hazırlıkları yapıldığından, bu durum söz konusu barış sürecini pasif olarak kabul ettikleri anlamına da gelecektir. Çoğunluk böylesi bir gelişmeyi reddeder ve geri durmak ister fakat İsmail Haniye gibi şahsiyetler yeni bir Filistin entitesi kurulması durumunda kenarda kalma riskinin altını çizerekler. Rabin hükümeti, büyük ihtimalle Arafat’ın gerekçeleriyle

ikna olmuş olarak, Haniye ile Hamas'ın diğer üç sorumlusuna Ürdün'e, ardından Sudan'a, hareketin "Siyasi Büro"sunu toparlamak amacıyla gitmelerine izin verir. Fakat Halid Meşal Hamas'ın geleneksel konumunu savunmaya devam eder ve böylece İslâmcı örgüt bünyesindeki "dışarının" "içerisi" üzerindeki büyük etkisi doğrulanmış olur.

Gazze Şeridi'nde, "Tunuslular" ile yerel halkın birlikteliği uyumlu bir şekilde gerçekleşmez. Otorite'nin binlerce elemanının ve ailelerinin ikameti meselesi çok sayıda gerilim yaratır; kiralara haksız yere yükselmesini beslemekle ya da zaten aşırı kalabalık olan kamplarda fütursuzca konut inşa etmekle suçlanırlar⁷⁰². Geldikleri andan itibaren Gazze'nin ileri gelenleri tarafından karşılanan ve onlarla kalıcı ilişkiler kuran azınlıktaki merteye sahiplerinin dışında, Otorite'de çalışan FKÖ üyelerinin büyük bir kısmı da aslında mütevazı aylıklarla geçinip kendilerine yönelik ön yargıları ziyadesiyle hissederler. Bu karşılıklı yanlış anlamalar kültürel farklılıklarla daha da artar: Bir kesim Şerit'ten uzaklaşma imkânı bulamamışken diğer kesim Gazze kökenli olsa da Beyrut ya da Tunus gibi daha açık toplumları tanıyan eski fedayinlerden oluşur. Bu kişiler gösterdikleri görece esneklikle sürekli olarak, bu toprakları asla terk etmemiş olmakla övünen İslâmcı militanlar tarafından "yabancı" olarak ifşa edilirler⁷⁰³.

RABİN'SİZ ARAFAT

İzak Rabin, Ürdün Kralı Hüseyin ile Ekim 1994'te bir barış anlaşması imzalar ve yakında Hafız Esad'ın Suriye'siyle de bir anlaşma imzalamayı umar. Arafat ile ilişkileri her zaman fırtınalı olmuştur fakat kullanmayı sevdiği tabirlerden biriyle ifade etmek gerekirse, müzakereleri hiç terörizm yokmuş gibi sürdürmeye, terörizmle de hiç müzakere yokmuş gibi mücadele etmeye çalışmıştır. Rabin ile Arafat nihayet Washington'da 28 Eylül 1995'te Batı Şeria için, özensizce Oslo II* olarak adlandırılan geçici

* Batı Şeria üç kategoriden oluşan bölgelere ayrılmış durumdadır: Filistin'in yetkisinde olan A bölgesi, yetkinin ortak olduğu B bölgesi (Filistin'in idaresiyle İsrail'in güvenlik birimi) ve İsrail'in yetkisinde olan C bölgesi. Filistin nüfusunun % 90'ı bu şekilde Otorite'nin yönetimi altında olsa da A (% 3), B (% 25) ve C (% 72) bölgeleri arasındaki dağılımın manası büyüktür, her ne kadar ilerdeki geri çekilme ya da müzakere ihtimallerine açık kapı bıraksa da.

bir anlaşma imzalamayı başarırlar. “İhtiyar” bu metni FKÖ’ye onaylatmakta büyük zorluk yaşar (Filistin yönetiminin 20 üyesinden sadece 9’u olumludur) fakat özerk bölgelerin kesin bir statüye kavuşması ve sonuçta bir Filistin devletinin resmen kurulması umuduyla takvimi hızlandırmış olmak için yoluna devam eder. Yine bu düşünceyle Arafat Malta’da 26 Ekim’de Fethi Şikaki’nin bir Mossad komandosu tarafından öldürülmesine de tepki göstermez. İslâmî Cihad’ın kurucusunun öldürülmesi Gazze’de şiddetli gösterilere yol açar, üstelik yine Gazzeli olan halefi Ramazan Şallah Şam’daki yerinden İsrail karşıtı misilleme çağrısında bulunur. 2 Kasım’da yerleşimcilerin otobüslerine yönelik yapılan iki intihar bombası saldırısında (biri Kfar Darom’da, diğeri Guş Katif’te) sadece İslâmî Cihad saldırganları ölür.

İsrail başbakanı da kendi tarafına Oslo II’yi kabul ettirmekte büyük zorluklar yaşar. Kendisine karşı yapılan protestolar gittikçe dozunu artırır ve Tel Aviv’deki bir mitingde, 3 Kasım 1995’te, aşırı sağcı bir Yahudi militan üzerine ateş eder. Arafat haberi Gazze’deki ofisinde alır; hemen Rabin’in ağır bir durumda hastaneye kaldırıldığını söylemekle yetinen İsrail televizyonunu açar. FKÖ lideri, İsrail ile özel bağlantısı olan yakınlarından birinden başbakanın öldüğünü duyunca üzüntüden yıkılır. Bu sahnenin tanıklarından biri Arafat’ın, gözlerinde yaşlarla başını ellerinin arasına alarak “Bitti, bitti⁷⁰⁴” diye tekrarladığını anlatır.

Bill Clinton, Hüsnü Mübarek ve Kral Hüseyin Kudüs’te Rabin’in cenaze töreninde bir araya gelirken, Arafat çok hoş gelmediğini anlar (buna karşın FKÖ lideri öldürülen başbakanın dul eşini, 8 Kasım 1995’te Gazze ile Tel Aviv arasında bir İsrail helikopterine gizlice bine rek ziyaret eder⁷⁰⁵). Şimon Peres Kudüs’te hükümetin başına geçer. 15 Kasım’da Arafat Gazze’de, “Filistin Devleti”nin Cezayir’de ilanının yedinci yıl dönümü vesilesiyle yapmayı planladığı konuşmayı iptal eder çünkü Libya’dan kendisine suikast düzenlemek için görevlendirilen bir komando yakalanır. Rabin’in gölgesi daima Arafat’ın peşinde olacaktır.

“İhtiyar” Batı Şeria ve Gazze’de, 20 Ocak 1996 için öngörülen ilk genel seçimleri hazırlamak üzere yeni bir soluk bulur. Başkanlık için sonuç şüphe götürmez çünkü Arafat’ın karşısındaki tek rakip el-Bireh’in milliyetçi bir militanı olan Semiha el-Halil’dir. Esas mesele, partilerin

oylarını yıllarca sendika ya da öğrenci seçimlerinin prizmasından gördükten sonra, Filistin Yasama Meclisi'nin (FYM) dağılımını belirleyecek oy oranının ne olacağıdır. Gelecekteki Parlamentonun 88 sandalyesinden 37'sine sahip olan Gazze Şeridi Batı Şeria'ya göre daha iyi temsil edilmektedir*.

FHKC ve FDHKC, kadrolarının ya da onlardan ayrılanların birçoğunun bağımsız olarak yarışa katılmasına rağmen seçimleri boykot ettiklerini açıklarlar. Aynı tartışma, bu amaç için kurulmuş Millî Kurtuluş Partisi'nin bayrağı altında seçime katılma ihtimalini öngören Hamas'ta da yaşanır. Şeyh Yasin sonuç olarak bu seçeneği reddeder ve Gazze'den bağımsız aday olarak seçime katılma eğiliminde olan İsmail Haniye vazgeçmek zorunda kalır⁷⁰⁶. Fakat İslâmî hareket, Kassam Tugayları'nın sorumlusu olan ve 5 Ocak 1996'da Beyt Lahya'da, içine bomba yerleştirilmiş bir telefonun patlaması sonucu Yahya Ayyaş'ın öldürülmesinden sonra bile seçimlerin boykot edilmesi çağrısında bulunmaz. Cenaze törenine yüz bin kişi katılır ve intikam çağrıları yankılanır. Bir kez daha İsrail, Ayyaş'ı ve taraftarlarını yedi ay boyunca etkisizleştirmeyi başaran Filistin güvenliğine güvenmek yerine doğrudan harekete geçmeyi tercih eder⁷⁰⁷.

20 Ocak 1996'da Yaser Arafat oyların % 87'sini elde eder ve ciddi rakip olmamasından ötürü el-Fetih FYM'nin 88 sandalyesinden 50'sini alarak rahat bir çoğunluk elde eder. Gazze Şeridi'nde katılım oranı % 80'e yakındır, bu oran Batı Şeria'ninkinden on iki kat fazladır⁷⁰⁸. Haydar Abdüşşâfi bölgedeki oyların büyük bir kısmını alır ve Gazze-Vilayet'te uzun süre sürgünde yaşamış yeraltı mücadelelerinin iki eski emektarı olan el-Fetih'in adaylarını açık ara geçer: Nahid er-Reis, 1967'den beri Halk Kurtuluş Güçleri (HKG)'nin öncülerinden biridir, İntisar el-Vezir ise Ebu Cihad'ın (Um Cihad) dul eşidir ve el-Fetih'in ilk militanlarından biridir. Ravya Şava, eski Gazze Belediye başkanlarından birinin kızı diğerinin torunu olarak bağımsız seçilir, keza Hamas'a yakınlığı olan iki şeyh Wajih Yaghi ve Musa Zaabut. Cebaliye Kampı'nın hâkim olduğu Kuzey-Gazze ilçesinde ise Hamas'tan ayrılıp Arafat'a katılan İmad Faluci ise düşük bir oyla seçilir⁷⁰⁹.

* Gazze Şeridi, beş ilçeye bölündüğünden (Kuzey-Gazze, Gazze-Vilayeti, Gazze-Merkez, Han Yunus ve Refah) aslında % 35'lik bir seçmen kitlesinin sandalyelerinin % 42'sini alır (kayıtlı 1 milyon seçmenin 350.000'ni).

el-Fetih Gazze-Merkez'deki beş sandalyeyi, ister kendi renkleri altında ve Bakan Frey Ebu Medyan yönetiminde, ister "bağımsız" adayların aracılığıyla olsun toplar. Han Yunus'ta, Otorite'nin başka bir bakanı olan Nebil Şaat tarafından yönetilen el-Fetih'in listesi, söz konusu olan sekiz sandalyeden altısını elde eder (Zekeriya el-Aga ise kendi fiefinde, el-Fetih'in bünyesinde dahi karşı mücadelesi yapılan seçim hilesi girişimlerine rağmen yenilir⁷¹⁰). Refah, diğerlerinin dışında, el-Fetih'in iki eski sürgününü, Abdülaziz Şahin ve Ravhi Fatuh'u seçer. Arafat taraftarları için bu bir çeşit ödüllendirmeyi ifade eder. Tsahal'ın Ramallah'tan ve Cenin'den çekilmesi, Nablus ve Hebron için de sıranın gelmesi beklentisiyle, Filistin Otorite'sinin temellerini sağlamlaştırır. Fakat bu durum Hamas ile İsrail arasındaki gölge savaşının yansımalarını dikkate almamak demek olur.

Hamas'ın, kendilerini "Yahya Ayyaş'ın öğrencisi" olarak adlandıran iki intihar bombacısı, Kudüs'te ve Aşkelon'da 25 Şubat 1996'da eyleme geçerek 25 kişiyi öldürürler. Selefi Rabin'in otoritesine sahip olamayan Peres, FKÖ ile her türlü müzakereyi keser ve Genelkurmay Başkanı Amnon Şahak Arafat'tan Erez'de İslâmcı harekete karşı kararlılıkla savaşmasını ister. İki yüzden fazla Hamas yanlısını ele geçiren Filistin başkanlık birimleri, Gazze Şeridi'nde yasal olmayan silahların teslim edilmesi için ultimatoom verir ve eylemcilerin evlerinde sistematik aramalar yapar. Tsahal her zaman olduğu gibi Filistin topraklarını kuşatır* hâlbuki Kudüs'te 3 Mart'ta (10 ölü) ve ertesi gün Tel Aviv'de (15 ölü) eylem yapanlar Batı Şeria'dan, İsrail kontrolündeki bir bölgeden gelmişlerdir.

Gazze'de binlerce el-Fetih yanlısı saldırıları kınamak için gösteri yaparlar, hatta İbranice yazılı "Barışa evet, şiddete hayır" pankartları taşırlar. Hamas'la mücadele adına sayıları dikkate değer bir şekilde artan Filistin güvenlik birimlerinin sayısı bütün birimler dâhil toplam 40.000'dir⁷¹¹. Bu birimler İslâm Üniversitesi'nin ve en radikal camilerin kontrolünü ele geçirirler, birkaç gün içinde Şin Bet tarafından en çok aranan 37 eylemcinin 35'ini yakalarlar... ve Han Yunus'ta Ayyaş'ın onuruna yapılmış bir anıtı yıkarlar. Arafat, 13 Mart 1996'da, Hüsnü Mübarek'in ev sahipliğinde ve fakat intihar bombası saldırılarının İsrail'de yapılacak seçimlere tesir etmesinden endişe eden Bill Clinton'ın girişimiyle Şarm eş-Şeyh'te yapılan

* Bu kuşatmanın katılığı, Almanya Dışişleri Bakanı Klaus Kinkel'in Gazze'de 9 Mart 1996'da Yaser Arafat ile yapacağı bir görüşme sırasında resmi aracının Tsahal tarafından aranmasını reddetmesi üzerine İsrail ile Almanya arasında bir diplomatik krize sebep olur.

“Barış kurucuları” zirvesinde, yaptığı baskıların bilançosunu ortaya koyar*. Aslında kamuoyu araştırmalarında, Şimon Peres’in, kendisinden yirmi altı yaş büyük olan ve İşçi Partisi’nin barış stratejisini eleştiren Likud lideri Benyamin Netanyahu karşısında oy oranları düşmüştür. Tsahal’ın Lübnan’daki Hizbullah’a yönelik Nisan 1996’da yürüttüğü “Gazap Üzümleri” adındaki ölümcül saldırısı bu eğilimi geri çevirmez.

İşçi Partisi’nin zaferine güvenen Arafat, Filistin Ulusal Meclisi’ni (FUM) Gazze’de göreve çağırmak için harekete geçer. Onun için önemli olan, İsrail seçimlerinden önce, FKÖ Şartında İsrail Devleti’nin yıkılmasını öngören maddeleri kaldırmaktır. Tsahal’ın çok sayıdaki kısıtlaması sebebiyle FKÖ “Parlamentosu”nun 669 üyesinden sadece 536’sı, 24 Nisan 1996’da özerk topraklara ulaşabiliyorlar. FUM’a ve bu tarihî oturuma Ebu İyad’ın Gazze’deki eski yol arkadaşı Selim Zaanun başkanlık eder. Filistin halkını bütün çeşitliliğiyle diaspora dahil temsil eden bir kurum ile, Batı Şeria ve Gazze konusunda yetkili olan ve FYM’si daha üç ay önce seçilen Filistin Otoritesi arasında iktidarın sembolik devri söz konusudur. Sürekli bu iki düzey arasında oynayan Arafat, bir yandan el-Fetih’in FKÖ bünyesindeki hâkim konumunu harekete geçirirken diğer yandan Filistin tarihinde önemli bir sayfa açar. FKÖ’nün İsrail ile yaptığı Barış Antlaşmasının hükümlerinden birini yürürlüğe koymasına vesile olan Şartın düzeltilmesinin de ötesinde, FUM’dan FYM’ye geçilmesi, aynı zamanda Filistinlilerin heves ettikleri topraklara sınırlı da olsa kavuşmaları anlamını taşımaktadır.

Yeni Filistin hükümetinin 23 üyesinden 7’si Gazze kökenlidir** ve Batı Şeria’ya yavaş yavaş transferini gösterir niteliktedir. Zaten Arafat da Gazze Şeridi’ni bırakarak, İngiliz mandası altında inşa edilen askerî ve idari

* Otuz bir ülkenin yöneticileri, aralarında cumhurbaşkanları Yeltsin, Chirac ve Demirel, başbakanlar Major ve Kohl ve on dört Arap ülkesinin liderleri (Suriye, Lübnan ve Libya hariç) bu bir günlük terör karşıtı zirveye katılırlar.

** İntisar el-Vezir Sosyal İşler bakanlığını, Nebil Saat Planlama, Frey Ebu Medyan Adalet, Riyad Zaanun ise Sağlık bakanlıklarını korurken el-Fetih’in Gazze Şeridi’ndeki üç şahsiyeti ise hükümete yeni girer: Abdurrahman Hamad, Filistin’in Madrid delegasyonu eski üyesi, Abdülaziz Şahin (Ebu Ali), el-Fetih’in tanınmış emektarlarından (büyük ölçüde teorik olan Tedarik Bakanlığı kendisi için kurulur) ve İmad Faluci Hamas’tan transfer olarak ödül amacıyla portföysüz bakanlık yapar. Yedi bakanın hepsi aynı zamanda milletvekilidir ve bu nedenle Han Yunus’ta Ocak 1996’da yenilen Zekeriya el-Aga Yerleşim bakanlığını kaybeder ve hükümeti terk eder.

bir kompleks olan ve önce Ürdünlüler daha sonra da İsraililer tarafından geri alınan Ramallah'ın Mukataa'sında daha uzun süre ikamet etmektedir. Otorite'nin yöneticilerinden imkân bulanların büyük bir kısmı Gazze'nin ağır koşullarındansa Batı Şeria'daki görece huzurlu hayatı tercih ederler. Fakat bu Filistinli ekip göreve başlar başlamaz, İsrail'in politik hayatında 1977'deki İşçi Partililerin hâkimiyetinin sona ermesine benzer bir sarsıntı yaşanır: 29 Mayıs 1996 akşamında, Şimon Peres ilk seçim sonuçlarına göre galip gösterilir fakat gecenin sonunda kazanan Benyamin Netanyahu olur. Arafat için bu durum Rabin'in katlinden daha zorludur.

Filistin Otoritesi zamanla Gazze'den Batı Şeria'ya doğru kayarken, UNRWA genel merkezini Gazze şehrine taşımaya karar verir. Filistinli mültecilere yönelik kurulmuş BM ajansının yönetimi 1978'e kadar Beyrut'ta kalır, fakat Lübnan'da yaşanan savaş sebebiyle ajans Viyana'ya taşınmak zorunda kalmıştı. UNRWA hiyerarşisinin Orta Doğu'ya geri dönüşü, hem finansörler hem de Japonya, ABD ya da Norveç tarafından teşvik edilerek işlevsel bir ihtiyacı karşılar. UNRWA'ya kayıtlı mültecilerin dörtte birini barındırdığı için Gazze Şeridi'nin tercih edilmesi zorunlu görünür, üstelik BM'nin bu amaç için kurduğu kampların yoğun olduğu bir yerdir. 15 Temmuz 1996'da UNRWA genel komiseri Danimarkalı Peter Hansen Viyana'yı terk ederek idari ekibiyle birlikte Gazze'ye gelir.

ASKIYA ALINAN BARIŞ

Yeni İsrail başbakanı, FKÖ'ye ve Oslo Anlaşmaları'na fazlasıyla muhalif seçim kampanyasına uygun olarak sadece Yaser Arafat'la görüşme isteği üzerinde bile kuşkular uyandıran bir tavır sergiler. Mahmud Abbas'ın Tel Aviv'de Netanyahu'nun bu konu için görevlendirdiği danışmanı Dore Gold ile görüşmesi için 22 Ağustos 1996'yı beklemek gerekecektir*. Tsahal, Otorite'nin 150 memuruna mahsus Gazze ile Batı Şeria arasında gidiş geliş için verdiği izinleri her zamankine göre daha da kısıtlar**. Bu

* Mahmud Abbas sonraki aylarda İsrail'deki gayriresmî temaslarını, Altyapı bakanlığına getirilen Ariel Şaron ya da dinî Seferad Partisi Şas'ın lideri ve 1993'te Rabin'in kabinesinde İçişleri bakanı olduğu sırada Gazze'den tek taraflı olarak çekilme yanlısı olan Aryeh Deri ile sürdürür.

** 7 Ocak 1997'de, İsrail 50 memurun ve 250 tüccarın daha Gazze'den Batı Şeria'ya geçmesine izin verir.

cimriliklerden, Ramallah ile Gazze arasında helikopterle gidip gelen Filistin başkanı da muaf değildir: Bu şekilde Şimon Peres 22 Ağustos'ta, helikopterinin Ramallah'a geçmesine izin verilmeyen Arafat'la görüşmek üzere Gazze'ye gitmek zorunda kalır ve altı gün sonra Filistin başkanı bu kez Ramallah'tan dönerken Gazze'ye iniş yapma izni verilmesi için yaklaşık bir saat havada bekletilir.

Arafat, İsrail Devlet Başkanı Ezer Weizman'a ablukanın kaldırılmasına müdahale etmesi için ricada bulunurken Netanyahu Filistin başkanını gerilimi tırmandırmakla suçlar. Arafat ve Netanyahu nihayet Erez'de 4 Eylül 1996'da karşı karşıya gelirler fakat İsrail'in Hebron'dan çekilme şartlarıyla ilgili görüşmeler kısa sürer. Üç hafta sonra başbakanın Tsahal'a danışmadan, Kudüs'teki Mescid-i Aksa alanında arkeolojik kazılar yapma kararı alması, bütün bölgede şiddetli çatışmaları tetikleyerek İsrail askerleriyle Filistin polislerinin özellikle Nablus'ta yayılım ateşi açmasıyla sonuçlanır*.

Hem Gazze'de hem Refah'ta İsrail helikopterleri, Tsahal'ın ya da yerleşimlerin bulunduğu yerlere doğru saldırıya geçen protestoculara karşı harekete geçer. Üç günlük ayaklanmanın sonrasında geçici bir sükûnet sağlanır. Başkan Clinton, Arafat ile Netanyahu'yu Washington'a Ürdün Kralı Hüseyin'le birlikte davet eder fakat bu vesileyle gerçekleştirilen İsrail - Filistin zirvesi hiçbir anlaşmayla sonuçlanmaz. Bu çok gergin ortamda Gazze halkı 23 Ekim 1996'da Jacques Chirac'ı özel bir şekilde ağırlar. Bu vesileyle Arafat şehrin bulvarlarından birine resmî olarak Charles-de-Gaulle adını verir** ve Fransa cumhurbaşkanını, siyasi abluka nedeniyle düzenleme projeleri askıya alınan Gazze Limanı'na götürür⁷¹².

Bu durumda hem İsrail - Filistin görüşmeleri yerinde sayar hem de Likud hükümeti yerleşimleri arttırır. Bu provokasyonlar, Ramallah'ta oturma yapan Filistin Parlamentosu'nda çalkantılı tartışmalara yol açarken Gazze'deki Hamas kolonileşmeye karşı mücadelesinin dokuzuncu yıl dönümünü kutlamaya karar verir. Bu tema öylesi popüler olur ki, Otorite 13 Aralık 1996'da Gazze'de Mahmud Zahar'ın 15.000 militan ve sempatzana

* Tsahal daha sonra Filistin Otoritesi'ne kendi kuvvetleri üzerine ateş açan ve tutuklama hakkının olduğu 70 polisin adının yer aldığı bir liste verir.

** Gazze şehrinde daha önceden de bir Victor Hugo Sokağı bulunuyordu ve buraya 1994'te, birinci intifada boyunca YMCA bünyesinde aktif olan Fransız Kültür Merkezi yerleşmişti.

nutuk çektiği bir toplantıya onay verir. Hebron'la ilgili anlaşmanın Filistinli tarafca 15 Ocak 1997'de, ertesi gün de İsrail kabinesince imzalanabilmesi için Netanyahu ve Arafat'ın üç kere daha görüşmesi, Amerikan sözcüsü Dennis Ross'un Filistin başkanı tarafından ağırlandığı Beytülahm ile İsrail başbakanı tarafından ağırlandığı Kudüs arasında gidip gelmesi ve Ürdün Kralı Hüseyin'in Gazze'ye gelmesi gerekecektir.

Gazze'ye dönüşünden üç yıl sonra "İhtiyar" genç Filistin kurumlarında bile itiraza maruz kalır. Nisan 1997'de parlamento, uluslararası yardımın kötü yönetilmesi, akraba kayırcılığı hatta rüşvetçilik suçlamasıyla, özellikle Filistin Sayıştay'ının (*General Control Office*) bir raporu dolayısıyla, çok hareketli oturumlara sahne olur. Planlama bakanı ve el-Fetih'in Han Yunus milletvekili Nebil Şaat özellikle adı geçen kişidir*.

30 Haziran 1997'de Gazze'de ikamet eden birinin, Güç 17 tarafından yapılan sorguda hayatını kaybetmesi, polisin keyfiliğine karşı şiddetli protestolara yol açar. O zamana kadar Otorite'nin gözetli merkezlerinde bir düzine kadar insan öldürülür ve bu durumda Filistin'in Başkanlık Muhafızlığı'na denk düşen birimi işkenceden sorumlu bulunur. Arafat bu durumun örnek teşkil etmesine karar verir ve 3 Temmuz'dan itibaren askerî mahkemenin suçlu bulunduğu üç görevli ölüm cezasına çarptırılırken iki kişi de beş yıl hapse mahkûm olur.

Sonuç olarak İsrail yerleşimlerinin Gazze Şeridi'ndeki, istimlak ve/ya da yıkım yoluyla düzenlemeleri⁷¹³ düzenli olarak huzursuzluklara sebebiyet verirken, Filistin güvenliği tırmanmayı engellemek adına göstericileri sakinleştirmek hatta yerleşimcileri korumak durumunda kalır.

MUZAFFER ŞEYH

30 Temmuz 1997'de Hamas'ın Kudüs'te düzenlediği bir intihar bombası saldırısı (on beş ölü, iki saldırgan dâhil) İsrail'in Gazze Şeridi'ne ardı arkası kesilmeyen misillemede bulunmasına yol açar: Hem bölge kuşatma altına alınır ve balıkçı kayıkları denize açılmaz hem de İsrail, barış

* Gazze el-Ezher Üniversitesi'nde profesör olan Fethi Subuh, Otorite'nin yozlaşmasıyla ilgili bir soruyu sınavda sorma cüretinde bulunur. 2 Temmuz 1997'de Filistin polisi tarafından tutuklanır ve beş ay boyunca hiçbir suç isnat edilmeden tutulurken kefaletle serbest bırakılır fakat günlük olarak semt karakoluna gidip bildirimde bulunmak mecburiyeti getirilir.

antlaşmasında yer almasına rağmen vergi transferini askıya alır (kesilen KDV'nin Otorite'ye iade edilmesi söz konusudur ve idare bütçesinin neredeyse yarısına yakınına denk gelir). Arafat esip gürlere ve harekete geçer fakat Gazze'de Şin Bet lideri Ami Ayalon'u terörizm karşıtı işbirliğini geliştirmek üzere ağırlar. Bu iyi niyet gösterileri Kassam Tugayları'nın Kudüs'te 4 Eylül'de dört İsrailinin ölümüyle sonuçlanan üçlü intihar bombacısı saldırısıyla silinip gider. Hiçbir saldırganın Gazze'den geldiği kanıtlanmamış olsa da İsrail bölgenin dünyayla bağlantısını keser. Arafat onlarca Hamas militanının tutuklanmasına, basın organlarının ve sosyal tesislerinin kapatılmasına karar verir. Fakat Netanyahu bu türden önlemlerin yetersizliğini ilan edip durur ve sayısız emirleri Clinton yönetimi tarafından da büyük oranda onay görür.

İsrail başbakanı, her ikisi de Marc Zuhur "emektarı" olan ve kısa bir süre önce salıverilen Abdülaziz Rantisî ya da Mahmud Zahar gibi Hamas'ın Gazze sorumlularının, Kassam Tugayları üzerinde hiçbir etkisinin olmadığını bilir. Fakat hemen Mossad'a, Hamas'ın üst düzey yönetimi olarak tespit edilen Siyasi Büro'sunu vurmasını emreder. Musa Ebu Merzuk ABD'de terörü finanse ettiği öne sürülen bir davada aklanmıştır ve iade talebini geri çeken İsrail'in onu hedef olarak göstermesi zordur. Bu nedenle tercih Ürdün'e yerleşen Halid Meşal yönünde olur. 25 Eylül 1997'de Kanada pasaportuna sahip iki İsrail casusu Meşal'ı Amman'ın bir sokağında tartaklarlar ve ona etkisi zamana yayılan bir zehir enjekte ederler⁷¹⁴. Ürdün birimleri komployu çözerler ve cinayeti işleyen komandoyu tutuklarlar. Kral Hüseyin bu utanç verici olay üzerine öfkelenerek Başkan Clinton'ı İsrail ile yapılan barış antlaşmasına son vermekle tehdit eder. Netanyahu Washington'ın baskısıyla panzehiri vermeyi kabul ederek Meşal'ı kurtarır fakat özellikle de Şeyh Yasin'i serbest bırakmayı, Mossad'ın iki kiralık katilinin gizlice salıverilmeleri karşılığında kabul eder.

Son haftalarını Gazze Şeridi'nde Hamas'ın peşine düşmekle geçiren Arafat, Netanyahu'nun hatalarının sonucunda tamamen ters köşede kalır. Filistin başkanı sahneye konan bu oyunun etkisini azaltmak için 2 Ekim 1997'de Amman'a, serbest kalmasından dolayı Şeyh Yasin'i tebrik etmeye gider. Onu Gazze'ye yerleşmesi için davet etmekten başka bir şey yapamaz.

Hamas'ın kurucusunun dört gün sonra geri dönüşü on binlerce kişiyi şehrin tüm sokaklarına döker. Sokağa inenlerin hepsi İslâmcı militan değildir, hem de hiç, fakat onlara göre 1989'dan beri tutuklu bulunan bu seksenlik ihtiyarın ne intifada'nın en karanlık günleriyle, ne hayal kırıklıklarıyla ne de Otorite'nin skandallarıyla ilgisi vardır. Şeyh Yasin, İsrail'e karşı saldırıların son bulması karşılığında, İsrail'in Batı Şeria'dan ve Gazzeden tamamen çekilmesini ve bütün yerleşimlerini geri alması şartını ileri sürer.

Hamas'ın lideri, Otorite'nin temsiliyetine itiraz etmekten kaçınsa da, artık Arafat da kendisi kadar karizmatik bir şahsiyetin Gazze Şeridi'ndeki varlığını hesaba katmak zorundadır. "İhtiyar'ın" Filistin'le paternalist bir şekilde özdeşleştirilmesi ve Filistinlilerin öyle ya da böyle kendi çocukları oluşu artık geçer akçe değildir. Yasin, Mucamma'nın başlangıcından beri, çeyrek asır önce, kendisine sadakatle eşlik eden Rantisî ve Zahar'ın dışında, İsmail Haniye'yi yeni neslin favori kadrolarından biri olarak görür. Ve Ürdün'ün öteki yakasında, mucizevi bir şekilde kurtulan Meşal, Mossad'a yatırılan aşağılanmayla orantılı olarak önem kazanır. Arafat ise yalnızdır; onu halkından geçmişteki ablukaların uzaklaştırdığından daha fazla uzaklaştıran yanıltıcı bir başkanlık içinde gittikçe yalnızlaşır. Ocak 1996'da halk oylamasıyla seçilir ve Otorite'nin, FKÖ'nün ve el-Fetih'in yönetimlerini elinde tutar fakat bütün bu unvanlar işgalcinin zindanlarından kurtulmuş güçsüzlüğün yanında şaşaasını yitirir. Hâlâ Rabin'in gölgesinin tesirinde olan Arafat artık Netanyahu ile Yasin arasında kalarak yaşamak zorundadır*.

Bölgenin sürekli ablukasına maruz kalan** ve kimi zaman ana arterlerde bulunması yasaklanan (Tsahal sadece yerleşimcilerin geçmesine izin veriyor) Gazze Şeridi halkı, ebedi hâle gelen bu barış sürecine gittikçe daha fazla kuşkuyla bakar. 14 Mayıs 1998'de, bütün işgal topraklarında Nakba'nın ellinci yıl dönümünü anmak için yapılan iki dakikalık saygı duruşuna kitlesel katılım olur. Kortejler oluşur ve İsrail askerleriyle

* Şubat 1998, Şeyh Yasin'e İsrail tarafından sağlık nedeniyle Mısır'a gitme izni verilir. Hamas'ın kurucusu daha sonra Suudi Arabistan'a, İran'a, Birleşik Arap Emirlikleri'ne ve Kuveyt'e seyahatlerde bulunur ve her seferinde Yaser Arafat kadar hatta daha fazla saygı görür.

** 1993'ten 1996'ya kadar Tsahal Gazze Şeridi'ni 342 gün boyunca "kapatır", yani ortalama olarak üç günde bir ve vaziyet Netanyahu döneminde kötüye gider. 1994'ten itibaren bu "kuşatmaların" sebep olduğu gelir kayıpları Gazze'ye yapılan uluslararası yardımların toplamını aşmaktadır.

aralarında olaylar patlak verir (yaralıları almaya gelen bir hemşire hayatını kaybeder). Her gün biraz daha güçsüzleşen Arafat, Gazze'de İsrail savunmasının ve istihbaratının yüksek rütbelilerini kabul eder, terörizm karşıtı işbirliğini ABD ile Birleşik Krallık'ın eşliğinde arttırır ve Netanyahu ile Ocak 1997'de Hebron'daki kısmi geri çekilmeden beri askıya alınan müzakerelerin tekrar başlamasını umar.

Clinton yönetimi doğrudan ara buluculuk etmektense taraflarla paralel görüşmelere öncelik verir, fakat bu yöntem de daha fazla sonuç getirmez. Bu nedenle ABD Dışişleri Bakanı Madeleine Albright, 7 Ekim 1998'de Arafat ve Netanyahu ile Erez'de üçlü görüşmeyi kabul eder. Atmosfer yumuşar gibidir ve Filistin başkanı İsrail başbakanını Gazze'de yemeğe davet eder. Özerk bölgeye hiç girmemiş Netanyahu için bu bir ilktir. Fakat ortamın durulması kısa sürer çünkü İsrail başbakanı ertesi gün yeni yerleşim projelerini açıklar. Peşi sıra Ariel Şaron'u Dışişleri bakanı olarak atar ve onu Filistin Otoritesi'yle muhatap olmakla görevlendirir. Bu durum Gazze'de hayal kırıklığıyla karşılanır.

Başkan Clinton Netanyahu'yu ve Arafat'ı 15 Ekim'de Beyaz Saray'da ağırladıktan sonra onları, Wye Plantation, Maryland'da Albright'ın gözetiminde müzakereye terk eder. Görüşmeler tıkanır ve önce Ürdün Kralı Hüseyin, daha sonra da Clinton'ın kendisi uzun uzadıya görüşmelere dâhil olmak zorunda kalır. 23 Ekim'de zar zor elde edilen bir düzenlemeye göre Otorite, Batı Şeria'nın % 40'ını kontrol etme hakkını elde eder ve Gazze'de bir sanayi bölgesi, bir uluslararası havaalanı ve bir ticari liman kurulması öngörülür. Beyaz Saray'daki saadetten beş yıl sonra Clinton ve Arafat, Rabin'in kaybının bütün ağırlığını hissederler.

"Wye" adı verilen (tıpkı kendisinden önceki "Camp David" ve "Oslo" gibi) İsrail - Filistin anlaşmaları Gazze'de, hem Hamas ve İslâmî Cihad tarafından hem de FDHKC ile FHKC tarafından şiddetle eleştirilir. Bir yıldan fazla bir süre ateşkese riayet eden Kassam Tugayları tekrar eyleme geçmeye karar verirler. 29 Ocak 1998'de bir intihar bombacısı, bomba yüklü aracını Han Yunus'a komşu bir yerleşimin okul otobüsünün üzerine sürer fakat bir İsrail askerî jipi araya girerek patlamada can verir. Filistin güvenliğinin tepkisi şiddetli olur: Şeyh Yasin ev hapsine alınır ve Hamas'ın yüzlerce militanı, en başta Mahmud Zahar tutuklanır (Rantisî birkaç ay önce Otorite'ye yönelik eleştirileri sebebiyle tutuklanmıştı).

Kassam Tugayları'nın Arafat yönetimine yönelik misilleme tehditleri baskıları daha da artırır fakat Hamas yönetimi hem Gazze'de hem de Amman'da bu tehditleri üstlenmez. Otorite, İsrail'de tutulan ve Arafat'ın kısmen de olsa serbest kalmalarını sağlayamadığı hükümlülerin yaptıkları açlık greviyle dayanışma hareketini kırmakta gittikçe zorlanmaktadır. 23 Kasım 1998'de binden fazla protestocu Mahmud Abbas'ın konutunu hedef alırken Şeyh Yasin, birlikte mahpus olduğu insanların açlık grevine sembolik olarak katılır.

Filistin başkanının ise öncelikleri başkadır: Hararetle ABD başkanının Gazze ziyaretini hazırlamakla meşguldür ve kendince halkının devlet kurma arzusunu onaylayacağını düşünür. 14 Aralık 1998'de Bill ve Hilary Clinton yeni açılan Gazze Havaalanı'nda* Yaser Arafat ve eşi Soha tarafından karşılanırlar. Protokolün detayları her biri gelecekteki devletin varlığını onaylayacak şekilde tekrar tekrar gözden geçirilir: bayraklar, millî marşlar, tören alayı. Gazze o gün Filistin'in başkenti olarak görülmek ister: on sene önce Cezayir'de ilan edilen ve Arafat'ın Oslo Anlaşmaları'nı imzalarken kurduğuna inandığı bir devletin. Beş yıllık geçiş dönemi Mayıs 1998'de biter fakat ne Batı Şeria'nın (toprakların büyük kısmı işgal altındadır hâlâ) ne de Gazze Şeridi'nin (yüzölçümünün dörtte biri kolonize edilmiştir) kesin statüsüyle ilgili bir karara varılır.

Bu nedenle Arafat Clinton'a karşı son kozunu oynar. Gazze'ye hem FKÖ "Parlamentosu"nu hem de Merkez Konseyi'ni ve Yürütme Komitesi'ni çağırmıştır. Ramallah'tan Filistin Yasama Meclisi'ni ve hükümeti getirterek onlara onlarca ileri gelen ve önemli şahsiyetleri de eklemiştir. Bu binlerce Filistin temsilcisi Amerikan başkanının önünde İsrail ile barış içinde yaşama kararlılığını yinelerler. Daha 1996'da onanan FKÖ Şartının düzeltilmesi bir kez daha el kaldırma usulüyle oylanır. Aynı anda Hilary Clinton bir mülteci kampını ziyaret ederken Amerikan Ticaret Genel Sekreteri William Daley, Karni sanayi bölgesinin açılışına katılır. Birkaç saat boyunca Gazze Şeridi umudunu tazeler. Fakat ardından, Clinton'ı, Arafat'ı ve Netanyahu'yu Erez'de bir araya getiren zirvede Netanyahu, Wye Plantation Anlaşması'nın yürürlüğe konmasının ön şartı olarak Filistin tarafına yerine getirilmesi gereken on iki maddelik bir

* Filistin Otoritesi'nin himayesinde kurulan Filistin Havayolu Şirketi'nin yolcuları, daha önceleri Mısır havaalanını kullanabilmek için Gazze'den el-Arişe otobüsüyle gitmek zorundaydı.

liste iletir. Bunların yanı sıra Amerikan uçaklarının 17 Aralık 1998'den 19 Aralık'a kadar Irak'ı vurması* Filistin polisinin kontrolsüzce bastırdığı şiddetli protestolara yol açar.

Arafat'ın Saddam Hüseyin'e desteğiyle körleşip Gazze ve intifada üzerinde yoğunlaşmayı unuttuğu o dönemler artık çok uzak görünür. Sekiz yıl sonra Gazze'ye girer girmez Irak'ı ve Saddam'ı bombalayan bir Amerikan başkanı için büyük çabalar harcar. Netanyahu ise ısrarla Wye Anlaşması'nı uygulamayı reddeder. Bu durumda adını Gazze "Yaser Arafat Uluslararası Havaalanı"na vermiş olan Filistinli yönetici kod adı olan Ebu Ammar'ı bir deniz üssüne verir (sanayi bölgesi ise sade bir şekilde teknik adlandırmasını korur). 10 Mart 1999'da Arafat Amman'da, bir önceki ay hayatını kaybeden Kral Hüseyin'in yerine Ürdün tahtına geçen II. Abdullah'ı ziyaret eder. Aynı anda polis Gazze'de haksız görülen bir idam kararını protesto gösterisini bastırır: İki kişi ölür. Arafat Gazze'ye dönmekte gecikir. Otoritesini kullanarak sükûneti sağlar ve geçiş dönemi sonunda bir Filistin Devleti'nin tek taraflı olarak kurulma ihtimali üzerine her yöne danışmak için bir aylığına yurt dışına gider.

24 Nisan 1999'da Arafat Gazze'de bu temayla ilgili FKÖ Merkez Konseyi'nde bir oturum düzenler ve alışılmadık bir şekilde Şeyh Yasin de katılmaya karar verir. Otorite'nin lideri İslâmcı muteber şahsiyetin varlığından güç alarak her türlü tek taraflı beyanı reddetme yanlısı olduğunu ilan eder ve sonuç olarak mevcut 96 delegenin çoğunluğu tarafından da desteklenir. Halid Meşal ve Hamas'ın Siyasi Bürosu Ürdün'deki yerinden Şeyh Yasin'in, gözlemci sıfatıyla da olsa bu toplantıya katılmasını eleştirir⁷¹⁵. İlk kez Hamas'ın kurucusu kendi taraftarlarınca bu kadar açıkça eleştirilir. Arafat ise kendi tarafında, Otorite'nin yürürlüğe girmesiyle enerjisini kaybeden el-Fetih'ten böylesi bir meydan okuma gelmesini düşünemezdi⁷¹⁶. Geçiş döneminin son günü olan 4 Mayıs 1999'da Filistin lideri İrlanda'dadır. 17 Mayıs'ta sonbaharda imzalanan Wye Anlaşması'nı hâlâ uygulamaya koymayan Netanyahu, Ehud Barak'ın İşçi

* Birleşik Krallık ile birlikte yürütülen bu "Çöl Tilkisi" operasyonu, ABD'nin teşvikiyle Irak'taki silahsızlanmayı denetlemekle görevli BM gözlemcilerinin çağrısından sonra gelir. Kongre'nin Başkan Clinton'ın Beyaz Saray'da stajyer olan Monica Lewinsky ile olan ilişkisi hakkında yalan söylediği suçlamasıyla görevinden azledilmesi tartışmalarıyla aynı döneme denk düşer. "Çöl Tilkisi" aslında bu "Monicagate" olayının yankılarını dindirmeye yardımcı olur.

Parti'sine karşı oyların ancak % 44'ünü elde eder. Arafat bu şekilde yeni bir Rabin bulmayı umar, Şeyh Yasin sessizliğe gömülür, Gazze Şeridi ise tamamen kayıtsız kalır.

CAMP DAVID'E DÖNÜŞ

Mayıs 1999'da seçilen Knesset İsrail tarihinin en bölünmüş meclisi olur ve Barak yedi partiden oluşan bir koalisyonu oluşturabilmek için bir buçuk ay uğraşır. Oslo Anlaşmaları'nın mimarlarından biri olan Yossi Beilin Adalet bakanlığına getirilirken, Dışişleri bakanlığına Likud'dan ayrılan David Levy atanır. 11 Temmuz'da Arafat Erez'de Barak, Clinton ve Netanyahu'yla yaptığı ve ardından hiçbir gelişmenin gerçekleşmediği üçlü görüşmeden sonra ilk İsrail - Filistin zirvesi için buluşur. İsrail başbakanı Wye Anlaşmaları'nı yürürlüğe koymayı taahhüt eder fakat yerleşimleri tartışmayı reddeder. Birkaç gün sonra Washington'da Barak İsrail yerleşimlerinin "büyük bir kısmının" hem Batı Şeria'da hem de Gazze'de bulunmaya devam edeceğini duyurur⁷¹⁷. Tsahal da zaten yerleşimcilere Han Yunus'ta yeni seralar ve prefabrik konut kurmaları için destek verir. Artık Yerel Yönetimler Bakanı Saeb Erakat ve Barak'ın kabine direktörü Gilead Sher tarafından yürütülen İsrail - Filistin müzakereleri çok çabuk Wye Anlaşması'nın uygulama takviminden saparlar.

Arafat, Fas Kralı II. Hasan'ın 25 Temmuz 1999'da Rabat'taki cenaze töreni vesilesiyle Clinton ve Barak'la kısa bir görüşme yapar. Buna karşın FKÖ liderinin 1991'de Saddam Hüseyin'e verdiği desteği affetmeyen Kuveyt emîri, Arafat'ın elini sıkmayı bile reddeder. Filistin lideri, Gazze'ye davetini kabul eden Katar emîri ile daha şanslıdır. 8 Ağustos 1999'da Şeyh Hamad bin Halife es-Sani, merhum Ürdün Kralı Hüseyin'den sonra Filistin topraklarını ziyaret eden ikinci Arap lideri olur (Mübarek böyle bir jestten her zaman kaçınmıştır). Beraberinde el-Cezire'den bir ekip bulunur; merkezi Doha'da olan bu uydu kanalı, 1996'da BBC'nin Arapça biriminin eski gazetecileri tarafından kurulmuştur ve artık sürekli yayına geçerek bölgede televizyonculuk konusunda devrim yapmıştır. Katar Gazze'de bir diplomatik temsilcilik açar.

Haftalar süren, kimi zaman nahoş süren görüşmeler sonunda Erakat ve Sher, Wye Anlaşması'nın uygulanma biçimi konusunda bir anlaşmaya

varırlar ve bundan böyle anlaşma Wye II olarak adlandırılır. Bu anlaşma metni Mısır devlet başkanının ev sahipliğinde 4 Eylül 1999'da Arafat ve Barak tarafından Şarm eş-Şeyh'te, Madeleine Albright'ın ve Kral II. Abdullah'ın gözetiminde imzalanır*. Filistin başkanı nihayet İsrail'in elinde tutuklu olan 350 kişinin salıverilmesini sağlar; bu rakam tutuklu sayısının küçük bir bölümünü oluştursa da Gazzeliler dâhil, halkın çok beklediği bir gelişmedir**. Wye II Anlaşması'nın ertesi gününden itibaren üç intihar bombacısı Tel Aviv'de eyleme geçer ve sadece kendileri ölür. Son birkaç hafta içinde önlem olarak Hamas'ın yaklaşık üç yüz üyesini tutuklamış olan Filistin güvenliği saldırının kendi kontrolü altındaki bölgelerde hazırlanmadığını ifade eder. Gerçekten de üç terörist İsrail vatandaşı Arap olarak tespit edilirler.

Arafat, gizli olarak en az iki kere görüştüğü Barak'tan*** önemli fakat bir o kadar da sınırlı jestler elde eder. Böylece FHKC'nin iki numarası Ebu Ali Mustafa'nın Batı Şeria'ya otuz iki yıllık sürgünden sonra girmesine izin verilir ve bu da Otorite'nin Filistin soluyla durumu yatıştırır görünür (Habaş, Suriye'nin hatta Hamas'ın el-Fetih'e karşı eleştirilerini destekleyerek Arafat'la resmî bir barışmayı reddetmeye devam eder, fakat kısa bir süre sonra Ebu Ali Mustafa FHKC'nin başına geçince, örgütü tekrar FKÖ bünyesine dâhil eder). Gazze Şeridi ile Batı Şeria arasında nihayet Erez noktasında bir geçit açılır fakat İsrail elli kilometrelik bu koridor üzerinde tam hâkimiyetini korur ve keyfince müdahale etme hakkını elinde tutar. Barak BM'nin Filistin'in durumuyla ilgili kararlarının tutarlılığını masaya yatırır ve İsrail'in karar verdiği tek taraflı bir ayrılık ya da en iyi ihtimalle uzun vadeli geçici anlaşmalar tercih ettiğini gizlemez. Bütün bunlar Filistin topraklarının nihai statüsüyle ilgili müzakerelere uğurlu gelmez ve

* Ürdün bölgesindeki Hamas bürolarını kapatır. Halid Meşal ve ortakları, iki aylık tutukluluktan sonra Amman'ı terk ederek Doha'ya gider. Fakat Hamas'ın Siyasi Bürosu sonuç olarak Şam'a yerleşir.

** 15 Eylül 1999'da Gazze'deki bir tartışma programında tutukluların anneleri Otorite'yi, salıvermeler için İsrail'e yeterince baskı yapmamakla suçlar. Programın sunucusu Mahir Disuki, kısa bir süre sonra "Önleyici Polis" tarafından tutuklanır ve 4 Ekim'e kadar hiçbir suçlama olmaksızın tutulur. Serbest kalır kalmaz, kendisine işkence yaptığını ileri sürdüğü polislerin adını açıklar ve gelip kendisini tekrar tutuklamalarını söyleyerek meydan okur.

*** Barak ile Arafat'ın 16 Eylül 1999'da İsrail topraklarında yaptığı üç saatlik görüşme ertesi gün başına duyurulur. 2 Mart 2000'de Tel Aviv'deki görüşmeleri ise kulaktan kulağa yayılmakta gecikmez.

Gazze’de 19 Ekim 1999’da ziyarette bulunan Güney Afrika’nın eski Cumhurbaşkanı Nelson Mandela İsrail’i derhâl Batı Şeria’dan ve Gazze Şeridi’nden çekilmeye davet eder.

Gazze’de, böylesine çökmüş bir ortamda her türlü sorundan sorumlu tutulan bir Otorite’ye karşı hoşnutsuzluk artar. Benzin fiyatlarının artmasından ötürü taksicilerin, düşük maaşlarından ötürü öğretmenlerin grevlerinin sayısı artar. Az çok ani gelişen bu hareketler, İsrail’de uygulanan tarifelerle aradaki farkı vurgulayarak insanları elektrik ya da telefon faturalarını ödememeye çağırır. Arafat birilerine şefkat gösterir, diğerlerine sert çıkar, bir yerde taviz verir, başka bir yerde direktir ve bu da Otorite’nin görerek uçuş yapmasına katkı sağlar. Yozlaşma suçlamaları çok sert muamele görür ve gazetecilerin, sendikacıların hatta insan hakları savunucularının tutuklanmalarını beraberinde getirir.

Filistin yönetimi dâhil hiç kimse bu baskıdan muaf tutulmaz, hatta mültecilerin dosyalarından sorumlu ve Arafat’ı fazla eleştiren birinin Gazze’deki büroları Güç 17 tarafından aranır*. Farklı güvenlik birimleri kimi zaman hesaplarını silahla gören kontrol dışı milisler gibi davranırlar**. Tsahal da provokasyon konusunda hiç çekimser davranmaz: Yüz kadar İsrail askeri 1 Haziran 2000’de Yaser Arafat Uluslararası Havaalanı’na bir Filistinliyi almak için baskın yapar ve yirmiye yakın insanı yaralar; bir kadın Kfar Darom barikatında 9 Temmuz’da öldürülür fakat bu kaza, angajman yöntemlerinin gözden geçirilmesine sebep olmaz.

İsrail’in Lübnan dışına gerçek anlamda Mayıs 2000’de çekilmesi Barak’ın tek taraflı fakat Hizbullah’ın askeri baskısının etkisiyle verdiği bir karardır. Arafat için iki nedenden ötürü bu kötü bir haberdır: Öncelikle bu durum Arafat’ın, Hamas’ın ifadesiyle söyleyecek olursak “İslâmcı direniş” karşısında müzakere stratejisini zayıflatmaktadır, diğer yandan İsrail başbakanı Likud’un artan eleştirileri karşısında maddi taviz vermeye daha az eğilimli görünür. Nihai statüyle ilgili görüşmeler gizlice Stockholm’de İsrailli ve Filistinli müzakereciler arasında başlar fakat çok çabuk kesilir. FKÖ en üst kurumlarını 3 Temmuz’da Gazze’de toplar ve

* Bu aramanın ertesi günü de söz konusu sorumlu Abdülfettah Ganem Ramallah’ta “önleyici polis” tarafından 21 Haziran 2000’de tutuklanır.

** Örneğin 8 Haziran 2000’de, Gazze’de İstihbarat Müdürlüğünün bünyesindeki bir yayılım ateşi sonucu iki kişi yaralanır.

Arafat'ı 1967'den beri işgal altında olan toprakların tamamı üzerinde kurulacak Filistin Devleti'ni ilan etmesi için görevlendirir. Barak buna mukabil Batı Şeria'nın büyük bir kısmını ilhak etmekle tehdit eder. Açık bir krize sebebiyet vermemek için Clinton iki lideri Camp David'e davet eder ve nihai bir statü için görüşmeler 11 Temmuz 2000'de başlar fakat iki hafta sonra büyük ölçüde Kudüs meselesiyle ilgili uzlaşmaz tutumlar nedeniyle başarısızlıkla sonuçlanır.

*
* *

Oslo Anlaşmaları'nın imzalanmasından yedi yıl, Filistin Otoritesi'nin Gazze'ye yerleşmesinden altı yıl sonra Arafat'ın hesapları iyice şaşmış görünüyor. "İhtiyar'ın" otoriter yönetimi ona devlet kurma hırsını taşıyacak bir idare geliştirme imkânını vermediği gibi birinci intifadayla savaşa alışımlı bir gençliği seferber etmeyi de engelledi. Filistin başkanı kısa bir süre sonra Gazze'den cayararak, uluslararası gezilerinin hızıyla başı dönmediği zamanlarda Ramallah'ta ikamet etmeyi tercih etti. Uzun süre Beyrut'ta sonra da Tunus'ta sürgün kalan FKÖ kadroları Batı Şeria'ya yerleşme ihtimali belirince çetin koşulları olan Gazze'de daha fazla kalmadılar. Otorite ile Gazze arasındaki bu sevgisizlik elbette, Şeyh Yasin'in, İslâmcı çevrelerin de ötesine taşan kült kişiliğinin avantajlarına sahip olan Hamas'ın işine yarar.

2000'de Gazze Şeridi halkı hâlâ barıştan kendilerine düşen payı bekler. İsrail ekonomisiyle sıkı bağlarının olması ve işgalin bunu daha da arttırması bölge halkını gittikçe sıklaşan ablukalara karşı iyice kırılğan hâle getirir. Filistin bürokrasisinin büyümesi bu gelir kaybını kısmen telafi eder ve Otorite vasıtasıyla her türlü tehlikeli klientalizm hatta akraba kayırcılığı dinamiğini besler. Bağış konferanslarında duyurulan hiçbir büyük altyapı projesi, ne Gazze Limanı'nı ne de herhangi bir kuluçka merkezini somutlaştırır. Erez ve Karni sınır bölgelerinin sanayi sektörleri İsrail pazarına bağlı kalır.

Filistinli çiftçiler ve balıkçılar kendi ürünlerine pazar bulmak için mücadele verirken, İsrail yerleşimleri Gazze Şeridi'nin en sulak topraklarını daima ele geçirir ve yüksek teknolojiyle donatılmış seralarının mahsullerini büyük kazançlarla ihraç eder. Yahudi yerleşimlerinin güvenliği

Tsahal için her şeyden daha önemlidir ve bu kural Gazze'deki Filistinliler için zaten çetin olan bir hayatı daha zorlaştırır (toprakların yaklaşık dörtte biri Tsahal'ın kesin kontrolü altında kalmaya devam eder ve Tsahal bu hassas noktalarda elli kadar pozisyonunu daha da güçlendirir⁷¹⁸). İntifada sırasında beslenen hayallerden o kadar uzak olan bu barış karşısında halka derin bir öfke sirayet eder. Hamas zamanının gelmesini beklerken Filistin Otoritesi kendini olduğundan daha güçlü zanneder. Gazze Şeridi şimdiden kaynamaya başlamıştır.

ON DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Öfke ayaklanması

Yaser Arafat, verimsiz Camp David zirvesinden Gazze'ye döndüğünde FKÖ yönetimini tek taraflı bir Filistin devletinin ilanından uzak durulması konusunda ikna eder çünkü müzakerelerin devamından emindir. 25 Eylül 2000'de Filistin devlet başkanı, Ehud Barak'ın konutuna Tel Aviv'e, üç saatlik bir görüşme için gider ve bu sırada Clinton iki lideri Washington'dan arar. İsraililer ve Filistinliler müzakerecilerini görüşmelere devam etmeleri için ABD'ye geri göndermeyi uygun bulurlar.

İsrail başbakanı 28 Eylül 2000'de, Ariel Şaron'un Likud'lu bir parlamenter delegasyonun başında bin kadar polis eşliğinde Kudüs'teki Mescid-i Aksa alanına gitmesine izin verir. Bu emsalsiz provokasyon ertesi gün de devam eder ve bu kez Şaron ve meslektaşlarına iki bin polis eşlik eder. Doğu Kudüs'teki bu Cuma namazında altı Filistinli öldürülür. Sonraki üç gün, bütün Batı Şeria ve Gazze Şeridi'nde ve ardından İsrail'in Arap nüfusu ağırlıklı bölgelerinde isyan yayılır. Ölen Filistinli sayısı 44'e ulaşır (10'u İsrail vatandaşıdır). Tsahal'ın tehdit dolu dronlarının vızıltısı, Gazze halkının alıştığı bir ses olmaya başlar⁷¹⁹. Güney bölgesine ve dolayısıyla Gazze Şeridi'ne hükmeden General Yom-Tov Samia yerleşimcilere yakın bir "şahin" olarak kentsel alanda dehşet saçan ve onlarca "çelik uçlu ok" fırlatan obüs mermisi kullanılmasına izin verir⁷²⁰.

Bu ayaklanma hiç tartışmasız milliyetçi çizgidedir fakat Kudüs'ün kutsal yerlerinin savunulması için başlatılan seferberlik onu "el-Aksa intifadası"na dönüştürür. 1987'den farklı olarak Gazze Şeridi intifada'nın

beşiği değildir, fakat 30 Eylül 2000'de ilk amblematik “şehit” olan on iki yaşındaki Muhammed el-Durra, Netzarim kavşağında hayatını kaybeder. İlk intifada sırasında milliyetçi komutanlık tarafından yasaklanan ateşli silah kullanımı bu kez isyancılar arasında çok yaygınlaşır. 7 Ekim’de, bir İsrail işçi otobüsüne kurulan pusuda sekiz kişinin yaralanması nedeniyle İsraililer Gazze Havaalanı’nı kapatır. Her iki tarafta da gerilim had safhadadır: Barak Şaron’la bir “millî birlik” anlaşması yapmayı tasarlarken Arafat Gazze’de Hamas’ın ve İslâmî Cihad’ın temsilcileriyle Filistin seferberlik koordinasyonunu sağlamak amacıyla görüşür. Gazze Şeridi ile Batı Şeria’nın kuşatılması tırmanmayı dindirmezken uluslararası ara buluculuk girişimlerinin sayısı artar.

SON ŞANS MÜZAKERESİ

12 Ekim 2000’de Arafat Gazze’de, CIA Başkanı George Tenet’i ABD, İsrail ve Filistin Otoritesi arasında üçlü bir güvenlik işbirliğinin yeniden başlatılması için ağırlamaya hazırlanmaktadır. Barak Arafat’ın ofislerine ve Gazze Limanı’na hava saldırısında bulunmak için tam da bu zamanı seçer. Filistin başkanının ve CIA başkanının zarar görmeden kurtulduğu bu bombardımanlar İsrail’in iki yedek askerinin Ramallah’taki bir karakolda linç edilmesinden sonra başlattığı misillemelerin sadece bir kısmıdır*. Ertesi gün Otorite’nin İsrail’in şiddeti karşısındaki güçsüzlüğünü protesto eden gösteriler Gazze şehrini sarsar. 16 Ekim’de Arafat’ın, Cumhurbaşkanı Mübarek’in himayesinde Ehud Barak, Bill Clinton, Kral II. Abdullah ve BM genel sekreteri ile krizi çözmeye çalışmak için Şarm eş-Şeyh’e gitmesinin protesto edilmesiyle gösteriler daha da yayılır.

Arafat’a karşı yöneltilen itiraz öncelikle Hamas’tan gelir fakat çok çabuk el-Fetih sıralarına da yansır. Bir “Millî ve İslâmî Yüce İntifada Takip Komitesi” Filistin Otoritesi’ne (ya da FKÖ’ye) katılma dereceleri ne olursa olsun, başlıca kesimleri Şarm eş-Şeyh’te alınan kararları reddetmek üzere bir araya getirir. Durum kontrolden çıkmış gibi görünürken Barak iki taraflı oynar: Han Yunus’ta el-Fetih’in ve Güç 17’nin tesislerini 30 Ekim 2000’de bombalatar, ardından ertesi gün Arafat’ın yanına

* Kontrolsüz bir kalabalığın Tsahal’ın iki üyesinin tutulduğu karakola saldırısında on beş Filistin polisi de onları korumak isterken yaralanır.

Gazze'ye gizlice Ulaşım Bakanı (ve eski Genelkurmay Başkanı) Amnon Şahak'ı gönderir. Birbirini tetikleyen şiddet bütün Filistin topraklarına yayılmış durumdadır fakat sekiz Filistinlinin (ve "arkadaş kurşunuyla" vurulan bir İsraili askerin) ölümüyle sonuçlanan en şiddetli olay 11 Kasım'da Guş Katif yerleşimlerinin etrafında cereyan eder. İki gün sonra Filistinli nişancılar iki İsrail askerini ve bir kamyon şoförünü Gazze Şeridi'nde öldürürler. 18 Kasım'da bir Filistin polisi bir İsrail askerini vururken kendisi de karşılık olarak vurulur.

20 Kasım 2000'de bir Kfar Darom otobüsüne yönelik bombalı saldırı sonucu iki İsraili yerleşimcinin öldürülmesine misilleme olarak Otorite'nin, el-Fetih'in, Önleyici Güvenliğin ve Güç 17'nin Gazze'deki genel merkezlerine bir bombardıman dalgası başlar. İki kişinin öldüğü bu hava saldırılarında Filistin radyo ve televizyonu da vurulurken paralel olarak Refah'ta da savaş helikopterleri müdahalede bulunur. Sükûnet çağrılarına rağmen Filistin polisi ile İsrail ordusu arasındaki çatışmalar artık daha da sık görülür. Barak bundan sonra bütün kozlarını iki aşamalı olarak oynar: Gazze Şeridi'nin dörtte üçü, Batı Şeria'nın da üçte biri üzerine kurulacak bir Filistin devletinin yer aldığı, minimum düzeyde bir barış anlaşması yapmayı önerir; doğal olarak Filistin tarafından reddedilen bu teklif sonucu Barak 10 Aralık'ta istifasını açıklayarak iki ay içinde yeni bir başbakanın seçilmesinin yolunu açar. ABD'de Bill Clinton'ın Orta Doğu politikalarını sertçe eleştiren George W. Bush, bir sonraki ay gerçekleştirilen başkanlık seçimlerinde Demokrat rakibi Başkan Yardımcısı Al Gore'a karşı sonuçta galip gelir. Bu bağlamda Hamas, barış sürecinin yeniden başlatılmasına karşı 15 Aralık'ta Gazze'de 30.000'den fazla göstericiyi bir araya getirmekte zorlanmaz.

Arafat yine de Clinton ve Barak'ın son görev haftalarında dahi çaba içindedir. Filistin lideri 2 Ocak 2001'de Beyaz Saray'da ağırlanır ve elbette "şerhlerle" kalıcı bir barış için "Clinton parametrelerini" onaylar*. 7 Ocak'ta Dahlan'ı George Tenet'in ve CIA'in himayesinde İsrail askerî

* 23 Aralık 2000'de ABD başkanı kapsayıcı bir düzenleme formülü ortaya koyar. Buna göre Filistin Devleti Gazze Şeridi'nin tamamında ve Batı Şeria'nın % 94-96'sında hâkim olacaktı (İsrail'in başlıca yerleşim bloklarını ilhak etmesi daha mütevazı bir toprak telafisine yol açacaktı). Doğu Kudüs bölünecek, İsrail'in 1948'de çektiği "acıları" karşılık Filistinli mültecilerin "geri dönme hakkı" üzerine konan ipotek kaldırılacak ve Tsahal Ürdün Vadisi'nde daha ileri düzeyde varlık gösterecekti.

istihbarat başkanıyla görüşmek üzere Kahire'ye gönderir. Dahlan, Arafat'ın 11 Ocak'ta Erez'de İsrail - Filistin diyalogunun yeniden üst düzeyde başlatılması için tayin ettiği üç kişiden biridir (diğerleri, Saeb Erakat ile daha ziyade Ebu Âlâ lakabıyla tanınan Ahmed Kurey'dir). Öldürülen bir yerleşimcinin 14 Ocak'ta Han Yunus'ta cesedinin bulunması bu hassas gevşemeyi sekteye uğratmaz.

Milislerin tırmandırma eylemleri artık Otorite'nin kalbini dahi vurmaya başlar: Üç maskeli katil Gazze'nin göbeğinde, Arafat'ın bir yakını olan Filistin Radyo Televizyon Kurumu Müdürü Hişam Mekki'yi 17 Ocak 2001'de çekinmeden öldürür. Aynı gün Filistin lideri ise Kahire'de İsrail diplomasisiyle Barak ve Şaron arasındaki iktidar mücadelesini başlatacak seçim düellosundan önce kapsayıcı bir anlaşma yapma çabası içindedir. Uzun soluklu görüşmeler Tabâda birbirini izler ve anlaşma protokolüyle sonuçlanır. Fakat bu son şans görüşmeleri Ariel Şaron'un 6 Şubat'ta oyların % 62,4'ünü alarak büyük bir zafer kazanmasıyla süpürülüp gider.

YENİ DURUM

Gazze halkı, 1971'deki direniş ordusunun dağıtılmasının mimarı ve bölgenin eski askerî komutanının seçim zaferini yıldınlıkla karşılar. Arafat da, Beyrut kuşatmasının baş sorumlusu ve 1982 yazı boyunca kendisini öldürmek için her yolu denemiş birinin galibiyetiyle bir o kadar şaşkındır⁷²¹. Fakat bu durum onu müstakbel başbakanı önce mektupla, sonra telefonla tebrik ederek barış sürecini bir an önce tamamlamak için sıkıştırmasına engel olmaz. Şaron da şiddet tamamen bitmeden hiçbir tartışmanın başlamayacağını ve hatta bitse bile ancak geçici bir anlaşmanın tartışılabilceğini söyler. Bush yönetimi ise kendi tarafında "Clinton parametrelerinin" artık gündemde olmadığını söyleyerek son noktayı koyar.

Ehud Barak ise bir millî birlik hükümetinin kurulması için Ariel Şaron'la müzakereye girer. Hâlâ görevdeki başbakan olarak 13 Şubat 2001'de Cebaliye Kampı'na bir hava saldırısı emrini verir: Güç 17 kampının komutanlarından biri olup İsraililerin Hizbullah ve İran'la bağlantılı olmakla suçladığı Mesud Ayad, aracına yapılan havadan karaya füze saldırısıyla öldürülür. On gün sonra Filistinli taraftan el yapımı dört havan topuyla Gazze Şeridi'ndeki yerleşimlere yönelik atışlarda can kaybı yaşanmazken

karşılık olarak iki Filistin karakolu yıkılır ve zaten dış dünyadan yalıtılmış olan bölgenin güneyiyle kuzeyi arasındaki gidiş gelişler yasaklanır. Tsahal Gazze'deki yerleşimlerin güvenliğini arttırmak amacıyla güvenlik çemberini genişletmeyi tasarlar. 7 Mart'ta Şaron Knesset'e koalisyon hükümetini onaylatır. İşçi Partili Benyamin Ben Eliezer ve Şimon Peres sırasıyla Savunma ve Dışişleri bakanlıklarına getirilirler. Kenarda kalmış olmaktan alınan Barak ABD'ye özel sektörde çalışmaya gider.

2001'in Nisan ayı Gazze Şeridi'nde çatışmaların çok hassas bir yere doğru tırmandığı ay olur. Filistin havan topları artık sadece halk yerleşim yerlerini değil aynı zamanda sınırdaki Nahal Oz kibutzu gibi İsrail topraklarını vururlar. Bu atışlar ender olarak kurban verse de, Tsahal doğrudan ya da dolaylı olarak sorumlu tuttuğu Filistin polislerinin ve Güç 17'nin tesislerini misilleme amacıyla vurur. 4 Nisan'da, Herzliya'da ABD elçilik konutunda İsrail birimleriyle yapılan görüşmeden dönen Filistin güvenliğine ait bir konvoy Erez geçiş noktasında kurşun yağmuruna tutulur (iki Filistinli memur yaralanır). Bir hafta sonra İsrail zırhlıları ve buldozerleri Filistin tesislerini yıkmak üzere Han Yunus kampına büyük bir baskın düzenleyerek bu vesileyle yirmi sekiz evi yıkarlar. Benzeri büyüklükte bir operasyon 14 Nisan'da bu kez Refah'ta yürütülür. 16 Nisan'da bu kez Gazze polislerinin genel merkezi ve Güç 17'nin en az yedi pozisyonu bombalanır. Tsahal Gazze Şeridi'ni birbirinden bağımsız üç sektöre ayırmıştır. Gizemli patlamalar sonucunda el-Fetih'in dört militanı 25 Nisan'da Refah'ta, ardından Hamas'ın iki militanı 30 Nisan'da Gazze'de öldürülür: İsrail "teröristlerin" mühimmatlarını indirip koyarken hayatlarını kaybettiklerini söylerken Filistinli fraksiyonlar ise Tsahal'ı uzaktan kumandalı patlayıcıları ateşlemekle suçlarlar.

Şiddetin böyle çığ gibi büyümesi karşısında Arafat İsrail'e yönelik havan topu atışının ve sivillere yönelik her türlü saldırının durdurulması çağrısında bulunur. Açıkça Hamas, İslâmî Cihad ve FHKC tarafından reddedilen bu tür çağrılar el-Fetih'in tabanından da kabul görmez. Zaten her türlü şiddetin bitmesini isteyen İsrail tarafından da yetersiz görülürler ve yerleşimcilere karşı yapılan operasyonlarda güvenlik birimlerinin yer alma düzeyine bakılırsa, Filistin liderini ikili oynamakla suçlarlar. İsrail'in zırhlılar ve buldozerlerle yaptığı baskınlar "özerk" bölgede gittikçe daha ileriye doğru ve daha yıkıcı bir şekilde gerçekleşir:

2 Mayıs 2001'de Refah Kampı'nın Brazil semtinde yirmi ev temelinden kazınır; beş ev ve bir polis karakolu 15 Mayıs'ta Deyr el-Belah Kampı'nda yıkılır. İsrail hava saldırıları artık sadece Filistin Otoritesi'ni hedef almaz: 2 Nisan'da Tsahal'ın helikopterleri İslâmî Cihad'ın Refah'taki bir üyesini ortadan kaldırır, 15 Mayıs'ta ise Şeyh Yasin'in korumalarından biri Gazze'de bir tank atışı sonucu ölür.

ABD ateşkesin gerçekleşmesi ya da en azından İsrail ve Filistin birimleri arasındaki diyalogun yeniden başlayabilmesi için beyhude çaba harcar. Fakat zaman tırmandırma zamanıdır: Hamas'ın Netanyahu'da beş İsrailli öldüren 18 Mayıs 2001'deki intihar bombacısı saldırısı sonucunda Şaron Filistin Otoritesi'nin hem Gazze'deki hem de Batı Şeria'daki hedeflerine yönelik F16 saldırıları başlatır. İsrail ordusu Haziran 1967'deki işgallerinden bu yana Filistin topraklarını asla bombalamamıştı. Bir hafta sonra Gazze'deki bir İsrail pozisyonuna yönelik Hamas'ın suikast girişimine misilleme olarak bir Filistin polis karakolu yıkılır ve Refah'ta bir mahalle bombalanır. Aynı senaryo 29 Mayıs'ta da tekrarlanır: Iskalanmış bir suikast İsrail'in nazarında bu kez sadece Refah'ta değil Han Yunus'ta da konutların bulunduğu bölgelerin bombalanması için gerekçe oluşturur. 4 Haziran'da Refah'ta karşılıklı ateş açılması ve el bombası atılması sonucu 25 kişi yaralanır (3'ü İsrail askeri). Artık hem gündüz hem gece tespit yapabilen ileri bir teknolojiye sahip olan Tsahal aylar boyunca Gazze'nin etrafındaki duvarın tahkim edilmesinden ötürü kendini başarılı sayar. İşgal ordusu bir kilometre genişliğindeki "tampon bölgeye" giren herkesi vurmasını sağlayacak "yeni angajman kuralları" edinir⁷²².

CIA Başkanı George Tenet şiddetin durması için bölgeye gönderilir fakat Bush yönetimi ödün vermesi gereken kişinin Şaron değil Arafat olduğunu düşünür. Fakat Gazze'nin sivil halkı İsrail'in atışları nedeniyle çok ağır bir bedel öder (örneğin, Netzarim yerleşiminin yakınındaki bir bombalamada üç Bedevî 9 Haziran 2001'de öldürülür, on iki yaşındaki bir gösterici Han Yunus'ta 17 Haziran'da öldürülür, on bir yaşındaki başka bir çocuk ise Refah'ta 7 Temmuz'da hayatını kaybeder). 4 Temmuz'da İsrail güvenlik kabinesi (yani güvenlik sorumlularından oluşan sınırlı

* Kelimesi kelimesine adlandırması "özel güvenlik bölgesidir", Tsahal ise ABAM (*Ezor Bit-honi Meyuhad*) kısaltmasını kullanır. 2000'de güney bölgesi komutanı olarak General Samia'nın yerine geçen Doron Almog emriyle oluşturulmuştur.

bir hükümet kurulu) fiziki olarak ortadan kaldırılması gereken 26 Filistinlinin listesini onaylar. Az çok “hedef gözetilerek” gerçekleştirilen cinayetler ardı sıra gelir, öncelik Batı Şeria’ya verilir ve Gazze’de 3.000 kişi 23 Temmuz’da toplanarak Filistin Otoritesi’nin CIA başkanının buyruklarını yerine getirmesini protesto eder. Protesto kısa sürede yön değiştirerek Nuseyrat Kampı’na yayılır. Askerî istihbarat sorumlusu ve Filistin lideri Arafat’ın kuzeni Musa Arafat’ın konutu manidar bir şekilde ayaklanmacılarca hedef alınır.

İsrail’in yok etme operasyonu artık el-Fetih ve Hamas militanlarını birbirinden ayırt etmez. 19 Ağustos 2001’de el-Fetih’in Refah’taki bir üyesi, çocuklarından ikisiyle birlikte evinin bombalanması sonucu hayatını kaybeder. Üç gün sonra İsrail helikopterleri Gazze’de Hamas’ın askerî lideri olan Muhammed Dayef’in aracına füze saldırısı düzenler ancak Dayef kurtulmayı başarır* (korumalarından biri ve yardımcısının oğlu bu hava saldırısında ölürlər). 25 Ağustos’ta Filistin Demokratik Halk Kurtuluş Cephesi’nin (FDHKC) eskiden beri müzakere sürecinin ön saflarında bulunan iki savaşçısı, Guş Katif yakınlarındaki bir tesisi ele geçirerek üç İsrail askerini öldürdükten sonra kendileri de vurulurlar**. Ertesi gün F15 ve F16 bombardıman uçakları Musa Arafat’ın ofisini vururken İsrail helikopterleri de Filistin liderliğinin üzerinde, ateş açmadan sindirme uçuşu yapar. 1 Eylül’de artık siyasi bir militan değil de Filistin istihbaratında albay olan biri Gazze’de aracının infilak etmesi sonucu öldürölür. Bir hafta sonra el-Fetih’in Refah’taki bir bürosu şüpheli bir şekilde havaya uçar.

11 EYLÜL’ÜN GÖLGESİ

el-Kaide’nin New York’ta ve Washington’da 11 Eylül 2001’de yaptığı saldırılarda yaklaşık 3.000 kişinin ölmesi Bush yönetimini “teröre karşı genel savaş” ilan etmeye yönlendirir. On dokuz intihar bombacısından

* Muhammed Dayef Ocak 1996’da Kassam Tugayları lideri olarak Yahya Ayyaş’ın yerini alır. Gazze İslâm Üniversitesi diplomasına sahip olan Dayef sonrasında diğer üç helikopter saldırısından da kurtulur, özellikle 26 Eylül 2002’dekinden (bu saldırıda iki Hamas militanı öldürölür).

** Bu saldırının ilham kaynağı olan Ayman Bihdari FDHKC’nin dört militanıyla birlikte bir İsrail helikopterinin Refah’ta 4 Şubat 2002’de araçlarına yaptığı bir saldırıda öldürölür.

hiçbiri Filistinli değildir, Bin Ladin hem FKÖ'nün hem de Hamas'ın milliyetçi eğilimini kınarken⁷²³ Arafat terörist katliamın kurbanları için kan bağışları düzenler. Bütün bunlar yine de Ariel Şaron'un Filistin Otoritesi'ne yönelik savaşını gerekçelendirmek için herkesi bir tutmasına engel olmaz: "Herkesin kendi Bin Ladin'i vardır. Arafat da bizim Bin Ladin'imizdir"⁷²⁴. Bu savaş söylemi ABD'yi altüst eden heyecan dalgasıyla tam olarak uyumludur. Aforozunda ısrar eden İsrail hükümet başkanı ile, 26 Eylül'de Arafat'la Gazze Havaalanı'nda görüşme yapan İşçi Partili Dışişleri Bakanı Şimon Peres arasında mükemmel bir rol dağılımı vardır.

Arafat ve Peres ateşkesin tesisi için CIA başkanının hükümlerini yürürlüğe koymak üzere alenen taahhütte bulunurlar. Fakat kısa süre sonra Mısır sınırında üç İsrail askerini hafifçe yaralayan bir bombanın patlaması Tsahal'ın şiddetli tepkisine yol açar: Refah'ta gece boyunca on dört ev yıkılır ve altı Filistinli yirmi dört saat içinde öldürülür. 28 Eylül 2001'de "el-Aksa intifadasının" birinci yıl dönümüne eşlik eden şiddet zaten çok zor görünen ateşkes umudunu artık kesinkes sonlandırır. 2 Ekim'de Hamas'ın iki üyesi Gazze Şeridi'nin en kuzey ucunda bulunan Aley Sinai yerleşimine sızarak üç İsrailliyi öldürürler, ardından kendileri de vurulur. Ertesi gün dört polis ve iki Filistinli çiftçi Tsahal tarafından Aley Sinai'nin güvenlik çemberini buldozerle genişletme çalışmaları sırasında öldürülürler. Hiçbir gözlemci Ariel Şaron'un otuz yıl önce bu yöntemlerle Gazze Şeridi'ni "sakinleştirdiğini" hatırlamaz.

Filistin lideri ABD - İsrail diktası ile halkın öfkesi arasında çekiştirilen biri olarak o efsanevi manevra kabiliyetini yitirmiş görünmektedir. Hamas elbette Otorite'nin, Yahudi devletiyle işbirliği içinde olduğu suçlamasını getirerek ateşe körükle gider. Batı'nın Afgan Talibanlara karşı 8 Ekim 2001'de saldırı başlatması Gazze sokaklarında gösterilerin artması için gerekçe olur. Yaklaşık iki bin öğrenci, kimi zaman gerçek mermilerle karşılık veren Filistin polisiyle karşı karşıya gelir ve üç kişi hayatını kaybeder. Polis merkezleri ve Otorite'nin sembolik yerleri yağmalanır. Ayaklanmalar ertesi gün de devam ederken Tsahal Gazze bölgesinde Filistin hedeflerini vurur. Gittikçe umutsuzluğa kapılan Arafat artık kontrol edemediği olaylara maruz kalır. 3 Kasım'da baş başa İspanya'da görüştüğü Şimon Peres'le olan diyaloguna tutunmak ister. Fakat BM'nin, 11 Eylül sebebiyle yaklaşık iki ay ertelenen New York'taki Genel Kurulu

sırasında Arafat, George W. Bush'la görüşmeyi başaramaz ve bu tutum ABD'de, Filistin'in terörizmle mücadelede "yetersiz" kalması olarak ilişkilendirilir⁷²⁵.

Gazze Şeridi'nde ölüm yine her yerdedir. 22 Kasım 2001'de Han Yunus'ta beş ilkokul öğrencisi bir bombanın infilakı sonucu hayatını kaybederken Tsahal Filistinli komandolara tuzak kurmak amacıyla bombayı yerleştirdiklerini itiraf eder. İsrail topraklarında intihar bombacısı saldırılarını arttıran Hamas aynı zamanda Gazze Şeridi'ndeki yerleşimleri de hedef alır ve 24 Kasım'da Kfar Darom'a yapılan havan topu saldırılarında bir asker ölür, 2 Aralık'ta da bir yerleşimci ateş açılması sonucu hayatını kaybeder. Arafat 3 Aralık'ta, Ramallah'taki genel merkezi Mukataa'dan Şeyh Yasin'in tutuklanmasını emreder fakat Hamas militanları Filistin polisinin konuta girmesine müsaade etmez. Üç günlük bilek güreşi ve karşılıklı ateş açılmasıyla durumun daha da dramatik hâle gelmesinden sonra Ahmed Yasin gönüllü olarak ev hapsinde tutulmayı kabul eder. Bu anlaşma Şaron tarafından anında ifşa edilir. İsrail buldozerleri misilleme olarak Gazze Uluslararası Havaalanı'na saldırır, Arafat'ın iki kişisel helikopteri yok edilir, F16 uçakları Gazze'de Filistin polisinin ve Başkanlık Muhafızlığı'nın tesislerini bombalar.

16 Aralık 2001'de Hamas'ın ve İslâmî Cihad'ın askerî kollarını yasa dışı ilan eden Arafat İsrail'e yapılan saldırıları Filistin "ulusunun yüce çıkarlarına yönelik bir kasıt" olarak açıkça mahkûm eder⁷²⁶. Fakat Gazze polislerinin Hamas'ın sözcüsü Abdülaziz Rantis'i tutuklama girişimi Şeyh Yasin'i tutuklama girişiminden daha başarılı olmaz. Buna karşılık İslâmî Cihad'ın bir militanı 20 Aralık'ta, bir Yahudi yerleşimine yapılan havan topu saldırısını önlemeye çalışan Gazze'deki Filistin güvenliğinin yaptığı saldırıda ölür. Kurbanın cenazesi ertesi gün Cebaliye'de Otorite karşıtı gösterilere dönüşür ve altı kişi hayatını kaybeder. Şaron hükümeti Arafat'a Ramallah'ı terk etmesini -hatta Beytülahm'deki Noel ayını için bile- dolayısıyla Gazze'ye geri dönmesini yasakladıklarını doğrular. Gazze'de 20 Ocak 2002'de liderleriyle dayanışma mitingi düzenleyen yaklaşık bin Filistinlinin Arafat'ın bir daha topraklarını göremeyeceğinden şüpheleri yoktur. Şaron kamuoyuna, Arafat'ı yirmi sene önce Beyrut kuşatmasında öldürmemiş olmaktan pişmanlık duyduğunu ifade eder⁷²⁷.

İSLAMİ DİRENİŞ

Şeyh Yasin ve Hamas'ın kurucuları, en başta da Rantisî Gazze Şeridi'nin kalbinde yer almayı sürdürerek İsrail hedeflerine yönelik daha da cüretkâr saldırılara ilham verirler. Fraksiyonlar arasında yaşanan tırmanma grupları İslâmcı aktivizm rekabetine girmeye yöneltir. 14 Şubat 2002'de, Halk Direniş Komitesi (HDK)'nin "Selahaddin Tugayları" Netzarim yakınlarında bir İsrail tankına saldırarak üç Tsahal askerini öldürür*. Şimdiye kadar hiçbir İsrail tankı işgal topraklarında böylesi bir saldırıya uğramamıştır. Artık Şaron hükümetinin mekanik hâle gelen misillemesiyle bir F16 bu kez Cebaliye'deki Filistin polislinin tesislerini bombalar. Otorite'nin vurulması kolay olan pozisyonlarına İsrail'in bu şekilde saldırması partizan milislerin güçlerini artırmasını hiçbir surette engellemez.

18 Şubat 2002'de el-Fetih'e bağlı "el-Aksa Şehitleri Tugayı'ndan"⁷²⁸ bir intihar bombacısı kendisiyle birlikte Guş Katif yerleşiminden üç kişiyi ölüme sürükler. İsrail F16'ları misilleme olarak Gazze polislini bombalar fakat ertesi gün İsrail donanmasının Güç 17'ye ve başkanlık kurumuna ateş açmasıyla hassas bir tırmanma yaşanır ve dokuz Filistin askeri hayatını kaybeder. 21 Şubat'ta Tsahal Gazze şehrine, şafak vaktinden hemen önce kapsamlı bir harekât başlatır ve aralarında Filistin Radyo ve Televizyonu olmak üzere birçok yeri bombalar. Fakat asıl olarak Refah'ın Brazil kampında altı Filistinlinin öldürülmesiyle en ölümcül baskın düzenlenir. Şiddet döngüsü devam eder ve İsrail ile Filistin birimleri arasında CIA himayesinde her türlü işbirliğini geliştirme girişimi başarısız olur. Ramallah'taki genel merkezinde kuşatılmış olan Arafat Gazze Şeridi'nde kontrolü kaybeder.

Hamas Gazze'deki atölyelerinde el yapımı roketler üretmekle övünür. Bu roketleri, İzzeddin el-Kassam Tugayları'na ve ismin kaynağı olan şeyhlerine atfen Kassam 2 olarak adlandırır (ilk Kassamlar iki kilometrelik menzili ve bir kiloluk patlayıcısı olan basit havanlardı)⁷²⁹. Tsahal beş kiloluk patlayıcı yüklü olan bu roketlerin beş ila sekiz kilometrelik menzilleri olduğu düşünür ve Hamas'ı, ilk atışını Gazze Şeridi'nden 10 Şubat 2002'de yapmış olmakla suçlar⁷³⁰. İsrail F16'larıyla yapılan bombalamaya

* Tsahal, bir HDK sorumlusu olan Mustafa Sabah'ı bu tanksavar patlayıcıların mucidi olmakla suçlar. Sabah 4 Aralık 2002'de Gazze'deki evine beş füzenin atılması sonucu hayatını kaybeder.

tepki olarak Ensar 2 hapishanesine yapılan bu atış kimseye isabet etmez. 5 Mart'ta F16'lar bir kez daha Gazze Şeridi'ni vururken iki Kassam roketi İsrail'in Sderot şehrine düşer ve iki çocuğu yaralar. Tsahal ertesi gün Gazze'deki Filistin Otoritesi'ni havadan, karadan ve denizden vurur (en az dört polis ölür). Fakat Hamas inisiyatifi elde tutmak istemekte kararlıdır: 7 Mart'ta militanlarından biri Atzmona yerleşimine girer ve beş yerleşimciyi öldürdükten sonra kendisi de vurulur*. Durum had safhaya ulaşmıştır: 40 Filistinli ertesi gün Batı Şeria'da ve Gazze'de öldürülür; iki intihar bombacısı, biri "el-Aksa Şehitleri Tugayı"ndan Netanyahu'da, diğeri Hamas'tan Kudüs'te, 9 Mart'ta 14 İsrailliyi öldürür; otuz İsrail füzesi Arafat'ın Gazze'deki ofisini 10 Mart'ta Cebaliye'ye yönelik yapılan 18 Filistinlinin öldüğü kanlı bir baskının arifesinde yok eder.

2002 ilkbaharında Batı Şeria, Tsahal tarafından kısmen tekrar işgale uğrar. Ramallah, Beytülahm ya da Cenin gibi yerlerde şiddetli çatışmalar sürerken, her zamanki gibi çalkalanan Gazze Şeridi benzer bir saldırıdan muaf tutulur (Mayıs ayı başında bölgenin etrafında yoğunlaşan birlikler sonuç olarak harekete geçmez). Guş Katif yerleşimleri içinde sıkışıp kalan Mawassi köyünün beş bin kişilik nüfusunun elli gün boyunca dış dünyayla bağlantısı kesilir. Hamas 15 Haziran'da Gazze'nin güneyindeki Dugit yerleşiminde özellikle iki İsrail askerini öldürerek baskıyı sürdürür. 20 Haziran'da ikinci intifada'nın başlangıcından beri İsrail'deki işlerinden mahrum kalan yaklaşık iki bin Filistinli Gazze'de "açlık yürüyüşü" yaparlar. Varlığını devam ettirme mücadelesi veren Filistin Otoritesi onların sorunlarından çok uzakta görünür. Şaron hükümeti ise Gazze Şeridi'yle ilgili gerçek vizyonuna ihanet ederek Batı Şeria'daki intihar bombacılarının ailelerini "bu tür saldırılardan caydırma" amacıyla sürgüne göndermekle tehdit eder⁷³¹. Filistin felaketi içinde Gazze, Batı Şeria'dan daha da beter olan durumunu sürdürür.

Tsahal Hamas'ın Gazze Şeridi'nde, menzili on iki kilometreyi (isabet ihtimali düşük olsa da) bulan Kassam-3 roketlerini üretmesinden endişe eder. 23 Temmuz 2002 gecesinde bir F16, bir tonluk bir bombayı Gazze'de kalabalık bir mahalle olan Darağ'da bir binanın üzerine bırakır.

* Operasyonun mimarı Muhammed Ferhat öldürdüğü İsrailliler gibi 19 yaşındaydı. Beş erkek kardeşi de İsrail'e karşı savaştadır (ikisi suikastlarda hayatını kaybeder, bir diğeri ise tutukludur). Annesi Meryem Ferhat Ocak 2006'da Gazze'de Hamas'tan milletvekili seçilir.

Yıkıntıları arasında kurtarma ekipleri, Hamas'ın vaktiyle silahlı eyleme geçmesini organize eden Salah Şehade'nin* cesedine ulaşırlar. On beş sivil (7'si çocuk, 2 bebek) de bu bombardımanda ölürken Kassam Tuğaylarının lideri Muhammed Dayef yoluna devam eder. Bundan sonra Tsahal kanlı baskınlarını sürdürerek özellikle Hamas'ı ve militanlarını hedef alır: 24 Eylül'de Gazze'de ve Beyt Lahya'da (8 ölü), ardından 7 Ekim'de Han Yunus'ta (14 ölü) onlarca tank ve helikopter desteğiyle saldırır. Bu çaplı operasyonlara sık yaşanan çatışmalar eşlik eder ve öncelikli kurbanlar Filistinli sivillerdir. Öte yandan İslâmcı militanlar ile Filistinli polisler arasındaki intikamlar artar (İsyân bastırma polis şefi ve Hamas'ın beş üyesi bu türden hesaplaşmalarda 7 Ekim'de Gazze'de hayatlarını kaybederler).

Güvenliğin bu genel bozulmasından hiç kimse gerçekten muaf değildir: 7 Kasım 2002'de dört maskeli milis Han Yunus'ta Alman vatandaşı olan Uluslararası Kızılhaç Komitesi temsilcisini kaçırmışlar. Temsilci serbest kalmakta gecikmez fakat bu Gazze Şeridi'ne düşen yeni bir tabu olur. 6 Aralık'ta tam da Ramazan Bayramı sırasında kırk İsrail zırhlısının Bureyc baskını on Filistinlinin hayatına mal olur ve bunlardan ikisi UNRWA'nın yerel memurlarıdır. İsrail BM'nin "nüfusun yoğun olduğu bir bölgede ayırım gözetmeden ateşli silah kullanımına"⁷³² yönelik eleştirilerini bertaraf eder.

19 Mart 2003'te, 23 yaşındaki Amerikalı öğrenci Rachel Corrie International Solidarity Movement (ISM) adına Refah'ın güneyindeki yıkımlara karşı gösteri yaparken, İsrail ordusuna ait bir buldozerin altında ezilir**. 11 Nisan'da, Refah'ta bir ISM eylemcisi olan 22 yaşındaki İngiliz fotoğrafçı Thomas Hurndall'ın başına kurşun isabet eder (dokuz ay komada kaldıktan sonra hayatını kaybeder). 2 Mayıs'ta, 24 yaşındaki İngiliz gazeteci James Miller Tsahal tarafından Refah'ta adı önsezi dolu bir belgesel çekimi sırasında öldürülür: *Gazze'de Ölüm*.

* Salah Şehade, Hamas'ın resmî tarih yazımında Kassam Tuğaylarının lideri (*ka'id*) olarak tanıtılır. Öncülüğünü İmad Akil ve "şehitler grubu" (*mecmuatü'l-şüheda*) yapmıştı ve hepsi geçen on yıl içinde ardı sıra ortadan kaldırıldılar.

** Şiddet yanlısı olmayan bu militanın trajik öyküsü İngiliz dramaturg Alan Rickman'a 2005'te *My Name is Rachel Corrie*, adında bir tiyatro oyununa ilham kaynağı olur. Sinemacı Fransız-İsrailli Simone Bitton da 2008'de *Rachel* adlı bir belgesel çeker. Rachel Corrie'nin öldüğü gün iki sivil Filistinli de, biri Refah'ta diğeri Han Yunus'ta öldürülür.

Hamas'ın Gazze Şeridi'ndeki İsrail yerleşimlerine saldırmadığı hiç-bir hafta olmaz, hatta İslâmcı milisler İsrailli bir ünlüye bile saldırmayı denerler fakat komando gemisi eyleme geçmeden 17 Ocak 2003'te batırılır. İsrail'in Gazze şehri üzerine 24 Ocak'ta on bir füze fırlatması* Hamas'ın da karşılık olarak Sderot şehrine üç Kassam roketi göndermesine yol açar. İsrail'in iki yıllık düzenli ve bir o kadar kanlı saldırılarından sonra bu görülmedik karşılık verme kapasitesi Şeyh Yasin hareketinin prestijini artırır. Mamafih güç mücadelesi henüz başlamıştır: Tsahal, bölgenin kuzeyinde Gazze'yi Beyt Hanun'a bağlayan dört köprüyü yıkar ve ardından tanklarını büyük pazarı yerle bir edilen Gazze'nin göbeğine gönderir. Böylesi bir şiddet Ariel Şaron'a yarar sağlar ve Likud, İşçi Partisi'ni 28 Ocak 2003'teki genel seçimlerde mağlup eder**.

Arafat'ın Ramallah'taki bürolarına hapsedilmesi Gazze'nin kaderinin artık Şaron ile Hamas'ın ellerinde olduğu duygusunu perçinler. 15 Şubat 2003'te dört İsrail askeri, tanklarının Dugit yerleşimi sınırında patlaması sonucu can verir. Ertesi gün Hamas'ın altı militanı araçlarının Gazze'de parçalanması sonucu ölür. Cenaze törenlerine yüz bin kişi katılırken bir İsrail komandosu Netzarim yolunda Kassam Tugaylarının bir komutanını öldürür. 18 Şubat'ta bir helikopter desteğiyle kırk zırhlı, Gazze şehir merkezine harekât düzenleyerek on bir kişiyi öldürür. Hamas ise ertesi gün Sderot'a dört roket göndererek karşılık verir. Tsahal ise kendi tarafında Gazze Şeridi'ni birbirinden ayrı üç sektöre bölerek karşılık verir. İsrail'in saldırıları sonraki haftalarda da peşi sıra devam eder; önce Beyt Hanun'da, ardından Han Yunus'ta, Bureyc'de, Nuseyrat'ta ve Cebaliye'de ağır bir bilanço ortaya çıkar.

Mahmud Abbas'ın FKÖ adına intifada'nın askersizleştirilmesi çağrıları Hamas tarafından kesin surette reddedilir. Hâlâ Ramallah'taki köşesinde kuşatılmış olan Arafat nihayet uzun süre mutlak olarak elinde tuttuğu gücü paylaşmayı ve bir Başbakanlık makamı kurmayı kabul eder. Bu kurum Oslo Anlaşmaları'na kararlı katkılarından ötürü İsrail ve ABD nezdinde akredite olan Abbas'a emanet edilir. Bütün bu olan

* Tsahal'ın belirlediği hedef el yapımı roket yapan bir atölyedir fakat iki füze yakınlardaki bir kilise ile bir hastaneye isabet eder ve neyse ki hiçbir kurban vermez.

** Knesset'in 120 üyesi içinde, Likud'un sandalye sayısı 19'dan 38 çıkarken İşçi Partisi ise 25'ten 19'a geriler.

bitenler karşısında Hamas tepkisiz kalır, özellikle de Gazze’de. Şeyh Yasin’in eski yol arkadaşlarından İbrahim Makadme 8 Mart 2003’te üç korumasıyla birlikte aracına füze atılması sonucu hayatını kaybeder. Hamas’ın misilleme olarak Sderot’a fırlattığı roketler hiçbir kurban vermez. Makadme’nin doğup büyüdüğü Cebaliye Kampı’ndaki bir camiye bu “şehidin” adı verilir.

29 Nisan 2003’te Filistin Parlamentosu önünde göreve başlama konuşması yapan Abbas terörizmle mücadeledeki kararlılığını vurgular. Muhammed Dahlan için güvenlikten sorumlu bir bakanlık kurulur. İki gün sonra Gazze şehrine otuz tankla saldıran İsrail ardında on üç ölü bırakır; aralarında Hamas kadrosundan bir kişi ve iki erkek kardeşi vardır. 15 Mayıs’ta bu kez yetmiş İsrail tankı Beyt Hanun’a şafak sökmeden girer ve beş kişiyi öldürür (hastaneye kaldırılması saatlerce engellenen 12 yaşında bir çocuk dâhil). İsrail’in geri çekilmesinden sonra yüzlerce Beyt Hanunlu Hamas’ın bu bölgeden ateş açmasını protesto eden bir gösteri düzenler. İlk kez yapılan böyle bir gösteri iki ateş arasında kalan bir halkla ilgili çok şey anlatır.

Ariel Şaron iki kez Mahmud Abbas’la hem Arafat’ın Orta Doğu’nun yeni durumundan dışlanmasını doğrulamak hem de müzakerelerin yeniden başlamasına yönelik bir “yol haritasının” yürürlüğe konması hususunda anlaşmak amacıyla görüşür*. Bu yaklaşım Filistinli milislerin tamamının kendisine karşı birleşmesine yol açar: Hamas Gazze’de Abbas karşıtı bir gösteri için taraftarlarını 6 Haziran 2003’te Cuma namazı sonrasında bir araya getirir ve İsrail üniformalı üç elemanı iki gün sonra dört Tshal askerini Erez karakolunda öldürür (İslâmî Cihad ve “el-Aksa Şehitleri Tugayları” sembolik olarak bu saldırıyı üstlenirler). İsrail de Abdülaziz Rantisî’yi öldürmeye çalışarak karşılık verir fakat Hamas’ın sözcüsü Şati Kampı’na 10 Haziran’da atılan bir füzedен aldığı basit yaralarla kurtulmayı başarır (korumalarından biri ile yoldan geçen bir kadın hayatını kaybeder). Hamas’ın Kudüs’te 11 Haziran’da gerçekleştirdiği intihar bombası

* İsrail’in 3 Ocak 2009’daki bombardımanında en az 13 Filistinli bu camide can verir.

** ABD ilhamlı bu “yol haritası” (*roadmap*) 30 Nisan 2003’te Dörtlü (ABD, Rusya, BM, Avrupa Birliği) tarafından onaylanır. İsrail kolonileşmesinin durdurulmasına Filistin şiddetinin durmasının eşlik ettiği başlangıç faslı sonucunda iki uluslararası konferansa yer verilecek; ilki barış sürecini desteklemek ikincisi ise nihai bir anlaşmayı kararlaştırmak için yapılacaktır.

saldırısı (16 ölü) Tsahal'ın misilleme olarak Gazze'ye kırk sekiz saat içinde dört saldırısı düzenlemesine neden olur: Hamas kadrosundan 7 kişi helikopterlerden atılan füzelerle ölürken 13 sivil de hayatını kaybeder.

ATEŞKES VE KAN

Hamas, kararlı gerillasının yirmi yıldan fazla süren işgalden sonra İsrail'i tek taraflı olarak Mayıs 2000'de Güney Lübnan'dan çekilmeye zorlayan Hizbullah'a olan hayranlığını gizlemez. Şeyh Yasin hareketinin Gazze Şeridi'nde izlemek istediği tek yol budur. Gazze'de 2002'de Batı Şeria'da gerçekleştirdiği işgal harekâtıyla aynı büyüklükte bir harekâtı tekrar yürütmekten kaçınan Tsahal hiyerarşisi artık yönetemediğini gördüğü topraklardan çekilmek ister. Ariel Şaron, 1972'de İsrail için bir tampon bölge olarak tasarladığı yerleşimlerin yıllar sonra Gazze'de maliyetli bir çibanbaşına dönüştüğünü anlar. Fakat bütün kartlarını açıkça ortaya koymaktansa İsrail başbakanı, Güvenlik Danışmanı Amos Gilad'ı Muhammed Dahlan'la İsrail'in olası bir çekilme konusunda müzakere etmesi için görevlendirir.

Hırslı biri olan Dahlan, köklerinin bulunduğu ve hiçbir zaman bağlarını koparmadığı Gazze Şeridi'nde bir fief kurmak için güzel bir fırsat elde eder. Arafat Ramallah'taki genel merkezinde etkisizleştirilir, Abbas ise Gazze'de villalarıyla fazla dile düşen "Tunuslulardan" biri olarak damgalanmıştır. 27 Haziran 2003'te Dahlan ve Gilad İsrail'in Beyt Hanun'un dışına çekilmesi için bir anlaşma imzalarlar ve kısa süre sonra İsrail - Filistin ortak devriyeleri bölgenin kuzey-güney eksenini yeniden açarlar. el-Fetih'in, Hamas'ın ve İslâmî Cihad'ın delegeleri Kahire'de özel bir toplantı düzenleyerek İsrail karşıtı saldırılara üç aylık "ateşkes" (*hudna*) arası verdiklerini ilan etmek üzere anlaşırılar. Fakat milisler buna karşılık Tsahal'ın elinde tutuklu bulunanların salıverilmesini talep ederler. Hamas'ın bu minvaldeki bir mitingi 11 Temmuz'da Cebeliye'de düzenlenir fakat akşam olduğunda Filistin polisiyle İslâmcı milisler arasında karşılıklı ateş açılır.

2003 yazında gerilim artar. Bir İslâmî Cihad sorumlusunun Hebron'da 14 Ağustos'ta öldürülmesinin akabinde, beş gün sonra Batı Kudüs'te 15 İsrailli ile 2 Amerikalının hayatına mal olan bir intihar bombacısı saldırısı gerçekleşir. İslâmî Cihad'ın üstlendiği bu katliam aslında Hamas'ın

Hebron'daki militanları tarafından yapılmıştı. George W. Bush Ariel Şaron'u arayarak aktif dayanışmasını ifade eder. 21 Ağustos'ta, Hamas'ın siyasi sorumlularından biri olan İsmail Ebu Şeneb iki korumasıyla birlikte Gazze'nin göbeğinde, aracının İsrail helikopterleri tarafından parçalanması sonucu hayatını kaybeder.

Hamas adına Mühendisler sendikasının başına seçilen (1997'den 1999'a kadar) Ebu Şeneb, daha sonra Gazze'de FKÖ ile ilişkilerden sorumluydu. Ebu Şeneb'in onayladığı ve Kahire'de kararlaştırılan "ateşkes" böylece iki aydan fazla sürmemiş olur. On binlerce Filistinli Ebu Şeneb'in 22 Ağustos 2003'teki cenazesine giderken, Tsahal bölgenin kuzey-güney ekseninin kontrolünü tekrar ele alarak birbiriyle bağlantısı olmayan üç ayrı sektör uygulamasını yeniden uygular. Dahlan polisi İsrail'e yönelik roket atışlarına karşı baskın düzenler ve ilk kez Refah'ta Mısır'a açılan üç kaçak tüneli etkisizleştirir.

Birkaç gün içinde Hamas'ın Gazze Şeridi'nden sorumlu dört elemanı İsrail'in füze saldırısı sonucu öldürülür*. Filistin Otoritesi ise kendi tarafında bir düzine kadar İslâmî derneğin fonlarını dondurarak Gazze'de büyük protesto gösterilerini tetikler. İsrail uçakları 6 Eylül 2003'te, yara almadan kurtulan Şeyh Yasin'in konutunu bombalar. Fakat Hamas iki intihar bombacısı saldırısıyla 9 Eylül'de karşılık verir ve 5 İsrailli asker ile 7 sivilin ölümüne sebep olur. Ertesi gün ise Gazze'deki evinin üzerine yarım tonluk bir bombanın bırakılmasından sağ kurtulan Mahmud Zahar olur (oğullarından biri ve iki kişi hayatını kaybeder). Bu tırmanış içinde kıyıda kalan Abbas hükümet başkanlığını bırakır, yerine bir diğer Oslo müzakerecisi olan Ahmed Kurey (Ebu Âlâ)** geçer. Bu düzenlemede İçişleri bakanlığını kaybeden Dahlan bunu bir mağlubiyet olarak görmeyip bağlantılarını etkinleştirmeyi sürdürür.

Tsahal Gazze Şeridi'nde iki büyük kara operasyonu gerçekleştirir: ilki 10-14 Ekim 2003 arasında Refah'ta (yüzlerce ev Mısır sınırı boyunca güvenlik koridoru açmak amacıyla yıkılır), ikincisi ise 26 Ekim'de Gazze şehrinde. Filistin polisinin binaları İsrail saldırılarının hedefi olmaya

* Bu kişiler sırasıyla Hamdi Kalak (28 Ağustos 2003'te Gazze'de), Abdullah Akel, Ferid Mayat (31 Ağustos'ta Nuseyrat'ta) ve Kadir el-Husari'dir (1 Eylül'de Gazze'de).

** Ahmed Kurey, Filistin hükümetinin başına geçmek için Parlamento (Filistin Yasama Meclisi/FYM) başkanlığını bırakır ve onun yerine el-Fetih'in Refah milletvekili Ravhi Fatuh geçer.

devam ederken güvenlik birimleri de İslâmcı milislerle çatışmaları artırırlar (Hamas'ın Şati Kampı'ndan 17 Eylül'de kaçırdığı bir polis, ancak Şeyh Yasin'in misillemelerde tutuklanan yedi taraftarının serbest bırakılması karşılığında salıverilir). 15 Ekim'de bu kez bir Amerikan konvoyu Erez'de hedef alınır (patlamada üç Amerikan güvenlik görevlisi hayatını kaybeder). Bu meydan okuma Dahlan'ı kızdırır, Filistin polisi ise baskınlarını daha da arttırır.

İsrail, Han Yunus'ta ve daha da fazla Refah'ta Mısır ile yapılan yasa dışı silah ticaretine son verme gerekçesiyle başlattığı saldırılarına devam eder (Tsahal bu şekilde 10 ve 11 Aralık 2003'te iki tüneli havaya uçurup ertesi gün de Refah'a yirmi kadar zırhlı gönderip Hamas'ın iki üyesini, bir doktoru ve üç sivil öldürür). el-Fetih'in tabanı bile Filistin Otoritesi'nin pasifliğinden rencide olur: 29 Aralık'ta birkaç saatliğine Gazze valisini ve Arafat'ın bir danışmanını Mısır dönüşü, yıkıntıların büyüklüğünü kendi gözleriyle görmeleri için kaçırarak başkanın partisinin genç militanlarıdır. FKÖ yönetimi ile her türden eylemciler arasındaki uçurum hiç bu kadar açılmamıştı.

Bu bağlamda Şeyh Yasin durumu ustalıkla kullanıp Hamas'ı Filistin meselesinin merkezine yerleştirmeye çalışır. 7 Ocak 2004'te, çok genel olarak İsrail ile uzatılmış bir "ateşkes" yapmayı tasarlar fakat bu arada şart 1967'deki sınırlara çekilmedir⁷³³. Beş gün sonra Hamas bir kadın tarafından Erez'de gerçekleştirilen ilk intihar saldırısını üstlenir*. Fakat bu durum, Rantisi'nin 25 Ocak'ta İsrail'e, Batı Şeria ve Gazze'den geri çekilme sonrasında geçerli olacak on yıllık bir "ateşkes" önermesini engellemez⁷³⁴. Savaşa bu şekilde ara verilmesi ne İsrail'in hiçbir şekilde tanınmasını içerir ne de çatışmanın bitmesini, gerekçesi ise 628'de Hudeybiye'de Hz. Muhammed ile putperestler arasında Mekke'de yapılan "ateşkes" olur**. Tsahal da zaten bu durumdan ötürü Gazze Şeridi'ndeki İslâmcı kadroları ortadan kaldırma işini askıya almayı düşünmez.

* 22 yaşında bir öğrenci ve genç yaşta 2 çocuk sahibi olan Rim Rayaşi 12 Ocak 2004'te Tsahal'ın üç askerini ve bir İsrail güvenlik görevlisini öldürür. Sınırdaki sanayi bölgesinde, hatta İsrail'de çalışmak için Erez'i geçen yaklaşık 3.600 Filistinlinin bu saldırıdan sonra günlerce izinleri kaldırılır.

** Hz. Muhammed'in 628'de imzaladığı anlaşma "savaşın on yıl boyunca durdurulacağını, bu süre boyunca insanların güvenlik içinde gidip geleceğini ve aralarında hırsızlık yapmayacaklarını, pusu kurmayacaklarını ve tacizde bulunmayacaklarını" öngörüyordu. İki sene sonra Hz. Muhammed, halkının İslâmiyet'i seçtiği Mekke'yi ele geçirir.

KATİLLER DÖNEMİ

2004'ün başında İsrail hükümetinin başına geldikten üç yıl sonra Ariel Şaron, Filistin tarafıyla kesin bir barış anlaşması yapılmaması yönündeki kararına sadık kalır. Sadece geçici düzenlemelerin geçerliliğine inanan Şaron artık tek taraflı bir çekilmeyi tercih ettiğini ifade eder. Eretz İsrail'in dokunulmazlığı ilkesinin ihlal edilmesini kabul ettirmek için İsrail sağıının bu savaş tutkununun bütün o siyasi ve askerî prestiji gerekir ve Knesset 12 Ocak 2004'te 39'a karşı 51 oyla onun yöntemini kabul eder. Batı Şeria'da biçim almaya başlayan duvar bu mantık içinde yer alır. Şaron da, bölgedeki 20 yerleşimin 17'sini iki yıllık bir süre içinde geri çekerek Gazze'de yangın yolu açma vaktinin geldiğine inanır, çünkü "gelecekte Gazze'de Yahudi kalmayacaktır"⁷³⁵.

Bu çekilme perspektifi, Tsahal'ın Gazze Şeridi üzerindeki baskılarını azaltmak bir yana Filistinli fraksiyonları kalıcı olarak zayıflatmak amacıyla askerî harekâtları daha da teşvik eder. Milisler de kendi taraflarında yeni duruma Otorite'nin temsilcileri ile polisi vurarak şimdiden hazırlık yaparlar: 19 Şubat 2004'te Han Yunus'un Arafatçı milletvekillerinden birinin bürosuna saldırı düzenlenir, 1 Mart'ta ise Filistin başkanının danışmanlarından biri olan Halil Zabin Gazze'de kurşunların hedefi olur. 6 Mart'ta eş güdümlü bir intihar bombacısı saldırısı Erez'de Tsahal'ın olduğu gibi Filistin güvenliğinin de pozisyonlarını vurur. Sekiz gün sonra Hamas Aşdod Limanı'nda on bir İsrailinin öldüğü bir intihar bombası saldırısı düzenler. İki saldırgan da Cebaliye kökenlidir; İslâmcı milisler bu vesileyle, Filistin Otoritesi'ne karşı yeni bir meydan okuma için "el-Aksa Şehitleri Tugayı"yla birleşir. İsrail'in misillemeleri 15 Mart'tan 17'sine kadar baskınlar, bombardımanlar ve yıkımlarla (özellikle Gazze'deki el-Aksa Üniversitesi kampüsünde*) sürer.

Bu arada Şaron bu noktada kalmamakta ve Hamas'ı başından vurmakta kararlıdır. 22 Mart 2004'te Gazze'deki bir camide, sabah namazı çıkışında Şeyh Yasin'in üzerine üç çelik uçlu ok mermisi içeren füze fırlatılır. Hamas'ın kurucusu, üç koruması ve yoldan geçen dört kişi bu

* Gazze'de 2000 yılında kurulan el-Aksa Üniversitesi, hâlâ Hamas'a bağlı olan İslâm Üniversitesi ile Filistin Otoritesi tarafından desteklenen el-Ezher Üniversitesi arasında tarafsızlığını korumaya çalışır. Genel olarak bu üniversitelerin ortaya çıkması Filistinli öğrencilerin Gazze Şeridi dışında bir program izleyememeleriyle bağlantılıdır.

saldırıda hayatını kaybeder. Gazze Şeridi Tsahal tarafından sıkı sıkıya kuşatılır. Yüz binlerce Filistinli bölgenin bütün sokaklarına inip öfkelerini dile getirir ve özellikle Han Yunus'ta İsrail ordusuyla kanlı çatışmalar yaşanır ve komşu yerleşimlere roket atışı yapılır. Ertesi gün Şeyh Yasin'in cenazesinde ise 200.000 kişi toplanır. Filistin polisi, cinayetle ilgili suç ortaklığı söylentilerini kısa kesmek amacıyla cenaze için yirmi bir kişilik bir muhafız alayı tesis eder. Hamas'ın popülerliği kurucusunun "şehit" olmasıyla daha da artar ve 9 Nisan'da İslâmî hareketin camilerde ve Gazze Şeridi'nin meydanlarında düzenlediği bağış kampanyasında bir tek günde üç milyon dolar elde edilir; bölgedeki hayat standardının çökmüş olması dikkate alındığında rakamın büyüklüğü dikkate değerdir⁷³⁶.

Şam'da hareketin ve Siyasi Büronun yöneticisinin Halid Meşal olduğu doğrulanır. Gazze'de Şeyh Yasin'in halefligini üstlenen Abdülaziz Rantisi olur. Daha 17 Nisan 2004'te Rantisi iki korumasıyla birlikte bir İsrail füzesiyle aracına ateş açılması sonucu öldürülür. Hamas Gazze için tayin ettiği yeni liderin kimliğini, yöneticilerinden Mahmud Zahar ya da İsmail Haniye'nin isimleri öne çıksa bile açıklamayı reddeder. Dört gün sonra, Gazze'deki Filistin hapishanesi, suikastlara karışmış arkadaşlarını dışarı çıkaran maskeli militanların baskınına uğrar. 2 Mayıs'ta bir komando Guş Katif'te oturan bir kadına pusu kurarak dört çocuğuyla birlikte hepsini öldürür. Bu saldırı hem İslâmî Cihad hem de "el-Aksa Şehitleri Tugayı" tarafından yürütülür. Fraksiyonlar arasındaki bu işbirliği daha sık yaşanır hâle gelir, üstelik hem Tsahal'a hem de Filistin güvenliğine karşı.

İsrail baskınları sırasında artık yoğun yaşanan sokak çatışmaları, Tsahal açısından görülmemiş kayıplara yol açar: 11 Mayıs 2004'te Gazze'de altı asker, ertesi gün Refah'ta beş asker hayatını kaybeder. Hizbullah'ın Güney Lübnan'da yaptığını örnek alarak İslâmî milisler İsraili askerlerin cesetlerini ilerdeki müzakereler çerçevesinde değerli bir değişim aracı olarak değerlendirmek üzere ele geçirmeye çabalarlar. Tsahal 17 Mayıs'ta Refah'ta bir hafta süren çatışmalara sahne olan "Gökkuşağı" saldırısını başlatırken İsrail buldozerleri de Mısır sınırı boyunca açtığı güvenlik koridorunu genişletmek amacıyla altmış kadar evi yıkar. Tsahal elli Filistinlinin öldüğü (sekizi 19 Mayıs'taki barışçıl bir gösteri sırasında helikopterlerden açılan ateş sonucu ölen sivillerdir) bu operasyon esnasında

üç yasa dışı tüneli yıkar. 30 Mayıs'ta Kassam Tugayları'nın bir komandosu Vael Nassar, İsrail füzeleriyle Gazze'den motosikletle geçerken vurulur.

28 Haziran 2004'te beş Kassam roketi İsrail'in üzerine düşer ve basit maddi zarar ve hafif yaralanmalara yol açan bu atışlardan sonra Hamas bu kez bombardıman yoluyla ilk sivil ölümlerini gerçekleştirir (bir yetişkin ile 3 yaşında bir çocuk). Şaron, bir ay boyunca Beyt Hanun üzerinde yoğunlaşan geniş bir baskın ve yıkım operasyonu olan "Aktif Kalkan" saldırısıyla cevap verir. Bu ağır darbeler paradoksal bir şekilde toprakların belirli bölgelerini elinde tutan ve Filistin Otoritesi temsilcilerini alenen küçük düşüren milislerin işine yarar: Gazze polis şefi 16 Temmuz'da kaçırılır ve yüzü maskeli eylemciler Bureyc Kampı'nda onunla birlikte gösteriş yapıp sonuç olarak sağ salim bırakırlar. Gazze güvenlik güçleri yöneticileri "anarşi ve kaos"⁷³⁷ eleştirisinde bulunarak topluca istifalarını Arafat'a sunarlar.

Hâlâ Ramallah'ta tutulan Filistin lideri 17 Temmuz 2004'te Gazze'nin güvenliğini akrabalarından biri olan Musa Arafat'a teslim ederek krizi aştığını düşünür. Fakat bölgede rüşvete bulaşmakla suçlanan birinin atanması, ertesi gün el-Fetih'in tabanının, güvenlik güçlerine karşı gerçek bir isyan başlatmasına yol açar. Rakiplerini bastırmak için Dahlan'ın karışıklığı beslediğinden şüphe edilir⁷³⁸. "el-Aksa Şehitleri Tugayı"nın yüzlerce taraftarı Refah ve Han Yunus'taki askerî istihbarat bürolarına saldırarak büroları yağmalarlar. Filistin lideri, Musa Arafat'ı saygın bir general olan Abdürrezzak el-Macayda'nın emri altına yerleştirerek durumu kurtarmaya çalışır. Fakat el-Fetih'teki kırılma gittikçe artar: Milisler Erez'de Batı Şeria'dan gelen iki Filistinli bakanı (biri Ebu Cihad'ın dul eşidir) 28 Temmuz'da engelleyerek Gazze Şeridi'ne girişlerini yasaklar.

Kendi iç kavgasına gömülen el-Fetih'in güçsüzlüğü ile İsrail'in baskılarına rağmen* Hamas'ın mücadeleciliği arasındaki tezat çok açıktır. 24 Eylül 2004'te Hamas'ın açtığı top ateşiyle Neve Dekalim kolonisinden bir kadın hayatını kaybeder. Tsahal'ın misillemeleri sonraki günlerde gittikçe artar ve 1 Ekim "Kefaret Günü'nde" ise saldırı resmen başlar: Yaklaşık üç bin asker ve iki yüz tank, bir kez daha, Gazze Şeridi'nin en kuzey noktasını

* Hamas kadrolarına yönelik helikopter hücumları devam eder ve 7 Eylül 2004'te 14 İslamcı militan Gazze'deki antrenman alanına dönüştürülmüş eski bir stadyumun bombalanması sonucu öldürülürler.

güvenli hâle getirmek amacıyla seferber edilir. İki hafta boyunca Cebaliye, Beyt Lahya ve Beyt Hanun'da yazın "Aktif Kalkan" operasyonunun nispi başarısını gözler önüne seren günlük çatışmalar yaşanır.

Hamas Gazze'nin kuzeyinde yürürlükte olan saldırıyı "Öfke günü" olarak yeniden adlandırır ve militan propagandasına devam eder: Askerî kolunun liderinin (yüzü maskeli) basın açıklaması, operasyon bildirilerinin yayınlanması (Tsahal'a karşı düzenlenen pusuların çarpıcı grafikleriyle birlikte⁷³⁹), isim ve rakam bilançosu (iki haftalık mücadelede Kassam Tugaylarından 43 "şehit", Filistinli sivillerden ise 135 kişi ölür; 28 Kassam roketi ile Hamas'ın kurucusunun anısına bu şekilde adlandırılan 26 Yasin füzesi İslâmcı milisler tarafından atılır⁷⁴⁰)... el-Fetihe yönelik saldırı her ne kadar dolaylı olsa da daha az şiddet içermez: Hamas, liderlerinin "otellerde değil hendeklerde" (*mine'l-hanâdik lâ mine'l-fenâdik*⁷⁴¹) olmasıyla övünür. Aynı anda, birtakım hesaplaşmalar da, Musa Arafat'a yönelik suikast girişimi ve farklı güvenlik birimleri arasında karşılıklı ateş açmalarla Filistin Otoritesi'ni bölmeye devam eder.

*
* *

Gazze'de Filistin Otoritesi'nin güvenlik aygıtı ve onunla birlikte yönetim hırsı darmadağın olurken, Ramallah'taki başkanlık konutundaki kapalı ortamda başka bir dram yaşanır. İki yıldan fazla süren kuşatma ve mahrumiyetten sonra Arafat 27 Ekim 2004'te yere yığılır. Mısır ve Ürdünden acil doktorlar çağrılırken "İhtiyar"ın sağlık durumu hızla kötüye gider. Şaron Arafat'ın Ramallah'ta ölümü durumunda Gazze Şeridi'nden nispeten daha sakin olan Batı Şeria'nın alevlenmesinden endişe eder. Bu nedenle İsrail gizlice, çok geç olmadan Fransa'nın müdahalesi ni talep eder.

Arafat'ın elindeki güçler geçici olarak Mahmud Abbas'a devredilir ve 29 Ekim 2004'te Filistin lideri Paris'e gider. Clamart'da Percy Askerî Hastanesi'nde yoğun bakım servisine alınır ve birkaç gün sonra komaya girer. Bu durumda Başbakan Ahmed Kurey FKÖ yönetimi tarafından 6 Kasım'da Gazze'ye gitmekle görevlendirilir. Burada Kurey farklı fraksiyon ve birimlere sükûnet telkin eder. Arafat'ın sağlık durumu gittikçe kötüye giderken İsrail "İhtiyar"ın Kudüşe gömülmesine katiyen müsaade etmeyeceğini ilan eder. Gazze Şeridi'nde Tsahal ile çatışmaların yoğunluğu

hiç azalmaz: 9 ve 10 Kasım'da beş Filistinli hayatını kaybeder (bu her iki günde de İsrail yerleşimlerine havan topuyla ateş edilse de kimse isabet almaz).

11 Kasım 2004'te, şafak vaktinden önce Yaser Arafat Paris'te hayata veda eder. Filistin bayrağıyla örtülü tabutu Villacoublay Havaalanı'nda Fransa Cumhuriyeti tarafından onurlandırılır ve buradan Kahire banliyösünde bir askerî üsse doğru yola çıkar. Aynı gün Gazze Şeridi'nde Tsahal altı Filistinliyi öldürür. Ertesi gün Arafat'ın naaşı, merhum liderin Kudüs'te defnedilme dileği yerine getirilinceye kadar geçici olarak gömülmek üzere helikopterle Ramallah'a getirilir. Cenazesi için on binlerce Filistinli toplanır. Gazze'de Hamas'ın da katıldığı gıyabında cenaze törenine ise bir o kadar kişi katılır. Yas döneminde ikinci intifadayla başlayan ayrılıklar unutulur. Fakat Yaser Arafat ile Ahmed Yasin'in taşıdıkları Filistin vizyonu, iki amblematik liderinden yoksun kalan Gazze Şeridi'ni bölmeye devam eder.

ON BEŞİNCİ BÖLÜM

Bir Filistin diğetine karşı

Yaser Arafat'ın halefligi meselesi 12 Kasım 2004'te "İhtiyar'ın" naa-şı daha toprağa verilmeden resmî yollardan çözülmüştü: Mahmud Abbas FKÖ'nün lideri olur, Ahmed Kurey (Ebu Âlâ) günlük işlerin takibi için başbakan kalmaya devam ederken Parlamento (Filistin Yasama Meclisi / FYM) Başkanı Ravhi Fatuh ise başkanlık seçimleri hazırlığının yapıldığı iki ay boyunca Filistin Otoritesi'ne vekâlet eder. Bu acelecilik hem el-Fetih'in hem de FKÖ'nün zirvesinde, her iki hareketle de özdeşleşmiş bir liderin kaybindan sonra boşluk oluşması endişesinden kaynaklanır.

Hamas'ın 2004 Nisan'ından beri Gazze'de, Rantisi'nin halefinin onun kadar çabuk yok edilmesi korkusundan ötürü aleni bir yönetimi bulunmamaktadır. Fakat bu İslâmcı hareketin Şeyh Yasin'in öldürülmesinden sonra ne dinamiği ne de katılımcı sayısı zarar görmüştür. Ariel Şaron'un tek taraflı kararı Filistin Otoritesi'nin temelini silahlı milisler lehine sarsar, çünkü bu milisler İsrail'in Gazze Şeridi'nden karşılıksız çekilmesi kararının bütün itibarını kendilerine mal ederler. Hamas, Hizbullah'ın Mayıs 2000'de Güney Lübnan'daki geri çekilmeden sonra elde ettiği faydayla aynı kalıcılıkta bir fayda elde etmek ister. Hamas ile FKÖ arasındaki güç dengesinin değişmesi Şam'da ziyarette bulunan Abbas ve Kurey'i 6 Aralık 2004'te Halid Meşal'la, hiç olmazsa başkanlık seçimleri süresince ateşkes sağlanması için görüşmek zorunda bırakır.

SİNİRLER GERGİN

İsrail başbakanı sağcı kesim tarafından, sadece Gazze'deki yerleşimcilere ihanet etmekle değil aynı zamanda ülkenin güneyinde, Hizbullah'ın kuzey sınırı boyunca yerleşmesini engelleyemeyen İşçi Partili selefi Ehud Barak'ın hatasını yinelemekle suçlanır. Bu eleştirileri beslemek istemeyen Şaron, Tsahal'a Gazze Şeridi'ne en büyük kararlılıkla müdahalede bulunmasını emreder. Bu aşırı asabiyet hâli Mısır'la vahim bir olay yaşanmasına neden olur ve üç sınır muhafızı 18 Kasım 2004'te bir Filistin komandosuyla karıştırıldıkları için Refah'ta öldürülürler. Gazze'de Tsahal ile Filistinli fraksiyonlar arasında her gün çatışmalar yaşansa da el yapımı havan topu atışları nadiren zayıt ve daha az kurban verir.

Hamas 7 Aralık 2004'te Karni'de, ardından 11 Aralık'ta Mısır sınırında altı İsraili askerin uzaktan kumandalı patlamalarda öldürülmesini üstlenir. Bir dizi misilleme bombardımanından sonra Tsahal baskınlarını komşu yerleşimler üzerindeki milis baskısını hafifletmek amacıyla Han Yunus bölgesinde yoğunlaştırır. 4 Ocak 2005'te bir İsrail tankından açılan ateşle yaşları 10 ila 17 arasında değişen yedi Filistinli çocuk Beyt Lahya'daki bir tarlada çilek toplarken öldürülürler. Mama-fih İsrail'in operasyonları aynı şiddetle devam eder ve işte bu karanlık atmosferde Hamas ve İslâmî Cihad'ın açıkça boykot ettiği başkanlık seçimleri gerçekleşir.

Mahmud Abbas 9 Ocak 2005'te oyların % 62'siyle Filistin Otoritesi'nin başkanı seçilir. Ramallah'ta doktorluk yapan ve Gazze'de Haydar Abdüşşâfi ve Ravya Şava tarafından desteklenen Mustafa Barguti ise oyların % 19'unu alır. Ertesi gün Şaron Knesset'te çok az farkla (56'ya 58) İşçi Partililerle kurduğu yeni koalisyon kabinesi için çoğunluğu elde eder. Likud içindeki muhalefet sonucu Gazze'den çekilmeye rıza göstermeyen 13 milletvekili güvenoyunu ya reddeder ya da çekimser kalır. Filistinlilerin saldırıları (bir yerleşimci Morag'da 12 Ocak'ta öldürülür; ertesi gün altı İsraili sivil Karni'de; bir Şin Bet subayı Guş Katif'te 18 Ocak'ta öldürülür), sorumluluğu Abbas'a yıkan ve onu pasif olmakla suçlayan Şaron'un pozisyonunu hassas hâle getirir. Filistin'in yeni başkanı, güvenlik birimlerini toparlamak üzere Ramallah'taki bürolarını

terk edip 19 Ocak'ta Gazze'ye gelir ve bölgenin kolluk kuvvetleri tarafından düzenlenmesini denetler.

Abbas'ın güvenlik danışmanı olan Muhammed Dahlan, özellikle de Musa Arafat ve Gazze polisinin hiyerarşisine karşı bir yıldan fazla kulislerde yürüttüğü entrikalarından sonra işin başına geçer. Dahlan İsrail'in bölgeden çekilmesiyle ilgili müzakerelerin tam ortasında bulur kendini ve karşısındaki muhatabı bu kez Şaron'un en yakın danışmanı olan Dov Weisglass olur. Weisglass İsrail'in karar vericilerinin hedefinin "barış sürecini dondurmak" ve böylece "bir Filistin devletinin kurulmasını, mülteciler, sınırlar ve Kudüs'le ilgili bir tartışmadan kaçınarak önlemek"⁷⁴² olduğunu artık gizlemez. Bu sebeple İsrail geri çekilmeyi daha geniş bir perspektife yerleştirmeyi reddederken Dahlan'ın görevi ise siyasi boyuttan arındırılmış düzenlemeleri yürürlüğe koymaktan ibaretir. Fakat hırslı Dahlan bu teknik yürütücü rolünden, boşaltılmış Gazze Şeridi'nde ağırlığını hissettirmek amacıyla fayda elde etmeyi umar.

Abbas ve Şaron ilk zirvelerini 8 Şubat 2005'te Şarm eş-Şeyh'te, Cumhurbaşkanı Mübarek'in ev sahipliğinde gerçekleştirirler, ardından Mübarek iki lideri ayrı ayrı ağırılar. Filistin'in İsrail'in Gazze'den geri çekilmesini koordine etme talebi Likud'un en ufak bir resmî uzlaşmayı reddetmesiyle geri çevrilir. Başbakan Ahmed Kurey'in de acı bir şekilde ifade ettiği gibi "[Şaron] planı Filistinlilerin kendi topraklarının bir kısmı üzerindeki egemenlik haklarının yeniden tesis edilmesinin tam tersidir"⁷⁴³. Gazze Şeridi'nde yürürlükte olan ateşkes, her iki tarafın da sorumluluğu diğerinin üstüne attığı vukuatlarla bezense de bu görece sükûnet ortamı halkın takdir ettiği bir rahatlama sağlar. İslâmî Cihad savaşın askıya alınmasına riayet eder ve Gazze'deki yönetimi, 25 Şubat'ta Tel Aviv'deki bir diskoteğe yapılan intihar bombacısı saldırısındaki her türlü sorumluluğu inkâr eder*.

Filistinli fraksiyonlar 19 Mart 2005'te Kahire'de toplanarak yıl sonuna kadar İsrail'in aynı şekilde davranması koşuluyla gayriresmî bir ateşkes için taahhütte bulunurlar (*tahdi'a*, kelime anlamı "yatışma"dır). Bu gizli ve paralel anlaşma, Tsahal 9 Nisan'da Refah'ta üç Filistinli genci öldürdüğünde sınanmış olur**. Hamas ve müttefikleri komşu yerleşimlere, büyük

* Dört Filistinli bu saldırıda hayatını kaybeder. Olayı İslâmî Cihad'ın Şam'daki şubesi üstlenir ve bu nedenle İsrail, Filistin hareketinden ziyade doğrudan Suriye'yi eleştirir.

** Kurbanların üçü de 14 yaşındaydı ve Mısır sınırındaki güvenlik koridorunun yakınında futbol oynuyorlardı, "şüpheli" tavrılarından ötürü hedef alındılar.

zarar vermeyen yirmi beş havan topu atışı yapar ve bunun noktasal bir misilleme olduğunu, ateşkesi ihlal anlamında olmadığını belirtir. Tsahal bu sınırlı tepkiyi uygun bulur ve mesele her iki taraf için kapanır. Bu arada Muhammed Dahlan piyonlarını ilerletmeye devam eder: Hükûmete “Sivil İşler” Bakanı olarak girerken rakibi Musa Arafat ise, Dahlan’ın eski yardımcısı Raşid Ebu Şibak’a emanet edilen Filistin polis yönetimini kaybeder.

ÇEKİLME ÖNCESİ MANEVRALAR

Şeyh Yasin, Oslo Anlaşmaları’nı reddiyle tutarlı olarak Hamas’ın söz konusu anlaşmalardan kaynaklanan seçimlere katılmasını yasaklamıştı. İslâmcı hareket de bu nedenle, geçmişte olduğu gibi popülerliğinin gerçek değerini ölçme aracı olarak sadece öğrenci seçimlerine ya da meslek örgütü seçimlerine katılmakla yetiniyordu. Bu arada 1996’daki başkanlık ve meclis seçimlerine katılım oranının yüksek olması (Gazze Şeridi’nde Batı Şeria’dan daha da fazla) İslâmcı tabanın kitlesel olarak sandığa gittiğini ortaya koyuyordu. Şeyh Yasin’in artık hayatta olmayışı diktasını da hassaslaştırdı ve Ocak 2005 seçimleri için “bağımsız” bir İslâmcı aday gösterilmesi ciddiyetle tartışıldı. Bu nedenle Filistin belediyeleri için rekabete dâhil olma, artık kendi içinde bir amaç değil de geçmişteki isteksizliğin sorgulanmasının ilk aşaması olarak görülür.

27 Ocak 2005’teki Belediye seçimi* Gazze Şeridi’ndeki bu stratejinin başarısının izlerini taşır; söz konusu dokuz belediyeden yedisi Hamas’ın eline geçer. İslâmcılığın bu zaferi elbette düşük katılım oranıyla gölgelenir (örneğin Deyr el-Belah belediye başkanlığına, 1978’den beri İslâmî Davet Cemiyeti’nin yöneticisi olan Ahmed el-Kürd yaklaşık olarak % 20 ile seçilir). Fakat bu zafer parlamentoya dâhil olma kararını da beraberinde getirir. Hamas Temmuz ayındaki seçimler için bu kez tamamen seferber olmayı tercih eder ve kurucusunun öğretisiyle kopuşun etkisini azaltmak için kampanyaya Şeyh Yasin’in katledilişinin birinci yıl dönümünde başlar. Hamas bu siyasi dönüşümün meyvelerini toplamaya devam eder: 7 Mayıs’taki Belediye seçimlerinde Refah, Bureyc ve Beyt Lahya’da o kadar yüksek rakamlar elde eder ki el-Fetih Hamas’ı seçim hilesi yapmakla suçlar

* 23 Aralık 2004’te Batı Şeria’da yapılan oylamadan sonra beş belediye seçiminin ikincisidir.

ve olay bitmek bilmeyen anlaşmazlıklara dönüşür. Şaron, İslâmî hareketin parlamentoda zafer kazanmasının Gazze'den çekilme kararına bile zarar verebileceği hususunda uyarıda bulunur.

Bu geciktirme tehditlerden endişe duyan Abbas meclis seçimlerini erteletmeyi başarır. Bu arada Gazze'den geri çekilme meselesinde ABD'nin daha fazla yer almasına bel bağlar. 26 Mayıs 2005'te Başkan Bush tarafından ağırlanan Abbas, üç ay önce Filistin güvenliğinin yeniden yapılandırılmasını gözetlemek için görevlendirilen General William Ward'ın aynı zamanda İsrail'in Gazze'den çekilmesini kolaylaştırmak için aracılık yapmasını sağlar. Ward çok çabuk Filistin polisinin, silahlanma konusunda Tsahal tarafından artık engellenmeyeceği varsayılsa dahi, her hâlükârda Gazze'deki milisleri kontrol edebilecek durumda olmadığını anlar⁷⁴⁴. Buna paralel olarak, Dörtlünün* Yakın Doğu temsilcisi olan Dünya Bankası eski Başkanı James Wolfensohn G8'de Gazze Şeridi için, seyahat özgürlüğünün yeniden tesisi, havaalanının yeniden açılması ve bir liman inşasının öngörüldüğü, üç yıllık bir süre zarfında toplamda üç milyar doları bulacak iddialı bir kalkınma planı için harekete geçer**.

2005'in yaz başlarında ABD uyruklu Karen Ebu Zeyd, 1996'dan beri Gazze'de bulunan UNRWA'nın yönetimini resmen üstlenir. Böylece uzun süre yardımcılığını yaptığı Komiser Peter Hansen'in on yıllık görev süresi son bulur. BM bu yeni haleflikten, Hansen'e ve onun sözüm ona Hamas'a yakınlığına karşı kampanya yürüten İsrail ile daha az gergin ilişkiler umar⁷⁴⁵. Gazze Şeridi'ndeki halkın büyük bir kısmına verilen destek dışında UNRWA her şeyden önce sağlık ve eğitim alanlarında 8.200 maaşlı memur çalıştırır. Fakat bölgeye uygulanan “ablukalar” nedeniyle Ajansın Amman ve Kudüs'teki büroları zamanla daha da gelişir.

Filistin Otorite'sine gelince İsrail'in gelecekteki geri çekilmesinden fayda elde etmeye çabalar. 4 Ağustos 2005'te Abbas, Kurey ve Dahlan Gazze'de on binlerce taraftarını el-Fetih'in onuruna düzenlenen “zafer haftasının” açılışı için bir araya getirir (bu kutlamalar için Arafat'ın doğum günü özellikle seçilmiştir). Fakat bu militan propagandanın etkileri el-Fetih'in

* ABD, Rusya, BM ve AB'den oluşan bu Dörtlül (Quartet) 2003'te barış sürecinin yeniden başlatılması için bir “yol haritası” zaten belirlemişti (bkn. s. 284).

** ABD Dışişleri Bakanlığı, Ekim 2003'teki Amerika karşıtı saldırıdan bu yana yürürlükte olan Gazze Şeridi'ne seyahat yasağını, Ward ile Wolfensohn'un yerinde çalışma yapabilmesi için kaldırır.

içinde hâlâ şiddetli olan tartışmalar sebebiyle sönükleşir: Han Yunus örgütlenmesinin kadrolarından biri olan Süleyman el-Fara 7 Ağustos'ta tutuklanır ve onun işbirlikçileri hemen ertesi gün serbest kalması için iki uluslararası çalışanı kaçıırır. Genel olarak, onlar da grup şeflerine göre bölünmüş olsalar da “el-Aksa Şehitleri Tugayı” ve Halk Direniş Komitesi (HDK) kendilerini çoğunlukla, Filistin güvenliğinden ziyade Hamas’a hatta İslâmî Cihad’a daha yakın hissederler.

YANAN TOPRAKLAR

Gazze Şeridi'nin Yahudi yerleşimleri, Tsahal'ın orada oturmayan İsraililerin, yani geri çekilmeye karşı olanların girişlerini yasaklayabilmesi için askerî bölge ilan edilir. İki yeni güvenlik bölgesi, biri dikenli tel diğeri ise elektrikli sensör ve güvenlik kamerasıyla donatılmış olarak Gazze Şeridi'nin etrafına zamanla yerleştirilirler. İsrail askerleri aynı zamanda Gazze kıyısında, bir grup Batı Şeria yerleşimcisinin protestolarını belirtmek üzere yaptıkları onlarca boş ahşap evi yıkarlar. 18 Temmuz 2005'te yirmi binden fazla gösterici İsrail'in güneyinde Şaron'un kararını reddettiklerini haykırırlar. Fakat Gazze'deki yerleşimcilerle dayanışma hareketi, 4 Ağustos'ta Tsahal'dan kaçan bir askerın İsrail vatandaşı dört Arap'ı öldürüp kendisinin de Celile'de halk tarafından linç edilmesi olayıyla zayıflar.

8 Ağustos 2005'te Gazze Şeridi yerleşimcileri bölgeyi gönüllü olarak terk etmeleri için bir haftalık sürelerinin olduğu ve tamamıyla tazmin edilecekleri konusunda bilgilendirilirler. Bu kanuni süre dolduktan sonra 16 Ağustos gece yarısında, 8.500 yerleşimcinin yarısından daha az bir kesimi yerlerinde kalırlar. Elbette bu binlerce muhalife, Batı Şeria'dan yaklaşık aynı sayıda genç yerleşimci de katılmıştı. Fakat Tsahal'ın müdahalesi sırasında Kfar Darom ve Neve Dekalim yerleşimcilerinin Filistin halkına karşı provokasyonlarına rağmen sınırlı sayıda olay yaşanır. İsrail ordusu saflarında tek bir itaatsizlik vakası yaşanır (Kfar Darom Sinagogunun 18 Ağustos'ta boşaltılması sırasında iki asker tazyikli suyla müdahale etmeyi reddeder).

Bir yerleşimden diğeriye tekrar eden senaryoya göre yerleşimciler, yerlerini Tsahal'a devretmeden önce konutları ve seraları ya yıkar

ya da zarara uğratırlar*. 22 Ağustos 2005'te Netzarim'in boşaltılmasıyla operasyon son bulur. Sina'daki Yamit yerleşiminin Nisan 1982'de İsrail - Mısır barış anlaşmasına uygun olarak çekilmesi sırasında Savunma Bakanı olan Şaron daha da karmaşık bir operasyonu gerçekleştirmiş olmaktan kendisiyle gurur duyabilir: Yerleşimlerin boşaltılmasının dramatize edilmesi aslında uluslararası bağlamda, acı da olsa kendi tarafına ödün verdirmeye hazır bir Devlet Adamı statüsünü tahkim eder. Şaron hükümeti boşaltılmış Sinagogları yıkma taahhüdünden geri dönerek bu günahın sorumluluğunu Filistin tarafına yıklar.

Tsahal Gazze Şeridi'ndeki pozisyonlarını noktasal baskınlar yapmak üzere korur. Askeri geri çekilmenin geri sayımı el-Fetih'in bünyesindeki güç mücadelesini de hızlandırır. 7 Eylül 2005'te yüzlerce milis Musa Arafat'ın konutunu ablukaya alarak kendisini olay yerinde öldürürler, oğlu Manhal'ı kaçırarak ertesi gün serbest bırakırlar. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'na katılması öngörülen Mahmud Abbas bu çok ağır darbe karşısında seyahatini iptal eder. 12 Eylül şafağından kısa bir süre sonra son İsrail birimleri Gazze Şeridi'nden çekilirken Filistin güvenliği terk edilen yerleşimlerin yağmalanmasına engel olmayı başaramaz. Mısırlı sınır muhafızları da işleri başlarından aşkın olarak hiçbir kısıtlama olmadan Refah geçiş noktasını açarlar.

Bu anarşi sahneleri Filistin Otoritesi'nin İsrail'in Gazze Şeridi'nden geri çekilme kutlamasına gölge düşürür. Buna karşın Hamas on binlerce kişiyi Gazze şehrinde 13 Eylül 2005'te "direnişin" zaferini üstlenmek amacıyla bir araya getirir. İslâmcı hareket silahlarını göstermekten kaçınırken İslâmî Cihad mücahitleri kendi mitinglerine silahlarıyla donatılmış olarak giderler ancak Hamas'ın topladığından çok daha az sayıda insanı saflarına çekmeyi başarırlar. Filistin güvenliğinin, özellikle de zaman içinde Mısır sınırına yayılması ani bir durum değişikliğine yol açar: 16 Eylül'de binlerce maskeli Hamas militanı silahlı olarak Neve Dekalim alanında geçit töreni düzenlerler; ertesi gün de İslâmcı hareket aynı çarpıcı güç gösterisini Gazze'nin içinde düzenler.

* Bu yanan topraklar politikası seraların Filistin Otoritesi'ne devredilmesi operasyonunu başarısızlığa uğratır. Hâlbuki Wolfensohn bunun için Amerikalı yardımseverlerden 14 milyon dolar (yarım milyonu kendi kişisel servetinden olmak üzere) toplamayı başarmıştı.

ŞARON'UN SON ÇARPIŞMASI

Hamas 23 Eylül 2005'te Cebaliye Kampı'nda bir milis geçidi düzenler ve bu geçidin en dikkat çekici yanı bir kamyonun üstünde sergilenen Kassam roketi ve atış kaidesidir. Roket mermisinin kazara patlaması sonucu en az on beş kişi ölürken Hamas sorumluluğunu reddederek İsrail'i göstericiler üzerine füze atmakla suçlar. Kendi propagandasının tuzakına düşen Hamas İsrail'e karşı misilleme yapmaya karar verir: Ertesi gün Hamas ve İslâmî Cihad, Sderot ve Necef'e otuz roket atarak beş kişiyi hafifçe yaralarlar. İsrail sert bir cevap vererek, Gazze Şeridi'ne top atışları düzenler (1967'den beri ilk kez) ve İslâmî Cihad kadrosundan bir kişiyi öldürür. Hamas ateşkesin hemen durmasını emreder fakat Tsahal bu "İlk Yağmur" operasyonunu 2 Ekim'e kadar, düzenli aralıklarla Gazze Şeridi üzerinde ses duvarını aşan F16'larıyla sürdürür.

Ekim 2005'in sonunda Filistin'in havan topu atışlarına misilleme olarak İsrail, bu kez "Ebedî Başlangıç" operasyonunu başlatarak, Gazze Şeridi üzerine havadan bombalar ve tehditkâr bildiriler yağdırır. Tsahal uluslararası basının bölgeye girişini yasaklar. Gazze Şeridi kıyısına topçular yerleştirilir ve birkaç metre yüksekliğinde beton bir duvar inşa edilmeye başlanır. Oslo Anlaşmaları'na göre 20 deniz mili mesafeye kadar avlanmalarına izin verilen balıkçılara bundan sonra Tsahal 9 mili geçmeyi yasaklar. Erez sanayi bölgesi ise en basitinden kapatılır, üstelik orada çalışan binlerce Filistinliye en ufak bir tazminat ödenmez.

Wolfensohn çekilme perspektifiyle geliştirilen bütün planların yerle bir olduğuna tanık olur. Artık serbest dolaşım söz konusu olmasa da en azından geçiş noktalarının keyfi olarak kapatılmasını engellemek ister. ABD Dışişleri sorumlusu Condoleeza Rice'ı şahsen müdahalede bulunmaya zorlamak için istifasını ortaya koyar. Yorucu müzakerelerle geçen bir gecenin sonunda Gazze Şeridi'nde 15 Ekim 2005'te Hareket ve Geçiş Anlaşması (HGA) kabul edilir. İlk kez İsrail ile Filistin Otoritesi boşaltılmış bölgenin geleceği konusunda taahhütte bulunurlar. Fakat bu metin sadece teknik olarak Refah ve Karni karakollarındaki kontrol mekanizmalarını detaylandırır niteliktedir (Batı Şeria'ya doğru giden kamyonları kontrol edebilmeleri için olağanüstü boyutlarda tarayıcılar öngörülür). İsrail'le sürekli bağlantı hâlinde olan bir Avrupa misyonu*

* EUBAM (European Union Border Assistance Mission).

Mısır ile Filistin Otoritesi'nin ortak sorumluluğu altında Refah'tan geçişlerin düzenini kontrol etmekle yükümlü kılınır.

2005'in Aralık ayı boyunca Hareket ve Geçiş Anlaşması'nın (HGA) uygulanması, yapılan saldırılar düzenli olarak Batı Şeria'dan (ve İslâmî Cihad tarafından) gerçekleştirse de, misilleme olarak İsrail tarafından askıya alınır. Tsahal'ın helikopterleri "el-Aksa Şehitleri Tugayı" ya da Halk Direniş Komitesi (HDK) militanlarını vururken, karşılığında İsrail topraklarına genelde kurban vermeden roket atışları düzenlenir. Filistin güvenlik birimi, Amerikalı ara bulucu Ward'ın da öngördüğü gibi bölgedeki güvenliği sağlamada yetersiz kalır (21 Aralık'ta biri Avusturalya diğeri Hollanda uyruklu olan Gazze Amerikan Okulu müdürü ve yardımcısı, birkaç saatliğine bir FHKC komandosu tarafından kaçırılır; üç gün sonra Hamas militanları silahlarını almak isteyen polislerin barikatına ateş açarlar).

Gerilim öyle büyüktür ki İsrail askerî istihbaratı bir yıl içinde Gazze'de bir "Hamastan" ile Batı Şeria'da bir "Fetihistan" bölünmesi yaşanacağına dair bir senaryo öngörürler⁷⁴⁶. İsrail'in ayırma "duvarı" henüz Batı Şeria'yı kemirmeden ve onu Doğu Kudüs'ten ayırmadan önce Gazze Şeridi Tsahal'ın çekilmesinden aylar öncesinde tahkim edilen sürekli bir barikatla kapatılmıştı bile. Artık hiç kimse iki Filistin toprağı arasına bir koridor kurulmasından söz etmeye bile çalışmıyor.

Sağlık nedenleriyle hükümetin başından bir hafta süreyle ayrılan Şaron görevine döner dönmez 25 Aralık 2005'te "Mavi Gökler" operasyonunu başlatmaya karar verir. Amacı Gazze Şeridi'nin kuzeyinde yakın zamanda boşaltılan yerleşim bölgelerini, İsrail üzerine o bölgelerden gelebilecek roket atışlarını yasaklayabilmek amacıyla her türlü insan varlığından arındırmaktır (*no-go zone*). Başbakan o denli çetin biridir ki hem Likud'dan hem de İşçi Partisi'nden ayrılanları bir araya getirerek yeni bir merkez partisi olan Kadima'yı (İleriye) kurar. İsrail siyasi sahnesinin bu önemli oluşumuna Gazze Şeridi'nde süregiden askerî bir baskı eşlik eder*. Fakat 4 Ocak 2006'da Şaron ani bir krizle yere yığılarak komaya girer ve yetkileri hükümetin iki numarası Ehud Olmert'e geçer.

* Gazze Şeridi'nin içinde ve etrafında, İsrail ile Filistin kayıpları arasındaki oran ikinci intifada'nın ilk beş yılı için 1'e 11'dir. Buna karşın İsrail'in Gazze'den çekilmesini takip eden ilk üç ay boyunca 30 Filistinli ölürken İsrail tarafında hiçbir kayıp yaşanmaz.

ZEHİRLİ BİR ZAFER

İşte bu kriz ortamında Batı Şeria ile Gazze Şeridi'nde 25 Ocak 2006'da Filistin milletvekili seçimleri yapılır. Başkan Abbas, el-Fetih'in hâkim konumunu korumayı hedefleyen bir seçim yasasını onaylar: Yeni Parlamento'nun 132 sandalyesinin yarısı, artık el-Fetih için daha elverişli olan nispi temsile göre belirlenecekken diğer yarısı ise seçim çevrelerindeki çoğunluk oylarına dayalı olmaya devam edecekti. Fakat Filistin Otoritesi'nin lideri el-Fetih'in temsil oranını yinelemeyi, ön seçimlere Gazze Şeridi'ndeki vahim olayların damgasını vurmasıyla bu benzersiz parti içi demokrasi uygulamasını iptal etmek durumunda kalarak başaramaz. el-Fetih'in adaylarının yönetim tarafından belirlenmesi, beraberinde birçok anlaşmazlığı da getirir ve seçim günü yüz kadar parti içi muhalif aday, Han Yunus gibi en çekişmeli çevrelerde Abbas'ın hareketini büyük ölçüde zayıflatır.

el-Fetih'in bu şekilde bölünmesi karşısında Hamas, pragmatik İsmail Haniye tarafından yürütülen "Değişim ve Reform" için bir liste oluşturur (en radikal çizgiyi savunan Mahmud Zahar ancak dokuzuncu sırada yer alır*). Katılım oranı olan % 77 yüksek bir orandır ve uluslararası gözlemciler dürüst ve güvenilir bir seçim olduğu sonucuna varırlar. el-Fetih'in hesaplarının aksine Hamas nispi oyların % 44'ünü alır (yani el-Fetih'in 28 sandalyesine karşı 29 sandalye). Fakat Hamas seçim çevresine göre yapılan seçimde oyların % 36,5'ile daha düşük bir sonuç elde eder** ancak rakiplerinin dağılmış olmalarıyla, ayrılan 66 sandalyenin 45'ini elde eder. Bu şekilde Hamas Parlamento'daki 132 sandalyenin 74'ünü garanti ederek öngörülemeyen bir mutlak çoğunluğa ulaşır. Gazze Şeridi'nde el-Fetih yanlıları, güvenlik güçlerinden destek alarak bu seçim zaferine yerel Parlamente'ye olduğu gibi Hamas'ın sembollerine de saldırarak tepki gösterirler. Bir kez daha Han Yunus'tan vekil seçilen Dahlan yaşanan kargaşanın kışkırtıcısı olarak işaret edilir⁷⁴⁷.

* Hamas'ın diğer iki eski yöneticisi Abdülfettah Duhan ve Seyyid Ebu Musameh sırasıyla 10. ve 23. sırada bulunurken, "Hamas müftüsü" olarak anılan Şeyh Mervan Ebu Ras ancak 24. sıradadır.

** Gazze Şeridi'nin kuzeyi ile güneyi arasında güçlü bir kutuplaşma vardır: Hamas Cebaliye'deki beş sandalyenin tamamını elde ederken, el-Fetih de Refah'taki üç sandalyeyi elde eder; diğer üç seçim çevresinde Hamas başta gelir ve bağımsız adaylar ancak Gazze şehrinde başarı sağlar.

Böyle bir senaryoyu öngörmemiş olan Batılı güçler, yeni Filistin hükümetiyle işbirliğinde bulunmak için üçlü bir talep öne sürerler: şiddetsizlik, İsrail'in tanınması ve yapılmış anlaşmalara riayet. Rusya ve BM, Dörtlü bünyesinde iyi kötü bu çizgide anlaşırken⁷⁴⁸ ABD yardımlarının bu üç şarta bağlılığı konusunda AB'den çok daha kategorik davranır. Abbas Dahlan'ı yanına alarak açıkça terfi ettirir ve güvenlik birimlerini Başkanlığa bağlayarak sadece kendi otoritesinden kaynaklanan bir dizi idari görev tesis eder. 2003'te Arafat'ı yetkilerinin bir kısmını hükümet başkanı lehine terk etmeye iten finansörler bu kez olası bir İslâmcı hükümetten alınan bu imtiyazların Başkanlığın sinesine dönmesine destek olurlar.

George W. Bush ve Ehud Olmert'in danışmanları Hamas'ın Gazze Şeridi'nde sistematik olarak yalnızlaştırılması için plan yaparlar; İslâmcı vekillerin Batı Şeria'ya seyahati yasaklanır. Seçilmiş Parlamantonun ilk oturumunda, 18 Şubat 2006'da, yeni hükümeti kurmakla görevli İsmail Haniye'yle videokonferans bağlantısı kurulur. İsrail anında, Batı Şeria ve Gazze'yle yapılan ticaret üzerinden topladığı KDV'lerin Filistin Otoritesi'ne transferini askıya alarak tepkisini gösterir. BM savaş anlaşmalarının bu şekilde ihlal edilmesini eleştirirken Haniye bir millî birlik hükümeti kurmayı önerir. *Washington Post*'a "eğer İsrail 1967 sınırlarına çekilirse aşamalı bir barış tesis" edeceklerini beyan eder. Haniye, İsrail'in açıkça "Filistin halkına bir Devlet vermeyi ve haklarını tanımayı"⁷⁴⁹ taahhüt etmesi şartıyla İsrail'i tanımaya hazır olduğunu ekler.

Filistinliler arası görüşmeler Hamas'ın FKÖ'nün temsiliyetini tanımayı reddetmesiyle tıkanır (İslâmcı hareket, FKÖ'nün üstünlüğünü tanımadan önce FKÖ'nün merkez komitesinin % 40'ını talep eder). Bu nedenle Haniye 19 Mart 2006'da 24 bakanlığı olan bir hükümet kurar; bunların 18'i Hamas üyesi, 6'sı ise düşük görevlere getirilen "bağımsızlara" aittir. 24 bakandan 10'u Gazze Şeridi'ndendir, aralarından ikisi, Said Siyam ve Mahmud Zahar sırasıyla kabinenin temel taşlarından İçişleri ve Dışişleri bakanlıklarına gelirler. Avrupa'nın Hamas'la çalışmayı reddetmesi Refah'ta serbest dolaşım anlaşmasının askıya alınmasına yol açarken Gazze Şeridi ile İsrail arasındaki geçiş noktaları, tek açık noktalar oldukları için Tsahal'ın keyfine tabi hâle gelir. Öte yandan bölgenin ücretlilerinin % 37'si Filistin Otoritesi'ne bağlıdır ve Hamas'ın finansörleri tarafından boykot edilmeleri maaşlarının ödenememesine sebep

olur. Gazze halkı böylece, AB'nin ve Dünya Bankası'nın acil yardımını gerektiren bir insani krizin içinde bulur kendini (Mart ayının ortalarından itibaren un bulmak imkânsız hâle gelir).

Abbas ve Haniye hemen güvenlik konusunda meşruiyetlerini karşı karşıya getirirler. Abbas, Dahlan'ın eski yardımcısı Ebu Şibak'ı güvenlik birimleri koordinatörü olarak kendi yanına atar. Hamas'ın İçişleri Bakanı Said Siyam Gazze'de elde ettiği yüksek skordan ötürü eli güçlü olduğundan, doğrudan kendi otoritesinde yeni bir "yürütme" (*tanfiziyya*) gücü kurarak karşılık verir. Yönetimini Halk Direniş Komitesi (HDK) sorumlularından biri olan Cemal Ebu Samhadana'ya teslim ederek el-Fetih'in en militan kesimiyle İslâmcı hareket arasındaki ittifakı resmîleştirir. HDK'nin beş yüz üyesi bu "yürütme" gücüne dâhil olurken Dahlan yanlıları Gazze polisinin cephaneliklerini ya tahliye eder ya da kapatırlar. ABD çatışmaların artmasıyla, 2.600 üyesinden 1.500'ünün Gazze Şeridi'nde yer aldığı başkanlık muhafızlığı Güç 17'nin dengeyi sağlamasını teşvik eder.

İsrail'de Ehud Olmert'in ve yeni parti Kadima'nın 28 Mart 2006 genel seçimlerinde elde ettiği görece çoğunluk (120 sandalyeden 28'i), beş haftalık müzakerelerden sonra ona İşçi Partisi ve Şas ile bir koalisyon hükümeti kurma imkânı verir. Olmert, Şaron'un başlattığı bu tek taraflı çekilme prosedürünü devam ettirmeyi düşünür ve bunu "konverjans" adı altında sistemleştirir. Bundan sonra Abbas'ın müzakerelere yeniden başlama çağrısına cevap vermeyi geciktirir. Fakat asıl olarak İsrail hapishanelerinden 11 Mayıs'ta, biri el-Fetih'ten (Mervan Barguti) diğeri Hamas'tan (Abdülhalik Naçe), biri Ramallah diğeri Hebron kökenli iki önemli şahsiyetin ortak imzasıyla on sekiz maddelik bir bildiri yayınlanır.

Bu ortak platformda, Batı Şeria ve Gazze'de bir Filistin devletinin kurulması çağrısında bulunurlar ve "direnişin" İsrail'de değil bu topraklarda yürütülmesi gerektiğini söylerler. Abbas bu "mahkûmların belgesini" onaylarken Haniye ise olumlu karşılar fakat belge Şam'daki Meşal tarafından kabul görmez. Hamas'ın sürgündeki liderinin, zaten görevi zor olan Filistin hükümet liderinin işini daha da zorlaştırdığı ilk olay değildir bu (Hamas'ın bakanları partideki görevlerini İslâmî hareketin günlük işlerinde resmî olarak zarar görmemesi için bırakmak zorunda kalırlar). Bu çelişkiler Hamas kabinesinin içindeki, bir yanda Haniye ile Siyam'ı diğer yanda Zahar ile Sudan'da yetişmiş aşırı tutucu Kültür Bakanı Atallah Ebu Siba'yı karşı karşıya getiren örtük mücadeleyi de açığa vurur.

Filistin devlet başkanı, Hamas'a karşı inisiyatifi almak için elverişli bir zamanda olduğunu düşünür. Gazze ve Ramallah arasında 25 Mayıs 2006'da İslâmcı ve milliyetçi yüzlerce militanı bir araya getiren bir videokonferans sırasında Abbas Hamas'ı 1967'de işgal edilen topraklarda bir Filistin Devleti'nin ilanı ile ilgili beyanda bulunmaması hususunda uyarır. Bu minvalde, "mahpusların belgesine" uygun olarak bir referandum düzenlemekte kararlı olduğunu ilan eder. Haniye Meşal'ın vetosunu umursamaz ve Abbas'la görüşmelere başlar. Şam'daki Siyasi Büro'nun Batı Şeria'daki Hamas kadrolarının üzerinde çok daha fazla olan etkisinden kurtulmak için başbakan Filistinliler arası müzakerelerin Gazze'de yürütülmesi konusunda ısrar eder.

Gazze Şeridi'nin güvenlik durumu da el-Fetih ile Hamas taraftarları arasındaki günlük çatışmalarla gittikçe kötüye gitmektedir. Hükümetin "yürütme" gücüyle Başkanlığa bağlı (aslında Dahlan'a) farklı birimler arasındaki gerilim öyle bir boyuttadır ki Gazze'de görevli Mısırlı danışmanlar farklı polisler arasında ara buluculuk yapmak zorunda kalırlar: Silahlı çatışmalara havan topu saldırıları ve tuzaklı araçlar eklenir. 12 Haziran 2006'da el-Fetih ile Hamas militanlarını Refah'ta roketatarlarla karşı karşıya getiren bir meydan savaşı yaşanır. Bilanço her gün daha da ağırlaşarak intikam mantığını beslemeye devam eder. Karni geçiş noktasını geçen gıda kamyonlarına gelince sayıları, yerel yetkililer önemli miktarlarda rüşvet topladıklarından sınırlı kalır⁷⁵⁰.

YAZ YAĞMURLARI

Başkan Bush'un, 23 Mayıs 2006'da Washington'da yaptığı ağırlamanın teşvikiyle Ehud Olmert Tsahal'ın Gazze Şeridi'ndeki agresif tutumunu arttırır. Altı gün sonra İsrail zırhlıları Eylül 2005'teki çekilmeden bu yana ilk kara harekâtını gerçekleştirerek İslâmî Cihad'ın üç militanını öldürürler. 8 Haziran'da, Cemal Ebu Samhadana ve Hamas yanlısı "yürütme" gücüne yeni olarak dâhil olmuş Halk Direniş Komitesinin (HDK) üç diğer üyesi daha Refah'a yapılan bir baskında öldürülürler. Ertesi gün sekiz Filistinli sivil İsrail'in Beyt Lahya'yı bombalaması sonucu hayatlarını kaybederler. Hamas bir hafta boyunca günde on roket atarak karşılık verir ve 15 Haziran'da İsrail ile bir yıldan fazla süredir yürürlükte olan ateşkese dönüş yapar. Tsahal da buna mukabil Hamas'ı, başka bir

fraksiyondan gelse dahi, attığı her roket için vurma hakkını kendinde görür. Gazze Şeridi üzerindeki hava saldırıları arttıkça artar.

25 Haziran 2006 şafağında, kendini Hamas, HDK ve meçhul bir “İslâm Ordusu”^{*} yanlısı ilan eden sekiz üyeli bir Filistin komandosu İsrail’in Gazze sınırındaki Kerem Şalom pozisyonuna karşı iddialı bir operasyon yürütür. İsrail üniformalarıyla bir tünelden çıkarak 19 yaşındaki tankçı Gilad Şalit’i ele geçirirler. İki İsrail askeri ile iki Filistinli savaşı karşılıklı ateş açılması sonucu hayatlarını kaybederler. Bu saldırı Ebu Samhadana’nın katledilmesi, hatta bir önceki akşam iki Hamas militanının Tsahal tarafından Refah’ta kaçırılmasına karşılık olarak sunulur fakat Abbas - Haniye görüşmelerini sabote etme isteği apaçıktır. Filistin başkanı, Şalit’in hemen salıverilmesini talep ederken başbakan rehineye insani muamele yapılmasını öğütlemekle yetinir. Mevcut krizle ilgili bu anlaşmazlığa rağmen Abbas ve Haniye 27 Haziran’da, Batı Şeria ile Gazze’de bir Filistin devleti kurmaya yönelik yeni bir millî birlik hükümetinin temelini atmayı başarırlar.

Bu siyasi çıkışın ilan edilmesinden birkaç saat sonra Tsahal Gazze Şeridi’ne karşı genel bir saldırı başlatır. Bu “Yaz Yağmuru” operasyonuna Gazze’nin elektrik santralının yıkılması eklenir (şehir böylece sadece İsrail’den gelen akım üzerinden beslenebilir). Hamas’ın Batı Şeria’daki bakan ve vekilleri, evlerine baskın düzenlenerek tutuklanırlar (Haniye hükümetinin kaçırılan sekiz üyesinin görevleri Gazze’de çalışan meslektaşları arasında, Ramallah’ta görevli idareciler resmî üst mercileri kabul edilerek paylaştırılır). Tsahal’ın Şalit’in yerini belirleyememesi üzerine saldırılarının hedefini Gazze’nin güneyinden kuzeyine, altyapıya da ciddi zayıatlar vererek yöneltir. 1 Temmuz 2006’da Şalit’i kaçırانlar, aralarında İsrail’de gözaltında olan bütün kadın ve çocuklar dâhil bin Filistinli tutuklu karşılığında rehineyi serbest bırakmayı taahhüt ederler. Olmert hükümeti bu talepleri reddeder ve Gazze’ye karşı seferini devam ettirerek Mısır istihbarat şefi Ömer Süleyman’ı ara buluculuk girişimlerini askıya almak zorunda bırakır.

3 Temmuz 2006 akşamında Givati Tugayı zırhlılarıyla birlikte Gazze Şeridi’nin kuzeyine girer. Bir yıldan az bir süre önce boşaltılan

* Bugüne kadar tanınmayan bu milis aşında şimdiye kadar el-Fetih’in müttefiki olup da bu vesileyle Hamas kampına geçip fakat faaliyetlerinde bağımsızlığını koruyan, güçlü Doğmuş kabilesinin silahlı uzantısıdır.

yerleşimler Cebaliye ve Beyt Lahya'ya saldırı düzenlemek için ön karakol olarak kullanılır. Hamas yeni model bir Kassam roketi fırlatarak karşılık verir ve bu kez Aşkelon'u vurur (bir okul binası zarar görür). Birkaç günün sonunda Tsahal saldırılarının önemli bir kısmını, Karni sanyai bölgesinden başlayarak bölgenin merkezine kaydırır ve UNRWA'yı, bombardımanlardan kaçan bin kadar mülteciyi Refah'taki iki okulda barındırmak zorunda bırakır. Sadece 6 Temmuz gününde İsrail uçakları Gazze Şeridi'ne 221 hava saldırısı düzenler. 12 Temmuz'da Kassam Tugayları lideri Muhammed Dayef, konutunun üzerine bırakılan 250 kg ağırlığındaki iki bombardımandan sağ kurtulur (bir Hamas militanı, karısı ve yedi çocuk bu saldırıda öldürülürler). Haniye kabinesinin bakanlarının ofisleri ve "yürütme" gücü tekrar eden baskınların hedefi olurlar. Yıkımın büyüklüğüne rağmen Gazze halkının yaklaşık % 70'i Gilad Şalit'in ele geçirilmesine desteklerini sundukları gibi tutuklularla değişimi dışında salıverilmesini reddederler⁷⁵¹.

Tsahal 13 Temmuz 2006'da, Lübnan'daki Hizbullah'a yönelik büyük çaplı bir saldırı başlatır ve bu şekilde Gazze Şeridi üzerindeki baskıların hafifleyeceğini iddia eder. Fakat İsrail'in taarruzlarının art arda geldiği bölgeye (özellikle Temmuz sonunda Gazze'de, Ağustos başında Refah'ta) hiçbir tesiri olmaz. BM şubeleri Ağustos ortalarında geçen altı haftalık savaşın yıkıcı bilançosunu ortaya koyar: En az 213 Filistinli öldürülmüş (büyük bir kısmı sivil), yaklaşık on beş milyon dolarlık maddi zarar yaşanmış, Tsahal günde ortalama olarak 200-250 arasında obüs mermisi kullanmıştır (Hamas'ın ise günlük olarak attığı roket sayısı 9'dur)... Artık Gazze halkının % 79'u yoksulluk içindedir ve kent alanları da günde ancak altı ya da sekiz saat elektrik alabiliyor (iki ya da üç saat de şebeke suyu)⁷⁵². Hamas'ın memurların maaşlarını beş aydan beri ödeyememesi ve İsrail'in bölgeyi bu kadar uzun bir süre ablukaya alması bu benzeri görülmemiş krizi daha arttırır.

Gazze'de insani bir dram yaşanmasını ve Filistin Otoritesi'nin iflasını önlemek için Avrupa Birliği Hamas hükümetinin bertaraf edilebilmesi için bütünlüklü bir prosedür geliştirir. Doğrudan Filistin halkına yardımda bulunması için öngörülen TIM (*Temporary Interim Mechanism*), bütün bir paralel yardım devresi kurmaktadır. Fakat asıl paradoks, yapılan yardımın bedeli gözle görülür bir şekilde artarken, söz

konusu sivillerin durumunun daha da kötüye gitmesindedir. Hamas'ın boykot edilmesinin ağırlığı elbette bu aşırı masrafın kilit noktasını oluştururken, Fransa'nın Hamas'a karşı agresif tutumu AB'yi ABD'nin hatta İsrail'in konumuna yakın hâle getirir. Aslında Jacques Chirac "kardeşi" Refik Hariri'nin* öldürülme emrinin Beşar Esad⁷⁵³ tarafından verildiğini düşünür ve bu nedenle Şam'a uyguladığı cezayı Suriye'nin bölgesel müttefiklerine, Lübnan'da Hizbullah'a, keza Hamas'a da uygun bulur.

Fransa cumhurbaşkanı da bu durumda Ürdünlü ve Suudi hükümdarların, bölgeyi istikrarsızlaştırmak isteyen, İran'dan Irak'a, Suriye'den... Gazze Şeridi'ne varan bir "Şiî hilali"nin varlığı konusundaki takıntısını paylaşır hâle gelir. Fakat bu kuşatma vizyonunda Hamas'ın Sünnî militanlığı, Filistinli İslâmcıların Tahran'ın saflarında yer aldığı varsayımından daha önemsizdir. Böyle bir analiz İsrail'in, İran'ı Yahudi devletini yıkmak istemekle ve Hamas'ın Gazze'de bunun basit bir aracı olduğunu söylemesiyle aynı düzlemde yer alır. Cumhurbaşkanı Chirac ve Esad arasında şahsileşen uyuşmazlık, Hamas'ın Batı'da şeytanlaştırılmasını arttırmakla sonuçlanır. Elysée'nin gerilmesi, bölgedeki sanatçı ve gençler için dünyaya açılan bir pencere olan Gazze'deki Fransız Kültür Merkezi'nin çalışmasını neyse ki etkilemez (1987'den 1994'e kadar FKM intifada'nın ortasında açık kalan tek kurum olur).

Her ne kadar İsrail ile Hizbullah arasında 14 Ağustos 2006'da ateşkes anlaşması yapılmış olsa da, özellikle 27-31 Ağustos arası yapılan bir çıkarmayla, Gazze şehrinin doğu mahallelerinde yaklaşık yirmi kişinin ölümüne yol açan "Yaz Yağmuru" operasyonu bölgede devam eder. Abbas ve Haniye de el-Fetih ile Hamas arasında bir millî birlik hükümetinin kurulması için müzakerelere yeniden başlar. ABD Filistin seçimlerinin ertesi gününde söz konusu üç talebi yinelerken (İsrail'in tanınması, şiddetten vazgeçilmesi ve kabul edilmiş anlaşmaların üstlenilmesi), İsrail de Gilad Şalit'in şartsız salıverilmesi talebini ekler. Filistin başkanı ve başbakanı bu taleplere kulak asmadan 11 Eylül'de, Washington'ın çelişkilerini ortaya koyan bir prensip anlaşması ilan ederler (Hamas resmî olarak İsrail'i tanımayacak fakat önceki anlaşmalara "riayet" etmeyi

* 1992 ila 1998 arası, ardından 2000'den 2004'e kadar Lübnan'da başbakanlık yapan Refik Hariri yirmi kişiyle birlikte Beyrut'un göbeğinde 14 Şubat 2005'te yapılan yıkıcı bir saldırıda hayatını kaybeder.

taahhüt edecektir). O dönemde Gazze Şeridi'ndeki Filistinlilerin üçte ikisi Hamas'ın İsrail'i uluslararası baskılar sebebiyle tanınmasının gerekli olmadığını düşünürler⁷⁵⁴.

MEKKE ANLAŞMASI

Durumun kötüye gitmesinin halkı Hamas'a tepki duymaya yönelteceğini uman ABD, erken seçim çağrısında bulunur. Bu bağlamda el-Fetih'in güçlendirilmesi için 42 milyon dolarlık bir ödenek ayırır. Dahlan'ı da Gazze Şeridi'nin siyaseten kazanılması açısından biçilmiş kaftan olarak görür. 1-2 Ekim 2006'da rakip güvenlik birimleri arasındaki çatışmalar Gazze'de karşılıklı çarpışmaya dönüşür ve sekiz kişi hayatını kaybeder (dört el-Fetih yanlısı, üç sivil, bir de Hamas yanlısı). Hesaplaşmalar sonraki haftalarda da peşi sıra devam ederek 12 Ekim'de Filistin istihbaratından bir generalin, ardından bir Hamas sorumlusunun öldürülmesine varır. Milisler arasındaki bu kan davası döngüsü İsmail Haniye'nin konvoyuna 20 Ekim'de yapılan saldırıyla ayyuka çıkar. Gazetecilerin ve yardım örgütü çalışanlarının kaçırılmaları, rehineler birkaç gün içinde Hamas tarafından sağ salim kurtarılsa da, gittikçe artar.

Kuşatma altındaki bölgede mevsimler ilerlerken askerî baskı da aman vermez. 1-8 Kasım 2006 arası Tsahal Gazze'nin kuzeyinde 82 Filistinlinin öldürüldüğü "Sonbahar Bulutları" operasyonunu yürütür (50'si sivil, 2 doktor, 10 kadın ve 16 çocuk). Beyt Hanun'da 12. yüzyıla ait bir cami, onlarca binayla birlikte yıkılır. İki hafta sonra bin kadar İsrail askeriyile yapılan yeni bir saldırı, Hamas'ın iki yılda ilk intihar bombacısı saldırısını beraberinde getirir (atmışlı yaşlarında olan saldırgan Tsahal'ın üç askerini Beyt Lahya'da 23 Kasım'da yaralar). Şiddetin bu şekilde tırmanması karşısında Abbas, İsrail operasyonlarının durması karşılığında bütün fraksiyonlardan roket atışlarının (aynı zamanda tünel kazılmasının) askıya alınması için onay alır.

Bu perspektife zarar vermemesi için Haniye'nin baskı yaptığı Meşal İsrail'e 1967 sınırları içinde bir Filistin devletinin kurulmasına yönelik gelişme sergilemesi için altı ay süre tanır. Bu dengeli açıklama sonucunda Tsahal, Gazze Şeridi'nin dışına çekilir ve 26 Kasım 2006'da bir ateşkes yürürlüğe girer. Fakat İsrail ile yapılan bu mütareke, Gazze Şeridi'ndeki

şiddeti benzersiz bir düzeye çeken milisler arasındaki rekabete meydan bırakır: Hamas'ın İçişleri Bakanı 10 Aralık'ta bir saldırıdan kurtulur, ertesi gün Filistin güvenliğinden bir albayın üç küçük çocuğu aracına yapılan bir saldırıda hayatını kaybederken, Kassam Tugayları komutanlarından biri de el-Fetih'in Han Yunus'ta kurduğu ölümcül bir pusuda can verir.

İsmail Haniye bir bölge gezisi çerçevesinde Sudan'a seyahati sırasında Gazze'ye hemen dönmeye karar verir fakat Tsahal, başbakanı yurt dışında topladığı milyon dolarlık nakit parayı getirmekle suçlayarak Refah geçiş noktasını kapatır. Hamas milisleri de, Mısır aracılığıyla 14 Aralık 2006'da açılabilen sınır karakolunun Filistin'e ait kısmını ele geçirmek için Başkanlık Muhafızları'yla mücadeleye girer. Fakat başbakanın konvoyu saldırıya uğrar ve korumalarından biri öldürülür. Hamas Dahlan'ı suçlar ve bir dizi misillemeyle karşılık verir ve buna mukabil el-Fetih de karşı saldırı düzenler. Bir hafta süren kardeş kavgasında on yedi Filistinli can verdikten sonra (iki el-Fetih yanlısı da kaçırılıp infaz edilirler*) 23 Aralık'ta taraflar ateşkesi kabul eder.

Filistinliler arası ateşkes ancak sekiz gün sürerek Cebaliye'deki bir çatışmayla ortadan kalkar. el-Fetih'in ve Hamas'ın her biri, karşı taraftan bir grubu, amansız bir mücadele niyetiyle rehin alır. Hamas'ın önemli bir imamı Meğazi Kampı'nda 4 Ocak 2007'de katledilir. Dört gün sonra Dahlan on binlerce partiliye Gazze'de nutuk çekerek, el-Fetih'in Arafat'ın 1994'teki dönüşünden bu yana bölgede yapılan en kalabalık mitingini düzenler. Toplanan halka, Hamas'ın hiçbir provokasyonunu cezasız bırakmamalarını tembihler ve bu tırmanıştan zaferle çıkmaya yemin eder. Halk "Katillere ölüm" ve "Şiiler, Şiiler" diye slogan atarak Sünnî Hamas'ı Filistin toplumundan daha iyi dışlayabilmek amacıyla İranlı hamisiyle özdeşleştirir. 13 Ocak'tan itibaren olaylar azalır, ancak yine de on yedi kişi hayatını kaybeder.

Hamas'ın, Dahlan'ın boşaltılmış yerleşim alanlarından birinde, deniz kıyısında kurduğu bir otele yaptığı saldırıyla 23 Ocak 2007'den itibaren çatışmalar tekrar başlar. Mahmud Zahar'ın ve Raşid Ebu Şibak'ın konutlarına sırasıyla el-Fetih ve Hamas saldırı düzenler. Bir el-Fetih komandosu 26 Ocak'ta Gazze'de Hamas yanlısı bir camiye saldırarak beş

* 17 Aralık 2006'da *Libération* gazetesinin muhabiri Didier François Gazze'de bakanlıkların olduğu semtte iki ateş arasında kalarak ağır yaralanır.

kişiyi öldürerek on kişiyi rehin alıp, el-Fetih'in Cebaliye'deki bir lide-rinin evindeki kuşatmanın Hamas tarafından kaldırılması karşılığında serbest bırakır. Başkanlık Muhafızlığı ile Hamas'ın "yürütme" gücü ara-sındaki bir çatışmada beş kişi 1 Şubat'ta ölürken, İslâmcılar Dahlan'ın bir konvoyunu ele geçirmeyi başarırlar. el-Fetih Gazze İslâm Üversi-tesi'nin kampüsüne saldırır, Hamas da rakibine bağlı kurumlardan inti-kam alır ve her seferinde ciddi maddi zarara yol açılır. Gittikçe bir sivil savaş hâlini alan bu olayların bilançosu iki haftada yetmiş dört Filistin-linin ölmesiyle sonuçlanır.

Uydu kanalları aracılığıyla aktarılan bu yoğun şiddet sahneleri Batı Şeria ve geri kalan Arap dünyasında derin bir üzüntüye sebep olur. Beş yıl önce Beyrut zirvesinde benimsenen Arap barış girişimiyle birlikte adı anılan Suudi Arabistan Kralı Abdullah*, 6 Şubat 2007'de Abbas'ı, Meşal'ı ve Haniye'yi Mekke'ye bu skandala bir son vermek amacıyla çağırır. Fi-listin topraklarına, bir barış anlaşmasının en erkenden kararlaştırılması şartıyla bir milyar dolarlık yardım yapmayı taahhüt eder. Kırk sekiz sa-atten kısa bir süre içinde müzakereciler Haniye'nin nezaretinde Hamas'a 9 bakanlık, el-Fetihe 6, bağımsızlara 5 (3'ü Hamas'ın atadığı, 2'si el-Fe-tih'in), küçük grupların temsilcilerine 4 bakanlığın verileceği bir millî birlik hükümeti kurmayı kararlaştırırlar. Abbas'a bakanlık atamalarını veto etme hakkı verilir fakat yeni Haniye hükümeti uluslararası yasalara ve yapılmış anlaşmalara "riayet" etmekle yetinip İsrail'i açıkça tanımaz⁷⁵⁵. Gazze Şeridi'ndeki insanların yarısı Mekke'de imzalanan anlaşmanın el-Fetih ile Hamas arasındaki çatışmaya son vereceğini düşünürken di-ğer yarısı bunun sadece geçici bir ateşkes olduğunu düşünür⁷⁵⁶.

CEHENNEME İNİŞ

Bir millî birlik kabinesinin 13 Mart 2007'de kurulması için bir ay boyun-ca görüşmeler yapılır. Haniye'ye Azzam el-Ahmed adında el-Fetih'ten bir başbakan yardımcısı atanır. Hem Hamas'ın hem de el-Fetih'in onayladığı iki bağımsız İçişleri (Hani Kavasameh) ve Dışişleri (Bir Zeyt'te Filistin

* Bu "Abdullah Planı" ya da "Arap Barış Planı" Arap zirvesi tarafından Mart 2002'de onay-lanarak, İsrail'e Arap dünyasının tamamıyla bütüncül bir barış, İsrail'in 1967'de işgal ettiği topraklardan tamamen çekilmesi karşılığında teklif edilir.

İslâmcılığı uzmanı olan Profesör Ziyad Ebu Amr 1996'da Gazze'den milletvekili seçilir ve on yıl sonra tekrar göreve gelir) bakanlıklarına getirilirler. İki küçük partinin başkanları Selam Feyyad (Üçüncü Yol) ve Mustafa Barguti (Ulusal İnisiyatif) sırasıyla Finans ve Enformasyon bakanlıklarını elde ederler. Haniye kendi hükümet platformunda Abbas'ın FKÖ adına İsrail ile müzakere etmesini kabul eder. 17 Mart'ta Filistin Parlamentosu yeni hükümete 3'e karşı 83 oyla güvenoyu verir (Hamis'in 41 milletvekili İsrail tarafından tutukludur, diğeri 4 kişi de kaçaktır).

Abbas Gazze'deki ablukanın kaldırılması ve nihai statü için müzakerelerin açılması çağrısında bulunur. Filistin başkanı, Dahlan'ı, Kavasameh'in ve Hamis'in aleyhine fakat ABD ve İsrail'i yatıştırmaya yönelik bir girişim olarak kendi yanına güvenlik koordinatörü olarak atar. Sadece Norveç Gazze'ye kendi Dışışleri bakanını göndererek (İsrail bu andan itibaren onu boykota karar verir) Haniye hükümetinin kurulmasına olumlu cevap verir. AB üyeleri Hamis üyesi olmayan bakanlarla işbirliği yapmaya hazır olduklarını bildirirler. ABD, ancak Abbas'la ve gerekirse Feyyad'la görüşmeyi kabul ederek tavrını sürdürür. ABD'nin Mısır'ın desteğiyle, erken seçim dayatmasındaki kararlılığı, önce Ürdün ardından İsrail basını tarafından yayınlanan gizli belgelerde açıkça görülmektedir*.

Yeni İçişleri Bakanı Kavasameh Hamis'in "yürütme" gücünün Filistin güvenliğinin bünyesine dâhil edilmesini önerir. Fakat Gazze'de, Abbas'ın destek verdiği Raşid Ebu Şibak engeline takılır. Dahlan'a gelince Hamis'i durdurabilmek için 1.400 kişilik bir "özel kuvvetler" kurma konusunda ABD'den destek alır. 10 Mayıs 2007'de Abbas 3.000 destekçisinin Gazze Şeridi'nde "hukuk ve düzeni" tesis etmek üzere hazır olduğunu ilan eder. Kısa süre içinde Hamis'la çatışmalar rayından çıkar ve birkaç gün içinde 24 kişi ölür. Kavasameh havlu atar ve hükümeti terk eder, Haniye İçişleri bakanlığını alır. İsrail ile ateşkes düzenli olarak noktasal bombardımanlarla ve roket atışlarıyla ihlal edildiğinden bu kriz daha da kaygı vericidir.

İslâmcı çevrelerde el-Fetih'in manevralarının İsrail'in tekrar agresifleşmesiyle bağlantılı olduğı duygusu yayılır. Hamis, İslâmî Cihad'dan

* Ürdün'ün haftalık *el-Mecd* dergisine yasak getirilerek 30 Nisan 2007'de el konulur; bu gün ABD'nin ilk "açığının" yayınlandığı gündür. Yine bir o kadar açıklayıcı bir belge de 4 Mayıs'ta *Haaretz*'te yayınlanır.

farklı olarak 26 Kasım 2006'dan beri yürürlükte olan ateşkese riayet ederken Ehud Olmert 16 Mayıs 2007'de Hamas'ın Gazze'deki pozisyonlarına bir dizi saldırı başlatmaya karar verir. Üç günde otuz iki Filistinli öldürülür ve misilleme olarak yapılan roket atışları da günde ortalama olarak otuzu bulur (İşçi Partili Savunma Bakanı Amir Peretz'in fiefi olan Sderot'un 24.000 kişilik nüfusunun yarısı şehri terk eder). Bu tırmanma milisler arasındaki intikam ateşini tekrar alevlendirerek el-Fetih ile Hamas arasındaki yeni bir çatışma döngüsünde 55 cana mal olur. Abbas ve Haniye tarafından Meşal'ın da desteğiyle yapılan ateşkes çağrıları etkisiz kalır ve sükûnet ancak, Gazze'de güvenlik konusunda işbirliği yapmak için bulunan Mısır subaylarının ara buluculuğuyla* 20 Mayıs'ta tekrar sağlanır.

Haziran 2007'nin ilk günlerinden itibaren Gazze Şeridi'nde Dahlan'a ve taraftarlarına büyük miktarlarda silah teslimatı yapılacağı söylentisi yayılır⁷⁵⁷ (yeni kurulan "özel kuvvetlerin" beş yüz kadar üyesi bölgeye ayak basmıştır bile). Refah'ta 6 Haziran'daki bir çatışma bütün Gazze Şeridi'ne yayılan bir dizi olayın gelişmesine neden olur. Karşılıklı rehin almalara artık sistematik olarak işkenceler eşlik eder ve tutukluların diz kapaklarına ateş edilerek sakat bırakılmaları sıradan hâle gelir. Genel olarak milislerin hesaplaşma mantığı el-Fetih'in olduğu gibi Hamas'ın da siyasi yönetimlerinin kontrolü dışında gelişir görünmektedir. 10 Haziran'da Başkanlık Muhafızlığı'nın üyelerinden biri Gazze şehrinde bir binanın tepesinden atıldıktan birkaç saat sonra meslektaşları yandaki gökdelenin tepesinden bir İslâmcı milisi boşluğa bırakarak intikamını alır⁷⁵⁸.

11 Haziran 2007'de Abbas ve Haniye bir ayda yedinci kez ateşkes ilan ederler fakat Kassam Tugayları Mısır'da bir cerrahi operasyon geçiren Dahlan'ın yokluğundan yararlanmaya karar verirler. el-Fetih'in ve güvenlik birimlerinin ezici sayısal üstünlüğüne rağmen Hamas'ın askerî kolunun sistemli saldırıları bir süre sonra katlanılmaz olur. Abbas'ın direniş çağrılarından habersiz polisler ve milisler çoğunlukla teslim olmayı kabul ederler**, tabii ki İslâmcı dalga karşısında görevlerini terk etmedilerse⁷⁵⁹. İki çalışanı çapraz ateşle öldürülen UNRWA bölgedeki

* Bu ara buluculuk Mısırlı subayları fiziksel olarak da açıkta bırakır, aralarından biri el-Fetih'in milisleri tarafından Refah'ta 16 Mayıs'ta yaralanır, oysa Hamas'ın ve el-Fetih'in temsilcileriyle yatıştırma toplantısı yapmaktaydı.

** Çatışmaların şiddeti öyle bir boyuttadır ki teslimiyet bile hayatta kalmanın garantisi değildir: İslâmcı milisler, silah bırakmış olan en az yedi polisi Gazze'deki Önleyici Güvenlik'in genel merkezinde, 14 Haziran 2007'de öldürürler.

çalışmalarını askıya alır. el-Fetih kadrosunun yüzlerce üyesi ve militanı deniz yoluyla Mısır'a ya da Erez terminaline kaçarlar. Dört günde Abbas yanlılarının yıkımı tamamlanır ve Gazze'nin tek hâkimi Hamas kesin zafer kazanır. Otorite'nin üst kademesinin evleri yağmalanır, Dahlan'ın Gazze'deki villası balyozlarla yıkılır ve yüzü maskeli milisler Filistin başkanının yağmalanan ofisine yerleşip keyif yaparlar.

Mahmud Abbas kendisini Ocak 2005'te de seçen Gazze Şeridi'ne geri gelerek kaderi zorlayabilirdi. Fakat özel görüşmelerinde kendini nihayet sadece Batı Şeria'ya adayacak olmasından duyduğu rahatlığı gizlemez⁷⁶⁰. Filistin lideri Ramallah'ta olağanüstü hâl ilan eder, millî birlik hükümetini dağıtır ve Selam Feyyad'a teknokratlardan kurulu kabine-nin yönetimini emanet eder. ABD kendisine 15 Haziran 2007'den itibaren tam destek verirken Dörtlü ve AB de peşi sıra gelir. Şimdiye kadar dondurulmuş olan yardımlar pek de prosedüre uymayan bir yöntemle serbest bırakılır. Gazze Şeridi'ndeki memurların maaşları, hak sahiplerinin Hamas'a bağlı idarelere hizmet etmekten kaçınmaları şartıyla bu uluslararası cömertlik sayesinde ödenir. İslâmcı militanlar bütün Batı Şeria'da aranırken şebekeleri dağıtılır.

Dörtlü'nün Gazze için çok çabalayan özel yetkilisi James Wolfensohn yerini "Önce Batı Şeria" yanlısı olan Tony Blair'e bırakır. Bir yıldır Tsahal tarafından kuşatılmış olan Gazze Şeridi Filistinliler arasında yaşanan sivil savaşın yaralarını sarmakta zorlanır. Zaten çok kısıtlı olarak dağıtılan elektrik ve su artık çok nadir verilir. Hem ham maddeden hem de pazardan mahrum kalan şirketler kapasitelerinin % 20'sinden daha azını üretebilirler⁷⁶¹. Bu gizli işsizlik iş piyasasının feci durumunu örtbas etmeye yetmez. İsrail'in, inşaat malzemesine koyduğu ihraç yasağıyla karşı karşıya kalan BM on binlerce Filistinlinin çalıştığı şantiyeleri durdurmak zorunda kalır⁷⁶².

Düzenli olarak maaşı ödenen tek memurlar, Batılı fon sahiplerinin diktası nedeniyle işlerine gitmeyen memurlarken, Hamas kendi yerel hükümetinde ay sonlarını denkleştirmekte bir hayli zorlanır. Organizasyon bozukluğu Ramallah'ın, 2006'dan beri Gazze'de yürürlükte olan perşembe ve cuma olan hafta sonu tatilinin cuma ve cumartesiye alınmasıyla daha da artar*. Başkan Abbas'ın bir kararnamesiyle Gazze Şeridi'nde verilen

* Filistin Otoritesi'nin tatil kabul ettiği tek gün önceleri cuma iken Haniye hükümeti memurların çok azının çalıştığı perşembe gününü de resmileştirir.

bütün seyahat belgeleri geçersiz kılınır. İsrail'in Gazze'de bir "Hamasis-tan", Batı Şeria'da da "Fetihistan" kurma senaryosu gerçeğe dönüşür⁷⁶³. Bir Filistin diğeriyle karşı karşıya gelir ve her ikisi de bu kardeş kavgasında mağluptur. Tuzak Gazze Şeridi'nin üzerine kapanır.

*
* *

Gazze'nin İsrail tarafından işgalinden kırk yıl, Şaron'un geri çekilme kararından da iki yıl sonra kapan trajik bir biçimde kapanır. Yerleşimlerin boşaltılması elbette aşırı nüfus yoğunluğunun olduğu bir bölgede yeni alanların açılmasını sağladı fakat boşaltılan alanlar Tsahal tarafından yine tekrar eden saldırılar için bağlantı ve destek noktaları olarak kullanıldı. Gazze Şeridi sadece yüzeyde bağımsızdır çünkü sınırları, hava ve deniz sahaları, iletişim ve gıda tedariki İsrail'in haksız kontrolü altındadır. Arafat'ın yetinmek zorunda kaldığı etki altındaki özerklikten sonra işgal kuvveti yeni tür bir uzaktan hâkimiyet biçimi yürürlüğe koyarak birilerini daha iyi cezalandırmak için diğerlerini ödüllendirdi⁷⁶⁴.

Gazze Şeridi ilk intifada'da zaten ağır bir bedel ödemişti fakat ikinci ayaklanmanın askerileşmesi insan maliyetini büyük ölçüde arttırdı. Yaklaşık 3.000 Filistinli, ikinci intifada'nın başlangıcından beri İsrail tarafından Gazze'de öldürüldü⁷⁶⁵, yani Batı Şeria'dakinden yaklaşık üç kat daha fazla. Tsahal'ın "hedef" gözetin cinayetleri özellikle Gazze Şeridi'nde ölümcül olmuştur: 2000'den 2007'ye 363 kişi ölürken, 148'i tali ve sivil kurbanlardır⁷⁶⁶. İsrail'in Gazze'den geri çekilmesi başladığında askerî seçenek Filistinliler arasında benzeri görülmemiş bir şiddet sarmalını besledi: 2005 yazı ile 2007 yazı arasında 668 Filistinli (359'u sivil) İsrail tarafından Gazze'de öldürüldü fakat 357 Filistinli de diğer Filistinlilerin eliyle katledildi (yaklaşık yarısı iki ateş arasından kalan sivillerdir*).

Fedayinlerin beşiği ve intifada'nın potası Gazze, Filistinliler arasındaki en kanlı kavganın kapalı mekânı hâline geldi. 1967 işgalinin başında silahlı mücadeleye katılmayı reddeden Şeyh Yasin yanlıları iki nesil sonra bunun en azimli savunucuları olarak FKÖ'yü İsrail'in oyununa dâhil olmakla suçlarlar. Hizbullah'ın Güney Lübnan'da yürüttüğü özgürlük

* Bu aynı dönemde Tsahal'ın dört üyesi Gazze'yle bağlantılı olarak öldürüldü, yaklaşık 2800 roket ya da havan topu Gazze Şeridi'nden İsrail'e doğru atıldı ve dört kişi hayatını kaybetti.

mücadelesinde Tsahal'ın 2.000 yılında burayı boşaltması bu dönüşümde belirleyici oldu. Fakat Gazze Şeridi İbrani devletinin kuzey sınırı değil, o sadece İsrail'in güneybatısı ile Mısır Sina'sının arasında sıkışıp kalmış bir toprak parçasından ibarettir. Binlerce evin Tsahal'ın saldırıları sonucu yıkılması, sistemli bir şekilde tahkim edilen bir duvarın yanında tampon bölgelere meydan açar. Ve 2005 yazındaki geri çekilme, bir özgürleşmeden ziyade Filistin'in kaybedilmesinde yeni bir aşamadır.

Hamas'ın Ocak 2006 seçimlerindeki başarısı, eğer İslâmcı hareket tümüyle siyasi yolda yürüseydi bu kaderi değiştirebilirdi, özellikle de ABD (aktif olarak) ya da AB (pasif olarak) bu hükümet tecrübesini sabote etmeselerdi. Bir göz yanılması yaratan bu zaferin yol açtığı büyük hüsrân, halkın Batı'nın ve uluslararası toplumun bu "çifte standardından" duyduğu rahatsızlığı yeniden tetikledi. Milislerin kısa süre içinde üzerinden beslendiği açık bir yara bıraktı. FKÖ'nün kurucularından biri olan ve Filistin'in İspanya'daki barış konferansı delegasyonunun başkanı olan Haydar Abdüşşâfi, bu cehenneme inişi sessiz bir acıyla izler. Ve Gazze'de 25 Eylül 2007'de gözlerini yumarken, bu milliyetçi yaşlı aslan birleşik, egemen ve demokratik bir Filistin fikrini de beraberinde götürür.

ÇIKMAZLAR NESLİ Mİ?

ON ALTINCI BÖLÜM

Beş yıllık yangın

İçine 1948'deki sürgünlerin doluşturulduğu ve daracık sınırlarını savaşın biçimlendirdiği Gazze Şeridi sadece İsrail istiyor diye vardır. Her zaman öngörülü olan Ben Gurion çok erkenden böylesi bir mülteci yoğunluğunun Necef'in kuzeydoğusunda birikmesinin risklerini anlamıştı. Çünkü Sina'nın doğal sınır olması, Gazze'de diğer komşu ülkelerde gerçekleşmiş olana benzer bir yayılmanın olmasını engelledi. Bu ülkelerde Amman'ın, Beyrut'un ve Şam'ın çevresinde oluşan mülteci kampları zaman içinde yayıldılar. Gazze Şeridi halkın en az üçte ikisi için devasa bir mülteci kampı hâline gelmişti. Ben Gurion bu sorunu Gazze'nin ilhak edilmesi teklifiyle çözmeyi düşünmüştü fakat daha 1949'daki Lozan Konferansı'nda bu teklif yitip gitmişti. Bölge güney cephesinin kaynadığı bir yere dönüştü: İsrail burada gözdağı baskınları, ayırım gözetmeden bombardımanlar, ardından 1956'da kanlı bir bastırma harekâtı düzenledi. Fakat Gazze 1957'de uluslararası baskılar nedeniyle boşaltılmak zorunda kaldı ve Ben Gurion da, başka seçenek olmadığından, 1967'ye kadar gerçek bir sükûneti sağlayan Nasır'ın otoriterliğine bel bağlamak kanaatindeydi.

Gazze Şeridi'nin daha Altı Gün Savaşı başlar başlamaz işgal edilmesi İsrail için, benzersiz bir direngenlik gösteren Filistin gerillası karşısında, her şeyden önce ayaklanma karşıtı bir meydan okumayı temsil ediyordu. Dayan Gazze'yi, Batı Şeria ve İsrail arasındaki "açık kapı" politikası içinde eritmeyi tercih etti ve bu eşitsiz işbirliği yaklaşık yirmi

yıl boyunca meyvelerini verdi. 1993'te Rabin bölgenin hem sistematik olarak "kuşatılmasına" hem de FKÖ ile diyalog kurulmasına karar verdi. Gazze'den kurtulmak Tsahal için bir takıntıya dönüştü ve tehdit durumunda sürekli müdahale hakkını elinde bulundurmak şartıyla düzenin sağlanmasını bir Filistin gücüne devretmeyi düşündü. Bu açıdan 1994'teki kısmi çekilme ile 2005'teki tek taraflı çekilme arasındaki stratejik süreklilik barizdir. Fakat Rabin'in barış sürecini başlattığı bir yerde Sharon bir oldubitti gerçekleştirir.

Mamafih İsrail yine de sadece güvenliğe dayalı bir yaklaşımın çıkmazıyla karşı karşıya kalır ve yarattığı şiddet kriz dolu bir uluslararası seferberliğe yol açar. Bu durum acil insani yardım daima yetersiz kaldığından, Hamas ile el-Fetih arasındaki bilek güreşi içinde sıkışıp kalmış Gazze halkına yeni bir umut vaat etmez. İşte bu şekilde İsrail'in stratejik çıkmazı, insani öncelik çıkmazını arttırır ve o da Filistin sahnesinde devam eden çıkmazla daha da vahim hâle gelir. Zaten olağanüstü katıllıktaki bir fiziksel yalnızlaştırmaya tabi olan bölgenin bir buçuk milyonluk nüfusu, böylelikle bu üçlü çıkmazın esareti altında kalır.

İSRAİL ÇIKMAZI

Olmert hükümeti, Filistin Otoritesi'nin kontrolündeki diğer bölgelerin görece yararına dışladığı Gazze Şeridi'ne uyguladığı toplu cezalandırma mantığı konusunda Bush yönetiminden şartsız destek görür. ABD başkanı 16 Temmuz 2007'de, sonbaharda yapılacak bir barış konferansı perspektifinde, "önce Batı Şeria" seçeneği lehinde bir konuşma yapar. İsrail hava saldırılarını ve kara operasyonlarını Gazze Şeridi'nde devam ettirir ve sadece Ağustos ayında 43 kişi öldürülür. Hamas her ne kadar fiilen ateşkese riayet etse de İslâmî Cihad'ın düzenli roket atışları Tsahal'ın şiddetini gerekçelendirmek için yeterli olur. Haniye'nin Gazze Şeridi'nin, İsrail'in ablukasının hafifletilmesi karşılığında, geçiş noktalarının Abbas'ın Başkanlık Muhafızlığı'na devredilmesi önerisi de çok fazla dikkate alınmaz.

Olmert ve güvenlik kabinesi 19 Eylül 2007'de Gazze Şeridi'ni, "askerî ve terörizm karşıtı operasyonların" üzerinde gittikçe yoğunlaşacağı "düşman topraklar" olarak niteleyerek bir aşama daha kaydediler.

İsrail hükümeti bir “insani krizin⁷⁶⁷” yaşanmasını engellemek istediğini ifade etse de cezalar arttırılır (örneğin, Hamas’ın propagandasına mahal vermemek için Gazze’ye kâğıt girişi yasaklanır). Bütün bu Eylül ayı boyunca Tsahal’ın baskınlarının ardı arkası kesilmezken (yaklaşık yirmi kişi öldürülür ve on beş kadar ev yıkılır) “hedef gözetin” saldırılarda beş eylemci öldürülür. Hamas İslâmî Cihad’a roket atışlarının durdurulması için baskı yapar, fakat Şam’da Meşal’ın yürüttüğü paralel müzakerelere rağmen karşılık alamaz. Gerilim 21 Ekim’e kadar tırmanır ve Hamas’ın Yürütme Gücü ve İslâmî Cihad’ın milisleri Refah’ta karşı karşıya gelir (en az iki ölü).

Başkan Bush’un ilan ettiği barış konferansı kendi nezaretinde Annapolis’te 26 Kasım 2007’de başlar. Olmert Abbas’a bu zirvenin arifesinde Gazze’ye yönelik bazı iyi niyet gösterilerinde bulunur (çilek ve çiçek ihracatına geçici izin, o güne kadar engellenen bir gemi yükü kuzunun Gazze’ye girişi). Fakat konferans anlamlı bir ilerleme olmadan sona erer çünkü İsrail, bundan sonra Filistin Devleti’yle ilgili her türlü gelişmeyi Gazze Şeridi’nin Abbas Otoritesi’nin fiili kontrolüne bırakır (iki bin kişilik Gazzeli sadece Ramallah adlarını liste yapıp Tsahal’a bildirdiği için Mekke’ye hacca gidebilir). Altı aylık böylesi katı bir ablukanın sonunda Haniye birçok kanaldan Gazze Şeridi’nde İsrail’in ablukasının kaldırılması şartına bağlı olarak ateşkes teklifinde bulunur*.

Olmert Hamas’ın bu önerilerini bir kenara iter ve askerî baskıları sürdürür: En az 35 Filistinli Gazzede Ocak 2008’in ilk yarısında öldürülür. Haniye elleri boş olarak, yedi aylık üstü kapalı ateşkese son veren Kassam Tugayları’na boyun eğmek zorunda kalır ve İsrail üzerine 15 ila 17 Ocak’ta 150 roket atar (Ekvador’lu bir işçi ölürken 8 İsrailli yaralanır). İsrail’in misillemeleri, Gazze’nin elektrik santralının 20 Ocak’ta faaliyetini durdurmak zorunda bırakılmasıyla, askerî olduğu kadar ekonomik de olur. Filistin’den yapılan roket atışları birkaç gün içinde son bulurken 4 Şubat’ta Dimona’da bir intihar bombacısı saldırısı (bir İsrailli ölür) yeni bir şiddet döngüsü başlatır (27 Filistinli ve 7 İsrailli öldürülür). 28 Şubat’ta Tsahal Gazze Şeridi’ne yönelik “Sıcak Kış” adında büyük bir saldırı başlatır ve 111 Filistinli (yarısı sivil) ve 3 İsrailli hayatını kaybeder.

* Hamaslı başbakan bu teklifi İsrailli milletvekili Yossi Beilin aracılığıyla, ardından İsrail Televizyonu’ndan bir gazeteciyle yaptığı görüşmede ertesi gün ve son olarak da Hüsnü Mübarek tarafından Ehud Olmert’e 20 Aralık’ta verilen bir mektup şeklinde açıklar.

ABD, Mısır'ın ve Avrupa'nın ateşkes için ara buluculuk talebine, Hamas'ı her türlü siyasi kazançtan yoksun bırakmak amacıyla karşı koyar. Haniye'nin alenen 12 Mart 2008'de yaptığı ateşkes çağrısı böylece sonuçsuz kalır. İsrail'in saldırıları Nisan ayının başında öyle yoğun olur ki farklı Filistinli fraksiyonlar sınır karakollarına, 9 Nisan'da Nahal Oz'a, 19 Nisan'da Kerem Şalom'a ortak operasyonlar düzenlerler ve buna mukabil Tsahal da, 23 Nisan'da ölümcül bir karşı saldırıda bulunur. Bu tırmanıştan büyük endişe duyan Mısır bütün Filistinli hareketlerden 30 Nisan'da Gazze'de hemen ateşkese riayet etme sözünü alır. Fakat gittikçe daha fazla hile ve yolsuzluk skandallarıyla karşı karşıya kalan Olmert itirazında ısrar eder.

İsrail başbakanını yumuşatmak için Mübarek'in askerî istihbarat şefi General Ömer Süleyman'ın İsrail ile Gazze arasındaki mekik diplomasisini arttırarak bütün bir ısrarı gerekir. Jimmy Carter aracılığıyla iki yıldır Hamas'ın elinde rehin olan Tsahal askeri Gilad Şalit'in bir mektup bırakması bu anlamda etkili olmuştur. İsrail ve Hamas nihayet altı aylık bir ateşkese riayet etmek için anlaşılır; buna göre 19 Haziran 2008 şafağından itibaren başlayacak olan bu ateşkesin hangi fraksiyon tarafından olursa olsun ihlali, Haniye hükümetince katı bir şekilde cezalandırılır. Savaşan taraflarda elbette güven hâkim değildir (Hamas Şalit'in salıverilmesi karşılığında bin Filistinli tutuklunun serbest bırakılması isteğini tekrarlar) fakat şiddet hissedilir derecede azalır. Ekim 2008 ikinci intifada'nın başlangıcından, yani sekiz yıldan bu yana en sakin geçen ay olur: İsrail tarafı için tek bir olumsuzluk yaşanırken Filistin tarafı için yedi olay yaşanır (bunlardan dördü İsrail donanmasının Gazzeli balıkçılara dört kez ateş açmasıdır) ve her iki taraf için de ölümcül vaka yaşanmaz.

Kadima'nın yeni parti lideri, Dışişleri Bakanı Tzipi Livni'nin bir hükümet koalisyonu oluşturmadaki beceriksizliği nedeniyle İsrail bir kararsızlık dönemine girer ve bu da istifa etmiş olsa da Olmert'i hükümetin başına getirir. 25 Ekim 2008'de Şubat 2009 için erken seçime gidilmesi kararlaştırılır. 4 Kasım 2008'de, ABD başkanlık seçimlerinin olduğu gün, Tsahal Gazze'den İsrail'e doğru tünel kazıldığı bahanesiyle (Şalit'in kaçırılması için kullanılan türden) Deyr el-Belah'a saldırı düzenleyerek beş Hamas militanını öldürür. Haniye'nin Mısır'a ateşkesi yeniden tesis etme çağrısında bulunmasına rağmen tırmanma hızlı olur. 14 Kasım'da

Hamas on bir Grad roketi* fırlatır (Sderot'ta bir eve zarar verirken bir de İsrail askeri yaralanır). Gazze Şeridi'nin İsrail tarafından ablukaya alınması karşılıklı atışların yoğunluğu azalsa da yeniden en katı hâlini alır. Hamas'ın bünyesinde de gerilimler görülür: 14 Aralık'ta Halid Meşal Şam'dan, ateşkesin altı aylık süresinin beş gün içinde resmen sona ereceğini duyururken Gazze'deki Hamas kadroları ise ateşkesin devam ettirilmesinden yana olduklarını ifade ederler (Mahmud Zahar 22 Aralık'ta İsrail Televizyonu'na bu anlamda beyanda bulunur).

Günlük işleri bir kenara bırakan Olmert ve İşçi Partili Savunma Bakanı Barak Gazze Şeridi'ne yönelik eşi görülmemiş bir saldırı hazırlığı yaparlar. Hamas'ın 24 Aralık 2008'de 80 roket ve havan topu atışı yapması, planlarına İsrail kabinesinin tamamının katılmasına yol açar. Ertesi gün İsrail başbakanı Dubai'den yayın yapan el-Arabiya televizyon kanalında Gazze halkına, roket atışlarının devam etmesi hâlinde en kötü sonuçlara katlanmak zorunda kalacakları tehdidinde bulunur. İsrail üzerine 25 ve 26 Aralık'ta düşen otuz kadar Filistin mermisi zarar ziyana sebep olmaz. 27 Aralık'ta öğlen saatlerinde, onlarcası polislerin diploma törenine katılmış olan 228 Filistinli şiddetli bir hava bombardımanı saldırısında öldürülürler. Bu olay "Dökme Kurşun" operasyonunun başlangıcı olur.

Kısa süre sonra Arap basınının da adlandıracağı gibi bu "Gazze Savaşı", Hamas yönetimine ait büroların, güvenlik birimlerine ait tesislerin ve kaçak tünellerin bir haftalık yoğun bombardımanı (havada, karadan ve denizden) başlar. 3 Ocak 2009 gecesinden itibaren Tsahal'ın dört tugayı (üç piyade ve paraşütçü, bir zırhlı) yani yaklaşık 10.000 asker Gazze Şeridi'ne müdahalede bulunur. Nüfusun yoğun olarak bulunduğu bölgelerde ilerlemektense, tanklar bölgeyi Nahal Oz'dan eski Netzarim yerleşimine kadar ikiye bölüp güzergâhları üzerindeki bütün engelleri yıkarlar. Dronlar da artık koruma ve gözetleme için değil saldırı operasyonlarında kullanılırlar. 12 Ocak'ta üçüncü bir safha, daha önce zarar gören hedeflerin tekrar bombalanmasıyla başlar; amaç Hamas'a

* Grad roketleri (Filistinliler tarafından Katyuşa olarak adlandırılırlar) 122 mm'lik bir kalibre, yaklaşık yirmi kilometrelik bir menzile sahip olarak Kassam 2 ve 3 roketlerinden çok daha üstündürler. 20 Mart 2006'da yapılan ve kimsenin zarar görmediği ilk Grad atışından İslâmi Cihad sorumludur. Örgüt 2007'nin sonuna kadar İsrail'e üç ayrı Grad atışı daha düzenler. Hamas ise İsrail'e karşı ilk Grad atışlarını "Sıcak Kış" (28 Şubat - 3 Mart 2008) saldırısına misilleme olarak gerçekleştirir.

“son darbeyi⁷⁶⁸” vurmaktır. İsrail 18 Ocak’ta, en azından Beyaz Saray’a ataması ertesi gün yapılacak olan Barack Obama’yı memnun etmek için tek taraflı bir ateşkes kararı alır.

İsrail’in bu 23 günlük çatışma süresince yaşadığı kayıpların sayısı yalanlanmaz: 3 sivil, 1 asker İsrail topraklarında ölür, 9 asker Gazze Şeridi’nde hayatını kaybeder (aralarından dördü “arkadaş kurşunu” kurbanı olur)⁷⁶⁹. Buna karşın Filistin’in kayıpları için ise, Filistin kaynaklarıyla İsrail hükümeti arasında kıran kırana bir polemik yaşanır; FIDH’e bağlı bir örgüte göre⁷⁷⁰, aralarından 236’sı savaşçı olan 1.417 Filistinli öldürülmüş, İsrail’e göre de 709’u “ Hamas teröristi⁷⁷¹” olan 1.166 Filistinli öldürülmüştür. İnsani yardım örgütlerine göre sivil nitelikli fakat Tsahal tarafından Hamas’la özdeşleştirilmiş Gazze polislerinin statüsüyle ilgili tartışmaların ötesinde, Olmert hükümeti için amaç kendi kamuoyu nezdinde operasyonu gerekçelendirmektir: Çünkü İsrail’e yönelik roket atışları aslında saldırı boyunca hiç durmaz ve Gilad Şalit’in akıbetiyle ilgili hiçbir bilgi edinilmez.

Bu “Dökme Kurşun” sırasında hayatını kaybeden tek Hamas yöneticisi İçişleri Bakanı Said Siyam’dır, kendisi 15 Ocak 2009’da yapılan bir bombardıman sonucu öldürülmüştür. Fakat Siyam daha çok Haniye’nin yanında İslâmcı hareketin siyasi kanadını temsil ediyordu, oysa askerî kanadı olan Kassam Tugayları bu saldırıdan ne mahvolmuş ne başı ezilmiş olarak çıkar* (Hamas’ın internet kaynakları, yaklaşık 10.000 sürekli tugay mensubu ve bir o kadar da “yedek” arasından 150 savaşçısının öldürüldüğünü söyler⁷⁷²). İsrail’in hiddetinin en ağır bedellerini ödeyen diğer fraksiyonlar, İslâmî Cihad ya da Halk Direniş Komiteleri olur. “Dökme Kurşun” operasyonunun mimarları Livni’nin Kadima Partisi ve Barak’ın İşçi Partilileri, her hâlükârda 10 Şubat’taki seçimlerde, sırasıyla 28 ve 13 sandalye alarak hayal kırıklığı yaşarlar; Netanyahu’nun Likud’unun milletvekilleri ise 27 sandalye alır (ayrıca Avigdor Lieberman’ın aşırı sağcı, milliyetçi ve laik İsrail Beitenu Partisi’nden de 15 kişi seçilir**). 31 Mart’ta

* İsrail medyası, 1 Ocak 2009’da Cebaliye’deki evinin bombalanması sırasında ölen Şeyh Nizar Rayyan’ı (aynı zamanda dört eşi ve çocuklarından on biri de hayatlarını kaybederler) büyük haber olarak yayınladı, fakat radikal vaizin Kassam Tugaylarının yönetim şemasında hiçbir görevi yoktu.

** Gazze’den atılan roketlere en fazla hedef olan Sderot şehri anlamlı bir şekilde oylarının % 33’ünü Likud’a, % 23’ünü İsrail Beitenu’ya, % 12’sini Kadima’ya ve % 5’ini İşçi Partisi’ne verir.

Lieberman'ın Dışişleri Bakanı olduğu Netanyahu hükümetinde Barak Savunma Bakanlığı koltuğunu sol bir destek olarak korur.

Gazze Şeridi halkı bu üç haftalık savaş sebebiyle derin bir travma yaşar ve bu süre boyunca hiçbir sivil bu korumasız ve güçsüz kalma duygusundan muaf olmamıştır. 1948'deki kuruluşu götüren “Felaket”e gönderme yapan “2009’un Nakba’sı”⁷⁷³ ifadesi bile kullanılır. Hamas’ın yiğitlik taslamaları siviller nezdinde hoş karşılanmaz ve İslâmcı milislere hem onları savunmadıkları için hem de özellikle sadece kendi güvenliklerine öncelik verdikleri için eleştiride bulunurlar. Bu inkâr edilemez hınç yıkımın büyüklüğü karşısında yerini genel bir tükenmişliğe bırakır: 6.400 bina yıkılmış ya da (çok) ciddi zarar görmüş (aralarında 34 hastane ve klinik, 214 okul ve 52 ibadethane bulunur), 46.000 ev isabet görmüş, 100.000 kişi evsiz kalmış, ürünlerin % 80’i ve tarımsal altyapı bozulmuş, 600.000 ton temizlenmesi gereken moloz ve çöp, yaklaşık olarak 1,6 ila 1,9 milyar dolar arasında toplam maddi zarar yaşanmıştır⁷⁷⁴...

İsrail’in “Dökme Kurşun” operasyonu sırasında Gazze’ye girişini yasakladığı Batı basını bu toplu yıkım ve çaresizliği aktarır. Netanyahu hükümeti uluslararası eleştiriler karşısında önceki kabinenin eylemlerini hırçınlıkla savunur. BM’nin Güney Afrikalı yargıcı Richard Goldstone’a emanet edilen soruşturma komisyonuyla işbirliği yapmayı reddeder ve “raporunun” sonuçlarına karşı geniş bir kampanya yürütür. İsrail’de bile binlerce karşı görüşteki asker tarafından yayınlanan tanıklıklar⁷⁷⁵ her ne olursa olsun, “Dökme Kurşun” operasyonu kamuoyunda geniş bir ilkesel destek görür. Operasyonun kendisinden çok tartışmalı olan faydası eleştiri konusu olur: 180 Filistin roketi “Dökme Kurşun”⁷⁷⁶ sonrasındaki iki ay boyunca İsrail toprağına düşer. Gilad Şalit’in salıverilmesine gelince Hamas, Netanyahu hükümetine Gazze saldırısının hiçbir iyileştirme sağlamadığı taleplerini ifade eder⁷⁷⁷.

Tsahal bundan sonra Gazze Şeridi’nin girişlerine bir savaş rutini içinde konumlanır. 2009 Mayıs’ının başında, İsrail F16’ları Mısır’a

* 15 Eylül 2009’da teslim edilen “Goldstone raporu” İsrail’i olduğu gibi Hamas’ı da savaş suçları işlemiş olmakla suçlar. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi tarafından 16 Ekim’de 6’ya karşı (biri de ABD) 25 kabul ve 11 çekimserle onaylanır. 1 Nisan 2011’de Goldstone *Washington Post*’a raporunun sonuçlarını “tekrar değerlendireceğini” beyan eder. İsrail de raporun iptali için bunu dayanak alır, ancak rapor soruşturma komisyonunun diğer üç üyesi tarafından açıkça savunulmaktadır.

açılan kaçak tünelleri hedef alan bir dizi bombardımana* girişir, fakat yapılan yıkımlardan bağımsız olarak bu türden saldırılar gerçek anlamda yer altı kaçakçılığını etkilemez⁷⁷⁸. İsrail'in, Filistin topraklarına birkaç yüz metre genişliğinde bir "tampon bölge" dayatmasındaki ısrarı, tekrar eden olaylara sebebiyet verir ve bu durumun kurbanları silahlı milislerden çok söz konusu köylüler olur. Bu minvalde 14 yaşındaki bir genç 4 Eylül'de İsrail tarafından ihtarsız açılan ateş sonucu hayatını kaybeder. "Dökme Kurşun"u takip eden dokuz ay boyunca Tsahal Gazze'de 5'i çocuk 44 Filistinliyi öldürür (aynı dönemde Filistinlilerin açtıkları ateş sonucu öldürülen bir İsrail askerine karşılık olarak⁷⁷⁹).

25 Eylül 2009'da Tsahal, Gazze şehrinin doğusunda, araçlarında bulunan üç militanı bombalayarak "hedef gözetin" saldırılarına tekrar başlar. 6 ila 10 Ocak 2010 arasında havan topu atışları ve hava saldırılarıyla 3'ü sivil 7 Filistinlinin hayatını kaybettiği şiddet sarmalı geri döner. Mart ayı sonunda yeni bir ölüm dalgası baş gösterir. 2010'un ilk altı ayında Tsahal Gazze Şeridi'nde 18'i hava saldırılarında olmak üzere 34 Filistinliyi öldürür. Bu Filistinli kurbanların on biri sivildir oysa aynı dönemde öldürülen üç İsraillinin hepsi askerdir⁷⁸⁰. 12 Eylül 2010'da üç Filistin köylüsü (doksan yaşlarında bir adam ve iki genç) Beyt Hanun'daki bir kampta İsrail tankından açılan ateşle öldürülür. 3 ve 17 Kasım'da Tsahal'ın "hedef gözetin" saldırılarıyla Gazze'de araçlarında bulunan "İslâm Ordusu" kadrosu ortadan kaldırılır. 2010'un ikinci yarısı 37 Filistinlinin öldürülmesiyle (12'si sivil) son bulurken bu dönemde İsrail kurban vermez⁷⁸¹.

Tsahal güney sınırının idaresinin formülünü bir bedel karşılığında bulduğunu sanır; bu bedel elbette Gazze halkı için çok fazla olsa da, İsrail kamuoyu açısından kabul edilebilir düzeydedir. 25 Ocak 2011'de patlak veren ve on sekiz günde Cumhurbaşkanı Mübarek'i iktidarı terk etmeye zorlayan Mısır devrimi bu stratejik yanılsamayı dağıtmakta gecikmez. Alışılmışın dışında bir rol değişimiyle bu kez Süveyş Kanalı'ndaki isyanlar sebebiyle dünyayla bağlantısı kesilen Mısır'ın Refah şehrini, tünelleri vasıtasıyla Gazze Şeridi besler. 1979'da Mısır'la yapılan barış anlaşmasında Sina'da her türlü askerî unsur bulundurulmasının

* BM Haziran 2007 ile Temmuz 2009 arasında Mısır'a açılan tünellerde ya toprak altında kalma ya da elektrik çarpması sonucu ölen Filistinli sayısının en az 85 olduğunu açıklar.

yasaklanması için ısrar eden İsrail, devrimin çalkantılarını bastırmak üzere Mısır ordu güçlerinin Süveyş'in doğusuna, görülmemiş bir şekilde konuşlanmasına izin verir.

2011 Mart'ının ilk yarısı Gazze'de özellikle ölümcül olur: 6'sı sivil 14 Filistinli ölür; 29 Mart'ta Tsahal'ın tanklarıyla Bureyc Kampı'nın etrafında 14 yaşındaki iki genç öldürülür; iki yetişkin ile iki çocuk 22 Mart'ta İsrail'in Gazze'nin doğusuna yaptığı top atışıyla hayatlarını kaybeder. 8 Filistinli milis de kendi taraflarında hava saldırılarının hedefi olur. Altı Grad roketi ve yüz kadar el yapımı havan topu aynı dönemde İsrail üzerine atılarak üç kişiyi yaralar (üç kere de bu mermiler Filistin topraklarına düşerek maddi zarara yol açar). 7 Nisan'da Gazze'deki sınır yolunda bir okul otobüsüne kurulan pusu sonucu (bir İsrailli genç ağır yaralanır) üç gün süren şiddet dalgasında 17 Filistinli hayatını kaybeder.

18 Ağustos 2011'de Eilat ve Mısır sınırı yakınlarında, Necef'in en güney ucunda yapılan büyük bir saldırıda 8 İsrailli (6'sı sivil) öldürülür. Tsahal büyük bir şiddetle karşılık vererek hem 7 saldırganı hem de 5 Mısır polisini bölgeye sızmış komando zannederek yanlışlıkla öldürür*. Öte yandan karışıklık devam eder görünür çünkü İsrail Gazze'deki Halk Direniş Komitelerini (HDK) saldırıyı Mısır topraklarından yapmış olmakla suçlarken, HDK bu suçlamayı reddeder (genelde suçu üstlenmekten pek sakınmazlar). Gazze Şeridi üzerine havadan yapılan misillemelerin gelmesi gecikmez (2'si küçük yaştaki çocuk olmak üzere 13 ölü) fakat Filistinlilerin karşılığı Tsahal'ı hazırlıksız yakalar: Bir Grad roketi Beerşeba'da 20 Ağustos'ta bir İsrailli öldürür (bu atış Beyt Lahya'da Filistinli bir gencin ölümüne sebep olan hatalı bir Grad atışının ertesi günü gerçekleşir). Bunun üzerine Hamas "Dökme Kurşun"dan bu yana tek taraflı olarak izlediği ateşkesi Ofakim üzerine bir roket atarak bozmaya karar verir (bir çocuk ve bir bebek yaralanır). Şiddet bir hafta daha, özellikle Refah'ta 24 Ağustos'ta bir tünelin bombalanması sonucu 4 işçinin öldürülmesiyle devam eder. 28 Ağustos'tan itibaren Hamas diğer fraksiyonları, İslâmî Cihad dâhil olmak üzere sükûnete çağırır (*tahdi'a***) .

* Bu kanlı yanıma Kahire'deki İsrail elçiliği önünde 21 Ağustos 2011'de gösterilere yol açar.

** İlk *tahdi'a*, kelime anlamı "yatışma", aslında gayriresmî bir ateşkes olarak Hamas ve ortakları tarafından Mart 2005'te (bkn. yukarı s. 297-298) kararlaştırılmıştı fakat İsrail'in aynı şekilde davranması şartına bağlanmıştı.

11 Ekim 2011’de Hamas ve İsrail tutukluların değişimi konusunda, Mısır’ın ara buluculuğu ve Alman istihbaratının (BND)’ araya girmesiyle bir anlaşmaya varırlar. Gilad Şalit’in bir hafta sonra salıverilmesi 1.027 Filistinli tutuklunun salıverilmesi şartına bağlanır: Hamas ile İsrail’in üzerinde anlaştıkları bir listede** adları geçen 477 kişi Şalit’le aynı anda salıverilirken ardından İsrail’in isteğine bağlı olarak iki aylık bir süre içinde diğer 550 kişi salıverilir***. Elbette Hamas, el-Fetih’in (Mervan Barguti) ve FHKC’nin (Ahmed Saadat) simgesel şahsiyetlerinin serbest bırakılmasını elde edemez. Fakat birçok el-Fetih, Halk Direniş Komitesi ya da İslâmî Cihad militanının salıverilmesini sağlar. Özellikle de kendi kadrosundan ve önemli şahsiyetlerinden, kimi zaman İsrail karşıtı saldırılara katılımları sebebiyle birkaç kez müebbet hapse çarptırılan onlarca kişiyi serbest bırakır. Bu şekilde, Hamas’ın askerî kolunun kurucularından biri olan Yahya Sinvar’ın ya da iki İsrail askerinin Gazze’de 1989’da öldürülmesinden sorumlu kişilerin serbest kalmasını da sağlar.

el-Fetih serbest kalan 40 tutuklunun sürülmesini ya da Batı Şeria kökenli 145 tutuklunun Gazze’ye gönderilmesini her ne kadar eleştirse de Hamas bu anlaşmanın en büyük galibi olur⁷⁸². 18 Ekim 2011 bütün Gazze Şeridi’nde on binlerce Filistinlinin salıverilmelerinin kutlanması için tatil ilan edilir. Hamas sevinçten havaya ateş edilmesini yasaklar ve parti ayrımı gözetmeden her tutuklunun evinin önüne çadır kurar. İsmail Haniye günün kahramanlarını Refah’ta ağırladıktan sonra Gazze’deki meydanlardan birinde Yahya Sinvar’ın yanında bir konuşma yapar. Kudüs’te Şin Bet’in patronu Hamas’ın yaklaşık 200 “teröristinin” salıverilmesini aşağıdaki gerekçeyle açıklar: “Gazze’de Kassam Tugaylarının 20.000 üyesi bulunuyor, 200 kişi daha artması çok da büyük bir fark yaratmayacaktır⁷⁸³.” Bu mantık, kurulu güvenlik düzeni için bir dönüm noktası olması bakımından da bir o kadar açıklayıcıdır: “Dökme Kurşun” operasyonu

* BND’nin Ortadoğu sorumlusu Gerhard Konrad İsrail ile Hizbullah arasında bir değişim anlaşması için daha müzakere etmişti.

** Bu 477 tutuklunun yirmi yedisi kadındır, 292’si Batı Şeria kökenli, 130’u Gazze Şeridi ve 6’sı İsrail vatandaşdır (İbrani devleti daha önce kendi adaletinin mahkûm ettiği vatandaşlarının salıverilmesini hiç kabul etmemiştir).

*** 18 Aralık 2011’de başlayan bu ikinci serbest bırakma dalgasında Gazze Şeridi’nden sadece 41 tutuklu bulunur. O gün salıverilen 550 Filistinliden 300’ü zaten 2012’de serbest kalacaklardı.

aslında Tsahal tarafından Gazze’de yüzlerce “teröristin” ortadan kaldırılması sebebiyle bir başarı olarak sunulmuştu.

İsrail’in Şalit’in kaçırılmasının hemen ertesi günü Hamas tarafından iletilen taleplerin gereklerini kabul etmesi için yaklaşık olarak iki bin gün geçmesi gerekti. Beş buçuk yıl boyunca Tsahal, Hamas’ı yıkmaya ya da en azından diz çöktürmeye yönelik saldırılarını art arda gerçekleştirdi. Fakat Netanyahu hükümeti ne bu salt askerî seçeneğin sonuçlarından ne de Hamas’ın Gazze Şeridi üzerindeki kontrolünü hiç zaman zarara uğratamadığı gerçeğinden bir sonuç çıkarır. Aksine Filistin toprakları etrafındaki çatışmanın yoğunluğunun en düşük seviyede olmasını sağlayan ve ablukayı doğrudan açılan tünellerle bertaraf ederek aşan İslâmî hareket olur*. İsrail’in Gazze’de yürürlüğe koyduğu stratejinin çıkmazı, sivil halkın maddi yoksunluğunu, iki Filistin arasında süregelen bölünme zemininde işte böyle sürekli hâle getirir.

İNSANİ ÇIKMAZ

Siyasi yetkililer ve dış yorumcular çoğu kez Gazze’yi bir “açık hapishaneye⁷⁸⁴” benzetirler. Bir başka sık kullanılan benzetme de bu bölgenin ve halkının uluslararası insani yardımın “serumuyla⁷⁸⁵” hayatta kaldığını vurgular. Bu sürekli çaresizlik içinde olma trajedisi herhangi bir yapısal mukadderatın ürünü değil de bir şiddet ve bağımlılık hikâyesinin sonucudur. 1967 işgali elbette İsrail iş piyasasını Gazze’nin çalışan nüfusuna açtı fakat bu pazar aynı zamanda onu daha bağımlı hâle getirdi, oysa çevrelenmiş bölge yerel şirketlerin potansiyel rekabetini etkisizleştirerek, bölgeyi İsrail sanayisi için bir tutsak piyasa hâline getirdi. Gazze’de eski çağlardan beri gelir kaynağı olan tarım ihracatı zamanla, yoğun seracılık konusunda ihtisaslaşan İsrail yerleşimcilerinin bir ayrıcalığı hâline geldi.

Bağımlılığın bu şekilde derinleşmesi, Gazze Şeridi’nin kendine özgü gelişiminin tam da temellerini yıktığı için “de-develeppement⁷⁸⁶”

* BM Gazze Şeridi ile Mısır toprakları arasındaki faaliyette olan tünel sayısının 600 civarında olduğunu belirtir. Bu tünellerin büyük bir kısmı özel müteahhitler tarafından açılır ve Hamas’a vergilerini öderler. İslâmcı hareket askerî ya da hassas malzemenin taşınmasına yönelik az sayıda tüneli kendisi doğrudan kontrol eder. Hamas’ın katı olduğu kadar gerekli olan kendi iç güvenlik prosedürleri (Tsahal Şalit’in tutulduğu yeri hiçbir zaman tespit edemedi) bugüne kadar bu tedarik hattının devamlılığını sağlar.

ifadesiyle tasvir edildi. Barış süreci vesilesiyle başlatılan sanayi bölgelerinin hepsi İsrail sınırına ve onun girişimcilik kısıtlarına dayanmış durumdadır*. Gazze Limanı projesi hiçbir zaman gün yüzü görmedi, Gazze Havaalanı ise iki yıldan az bir süre, 1998-2000 arası belirli seçkinlerin lehine çalıştı. Gazze Şeridi'nde gittikçe katılaştı ve uzayan ablukalar kırılğanlıkları ve işleyiş bozukluklarını arttırdı. İlk intifanın büyük acısını yaşayan halk Filistin Otoritesi'nin kurulmasıyla günlük hayatında bir iyileşme görmedi. Birçok konuda, onca kutlanan "barış süreci" Gazze Şeridi'nde bir "geriye dönüş"⁷⁸⁷ olarak yaşandı ve bu durum da ancak Oslo dinamiğinin yeminli düşmanlarının işine yaradı.

Dünya Bankası başkanlığı tecrübesinden ötürü James Wolfensohn İsrail'in 2005 yazında geri çekilmesinin Gazze'nin potansiyelinin açığa çıkarılması için muhteşem bir fırsat olduğundan emindir. Fakat projelerinin her biri teker teker yıkılır ve felaketten zar zor kurtarmayı başardığı Hareket ve Giriş Anlaşması (AMA) ancak birkaç hafta işler. Batı dünyasının Ocak 2006'da, Gazze Şeridi'yle özdeşleştirilen Hamas hükümetini boykot etme kararlılığı sebebiyle anlaşmanın içi boşalmış olur. Durum şu özlü formülün özetlediği gibidir: "ABD karar verir, Dünya Bankası yönetir, Avrupa Birliği öder ve Birleşmiş Milletler besler"⁷⁸⁸. İsrail kapını, Gilad Şalit'in Haziran 2006'da kaçırılmasından sonra Filistin toprakları üzerine kapanır ve Hamas'ın el-Fetih'i bir yıl sonra bölgeden sürmesi Mısır'ın ablukanın arttırılmasıyla ilgili son çekincelerini de kaldırmış olur.

Bu sistemli kuşatma Gazze Şeridi'nde aşırı yoksulluğu ve uzun süreli işsizliği görülmemiş düzeylere çeker: Halkın uluslararası yardıma olan bağımlılığı on yıl önceki % 10'a karşılık artık % 80 düzeyindedir (mültecilerin yaşam şartlarındaki büyük düşüşle karşı karşıya kalan UNRWA 2008'de günde kişi başı 20 dolar harcar, oysa bu rakam 2004'te 8 dolar"dır"⁷⁸⁹). Su tayına bağlanır, elektrik ancak günde iki saat verilir ve yakıt kıtlığı gittikçe artar. Durum öyle katlanılmaz bir hâl alır ki, 23 Ocak 2008'de Hamas militanları Refah sınır duvarına patlayıcılarla delikler açar. Binlerce Filistinli Mısır'a doğru kaçır ve güvenlik güçleri onları orada engellemek yerine, bu insan dalgasını Sina'da tutmaya karar verir. İçeri sızan Filistinliler birikimlerini el-Ariş'in kısa süre içinde stokları

* Hatta Meksika'nın gelişimine katkısı tartışmalı olan ABD - Meksika sınırındaki *maquiladora*'larla bir paralellik kuruldu.

tükenen dükkânlarında tükettikten sonra zamanla Gazze Şeridi'ne doğru ötelenirler. Perde arası ancak bir hafta sürer.

İleri gelenler, milliyetçiler ve İslâmcılar zamanla, işgal altındaki Gazze Şeridi'nde kendi etki ağlarını, yardım ve yardımlaşma dernekleri aracılığıyla kurarken Batı Şeria'da çok çabuk kooperatif ve sendikalar kurulur⁷⁹⁰. Bu siyasi paternalizm Gazze'deki hayat şartlarının kötüleşmesiyle daha artar ve Filistin Otoritesi'nin bölgenin başlıca işvereni olması münasebetiyle ortaya çıkan kurumsal klientalizmle de katmerlenir. Haziran 2007'deki bölünme, Hamas'a sadık kamu idaresinin karşısında, ondan tamamen kopmak zorunda olmadan, resmî olarak Ramallah'a bağlı sanal bir idare yaratarak bu bürokratik devleşmeyi daha vahim bir hâle getirir. Zira bu 70.000 memur Feyyad hükümetinden göreve gitme talimatı almıştır... aksi hâlde uluslararası finansörlerin görülmemiş seferberliği sayesinde karşılanan maaşları ödenmeyecektir⁷⁹¹.

Paris'te 14 Aralık 2007'de toplanan "Filistin Devleti için bağışçılar konferansı" üç yıl içinde toplam 7,4 milyar dolarlık bir taahhülle sonuçlanır. Bu cömertlik açıkça Başkan Abbas'ın müzakere seçeneğini güçlendirmeyi ve onu Filistin halkı için somut avantajlara dönüştürmeyi hedeflemektedir. Fakat bu umulmadık yardımdan doğrudan yararlanan Ramallah'a (ve daha az olarak Nablus) ayrıcalıklı bir vurguyla Batı Şeria olur. Bu durumda Gazze Şeridi'yle kopuş, Batı Şeria'nın gelişimini sağlamaya yönelik uluslararası yardımların Gazze'de kamu idaresinin bir kısmını zorunlu işsizliğe teşvik etmesiyle daha da derinleşir. İsrail ablukasının katılığı (Haziran 2006'dan önce 4.000 ürüne izin verilirken artık bu rakam yüz kadardır) Gazze'nin üretim yapısının daha da yıkılma uğramasına sebep olur.

Ablukanın devam etmesi her türlü yeniden inşayı imkânsız hâle getirdiğinden "Dökme Kurşun" saldırısı daha da yıkıcı bir hâl alır (çatışmadan bir yıl sonra, 20.000 Filistinli hâlâ evsizdir⁷⁹²). Gazze Şeridi'ndeki toplam 3.750 atölye ve şirketten ancak 200 kadarı işler hâlde olduğundan iş hacmi kaybı 100.000'den fazladır⁷⁹³. Özel sektörün bu şekilde tükenme noktasına gelmesi gerçek işsizlik oranını aktif nüfusun üçte ikisine yükseltir⁷⁹⁴. İsrail donanmasının sert müdahaleleri⁷⁹⁵ balıkçı sayısını 3.500'e düşürür (ikinci intifada'dan önce sayıları 10.000'dir)⁷⁹⁶. Banka faaliyetlerinin çökmesi ise, büyük ölçüde Hamas tarafından kontrol

edilen gayriresmî transferlerin gelişmesiyle telafi edilir⁷⁹⁷. Gazze Şeridi'nin ablukası İslâmcı hareketin popülerliğini sarsa da onun bölgeyi fiilen kontrol etmesini engellemez. Bu paradoksal tahkim Mısır sınırının altına kazılan tünelleri kullanan kaçakçılığın gelişmesinde de görülür⁷⁹⁸. 2010'nun başında uzmanlar Gazze'nin ekonomik faaliyetlerinin üçte ikisinin tüketim mallarının ve inşaat malzemelerinin Mısır'dan ithal edilmesiyle karşılandığını belirtir⁷⁹⁹.

Gazze Şeridi'nin ablukasına karşı militan seferberliğin yoğunluğu yıllar içinde artar. Free Gaza hareketi açıkça “Gazze kuşatmasını yıkmak” ve “uluslararası bilinci uyandırmak⁸⁰⁰” misyonunu edinir. İki Nobel barış ödüllü şahsiyet Kuzey İrlandalı eylemci Mairead Corrigan Maguire (1976) ve Güney Afrikalı Başpiskopos Desmond Tutu (1984) aktif olarak bu hareketi destekler. Maguire Gazze Limanı'na 28 Ekim 2008'de *Dignity* gemisiyle Filistinli milletvekili (ve eski Bakan) Mustafa Barguti eşliğinde ulaşmayı başarır. Buna karşın sekiz ay sonra, ikinci kez ablukayı kırmaya çalışan Maguire ve beraberindeki diğer yirmi yolcu İsrail donanması tarafından gözaltına alınıp Aşdod'a götürülür ve bir hafta boyunca tutuklu kaldıktan sonra sınır dışı edilirler. “Dökme Kurşun” operasyonu dayanışma kampanyalarını tekrar gündeme getirirken, çatışmaların görüntülerinden etkilenen yeni bir nesil Arap gençliği Türkiye'nin Gazze meselesindeki kararlı tutumunu selamlar⁸⁰¹.

2010 baharında Free Gaza ve İslâmcı bir STK olan İHH'nın* ortak girişimiyle bir “barış gemisi” oluşturulur. Gazze'ye gitmek için altı gemi tahsis edilir; bunlardan üçü yolcu taşıy (Mavi Marmara onlardan biridir) üçü de on bin tondan fazla insani yardım malzemesi yüklüdür. Bu gemiler uluslararası sulara 31 Mayıs 2010'un ilk saatlerinde baskına uğrar. İsrail komandoları Mavi Marmara üzerindeki dokuz Türk vatandaşını öldürür (Tshal güverte saldırısında yedi kişinin yaralandığını beyan eder**). Türkiye başbakanı İsrail'i “Devlet terörü⁸⁰²” uygulamakla suçlar

* İnsan hak ve hürriyetlerinin baş harflerinden oluşan İHH, tam adıyla İnsan Hak ve Hürriyetleri ve İnsani Yardım Vakfı olan bir STK'dır. 1992 yılında ortaya çıkan bu kuruluş yüz kadar ülkede faaliyettedir.

** Gazze'de 2003'te öldürülen Amerikalı barış yanlısının anısına Rachel Corrie olarak adlandırılan yedinci bir gemi, Malta'da mekanik sorunlar nedeniyle tutulur. İçinde Mairead Maguire'le birlikte yoluna devam eder ve Tshal tarafından şiddet uygulanmadan 5 Haziran 2010'da Filistin kıyısına ulaşmadan önce ele geçirilir.

ve Tel Aviv'deki büyükelçisini geri çeker. Uluslararası alanda heyecan öyle bir boyuttadır ki İsrail, Aşdod'daki kontrolden sonra, Gazze'ye götürülen yardımın önemli kısmının hedefe ulaşmasına izin verir. İsmail Haniye ise bu yardımı gemideki yolcular İsrail tarafından, ülkelerine geri gönderilmek üzere serbest bırakılmadıkça kabul etmeyeceğini bildirerek onurlu bir tutum sergiler.

Bu krizle ciddi bir şekilde sarsılan itibarını tazelemek üzere Netanyahu hükümeti 20 Haziran 2010'da Gazze'deki ablukanın nispeten hafifletileceğini duyurur. Aslında asıl amaç ispat yükümlülüğünü tersine çevirmektir: İsrail iki hafta sonra yasak ürünlerin listesini yayınlar (hem askerî hem de sivil kullanımı olanlar dâhil⁸⁰³) fakat inşaat malzemelerinin girişi Ramallah idaresinin projelerinin iznine ve sorumlu örgütün malzemele- rin nihai kullanımının sertifikasyonuna bağlı kalır. Tüketim ürünlerinin ithalatı dörtte bir oranında artarken, inşaat malzemelerinkini ise sadece onda bir oranında artar⁸⁰⁴. Süregiden bu abluka Mısır'la yapılan kaçak- çığa büyük fırsat verir: Örneğin BM Eylül 2011'de 90.000 ton çimen- tonun Gazze Şeridi'ne tüneller vasıtasıyla, yani tek geçiş noktası Kerem Şalom'dan izni verilenden on kat daha fazlasının geçirildiğini belirtir⁸⁰⁵.

İsrail Gazze Şeridi'nden her türlü ihracatı yasaklamayı sürdürür, Erez geçidinden çıkış izni ise yaklaşık olarak ayda 2.000 civarındandır (yani ikinci intifada'dan önce verilen aylık izin sayısının yüzde biri)⁸⁰⁶. Batı Şeria ile Gazze'yi tek bir birim kabul eden Oslo Anlaşmaları'nın tersine İsrail- li yetkililer Filistinlileri tek bir ikamet yeri seçmeleri konusunda uyarır (birinde ya da diğerinde oturan iki kişinin evlenmesi durumunda bile). Tsahal'ın 13 Nisan 2010'da kabul ettiği 1650 sayılı kararı Batı Şeria'da uy- gun bir oturma izni olmadan ikamet eden herkesi "sınırdan sızmış" kabul eder. Batı Şeria'da sayıları birkaç yıl içinde çok düşen Gazze kökenli Filis- tinliler hemen sınır dışı edilmekle hatta askerî mahkeme tarafından yedi yıla kadar hapis cezasına çarptırılmayla karşı karşıya kalırlar⁸⁰⁷.

Bu arada İsrail haklı olarak Gazze Şeridi'nde insani kriz olmadığını, bazı militan örgütlerin kimi zaman felaket tellallığına varan gerekçeleri- ni bu şekilde geçersiz kılarak, söyleyebilir. Alanda bulunan yardım ku- ruluşu çalışanlarına gelince, farklı uluslararası STK'ların girişimlerinde maalesef yaşanan organizasyon bozukluğunun, aciliyetin ve öfkenin iz- lerini taşıyan bir söylemi beslemesine üzülürler⁸⁰⁸. Sonuç olarak Hamas

hükümeti sürekli olarak bölgesindeki yabancı insani yardım faaliyetlerini, programların rasyonelleşmesi adına özellikle de sağlık alanında kontrol etmeye çabalar*. İslâmcı hareketin bu talebi ile STK'ların kendi bağımsızlıklarını ve sivil toplumla bağlarını koruma istekleri arasında sürekli bir gerilim yaşanır. Skandal olarak yaşanan bir durum karşısındaki insani yardım mantığı, Gazze Şeridi'nde büyük bir yozlaşmanın kaynağı olur⁸⁰⁹. Vehamet derecesinde yoksun olan bir halkın temel ihtiyaçlarına bu odaklanma, aslında gelişme hatta yeniden inşa perspektifinin üstünü örter.

Hâlâ Gazze'de etkin olan son Filistinli danışmanlardan birinin vurguladığı gibi yardım dalgası sürekli yoksullaşma döngüsünü ortadan kaldırmaz: "Ekonominin sıfır noktasına" daha 2006-2007'de, mal değiş tokuşu Hamas'a uygulanan uluslararası boykotun yol açtığı likidite krizini ikame ettiğinde ulaşılmıştır; durum karaborsanın yaygınlaşmasıyla daha da kötüleşir ve Gazze tüketicisi Mısır tünellerinden gelen kaçak ürünlere yüksek bedeller ödemek durumunda kalır; önceleri İsrail şirketlerinin tutsak piyasası olan Gazze Şeridi, başka yerlerde atılan ya da tarihi geçen ürünlerin pazarı hâline gelir. Sınırların açılması durumunda bile, kalifiye personel (ya geri dönme ya da eğitim yoluyla) ve uygun üretim düzeyini bulmak için bir ya da iki yıl gerekecektir. Sadece Filistinliler arası barış uzun vadede böylesi zararlı bir eğilimi ters yüz etmeye imkân verebilecekken uluslararası transferler de aksine Ramallah ile Gazze arasındaki bölünmeyi daha da derinleştirmektedir⁸¹⁰.

FİLİSTİN ÇIKMAZI

İsmail Haniye, daha 23 Haziran 2007'den itibaren "Filistinliler arası 'mağlup - galip' temeli üzerine kurulu olmayan şartsız bir diyalog"⁸¹¹ çağrısında bulunur. Bu beyan elbette, Mahmud Abbas'ın, İslâmcı bir "darbe"⁸¹² ihbarı üzerine Selam Feyyad'ın "olağanüstü hâl hükümetini" onaylayan Ramallah'ta hiçbir yankı bulmaz**. Fakat Hamas'ın polisi olan

* Gazze'de Grip (A /H1N1) salgını öyle bir boyuta ulaşır ki (5 Aralık 2009 ile 14 Ocak 2010'da 19 ölüm vakası tespit edilir) Gazze'deki Sağlık Bakanlığı buna karşı koymak için Ramallah'taki meslektaşından 38.000 aşı elde etmek durumunda kalır.

** Mahmud Abbas, 14 Temmuz 2007, Amman: "Hamas'la, kendi elleriyle yaptıklarını tamir etmedikleri sürece hiçbir diyalogda bulunma niyetinde değiliz."

Yürütme Gücü, el-Fetih'in bozguna uğramasının Gazze Şeridi'ndeki güvenlik denkleminin sadece bir kısmını çözdüğünün farkındadır. Bölgenin en güçlü kabileleri de aslında kendi yerel milislerini, geçen yıllar boyunca Hamas ile el-Fetih arasındaki çatışmalardan faydalanarak maf-yavari bir tür özerklik kurmak üzere geliştirirler. Bu şekilde Doğmuş ailesi her iki zeminde de kendi çıkarı doğrultusunda oynar: Dahlan'a bağlı kuvvetlerin eski polislerinden Mümtaz Doğmuş daha sonra Cemal Ebu Samhadana'ya Halk Direniş Komitesi (HDK)'nin kurulmasında yardımcı olduktan sonra Hamas yararına oradan ayrılır; artık akrabalarından ve kendisine bağlı olanlardan oluşturduğu bir "İslâm Ordusu"nun başında olarak Hamas'tan uzaklaşıp yeniden el-Fetih'le bağlantı kurar⁸¹³.

Haniye hükümeti ve Kassam Tugayları için mesele iki yönlüdür: Öncelikle, kontrol edilemez dinamiği ancak büyük şiddet dalgalarından beslenen kabileler arasındaki kan davası zincirini kırmak gerekir (Hamas ile el-Fetih arasında Haziran 2007'deki dört günlük çatışmalarda, rakiplerinin diz kapaklarına sıklıkla ateş edilmesi sonucu sakat kalanların sayısı iki katına çıkar⁸¹⁴); öte yandan itiraza mahal vermeyecek bir düzeni sağlamak ve milis anarşisi sebebiyle travma geçirmiş bir halkı yatıştırmak da önemlidir. İlk sınav Gazze'nin merkezinde yaklaşık 300 adamı olan ve aralarından el-Fetih subayı olan birinin Hamas tarafından öldürülmesiyle intikam almakta kararlı olan Bakr ailesiyle verilir. Bakr Mahallesi kelimenin tam anlamıyla Yürütme Gücü tarafından üç gün boyunca kuşatılır ve kabilenin 9 üyesi (2'si kadın) bu çatışmalarda hayatını kaybettikten sonra milisler silah bırakmayı kabul eder (Kabilenin liderleri deniz yoluyla Mısır'a kaçarlar⁸¹⁵).

Bundan sonra Hamas artık Doğmuşlara karşı koyacak güçte hisseder kendini. Mahalleleri kuşatılır ve Kassam Tugayları kabilenin birçok üyesini kaçırr. Amansız bir güç mücadelesi "İslâm Ordusu"nu şartsız boyun eğmek zorunda bırakır. 3 Temmuz 2007'de İngiliz gazeteci Alan Johnston 112 günlük esaretten sonra Doğmuşlar tarafından serbest bırakılır. Hamas Dahlan'ın ve el-Fetih'in gücünün yetersiz kaldığı bir şeyi daha başarmış oldu. Halkın derin bir nefes almasına yol açarak milisler Gazze sokaklarından çekilir. Daha anekdotik ama bir o kadar da sembolik bir düzlemde Hamas 8 Temmuz'da Gazze'nin en korkulan çetelerinden birinin lideri olan Faris Ebu Hasaneyn'i Belediyenin hayvanat bahçesinin şanını

(nispeten) sağlayan dişi bir aslanı iade etmeye zorlar. Bu vahşi hayvanın kafesine resmen dönmesi Hamas'ın Gazze'deki örgütlü şiddet tekeline elde etmesinin ifadesi olur.

İçerdeki iktidarın bu tahkimine dış cephe hatlarının kontrolünün güçlendirilmesi eşlik eder. Hamas tünel müteahhitlerine ve aşırı bağımsız hareket eden kaçakçılara karşı sertleşir (bu nedenle Refah'ta Kasım 2007'de kanlı olaylar çıkar). Kassam Tugayları, el-Fetih'ten ("el-Aksa Şehitleri Tugayı", hatta HDK), FHKC'den ya da FDHKC'den türeyen diğer silahlı grupları geri püskürtür. Hamas'ın Gazze Şeridi'ndeki istikrarlaşmasına zarar vermemek amacıyla İsrail ile ateşkese fiilen riayet ettiği doğrudur. Kassam Tugayları yeraltından çıkarak üniformalarıyla devriye gezerken bir yandan da havan topuyla misilleme yapma hakkını kendilerinde görürler. Bu alan paylaşımına tek bir istisna kabul ederler: İslâmî Cihad sokaklardan ve Gazze kamplarından çekilmesi karşılığında Kudüs Gücü'nün askerî faaliyetini devam ettirir. Bu örgütün İsrail karşıtı çatışmaları her ne kadar düşük yoğunluklu olsa da Tsahal'ın sert misillemelerine yol açar*. Hamas bu şekilde "Siyonist düşmana" karşı mücadele ateşini, doğrudan kendi güçlerini öne sürmeden canlı tutar.

el-Fetih'in kamuoyunda ifade edilmesi mütemadiyen baskılanır ve Hamas bu anlamda 11 Ağustos 2007'de hem bir düşün töreninde (Beyt Hanun'da) hem de Cuma namazı sonrasında (Abasan'da) müdahalede bulunur. Gazetecilerin gözaltına alınması ve basınla yaşanan olaylar Hamas'ın asabiyetinin işareti olarak gittikçe artar. Çeşitli grev hareketleri vesilesiyle gerilim artar ve Annapolis'te yapılacak olan uluslararası konferansın yaklaşmasıyla vahametini arttırır. Gazze sokaklarını 12 Kasım'da Arafat'ın ölüm yıl dönümünde 150.000'den fazla gösterici doldurur. Atılan taşların hedefi olan Hamas polisi ateş açar ve 7 kişi ölür. Mahmud Abbas "bir isyancı grup tarafından işlenen korkunç cinayeti⁸¹⁶" kınar. Hamas bütün bölgede yüzlerce muhalifi gözaltına alırken birkaç gün sonra Haniye serbest bırakıldıklarını duyurur. Annapolis konferansına karşı protesto gösterileri on binlerce kişiyi bir araya getirir fakat Hamas Gazze'de 15 Aralık'ta kuruluşunun yirminci yılı için Meşal'ın Şam'dan yaptığı canlı yayını konuşmasıyla 200.000'den fazla kişiyi saflarına çeker.

* 15 Şubat 2008'de Kudüs Gücü'nün sorumlularından birinin, Bureyc Kampı'ndaki evine yapılan hava saldırısında 7 kişi ölür (söz konusu militan, eşi, çocuklarından ikisi ve üç kişi).

Filistin'in iki düşman kardeşi böylece Gazze sokaklarında benzer sayılardaki kalabalıkları, zamanın dindiremediği karşılıklı bir öfkeyle seferber ederler. 31 Aralık 2007'de el-Fetih'in ilk İsrail karşıtı eyleminin (1965'te) anılması Hamas polisi tarafından bastırılır (7 ölü, aralarından bir gencin başına kurşun isabet eder). Haniye hükümeti Feyyad'ı hiçbir parlamenter meşruiyete sahip olmamakla suçlar fakat Gazze'ye sadece Hamas'ın vekillerinin (ve tek bir bağımsızın) yer aldığı bir temsiliyetini kaybetmiş Parlamento çağırır. Yargıçların pasif direnişiyle karşı karşıya kalan Hamas, askerî mahkemeleri harekete geçirir (ilk idam cezası Ocak 2008'de verilir), "İslâmî uzlaştırma komitelerini" olağanlaştırır ve ultimatolarına ayak direyen yargıçların görevlerine son verir. Gazze Şeridi imamları da keza Hamas'a olan sadakatleriyle değerlendirilirler ve aralarından 300 kadarına (toplam sayılarının dörtte biri) vaaz yasağı getirilir⁸¹⁷.

Bu tasfiye bağlamında (aynı şekilde el-Fetih tarafından Batı Şeria'da uygulanır), Hamas ve FKÖ tarafından 23 Mart 2008'de Yemen Devlet başkanı nezdinde imzalanan "Sana Bildirisi" hükümsüz kalır. Temmuz ayında Hamas'ı Gazze'de hedef alan bir dizi saldırı (7 ölü, 5'i İslâmcı militan) bir sonraki ay doruğa çıkan el-Fetih yanlılarının tutuklanmalarını yeniden başlatır: 465 kişi 12 Ağustos'ta tutuklanır, el-Fetih'e bağlı 204 büro, birçoğu kesinkes kapatılır⁸¹⁸. Kahire'de Filistinliler arası görüşmelerin Kasım 2008'den itibaren tekrar başlaması güvensizlik ortamında gerçekleşir: Mısır Hamas'ı Gazze Şeridi'ndeki ablukanın uzamasından sorumlu tutarken İslâmcı hareket Mübarek rejimini el-Fetih'in tarafını tutmakla suçlar. Öte yandan Hamas, Abbas'ın dört yıllık görev süresinin Ocak 2009'da dolmasıyla Parlamento başkanı, Hebron'un İslâmcı milletvekili Abdülaziz Dweik'in Filistin Otoritesi'nin başında vekâleti yürüteceğini düşünür. Bu görüş Ramallah'ta çok çabuk bertaraf edilir, özellikle de Dweik İsrail'de Ağustos 2006'dan beri... tutukluyken (Hamas'ın Batı Şeria'daki diğer seçilmişlerinin büyük bir kısmı gibi).

Hamas ile el-Fetih arasındaki bilek güreşinin medyatik bir boyutu da bulunur. Hamas tarafından Gazze'de 2006 genel seçimlerinden hemen önce açılan el-Aksa Televizyonu uydu üzerinden şimdiye kadar Filistin Televizyonu'na erişen halkı hedef alır (1994'te Arafat tarafından kurulan

* Bütün Gazze Şeridi'nde sayıları otuzu bulan ve milletvekili Mervan Ebu Ras tarafından idare edilen bu komiteler hüküm vermekten çok İslâm hukukundan esinlenen ve Hamas tarafından yürürlüğe konan tahkim kararları alırlar.

Filistin Televizyonu artık sadece Ramallah'tan yayın yapar, Gazze'deki vericileri İsrail tarafından ikinci intifada'nın başında yok edilmişti). Hamas'ın propagandası düzenli olarak Gazze'nin el-Fetih, İsrail ve ABD tarafından "üçlü tacize" uğrayacağını, İsrail'in, Fransa'nın ve Büyük Britanya'nın 1956'daki "üçlü tacizine" açıkça göndermede bulunarak ifade eder.

İslâmcı parti Haniye hükümetinin kurumsal iletişiminden (www.albyan.ps), Kassam Tugayları'nın ve "şehitlerinin" yüceltilmesine (Pal-tube'de yayınlanan videolarla), gençlere, kadınlara ya da tutuklulara yönelik sitelere kadar birçok alanı kapsayan internet sitesi kurar. İsrail'in kâğıt üzerine koyduğu ambargo, matbaaları tüneller ve kaçakçılıkla beslenen Hamas'ın Gazze'de yazılı basını, 2007'de kurulan günlük gazete *Filistin* ile tekelinde bulundurmasını sağlar (ablukadan önce, Filistin topraklarında onlarca Arapça gazete basılıyor ya da satılıyordu).

"Dökme Kurşun" saldırısı Gazze Şeridi'ndeki el-Fetih bünyesindeki kutuplaşmayı arttırarak Hamas'a karşı milliyetçi cepheyi daha da zayıflatır. "el-Aksa Şehitleri Tugayı" eylemcileri ve daha da fazla Halk Direniş Komitesi (HDK)'ninkiler, İsrail'in şiddeti karşısında milliyetçi ittifaka dâhil olurlar. Aynı zamanda Hamas'ın güvenlik güçleri binden fazla el-Fetih yanlısı, işgalciye dolaylı da olsa bilgi verecekleri korkusuyla tutuklanırlar ya da ev hapsine alınırlar. Bu sebeple, çatışma süresince Hamas tarafından yargısız infaz edilen İsrail'in gerçek ya da sözde "işbirlikçilerinin" sayısı yirmi kadardır⁸¹⁹. Böyle bir krizden sonra Kahire'de görüşmelerin Hamas ile el-Fetih arasında tekrar başlaması Filistin kamuoyunda pek heyecan uyandırmaz.

Gazze Şeridi'nde Hamas'ın iktidarına itiraz yeni bir cihadçı tırmanma biçimini alır. Doğmuş kabilesi hiçbir zaman "İslâm Ordusu"nu dağıtmamıştır ve zaman zaman Hamas'la aralarında olaylar yaşanır. "Allah'ın dostlarının askerleri" (*Cünd-i Ensârullah*) grubu 2008'in sonunda bölgenin güneyinde Selefî Şeyh Abdüllâtif Musa'nın "ruhani" liderliğiyle ortaya çıkar. Askerî lideri Ebu Abdullah es-Surî ("Suriyeli", Filistinli olmasına rağmen⁸²⁰) lakaplı Halit Banat Afganistan'da olduğu gibi Irak'ta da cihad yürüttüğünü iddia eder. Grubun saldırgan retoriği, Hamas'ın askerî kanadına dayattığı eylemsizlikten memnun olmayanların Kassam Tugayları'ndan ayrılıp saflarına katılmasına vesile olur*. Patlayıcı yüklü atlarla İsrail'e

* Bu durumda olanlar arasında Şeyh Abdüllâtif Musa'nın damadı Fahd Musa da vardır.

yönelik yapılan bir saldırı Haziran 2009'da, fazla uzamasa da Hamas'ın çok sert uyarısına maruz kalır.

Musa ve Banat, sinmek bir yana, kamuoyu kışkırtmalarını arttırmaları. Selefler tarafından dine aykırı kabul edilen birçok internet kafe ya da aile kutlamalarına yapılan saldırılardaki sorumlulukları masaya yatırılır. Şeyh Musa 14 Ağustos 2009'da Refah'taki İbn Teymiye Camii'nde verilen Cuma hutbesinde taraftarları için toplantı zilini çalar. İsmail Haniye'ye karşı hakaret dolu bir söylem Selefi çevrelerde yayılırken militanlar, silahlar ve patlayıcılar camiye doğru yol alır. Şeyh Musa ile görüşmeye gelen Kassam Tugayları'ndan bir komutan pusuya yatmış bir nişancı tarafından öldürülür. Vaizin bir "İslâm Emîrliği"⁸²¹ kurulduğunu ilan ettiği İbn Teymiye Camii en ufak bir merhamet gösterilmeden saldırıya uğrar. Musa ve Banat kaçmayı başarırlar fakat kısa süre sonra patlayıcı kemerlerini tetikleyerek can verirler⁸²². Cihadçı grup birkaç saat içinde 28 ölüme (7'si Hamas üyesi) mal olarak ezilir.

Refah'taki şiddet ateşi Hamas ile cihadçı hareket arasındaki meselelerin uzlaşmazlığına işaret eder⁸²³. Şeyh Yasin'in kurduğu "İslâmî Direniş Hareketi" sadece Filistin topraklarının özgürleşmesiyle bağlantılı olarak varlığını ortaya koyar. Zaten hiçbir zaman bu coğrafi bağı koparmadı, el-Fetih önce Ürdün, ardından Lübnan krizlerine dâhil olduktan çok daha sonra Filistin alanını yeniden merkeze aldı. Cihadçı dinamik ise aksine topraktan bağımsızdır çünkü kendini sürekli olarak soyut ve sınırları olmayan bir bütün içinde görür. Hamas ise ısrarla tek ve meşru "Filistin Otoritesi"nin kendisi olduğunu iddia eder. Usame bin Ladin ile el-Kaide ise Hamas'ı "dini ihmal" etmekle ve "uluslararası anlaşmaları tanımakla"⁸²⁴ suçlar. Hamas iktidarını, salt Filistinlilerin kontrolündeki tek Filistin partisi üzerinden sağlamlaştırmak isterken cihadçı mantık, eskatolojikmişçesine ortaya konan bir çatışmaya sürüklemek için bu kontrolü devirmeyi hedefler⁸²⁵.

Hamas İbn Teymiye Camii'ndeki katliamla cihadçı muhalefeti durduracak bir darbe vurduğunu düşünür. Artık az çok istikrarsızlaşan bu küçük hareketi tanımlamak için *Gulgulât* (gök gürlemesi) ifadesini kullanır. Hamas tarafından tutuklanan bu gruplardan birinin lideri olan Hişam es-Saidni, İsrail'in "Dökme Kurşun" sırasında yaktığı Gazze

* Saidni kendine Ebu Velid Makdisî, on kadar taraftarına da *Tevhid ve'l-Cihad* ("Birleşme ve Cihad") adını verir, tıpkı el-Kaide'nin Irak kolunun milisleri gibi.

merkez hapisanesinden kurtulmayı başarır. Taraftarları bugüne kadar İsrail'e karşı başarıya ulaşmış tek saldırıyı düzenleyen cihadçılardır (aracının patlaması sonucu bir asker 27 Ocak 2009'da öldürülür). Hamas Saidni'yi tekrar Mart 2011'de Şati Kampı'nda sivil Hristiyanların katledilmesini öğütleyen fetvalarından birinin yayınlanmasından sonra tutuklar (cihadçılar Gazze'deki sayıları artık 200'ü Katolik olmak üzere 3.000 kişiden az olan sivil Hristiyan cemaate karşı yapılan bir dizi saldırı gerçekleştirmekle suçlanırlar, hâlbuki Hamas, Gazze'de bir Rum-Ortodoks milletvekili olan Hussam Tawil'i 2006'da kendi partisinden seçtirir). Saidni'nin öğrencileri 14 Nisan 2011'de üç yıldır Gazze'de bulunan bir İtalyan insani yardım kuruluşu üyesi olan Vittorio Arrigoni'yi kaçıırp kısa bir süre sonra asarak intikamını alırlar. Hamas gruba karşı olduğu kadar cihadçı hareketin geri kalan kısmına karşı da had safhada sertlikle karşılık verir (19 Nisan'da en az iki Selefi öldürülür).

Gazze Şeridi'ndeki aşırı tırmanışı bu şekilde yöneten Hamas "Dökme Kurşun"dan sonra İslâmî Cihad'ı İsrail ile olan eylemsizlik kararına uyması için ikna eder. Bu yasağın katılığı, Hamas'ın devriyelerini ve istihbaratçılarını, sınır cephelerinde Tsahal'ın emrindeki "dronlar"*** olmakla suçlayan her inançtan fedayin tarafından iyice hissedilir. Haniye hükümeti İsrail'e karşı atışları engellemeyi kendi seleflerinden daha iyi başarır. Bu paradoksal başarı Kassam Tugayları bünyesinde bir huzursuzluk yaratmıyor değil. İslâmcı milislerin en savaşçı olanları, hayal kırıklıklarını Gazze halkına bilek gücüyle bir ahlaki düzen getirmekle avuturlar. İki eğlence merkezinin yıkılması 2010'da kendilerine atfedilir***, Hamas bu olaydan dolayı sıkıntıya düşse de, düzeni getirme sözü verir fakat suçluları hiçbir zaman belirlemez ve cezalandırmaz.

* Arrigoni, İsrail ordusunun Refah'ta 2003-2004'te öldürdüğü Rachel Corrie ve Thomas Hurndall ile aynı Filistin yanlısı örgüt olan International Solidarity Movement (ISM)'ta yer alıyordu.

** Yerel olarak kullanılan terim *zanzanat*'tır ve gözetleme uçuşu yapan dronların uğultusuna gönderme yapmaktadır.

*** Sistemli olarak maskeli komandolar tarafından UNRWA'ya ait bir tatil kampı (23 Mayıs 2010'da) ve bir akuapark (19 Eylül'de) yıkılmıştır. Hamas gençlik etkinlikleri konusunda BM'ye rakip olmaya çalışır (her yıl 250.000 genç UNRWA'nın "yaz oyunlarına" katılırlar ve 2009'da Gazze'de aynı anda en fazla sayıda uçurtma uçurma dünya rekorunu, alanda yaptıkları 3.710 uçurtmayla kırarlar; bu sayı 2010'da 6.198'e çıkar ve kullanılmayan Refah havalanında 7.556 gencin hep birlikte basketbol topu sektirmeleriyle başka bir dünya rekoru kırılır).

2008'den itibaren İslâmî normların kamusal alanda yaygınlaştırılması eğilimi “Dökme Kurşun” saldırısından sonra perçinlenir. Kadın erkek bir aradalığının, nargilenin ya da dansın yasaklanması yeni düzenlemelere dayanmaz (zina hariç, bu konuda Hamas 1936'daki yasayı yeniden düzenleyerek onu evlilik bağı dışındaki bütün cinsellik biçimlerine yayar). Fakat İslâmcı militanlar kendi ahlak kurallarını hâkim kılma görevini kendi üzerlerine alırlar ve bu şekilde çeyrek yüzyıl önce ihlallere tahammülsüzlüğe kendini kaptıran Şeyh Yasin yanlılarıyla yeniden bağlarını kurarlar. Çatışma ve ablukayla o kadar büyük tecrübelerden geçmiş bir bölgede bu sert baskı ek bir ceza olarak hissedilir. 14 Aralık 2010'da bir grup toplum çalışanı ile yerli sanatçı internette “Gazze gençlik manifestosunu” yayınlılar. İsrail işgalinin gölgesindeki Hamas'ın keyfilliğini “kâbus içinde başka bir kâbus” olarak kınarlar⁸²⁶. Bu vesile için açılmış olan Facebook sayfası yakın zamanda 20.000 üyeye ulaşır.

Gazze'de ilk kez görülen bu eylem biçimi Tunus ve özellikle Mısır devrimleriyle aynı düzlemde yer alır. Gazze'de Mısır devrimine destek için 31 Ocak 2011'de yapılacak bir gösteri yasaklanır. Cumhurbaşkanı Mübarek'in 11 Şubat'ta devrilmesi Filistinli muhalifleri coşturur. “Halk rejimi devirmek istiyor” sloganı Gazze'de “Halk bölünmeyi bitirmek istiyor” şeklinde uyarlanarak Hamas'ı ve el-Fetih'i Filistin halkının daha önemli olan çıkarı adına aynı kefeye koyarlar. 14 Mart 2011'de binlerce genç Gazze'de bu konuyla ilgili yürüyüş yaparlar. Ertesi gün, on kat daha kalabalık olurlarken Batı Şeria'daki aynı türden gösteriler çok daha kısıtlı olur. Mafih Gazze'de gösteriler kontrolden çıkar çünkü Hamas militanları, sadece Filistin bayrağına izin veren protestoculara kendi partilerinin amblemini dayatmak isterler.

Bu olaylara rağmen birleşme dinamiği en azından Hamas ile el-Fetih arasında resmî bir barışma zeminini hazırlamış olur. Ara bulucuk yapmaktan çok Hamas'ı bastırmak isteyen Mübarek rejiminin yıkılması da bu çıkışta bir rol oynar. Beşar Esad'ın* Suriye'sinin zayıflaması ise Hamas'ın sürgündeki yönetimini Gazze'de dile getirilen talepleri daha fazla dikkate almak zorunda bırakır. 4 Mayıs 2011'de, dört yıl önce Mekkede

* Suriye'deki Dera şehrinde, Mayıs 2011'in ortalarında başlayan ayaklanma zamanla ülkeye yayılır. Hamas, bir yanda Siyasi Bürosunu Şam'da kabul eden Esad rejimi ile diğer yanda Suriyeli Müslüman Kardeşler'i de kapsayan devrimci koalisyon arasında belirgin bir tarafsızlığı benimser.

“millî birlik”ten bu yana görüşmemiş olan Mahmud Abbas ve Halid Meşal Kahire’de iki parti arasında bir anlaşma imzalamak üzere bir araya gelirler. Ramallah ile Gazze güvenlik güçleri arasında bir işbirliği çerçevesi kabul edilir. FKÖ tarafından İsrail ile müzakerelerin devam etmesi ilkesi, kendini bu görüşmelerle bağlı görmeyen fakat sonuçlarını kabul etmeye hazır olduğunu söyleyen Hamas tarafından onaylanır. 2006’da seçilmiş Parlamentonun yeniden faaliyete geçmesi de keza kabul edilir.

Bir birlik hükümetinin kurulması çok çabuk başkanın kim olacağı sorusuna takılır: Mahmud Abbas, ABD’nin böyle bir formüle yönelik ihtiyatlarını ortadan kaldıracabilecek tek isim olan Selam Feyyad’ın görevinde kalmasını talep ederken Hamas ise nazarında meşru olmadığı gibi yasa dışı olan bir başbakanı desteklemeyi reddeder*. Filistin başkanı 23 Eylül 2011’de Filistin’in adaylığını BM’ye sunarak inisiyatifi tekrar ele alır. Filistin’in Unesco’ya 5 Ekim’de tam üyeliğinin kabulünden cesaret alan bu adım bir sonraki ay BM Güvenlik Konseyine takılır.

Bu adaylık konusundaki şüphelerini gizlememiş olan Hamas, el-Fetih’le olan diyaloguna tekrar başlar. 24 Kasım 2011’de Abbas ve Meşal tekrar Kahire’de buluşarak altı ay içinde genel seçimlerin yapılmasına olumlu baktıklarını ilan ederler. Hamas silahlı mücadeleye bağlılığını inkâr etmeden Filistin Otoritesi tarafından önerilen “barışçıl bir halk direnişine” destek vermeye hazır olduğunu bildirir⁸²⁷. 22 Aralık’ta Abbas ve Meşal Kahire’de bu kez FKÖ’nün Hamas ve İslâmî Cihad’a açılmasını tartışmak üzere buluşurlar. Bu dosyayı takip etmekle yükümlü olan FKÖ “Parlamentosu”nun başkanı Selim Zaanun’dur. Üç gün sonra, bu müzakerelerin içinde epey yer alan Mısır, İsmail Haniye’ye Gazze Şeridi’ni, bölgenin Hamas tarafından kontrol edilmeye başlanmasından sonra ilk kez terk etmesine izin verir. Bu bölge gezisi “içerinin” sesini Hamas’ın sürgündeki yönetimine karşı güçlendirmeyi hedeflemektedir.

Dökülen bunca kandan ve kaçırılan onca fırsattan sonra Gazze sakinleri bir Filistin’in diğeriyle savaştığı dönemin gerçekten de bittiğine inanmakta zorlanırlar⁸²⁸. el-Fetih ile Hamas arasındaki gerçek bir barışma Gazze Şeridi’nin Haziran 2007’den beri sıkışıp kaldığı silahlı cehennemden kurtulması için zorunlu olmaya devam eder. Böyle bir dönüm

* İslâmcı parti Filistin hükümetinin başkanlığı için Haniye kabinesinde yer almış olan iki bağımsız müteahhidin adını önerir: Ramallah’ta bulunan Mazen Sinokrot (Ekonomi) ile Gazze milletvekili Cevdet el-Hudari (İletişim).

noktası için nihai karar, Gazze'den ve meşgalelerinden bir hayli uzakta yaşayan Mahmud Abbas ile Halid Meşal'a düşer. Yirmi yıllık üç ayrı dönemden sonra, Gazze ve halkı için önceki dönemlerden daha yıkıcı olan beş yıllık karanlık bir parantez kapanmaya yüz tutar. Rakip milislerin intikamları ve kalabalık bürokrasinin ikili yapısı* her türlü kalıcı yakınlama biçimi üzerine ağır bir ipotek yükler. Fakat Filistin direnişinin her ikisi de bu toprakta biçimlenmiş milliyetçi ve İslâmcı bileşenleri kendi aralarında barışmadıkça, Gazze halkı için makul bir gelecek ve ortak kader tahayyül etmek beyhudedir.

*
* *

Tarih'in biçimlendirdiği Gazze Şeridi'nde üç nesil büyüdü: Matem nesli ezilme neslinin yolunu, o da intifada neslininkini açtı. Bir buçuk milyon kadın ve erkek bugün Gazze'de çok yönlü ve sürüp giden bir çıkmazın bedelini ödüyor. Burada olduğu gibi Filistin'in başka yerinde de, bu ortak kâbustan çıkış yolu aslında basit ve bilinen bir yoldur. Bo yol üç aşamalı bir tablo olarak ele alınabilir: Dünyaya açılma, kalkınma ve askersizleşme. Böyle bir dinamik yirmi yıldır ısrarla takip edilen eğilimleri tersine çevirecektir. Gazze gençliği, Mart 2011'deki seferberlikle böylesi karanlık bir gidişatın yönünü değiştirebilme kararlılığını göstermiştir. Bu kaderi değiştirmek için Oslo Anlaşmaları'nın en umut verici varsayımlarından birine geri dönmek gerekir: önce Gazze.

Kalıcı bir barışın temelleri Gazze'de atılmalıdır: Sınırlar ve yerleşimler sorunu artık geçerliliğini yitirmiş durumdadır fakat İsrail - Filistin ilişkileri had safhadaki bir şiddetin patlak verdiği yerdir. Fedayinlerin çıkış noktası ve intifada'nın beşiği olan Gazze Şeridi çağdaş Filistin'in millî inşasının merkezindedir. Bunca kurucu tecrübeyle dolup taşmış bir bölgenin boşaltılabileceğine ya da marjinalleştirileceğine inanmak boşunadır. İsrail ile Filistin arasındaki barış ancak Gazze'de anlam ve biçim bulacak, barışın hem mihenk taşı hem de anahtarı olacaktır. Yapay çıkmaz çarkını nihayet aşarak Gazze tarihi başka bir yöne evrilebilir. İşte o zaman umut nesli tarafından ve onun için yeni bir sayfa yazılabilecektir.

* Hamas Gazze Şeridi'ndeki 31.000 memurun maaşını öderken Filistin Otoritesi de yaklaşık 70.000 ücretli memur bulundurmaya devam eder. Öte yandan el-Fetih Aralık 2011'de Hamas'ın Gazze'de elinde bulundurduğu 53 "siyasi tutukluyu" talep ederken Hamas da el-Fetih'i kendi taraflarından 104 kişiyi Batı Şeria'da alıkoymakla suçlar.

Notlar

ÖNSÖZ

Sayfa 11-12 arası

- 1 Nicolas Sarkozy'nin Kuveyt gazetesi *el-Kabas*'ta 11 Şubat 2009'da yayınlanan söyleşi.
- 2 Bkn. örneğin Hamas'ın şehitlerinin üzerine yazılan yazılar: Falah Salama SUDFI ve A'ta-dal Saadallah QANAYTA, *Assad al-muqâwama, al-shahid düktür 'Abd al-'Aziz al-Rantissi*, Gazze, Maktab al-Jil, 2010, ya da Yahya SÎNVAR, *el-Mecd*, Gazze, Waed, 2009. Bu İslâm merkezli yaklaşıma iyi bir özet Hamas'ın kitaplarından birinin önsözünde bulunur, *Ayâm al-Ghadap*, Gazze, Dar al-Manara, 2005, ss. 8-15.

BİRİNCİ BÖLÜM

İmparatorlukların kavşağında

Sayfa 17-28 arası

- 3 La Genèse (Yaratılış), X, 19, in *La Bible* (İncil), çeviri ve ortak basım, Paris, Bayard, 2001, s. 58.
- 4 Nathan SHACHAR, *The Gaza Strip, Its History and Politics*, Portland, Sussew Academic Press, 2010, ss. 18-19. Tell el-Acul Gazze'nin güneyine sekiz kilometre mesafede bulunurken kimi zaman "Güney Tell el-Farah" olarak da anılan Şaruhen İsrail Necef'inde bulunur.
- 5 Florence MARUEJOL, *Thoutmosis III*, Paris, Pygmalion, 2007, s. 141.
- 6 Gerald BUTT, *life at the Crossroads*, Lefkoşa, Rimal, 1995, s. 21.
- 7 Pierre de MIROSCHEJ, "La région de Gaza, des origines à la fin de l'âge du Bronze", in *Gaza à la croisée des civilisations*, Neuchâtel, Chaman, 2007, s. 71.
- 8 Irmgard HEIN, "Gaza et l'Égypte au IIIe millénaire avant Jésus-Christ", in *a.g.e.*, s. 79.
- 9 Martin MEYER, *History of the Gaza City*, New York, Columbia University Press, 1907, s. 21.
- 10 Arif AL-ARIE, *Tarikh Ghazza*, Kudüs, Dar al-Aytam al-Islamiyya, 1943, ss. 16-18.
- 11 Juges, XIII, 5, in *La Bible* (İncil), *a.g.e.*, s. 492.
- 12 Premier livre des Rois, V, 4, in *La Bible* (İncil), *a.g.e.*, s. 618.
- 13 Second livre des Rois, XVIII, 8, in *La Bible* (İncil), *a.g.e.*, s. 694.
- 14 Amos, I, 7, in *La Bible* (İncil), *a.g.e.*, s. 1058.
- 15 Maurice SARTRE, "La splendeur oubliée de Gaza", in *L'Histoire*, S. 340, Mart 2009, s. 11.

- 16 T. BAUZOU, "Gaza dans l'Empire perse achéménide", in *Gaza à la croisée des civilisations*, a.g.e., s. 92.
- 17 HÉRODOTE, *Histoires*, III. Kitap, Paris, Les Belles-Lettres, 1967, s. 40.
- 18 M. MEYER, *History of the Gaza city*, s. 41 ve Uthman Mustafa TABAA, *Ithâf al-‘izza fi tarîkh Ghazza*, Gazze, Al-Yazji, 1999, cilt I, s. 85.
- 19 M. SARTRE, "La splendeur oubliée de Gaza", a.g.e. s. 12.
- 20 G. BUTT, *Life at the Crossroads*, a.g.e., s. 54. Tarihyazımcılar iki tonluk buhur ve dört ton mürün bu şekilde yağmalandığından söz eder.
- 21 a.g.e., s. 56.
- 22 M. SARTRE, "La splendeur oubliée de Gaza", a.g.e. s. 13.
- 23 Yonatan "halkın kendisine kapılarını kapattığı Gazze'ye doğru gitti, orayı kuşattı, etrafındakiyle yaktı ve yağmaladı. Gazze halkı ona yalvardıklarından Yonatan itaatlarını kabul etti fakat liderlerinin oğullarını esir aldı ve onları Kudüs'e sürdü" (Makkabiler'in Birinci Kitabı, XI, 61-62, in *La Bible* (İncil), a.g.e., s. 2007).
- 24 M. MEYER, *History of the Gaza city*, s. 51.
- 25 M. SARTRE, "La splendeur oubliée de Gaza", a.g.e. s. 13.
- 26 N. SHACHAR, *The Gaza Strip, Its History and Politics*, a.g.e., s. 23.
- 27 Flavius JOSËPHE, *La Guerre des Juifs*, Paris, Éditions de Minuit, 1977, s. 141.
- 28 a.g.e., s. 177.
- 29 Tell el-Acul'da 1880'de bulunan mermer bir oturan Zeus heykeli günümüzde İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmektedir.
- 30 N. SHACHAR, *The Gaza Strip, Its History and Politics*, a.g.e., s. 23.
- 31 M. SARTRE, "La splendeur oubliée de Gaza", a.g.e. s. 14.
- 32 T. BAUZOU, "Gaza dans l'Empire romain", in *Gaza à la croisée des civilisations*, a.g.e., s. 92.
- 33 A.g.e., s. 134.
- 34 Aziz Porphyrius'un Marc le Diacre tarafından yazılan biyografisi Gazze'nin V. yüzyıldaki tarihi için önemli bir kaynaktır. Bkn. MARC LE DIACRE, *Vie de Prophyre, évêque de Gaza*, Paris, Les Belles Lettres, 1930.
- 35 M. SARTRE, "La splendeur oubliée de Gaza", a.g.e., s. 14.
- 36 T. BAUZOU, "Gaza dans l'Empire romain", a.g.e., s. 135.
- 37 A.g.e., s. 136.
- 38 O zaman yıkılan sekiz pagan tapınağın tasviri için, bkn. Theodore DOWLING, *Gaza, a City of Many Battles*, Londra, SPCK, 1913, ss. 110-114.
- 39 M. SARTRE, "La splendeur oubliée de Gaza", a.g.e. s. 15.
- 40 Glanville DOWNEY, *Gaza in the Early Sixth Century*, Norman, Oklahoma University Press, 1963, s. 29.
- 41 C. SALIOU, "Gaza dans l'Antiquité tardive", *Gaza à la croisée des civilisations*, a.g.e., s. 155-156.
- 42 A.g.e., s. 144. Gazze'deki bir sinagogun mozaïği Kral Davud Orfeus görüntüsünde, bir aslan ile bir yılanı elindeki lir ile büyülerken tasvir edilmiştir. 508 yılına tarihlendirilen bu mozaik Kudüs'te İsrail Müzesi'nde sergilenmektedir.
- 43 Jennifer Lee HEVELONE-HARPER, *Disciples of the Desert*, Baltimore, Johns Hopkins University Press, 2005, s. 17.
- 44 C. SALIOU, "Le monarchisme gaziote", in *Gaza à la croisée des civilisations*, a.g.e., ss. 164-165.
- 45 J.L. HEVELONE-HARPER, *Disciples of the Desert*, a.g.e., ss. 119-125.
- 46 René ELTER ve Ayman HASSOUNE, "Le monastère de Saint-Hilarion à Umm al-Amr", *Comptes-rendus des séances de l'Académie des inscriptions et belles-lettres*, Yıl 2004, cilt 148, S. 1, ss. 359-382.
- 47 C. SALIOU, "Gaza dans l'Antiquité tardive", a.g.e., s. 151.
- 48 A.g.e., s. 156.

İKİNCİ BÖLÜM

İslâmiyet çağı

Sayfa 31-45 arası

- 49 M. MEYER, *History of the Gaza city, a.g.e.*, ss. 42-43.
- 50 Mohammed Hassan SHURRAB, *Ghazzatu Hâshim*, Amman, Al-Ahliyya, 2006, s. 93.
- 51 Mahmoud HUSSEIN, *Al-Sîra*, cilt I, Paris, Hachette, 2005, ss. 164-165.
- 52 A.g.e., s. 168.
- 53 IBN HICHÂM, *Mahomet*, Paris, Fayard, 2004, s. 42.
- 54 MEYER, *History of the Gaza city, a.g.e.*, s. 74.
- 55 640 yılında Thomas le Presbytérien tarafından 634'teki savaşı nitelendirmek için kullanılan bu ifadenin aktarıldığı kaynak: Fred DONNER, *Muhammad and the Believers at the Origins of Islam*, Boston, Harvard University Press, 2010.
- 56 G. BUTT, *Life at the Crossroads, a.g.e.*, ss. 78-79. N. SHACHAR, *The Gaza Strip, a.g.e.*, s. 29.
- 57 Ibn al-Fağih al-HAMADHANI, *Abrégé du livre des pays*, Şam, Institut français d'études arabes de Damas (IFEAD), 1973, ss. 148-149.
- 58 AL-MUQADASSI, *La Meilleure Répartition pour la connaissance des provinces*, Şam, Institut français d'études arabes de Damas (IFEAD), 1963, s. 203.
- 59 IBN HAWQAL, *La Configuration de la Terre*, Paris, Maisonneuve et Larose, 2001, cilt I, s. 142.
- 60 Mohammed Hassan SHURRAB, *Ghazzatu Hâshim*, Amman, Al-Ahliyya, 2006, s. 376.
- 61 EL-İDRİSÎ, *Kitâb nuzhat al-mushtâq fî ikhtrâq al-âfâq*, Kahire, Al-Thaqafa al-Denia, 1990, cilt. 1, s. 251.
- 62 T. DOWLING, *Gaza, A City of Many Battles, a.g.e.*, s. 68.
- 63 M. SARTRE, "La splendeur oubliée de Gaza", *a.g.e.* s. 17.
- 64 IBN BATTUTA, *Travels in Asia and Africa 1325-1354*, Delhi, Manohar, 2006, s. 306.
- 65 Memlükler zamanında bölgenin beş posta bağlantısı, güneybatıdan kuzeydoğuya, Refah, Han Yunus, el-Silka, Darom ve Gazze'dir. Gazze'nin ötesinde, en çok kullanılan ticaret yolu Ramla üzerinden Şam'a giden yoldur fakat diğer iki güzergâh da Kerak (Beyt Cibrin üzerinden) ya da Akabe (Asluc üzerinden) kullanılabilir. Bkn. Ayman ABU MUSTAFA, *The Trade Routes in Palestine during the Mamlouk Period*, Bergen, Univertsité de Bergen, 2006, ss. 57 ve 75-80.
- 66 N. SHACHAR, *The Gaza Strip, a.g.e.*, s. 35.
- 67 M. SARTRE, "La splendeur oubliée de Gaza", *a.g.e.* s. 17.
- 68 N. SHACHAR, *The Gaza Strip, a.g.e.*, s. 35.
- 69 *Encyclopédie de l'Islam*, Leyde, Brill, cilt II, 1960, s. 1081.
- 70 Amnon COHEN ve Bernard LEWIS, *Populations and Revenues in the Towns of Palestine in the Sixteenth Century*, Princeton, Princeton University Press, 1978, ss. 127-128. Bkn. ayrıca Issam SI-SALIM ve Zakaria SANAWAR, *Liwa Ghazza fî al'âsr al'uthmanî al-awwal*, Gazze, İslâm Üniversitesi, 2004, s. 311.
- 71 I. SI-SALIM ve Z. SANAWAR, *Liwa Ghazza fî al'âsr al'uthmanî al-awwal, a.g.e.*, s. 142.
- 72 Laurent d'ARVIEUX, *Mémoires du Chevalier d'Arvieux*, Paris, Delespine, 1735, cilt II, s. 26.
- 73 *a.g.e.*, ss. 66-67.
- 74 *a.g.e.*, s. 46.
- 75 *a.g.e.*, s. 52.
- 76 A. AL-ARIF, *Tarikh Ghazza, a.g.e.*, s. 99.
- 77 Gudrun KRÄMER, *A History of Palestine*, Princeton, Princeton University Press, 2008, ss. 45-46.

- 78 N. SHACHAR, *The Gaza Strip, a.g.e.*, s. 39.
- 79 Percy KEMP, "An eighteenth-century Turkish intelligence report", in *International Journal of Middle East Studies*, cilt 16, S. 4, Kasım 1984, s. 506.
- 80 *A.g.e.*, s. 500.
- 81 Moain SADEQ, "Gaza durant la période islamique", in *Gaza à la croisée des civilisations, a.g.e.*, s. 198. Bkn. ayrıca G. BUTT, *Life at the Crossroads, a.g.e.*, s. 102 ve A. AL-ARIF, *Tarikh Ghazza, a.g.e.*, s. 209.
- 82 Adel MANNA, "Eighteenth and nineteenth-century rebellions in Paletine", in *Journal of Palestine Studies*, cilt 24. S. 1 (güz 1994), s. 60.
- 83 Gudrun KRÄMER, *A History of Palestine, a.g.e.*, s. 44.
- 84 1847'deki tahminler, alıntı in Alexander SCHOLCH, "The demographic development of Palestine 1850-1882", in *International Journal of Middle East Studies*, cilt 17, S. 4, Kasım 1985, s. 492.
- 85 *A.g.e.*, s. 489.
- 86 Nadine PICAUDOU, *Le Mouvement national palestinien*, Paris, L'Harmattan, 1989, s. 31.
- 87 N. SHACHAR, *The Gaza Strip, a.g.e.*, s. 40. Bu büyük ailelerin soyağaçlarının yer aldıkları kaynak: Uthman Mustafa TABAA, *Ithâf al-'izza fî tarikh Ghazza*, Gazze, Al-Yazji, 1999, cilt II, s. 54-55 (Bseiso), s. 183 (Rıdvan), ss. 255-256 Şava), s. 278 (Surani).
- 88 A. AL-ARIF, *Tarikh Ghazza, a.g.e.*, s. 100.
- 89 Awda Mohammad BEN AYYASH, *Rafah, madîna 'ala al-hudûd*, Gazze, Raşid Şava Kültür Merkezi, 2002, ss. 70-71.
- 90 N. SHACHAR, *The Gaza Strip, a.g.e.*, s. 42.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İngiliz mandası

Sayfa 48-65 arası

- 91 John D. GRAINGER, *The Battle for Palestine 1917*, Woodbridge, TheBoydell Press, 2006, s. 36.
- 92 *A.g.e.*, s. 47.
- 93 *A.g.e.*, s. 56.
- 94 *A.g.e.*, s. 67.
- 95 Fransızca çevirisi için alıntılanan kaynak: Henry LAURENS (yay. haz.), *Le Retour des exilés*, Paris, Robert Laffont, 1998, s. 216.
- 96 Filistin OETA'nın (*Occupied Enemy Territory Administration*) güney kısmını temsil eder, batısı Lübnan, kuzeyi Suriye, doğusu ise Maver-i Ürdün'dür. Bu sistem Yakın Doğu'nun Fransız ve İngiliz mandası altında Haziran 1920'de bölünmesine kadar süregider. Bkn. John McTAGUE, "The British military administration in Palestine", in *Journal of Palestine Studies*, cilt 7, S. 3, Bahar 1978, ss. 55-76.
- 97 H. LAURENS, *La Question de Palestine*, cilt I (1799-1922), Paris, Fayard, 1999, s. 373.
- 98 Noman Abdelhadi FAYSAL, *A'lâm min jîl al-ruwâd min Ghazzatu Hâshem*, Gazze, Dar al-Duktur, 2010, ss. 405-406.
- 99 G. BUTT, *Life at the Crossroads, a.g.e.*, s. 120.
- 100 Söz konusu Müslüman-Hristiyan komitelerle Arap Yürütme gücü arasındaki ilişkiler için bkn. G. KRÄMER, *A History of Palestine, a.g.e.*, ss. 204-205 ve 214.
- 101 Arap İdaresinin Temmuz 1922'de Filistin üzerindeki İngiliz mandasının ilanına tepkisi için bkn. H. LAURENS (yay. haz.), *Le Retour des exilés, a.g.e.*, s. 332.

- 102 Philip MATTAR, *The Mufti of Jerusalem*, New York, Columbia University Press, 1998, s. 29.
- 103 TABAA, *Ithâf al-‘izza fî tarîkh Ghazza*, cilt II, a.g.e., s. 334.
- 104 Gazze District Commissioner Raporu, 22 Mart 1925, in *Political Diaries of the Arab World, Jordan and Palestine (PDAW/JP)*, Londra, Archive Editions, 1991, cilt II, s. 160.
- 105 Gazzeli Hüseyinlerin soyağacı için bkn. TABAA, *Ithâf al-‘izza fî tarîkh Ghazza*, a.g.e., cilt II, a.g.e., ss. 110-111.
- 106 Weldon MATTEWS, “Pan-Islam or Arab nationalism?”, in *International Journal of Middle East Studies*, S. 35, 2003, s. 5.
- 107 A.g.e., s. 6.
- 108 Birleşik Krallık’ın BM’ye Filistin ve Mavera-i Ürdün’ün 1928 yılı idaresiyle ilgili sunduğu rapor, s. 59, in *Palestine and Transjordan Administration Reports (PTAR)*, Londra, Archive Editions, 1995, cilt II, s. 551.
- 109 H. LAURENS, *La Question de Palestine*, cilt II (1922-1947), Paris, Fayard, 2002, s. 179.
- 110 A.g.e., s. 115.
- 111 N. SHACHAR, *The Gaza Strip*, a.g.e., s. 48.
- 112 N. A. FAYSAL, *A’lâm min jîl al-ruwâd min Ghazzatu Hâshem*, a.g.e., s. 246.
- 113 *Syrie-Palestine*, Paris, Hachette, Coll. “Guides bleus”, 1932, ss. 622 ve 624.
- 114 W. MATTHEWS, “Pan-Islam or Arab nationalism”, s. 14.
- 115 H. LAURENS, *La Question de Palestine*, cilt II (1922-1947), a.g.e., s. 234.
- 116 P. MATTAR, *The Mufti of Jerusalem*, a.g.e., s. 64.
- 117 A.g.e., s. 67.
- 118 H. LAURENS, *La Question de Palestine*, cilt II (1922-1947), a.g.e., s. 308.
- 119 Beverly MILTON-EDWARDS, *Islamic Politics in Palestine*, Londra, IB Tauris, 1996, s. 39.
- 120 Abd Al-Fattah AL-AWAISI, *The Muslim Brothers and the Palestine Question 1928-1947*, Londra, IB Tauris, 1999, ss. 42 ve 95-96. Müslüman Kardeşler’in kurucusu ve lideri Hasan el-Bennâ, Kudüs müftüsünün bu olumsuz cevabına itiraz etmez fakat Ahmed Rifat’ın yönlendirdiği az sayıdaki bir eylemci grup yoluna devam ederek Filistin’e çarpışmaya gitme kararı alır. Ajan provokatör ya da İngiliz casusu olduğundan şüphelenilen Rifat yardım ettiğini iddia ettiği o gerillalar tarafından öldürülür.
- 121 H. LAURENS, *La Question de Palestine*, cilt II (1922-1947), a.g.e., s. 324.
- 122 P. MATTAR, *The Mufti of Jerusalem*, a.g.e., s. 79.
- 123 A.g.e.
- 124 10 Nisan 1937’de Gazze Belediye Meclisi tarafından kabul edilen karar, in National Archives (Londra), CO 733/348/9-0003.
- 125 Yehoshua PORAT, *The Palestinian National Arab Movement 1929-1939*, Londra, Frank Cass, 1977, s. 261.
- 126 A. AL-ARIF, *Tarîkh Ghazza*, a.g.e., s. 96. Gazze’deki isyancıların liderlerinden biri de Hristiyan Butros Sayegh’dır (bkn. PORAT, *The Palestine National Arab Movement*, a.g.e., s. 400).
- 127 Gazze District Commissioner Raporu, 29 Temmuz 1939, in *Political Diaries of the Arab World, Jordan and Palestine (PDAW/JP)*, cilt IV, s. 600.
- 128 P. MATTAR, *The Mufti of Jerusalem*, a.g.e., s. 85.
- 129 A.g.e., s. 104.
- 130 Gilbert ACHCAR, *Les Arabes et le Shoah*, Paris, Actes Sud, 2009, s. 232.

- 131 H. LAURENS, *La Question de Palestine*, cilt II (1922-1947), a.g.e., s. 505.
- 132 G. BUTT, *Life at the Crossroads*, a.g.e., ss. 130-131.
- 133 N. SHACHAR, *The Gaza Strip*, a.g.e., s. 50, ve A. AL-ARIF, *Tarikh Ghazza*, a.g.e., s. 250.
- 134 H. LAURENS, *La Question de Palestine*, cilt II (1922-1947), a.g.e., s. 491.
- 135 Gazze District Commissioner Raporu, 17 Aralık 1942, in *Political Diaries of the Arab World, Jordan and Palestine (PDAW/JP)*, cilt VI, s. 692.
- 136 A. AL-ARIF, *Tarikh Ghazza*, a.g.e., s. 304.
- 137 Filistin üzerine İngiltere - ABD soruşturma komisyonu raporu, Ocak 1946, s. 150, in *Palestine and Transjordan Administration Reports (PTAR)*, Londra, Archive Editions, 1995, cilt XII, s. 156.
- 138 Walid KHALIDI, *All that remains*, Washington, Institute of Palestinian studies, 1992, s. XXIX.
- 139 Gazze District Commissioner Raporu, 2 Şubat 1943, in *Political Diaries of the Arab World, Jordan and Palestine (PDAW/JP)*, cilt VII, s. 175.
- 140 Gazze District Commissioner Raporu, 3 Mayıs 1943, in *Political Diaries of the Arab World, Jordan and Palestine (PDAW/JP)*, cilt VII, s. 188.
- 141 H. LAURENS, *La Question de Palestine*, cilt II (1922-1947), a.g.e., s. 495.
- 142 Gazze District Commissioner Raporu, 15 Aralık 1944, in *Political Diaries of the Arab World, Jordan and Palestine (PDAW/JP)*, cilt VII, s. 577.
- 143 AL-AWAISI, *The Muslim Brothers and the Palestine Question*, a.g.e., s. 135.
- 144 N. A. FAYSAL, *A'lâm min jil al-ruwâd min Ghazzatu Hâshem*, s. 417. Zafer Şava Said Şava'nın oğullarının (Rüşdü, Adel, İzzeddin, Sadi ve Raşid) uzaktan kuzenidir fakat onu hiçbir zaman gerçek bir akraba olarak kabul etmezler. Şavaların soyağacı için bkn. TABAA, *Ithâf al-'izza fî tarih Ghazza*, cilt II, a.g.e., ss. 255-256.
- 145 AL-AWAISI, *The Muslim Brothers and the Palestine Question*, a.g.e., s. 161.
- 146 Mohammed Khaled al-AZAAR, *Al-Muqâwama fî qitâ'Ghazza 1967-1975*, Kahire, Dar al-Moustaqbal al-Arabi, 1987, s. 32.
- 147 N. SHACHAR, *The Gaza Strip*, a.g.e., s. 50,
- 148 Gazze District Commissioner Raporu, 16 Ekim 1946, in *Political Diaries of the Arab World, Jordan and Palestine (PDAW/JP)*, cilt VIII, s. 599.
- 149 Gazze District Commissioner Raporu, 3 Ocak 1947, in *Political Diaries of the Arab World, Jordan and Palestine (PDAW/JP)*, cilt VIII, s. 610.
- 150 H. LAURENS, "Le Mufti de Jérusalem et la IVe République", in *La Revue d'études palestiniennes*, S. 81, Güz 2001, ss. 70-87.
- 151 H. LAURENS, *La Question de Palestine*, cilt II (1922-1947), a.g.e., s. 571.
- 152 AL-AWAISI, *The Muslim Brothers and the Palestine Question*, a.g.e., s. 153.
- 153 A. J. SHERMAN, *Mandate Days*, New York, Thames and Hudson, 1998, s. 191.
- 154 Gazze District Commissioner Raporu, 21 Şubat 1947, in *Political Diaries of the Arab World, Jordan and Palestine (PDAW/JP)*, cilt IX, s. 442.
- 155 Müzakere edilmiş bir bölüşmenin dayatılmış bir bölüşmeden daha iyi olduğunu düşünen Doktor Mustafa Abdüşşâfi bu türden cüretkâr sözleri konusunda uyarılır. Ekim 1947'den itibaren Mısır'da kolerayla mücadele kampanyasına katılarak meseleden uzak durur. Mustafa Abdüşşâfi ile yapılan görüşme, Gazze, 10 Kasım 2010.
- 156 Gazze District Commissioner Raporu, 18 Kasım 1947, in *Political Diaries of the Arab World, Jordan and Palestine (PDAW/JP)*, cilt IX, s. 478.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Felaket

Sayfa 70-83 arası

- 157 B. MILTON-EDWARDS, *Islamic Politics in Palestine, a.g.e.*, s. 39-40.
- 158 Benny MORRIS, *The Birth of the Palestinian Refugee Problem*, New York, Cambridge University Press, 1987, s. 128.
- 159 Gazze District Commissioner Raporu, 16 Aralık 1947, in *Political Diaries of the Arab World, Jordan and Palestine (PDAW/JP)*, cilt IX, s. 482.
- 160 Gazze District Commissioner Raporu, 1 Mart 1948, in *Political Diaries of the Arab World, Jordan and Palestine (PDAW/JP)*, cilt X, s. 216.
- 161 Filistin yüksek komiserinin 23 Şubat 1948'deki telgrafı, in National Archives (Londra), FO 816/116.
- 162 Elias SANBAR, 1948, *L'Expulsion*, Paris, Les Livres de la Revue d'études palestiniennes, 1984, s. 158.
- 163 Walid KHALIDI, *All That Remains, a.g.e.*, s. 96.
- 164 AL-AWAISI, *The Muslim Brothers and the Palestine Question, a.g.e.*, s. 208.
- 165 Haïm LEVENBERG, *The Military Preparation of the Arab Community in Palestine*, Londra, Frank Cass, 1993, s. 177.
- 166 Kamel SHARIF ve Mustafa SIBAİ, *Al-Ikhwân al-Muslimûn fî harb Filistîn*, Kahire, İslâmi basım ve yayımevi, 1974, ss. 89-93.
- 167 A. M. BEN AYYASH, *Rafah, madîna 'ala al-hudûd, a.g.e.*, s. 93.
- 168 W. KHALIDI, *All That Remains, a.g.e.*, ss. 85 ve 92.
- 169 Muhammed Khaled al-Azaar'a göre, Mayıs 1948'de Arap savaşıçılarının sayısı Gazze bölgesinde 365'tir: Aralarında 80 Müslüman Kardeşler, 209 yerel milliyetçi milis yanlıları ("Kutsal Cihad" için 109 ve "Kurtuluş Ordusu" için 100) ve Yüksek Arap Komitesi'nin görevlendirdiği Filistinliler dâhil farklı uyruklardan 76 gönüllü bulunur (bkn. M. K. AL-AZAAR, *Al-Muqâwama fî qitâ' Ghazza 1967-1975*, s. 37).
- 170 Kudüs'teki yüksek komiserin Britanya'nın Kahire büyükelçisine 8 Mayıs 1948'de gönderdiği telgraf, in National Archives (Londra), FO 141/1246-0020.
- 171 Collège de France'ta Profesör olan Henry Laurens, *Questions de Palestine* (Filistin Meselesi) adlı kitabının III. cildinde bu "Filistin savaşı", paylaşma planından İsrail Devleti'nin ilanına kadar süren "Filistin sivil savaşı"ndan" ayrı tutar. Elias Sanbar ise Aralık 1947'den Mayıs 1948'e kasıp kavuran savaşı daha belirgin bir şekilde "ilk" olarak nitelendirebilmek amacıyla "ikinci Filistin savaşı"ndan söz etmeyi tercih eder. 1948 savaşı üzerine Oxford profesörleri Avi Shlaim ve Eugene Rogan yönetiminde hazırlanan ortak eserin adı ise *The War for Palestine*'dir (Cambridge University Press, 2001).
- 172 H. LAURENS, *La Question de Palestine*, cilt III (1947-1967), Paris, Fayard, 2007, ss. 105-106.
- 173 Walid Khalidi bu "hafif kuvvetlerin" sayısının 11 Mayıs 1948'de Gazzede 4 subay ve 124 asker olduğunu belirtir. Bkn. *Journal of Palestine Studies*, cilt 2, S. 2, Kış 1973, dipnot 4, ss. 5-6.
- 174 Avi SHLAİM, *The Politics of Partition*, Oxford, Oxford University Press, 1990, s. 163.
- 175 Kahire'de çıkan *Akhbar al-Yom*, gazetesinde savaş muharibi olan Muhammed Hasaneyn Heykel'in tanıklığı için bkn. *Journal of Palestine Studies*, cilt 18, S. 1, Güz 1988, s. 118.

- 176 İlk olarak 1955'te Kahire basınında Arapça yayınlanan Cemal Abdünnasır bu hikâyesinin İngilizce versiyonu için bkn. *Journal of Palestine Studies*, cilt 2, S. 2, Kış 1973, dipnot 4, ss. 3-32.
- 177 A.g.e., ss. 10-12 (Nasır Nirim'i Arapça adıyla Dangur olarak, Yad Mordehay'ı da Deyr Sunejd olarak adlandırır).
- 178 AL-AWAISI, *The Muslim Brothers and the Palestine Question*, a.g.e., s. 209
- 179 B. MORRIS, *The Birth of the Palestinian Refugee Problem*, a.g.e., s. 128.
- 180 Bkn. Cemal Abdünnasır'ın hikâyesi, in *Journal of Palestine Studies*, cilt 2, S. 2, Kış 1973, s. 17.
- 181 Edgar O'BALLANCE, *The Arab-Israeli War 1948*, Londra, Faber and Faber, 1956, s. 137.
- 182 Bkn. Cemal Abdünnasır'ın hikâyesi, in *Journal of Palestine Studies*, cilt 2, S. 2, Kış 1973, ss. 26-27.
- 183 *Le progrès égyptien*, 8 Temmuz 1948.
- 184 AL-AWAISI, *The Muslim Brothers and the Palestine Question*, a.g.e., s. 209
- 185 Edgar O'BALLANCE, *The Arab-Israeli War 1948*, a.g.e., ss. 141-142.
- 186 Beyt Affâda 1948'de oturan Um Jaber Wishah'ın tanıklığı için bkn. *Journal of Palestine Studies*, cilt 35, S. 4, Yaz 2006, s. 57.
- 187 Edgar O'BALLANCE, *The Arab-Israeli War 1948*, a.g.e., s. 172.
- 188 A. SHLAİM, "The Rise and Fall of the All-Palestine Government in Gaza", in *Journal of Palestine Studies*, cilt 20, S. 1, Güz 1990, s. 41.
- 189 A.g.e., s. 43.
- 190 Aktaran Hussein ABU NAML, *Qitâ' Ghazza 1948-1967*, Beyrut, Filistin Araştırma ve İnceleme Merkezi, 1979, s. 23.
- 191 A. SHLAİM, "The Rise and Fall of the All-Palestine Government in Gaza", a.g.m. s. 45.
- 192 AFP, Beyrut, 15 Ekim 1948.
- 193 Fransa'nın Kahire büyükelçisinin resmî mektubu, 2 Ekim 1948, Fransa Diplomasi Arşivi, ANMO PA 425. Winston Churchill daha Kasım 1940'da müftünün katledilmesi projesini onaylamıştı (P. MATTAR, *The Mufti of Jerusalem*, a.g.e., s. 94).
- 194 Merkezî idarenin (ANMO) Kahire Fransız Büyükelçiliği'ne gönderdiği resmî mektup, 13 Ekim 1948, Fransa Diplomasi Arşivi, ANMO PA 425.
- 195 A. SHLAİM, "The Rise and Fall of the All-Palestine Government in Gaza", in *Journal of Palestine Studies*, cilt 20, S. 1, Güz 1990, s. 49.
- 196 H. ABU NAML, *Qitâ' Ghazza 1948-1967*, a.g.e., s. 26.
- 197 H. LAURENS, *La Question de Palestine*, cilt III (1947-1967), a.g.e., s. 170.
- 198 B. MORRIS, *The Birth of the Palestinian Refugee Problem*, a.g.e., s. 220.
- 199 Glubb Paşa'nın birinci tugay komutanına yazdığı mektup, aktaran Avi SHLAİM ve Eugene ROGAN (yön.), *The war for Paletine*, a.g.e., s. 99 (gyp ("dolandırıcı") ve *Egyptians* kelimelerinin birleşiminden oluşan *gypies* ifadesi serbest olarak "dolandırıcı Mısırlılar" olarak çevrilmiştir).
- 200 E. O'BALLANCE, *The Arab-Israeli War 1948*, a.g.e., s. 181.
- 201 B. MORRIS, *The Birth of the Palestinian Refugee Problem*, a.g.e., s. 223-224.
- 202 Beryl CHEAL, "Refugees in the Gaza Strip", *Journal of Palestine Studies*, cilt 18, S. 1, Güz 1988, s. 139.
- 203 Mohammad Bakr AL-BUJİ ve Riyad Ali AL-AYLA, *Yibna, tarikh wa dhâkira*, Gazze, Matabi' Mansour, 2000, s. 89.

- 204 Müslüman Kardeşler'in, Sina'daki göçaltı merkezlerine transferleri öncesinde Gazze Şeridi'ndeki savaş birimlerinin dağılmasıyla ilgili anlatı için bkn. K. SHARIF ve M. SIBAİ, *Al-Ikhwân al-Muslimûn fî harb Filistîn*, a.g.e., ss. 213-217.
- 205 Arlette KHOURY-TADIÉ, *Une enfance à Gaza, 1942-1958*, Paris, Maisonneuve-Larose, 2002, s. 211.
- 206 B. CHEAL, "Refugees in the Gaza Strip", a.g.m., s. 143.
- 207 Mustafa ABDÜŞŞÂFÎ ile söyleşi, Gazze, 10 Kasım 2010.
- 208 Beyt Affâda 1948 oturan Um Jaber WISHAH'ın tanıklığı için bkn. *Journal of Palestine Studies*, cilt 35, S. 4, Yaz 2006, s. 61.
- 209 B. CHEAL, "Refugees in the Gaza Strip", a.g.m., ss. 140-142.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Mülteciler ve fedayinler

Sayfa 85-107 arası

- 210 H. LAURENS, *La Question de Palestine*, cilt III (1947-1967), a.g.e, s. 169.
- 211 A. SHLAİM, *The Politics of Partition*, a.g.e, s. 279. Albay Dayan'a, önce Yahudi Ajansı bünyesinde Arap dosyasından sorumlu olup ardından İsrail Dışişlerinde Mayıs 1948'den sonra Arap biriminde müdür olarak çalışan, gizli bağlantılarının emektarı Elias Sasson eşlik eder.
- 212 İsrail ile Mısır arasında Rodos'ta 24 Şubat 1949'da BM gözetiminde imzalanan ateşkes anlaşması, madde 5, 2. fıkra.
- 213 BM GK'nun 194/3 kararının tam metni için bkn. H. LAURENS (yay. haz.), *Le Retour des exilés*, Paris, Robert Laffont, 1998, ss. 692-696.
- 214 Neil CAPLAN, "A tale of two cities", in *Journal of Palestine Studies*, cilt 21, S. 3, Bahar 1992, s. 14.
- 215 H. LAURENS, *La Question de Palestine*, cilt III (1947-1967), a.g.e, s. 229.
- 216 A.g.e., ss. 228-229.
- 217 Neil CAPLAN, "A tale of two cities", a.g.m., s. 21.
- 218 a.g.m., s. 22.
- 219 a.g.m., s. 24.
- 220 a.g.m., s. 25.
- 221 AL-AWAISI, *The Muslim Brothers and the Palestine Question*, a.g.e., s. 210.
- 222 Laurie BRAND, "Nasir's Egypt and the reemergence of the Palestinian national movement", in *Journal of Palestine Studies*, cilt 17, S. 2, Kış 1988, ss. 30-31.
- 223 General Ahmad Salem'in Mayıs-Haziran 1948'de kabul edilen altı emri, *Al-waqâ'i al-filistiniyya*'da yayınlanır (Gazze Şeridi'nin resmî gazetesi), Kahire, Dar al-Nil, 1957, ss. 1-10.
- 224 Mohammad Saïd HAMDANE, *Siyâsat Misr tijâh al-qaddiyya al-filistiniyya 1948-1956*, Amman, el-Yazurî, 2006, s. 277.
- 225 Michael DUMPER, *Islam and Israel*, Washington, Institute of Palestine Studies, 1994, s. 72.
- 226 N. A. FAYSAL, *A'lâm min jîl al-ruwâd min Ghazzatu Hâshem*, a.g.e., s. 456.
- 227 General Ahmad Salem'in 1 Haziran 1948'de kabul edilen 5 sayılı Emri, *Al-waqâ'i al-filistiniyya*, 1957, ss. 8-9.
- 228 B. CHEAL, "Refugees in the Gaza Strip", a.g.m., s. 145.
- 229 A.g.e., s. 146.

- 230 Edward BUEHRIG, *The UN and the Palestinian Refugees*, Bloomington, Indiana University Press, 1972, s. 32.
- 231 B. CHEAL, "Refugees in the Gaza Strip", *a.g.m.*, s. 151.
- 232 *a.g.m.*, s. 152.
- 233 Mohammad Bakr AL-BUJI ve Riyad Ali AL-AYLA, *Yibna, tarikh wa dhâkira*, Gazze, Matabi' Mansour, 2000, s. 79.
- 234 Bu değerlendirmeler kaynak eserin yazarlarının kesin verilerine dayanmaktadır: Edward HAGOPIAN ve A. B. ZAHLAN, "Palestine's Arab population", in *Journal of Palestine Studies*, cilt 3, S. 4 Yaz 1974, ss. 51-52
- 235 Ilana FELDMAN, *Governing Gaza 1917-58*, Durham, Duke University Press, 2008, ss. 102-103.
- 236 Filistin Uzlaştırma Komisyonu'nun 52. Toplantı tutanakları, Birleşmiş Milletler Ofisi, Cenevre, 15 Şubat 1950.
- 237 B. CHEAL, "Refugees in the Gaza Strip", *a.g.m.*, s. 155.
- 238 Aktaran B. MORRIS, *Israel's Border Wars*, *a.g.e.*, Oxford, Clarendon Press, 1993, s. 43.
- 239 B. CHEAL, "Refugees in the Gaza Strip", *a.g.m.*, s. 154.
- 240 B. MORRIS, *Israel's Border Wars*, *a.g.e.*, s. 133.
- 241 *a.g.e.*, s. 31
- 242 *a.g.e.*, s. 188. Benny Morris iki Filistinli genç kadının öldürülmeden önce tecavüze uğradıklarını belirtir.
- 243 H. LAURENS, *La Question de Palestine*, cilt III (1947-1967), *a.g.e.*, ss. 228-299.
- 244 *New York Times*, 9 Haziran 1950.
- 245 H. LAURENS, *La Question de Palestine*, cilt III (1947-1967), *a.g.e.*, s. 300. İsrail ordusu 1948'den sonra doğan çocukların doğum belgelerine, ilerideki her türlü itiraza mahal vermemek üzere el koyar. Bkn. Ilana FELDMAN, "Home as a refrain", *History and Memory*, cilt 18, S. 2, Güz-Kış 2006, s. 45.
- 246 N. A. FAYSAL, *A'lâm min jil al-ruwâd min Ghazzatu Hâshem*, *a.g.e.*, s. 411.
- 247 *Al-Mussawar*, S. 1450, 14 Eylül 1951.
- 248 H. ABU. NAML, *Qitâ' Ghazza 1948-1967*, *a.g.e.*, s. 54.
- 249 B. MORRIS, *Israel's Border Wars*, *a.g.e.*, s. 87.
- 250 H. LAURENS, *La Question de Palestine*, cilt III (1947-1967), *a.g.e.*, s. 333.
- 251 Ziad ABU AMR, *Islamic Fundamentalism in the West Bank and Gaza*, Bloomington, Indiana University Press, 1994, s. 7.
- 252 Birleşme Örgütünün kurucu belgesi, 18 Mayıs 1949, Ahmed Mohammed al-SAATI, *Al-tattawûr al-thaqâfi Ghazza*, Gazze, İslâm Üniversitesi, 2005, cilt 2, s. 109.
- 253 B. MILTON-EDWARDS, *Islamic Politics in Palestine*, *a.g.e.*, s. 44.
- 254 *A.g.e.*, s. 43.
- 255 ABOU IYAD, *Palestinien sans patrie*, Paris, Fayolle, 1978, s. 43.
- 256 TABAA, *Ithâf al-'izza fî tarikh Ghazza*, cilt 2, ss. 335-340.
- 257 Tam olarak 4 Ağustos 1929'da Heliopolis'te. Bkn. Christophe BOLTANSKI ve Jihane AL-TAHRI, *Les Sept Vies de Yasser Arafat*, Paris, Grasset, 1997, ss. 176-177.
- 258 Genç Arafat'ın Filistinli milliyetçiler için silah kaçakçılığına 1946'da, daha sonra Gazze'deki çatışmalara 1948'de katılması 1994'teki Nobel Barış ödülü için yazılan resmi biyografisinde yer alır. http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/peace/laureates/1994/arafat-bio.html

- 259 ABOU IYAD, *Palestinien sans patrie*, a.g.e., s. 45, ve Hasan BALAWI, *Dans les coulisses du mouvement national palestinien*, Paris, Denoël, 2008, s. 55.
- 260 H. ABU NAML, *Qitâ' Ghazza 1948-1967*, a.g.e., s. 70.
- 261 Alain GRESH, "Communistes et nationalistes au Proche-Orient", in *Communisme*, S. 6, 1984, s. 61.
- 262 Z. ABU AMR, *Islamic Fundamentalism in the West Bank and Gaza*, a.g.e., s. 7.
- 263 H. ABU. NAML, *Qitâ' Ghazza 1948-1967*, a.g.e., s. 67.
- 264 Yezid SAYIGH, *Armed Struggle and the Search for State*, Oxford, Oxford University Press, 1997, ss. 81-82.
- 265 Saqr ABOU FAKHR, "Genèse des organisations de la résistance palestinienne", in *Revue d'études palestiniennes*, S. 81, Güz 2001, s. 50.
- 266 N. A. FAYSAL, *A'lâm min jil al-ruwâd min Ghazzatu Hâshem*, a.g.e., s. 433. Çok kısıtlı bir etkinliği olacak bu "Feda Ailesi" aynı zamanda "İntikam Taburu" olarak da adlandırılır.
- 267 Alain GRESH, "Communistes et nationalistes au Proche-Orient", a.g.m., s. 61
- 268 Fransa Kudüs başkonsolosunun 28 Ocak 1953 tarihli telgrafi, NUOI 227.
- 269 Daniel HAÏK, *Sharon, un destin inachevé*, Paris, L'Archipel, 2006, s. 41.
- 270 Andrew Gregory THEOBALD, *Watching the War and Keeping the Peace, the UNSTO in the Middle East, 1949-56*, Mayıs 2009'da Kingston Queen's Üniversitesinde savunulan tarih doktora tezi, s. 92.
- 271 H. LAURENS, *La Question de Palestine*, cilt III (1947-67), a.g.e, s. 347.
- 272 O zamanlar 18 yaşında olan bu vaktinden önce *embedded* gazeteci Uri Dan'dır. Ariel Şaron'a çok yakın kalarak İsrail basınında parlak bir kariyer yapacaktır. Bkn. D. HAÏK, *Sharon, un destin inachevé*, a.g.e., s. 42ç
- 273 Abdulkadir YASİN, 'Umr fî al-manfâ, Şam, Dar al-Wataniyya al-Jadida, 2009, s. 16.
- 274 A. YASİN, *Al-Haraka al-wataniyya al-filistîniyya*, Kahire, Filistinli Gazeteci ve Yazarlar Genel Birliği, 1975, ss. 84-85.
- 275 B. MILTON-EDWARDS, *Islamic Politics in Palestine*, a.g.e., s. 44.
- 276 A. GRESH, "Communistes et nationalistes au Proche-Orient", a.g.m., s. 61.
- 277 H. LAURENS, *La Question de Palestine*, cilt III (1947-67), a.g.e, s. 381.
- 278 Yezid SAYIGH, *Armed Struggle and the Search for State*, a.g.e. ss. 61-62.
- 279 Fransa Kudüs başkonsolosunun 27 Eylül 1954 tarihli telgrafi, NUOI 227.
- 280 B. MORRIS, *Israel's Border Wars*, a.g.e., s. 50.
- 281 Britanya'nın Kahire'deki maslahatgüzarının 25 Ekim 1954'teki telgrafi, National Archives (Londra), FO 371/111076-0001.
- 282 H. LAURENS, *La Question de Palestine*, cilt III (1947-67), a.g.e, s. 406.
- 283 Ariel SHARON, *Warrior*, New York, Shimon and Schuster, 1989, s. 109.
- 284 Eyad al-Sarraj'la söyleşi, Gazze, 6 Kasım 2010.
- 285 Gazi SURANİ, *Qitâ' Ghazza 1948-1993*, Şam, Halk Araştırmaları Merkezi, 1993, s. 14.
- 286 N. A. FAYSAL, *A'lâm min jil al-ruwâd min Ghazzatu Hâshem*, a.g.e., s. 663.
- 287 ABOU IYAD, *Palestinien sans patrie*, a.g.e., ss. 47-48.
- 288 H. ABU NAML, *Qitâ' Ghazza 1948-1967*, a.g.e., s. 95.
- 289 HAMDANE, *Siyâsat Misr tijâh al-qaddiyya al-filistîniyya 1948-1956*, a.g.e., s. 347.
- 290 Milli Oryantasyon Bakanı Salih Salem'in 20 Mart 1955'teki bildirisi, *Manchester Guardian* tarafından birçok gazete gibi 21 Mart 1955'te sayfalara taşınır.

- 291 *Times*, 22 Mart 1955.
- 292 İngiltere Şam büyükelçisinin Foreign Office'e 6 Nisan 1955'te gönderdiği telgraf, National Archives (Londra), FO 371/115838-0010.
- 293 Metnin İngilizce çevirisi, *Journal of Palestine Studies*, cilt 2, S. 2, Kış 1973, s. 5.
- 294 30 Mart 1955'te BM Güvenlik Konseyi tarafından kabul edilen 107 sayılı Karar. Bkn. A. G. THEOBALD, *Watching the War and Keeping the Peace*, s. 111.
- 295 H. LAURENS, *La Question de Palestine*, cilt III (1947-67), a.g.e., s. 413.
- 296 Fransa'nın Kudüs başkonsolosunun 19 Mayıs 1955'teki telgrafı, NUOI 227.
- 297 11 Mayıs 1955 tarihli 255 sayılı Yasa, Gazi SURANİ, *Qitâ' Ghazza 1948-1993*, a.g.e., içinde ek olarak yer alır.
- 298 Fransa'nın Kudüs başkonsolosunun 6 Haziran 1955'teki telgrafı, NUOI 227.
- 299 Y. SAYIGH, *Armed Struggle and the Search for State*, a.g.e., s. 63.
- 300 ABOU FAKHR, "Genèse des organisations de la résistance palestinienne", a.g.m., s. 50.
- 301 Eedson Louis Millard BURNS, *Between Arab and Israeli*, Londra, Harraps, s. 87.
- 302 Rabah Muhanna'yla görüşme, Gazze, 5 Kasım 2010.
- 303 E. L. M. BURNS, *Between Arab and Israeli*, a.g.e., s. 88, ve B. MORRIS, *Israel's Border Wars*, a.g.e., s. 347.
- 304 B. MORRIS, *Israel's Border Wars*, a.g.e., s. 350.
- 305 Fransa'nın Kudüs başkonsolosunun 17 Eylül 1955'teki telgrafı, NUOI 227.
- 306 ABOU IYAD, *Palestinien sans patrie*, a.g.e., s. 48.
- 307 E. L. M. BURNS, *Between Arab and Israeli*, a.g.e., s. 47.
- 308 Misbah Sakr ile görüşme, Gazze, 10 Kasım 2010.
- 309 Mordechai BAR-ON, *The Gates of Gaza*, New York, Saint Martin's Press, 1994, s. 118.
- 310 E. L. M. BURNS, *Between Arab and Israeli*, a.g.e., ss. 140-141.
- 311 B. MORRIS, *Israel's Border Wars*, a.g.e., s. 372.
- 312 A.g.e., s. 374.
- 313 A.g.e., ss. 378-379.
- 314 E. L. M. BURNS, *Between Arab and Israeli*, a.g.e., ss. 148.
- 315 Aktaran H. LAURENS, *La Question de Palestine*, cilt III (1947-67), a.g.e., s. 425.
- 316 Gazi SURANİ, *Qitâ' Ghazza 1948-1993*, s. 16.
- 317 Frey Ebu Medyan ile görüşme, Gazze, 9 Kasım 2010.
- 318 Misbah Sakr ile görüşme, Gazze, 10 Kasım 2010.
- 319 ABOU IYAD, *Palestinien sans patrie*, a.g.e., s. 49.
- 320 Fransa Kudüs başkonsolosunun 17 Ağustos 1956'daki telgrafı, NUOI 227.
- 321 Dag Hammarskjöld'ün David Ben Gurion'a mektubu, 26 Eylül 1956, aktaran B. MORRIS, *Israel's Border Wars*, a.g.e., s. 377.
- 322 Moshe DAYAN, *Diary of the Sinai Campaign*, Londra, Weidenfeld and Nicolson, 1966, s. 39.

ALTINCI BÖLÜM

Birinci işgal

Sayfa 109-120 arası

- 323 H. LAURENS, *La Question de Palestine*, cilt III (1947-67), a.g.e., ss. 486-487.
- 324 E. L. M. BURNS, *Between Arab and Israeli*, a.g.e., s. 184.
- 325 İntisar el-Vezir (Um Cihad) ile görüşme, Gazze, 4 Kasım 2010.

- 326 M. DAYAN, *Diary of the Sinai Campaign, a.g.e.*, s. 154.
- 327 Adala Ebu Sitta ile görüşme, Gazze, 9 Kasım 2010.
- 328 UNRWA genel direktörünün BM Genel Kurulu'na verdiği rapor, 15 Aralık 1956, Madde 22 (rapora Unispal üzerinden erişilebilir <http://unispal.un.org/unispal.nsf/9a798adb-f322aff38525617b006d88d7/6558f61d3db6bd4505256593006b06be?OpenDocument>) Geride kalanların tanıklıklarının grafik gösterimi için bkn. Joe SACCO, *Gaza 1956*, Paris, Futurpolis, 2010, ss. 92-127.
- 329 *Majzara qitâ' Ghazza*, FKÖ Bilgi ve Kültür Merkezi, Tunus, 1983, s. 169. Abdülaziz Rantisî, Hamas'ın 2004'teki lideri o zamanlar Han Yunus kampında yaşayan 8 yaşında bir çocuktur ve Tsahal'ın "soğukkanlılıkla" 525 Filistinliyi orada öldürdüğünü belirtir (F. S. SUDFI ve A. S. QANAYTA, *Assad al-muqâwama, a.g.e.*, s. 3).
- 330 B. MORRIS, *Israel's Border Wars, a.g.e.*, ss. 407-408.
- 331 Musa Saba'yla görüşme, Gazze, 5 Kasım 2010.
- 332 Eyad el-Sarrac'la görüşme, Gazze, 6 Kasım, 2010.
- 333 Mustafa ABDUL SHAFI, *Would They Ever Learn?*, Gazze, Raşid Şava Kültür Merkezi, 2000, s. 559.
- 334 M. DAYAN, *Diary of the Sinai Campaign, a.g.e.*, s. 174.
- 335 E. L. M. BURNS, *Between Arab and Israeli, a.g.e.*, ss. 190-191.
- 336 İntisar el-Vezir (Um Cihad) ile görüşme, Gazze, 4 Kasım 2010.
- 337 Ölen 36 kişinin isim listesi için bkn. *Majzara qitâ' Ghazza*, s. 55.
- 338 Geride kalanların tanıklıklarının grafik tasarımı için bkn. Joe SACCO, *Gaza 1956*, Paris, Futurpolis, 2010, ss. 212-252, 270-289 ve 307-334.
- 339 *Times*, 18 Kasım 1956.
- 340 28 Kasım 1956'da Knesset'teki tartışmanın tutanağı.
- 341 UNRWA genel direktörünün BM Genel Kurulu'na verdiği rapor, 15 Aralık 1956, Madde 27.
- 342 *Majzara qitâ' Ghazza*, s. 169.
- 343 E. L. M. BURNS, *Between Arab and Israeli, a.g.e.*, ss. 191-192.
- 344 İsrail genelkurmay başkanı Gazze'deki bu kısa seyahati esnasında "Milattan yaklaşık 1.300 sene öncesine ait bir Kenan dönemi mezarı keşfettiğini" belirtir (M. DAYAN, *Diary of the Sinai Campaign, a.g.e.*, s. 175.)
- 345 Issam HASSOUNA, *23 yûlû... wa 'Abd al Nâsir: ahîhâdatî*, Kahire, Al-Ahram, 1990, ss. 75-80.
- 346 UNRWA genel direktörünün BM Genel Kurulu'na verdiği rapor, 15 Aralık 1956, Madde 12.
- 347 ABOU İYAD, *Palestinien sans patrie, a.g.e.*, s. 49.
- 348 Gazi SURANÎ, *Qitâ' Ghazza 1948-1993, a.g.e.*, s. 20.
- 349 Rabah Muhanna ile görüşme, Gazze, 5 Kasım 2010.
- 350 Albay Peled'e göre Tsahal Mısır'ın elinde bulunan, 300'ü tutuklanan 640 fedayine ait isim listesini ele geçirmiştir. Askerî vali diğer 340 kişinin akıbeti hakkında bilgi vermezken fedayin tehdidinin "ortadan kalktığını" ifade eder (Yahudi telgraf ajansı, 5 Mart 1957). Peled 1975'ten sonra İsrail'deki barış yanlısı hareketin figürlerinden biri olacaktır.
- 351 A. YASİN, *'Umr fî al-manfâ, a.g.e.*, s. 32.
- 352 İsrail hükümetinin karar tutanakları, 13 Ocak 1957, in *Documents on the Foreign Policy of Israel*, cilt 12, İsrail Devlet Arşivi, Kudüs, 2009, belge 306.
- 353 M. BAR-O, *The Gates of Gaza, a.g.e.*, s. 295.

- 354 Christian Pineau ve Abba Eban görüşmesinin tutanağı, 27 Şubat 1957, *Documents on the Foreign Policy of Israel*, cilt 12, İsrail Devlet Arşivi, Kudüs, 2009, belge 481.
- 355 Mordehay Bar-On ile görüşme, Kudüs, 13 Kasım 2010.
- 356 Musa Saba ile görüşme, Gazze, 5 Kasım 2010.
- 357 Gazi SURANİ, *Qitâ' Ghazza 1948-1993*, a.g.e., s. 20.
- 358 Mustafa ABDUL SHAFI, *Would They Ever Learn?*, a.g.e.
- 359 E. L. M. BURNS, *Between Arab and Israeli*, a.g.e., s. 266.
- 360 Fransa Kudüs başkonsolosunun resmi mektubu, 1 Nisan 1957, NUOI 250.
- 361 Fransa Washington büyükelçisinin telgrafı, 18 Mart 1957, NUOI 250.
- 362 H. LAURENS, *La Question de Palestine*, cilt III (1947-67), a.g.e., s. 501. Filistinli kaynaklar 1 231 ölü, 215 kayıp bildirmektedir (*Majzara qitâ' Ghazza*, s. 169).
- 363 UNRWA genel direktörünün BM Genel Kurulu'na verdiği rapor, 15 Aralık 1956, Madde 33.
- 364 İntisar el-Vezir (Um Cihad) ile görüşme, Gazze, 4 Kasım 2010.

YEDİNCİ BÖLÜM Nasır'ın çocukları

Sayfa 121-135 arası

- 365 E. L. M. BURNS, *Between Arab and Israeli*, a.g.e., s. 264.
- 366 Mustafa ABDUL SHAFI, *Would They Ever Learn?*, a.g.e., s. 575.
- 367 Mustafa Abdüşşâfi ile görüşme, Gazze, 10 Kasım 2010.
- 368 Misbah Sakr, Gazze, 10 Kasım 2010.
- 369 Y. SAYIGH, *Armed Struggle and the Search for State*, a.g.e., s. 66.
- 370 Hasan Balawi ile görüşme, Paris, 22 Kasım 2010.
- 371 ABOU IYAD, *Palestiniens sans patrie*, a.g.e., ss. 51-56.
- 372 Ravva Şava ile görüşme, Gazze, 7 Kasım 2010.
- 373 H. LAURENS, *La Question de Palestine*, cilt III (1947-67), a.g.e., s. 538.
- 374 Rabah Muhanna ile görüşme, Gazze, 5 Kasım 2010.
- 375 Musa Saba ile görüşme, Gazze, 5 Kasım 2010.
- 376 A. YASİN, *Umr fi al-manfâ*, a.g.e., ss. 42-43.
- 377 Pierre KALFON, *Che*, Paris, Le Seuil, 1997, ss. 267-268.
- 378 Mustafa Abdüşşâfi ile görüşme, Gazze, 10 Kasım 2010.
- 379 H. BALAWI, *Gaza, dans les coulisses du mouvement national palestinien*, a.g.e., s. 67.
- 380 N. A. FAYSAL, *A'lâm min jîl al-ruwâd min Ghazzatu Hâshem*, a.g.e., s. 329.
- 381 H. LAURENS, *La Question de Palestine*, cilt III (1947-67), a.g.e., s. 557.
- 382 Y. SAYIGH, *Armed Struggle and the Search for State*, a.g.e., s. 68. Aynı Filistin meselesine sahip çıkma mantığıyla UNRWA'ya karşı bir iki darbe vurmak mübah sayılır: 17 Şubat 1961'de Gazze'deki Mısır hükümeti, basın ajansı MENA'ya "UNRWA'nın mültecilere yönelik politikası, mültecileri aç bırakmak ve zayıflatmak için kesinleştirilmiş bir plan olduğunu çok iyi kanıtlamaktadır" der. Kısa bir süre sonra yayınlanan resmi bir broşür Mısır'ın Gazze'deki mültecilerin "UNRWA'nın merhametine başvurmalarını" egelleme çabalarını ortaya koyar (*Le Problème des réfugiés arabes de Palestine*, Administration de l'Information, Kahire, 1962, s. 93).
- 383 Gazi SURANİ, *Qitâ' Ghazza 1948-1993*, a.g.e. ekindeki statü metni.
- 384 G. SURANİ, *Qitâ' Ghazza 1948-1993*, a.g.e., s. 25.
- 385 M. ABDUL SHAFI, *Would They Ever Learn ?*, a.g.e., s. 632.

- 386 N. A. FAYSAL, *Al'âm min jîl al-ruwâd min Ghazzatu Hâshem, a.g.e., s. 270.*
- 387 Misbah Sakr ile görüşme, Gazze, 10 Kasım 2010.
- 388 Y. SAYIGH, "Escalation or containment? Egypt and the Palestine Liberation Army, 1964-67", *International Journal of Middle East Studies*, cilt 30, S. 1, Şubat 1998, s. 100.
- 389 G. SURANİ, *Qitâ' Ghazza 1948-1993, a.g.e., s. 26.*
- 390 Tony WALKER ve Andrew GOWERS, *Arafat: the biography*, Londra, Virgin, 2003, s. 38.
- 391 Fuad JABBER, "The Palestinian resistance and inter-Arab politics", William QUANDT, Fuad JABBER ve Ann Mosely LESCH, *The Politics of Palestinian Nationalism*, Berkeley, University of California Press, 1973, s. 1973, s. 165.
- 392 H. LAURENS, *La Question de Palestine*, cilt III (1947-67), *a.g.e., s. 650.*
- 393 Y. SAYIGH, "Escalation or containment?", *a.g.m., ss. 108-109.*
- 394 Y. SAYIGH, *Armed Struggle and the Search for State, a.g.e., s. 115.*
- 395 Moshe SHEMESH, *The Palestinian Entity 1959-74*, Londra, Frank Cass, 1988, s. 82.
- 396 Y. SAYIGH, "Reconstructing the paradox, the Arab natonalist movement, armed struggle and Palestine", *Middle East Journal*, Güz 1991, cilt 45, S. 4, ss. 624 ve 626.
- 397 Rabah Muhanna ile görüşme, Gazze, 5 Kasım 2010.
- 398 A. YASİN, *'Umr fî al-manfâ, a.g.e., ss. 57-59.*
- 399 B. MILTON-EDWARDS, *Islamic Politics Palestine, a.g.e., s. 54.*
- 400 Azzam TAMIMI, *Hamas, Unwritten Chapters*, Londra, Hurst, 2007, ss. 16-17.
- 401 Rabah Muhanna ile görüşme, Gazze, 5 Kasım 2010.
- 402 I. FELDMAN, *Governing Gaza 1917-58, a.g.e., s. 23.*
- 403 Salim al-MUBAYYID, *Al-Binâyât al-athâriyya al-islamiyya fî Ghazza*, Kahire, Al-Hayya al-Masriyya al-'Amma lil-Kitâb, 1995, s. 460.
- 404 A. M. LESCH, "Gaza, history and politics", in A. M. LESCH ve Mark TESSLER, *Israel, Egypt and the Palestinians*, Bloomington, Indiana University Press, 1989, s. 227.
- 405 G. SURANİ, *Qitâ' Ghazza 1948-1993, a.g.e., s. 32.*
- 406 A. M. LESCH, "Gaza, history and politics", *a.g.m., s. 227.*
- 407 Y. SAYIGH, *Armed Struggle and the Search for State, a.g.e., s. 44.* Gazze Şeridi, UNRWA'nın 1966'da hâlâ genel giysi ve örtü dağıtımını yaptığı tek faaliyet alanıdır. (bkn. E. BUEHRIG, *The UN and the Palestinian Refugees, a.g.e., s. 130).*
- 408 Gazi SURANİ ile görüşme, Gazze, 10 Kasım 2010.
- 409 Sartre Tel Aviv'de 29 Mart 1967'de yaptığı basın açıklamasında durumu böyle anlatır. Bkn. Ely BEN-GAL, *Mardi chez Sartre*, Paris, Flammarion, 1992, s. 290.
- 410 İfadelerindeki bu çekince özel sohbetlerinde dahi geçerlidir. Sartre, Meir Yaari'ye partisi Mapam'ın (siyonist sol) 16-30 Mart 1967'deki daveti üzerine yaptığı açıklamada: "Gazze'de geçen hafta gördüğüm mülteci kampları İsrail'in geleceği üzerine çöken ağır bir yükür" der. (aktaran E. BEN-GAL, *Mardi, chez Sartre, a.g.e., ss. 27-28).* Jean-Paul Sartre ve Simone de Beauvoir'ı ortak davet eden diğer taraf Yahudi-Arap yakınlaşması için propaganda yapan *New Outlook* dergisidir.
- 411 Annie COHEN-SOLAL, *Sartre*, Paris, Gallimard, 1985, s. 533.
- 412 Mordehay Bar-On ile görüşme, Kudüs, 13 Kasım 2010.
- 413 Y. SAYIGH, "Escalation or containment?", *a.g.m., ss. 110.*
- 414 H. LAURENS, *La Question de Palestine*, cilt III (1947-67), *a.g.e., s. 721.*
- 415 Y. SAYIGH, "Escalation or containment?", *a.g.m., ss. 110.*

SEKİZİNCİ BÖLÜM

Dört yıl savaşı

Sayfa 139-158 arası

- 416 Mordehay Bar-On ile görüşme, Kudüs, 13 Kasım 2010.
- 417 Eric HAMMEL, *Six Days in June*, New York, Mac Millan, 1992, s. 179.
- 418 A.g.e., s. 215.
- 419 A.g.e., ss. 216-217.
- 420 A.g.e., s. 218.
- 421 UNRWA genel komiserinin 1 Temmuz 1967'den 30 Haziran 1968'e kadar olan dönem raporu.
- 422 Yaklaşık olarak bin kadar kişiye tekabül eder. Bkn. H. LAURENS, *La Question de Palestine*, cilt IV (1967-82), a.g.e., s. 55.
- 423 M. DAYAN, *Histoire de ma vie*, Paris, Fayard, 1976, ss. 373 ve 377.
- 424 *Jerusalem Post*, 10 Temmuz 1967. İsrail başbakanı, öncesinde mültecilerinden "boşaltılmış" olan Gazze Şeridi'nin ilhakını öneren birçok rapor alır (bkn. Tom SEGEV, 1967, New York, Metropolitan Books, 2005, ss. 430 ve 516).
- 425 UNRWA genel komiserinin 1 Temmuz 1967'den 30 Haziran 1968'e kadar olan dönem raporu, ss. 5, 8 ve 9. Bu rakam Ürdün'deki yaklaşık 38.500 Gazze mültecisini (Ceraş Kampı'nda toplanırlar) ve Mısır'da kayıtlı yaklaşık 3000 mülteciyi (Mısır otoritelerine göre Gazze kökenli toplam 13.000 sivil üzerinden) kapsar.
- 426 A. M. BEN AYYASH, *Rafah, madîna 'ala al-hudûd*, a.g.e., ss. 287-288.
- 427 Adala Ebu Sitta ile görüşme, Gazze, 9 Kasım 2010.
- 428 Misbah Sakr ile görüşme, Gazze, 10 Kasım 2010.
- 429 Gazi SURANİ ile görüşme, Gazze, 10 Kasım 2010.
- 430 A. YASİN, *'Umr fî al-manfâ*, a.g.e., s. 58.
- 431 A. TAMIMI, *Hamas, Unwritten Chapters*, a.g.e., s. 17.
- 432 Gazi SURANİ ile görüşme, Gazze, 10 Kasım 2010
- 433 Aktaran, Adnan ABOU AMIR, *Al-haraka al-islamiyya fî qitâ' Ghazza*, Kahire, Markaz al-'Alam al-araby, 2006, s. 17.
- 434 A. YASİN, *'Umr fî al-manfâ*, a.g.e., ss. 61-62.
- 435 I. FELDMAN, *Governing Gaza*, a.g.e., s. 34.
- 436 Behçet EBU GARBİYE, a.g.e., *Min al-Nakba ilâ al-intifâda*, Beyrut, Arapça Araştırmaları ve Yayın Topluluğu, 2004, s. 337.
- 437 Misbah Sakr ile görüşme, Gazze, 10 Kasım 2010.
- 438 Gazi SURANİ ile görüşme, Gazze, 10 Kasım 2010.
- 439 A. YASİN, *'Umr fî al-manfâ*, a.g.e., ss. 61-62.
- 440 A.g.e., s. 65.
- 441 A.g.e., ss. 66-67.
- 442 Gazi SURANİ ile görüşme, Gazze, 10 Kasım 2010.
- 443 Rabah Muhanna ile görüşme, Gazze, 5 Kasım 2010.
- 444 Gazi SURANİ ile görüşme, Gazze, 10 Kasım 2010.
- 445 Musa Saba ile görüşme, Gazze, 10 Kasım 2010.
- 446 N. A. FAYSAL, *A'lâm min jîl al-ruwâd min Ghazzatu Hâshem*, a.g.e., s. 325.
- 447 A. SHLAIM, *Lion of Jordan*, Londra, Allen Lane, 2007, s. 295.
- 448 N. A. FAYSAL, *A'lâm min jîl al-ruwâd min Ghazzatu Hâshem*, a.g.e., s. 113.

- 449 Rabah Muhanna ile görüşme, Gazze, 5 Kasım 2010.
- 450 Levi Eşkol ile röportaj, *Newsweek*, 17 Şubat 1969.
- 451 UNRWA genel komiserinin 1 Temmuz 1967'den 30 Haziran 1968'e kadar olan dönem raporu, s. 35.
- 452 A. M. LESCH, "Gaza, history and politics", *a.g.m.*, s. 229. İsrail Merkezi İstatistik Kurumu Gazze Şeridi'ndeki nüfusun resmi olarak 1967'de 352.300, 1968'de 334.000 ve 1969'da 340.500 olduğunu belirtiyor.
- 453 A. M. LESCH, "Gaza, history and politics", *a.g.m.*, s. 229.
- 454 Ebu Hasan'ın tanıklığı için bkn. Paul COSSALI ve Clive ROBSON, *Stateless in Gaza*, Londra, Zed Books, 1986, s. 64.
- 455 T. SEGEV, 1967, *a.g.e.*, s. 524.
- 456 *A.g.e.*, ss. 520 ve 527.
- 457 *A.g.e.*, s. 529.
- 458 *A.g.e.*, s. 526.
- 459 *A.g.e.*, s. 530.
- 460 *A.g.e.*, ss. 531-536.
- 461 *A.g.e.*, s. 537.
- 462 A. M. LESCH, "Deportation of Palestinians from the West Bank and the Gaza Strip", *Journal of Palestine Studies*, cilt 3, S. 2, Kış 1979, s. 102.
- 463 A. YASİN, 'Umr fî al-manfâ, *a.g.e.*, ss. 63.
- 464 UNRWA genel komiserinin 1 Temmuz 1969'dan 30 Haziran 1970'e kadar olan dönem raporu, s. 41.
- 465 Ebu Ali'nin tanıklığı için bkn. P. COSSALI ve C. ROBSON, *Stateless in Gaza*, *a.g.e.*, ss. 88-92.
- 466 G. SURANİ, *Qitâ' Ghazza 1948-1993*, *a.g.e.*, s. 35.
- 467 Hatta HKG 1969'dan itibaren Şam'da İngilizce aylık bir dergi bile çıkarır, *Arab Palestinian Resistance*, adındaki bu dergi başlıca askerî bildirimlerin özetini yayınlr.
- 468 Gazze Şeridi'nde 1970 yılının ilk altı ayında 352 askerî operasyon üstlenilir, aralarından 139'u Halk Kurtuluş Güçleri, 59'u el-Fetih tarafından, 54'ü ise FHKC tarafından (M. K. Al-AZAAR, *Al-Muqâwama fî qitâ' Ghazza*, *a.g.e.*, ss. 146-161). O dönemler el-Fetih ile FHKC'yi karşı karşıya getiren sert rekabet, özellikle Ürdünde, büyük ihtimalle Arafat yanlılarını alanı elde tutmaya yönlendirdi, en azından propaganda anlamında.
- 469 N. A. FAYSAL, *A'lâm min jîl al-ruwâd min Ghazzatu Hâshem*, *a.g.e.*, s. 114.
- 470 "Nabila'nın" tanıklığına bkn. P. COSSALI ve C. ROBSON, *Stateless in Gaza*, *a.g.e.*, s. 125.
- 471 A. YASİN, 'Umr fî al-manfâ, *a.g.e.*, ss. 83.
- 472 Rehineler arasındaki bu ayrımcılık FHKC'ye yönelik anti-semitizm suçlamalarına neden olur. Bkn. Olivier CARRE, *Septembre noir*, Brüksel, Complexe, 1980, s. 39.
- 473 A. M. LESCH, "Deportation of Palestinians from the West Bank and the Gaza Strip", *a.g.m.*, s. 130.
- 474 N. A. FAYSAL, *A'lâm min jîl al-ruwâd min Ghazzatu Hâshem*, *a.g.e.*, s. 95.
- 475 Bard E. O'NEILL, *Armed struggle in Palestine*, Boulder, Westview, 1978, s. 92.
- 476 G. SURANİ, *Qitâ' Ghazza 1948-1993*, *a.g.e.*, s. 35.
- 477 Y. SAYIGH, *Armed struggle and the Search for State*, *a.g.e.*, s. 287.
- 478 *A.g.e.*

- 479 *Jerusalem Post*, 1 Ocak 1971 (rakamlar 1 Ocak'tan 26 Aralık 1970'e kadar olan dönemi kapsar). Fransız diplomatlar, Kasım 1970'te Gazze Şeridi'nde "suikastların neredeyse her gün sürüp gittiğini" bildirirler (Fransa Kudüs başkonsolosunun 18 Kasım 1980 tarihli mektubu 351/AL).
- 480 A. M. LESCH, "Deportation of Palestinians from the West Bank and the Gaza Strip", a.g.m., s. 104.
- 481 B. E. O'NEILL, *Armed struggle in Palestine*, a.g.e., s. 94.
- 482 A. SHARON, *Warrior*, a.g.e., ss. 250-251.
- 483 B. E. O'NEILL, *Armed struggle in Palestine*, a.g.e., s. 94.
- 484 A. M. LESCH, "Gaza, history and politics", a.g.m., s. 230.
- 485 B. E. O'NEILL, *Armed struggle in Palestine*, a.g.e., s. 946.
- 486 D. HAİK, *Sharon, un destin inachevé*, a.g.e., s. 95.
- 487 A. M. LESCH, "Deportation of Palestinians from the West Bank and the Gaza Strip", a.g.m., s. 104.
- 488 Gazze Şeridi'nde 1971'de yapılan 260 operasyondan 127'sini HKG, 50'sini FHKC'e, 33'ünü ise el-Fetih üstlenir. Filistin basını tarafından yayınlanan bültenler üzerinden nerede ve ne zaman gerçekleştiklerini takip etmek için bkn. M. K. AL-AZAAR, *Al-Muqâwama fî qitâ' Ghazza*, a.g.e., ss. 162-175.
- 489 Eyad el-Sarrac ile görüşme, 6 Kasım 2010.
- 490 Y. SAYIGH, *Armed struggle and the Search for State*, a.g.e., s. 287.
- 491 D. HAİK, *Sharon, un destin inachevé*, a.g.e., s. 95.
- 492 N. A. FAYSAL, *A'lâm min jil al-ruwâd min Ghazzatu Hâshem*, a.g.e., s. 440.
- 493 Y. SAYIGH, *Armed struggle and the Search for State*, a.g.e., s. 287.
- 494 A. M. LESCH, "Gaza, history and politics", a.g.m., s. 230.
- 495 N. SHACHAR, *The Gaza Strip*, a.g.e., s. 81.
- 496 Misbah Sakr ve Gazi SURANİ ile görüşmeler, Gazze, 10 Kasım 2010.
- 497 *Haaretz*, 7 Ocak 1972.
- 498 A. SHARON, *Warrior*, a.g.e., s. 258.
- 499 A.g.e., ss. 259-260.
- 500 A. M. LESCH, "Gaza, history and politics", a.g.m., s. 229.

DOKUZUNCU BÖLÜM İleri gelenler zamanı

Sayfa 161-177 arası

- 501 İsrail'in ileride Guatemala ve Salvador'da büyükelçiliğini yapacak olan General Pundak daha sonraları, uygulamalarının haşinliği sebebiyle Gazze'de "bir düşman nesli" yaratmış olmakla suçlanan Ariel Şaron'la ilgili çok sert ifadeler kullanacaktır. Bkn. Richard Ben CRAMER, *How Israel Lost*, 2005, s. 59.
- 502 Mordehay Bar-On ile görüşme, Kudüs, 13 Kasım 2010.
- 503 M. DAYAN, *Histoire de ma vie*, a.g.e., ss. 382-384.
- 504 A. M. LESCH, "Gaza, history and politics", a.g.m., s. 230.
- 505 M. DAYAN, *Histoire de ma vie*, a.g.e., s. 380.
- 506 Ravva Şava ile görüşme, Gazze, 7 Kasım 2010.
- 507 Gazi SURANİ ile görüşme, Gazze, 10 Kasım 2010.
- 508 A. M. LESCH, "Gaza, history and politics", a.g.m., s. 231.

- 509 “Allon Planı”nın fransızca çevirisi, H. LAURENS (yön.), *Le Retour des exilés*, a.g.e., s. 971.
- 510 Jean-Pierre FILIU, *Miterranand et la Palestine*, Paris, Fayard, 2005, s. 38.
- 511 A. SHLAİM, *Lion of Jordan*, a.g.e., ss. 348-349.
- 512 A.g.e., ss. 343-344.
- 513 SHEMESH, *The Palestinian entity 1959-74*, s. 263.
- 514 DAYAN, *Histoire de ma vie*, a.g.m., s. 380.
- 515 A. M. LESCH, “Gaza, history and politics”, a.g.m., s. 231.
- 516 Gazi SURANİ ile görüşme, Gazze, 10 Kasım 2010.
- 517 A. M. LESCH, “Gaza, history and politics”, a.g.m., s. 232.
- 518 SHEMESH, *The Palestinian entity 1959-74*, s. 261.
- 519 Misbah Sakr ile görüşme, Gazze, 10 Kasım 2010.
- 520 M. SHEMESH, *The Palestinian entity 1959-74*, a.g.e., ss. 262-263.
- 521 N. A. FAYSAL, *A'lâm min jil al-ruwâd min Ghazzatu Hâshem*, a.g.e., s. 434.
- 522 A. M. LESCH, “Deportation of Palestinians from the West Bank and the Gaza Strip”, a.g.m., s. 104.
- 523 A. YASİN, *‘Umr fî al-manfâ*, a.g.e., s. 84.
- 524 *Palestine Lives*, Beyrut, Filistin Araştırmaları Merkezi, 1973, s. 78.
- 525 N. A. FAYSAL, *A'lâm min jil al-ruwâd min Ghazzatu Hâshem*, a.g.e., s. 61.
- 526 A.g.e., s. 169.
- 527 Jamil HILAL, “Class transformation in the West Bank and Gaza”, *Journal of Palestine Studies*, cilt 6, S. 2, Kış 1977, s. 172.
- 528 13 Ağustos 1973 tarihinde, Filistin Demokratik Halk Kurtuluş Cephesi (FDHKC) yayın organı *el-Huriya*’da yayınlanan çağrının çevirisi için bkn. *Journal of Palestine Studies*, cilt 3, S. 1, Güz 1973, ss. 187-189.
- 529 A. YASİN, *‘Umr fî al-manfâ*, a.g.e., s. 84.
- 530 9 Haziran 1974’te dokuzuncu Filistin Ulusal Meclisi tarafından alınmış olan bu kararın Fransızca çevirisi için bkn. H. LAURENS (yön.), *Le Retour des exilés*, a.g.e., ss. 998-999.
- 531 A.g.e., s. 1004.
- 532 A.g.e., s. 1006.
- 533 A. M. LESCH, “Gaza, history and politics”, a.g.m., s. 232.
- 534 A. TAMİMİ, *Hamas, Unwritten Chapters*, a.g.e., s. 36.
- 535 M. DUMPER, *Islam and Israel*, a.g.e., s. 97.
- 536 Charles ENDERLIN, *Le Grand Aveuglement*, Paris, Albin Michel, 2009, s. 53.
- 537 A. ABOU AMİR, *Al-haraka al-islamiyya fî qitâ’ Ghazza*, a.g.e., s. 45.
- 538 B. MILTON- EDWARDS ve Stephen FARRELL, *Hamas, The Islamic Resistance Movement*, Cambridge, Polity Press, 2010, s. 40.
- 539 İmad FALUCİ, *Ma’a al-ra’is*, Amman, dar al-Chourouq, ss. 25-26.
- 540 Sara ROY, *Hamas and Civil Society in Gaza*, Princeton, Princeton University Press, 2011, s. 74.
- 541 A. ABOU AMİR, *Al-haraka al-islamiyya fî qitâ’ Ghazza*, a.g.e., s. 48.
- 542 A.g.e., s. 36.
- 543 A.g.e., s. 35.
- 544 N. A. FAYSAL, *A'lâm min jil al-ruwâd min Ghazzatu Hâshem*, a.g.e., s. 398.
- 545 A. M. LESCH, “Israeli settlements in the Occupied territories”, *Journal of Palestine Studies*, cilt 7, S. 1, Güz 1977, ss. 26-47.

- 546 G. SURANİ, *Qitâ' Ghazza 1948-1993*, a.g.e., s. 35.
- 547 J. HILAL, "Class transformation in the West Bank and Gaza", a.g.m., s. 169. İşgal altındaki topraklarda çalışanlar İsrail'in en önemli sendikası Histadrut'a ne üye olabiliyor ne de ondan destek görebiliyorlar.
- 548 Muhieddin Harara (Ebu Musa) ile görüşme, Gazze, 7 Kasım 2010.
- 549 N. SHACHAR, *The Gaza Strip*, a.g.e., s. 94.

ONUNCU BÖLÜM Başkalarının barışı

Sayfa 180-192 arası

- 550 Aktaran H. LAURENS (yön), *Le retour des exilés*, a.g.e., s. 1034.
- 551 C. BOLTANSKI ve J. AL-TAHRI, *Les Sept Vies de Yasser Arafat*, a.g.e., s. 244.
- 552 A. M. LESCH, "Gaza, history and politics", a.g.m., s. 233.
- 553 Frey Ebu Medyan ile görüşme, Gazze, 9 Kasım 2010.
- 554 Metin *el-Ahram*'da 6 Temmuz 1978'de yayınlanır.
- 555 Simha FLAPAN (yön.), *When Enemies Dare to Talk*, Londra, Croon Helm, 1979, s. 83.
- 556 A.g.e., ss. 81-82.
- 557 A.g.e., s. 82.
- 558 Menahem Begin'in Knesset'te 25 Eylül 1978'de yaptığı konuşma, aktaran H. LAURENS (yön.), *Le retour des exilés*, a.g.e., s. 1046.
- 559 Metnin İngilizce çevirisi *Journal of Palestine Studies*'te, cilt 8, S. 2, Kış 1979, s. 200.
- 560 H. LAURENS, *La Question de Palestine*, cilt IV (1967-82), a.g.e., s. 697.
- 561 14 Mart 1979'daki bu metnin İngilizce çevirisi, *Journal of Palestine Studies*'te, cilt 8, S. 4, Yaz 1979, ss. 126-127.
- 562 A. M. LESCH, "Gaza, history and politics", a.g.m., s. 234.
- 563 Raşid Şava'nın Beyrut'un günlük gazetesi *Monday Morning*'de, 21 Ocak 1980'de yayınlanan röportajı.
- 564 Francis GRIMBLAT, "La communauté ciite libanaise et le mouvement national palestinien", *Revue d'histoire des conflits contemporains*, Yaz 1988, s. 80.
- 565 Rabah Hohanna ile görüşme, Gazze, 5 Kasım 2010.
- 566 A. ABOU AMIR, *Al-haraka al-islamiyya fi qitâ' Ghazza*, a.g.e., s. 19.
- 567 A. TAMIMI, *Hamas, Unwritten Chapters*, a.g.e., s. 36.
- 568 C. ENDERLIN, *Le Grand Aveuglement*, a.g.e., s. 79.
- 569 B. MILTON- EDWARDS, *Islamic Politics in Palestine*, a.g.e., s. 107.
- 570 A.g.e., s. 106.
- 571 A.g.e., s. 107.
- 572 C. ENDERLIN, *Le Grand Aveuglement*, a.g.e., s. 86.
- 573 I. FALLUJI, *Ma'a al-ra'is*, a.g.e., s. 27.
- 574 B. MILTON- EDWARDS, *Islamic Politics in Palestine*, a.g.e., s. 110.
- 575 Shaul MISHAL ve Avraham SELA, *The Palestinian Hamas*, New York, Columbia University Press, 2000, s. 20.
- 576 Sahba Barbari ile görüşme, Gazze, 8 Kasım 2010.
- 577 "Gazze'de, işgal kuvvetlerinin onaylamadığı eylemlerde bulunan herkes, sokakların gönüllü olarak temizlenmesi gibi saldırı içermeyen bir eylem olsa dahi, er ya da geç bunun için cezalandırılacağını bilir" (İsmain ile görüşme, aktivist, P. COSSALI ve C. ROBSON, *Stateless in Gaza*, a.g.e., s. 73).

- 578 İşçi Partisi'nin bu "planı", "Gazze Şeridi için uygun çözüm: küçük sınır değişiklikleriyle birlikte Mısır'ın hâkimiyeti" başlığıyla 12 Aralık 1979'da *Yediot Aharonot*'ta yayınlandı.
- 579 H. LAURENS, *La Question de Palestine*, cilt IV (1967-82), a.g.e., s. 733.
- 580 C. ENDERLIN, *Le Grand Aveuglement*, a.g.e., s. 92.
- 581 A.g.e., s. 79.
- 582 A.g.e., s. 93.
- 583 A. M. LESCH, "Gazze, life under occupation", A. M. LESCH ve Mark TESSLER, *Israel, Egypt and the Palestinians*, a.g.e., s. 241.
- 584 İsrail, Kanada kampından Gazze Şeridi'ne ancak belirli sayıdaki mülteci dönüşüne izin verir; kampın 496 ailesinden 293'ü Nisan 1995'te Mısır topraklarında kalmaya devam eder. Bkn. Dick DOUGHTY, *A Legacy of Occupation*, Hartford, Kumarian Press, 1995, XXII'den XXIX'a kadar ("historical note").
- 585 Tariq'in tanıklığı için bkn. P. COSSALI ve C. ROBSON, *Stateless in Gaza*, a.g.e., s. 81.
- 586 A. M. LESCH, "Gaza, life under occupation", a.g.e., s. 239.
- 587 A.g.e., 241.

ON BİRİNCİ BÖLÜM

Yeni dalga

Sayfa 193-211 arası

- 588 Menahem Begin'in Ronald Reagan'a mektubu, 6 Haziran 1982, aktaran J.-P. FILIU, *Mitterrand et la Palestine*, a.g.e., s. 101.
- 589 a.g.e., s. 146.
- 590 *Rapport de la commission Kahane*, Paris, Stock, 1983.
- 591 Pierre RAZOUX, *Tsahal*, Paris, Tempus, 2008, s. 414.
- 592 S. MISHAL ve A. SELA, *The Palestinian Hamas*, a.g.e., s. 34.
- 593 Bassam "kötü Müslüman"ın tanıklığı için bkn. B. MILTON-EDWARDA, *Islamic Politics in Palestine*, a.g.e., ss. 113-114.
- 594 Z. ABU AMR, *Islamic Fundamentalism in the West Bank and Gaza*, a.g.e., s. 43.
- 595 Jean-François LEGRAIN, "Islamistes et lutte nationale palestinienne dans les territoires occupés par Israël", *Revue française de science politique*, cilt 36, 1986, S. 2, s. 231.
- 596 *Al-Hamishmar*, 27 Temmuz 1984.
- 597 Fethi ŞİKAKİ, *Rihlat al-dam al-ladhi hazama al-seyf*, Kahire, Markaza Yafa, 1996. S. 349. FICH'i İslâmi Cihad / Beytü'l-Makdis'ten (Kudüs'ün şaşaalı isimlerinden biri) ayrı tutmak gerekir. Bu örgüt Amman'da İsrail'in kaçınılmaz yok oluşuyla ilgili yoğun bir yergi yazısıyla meşhur olan Şeyh Esad Bayud et-Tamimi tarafından 1980'de kuruldu (bkn. J.-P. FILIU, *L'Apocalypse dans l'Islam*, Paris, Fayard, 2008, ss. 149-151).
- 598 F. CHIKAKI, *Rihlat al-dam el-ladhi hazama al-seyf*, a.g.e., s. 172.
- 599 C. ENDERLIN, *Le Grand Aveuglement*, a.g.e., s. 114.
- 600 N. A. FAYSAL, *A'lâm min jil al-ruwâd min Ghazzatu Hâshem*, a.g.e., s. 542.
- 601 Meir HATINA, *Islam and Salvation in Palestine*, Tel Aviv, Moşe Dayan Merkezi, 2001, s. 65.
- 602 *Time*, 9 Haziran 1986.
- 603 B. MILTON-EDWARDS, *Islamic Politics in Palestine*, a.g.e., s. 114.
- 604 M. HATINA, *Islam and Salvation in Palestine*, a.g.e., s. 78.

- 605 C. ENDERLIN, *Le Grand Aveuglement*, a.g.e., s. 117. Abdülaziz Rantisi'nin kardeşinin de belirttiği gibi "o dönemde, İsraililer imanını bize topraklarımız üzerindeki haklarımızı unutturabileceğini düşünüyorlardı" (Mohamed RANTISSI, *Survivre à Gaza*, Monaco, Koutoubia-Alphée, 2009, s. 71).
- 606 A. ABOU AMIR, *Al-haraka al-islamiyya fi qitâ' Ghazza*, a.g.e., s. 79.
- 607 S. MISHAL ve A. SELA, *The Palestinian Hamas*, a.g.e., s. 24.
- 608 İslâmcı Şaraf ile görüşme, P. COSSALI ve C. ROBSON, *Stateless in Gaza*, a.g.e., s. 110.
- 609 Çağdaş selefilğin sınıflandırması için (Müslüman Kardeşler "reformcu selefiler" grubuna dâhildirler), bkn. Bernard ROUGIER, *Qu'est-ce que le salafisme?*, Paris, PUF, 2008, ss. 15-19.
- 610 S. MISHAL ve A. SELA, *The Palestinian Hamas*, a.g.e., s. 34. Hamas'ın güvenlik aygıtının Gazze'de 2009'da yayınlanan resmi hikayesine göre 1983'te "asıl amacın Filistin'deki rakip güçler" olduğunu kabul eder (Yahya SÎNVAR, *el-Mecd*, Gazze, Waed, 2009, s. 455).
- 611 C. ENDERLIN, *Le Grand Aveuglement*, a.g.e., ss. 113-117.
- 612 A. TAMIMI, *Hamas, Unwritten Chapters*, a.g.e., ss. 49-50.
- 613 A. M. LESCH, "Gaza, life under occupation", a.g.m., s. 251.
- 614 J.-P. FILIU, *Mitterrand et la Palestine*, a.g.e., s. 243.
- 615 Yahudi Telgraf Ajansı, 22 Mart 1985.
- 616 Rabah Muhanna ile görüşme, Gazze, 5 Kasım 2010.
- 617 Fayez Ebu Rahme ile görüşme, *Journal of Palestine Studies*'te, cilt. 15, S. 1, Güz 1985, s. 13.
- 618 İngilizceye "demir yumruk" (*iron fist*) olarak çevrilen bu sistemli baskı politikası 4 Ağustos 1985'te İsrail hükümeti tarafından onaylanır (*Los Angeles Times*, 5 Ağustos 1985).
- 619 Z. ABU AMR, *Islamic Fundamentalism in the West Bank and Gaza*, a.g.e., s. 46. ve A. ABOU AMIR, *Al-haraka al-islamiyya fi qitâ' Ghazza*, a.g.e., s. 97.
- 620 C. ENDERLIN, *Le Grand Aveuglement*, a.g.e., s. 139.
- 621 Y. SÎNVAR, *el-Mecd*, a.g.e., s. 449.
- 622 S. MISHAL ve A. SELA, *The Palestinian Hamas*, a.g.e., s. 34.
- 623 3 Mart 1987'de Gazze askerî mahkemesi tarafından verilen hüküm. Bkn. *el-Fecr*, 13 Mart 1987.
- 624 A. M. LESCH, "Prelude to the uprising in the Gaza Strip", *Journal of Palestine Studies*, cilt 20, S. 1, Ağustos 1990, s. 17.
- 625 Söz konusu kişiler Abdullah Ebu Azza, Abdurrahman el-Hurani ve Salim Emin el-Ağadır. Daha önce FUM'da bulunan tek kişi el-Ağadır. Her üçü de Müslüman Kardeşler'le bağlantılı olduklarını yalanlar, oysa el-Fetih bu transferlere değer katmak amacıyla söz konusu bağlantıyı ileri sürmüştü. Bkn. Z. ABU AMR, *Islamic Fundamentalism in the West Bank and Gaza*, a.g.e., s. 48.
- 626 Zeev SCHIFF ve Ehud YAARI, *Intifada*, New York, Simon and Schuster, 1990, s. 30.
- 627 Rabah Muhanna ile görüşme, Gazze, 5 Kasım 2010.
- 628 Anita VITULLO, "Uprising in Gaza", Zachary LOCKMAN ve Joel BEININ, *Intifada*, Boston, Merip, 2009, s. 45.
- 629 A. M. LESCH, "Prelude to the uprising in the Gaza Strip", a.g.m., s. 19.
- 630 Ahmed Yasin'in *el-Fecr* 6 Eylül 1987'de yayınlanan röportajı.
- 631 A. M. LESCH, "Prelude to the uprising in the Gaza Strip", a.g.m., s. 9.
- 632 A.g.e., s. 1.
- 633 Z. ABU AMR, "Hamas, a historical and political background", *Journal of Palestine Studies*, cilt 22., S. 4, Yaz 1993, s. 10.

- 634 HMS01 broşürünün çevirisi, Jean-François LEGRAIN, *Les Voix du soulèvement palestinien*, Kahire, CEDEJ, 1991, S. 7, eleştirel basım.
- 635 S. ROY, "The Gaza Strip, a case of economic de-development", *Journal of Palestine Studies*, cilt 17, S. 1, Güz 1987, s. 68.
- 636 A.g.e., s. 70.
- 637 Meron BENVENISTI ve Shlomo KHAYAT, *The West Bank and Gaza Atlas*, Boulder, Westview, 1988, s. 113.
- 638 S. ROY, "The Gaza Strip, a case of economic de-development", a.g.m., ss69 ve 82.

ON İKİNCİ BÖLÜM

Taşların isyanı

Sayfa 216-237 arası

- 639 10 Ocak 1988'e doğru yayınlanan CNGUZ broşürün çevirisi için bkn. J.-F. LEGRAIN, *Les Voix du soulèvement palestinien*, a.g.e., s. 13.
- 640 10 Ocak 1988 tarihli CNU02 broşürünün çevirisi için bkn. J.-F. LEGRAIN, *Les Voix du soulèvement palestinien*, a.g.e., s. 10.
- 641 Aktaran, J.-F. LEGRAIN, *Les Voix du soulèvement palestinien*, a.g.e., s. 257.
- 642 A.g.e., giriş, s. 84.
- 643 Associated Press, Londra, 6 Ocak 1988.
- 644 Alain FRACHON, "À Gaza, le lent pourrissement", *Le Monde*, 12 Ocak 1988.
- 645 François Mitterrand'ın İrlanda Televizyonu'na verdiği beyanat, 24 Şubat 1988.
- 646 Ketziot 2483 Filistinliyi, çoğunlukla yargılamadan 1988 baharında tutuklar (*Time*, 13 Haziran 1988).
- 647 Palestinian Human Rights International Committee, *Uprising in Palestine, the first year*, Chicago, 1989, s. 15.
- 648 *Le Monde*, 19 Nisan 1988.
- 649 AFP, Gazze, 25 Mayıs 1988.
- 650 Ravva Şava ile görüşme, Gazze, 7 Kasım 2010.
- 651 11 Şubat 1988 tarihli MHS04 broşürün çevirisi için bkn. J.-F. LEGRAIN, *Les Voix du soulèvement palestinien*, a.g.e., s. 37
- 652 Hamas'ın kuruluş belgesinin çevirisi için bkn. J.-F. LEGRAIN, *Les Voix du soulèvement palestinien*, a.g.e., s. 162.
- 653 Khaled HROUB, *Hamas, a Beginner's Guide*, Londra, Pluto, 2006, s. 33. Azam Tamimi ise kendi tarafında Kuruluş Belgesinin yazarının Mucamma'nın, ardından Hamas'ın kurucu üyelerinden biri olan Abdülfettah Duhan olduğu varsayımında bulunur (A. TAMIMI, *Hamas, Unwritten Chapters*, a.g.e., s. 150.)
- 654 Hamas'ın kuruluş belgesinin çevirisi için bkn. J.-F. LEGRAIN, *Les Voix du soulèvement palestinien*, a.g.e., s. 160.
- 655 A.g.e.,
- 656 30 Ağustos 1988 tarihli CNUPOL broşürünün çevirisi için bkn. J.-F. LEGRAIN, *Les Voix du soulèvement palestinien*, a.g.e., s. 167.
- 657 30 Ekim 1988 tarihli CNU28A, B ve D broşürlerinin çevirisi için bkn. J.-F. LEGRAIN, *Les Voix du soulèvement palestinien*, a.g.e., ss. 203, 207 ve 210.
- 658 7 Aralık 1988 tarihli CNU30 broşürünün çevirisi için bkn. J.-F. LEGRAIN, *Les Voix du soulèvement palestinien*, a.g.e., s. 229.

- 659 25 Kasım 1988 tarihli HMS32 broşürünün çevirisi için bkn. J.-F. LEGRAIN, *Les Voix du soulèvement palestinien*, a.g.e., s. 227.
- 660 Palestinian Human Rights International Committee, *Uprising in Palestine, the first year*, ss. 13-21.
- 661 Mabhu'ın bu iki cinayetle ilgili anlattıkları için, el-Cezire'de, 7 Şubat 2010'da yayınlanan tanıklığına bakın.
<http://english.aljazeera.net/focus/2010/02/2010271441269105.html>
- 662 A. TAMIMI, *Hamas, Unwritten Chapters*, a.g.e., s. 59.
- 663 S. MISHAL ve A. SELA, *The Palestinian Hamas*, a.g.e., s. 57.
- 664 A. TAMIMI, *Hamas, Unwritten Chapters*, a.g.e., s. 60.
- 665 Paul Mc GEOUGH, *Kill Khalid*, New York, New Press, 2009, s. 116.
- 666 A. TAMIMI, *Hamas, Unwritten Chapters*, a.g.e., s. 61.
- 667 Hamas'ın içyapısıyla ilgili farklı kaynakların karşılaştırılması için bkn. Jeoren GUNNING, *Hamas in Politics*, New York, Columbia University Press, 2009, ss. 98-103.
- 668 İsrail sivil idaresinin rakamları, aktaran *Journal of Palestine Studies*, cilt 18, S. 4, Yaz 1989, ss. 197-198.
- 669 Save The Children'in İsveç kolunun 15 Mayıs 1990 tarihli raporu için bkn. *Journal of Palestine Studies*, cilt 19, S. 4, Yaz 1990, ss. 144-145.
- 670 Frey Ebu Medyan ile görüşme, Gazze, 9 Kasım 2010.
- 671 S. ROY, *Failing Peace*, Londra, Pluto, 2007, s. 94.
- 672 A. TAMIMI, *Hamas, Unwritten Chapters*, a.g.e., s. 73.
- 673 Frey Ebu Medyan ile görüşme, Gazze, 9 Kasım 2010.
- 674 S. ROY, *Failing Peace*, Londra, Pluto, 2007, ss. 43-45.
- 675 Amira Hass, "Otherwise occupied, Access denied", *Haaretz*, 22 Nisan 2010.
- 676 A. TAMIMI, *Hamas, Unwritten Chapters*, a.g.e., s. 63.
- 677 Zaki CHEHAB, *Inside Hamas*, New York, Nation Books, 2007, s. 43.
- 678 A.g.e., s. 44.
- 679 A.g.e., s. 45.
- 680 B. MILTON-EDWARDS ve Stephen FARRELL, *Hamas*, Cambridge, Polity, 2010, s. 119.
- 681 Brynjar LIA, *A Police Force Without a State*, Reading, Ithaca Press, 2006, s. 68.
- 682 Z. CHEHAB, *Inside Hamas*, a.g.e., ss. 45-49.
- 683 5 Mart 1993 tarihli *Maariv*'e göre ankete katılan İsraillilerin % 33'ü Gazze Şeridi'nden hemen çekilmesinden yanadırlar, % 34'ü müzakere edilmiş bir çekilme, % 23'ü ise işgalin devam etmesi taraftarıdır.
- 684 Söz konusu kişiler, Şas Partisi'nden İçişleri Bakanı Aryeh Deri ve 1978'den 1989'a kadar partisinin gençlik kolundan sorumlu olan İşçi Partili Sağlık Bakanı Haim Ramon'dur (*New York Times*, 3 Mart 1993).
- 685 *Al-Quds*, 10 Temmuz 1993.
- 686 *New York Times*, 23 Eylül 1993.
- 687 Z. CHEHAB, *Inside Hamas*, a.g.e., s. 50.
- 688 Aralık 1987'den Mayıs 1994'e kadar olan dönemde ölen Gazzelilerin kesin sayısı 523'tür, yıkılan ev sayısı 462 ve hastaneye kaldırılan yaralı sayısı 78.388'dir. Bkn. D. DOUGHTY, *A Legacy of Occupation*, a.g.e., s. 191.
- 689 S. ROY, *Failing peace*, a.g.e., s. 152.

ON ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Etki altındaki otorite

Sayfa 239-267 arası

- 690 İsrail ile FKÖ arasında Oslo'da müzakere edilip 13 Eylül 1993'te Washington'da imzalanan ve genelde "Oslo Anlaşmaları" (İsrail ile FKÖ'nün birbirini tanımamasının yanı sıra) olarak anılan "İlkeler beyannamesinin" 8. Maddesi.
- 691 Laetitia BUCAILLE, *Gaza: la violence de la paix*, Paris, Presses de Sciences Po, 1998, s. 53.
- 692 "Sürgünden dönme" ve yerel halk arasındaki bu karmaşık ilişki üzerine bkn. J.-F. LEGRAIN, "Lexécutif palestinien de l'autonomie (1994-2004)", Nadine PICAUDOU ve Isabelle RIVOAL (yön.), *Retours en Palestine. Trajectoires, rôle et expériences des returnees dans la société palestinienne après Oslo*, Paris, Karthala, 2006, ss. 44-117 ve 234-280.
- 693 Kahire'de 4 Mayıs 1994'te İzak Rabin ile Yaser Arafat arasında imzalanan Geçici Anlaşmanın 5. Maddesi.
- 694 Filistin Demokratik Halk Kurtuluş Cephesi (FDHKC) askerî lideri Memduh Nufal'dır, Maalot'taki saldırı kastedilir (15 Mayıs 1974'te, bir okuldaki rehin alma olayında 25 kişi can verir). Bkn. C. BOLTANSKI ve J. al-TAHRI, *Les Sept Vies de Yasser Arafat, a.g.e.*, ss. 55-56.
- 695 Bu bölme, Tsahal'ın Gazze Şeridi komutanı ve Yaser Arafat'ı 1 Temmuz 1994'te karşılayan General Doron Almog yönetiminde oluşturulur. Bkn. Doron ALMOG, "Lessons of the Gaza security fence for the West Bank", *Jerusalem Issue Briefs*, cilt 4, s. 12, 23 Aralık 2004.
- 696 Aktaran, *Journal of Palestine Studies*, cilt 24, S. 1, Güz 1994, s. 165. Kurban 28 yaşındaki bir taksi şoförü olan Farid Haşim Jarbu'dur.
- 697 I. FALLUJI, *Ma'a al-ra'is, a.g.e.*, s. 46.
- 698 *A.g.e.*, s. 65.
- 699 L. BUCAILLE, *Gaza: la violence de la paix, a.g.e.*, s. 79.
- 700 B. LIA, *Building Arafat's Police*, New York, Ithaca Press, 2007, s. 170.
- 701 Aktaran, *Journal of Palestine Studies*, cilt 24, S. 4, Yaz 1995, s. 187.
- 702 L. BUCAILLE, *Gaza: la violence de la paix, a.g.e.*, s. 60.
- 703 *A.g.e.*, s. 63.
- 704 Frey Ebu Medyan ile görüşme, Gazze, 9 Kasım 2010.
- 705 Samuel KATZ, *The Hunt for the Engineer*, New York, Fromm, 1999, ss. 242-243.
- 706 I. FALLUJI, *Ma'a al-ra'is, a.g.e.*, s. 83. İsmail Haniye'nin adaylığının Hamas'ta yarattığı iç tartışmalar için bkn. J. GUNNIG, *Hamas in Politics, a.g.e.*, ss. 110-112.
- 707 L. BUCAILLE, *Gaza: la violence de la paix, a.g.e.*, s. 214.
- 708 J.-F. LEGRAIN, *Les Palestines du quotidien*, Beyrut, Cermoc, 1999, s. 82.
- 709 *A.g.e.*, s. 364.
- 710 *A.g.e.*, s. 389.
- 711 L. BUCAILLE, *Gaza: la violence de la paix, a.g.e.*, s. 71.
- 712 Jacques CHIRAC, *Le Temps présidentiel (Mémoires, cilt II)*, Paris, Nil, 2011, s. 186.
- 713 Palestinian Centre for Human Rights, *A Comprehensive Survey of Israeli Settlements in the Gaza Strip*, Gazze, 1996, ss. 58-65.
- 714 Bu tuhaf cinayet girişiminin en ayrıntılı hikâyesi için bkn. Paul McGEOUGH, *Kill Khalid*, New York, New Press, 2009.
- 715 McGEOUGH, *Kill Khalid, a.g.e.*, s. 241.

- 716 el-Fetih'in Gazze'deki militanlarından birinin renkli bir şekilde özetlediği gibi (Arafat ateş gibidir, çok yaklaşırsak yanarız, ama çok fazla uzakta durunca soğuk olur" (aktaran L. BUCAILLE, *Gaza: la violence de la paix, a.g.e.*, s. 60).
- 717 *New York Times*, 17 Temmuz 1999.
- 718 Amira HASS, "Trapped in the cage of Gaza", *Haaretz*, 14 Ekim 2000. Gazze bölgesinin şef yardımcısı General Tzvi Fogel'e göre Tsahal daha Aralık 1999'dan itibaren bölgede bir çatışmaya hazırlanıyor, pozisyonlarını güçlendirmesi ise "kendi kendini gerçekleştiren bir kehaneti" besler" (Samy COHEN, *Tsahal à l'épreuve du terrorisme*, Paris, Le Seuil, 2009, ss. 158-159).

ON DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Öfke ayaklanması

Sayfa 269-292 arası

- 719 A. HASS, "Trapped in the cage of Gaza", *Haaretz*, 14 Ekim 2000.
- 720 S. COHEN, *Tsahal à l'épreuve du terrorisme, a.g.e.*, s. 143.
- 721 J.-P. FILIU, *Mitterrand et la Palestine, a.g.e.*, ss. 133-134.
- 722 D. ALMOG, "Lessons of the gaza security fence for the West Bank", *Jerusalem Issue Briefs*, cilt 4, S. 12, 23 Aralık 2004.
- 723 el-Kaide ile Müslüman Kardeşler ve özellikle de Hamas arasındaki ilişki için bkn. J.-P. FILIU, "The Brotherhood versus Al-Qaeda", in *Current Trends in Islamist Ideology*, Güz 2009, S. 9.
- 724 *The Guradian*, 14 Eylül 2001.
- 725 *Washington Times*, 11 Kasım 2001.
- 726 *Washington Post*, 17 Aralık 2001.
- 727 *Maariv*, 31 Ocak 2002.
- 728 "el-Aksa Şehitleri Tugayı" için referans alınan araştırma: J.-F. LEGRAIN, *Internet et histoire: les Brigades des martyrs d'Al-Aqsâ. Les pages Internet comme sources de l'histoire de temps présent*, Lyon, Maison de l'Orient et de la Méditerranée, 2004, 306 sayfa ve 400 belge (<http://www.mom.fr/guides/aqsa.htm>).
- 729 Hamas, Hamas, *Ayâm al-ghadap, a.g.e.*, s. 26.
- 730 Tsahal sözcüsünün beyanı, 10 Şubat 2002, İsrail Dışişleri Bakanlığı sitesi. [http://www.mfa.gov.il/MFA/Government/Communiques/2002/Palestinians + launch + rockets + at + Israel + - + 10-Feb2002.htm](http://www.mfa.gov.il/MFA/Government/Communiques/2002/Palestinians%20launch%20rockets%20at%20Israel%20-%2010-Feb2002.htm) ? Display-Mode = print
- 731 *New York Times*, 22 Haziran 2002. Şaron kabinesnin ilkesel olarak kabul ettiği bu karar İsrail Yargıtayı tarafından kısmen 3 Eylül'de onaylanır; buna göre Batı Şeria'dan Gazze'ye "el-Aksa Şehitleri Tugayı"dan bir intihar bombacısının iki ebeveyni, saldırı hazırlığında ona yardım ettikleri için cezalandırma amacıyla transfer edilirler.
- 732 *Washington Post*, 7 Aralık 2002.
- 733 *Middle East Mirror*, 9 Ocak 2004.
- 734 *Washington Post*, 25 Ocak 2004.
- 735 *New York Post*, 3 Şubat 2004.
- 736 Khaled HROUB, "Hamas after Shaykh Yasin and Rantisi", *Journal of Palestine Studies*, cilt 33., S. 4, Yaz 2004, ss. 35-36.
- 737 *Al-Rai*, 18 Temmuz 2004.

- 738 *Jerusalem Post*, 18 Temmuz 2004.
 739 Hamas, *Ayâm al-ghadap*, a.g.e., ss. 55, 66, 88, 97 ve 113.
 740 A.g.e., s. 214.
 741 A.g.e., s. 120.

ON BEŞİNCİ BÖLÜM

Bir Filistin diğerine karşı

Sayfa 297-321 arası

- 742 *Haaretz*, 6 Ekim 2004.
 743 Ahmed Kurey (EBU ALA), *Al-Tariq ilâ kharîtat al-tariq 2000-2006*, Beyrut, Filistin Araştırma Merkezi, 2011, s. 367.
 744 William Ward'ın Senato Dış İlişkiler Komitesi'ndeki konuşması, Washington, 30 Haziran 2005.
 745 Bu suçlamalar hiçbir zaman desteklenmedi fakat ABD tarafından uzun süre gündemde tutuldu. Bkn. örneğin, Matthew LEVITT ve Dennis ROSS, *Hamas*, New York, Yale University Press, 2007, s. 95.
 746 İsrail kabinesine 18 Aralık 2005'te askerî istihbarat şefi General Aharon Zeevi tarafından sunulan analizin özü böyledir (*Haaretz*, 19 Aralık 2005).
 747 Graham USHER, "The Democratic resistance", *Journal of Palestine Studies*, cilt 35, S. 3, Bahar 2006, s. 27.
 748 Dörtlü'nün Filistin seçimleri üzerine beyanâtı, Londra, 30 Ocak 2006.
 749 İsmail Haniye ile yapılan görüşme, *Washington Post*, 26 Şubat 2006.
 750 ABD Tel Aviv büyükelçisinin ve Kudüs başkonsolosunun 14 Haziran 2006 tarihli ortak telgrafi, 6 Ocak 2011'de Wikileaks'te yayınlandı.
 751 6 ve 7 Temmuz 2006'da Jerusalem Media and Communication Center tarafından 1197 Batı Şeria ve Gazze sakini ile yapılan araştırma (www.jmcc.org). Hamas'ın silah kullanma seçeneğine destek Gazze Şeridi'nde Batı Şeria'ya göre çok az bir farkla daha yüksektir.
 752 *Journal of Palestine Studies*, cilt 36, S. 1, Güz 2006, s. 124'te yayınlanan rakamlar.
 753 J. CHIRAC, *Le Temps présidentiel (Mémoires, tome II)*, a.g.e., ss. 518 ve 521.
 754 14-16 Eylül 2006'da Palestine Center for Policy and Survey Research tarafından 1270 Batı Şeria ve Gazze sakiniyle yapılan anket (www.pcpsr.org).
 755 İsmail Haniye'ye, Mahmud Abbas ve Halid Meşal tarafından 7 Şubat 2007'de Mekke'de imzalanan anlaşmaya ek olarak verilen mektup.
 756 22-24 Şubat 2007'da Bir Zeyt Üniversitesi'nin Development Studies Programı tarafından 1197 Batı Şeria ve Gazze sakiniyle yapılan anket (home.birzeit.edu/dsp). Cevapların dağılımı Batı Şeria için de benzerdir.
 757 *Haaretz*, 7 Haziran 2007.
 758 Benjamin BARTHE, *Ramallah Dream*, Paris, La Découverte, 2011, s. 183.
 759 A.g.e.
 760 Frey Ebu Medyan ile görüşme, Gazze, 9 Kasım 2010.
 761 *Journal of Palestine Studies*, cilt 37, S. 1, Güz 2007, s. 149'da aktarılan rakamlar.
 762 A.g.e.
 763 bkn. s. 304. 13 Haziran 2007'den beri, Hamas'ın kesin zaferinden çok daha önce, İsrail askerî istihbarat şefi Amos Yadlin ABD'nin Tel Aviv'deki diplomatlarına şunları söyler: "İsrail Gazze'nin Hamas tarafından kontrol edilmesini başarı sayar, çünkü bu vesileyle bu bölgeyi düşman topraklar olarak addedebilir" (aktaran *El Pais*, 20 Aralık 2010, s. 3).

- 764 İsrail STK'sı Gisha'nın Ocak 2007'de yayınladığı rapora bkn. *Disengaged Occupiers: the Legal Status of Gaza* (www.gisha.org).
- 765 İntifada kurbanlarının istatistikleri için İsrail'in insan haklarını koruma derneği B'Tselem'in sitesine bakın: <http://old.btselem.org/statistics/english/>
- 766 İsrail tarafından ortadan kaldırılan sayısız militanın aslında askerî olmaktan çok siyasi faaliyetleri bulunuyordu. Bu nedenle askerlerle sivil "hedefleri" değil de, "hedef" alınan militanlarla konutlarının bombalanması sırasında ya da ana caddelere atılan füzelerle öldürülen sivilleri birbirlerinden ayırt etmek gerekiyor. Bu "hukuk dışı operasyonların" kurbanlarının bilançosu PCHR'nin (Palestinian Centre for Human Rights) 2007 yılı raporundan alınmıştır.

ON ALTINCI BÖLÜM

Beş yıllık yangın

Sayfa 325-352 arası

- 767 Ehud Olmert'in sözcüsünün beyanı, Kudüs, 19 Eylül 2007.
- 768 Filistin Araştırmaları Enstitüsü, *Coulée de plomb*, Arles, Sinbad/Actes Sud, 2010, s. 171.
- 769 İsrail hükümetinin, FIDH üyesi, Kudüs merkezli bir STK olan B'Tselem tarafından yayınlanan verileriyle uyumlu raporlarının bağlantıları: http://www.mfa.gov.il/MFA/Terrorism-+Obstacle+to+Peace/Hamas+war+against+Israel/Victims_Hamas_rocket_fire_Hamas_ends_calm_Dec-2008.htm.
http://www.mfa.gov.il/MFA/Terrorism-+Obstacle+to+Peace/Hamas+war+against+Israel/IDF_soldiers_killed_Operation_Cast_Lead.htm.
http://www.btselem.org/Download/20090909_Cast_Lead_Fatalities_Eng.Pdf.
- 770 Söz konusu kuruluş Gazze merkezli Palestinian Committee for Human Rights (PCHR)'dir. <http://www.pchrgaza.org/files/PressR/English/2008/36-2009.html>
- 771 <http://dover.idf.il/IDF/English/News/today/09/03/2602.htm>
- 772 International Crisis Group, *Gaza's Unfinished Business*, Gazze, Ramallah, Kudüs, Washington ve Brüksel, 23 Nisan 2009, s. 2.
- 773 İbrahim ISSA, *Al-maqlât al-ghazzâwiya*, Kahire, Madbouli, 2009, s. 69.
- 774 Filistin Araştırmaları Enstitüsü, *Coulée de plomb*, a.g.e., ss. 213-216.
- 775 Amos HAREL, "IDF in Gaza", *Haaretz*, 19 Mart 2009.
- 776 <http://sderotmedia.org.il/bin/content.cgi?ID=422&q=3>
- 777 Benjamin BARTHE ve Laurent ZECCHINI, "Les cinq années de tractations secrètes pour libérer Gilad Shalit", *Le Monde*, 19 Ekim 2011.
- 778 2009'da Alexis MONCHOVET ve Stéphane MARCHETTI tarafından Refah'ta çekilerek 2010'da Fransız televizyon kanalı LCP'de yayınlanan *Rue Abou Jamil* belgeseli, İsrail'in saldırılarının tünel operatörlerinin işini zorlaştırdığını fakat alışverişlerine engel olmadığını gösterir.
- 779 Filistin'in işgal altındaki topraklarında yaşayan sivillerin korunmasıyla ilgili, 8-15 Eylül 2009 tarihli haftalık raporlar Birleşmiş Milletler'in İnsani İşler Koordinasyon Merkezi (OCHA) tarafından yayınlanmaktadır.
- 780 OCHA'nın haftalık raporu, 2 Temmuz 2010.
- 781 OCHA'nın haftalık raporu, 7 Ocak 2011.
- 782 Bkn. örneğin Hamas'ın bu vesileyle yaptığı kutlama videosu: <http://www.youtube.com/watch?v=6CMSnFliq3s>

- 783 Şin Bet'in (Şabak) Mayıs 2011'den beri yöneticisi olan Yoram Cohen'den alıntı, B. BARTHE ve L. ZECCHINI, "Les cinq années de tractations secrètes pour libérer Gilad Shalit", *Le Monde*, 19 Ekim 2011. Öte yandan Yoram Cohen zaten Jeffrey White ile birlikte Kassam Tugayları'nın "Dökme Kurşun" sırasındaki performanslarını aktaran bir yazardır. *Hamas in Combat*, başlıklı raporu Washington Institute for Near East Policy (Winep), Ekim 2009'da yayınlar.
- 784 Laurent ZECCHINI, "Esthète pour la cause", *Le Monde*, 3 Şubat 2010. Bkn. keza birçok başka örnek arasından Nicolas Sarkozy'nin Kuveyt'in günlük gazetesi *el-Kabas*'ta 11 Şubat 2009'da yayınlanan ve kitabın girişinde anılan röportajı.
- 785 "Gaza sous perfusion", *Le Devoir*, 26 Haziran 2007.
- 786 Harvard'da Ekonomi Politik uzmanı Sara Roy'un ifadesidir; ona göre "de-developpement" "baskın bir ekonominin, ekonomik ve dolayısıyla toplumsal potansiyeli hem yanlış yola sapan hem de inkâr edilen yerel bir ekonomiyi kasıtlı, sistemli ve zamanla parçalaması" anlamına gelir. (S. ROY, *Failing Peace*, Londra, Pluto, 2007, s. 33). Bu kavram daha sonra yazacağı kitabının başlığını oluşturur: S. ROY, *Gaza, the Political Economy of De-development*, Washington, Institute of Palestine Studies, 1995.
- 787 "regressus de paix" ifadesi, *Le Monde*'ün Filistin topraklarında 2002'den 2011'e kadar muhabiri olan Benjamin Barthe'a aittir. B. BARTHE, *Ramallah Dream*, a.g.e., s. 225.
- 788 Anne LE MORE, "Killing with kindness", *International Affairs*, S. 81, cilt 5 (2005), s. 995.
- 789 Amnesty International, "Le Blocus de Gaza, une sanction collective", 4 Temmuz 2008.
- 790 S. ROY, *Failing Peace*, a.g.e., s. 133.
- 791 S. ROY, *Hamas and Civil Society in Gaza*, a.g.e., s. 217.
- 792 L. ZECCHINI, "Dans les décombres de Gaza", *Le Monde*, 21 Mart 2010.
- 793 S. ROY, *Hamas and Civil Society in Gaza*, a.g.e., s. 231.
- 794 A.g.e., s. 233.
- 795 Katia CLARENS, *Une saison à Gaza*, Paris, Jean-Claude Lattès, 2011, ss. 167-168.
- 796 Mads GILBERT ve Erik FOSSE, *Eyes in Gaza*, Londra, Quartet, 2010, ss. 242 ve 245.
- 797 S. ROY, *Hamas and Civil Society in Gaza*, a.g.e., s. 232.
- 798 Mısır'la bağlantılı kaçak tüneller ve ürettikleri karmaşık ekonomiyle ilgili, yukarıda anılan (12.dipnot) *Rue Abou Jamil*, belgeseli muhteşem bir kaynak niteliğindedir.
- 799 S. ROY, *Hamas and Civil Society in Gaza*, a.g.e., s. 232.
- 800 <http://www.freegaza.org/>
- 801 J.-P. FILIU, *La Révolution arabe, dix leçons sur le soulèvement démocratique*, Paris, Fayard, 2011, ss. 181-184.
- 802 <http://wallstreetpit.com/30095-turkish-prime-minister-erdogan-accuses-israel-of-state-terrorism>
- 803 http://www.mfa.gov.il/MFA/HumanitarianAid/Palestinians/Lists_Controlled_Entry_Items_4-Jul-2010.htm
- 804 "Dashed hopes, continuation of the Gaza blockade", 30 Kasım 2010'da Londra'da, aralarında FIDH ve Amnesty International'ın da bulunduğu 22 STK tarafından yayınlanan rapor.
- 805 Nidal al-MUGHRABI, "Le bâtiment revit à Gaza grâce aux tunnels avec l'Égypte", Reuters, Gazze, 25 Aralık 2011.
- 806 A.g.e., s. 8. Erez'den çıkış izin belgesi 2011'de ayda 3000'e ulaşır, özellikle Batı Şeria ile gidip gelme izni olan 70 ila 100 kadar işadamı sebebiyle.
- 807 Karim LEBHOUR, *Jours tranquilles à Gaza*, Paris, Riveneuve, 2010, ss. 158-159.

- 808 Christian Oberlin'in Science Po'da "Gazze'de çocukluk" konulu 17 Ekim 2011'deki yuvarlak masa çerçevesinde sunduğu bildiri.
- 809 Birleşmiş Milletler İnsani İşler Koordinasyon Merkezi (OCHA) Gazze Şeridi'ne Haziran 2007'den beri girme izni olan kamyon sayısı ile ilgili kesin rakamları, "insani yardım" ve "ticari" kategorilerini ayırarak veren bir veri tabanı yayınlar.
<http://www.ochaopt.org/GazaCrossings.aspx?id=1010003>
- 810 Sami Abdüşşâfi ile görüşme, Gazze, 11 Kasım 2010.
- 811 Associated Press, Gazze, 23 Haziran 2007.
- 812 Filistin başkanlık sözcüsü Nebil Ebu Rudeina'nın bildirisi, Ramallah, 23 Haziran 2007.
- 813 International Crisis Group, *Inside Gaza*, Gazze, Kudüs ve Brüksel, 20 Aralık 2007, s. 11.
- 814 *A.g.e.*, s. 14.
- 815 *A.g.e.* s. 15.
- 816 AFP, Ramallah, 13 Kasım 2007.
- 817 International Crisis Group, *Ruling Palestine: Gaza under Hamas*, Gazze, Kudüs ve Brüksel, 19 Mart 2008, s. 14.
- 818 Filistin Araştırmaları Enstitüsü, *Coulée de plomb*, *a.g.e.*, s. 146.
- 819 International Crisis Group, *Gaza's Unfinished Business*, *a.g.e.*, s. 4.
- 820 Carla FIBLA ve Fadi SKAIK, *Resistiendo en Gaza*, Barselona, Peninsula, 2010, s. 191.
- 821 Juan Miguel MUNOZ, "Al Qaeda choca con Hamas en Gaza", *El Pais*, 25 Ocak 2010.
- 822 International Crisis Group, *Radical Islam in Gaza*, Gazze, Ramallah, Kudüs ve Brüksel, 29 Mart 2011, s. 13.
- 823 Bernard ROUGIER, Lübnan'daki Sünnî militanlık üzerine başvuru kaynağı olan *L'Oumma en fragments* (Paris, PUF, 2011) kitabında *mukâvim* (direnişçi), *mücahid* (cihadçı) ve *mukâtil* (savaşçı) olarak üç "ideal tip" tespit eder. Bu çok aydınlatıcı ayırım, Gazze meselesinde sırasıyla Hamas'a, "Allah'ın dostlarının askerleri" türünden gruplara ve el-Fetih'e denk düşebilir.
- 824 Bu suçlamalar Bin Ladin tarafından Aralık 2007'de ifade edildi ve el-Kaide ve ortak oluşumları tarafından Hamas'a açılan davada tekrarlandı. Bu konu için bkn. J.-P. FILIU, "The Brotherhood versus Al-Qaida", *Currents Trends in Islamist Ideology*, Güz 2009, S. 9.
- 825 Milenarist çağrışımli bu cihadçı söylemde Hamas, İslâmiyetin nihai zaferinin öncülü olarak Gazze'de halifelik'in kurulabilmesi için yerle bir edilmesi gereken başlıca ve "Şii" düşman olarak sunulur. Gazze'deki cihadçı bir militan ile yapılan röportajı aktaran C. FIBLA ve F. SKAIK, *Resistiendo en Gaza*, *a.g.e.*, ss. 191-193.
- 826 "Gazze gençliğinin manifestosunun" Fransızca çevirisi için bkn. *Libération*, 28 Aralık 2010.
- 827 <http://www.rfi.fr/moyen-orient/20111126-hamas-israel-le-hamas-accord-une-resistance-populaire-pacifique>
- 828 L. ZECCHINI, "Les Palestiniens n'attendent plus rien des contacts entre le Fatah et le Hamas", *Le Monde*, 28 Aralık 2011.

MANDA ALTINDA FİLİSTİN, 1922-1948

SYRIE

LIBAN

Akdeniz

PALESTINE

TRANSJORDANIE

ÉGYPTE

Kızıldeniz

Yarmouk

Jordan

Haifa

Acre (Akko)

Tiberiade

Nazareth

Jerusalem

Gaza

Rafah

Beersheba

El-Arich

El-Awja

Bir Asluj

Sde Boqer

El-Hazeva

Gharandal

Maan

Quneitra

Der'a

Irbid

Mafrak

Amman

Shunat Nimrin

Es Salt

Jéricho

Ramallah

Naplouse

Tirat Zevi

Beisan

Jénine

Um el-Fahm

Arara

Ara

Atlit

Hadera

Netanya

Kefar Sava

Qalqilya

Beit Nabalá

Lydda

Ramla

Isdud

Majdal

Beit Jibrin

Kfar Etzion

Hébron

Bethléem

Beit Safata

Qumran

Ein Karim

Ein Yasin

Deir Yasin

Latroun

Sodome

Karak

Wadi Araba

Ras el-Naqb

Eilat

Aqaba

Yallá de Hula

Bint Jbail

Rosh Hanqira

Safed

Degania

Gesher

Naharayim

Uluslararası sınırlar

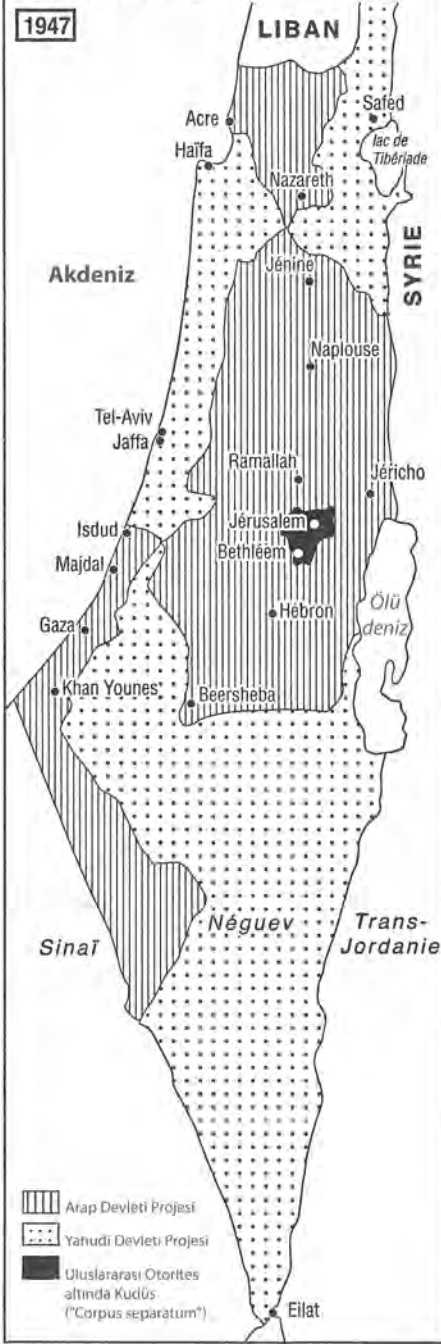
Demiryolu

Anayollar

0 30 km

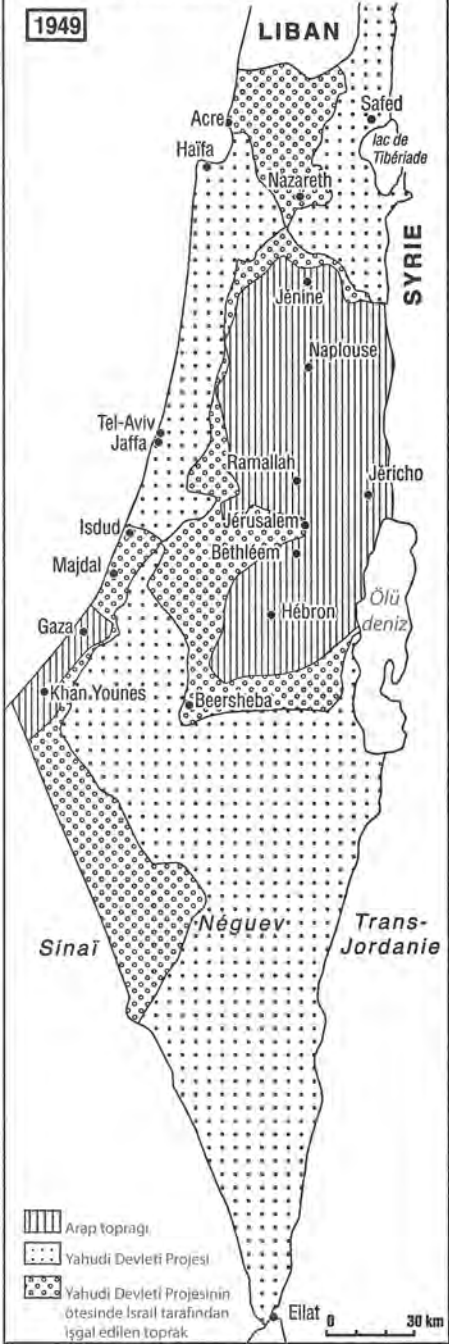
**BİRLEŞMİŞ MİLLETLER TAKSİM PLANI
181 NOLU KARAR**

1947

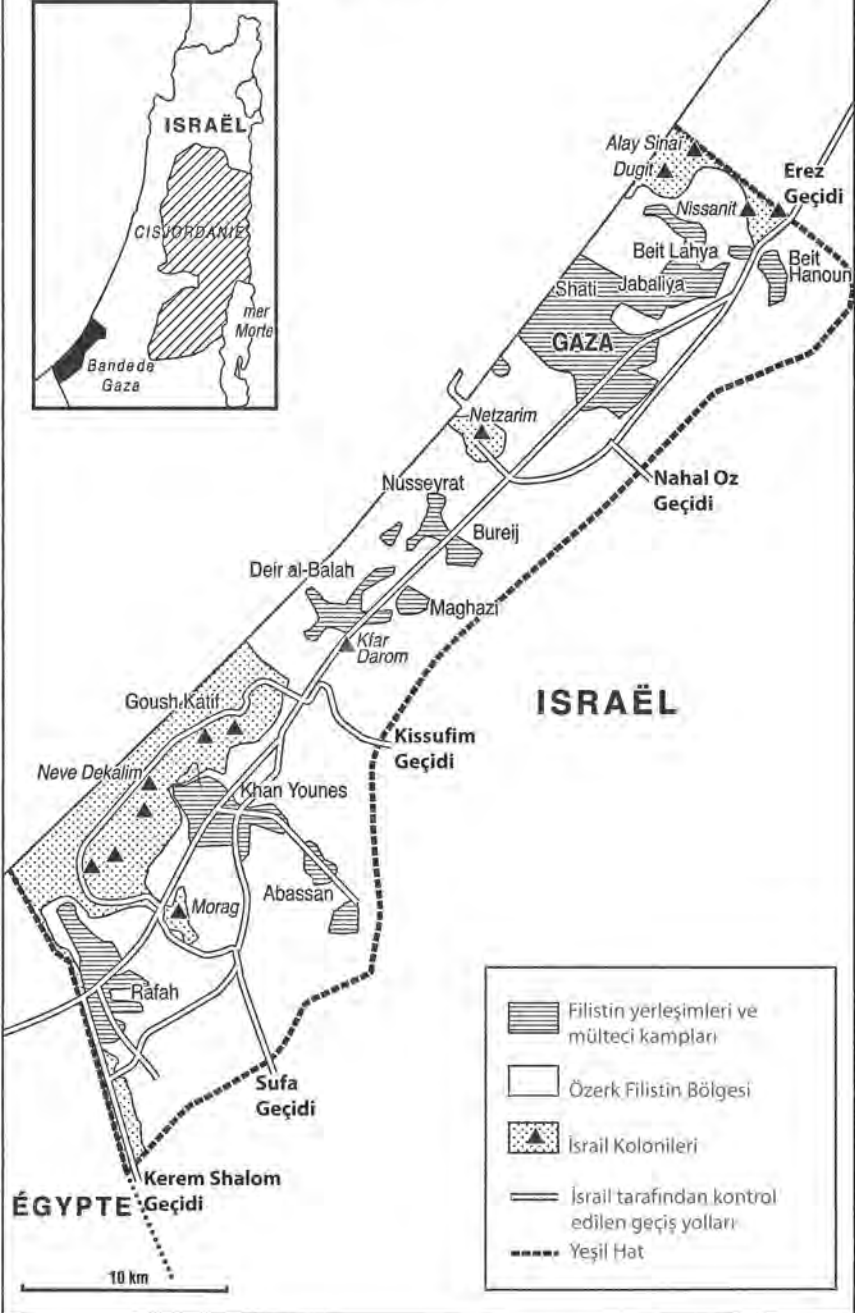

**RODOS ANTLAŞMASI
ATEŞKES HATTI-1949**

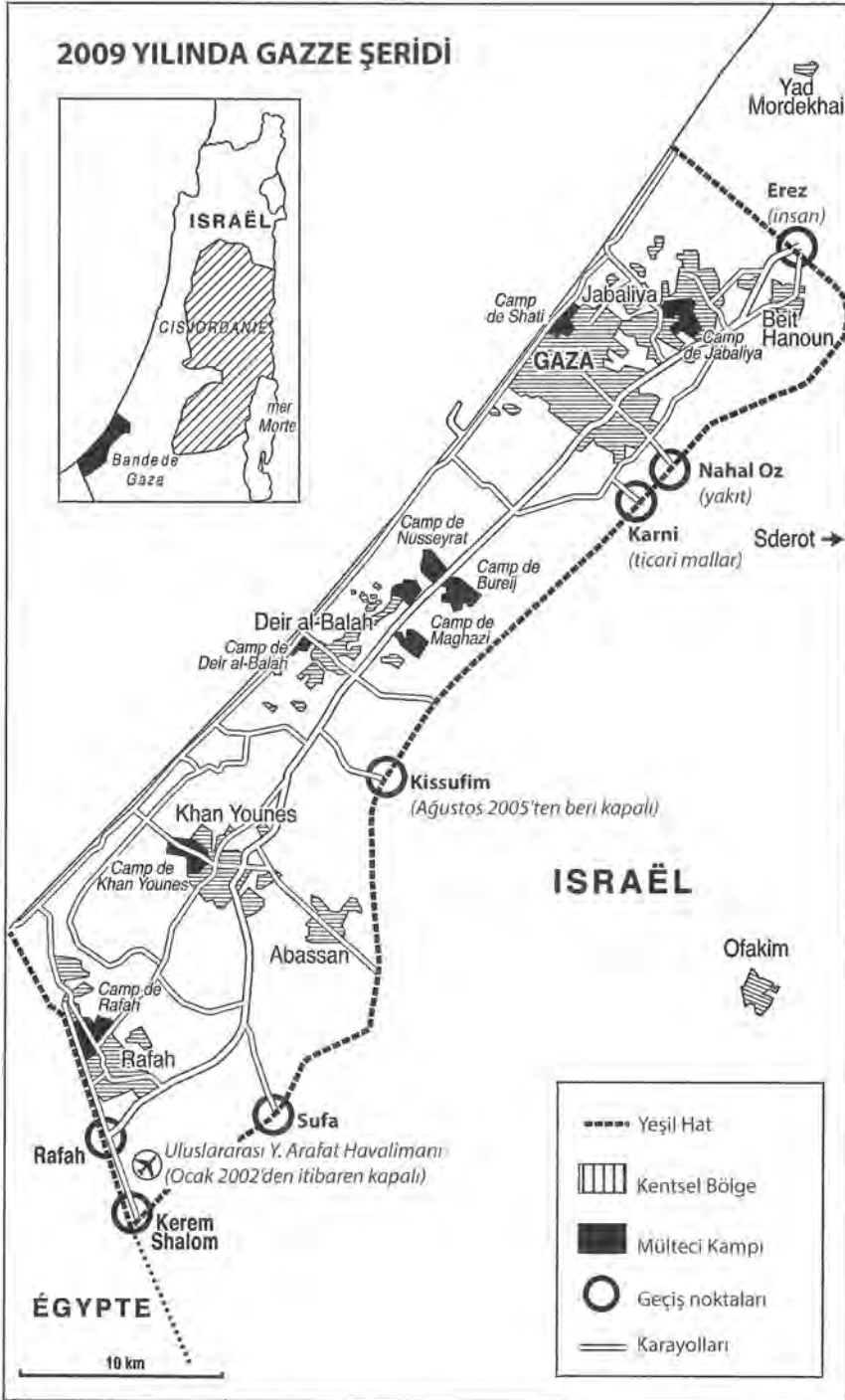
1949

2000 YILINDA GAZZE ŞERİDİ

2009 YILINDA GAZZE ŞERİDİ

Önemli tarihler

MÖ V. binyılın ikinci yarısı	Katif'e ilk yerleşimler.
MÖ 3100'e doğru	Tell es-Sakan'a Mısırlıların yerleşmesi.
MÖ 1650'ye doğru	Tell el-Acul'un Hiksoslar tarafından tahkim edilmesi.
MÖ XIV. yüzyıl	Gazze'nin Mısır'ın Kenan bölgesinin başkenti olarak kurulması.
MÖ XII. yüzyıl	Filistin'in beş ana merkezinden biri olarak Gazze.
MÖ 734	Asurluların Gazze'yi fethi.
MÖ 601	Gazze'nin Babilliler tarafından alınması.
MÖ 529	Gazze'de, Pers garnizonu.
MÖ 332	Gazze'nin Büyük İskender tarafından kuşatılıp yıkılması.
MÖ 312	Gazze'nin Mısır'ın Ptolemaios Krallığı'na dâhil olması.
MÖ 198	Gazze'nin Antiochia'lı Selevkosların hâkimiyeti altına girmesi.
MÖ 96	Haşmonayimlerin Gazze'yi Yahudileştirmesi.
MÖ 63	Gazze'nin Roma İmparatorluğu'nun Suriye eyaletine bağlanması.
66	Yahudi isyancıların Gazze'ye saldırısı.
130	Roma İmparatoru Hadrianus'un Gazze'yi ziyareti.
291	Aziz Hilarion'un Gazze'de doğumu.
332	Gazze Limanı'nda Hristiyanlığın ayrışması sonucu limanın adının Constantia olarak değiştirilmesi.
402	Gazze'deki pagan tapınakların yıkılması.
530-549	Marcianus'un, Gazze piskoposu olması.
618-629	Gazze'nin Persler tarafından işgal edilmesi.
637	Gazze'nin Müslümanlar tarafından işgal edilmesi.
767	Gazze'de İmam Şafii'nin doğuşu.
969	Fatımîlerin Kahire kentini kurması.
1099	Haçlıların Gazze'ye girmesi.
1149	Gazze'de Tapınak Şövalyeleri kalelerinin yapılması.
1187	Gazze'nin Selahaddin Eyyubî tarafından yeniden fethedilmesi.
1191-1192	Aslan Yürekli Richard'ın Gazze'ye girmesi.
1244	Haçlıların Gazze'de mağlup olması.

1260	Gazze'nin kısa süre Moğol işgalinde kalması.
1291	Gazze'nin, Memluk saltanatının özerk eyaleti olması.
1387	Han Yunus'un kurulması.
1516	Gazze'nin Osmanlıların eline geçmesi.
1556-1690	Rıdvan ailesinin Gazze'yi yönetmesi.
1665	Sabetay Zvi'nin Gazze'de Mesih ilan edilmesi.
1799	Bonapart'ın Gazze'ye girmesi.
1855	Haşim Camii'nin inşa edilmesi.
1906	Refah'ın "idari sınır" olarak belirlenmesi.
1908	Gazze'de ilk otomobil.
1915	Şubat'ta İngilizler tarafından Süveyş'te mağlup edilen Osmanlı ordusunun Gazze'ye çekilmesi.
1917	Mart'tan Kasım'a kadar Gazze uğruna yapılan savaşın İngilizlerin galibiyetiyle sonuçlanması.
1928	Mayıs'ta Fehmi el-Hüseyni'nin on yıllığına Gazze belediye başkanlığına getirilmesi.
1929	Ağustos'ta Gazze'de Yahudi karşıtı ayaklanmaların başlaması.
1936	Nisan ayında altı aylık genel grevin ve üç yıllık Filistin "Büyük İsyanı"nın başlaması.
1939	Ocak ayında Rüşdü Şava'nın on iki yıllık Gazze belediye başkanlığının başlaması.
1946	25 Kasım'da, Müslüman Kardeşler'in Gazze bürosunun açılması.
1947	29 Kasım'da BM paylaşma planının açıklanması.
1948	14 Mayıs, İsrail Devleti'nin kurulması; 22 Eylül, "Bütün Filistin Hükümeti"nin Gazze'de kurulması; 15 Ekim, İsrail'in Mısır güçlerine saldırması; 22 Aralık, İsrail'in Necef'e yeniden saldırması.
1949	7 Ocak, "Gazze Şeridi"ni ortaya çıkaran ateşkes; 15 Eylül, Lozan Barış Konferansı'nın başarısız olması.
1951	21 Ekim, İsrail'in Gazze banliyösüne kanlı bir saldırı düzenlemesi.
1953	28 Ağustos, Ariel Şaron'un "101. Ünitesi"nin Bureyc Kampı'na baskın düzenlemesi.
1955	28 Şubat, "101. Ünite"nin baskını ve Gazze'de ayaklanmalar; 28 Mart'ta Cemal Abdünnasır'ın Gazze'ye gelmesi; 27 Ağustos'ta Gazzeli fedayinlerin İsrail'e girmesi.
1956	5 Nisan İsrail'in Gazze şehir merkezini bombalaması; 2 Kasım 1956, İsrail'in birinci Gazze işgalinin başlangıcı (7 Mart 1957'ye kadar).
1962	5 Mart, Mısır'ın Gazze'nin anayasal düzeniyle ilgili kararı.

1966	20 Mayıs, Gazze’de FKÖ Meclisinin toplanması.
1967	6 Haziran’da İsrail’in Gazze’yi fethi; 11 Haziran, Gazze’de ilk İsrail karşıtı operasyon. Kasım ayında FKÖ tarafından Halk Kurtuluş Güçlerinin (HKG) kurulması.
1968	Ocak ayında, İsrail’in Gazze’deki direniş örgütlerini dağıtması.
1971	Yaz boyunca Ariel Şaron’un Gazze’de FKÖ karşıtı kampanya yürütmesi; Eylül ayında, Raşid Şava’nın Gazze Belediye başkanı olması; 21 Kasım’da HKG’nin Gazze’deki lideri Ziyad el-Hüseyni’nin ölümü.
1972	Eylül’de İsrail’in Haydar Abdüşşâfi’nin Filistin Kızılay’ını kurmasına izin vermesi; 22 Ekim’de Raşid Şava’nın görevden alınması, Gazze’nin işgalciler tarafından yönetilmesi
1973	9 Mart’ta “Gazze’nin Guevara’sı” (FHKC) Muhammed el-Esvad’ın ölümü; 7 Eylül’de Şeyh Ahmed Yasin Camii’nin açılışı.
1975	22 Ekim’de, Raşid Şava’nın Gazze belediye başkanlığına geri getirilmesi.
1978	16 Ekim’de Gazze’de milliyetçi toplantılar.
1979	1 Haziran’da Şeyh Hazandar’ın (el-Fetih) öldürülmesi. Eylül’de İsrail’in Şeyh Yasin’in Mucammasına izin vermesi.
1980	7 Ocak’ta Filistin Kızılay’ına İslâmcıların saldırısı.
1981	1 Aralık’ta İsrail’in Gazze’de “sivil yönetim” kurması.
1983	10 Mart’ta, bir İsrailli sivilin Gazze pazarında öldürülmesi.
1984	12 Nisan’da, bir İsrail otobüsünün FHKC tarafından kaçırılması.
1984	13 Haziran’da, Şeyh Yasin’in ilk kez gözaltına alınması, 30 Mayıs 1985’te serbest kalması; 9 Ağustos’ta İsrail’in, Gazze Şeridi’nin kuzeyinde Dugit’te, balıkçılığa yönelik bir yerleşim kurması.
1986	Haziran sonunda, milliyetçi militanlarla İslâmcılar arasında yaşanan olaylar dalgası.
1987	2 Ağustos’ta bir İsrail subayının İslâmî Cihadçılar tarafından öldürülmesi; 9 Aralık’ta Gazze’de birinci intifada’nın patlak vermesi; 14 Aralık’ta, Hamas hareketinin kurulması.
1988	23 Mart’ta Şimon Peres ile Mahmud Zahar (Hamas) görüşmesi; 18 Ağustos’ta Hamas hareketinin kuruluş belgesinin ilanı.
1989	18 Mayıs’ta İsrail’in Şeyh Yasin’i tutuklaması.
1990	20 Mayıs’ta, yedi Gazzeli günlük işçinin Tel Aviv’de öldürülmesi.
1991	15 Ocak’ta İsrail’in “umumi çıkış belgesini” geri alması; 16 Ekim’de, Şeyh Yasin’in Gazze askeri mahkemesi tarafından ömür boyu hapse mahkûm edilmesi; Filistin delegasyonunun lideri Haydar Abdüşşâfi 30 Ekim’de Madrid Barış Konferansı’nda.
1992	23 Mayıs, Abdüşşâfi’nin Filistinliler arası şiddetin durması için çağrı yapması.

1993	1-7 Mart arası, Gazze Şeridi'nin ilk katı ablukası; 23 Mayıs'ta Başbakan Rabin'in "Önce Gazze" seçeneğinin dillendirilmesi; 14 Eylül'de Hamas'ın Gazze'de ilk intihar bombacısı saldırısı; 21 Ekim'de Bureyc'de Esad Saftavi'nin (el-Fetih) öldürülmesi.
1994	4 Mayıs'ta, Kahire'de "Gazze-Eriha" anlaşmasının imzalanması; 18 Kasım'da Filistin polisinin Gazze'deki İslâmcı göstericiler üzerine ateş açması.
1996	5 Ocak'ta Yahya Ayyaş'ın (Hamas) Beyt Lahya'da öldürülmesi; 20 Ocak'ta Arafat'ın Filistin Otoritesi'nin başkanı olarak seçilmesi; 24 Nisan'da FKÖ Şartının Gazze'de yeniden düzenlenmesi; 15 Temmuz'da UNRWA merkezinin Gazze'ye taşınması; 23 Ekim Jacques Chirac'ın ziyareti.
1997	6 Ekim'de Ahmed Yasin'in serbest kalıp Gazze'ye geri dönmesi.
1998	14 Aralık'ta Bill ve Hilary Clinton'ın ziyareti.
1999	19 Ekim, Nelson Mandela'nın ziyareti.
2000	29 Eylül, ikinci intifada'nın başlangıcı; 12 Ekim İsrail'in Gazze'deki Başkanlığı bombalaması.
2001	8 Ekim Filistin Otoritesi'ne karşı Gazze'de ayaklanmalar.
2002	10 Şubat'ta Hamas'ın İsrail'e ilk roket atışları (ölüm yaşanmaz); 14 Şubat, bir İsrail tankının Netzarim'de imha edilmesi; 23 Temmuz'da, Gazze'ye hava bombardımanı (17 ölü, birisi Hamas'tan Salah Şehade'dir).
2003	16 Mart'ta, Amerikalı öğrenci Rachel Corrie'nin bir İsrail buldozeri altında ezilerek ölmesi; 15 Ekim, Erez'de Amerikan karşıtı saldırı ve Gazze Şeridi'nin ABD vatandaşlarına yasaklanması.
2004	22 Mart'ta Ahmed Yasin'in bir İsrail saldırısında öldürülmesi; 17 Nisan, Hamas'ın yeni lideri Abdülaziz Rantisi'ye ölümcül saldırı düzenlenmesi; 28 Haziran Hamas'ın ilk öldürücü roketlerinin İsrail üzerine atılması; 11 Kasım Yaser Arafat'ın Paris'teki bir hastanede hayatını kaybetmesi.
2005	9 Ocak, Mahmud Abbas'ın Filistin Otoritesi'ne başkan seçilmesi; 19 Mart Filistinli fraksiyonların İsrail ile ateşkes konusunda anlaşması; 22 Ağustos, Gazze'deki Yahudi yerleşimlerinin tamamen boşaltılması; 12 Eylül, Tsahal'ın tek taraflı olarak Gazze'den çekilmesi; 12 Kasım, Gazze Hareket ve Giriş Anlaşması (AMA) yapılması.
2006	25 Ocak, Hamas'ın genel seçimlerde zafer kazanması; 19 Mart, Gazze'de İsmail Haniye hükümetinin kurulması; 28 Mart, Gazze'den ilk Grad atışının yapılması (İslâmî Cihad tarafından); 25 Haziran, asker Gilad Şalit'in Hamas tarafından kaçırılması, ardından yaz boyunca İsrail'in Gazze'ye saldırması.
2007	7 Şubat, Hamas ve el-Fetih arasında Mekke anlaşması; 14 Haziran, el-Fetih'in Hamas tarafından Gazze dışına atılması; 19 Eylül, Gazze'nin İsrail tarafından "düşman topraklar" olarak ilanı.

2008	23 Ocak, Gazze duvarının Mısır tarafına doğru kırılarak bir delik açılması; 19 Haziran'da Mısır gözetiminde İsrail ile Hamas arasındaki ateşkesin ilanı; 4 Kasım İsrail'in Hamas ile ateşkesi bozması; 18 Aralık, Hamas'ın resmî olarak ateşkesi bozması; 27 Aralık, 23 gün süren İsrail'in Gazze'ye yönelik "Dökme Kurşun" saldırısının başlaması.
2009	15 Eylül, BM'ye Richard Goldstone başkanlığında yürütülen soruşturma raporunun verilmesi.
2010	31 Mayıs, Türk yardım gemisine ölümcül baskın; 20 Haziran, İsrail'in kısmi olarak Gazze ablukasını kaldırılması.
2011	15 Mart, Gazze'de Filistin'in birleşmesi için gösteri; 20 Ağustos, Gazze üzerinden Beerşeba'ya öldürücü Grad roketinin atılması. 18 Ekim, Gilad Şalit'in 1027 Filistinli tutuklu karşılığında serbest bırakılması. 25 Aralık, İsmail Haniye'nin bölge gezisine çıkması.
2012	23 Ekim, Katar emîrinin ziyareti; 14-21 Kasım'da, İsrail'in "Bulut Sütunu" saldırısı; 9 Aralık, Halid Meşal'ın Hamas'ın 25. yıldönümü vesilesiyle Gazze'ye muzaffer bir ziyaret düzenlemesi.
2013	4 Ocak, el-Fetih'e kitlesel destek gösterileri; 1 Nisan, Halid Meşal'ın Hamas'ın "Siyasi Büro'suna tekrar seçilmesi, yardımcı olarak da İsmail Haniye ve Musa Ebu Merzuk'un yer alması; bahar ve yaz boyunca Mısır'ın Gazze'deki yüzlerce tünel girişini yıkması.
2014	4 Mart'ta, Hamas'ın Mısır'da yasaklanması; 11-14 Mart'ta İsrail ile İslâmî Cihad arasında Hamas'ın da dâhil olduğu çatışmaların başlaması; 23 Nisan, el-Fetih ile Hamas arasında uzlaşma anlaşmasının yapılması; 2 Haziran, Filistin hükümetinin "millî birliğe" bağlılık yemini; 8 Temmuz'dan 9 Ağustos'a, İsrail'in "Koruyucu Hat" saldırısı (Gazze Şeridi'ne 17 Temmuz 5 Ağustos'ta kara müdahalesiyle); 9 Ekim, Gazze'de bir millî birlik hükümetinin resmen kurulması; 12 Ekim, Kahire'de Gazze'nin yeniden inşası konferansının yapılması; 14 Ekim, BM Genel Sekreteri Ban Ki-Moon'un Gazze'yi ziyareti.

Gazze Şeridi'nde nüfus

1950	288.000 (1)
1956	332.000 (1)
1967	385.000 (yaklaşık)
1968	334.000 (2)
1978	434.000 (2)
1988	589.000 (2)
1993	748.000 (2)
1997	1.002.000 (3)
2007	1.417.000 (3)
2009	1.487.000 (3)

Kaynaklar

1. Mısır askeri idaresi, istatistik şubesi
2. Israel Central Bureau of Statistics.
3. Palestinian Central Bureau of Statistics (PCBS).

1967'deki nüfus oranı Amerikalı sosyolog Janet Abu Lughod tarafından demografik projeksiyon yapılarak belirlenmiştir, oysa daha 1966'da Mısır istatistiklerine göre Gazze Şeridi'ndeki nüfus 440.000 olarak ilan edilmiştir. İsrail işgalinden sonra, çatışmalar esnasında on binlerce kişinin kaçmak zorunda kalması, ardından da İsrail'in göçe teşvik etmesinden dolayı yaşanan düşüş dikkate değerdir. İsrail'in 1968'deki nüfus sayımı, Gazze'deki direnişin bastırılmasına yönelik daha geniş bir politika çerçevesinde, halka yeni kimlik belgesi verilerek kontrol altına alınmasıyla gerçekleşir.

İşgal altındaki Gazze Şeridi'nde nüfusun 1978'den 1988'e kadar yükselmesi salt demografik büyümeyle çok daha fazla olabilirdi, fakat İsrail - Mısır barış süreci 1982'de Refah halkının bir kısmını sınırın Mısır tarafında bıraktı.

1988'den 1997'ye gözle görülür büyüme, İsrail ve Filistin istatistikleri arasındaki tutarlılık sorunlarına rağmen (demograf Yusuf Courbage, İsrail'in Gazze nüfusuyla ilgili değerlendirmesinin % 12 daha düşük olduğunu belirtir), "geri dönüş" dalgasıyla açıklanabilir: Körfez'den 1991'de gelenler, ardından 1994'te sürgündeki FKÖ üyelerinin dönmesi.

Gazze Şeridi'ndeki halkın içindeki mülteci oranının BM tanımına göre üçte iki olması, 1949'dan beri nispeten istikrarlıdır (UNRWA'ya göre 2007'de % 67,9).

Son on yıldaki doğum oranı % 5,5'in üstünde kaldı ve buna göre nüfusun yıllık büyüme oranı yaklaşık olarak % 3,5'tur. 15 yaşından küçüklerin % 40'lık oranı (20 yaşından küçüklerin ise % 57'si) aynı dönemde nüfustaki oranını korur.

Gazze Şeridi'ndeki nüfus yoğunluğu artık bir kilometrekarede 4.000'i aşmış durumdadır (yani 2005'teki geri çekilmeden sonra bölgede İsrail saldırılarının en çok vurduğu kesimler olan Gazze-Şehir bölgesi için 7.000'den fazla, Kuzey-Gazze için ise 5.000'in üzerindedir).

Çağdaş Gazze’de adı geçen başlıca şahsiyetlerin kısa biyografileri

Mahmud ABBAS (lakabı EBU MAZEN)

1935’te Celile’de doğar, 1948’de Suriye’de mültecidir, 1959’da el-Fetih’in yasa dışı olarak kurulmasına katılır ve Katar Eğitim Bakanlığı görevlisi sıfatıyla örgütün Gazze’yle bağlantısını sağlar. 1980’den beri FKÖ’nün yürütme komitesi üyesi olarak Şimon Peres’le 1993’te Oslo Anlaşmaları olarak adlandırılan anlaşmayı imzalar. 1995’te FKÖ’nün genel sekreteri olur, 2003 Mart-Eylül döneminde de Filistin Otoritesi’nin ilk hükümet başkanlığını yapar. Arafat’ın ölümünden sonra Kasım 2004’te FKÖ’nün başına geçerek iki ay sonra Filistin Otoritesi’nin başkanı olur. Haziran 2007’de Gazze Şeridi’nin Hamas’ın kontrolüne geçmesiyle bir daha oraya ayak basmamıştır.

Haydar ABDÜŞŞÂFÎ (1919-2007)

Şeyh Muhyiddin Abdüşşâfi’nin oğludur. Yüksek İslâm Konseyi bünyesinde Gazze temsilcisidir (1930’dan 1948’e kadar), Marksizme sempatisi olan doktor, eğitimini ABD’de almıştır. 1957’den 1960’a kadar Gazze Şeridi’nin sağlık hizmetlerinden sorumludur. 1962’den 1964’e kadar Gazze Mısır yönetiminin yürürlüğe koyduğu Yasama Meclisi’ne başkanlık eder, ardından 1964’te FKÖ’nün ilk Yürütme Konseyi’ne dâhil olur. 1969’dan itibaren Gazze Kızılayı’nın başkanı olarak üç yıl sonra İsrail’den yasal statü elde eder ve Kızılay’ı millî direniş odağına dönüştürür. Gazze’yi 1973’ten 1977’ye kadar aktif olan Filistin Millî Cephesi (FMC)’nin gizli yönetiminde temsil eder, daha sonra 1978’den 1982’ye kadar FKÖ’nün Batı Şeria ve Gazze’deki uzantısı olan Millî Eğilim Komitesi’nin dört yöneticisinden biri olur. Ekim 1991’de Madrid Barış Konferansı’nda Filistin delegasyonunun başı olan Abdüşşâfi bu görevi Nisan 1993’te İsrail ile müzakerelerin çıkmaza girmesini protesto etmek amacıyla bırakır. Ocak 1996’daki seçimlerde Gazze’den en yüksek oyla seçildikten sonra bu kez Yaser Arafat’ın fazla otoriter yönetimini açığa vurmak üzere Ekim 1997’de istifa eder. Son siyasi mücadelesinde ise Haziran 2002’de kendini el-Fetih ile Hamas arasında üçüncü bir demokratik yol olarak sunan Ulusal Filistin Girişimi’nin oluşturulmasına katkıda bulunur.

Ziyad EBU AMR

1950'de Gazze'de doğan akademisyen Suriye'de ve ABD'de eğitim gördükten sonra 1985'ten itibaren Bir Zeyt'te siyaset bilimi eğitimi verir. Gazze şehrinden 1996'da bağımsız milletvekili seçilir, on yıl sonra tekrar seçilerek kısa bir süre Abbas hükümetinde Kültür bakanı olur (Mart-Eylül 2003), ardından millî birlik hükümetinde Dışişleri bakanı olur (Mart-Haziran 2007).

İsmail EBU ŞENEK (1950-2003)

Nuseyrat ve Şati mülteci kamplarında yetişen mühendis Mısır ve ABD'de eğitim alır. Şeyh Yasin'in yakınıdır. 1976'da İslâm Derneği'nin ilk yöneticisi olur, 1987'de Hamas'ın kuruluşuna katılır. 1989'dan 1997'ye İsrail'de tutuklu olan Ebu Şenek 1999'a kadar Gazze Mühendisler Sendikası başkanı seçilir. 2001'den itibaren Gazze İslâm Üniversitesi Uygulamalı Teknik Bilimler Fakültesi dekanı olur. Hamas'ın siyasi kanadının temsilcisi olan Ebu Şenek bir İsrail bombardımanında hayatını kaybeder.

EBU İYAD (Salah HALEF'in lakabı) (1933-1991)

Yafa'da doğar, 1948'de Gazze'ye sığınır, 1951'de Kahire'deki öğrenimi sırasında Müslüman Kardeşler'e katılır. Gazze'de gizli olarak 1952'de "Devrimci silahlı mücadele taburu" olan "Feda Ailesi"ni kurar. Bu küçük fedayin gruplarını 1959'a kadar canlı tutmayı sürdürdükten sonra Arafat'a el-Fetih'i kurmak amacıyla Kuveyt'te katılır. 1969'da FKÖ'nün fedayinler tarafından ele geçirilmesine, Ürdün'deki "Kara Eylül" çatışmalarına (1970), ardından Lübnan krizinin bütün aşamalarına dâhil olur. 1982'de Tunus'a sürüldükten sonra orada Ocak 1991'de bir Filistinli ikili çalışan ajan tarafından öldürülür.

EBU CİHAD (Halil el-Vezir'in lakabı) (1935-1988)

Ramlâ'da doğar, 1948'de Gazze'ye sığınır. Bu İslâmcı militan daha 1952'de "Adalet Taburu"nu kurar ve fedayin eylemlerine katılır. Gazze Şeridi'ni ve Müslüman Kardeşler'i terk ederek Kuveyt'te 1959'da el-Fetih'in kuruluşuna katılır. Kısa süre sonra askerî sorumlusu olarak kendini kabul ettirir ve bu görevi FKÖ bünyesinde de devam ettirir. Lübnan'da işgal topraklarıyla bağlantıyı sağlar ve bu bağlantıyı 1982'den itibaren sürgün edildiği Tunus'tan da sürdürür. Nisan 1988'de Sidi Bou Said'de bir İsrail komandosuna tarafından öldürülür. Bu cinayet, Filistin direnişinin "ilk mermisi ve ilk taşı" olarak görüldüğü Gazze'de büyük bir şiddet dalgası başlatır.

Musa EBU MERZUK

1951'de Refah Kampı'nda doğar, Mısır'da, ardından ABD'de eğitim gören mühendis Gazze'deki Müslüman Kardeşler'e dış desteği Körfez'den, Halid Meşal ile bağlantılı olarak yürütür. 1989'da Seyyid Ebu Musamih'in otoritesi altında, Şeyh Yasin'in tutuklanması sebebiyle zayıflayan Hamas'ı ayağa

kaldırmak amacıyla bölgeye döner. Temmuz 1995'te FBI tarafından New York'ta tutuklanır ve Ürdüne gönderilir. Daha sonra Meşal'ın gerisinde, Hamas'ın Siyasi Bürosu bünyesinde silinir.

Frey EBU MEDYAN

Beerşeba'da 1944'te doğar, 1948'de Gazze'ye sığınır. Nasır yanlısı bir avukat olarak el-Fetih'e katılır, her türden, özellikle de İslâmcı olan tutukluların savunuculuğunu yapar. Gazze Barosu'nda Fayeze Ebu Rahme'den başkanlığı devralır, İsrail ile müzakerelerde Filistin delegasyonuna katılır (1991-93). 1994'ten itibaren Filistin Otoritesi'nin Adalet bakanı olur (1996'da ve 1998'de de), 1996 genel seçimlerinde Gazze-Merkez'den el-Fetih'in listesinde yer alır.

Fayeze EBU RAHME

1929'da Gazze'de doğan hukukçu, eğitimini Kahire'de alır. 1967'den itibaren milliyetçi tutukluları savunduğundan "Filistin devriminin avukatı" lakabını alır. 1969'da Kızılay'ın kurulmasında ve yönetilmesinde Haydar Abdüşşâfi'ye katılır, 1976'da Gazze Barosu'nu kurar. 1982'den 1994'e kadar UNRWA'nın hukuk danışmanlığını yapar, 1985'te Ürdün - Filistin delegasyonunda yer alır. 1997'de Filistin başsavcısı olur, ertesi yıl Filistin Otoritesi'nin saptamalarını protesto etmek amacıyla istifa eder.

Cemal EBU SAMHADANA (1963-2006)

Farah'ta doğar, el-Fetih'in savaşı gruplarında militan, ilk intifada sırasında "el-Fetih'in Şahinleri"nin yerel lideri, 1994'te de Başkanlık Muhafızlığı'nda albay olan Sami Ebu Samhadana'nın kardeşidir. Cemal Ebu Samhadana ikinci intifada sırasında Halk Direniş Komitesi'ni (HDK) kurarak muhalif bir tavır alır. Bütünlüklü bir aygıttan çok farklı şebekelerin koalisyonlarından oluşan bu örgüt, özellikle Şubat 2002'de Netzarim'de bir İsrail tankının imhasından sorumludur. Cemal Ebu Samhadana Aralık 2004'te İsrail'in bir füze saldırısından kurtulur. Nisan 2006'da taraftarlarıyla Hamas hükümetinin yürürlüğe koyduğu "Yürütme Gücüne" dâhil olur. İki ay sonra İsrail'in bir saldırısında hayatını kaybetmesi HDK'yı Gilad Şalit'in kaçırılmasına dâhil olmaya iter.

Kemal ADVAN (1935-1973)

Barbarâda doğar, 1948'de Gazze'ye sığınır, 1952'den itibaren Müslüman Kardeşler'e katılır. Ebu Cihad'ın yanında "Adalet Taburu"yla İsrail'e karşı 1955'te ilk fedayin eylemine katılır. el-Fetih'in 1959'da kurucu üyesi olan Advan 1968'den itibaren resmî propaganda sorumlusu olur. Daha sonra FKÖ yönetimine dâhil olur ve orada genel olarak işgal altındaki topraklardan, özel olarak da Gazze Şeridi'nden sorumlu olur. Bir İsrail komandosuna tarafından Nisan 1973'te Beyrut'ta öldürülür. Gazze Şeridi'nin kuzeyindeki hastane (Beyt Lahya/Cebaliye) bugün onun adını taşır.

Zekeriya el-AGA

1942'de Han Yunus'ta doğar, doktorluk eğitimini Kahire'de alır. 1967'den itibaren İsrail tarafından işgal edilen el-Fetih'i Gazze Şeridi'nde örgütleyen başlıca isimler arasında yer alır. 1975'te tutuklanır, 1988'de ev hapsine alınır, 1980'den 1991'e kadar Gazze Şeridi'ni terk etmesi yasaklanır. Gazze Şeridi'nde 1985'ten 1992'ye kadar Gazze Şeridi'nde Tabipler Odası'nı yönetir. İsrail ile müzakerelerde (1991-1993) Filistin delegasyonunda yer alır, ardından Arafat tarafından Gazze'de el-Fetih'in başına getirilir. 1994'te ilk Filistin kabinesinde Yerleşim bakanı olur, 1996 genel seçimlerinde kendi bölgesi Han Yunus'ta mağlup olduktan sonra görevinden ayrılır.

İmad AKIL (1971-1993)

Cebaliye Mülteci Kampı'nda doğar, İzzeddin el-Kassam Tugayları'nın bu ilk lideri İsrail'e ve "işbirlikçileri" olduğu varsayılanlara karşı silahlı eylemlerini, Aralık 1991'den itibaren arttırır, Kasım 1993'te bir pusuda can verir.

Musa ARAFAT (1940-2005)

Yafa'da doğan Yaser Arafat'ın kuzeni 1994'te Gazze askerî istihbarat şefi olur. Temmuz 2004'te Gazze güvenliğinin başına getirilmesi el-Fetih'in bünyesinde bile büyük itiraz konusu olur. Nisan 2005'te bu görevinden alındıktan beş ay sonra İsrail'in Gazze'den çekilmesi esnasında milisler tarafından evinde öldürülür.

Yaser ARAFAT (lakabı EBU AMMAR, gerçek kimliği Yaser Abdurrauf Arafat el-Kudva el-Hüseynî) (1929-2004)

Kahire'de doğar (Gazze kökenli bir aileden), ağırlıklı olarak Kudüs'te büyüyen militan, Müslüman Kardeşler'e yakındır. 1952'de merkezi Mısır'da olan Filistin Öğrenci Birliği başkanı olur. 1959'da el-Fetih'i kurarak 1969'da FKÖ'nün Yürütme Komitesi'nin başkanlığını üstlenir. Temmuz 1994'te Oslo Anlaşmaları sonucu kurulan Filistin Otoritesi'ni yönetmek üzere Gazze'ye geri gelir. Ocak 1996'da Filistin başkanlığına seçilen Arafat, fiilen "başkent" statüsüne yükselen Ramallah'ta daha fazla vakit geçirir. Eylül 2002'den itibaren Ramallah'taki ofisinde kuşatılan Arafat ancak Fransa'ya gönderilmek üzere bulunduğu yerden çıkar ve Kasım 2004'te bir askerî hastanede hayatını kaybeder.

Muhammed el-ESVED, "Gazze'nin Guevara'sı" olarak anılır (1946-1973)

Filistin Halk Kurtuluş Cephesi (FHKC) militanı, Şati Kampı kökenli olan el-Esved 1971'de Gazze Şeridi'nde bir pusuda ölene kadar İsrail'e karşı silahlı direniş yürütür.

Abdülaziz el-AVDA

1950 Cebaliye doğumlu, Mısır'da eğitim görür (orada 1974'de Müslüman Kardeşler'den dışlanır), Gazze İslâm Üniversitesi'nde eğitimci, Beyt Lahya'da

bir camide imam olan el-Avda Filistin İslâmî Cihad Hareketi'nin (FİCH) kuruluşuna katılır. 1983'te ev hapsine alınır, Şeyh Yasin taraftarlarının düşmanlığına maruz kalır, 1987'de tutuklanır ve Nisan 1988'de Lübnan'a sürülür. Gazze'ye dönüşüne ancak Ocak 2001'de izin verilir ve bu kez el-Ezher Üniversitesi'nde şeriat öğretimine devam eder.

Fethi BALAVİ (1929-1996)

Tulkarem'de (Batı Şeria) doğan Müslüman Kardeşler militanı, Kahire'de 1951'de Filistin Öğrenci Birliği'ni kurar. Önce Deyr el-Belah'ta, ardından Bureyc'de eğitimci olan Balavi, sendikal faaliyetleri ve siyasi aktivizmi birlikte yürütür ve bunun sonucunda Mısır'da tutuklanır. 1959'da el-Fetih'in kuruluşuna katılır ve 1962'den 1990'a kadar Katar'a yerleşir. FKÖ ile dört yıl Tunus'ta geçirdikten sonra 1994'te Gazze'ye yardımcı Eğitim bakanı olarak döner.

Muin BSEİSO (1927-1984)

Gazze'de doğar, Kahire'de eğitim görür, komünist bir militan olarak 1955'te Mısır karşıtı ayaklanmalara katılır. Üç yıl tutuklu kaldıktan sonra 1963'e kadar tekrar hapse girer. Gezgini bir devrimci şair ve Marksist bir kışkırtıcı hayatı yaşar. 1972'den 1982'ye kadar Beyrut'a yerleşir, Tunus'a sürgüne giden FKÖ yönetimini kendisi de takip eder. Londra'da kalp krizi sonucu hayatını kaybeder.

Nebil ŞAAT

Safed'de 1938'de Han Yunus kökenli olup 1948'de Mısır'a sığınmış bir ailede doğan iktisatçı ABD'de eğitim görür. el-Fetih'te militandır, 1974'te de BM'deki ilk FKÖ delegasyonunun başında bulunur. 1994'ten itibaren Filistin Otoritesi'nde bakanlık yapar (Planlama, Dışişleri, Kültür), 1996'dan 2000'e Han Yunus'tan milletvekili olur fakat Ramallah'ta ikamet etmeye devam eder. Şubat 2010'da Gazze'yi Hamas'ın kontrolünden sonra ziyaret eden ilk el-Fetih yöneticisidir.

Abdülaziz ŞAHİN (lakabı EBU ALİ)

1939'da Başit'te doğar, 1948'de Refah'a sığınır, eczacılık eğitimi alan Şahin 1963'te Katar'da el-Fetih'e katılır. 1967'de İsrail tarafından tutuklanır ve on beş yıl hapse mahkûm olur, 1982'de serbest kaldıktan kısa bir süre sonra ev hapsine alınır ardından 1985'te Lübnan'a sürülür. 1996'da Refah'tan milletvekili seçilir ve Tedarik bakanı olur, bu büyük ölçüde şanlı görevi 2003 yılına kadar sürdürür.

Ramazan ŞALLAH

1958'de Gazze'de doğar, Mısır'da iktisat eğitimi alır, Fethi Şikaki'nin Filistin İslâmî Cihad Hareketi'ni (FİCH) kurmasına katılır. Gazze İslâm Üniversitesi'nde eğitimcidir fakat 1983'te İsrail'in kararıyla görevinden alınır. 1986

Gazze Şeridi'ni terk ederek Büyük Britanya'ya gider (Durham Üniversitesi'nde doktora yapar) ardından Kuveyt'e ve ABD'ye gider. 1995'te Şam'a yerleşir ve orada Şikaki'nin ardından FİCH'nin başına geçer.

Fethi ŞİKAKİ (1951-1995)

Şati Mülteci Kampı'nda doğar, Refah Mülteci Kampı'nda büyür, öğrenimi boyunca Bir Zeyt'te, 1969'dan 1974'e kadar Batı Şeria'daki İslâmcılarla Gazze'dekiler arasındaki bağlantıyı sağlar. 1979 İran Devrimi'nin etkisiyle Mısır'da radikalleşir ve Filistin İslâmî Cihad Hareketi'ni (FİCH) kurar. Kasım 1981'de Gazze'ye geri dönerek 1983-1984'te tutuklu kalır, ardından 1986'da tekrar tutuklanır. Ağustos 1988'de Lübnan'a sürülür, 1995'te bir İsrail komandosuna tarafından Malta'da öldürülür.

Muhammed DAHLAN (İlakabı EBU FADİ)

1961'de Han Yunus Mülteci Kampı'nda doğar, el-Fetih'in örgüt ağlarından sorumlu olan Dahlan İsrail tarafından tutuklandıktan sonra 1987'de Ürdün'e sürülür. Önce Ebu Cihad'ın, ardından Arafat'ın denetimi altında işgal topraklarının takibinden sorumlu olur, 1994'te "Albay" unvanıyla Önleyici Güvenlik şefi olur. 2003'te Güvenlik bakanı, sonrasında Sivil İşler bakanı olur; aslında güvenilir adamı Raşid Ebu Şibak vasıtasıyla Filistin polisinin en güçlü adamıdır. 2006'da Han Yunus'tan milletvekili seçilerek Hamas'ın Gazze'deki istenmeyen adamı hâline gelir ve 2007'den beri Gazze'ye dönemez.

Muhammed DAYEF

1960'ta Han Yunus Mülteci Kampı'nda doğar, 1996'da İzzeddin el-Kassam Tugayları'nın operasyon sorumluluğunu üstlenir. Gazze'de sürekli kaçak olan Dayef İsrail'in en az beş suikast girişiminden kurtulur. Tsahal'ın 2006'daki bombardımanlarından birinde ağır yaralanarak Hamas'ın askerî kolunun yönetimini fiilen Ahmed Cabari'ye bırakır.

İmad FALUCİ

Cebaliye Mülteci Kampı'nda 1962'de doğan bu İslâmcı mühendis Rusya'da eğitim alır, 1995'te Hamas'tan ayrılarak el-Fetih'e katılır. Kuzey-Gazze'de 1996'da milletvekili olarak Telekomünikasyon bakanı olur.

Ravhi FATUH

1949'da Refah Mülteci Kampı'nda doğar, Suriye'de el-Fetih'e katıldıktan sonra Lübnan'a, ardından Tunus'a yerleşir. Gazze'ye Arafat'ın yanında dönerek Filistin başkanlığının "genel direktörü" olur ve 1996'da Refah'tan milletvekili seçilir. 2003'te Tarım bakanı, 2004'te Filistin Parlamento başkanı olur, Arafat'ın ölümünden Abbas'ın seçildiği döneme kadar Filistin Otoritesi'ne vekâlet eder.

Abdurrahman HAMAD

1942'de Beyt Hanun'da doğar, mühendislik eğitimini Mısır'da ve ABD'de alır, Bağdat Üniversitesi'nde (1976-1980) ve Bir Zeyt'te (1980-1994) eğitimci olur. Birinci intifada'daki ortak yönetimde el-Fetih'in temsilcisi olur, İsrail ile müzakerelerde de Filistin delegasyonu üyesidir (1991-1993). 1996'da Kuzey-Gazze'den milletvekili seçilir, birçok bakanlık görevini getirilir (Yerleşim, Telekomünikasyon ya da Ulaştırma).

İsmail HANIYE

1962'de Şati Mülteci Kampı'nda doğar, Şeyh Yasin hareketine önce Mucamma'yla ardından Hamas'la yakınlaşır. 1992'de Lübnan'a sürülür, Gazze'ye döndükten sonra Hamas bünyesinde üst düzey görevlerde bulunur. 1996 seçimlerine katılmak isterken hareketin yönetimi tarafından engellenir. 2006'da Gazze'den milletvekili seçilir, Hamas hükümetinde başbakan olur ve bu sıfatla Gazze Şeridi'ni yönetmeye devam eder.

Fehmi el-HÜSEYNÎ (1886-1940)

Gazze'de doğar, İstanbul'da eğitim görür, milliyetçi bir gazeteciyken 1928'de Gazze belediye başkanı olur. Bu görevde geçirdiği on yılı günümüze dek kentte damgasını vurur. 1938'de İngiliz yetkililerce tutuklanarak önce Sarafand'da ardından Akkada hapsedilir, ardından Lübnan'a sürülür, Gazze'ye döndükten kısa bir süre sonra hayatını kaybeder.

Faruk el-HÜSEYNÎ (1929-1981)

Gazze eski Belediye Başkanı Fehmi el-Hüseynî'nin en büyük oğlu olarak Yafa'da doğar, Kahire'de hukuk eğitimi alır. Milliyetçi bir militan olarak İsraililer tarafından 1957'de tutuklanır. 1964'te FKÖ'nün kuruluşuna katılır ve 1967 İsrail karşıtı direnişe maddi destek verir. BM'de 1974'te, Nebil Şaat'ın önderliğindeki ilk FKÖ delegasyonu üyeleri arasında yer alır. Gazze Şeridi'ni terk ederek Kahire'ye yerleşir ve 1981'de orada hayata gözlerini yumar.

Ziyad el-HÜSEYNÎ (1943-1971)

Gazze'de doğar, Mısır Subay Okulu'nda eğitim alır, İsrail'in 1967'deki işgali sırasında Refah'ta savaşı. Teğmen rütbesiyle Gazze Şeridi'nde Halk Kurtuluş Güçleri'nin (FHKC) ilk sorumlularından biri olur. 1969'dan itibaren komutanlığı üstlenir ve iki yıldan fazla bir süre İsrail'in takibinden kaçmayı başarır.

Haşim HAZANDAR (1915-1979)

Gazze'de doğan, Kahire el-Ezher Üniversitesi'nde eğitim gören şeyh, 1948'de Filistin Müslüman Kardeşler milis güçlerine katılır. İslâmcı partinin merkez kurulu üyeliğini 1952-1955 döneminde üstlenir fakat zamanla uzaklaşarak el-Fetih'le yakınlaşır. 1967'deki İsrail işgali onu, Ömer Camii'ndeki

vaiz kürsüsünden milliyetçi savları desteklemeye yönelir. Belediye Başkanı Raşid Şava'nın 1972'de Ürdün yanlısı eğilimine karşı kampanya yürütür, ardından 1975'te Belediye Meclisi'ne dâhil olur. 1979'da öldürülmesi George Habaş'ın FHKC'sine atfedilir.

İbrahim MAKADME (1950-2003)

Cebaliye Kampı'nda doğar, dışçılık eğitimini Mısır'da alır, Şeyh Yasin'in ilk öğrencilerinden biridir. Onunla birlikte 1984'te tutuklanır ve ancak 1992'de İsrail tarafından serbest bırakılır. Kassam Tugayları'nın örgütlenmesine yardımcı olur ve Mart 2003'te üç korumasıyla birlikte İsrail'in bir helikopter saldırısında hayatını kaybeder. Cebaliye'de adını taşıyan cami ise Ocak 2009'daki "Dökme Kurşun" sırasında isabet alır.

Halid MEŞAL

Silvad'da 1956'da doğar (Batı Şeria), gençliğinden itibaren Müslüman Kardeşler'e üye olur, önce Gazze'de Mucamma'nın sonrasında Hamas'ın Kuveyt'ten ve Ürdünden desteklenmesini sağlar. 1990'da Amman'da Hamas'ın Siyasi Büro'sunu kurar. 1997'de Mossad'ın suikast girişiminin hedefi olduktan sonra Ürdün'ü terk ederek 1999'da Suriye'ye gider ve 2012'den itibaren de en sevdiği ikamet yeri olan Katar'da bulunur.

Rabah MUHANNA

1948'de Gazze bölgesinde doğar, Kahire'de tıp eğitimini alır, 1972'de Gazze'ye döner. Filistin Halk Kurtuluş Cephesi (FHKC) bünyesinde yer alır, Haziran 1986'da İslâmcı bir saldırıya hedef olur. 1987'de Gazze'de intifada'nın ortak komutasında FHKC'yi temsil eder ve İsrail tarafından tutuklanır. 2000'den beri FHKC yönetimi üyesidir ve 2005'ten beri de Gazze Şeridi resmî sorumlusudur. Bu görevlerinden ötürü önce Filistin Otoritesi tarafından sonra da Hamas tarafından tutuklanır.

Yusuf en-NACAR (1930-1973)

Yibna'da doğar, 1948'de Refah'a sığınır, Müslüman Kardeşler militanı olarak Gazze'de Mart 1955'te ayaklanmaları örgütler, Mısır'da tutuklanır. el-Fetih'in 1959'da kurucu üyesidir, 1965'te silahlı kolu el-Asifa'nın (Fırtına) lideri olur. Nisan 1973'te eşiyle birlikte Beyrut'ta bir İsrail komandosu tarafından öldürülür.

Ahmed KUREY (lakabı EBU ÂLÂ)

1937'de Ebu Dis'te (Kudüs) doğar, 1968'den beri el-Fetih militanıdır, önce Lübnan'a ardından Tunus'a yerleşir. Oslo Anlaşmaları diye anılan anlaşmalarda İsrail ile müzakerelerde başlıca isimlerden biridir. 1994'te Ekonomi bakanı, 1996'da Kudüs milletvekili olur ve Filistin Parlamentosunun başkanlığını

yapar. Ekim 2003'te bu görevi Ravhi Fatuh'a bırakarak başbakan olur ve bu görevi de Ocak 2006'da Hamas'ın seçim zaferine kadar sürdürür.

Abdülaziz RANTİSİ (1947-2004)

Yibna'da doğar, 1948'de Han Yunus Kampı'nda mülteci olur, Mısır'da tıp eğitimi alan Rantisî Şeyh Yasin'e bağlı isimlerden biridir. 1987'de Hamas'ın kurucu üyesi olur, 1988'de İsrail tarafından tutuklanır, 1992'de Lübnan'a sürülür, dönüşünde 1997'ye kadar tekrar tutuklanır, Hamas'ın sözcüsü olur. Filistin Otoritesi tarafından dört kez tutuklanır, Haziran 2003'te İsrail'in Şati Kampı'na yaptığı bir baskından kurtulmayı başarır. İsrail'e Ocak 2004'te on yıllık bir "ateşkes" (*hudna*) önerir. Mart'ta Şeyh Yasin'in ardından Hamas'ın başına geçer ve bir sonraki ay bir İsrail bombardımanında hayatını kaybeder.

Münir er-REİS (1915-1974)

Gazze'de doğar, Lübnan'da eğitim alır, 1946 Gazze Belediye Meclisi'ne girer ve 1955'e kadar başkanlığını yürütür. İsraililer tarafından Kasım 1956'ya kadar görevinde tutulur, Ocak 1957'den Tsahal'ın Mart'ta geri çekildiği döneme kadar tutuklanır. 1965'e kadar Gazze Belediye başkanı olur, 1963'te BM'deki ilk Filistin delegasyonunda yer alır. 1967'de İsrail işgaline direniş onun evinde örgütlenir.

Nahid er-REİS

1937'de Gazze'de doğar, Münir er-Reis'in oğludur, Mısır'da hukuk eğitimi alır, Ebu Cihad'ın çocukluk arkadaşıdır, 1965'ten itibaren Filistin Kurtuluş Ordusu'nda (FKO) gönüllü subay olur. Bu sıfatla, 1967'deki İsrail işgaline karşı Gazze'de Halk Kurtuluş Güçleri'nin (HKG) kurulmasına katkıda bulunur. 1968'de Ürdün'e geçer, Gazze Şeridi ile FKÖ bağlantısını önce Suriye üzerinden sonra da Lübnan üzerinden sağlar. 1994'te Gazze'ye dönerek yargıç olur, 1996'da el-Fetih'in listesinden milletvekili seçilir ve 2003'te Adalet bakanı olur.

MUSA SABA

Beerşeba'da 1926'da doğar, 1948'de Gazze'ye yerleşir, milliyetçi militan olarak İsrail tarafından 1956'da Gazze'de, 1959'da Mısır tarafından Kahire'de ve ardından tekrar 1972'de İsrail tarafından Gazze'de hapsedilir. Haydar Abdüşşâfi'nin sadık müttelikidir, 1976'dan itibaren Young Men Christian Association'ı (YMCA) yönetir ve bu derneği işgale karşı aktif olarak örgütler.

Esad SAFTAVİ (1935-1993)

Mecdal'de (şimdiki Aşkelon) doğar, 1948'de Gazze'de mülteci olur, erken yaşlarda Müslüman Kardeşler'e ve Ebu İyad'ın yanına katılır. 1968'de el-Fetih'in Gazze Şeridi'ndeki bağlantı elemanı olur, 1973'ten 1978'e kadar İsrail

tarafından tutuklanır. Gazze Kızılayı'nın kontrolünü alması için Şeyh Yasin'le ittifakı Ebu Cihad tarafından teşvik edilir fakat 1980'de milliyetçi sol tarafından başarısızlığa uğratılır. Sıklıkla İsrail'in gözaltılarına maruz kalır, Ekim 1993'te Bureyc Kampı'nda maskeli kişiler tarafından katledilir. Altı oğlundan biri olan İmad Saftavi, İslâmî Cihad'ın ünlü militanlarındandır.

Misbah SAKR, "Yaşayan Şehit" olarak anılır

Gazze'de 1934'te doğar, önce Müslüman Kardeşler ardından Baas militanı olur. 1955'te Kahire Askerî Akademisi'ne girer ve gizli olarak 1958'de Filistin "Hür Subaylarını" örgütler. 1964'te Filistin Kurtuluş Ordusu'nun kuruluşuna (Mısır komutasında) ve 1967'de Gazze Şeridi lideri olduğu Halk Kurtuluş Güçleri'nin (HKG, FKO'nun bir uzantısı) oluşumuna katılır. 1971'de İsrail'in kısıpı üzerine kapanmaya başlayınca Arafat düzmece bir ölüm gerçekleştirmeye karar verir. Yeni bir kimlikle korunan "yaşayan şehit" ancak FKO'nun 1994'te Gazze'ye dönmesiyle gün yüzüne çıkar. Kendisine emanet edilen Önleyici Güvenlik "yöneticiliği" sadece resmîyetle kalır ve 1996'da da bu görevi bırakır.

Raşid ŞAVA (1909-1988)

Gazze'de doğar, Lübnan'da eğitim görür, eski Gazze Belediye Başkanı Said Şa-va'nın beş oğlundan sonuncusudur, 1935'te Hayfa kaymakamı olur. 1938'de milliyetçi militanlığından ötürü Ürdüne sürülür ve 1940'ta İngiliz yetkililerin affına uğrar. İsraililer tarafından 1957'de Gazze'de, ardından birkaç ay sonra Mısırlılar tarafından Kahire'de tutuklanır, uzun süre siyasi arenayı terk eder. 1969'da Hayır Derneği'ni kurar ve bir yıl boyunca 1971-1972 arası Gazze belediye başkanı olur. Ürdün yanlısı bir çizgiyi korur, üç milliyetçi suikasttan kurtulmayı başarır. FKO'yle yakınlık kurar, ardından 1975'ten 1982'ye kadar tekrar Belediye başkanlığı yapar. 1988'de Gazze'de hayatını kaybettiikten sonra yeğeni ve damadı Aun 1994'te şehrin belediye başkanı olur ve kızı Ravva 1996'da bağımsız milletvekili seçilir (2006'da tekrar seçilir).

Rüşdü ŞAVA (1889-1965)

Gazze'de doğar, İstanbul'da eğitim alır, eski Gazze Belediye Başkanı Said Şa-va'nın büyük oğludur ve o da 1939'dan 1951'e kadar Belediye Meclisi'ne başkanlık eder. Gazze'ye Büyük Britanya'nın Süveyş üssünün transferinden yanadır, 1956-1957'de İsrail işgali sırasında üç ay boyunca tekrar Gazze Belediye başkanı olur. Kısa süre sonra Kahire'de kardeşi Raşid'le birlikte tutuklanır, 1958'de serbest kaldıktan sonra Mısır'ın soruşturmalarının hedefi olmayı sürdürür. 1965'te Londra'da hayatını kaybeder.

Salah ŞEHADI (1952-2002)

Şati Mülteci Kampı'nda doğar, İslâmcı kadroda yer alır, 1984'te Şeyh Yasin'le birlikte tutuklanır, 1986'da Gazze Müslüman Kardeşleri'nin iç güvenlik servisinin

kuruluşunda Yahya Sinvar'la birlikte çalışır. 1987'de Hamas'ın kurucu üyesi olur, uzun süre İsrail tarafından hapsedilir, 2000'de serbest kalır. Temmuz 2002'de Gazze'de kendisini "hedef" alan bir saldırıda, on beş sivil hayatını kaybeder.

Yahya SİNVAR

1962'de Han Yunus'ta doğar, İslâmcı bir militan olarak önce öğrenci çevrelerinde aktif rol alır, 1986'da, Gazze Müslüman Kardeşleri'nin iç güvenlik servisi olan Mecd'in kuruluşunda Salah Şehade'yle birlikte çalışır. 1988'de İsrail tarafından tutuklanır ve 462 yıl hapis cezasına çarptırılır, 2011'de Gilad Şalit'e karşılık serbest kalan başlıca Hamas yöneticileri arasında yer alır (2006'da Şalit'in kaçırılmasına kardeşi katılmıştı).

Said SİYAM (1959-2009)

Şati Mülteci Kampı'nda doğan eğitimci, çok erken dönemde Hamas'ta yer alır, 1992'de Lübnan'a sürülür. Geri döndükten kısa bir süre sonra bu kez Filistin Otoritesi tarafından tutuklanır. 2006'da bölgenin en yüksek oyuyla Gazze milletvekili seçilir, Hamas'ın İçişleri bakanı olur ve Yürütme Gücünü kurar. "Dökme Kurşun" saldırısında hayatını kaybeden tek Hamas yöneticisidir.

Cemal SURANİ (1923-2008)

Ömer Surani'nin (1925'ten 1928'de ölümüne kadar Gazze belediye başkanı) oğlu olan hukukçu, eğitimini Kudüs'te ve Beyrut'ta almıştır, Filistin'in gününde 1947-1948'de milliyetçi militanlığı yürütür. 1956-1957'de İsrail işgaline karşı harekete geçer, 1962'de Gazze Yasama Meclisi'ne seçilir ve 1964'te FKÖ'nün kurulmasına katılır.

Musa SURANİ (1890-1972)

Gazze'de doğan bu milliyetçi şahsiyet kardeşi Ömer'le (1925-1928 arası belediye başkanı) birlikte Kudüs Müftüsü Hacı Emin el-Hüseyni'yle bağlantılı çalışır. 1938'de İngilizler tarafından tutuklanır, 1948'de kısa ömürlü "Bütün Filistin Hükümetinin" Ulusal Konseyi'nde yer alır.

İntisar el-VEZİR (lakabı UM CİHAD)

Gazze'de 1941'de doğar, milliyetçi militanlardandır, 1962'de kuzeni Halil el-Vezir (Ebu Cihad) ile evlenir. 1965'te el-Fetih adına Filistinli Kadınlar Genel Birliği'nin kurulmasına katılır (1980 ila 1985 arası genel sekreterliğini üstlenir). İsrail tarafından aranır, Ebu Cihad'ın art arda yaşadığı sürgünlerde yanında olur ve Nisan 1988'de öldürülmesine tanık olur. Gazze'ye 1994'te Sosyal İşler bakanı olarak döner, 1996'daki ve 2006'daki genel seçimlerde milletvekili seçilir.

Ahmed YASİN (1936-2004)

Cura'da (Mecdal/Aşkelon yakınlarında) doğar, 1948'de Şati Kampı'nda mülteci olur, 1966'da Şeyh Yasin Müslüman Kardeşler'in Gazze Şeridi sorumlusu olur. 1973'te Mucamma'yı kurarak İslâmcı görüşü bölgeye yayar. 1984-1985 arası İsrail tarafından tutuklanır, 1987'de Hamas'ı kurar. 1989'da tutuklanır, 1991'de müebbet hapse mahkûm olur, 1997'de iki Mossad ajanı karşılığında serbest kalır. Eylül 2003'te İsrail baskınından kurtulur fakat Mart 2004'te kendisini "hedef" alan bir bombardımanda hayatını kaybeder.

Selim ZAAUN (lakabı EBU EL-EDİB)

Gazze'de 1933'te doğar, Kahire'de hukuk eğitimini alır, Ebu İyad'ın gizli faaliyetlerinde ilk yol arkadaşlarından biridir. 1959'da el-Fetih'in Kuveyt'te kurulmasına katılır ve oraya yerleşir. 1990'a kadar Körfez'in FKÖ sorumluluğunu yürütür, 1994'te Filistin Ulusal Konseyi'nin (FUM), FKÖ'nün "Parlamento-su"nun başkanı olur. 1994'ten 2003'e kadar Sağlık bakanı olan Riyad Zaanun'un kardeşidir.

Mahmud ZAHAR

1945'te Gazze'de doğar, Mısır'da tıp eğitimi alır, Şeyh Yasin'e önce Mucamma'nın 1973'te, ardından Hamas'ın 1987'de kurulmasına katkıda bulunur. 1992'de Lübnan'a sürülür, Hamas'ın en gözde isimlerinden biri olur. 1994'te Gazze'ye geri döndükten sonra Arafat kendisini kabul eder. 2003'te bir İsrail saldırısından kurtulur (oğullarından biri hayatını kaybeder). 2006'da milletvekili seçilir, Hamas hükûmetine Dışişleri bakanı olarak dâhil olur (2008'da oğullarından bir diğeri Tsahal tarafından öldürülür).

Seçilmiş kaynakça*

- Mustapha ABDEL SHAFI, *Would They Ever Learn ?*, Gazze, Rachad Shawa Kültür Merkezi, 2000 (2 Cilt).
- Adnan ABOU AMIR, *Al-haraka al-islamiyya fî qitâ' Ghazza*, Kahire, Markaz al-A'lam al-araby, 2006.
- Ziad ABOU AMR, *Usûl al-harakât al-syâsiyya fî qitâ' Ghazza, 1948-1967*, Acre, Dar al-Aswar, 1987.
- Hussein ABU NAML, *Qitâ' Ghazza 1948-1967*, Beyrut, Filistin Eğitim ve Araştırma Merkezi, 1979.
- Hilmi ABU SHAABAN, *Tarîkh Ghazza: naqd wa tahlil*, Kudüs, Matbaa Beit al-Maqdis, 1943.
- Arif AL-ARIE, *Tarîkh Ghazza*, Kudüs, Dar al-Aytam al-Islamiyya, 1943.
- Said ASHUR, *Ghazzatu Hâshim*, Amman, Dar al-Diya', 1988.
- Mahmud Ali ATAALLAH, *Niyâbat Ghazza fî al-'ahd al-mamlûki*, Beyrut, Dar al-Afaq al-Jadida, 1986.
- Mohammed Khaled al-AZAAR, *Al-Muqâwama fî qitâ' Ghazza 1967-1975*, Kahire, Dar al-Moustaqbal al-Arabi, 1987.
- Hassan BALAWI, *Gaza, dans les coulisses du mouvement national palestinien*, Paris, Denoël, 2008.
- Mordechai BAR-ON, *The Gates of Gaza 1955-57*, New York, St Martin's Press, 1994.
- Benjamin BARTHE, *Ramallah Dream*, Paris, La Découverte, 2011.
- Awda Mohammed BEN AYYASH, *Rafah, madîna 'ala al-hudûd*, Gazze, Rachad Shawa Kültür Merkezi, 2002.
- Brouria BITTON-ASHKELONY ve Aryeh KOFSKY (yön.), *Christian Gaza in Late Antiquity*, Leiden, Brill, 2004.
- Muin BSEISSO, *Yawmiyyât Ghazza*, Kahire, Al-Haa al-masryya al-'amma li al-talif wal-nachr, 1971.

* Listede yer alan kaynaklardan Fransızca çevirisi mevcut olanlar özgün eserden ziyade çevirileriyle kaynakçada yer almıştır. Eserlerin özgün referansları ise dipnotlarda öncelikli olarak yer almıştır.

- Laetitia BUCAILLE, *Gaza, la violence de la paix*, Paris, Presses de Sciences Po, 1998.
- Edward BUEHRIG, *The UN and the Palestinian Refugees*, Bloomington, Indiana University Press, 1971.
- Mohammed Bakr AL-BUJI ve Riyad Ali AL-YAYLA, *Yibna, tarîkh wa dhâkira*, Gazze, Matabi' Mansour, 2000.
- Eedson Louis Millard BURNS, *Between Arab and Israeli*, Londra, Harrps, 1962.
- Gerald BUTT, *Gaza au carrefour de l'Histoire*, Paris, Encre d'Orient, 2011.
- Zaki CHEHAB, *Inside Hamas*, New York, Nation Books, 2007.
- Katia CLARENS, *Une saison à Gaza*, Paris, Jean-Claude Lattès, 2011.
- Paul COSSALI ve Clive ROBSON, *Stateless in Gaza*, Londra, Zed Books, 1986.
- Moshé DAYAN, *Journal de la campagne su Sinâi*, Paris, Fayard, 1965.
- Theodore DOWLING, *Gaza, a City of Many Battles*, Londra, SPCK, 1913.
- Glanville DOWNEY, *Gaza in the Early Sixth Century*, Norman, Oklahoma University Press, 1963.
- Dick DOUGHTY, *A Legacy of Occupation*, Hartford, Kumarian Press, 1995.
- Robert EISENMAN, *Islamic Law in Palestine and Israel*, Leiden, Brill, 1978.
- Charles ENDERLIN, *Le Grand Aveuglement*, Paris, Albin Michel, 2009.
- Noman Abdelhadi FAYSAL, *A'lâm min jîl al-ruwâd min Ghazzati Hâshim*, Gazze, Dar al-Duktur, 2010.
- Ilana FELDMAN, *Governing Gaza 1917-58*, Durham, Duke University Press, 2008.
- Carla FIBLA ve Fadi SKAIK, *Resistiendo en Gaza*, Barselona, Peninsula, 2010.
- Mads GILBERT ve Erik FOSSE, *Eyes in Gaza*, Londra, Quartet, 2010.
- John D. GRAINGER, *The Battle for Palestine 1917*, Rochester, Boydell Press, 2006.
- Jeroen GUNNING, *Hamas in Politics*, New York Columbia University Press, 2009.
- Mohammed Saïd HAMDANE, *Siyâsat Misr tijah al-qadhiyya al-filistîniyya 1948-1956*, Amman, Al Yazuri, 2006.
- Amira HASS, *Boire la mer à Gaza*, Paris, La Fabrique, 2001.
- Issam HASSOUNA, *23 yûliû... wa 'Abd al Nâsir: shihâdatî*, Kahire, Al-Ahram, 1990.
- Jennifer Lee HEVELONE-HARPER, *Disciples of the Desert*, Baltimore, Johns Hopkins University Press, 2005.
- Khaled HROUB, *Le Hamas*, Paris, Demopolis, 2008.
- Rashid KHALIDI, *Palestine, histoire d'un État introuvable*, Arles, Actes-Sud, 2007.
- Arlette KHOURY-TADIÉ, *Une enfance à Gaza, 1942-58*, Paris, Maisonneuve et Larose, 2002.
- Gudrun KRÄMER, *A History of Palestine*, Princeton, Princeton University Press, 2008.
- Hervé KEMPF ve Jérôme EQUER, *Gaza, la vie en cage*, Paris, Seuil, 2006.
- Erica LANG, *A Study of Women and Work in the Shatti Refugee Camp*, Jérusalem, Arab Thought Forum, 1992.

- Henry LAURENS, *La Question de Palestine. I. L'Invention de la Terre sainte*, Paris, Fayard, 1999; *II. Une mission sacrée de civilisation*, 2002; *III. L'Accomplissement des prophéties*, 2007; *IV. Le Rameau d'olivier et le fusil du combattant*, 2011.
- Karim LEBHOUR, *Jours tranquilles à Gaza*, Paris, Riveneuve, 2010.
- Jean-François LEGRAIN, *Les Palestines du quotidien*, Beyrut, Cermoc, 1999.
- Ann Mosely LESCH ve Mark TESSLER (yön.), *Israel, Egypt and the Palestinians*, Bloomington, Indiana University Press, 1989.
- Gideon LEVY, *Gaza*, Paris, La Fabrique, 2009.
- Brynjar LIA, *Building Arafat's Police*, Reading, Ithaca, 2007.
- Martin MEYER, *History of the Gaza City*, New York, Columbia University Press, 1907.
- Beverly MILTON-EDWARDS ve Stephen FARRELL, *Hamas*, Cambridge, Polity, 2010.
- Shaul MISHAL ve Avraham SHELA, *The Palestinian Hamas*, New York, Columbia University Press, 2000.
- Benny MORRIS, *Israel's Border Wars, 1948-1956*, Oxford, Clarendon Press, 1993.
- Salim al-MUBAYYID, *Al-Binâyât al-athâriyya al-islamiyya fî Ghazza*, Kahire, Al-Hayya al-Masriyya al-ʿamma lil-Kitâb, 1995.
- Manuel MUSALLAM, *Curé à Gaza*, Paris, L'Aube, 2010.
- Emile NAKHLEH (yön.), *A Palestinian Agenda for the West Bank and Gaza*, Washington, American Enterprise Institute, 1980.
- Jamal NASSER ve Roger HEACOCK (yön.), *Intifada, Palestine at the Crossroads*, New York, Praeger, 1990.
- Jumah Ahmed QAJAH, *Ghazza, khamsat alâf ʿâm khudûr wa khidhâra*, Beyrut, Dar al-Ulum al-Arabiyya, 2003.
- William QUANDT, Fuad JABBER ve Ann Mosely LESCH, *The Politics of Palestinian Nationalism*, Berkeley, University of California Press, 1973.
- Abdelkarim RAFIK, *Ghazza min khilâl al-wathâʿiq al-sharʿiyya 1857-1861*, Amman, Université de Jordanie, 1980.
- Harun Hashim RASHID, *Qissat madînat Ghazza*, Tunis, Aleco, 1987.
- Eugene ROGAN ve Avi SHLAIM (yön.), *The War for Palestine. Rewriting the History of 1948*, Cambridge University Press, 2001.
- Sara ROY, *Failing Peace. Gaza and the Palestinian-Israeli Conflict*, Londra, Pluto, 2007.
- Sara ROY, *Hamas and the Civil Society in Gaza*, Princeton, Princeton University Press, 2011.
- Ahmed Mohammed al-SA'ATI, *Al-tattawûr al-thaqâfî fî Ghazza*, Gazze, İslâm Üniversitesi, 2005 (3 Cilt).
- Joe SACCO, *Gaza 1956*, Paris, Futurpolis, 2010.
- Yezid SAYIGH, *Armed Struggle and the Search for A State. The Palestinian National Movement 1949-1993*, Oxford, Oxford University Press, 1997.

Zeev SCHIFF ve Ehud YAARI, *Intifada*, Paris, Stock, 1991.

Tom SEGEV, *1967, six jours qui ont changé le monde*, Paris, Denoël, 2007.

Nathan SHACHAR, *The Gaza Strip. Its History and Politics*, Portland, Sussex Academic Press, 2010.

Yusri Ragheb SHARAB, *Qitâ' Ghazza min al-ihtilâl ilâ al-thawra*, Kahire, Mu'assassat al-Tubji, 2005.

Mohammed Hassan SHURRAB, *Ghazzatu Hâshim*, Amman, Al-Ahliyya, 2006.

Issam Najib SI-SALIM ve Zakaria Ibrahim SANAWAR, *Liwa' Ghazza fî al'-asr al'uthmânî al-awwal 1517-1690*, Gazze, İslâm Üniversitesi, 2004.

Ibrahim SUKAYK, *Shakhsiyyât 'araftuâ wa mawâqif shadidtuâ*, Gazze, Dar al-Miqdad, 2001.

Uthman Mustapha TABAA, *Ithâf al-'izza fî tarikh Ghazza*, Gazze, Al-Yazji, 1999 (4 cilt).

Azzam TAMIMI, *Hamas: Unwritten Chapters*, Londra, Hurst, 2007.

Kişi dizini

A

- Abadla (Kusay el-) 125
- Abbas, Mahmud (lakabı Ebu Mazen) 13, 14, 122, 215, 218, 224, 230, 238, 255-258, 263, 265-267, 269, 271, 274-278, 280, 281, 283-286, 292, 293, 303, 306, 308, 309, 314, 315, 356, 360, 361, 366
- Abdullah (Suudi Arabistan kralı) 283
- Abdullah I (Ürdün kralı) 76, 79, 81, 82, 87, 140
- Abdullah II (Ürdün kralı) 208, 237, 239, 244
- Abdurrauf (Abdulmunim) 99
- Abdüllâtîf (Muhammed Hasan) 115, 117
- Abdüşşâfi (Haydar) 123, 125, 127, 136, 137, 139, 142, 143, 145, 158, 160-162, 164, 169-171, 173, 174, 178, 187, 209, 211, 212, 214, 219, 224, 227, 266, 288, 355, 360, 362, 369
- Abdüşşâfi (Muhyiddin) 59, 123
- Abdüşşâfi (Mustafa) 85
- Abed (Hani) 223
- Advan (Kemal) 97, 102, 108, 118, 122, 156, 157, 173, 207, 362
- Aelianos (başrahip) 35
- Aga (Riyad el-) 184,
- Aga (Zekeriya el-) 156, 191, 209, 212, 219, 228, 229, 363
- Agrudi (Yusuf el-) 108, 126
- Ahmed (Azzam el-) 283
- Ahmed Paşa, Gazze valisi (1572-1600) 45
- Ahmed Paşa, Gazze valisi (1679-1690) 47
- Ahmosis I (firavun) 26
- Akel (Abdullah) 258
- Akil (İmad) 211, 212, 215, 224, 254
- Albright (Madeleine) 235, 239
- Alemi (Ragib el-) 134, 146, 152
- Alexandre Jannaeus (Haşmonayimli) 30, 31,
- Ali bin Mervan (şeyh) 43
- Allenby (Edmund) 55, 56
- Allon (Ygal) 83, 84, 142, 153, 168, 335
- Almog (Doron) 248, 341
- Amir (Abdülhakim) 78, 285
- Amos (peygamber) 27
- Amr bin el-As 39
- Antigonos Monophtalmos 29
- Antiochos III 30
- Antiochos V 30
- Antonius (imparator) 31
- Antonius (keşiş) 34
- Appolodotos 30
- Araba (Vadisi) 146, 157
- Arafat (Manhal) 271
- Arafat (Musa) 248, 249, 263, 267, 271, 363
- Arafat (Yaser) 12, 95, 96, 118, 119, 122, 124-126, 136, 137, 140, 144, 148, 155, 156, 159, 161, 168, 169, 172, 179, 181, 183, 185, 186, 187, 190, 198, 202, 203, 206, 207, 212, 214, 215, 217-241, 243-248, 251-253, 255, 256, 257, 259, 260, 262-265, 269, 275, 287, 308, 309, 356, 360, 361, 363, 365, 366, 369, 372
- Arcadius (imparator) 33
- Arens (Moşe) 183
- Arif (Abdüselam) 121, 317, 373
- Arrigoni (Vittorio) 312
- Arvieux (şövalye Laurent d') 46, 319
- Aşravi (Hanan) 209
- Astal (Süleyman el-) 159
- Attar (İntisar el-) 191, 194
- Avda (Abdülaziz el-) 182, 184, 189, 192, 199, 364

Avad (Muhammed) 173
 Ayad (Mesud) 246
 Ayalon (Ami) 233
 Ayyaş (Yahya) 227, 228, 249, 356
 Azm (Yusuf el-) 184
 Azzam (Abdurrahman) 61, 79, 283, 331, 376
 Azzavî (Abdülhak el-) 80

B

Bahar (Ahmed) 162, 163
 Baker (James) 206, 208
 Balavi (Fethi) 21, 95, 96, 98, 99, 100, 118, 364
 Balfour (Arthur George) 55, 56, 58, 59, 138, 167
 Banat (Halit, lakabı Ebu Abdullah es-Surî) 310, 311
 Barak (Ehud) 237, 238, 239, 240, 241, 243, 244, 245, 246, 247, 266, 295, 296, 297
 Barbari (Kemal) 159,
 Barbari (Yusra) 158, 159, 160, 161
 Barguti (Mervan) 276, 300
 Barguti (Mustafa) 266, 284, 304
 Batis 29
 Baudouin III (kral) 41
 Baybars (sultan) 42, 43
 Beauvoir (Simone de) 128, 169, 331
 Bedevî (Ahmed el-) 43
 Begin (Menahem) 133, 142, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 336, 337
 Beilin (Yossi) 238, 293
 Ben Eliezer (Benyamin) 247
 Ben Gurion (David) 75, 76, 88, 89, 94, 101, 103, 104, 105, 106, 111, 114, 129, 134, 151, 154, 176, 291, 328
 Bennâ (Hasan el-) 61, 66, 75, 90, 201,
 Bernadotte (Folke) 78, 87
 Bihdari (Ayman) 249
 Bin Ladin (Usame) 250, 346
 Bitton (Simone) 254
 Blair (Tony) 286
 Bonaparte (Napoléon) 47, 48, 51, 55
 Brejnev (Leonid) 168
 Bseiso (Asım) 62, 63,
 Bseiso (Hani) 127
 Bseiso (Muin) 98, 100, 121, 127, 144, 180, 364

Bunche (Ralph) 87, 115
 Burnou (Fadel) 191
 Burns (Eedson Louis Millard) 101, 103, 114, 115
 Bush (George H.) 208, 209, 213
 Bush (George W.) 245, 246, 248, 249, 251, 258, 269, 275, 277, 292, 293

C

Cabari (Ahmed) 366
 Carter (Jimmy) 167, 168, 169, 172, 294
 Castel (Yossef) 171, 173
 Castel (Yossi) 174
 Cebali (Gazi el-) 220
 Cemal Paşa 53, 55
 Cezzar Paşa 47, 48
 Chirac (Jacques) 229, 231, 280, 356
 Choricus 35
 Cibril (Ahmed) 181, 190
 Clinton (Bill) 213, 215, 226, 228, 231, 233, 235, 237, 238, 241, 243, 244, 245, 246
 Clinton (Hilary) 236, 356
 Corrie (Rachel) 254, 304, 312, 356

D

Dahlan (Muhammed) 189, 220, 224, 245, 246, 256, 257, 258, 259, 262, 267, 268, 269, 274, 275, 276, 277, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 307, 365
 Daley (William) 236
 Darabya (Abdurrahman) 183
 Dayan (Moşe) 21, 26, 87, 94, 97, 104, 106, 108, 109, 111, 133, 134, 140, 141, 146, 147, 149, 151-155, 165, 167, 175, 208, 291, 325, 337
 Dayef (Muhammed) 249, 254, 279, 365
 Demetrios 29
 De Mille (Cecil B.) 27
 Demirel (Süleyman) 229
 Deri (Aryeh) 230, 340
 Derviş (Nimr) 224
 Dib (Neeman) 138, 139, 156
 Disuki (Mahir) 239
 Doğmuş (Mümtaz) 278, 307, 310
 Dorotheus 35
 Dositheus 35
 Dothan (Trude) 26

Dugavi (Fuad) 107
 Duhan (Abdül Fettah) 162, 192, 274, 339
 Durra (Muhammed el-)244

E

Ebu Âlâ, bkn. Kurey (Ahmed)
 Ebu Ali Mustafa 239
 Ebu Amr (Ziyad) 284, 361
 Ebu Bekir (halife) 38
 Ebu Cihad (Halil İbrahim el-Vezir'in lakabı) 97, 99, 102, 108, 118, 122, 136, 137, 156, 159, 162, 172, 173, 180, 181, 189, 198, 199, 200, 207, 218, 227, 262, 362, 365, 369, 371
 Ebu el-Fehm (Abdülkadir) 135, 138, 140, 144
 Ebu Garbiye (Behçet) 137
 Ebu Hadra (Mahmud) 57, 58
 Ebu Hasaneyn (Faris) 307
 Ebu İyad (Salah Halef'in lakabı) 102, 103, 105, 119, 122, 124, 137, 156, 162, 172, 173, 180, 207, 215, 218, 229, 369, 372
 Ebu Mazen, bkn. Abbas (Mahmud)
 Ebu Medyan (Frey) 21, 57, 58, 164, 209, 220, 221, 228, 229, 328, 336, 340, 341, 343
 Ebu Merzuk (Musa) 161, 163, 186, 204, 205, 207, 233, 357
 Ebu Musa (Said Musa el-Maara'nın lakabı) 181
 Ebu Musameh (Seyyid) 204, 224, 274
 Ebu Nasr (Muhammed) 202
 Ebu Rahme (Fayez) 158, 160, 161, 173, 187, 192, 338, 362
 Ebu Ras (Mervan) 274, 309
 Ebu Riş (Ahmed) 218
 Ebu Şaban (Muhammed) 215
 Ebu Şaban (Sami) 137, 145
 Ebu Samhadana (Cemal) 276, 277, 278, 307, 362
 Ebu Samhadana (Sami) 218, 219, 223, 362
 Ebu Şeneb (İsmail) 161, 162, 163, 258, 361
 Ebu Siba (Atallah) 276
 Ebu Şibak (Raşid) 268, 276, 282, 284, 365
 Ebu Sitta (İbrahim) 143
 Ebu Varda (Şadid) 143
 Ebu Zeyd (Taleb) 192
 Ebu Zeyd (Karen) 269
 Eisenhower (Dwight) 113, 114
 Enver Paşa 53
 Erakat (Saeb) 238, 246

Erez (Yehoşua, "Shaike" olarak anılır) 188, 191
 Esad (Beşar) 280, 313,
 Esad (Hafiz) 173, 181, 225
 Eşkar (İhab el-) 197
 Eşkol (Levi) 133, 134, 141, 142, 151
 Esved (Muhammed el-), "Gazze'nin Guevara'sı" olarak anılır 147, 150, 157, 364
 Eudoksia (imparatoriçe) 33, 39, 40
 Eytan (Rafael) 103, 133, 134, 176, 180

F

Faluci (İmad) 222, 227, 229, 366
 Fara (Süleyman el-) 270
 Faruk (kral) 61, 68, 76, 78, 94, 113, 123, 125, 136, 139, 153, 160, 367
 Fatuh (Ravhi) 228, 258, 265, 368
 Ferhat (Meryem) 253
 Ferhat (Muhammed) 253
 Feyyad (Selam) 284, 286, 303, 306, 309, 314
 François (Didier) 282
 Freidrich II (Hohenstaufen) 42

G

Ganem (Abdül Fettah) 240
 Gaon (Haim) 112
 Gaviş (Yehoşua) 146
 "Gazze'nin Guevara'sı", bkn. Esved (Muhammed el-)
 Gilad (Amos) 257
 Goldstone (Richard) 297, 357
 Gorbaçov (Mihail) 209
 Goren (Moşe) 134
 Goren (Shmuel) 191
 Goşe (İbrahim) 186
 Guevara (Ernesto), "Che" olarak anılır 121, 138
 Gur (Mordehay) 103

H

Habaş (George) 120, 127, 138, 144, 145, 150, 157, 159, 181, 183, 190, 203, 239, 367
 Haddad (Wadie) 120
 Hadrianus (imparator) 32, 34, 353
 Hafez (Mustafa) 99, 102, 105, 109
 Halef (Salah), bkn. Ebu İyad
 Halil (Semiha el-) 97, 99, 102, 162, 199, 226, 260, 361, 371

Hamad (Abdurrahman) 212, 229, 238, 366
 Hamad bin Halife es-Sani (emir) 238
 Hammarskjöld (Dag) 104, 105
 Hamuda (İssam) 192
 Haniye (İsmail) 13, 14, 222, 224, 225, 227, 234, 261, 274-286, 292-294, 296, 300, 305-312, 314, 341, 343, 356, 357
 Hansen (Peter) 230, 269
 Hanun (kral) 28
 Hariri (Refik) 280
 Hasan II (kral) 168, 238
 Hasan Paşa 45
 Hâşim bin Abdümenâf 37, 38, 48, 50, 54, 58, 60
 Hatib (Hüseyin) 138
 Hatib (İsmail) 188
 Havatme (Naif) 141, 190
 Hazandar (Haşim) 155, 156, 160, 168, 171, 173, 355, 367
 Hemedânî (İbnü'l-Fakih el-) 39
 Herakleios (imparator) 36, 38
 Herodotos 28
 Herzl (Theodor) 50
 Herzog (Haim) 183
 Heykel (Muhammed Hasaneyn) 128
 Hezekiya (kral) 27
 Hieronymus (aziz) 34
 Hilarion (aziz) 34, 35, 353
 Hilmi Abdülbaki (Ahmed) 79, 80, 81
 Hindi (Emin el-) 220
 Hirodes (kral) 31
 Hitler (Adolf) 64
 Hourani (Albert) 57
 Hudari (Cevdet el-) 314
 Humeyni (âyetullah Ruhullah) 172, 182
 Huranî (Abdullah) 98, 124
 Hurndall (Thomas) 254, 312
 Husari (Kadir el-) 258
 Hut (Şefik el-) 136
 Hülâgû 42
 Hüseyin (Kamel) 118
 Hüseyin (Saddam) 206, 207, 237, 238,
 Hüseyin (şerif) 54, 55
 Hüseyin (Ürdün kralı) 119, 120, 125, 127, 130, 140, 154, 155, 161, 163, 170, 171, 183, 186, 187, 200, 225, 226, 231-233, 235, 237, 238
 Hüseyin Paşa 45, 46

Hüseyin (Abdülkadir el-) 62
 Hüseyin (Abdulmoneym) 134
 Hüseyin (Cemal el-) 58, 78, 79, 80, 81, 82
 Hüseyin (Faruk el-) 113, 123, 125, 136, 139, 153, 160, 367
 Hüseyin (Faysal el-) Gazzeli 143, 209,
 Hüseyin (Fehmi el-) 60, 63, 113, 354, 366, 367
 Hüseyin (hacı Emin el-) 58, 61, 62, 64, 68, 79, 80, 118, 120, 122, 371
 Hüseyin (Hamdi el-) 59, 60, 61, 96
 Hüseyin (Hüseyin el-) 56
 Hüseyin (Musa Kâzım el-) 56, 58
 Hüseyin (Ziyad el-) 138, 140, 143, 145, 147, 148, 156, 355, 367
 Hüsrev II (imparator) 36, 38

I

İbn Battuta 43
 İbn Havkal 40
 İbn Suud (Abdülaziz, kral) 66, 68, 114, 117, 120, 152
 İdrisi (el-) 41
 İkbâl (Muhammed) 61
 İskender (Büyük) 28, 29, 31, 37, 353
 İsmail (Ali Muhammed) 192

J

Jacobson (Victor) 61
 Jarrad (Fayez) 138, 139
 Jaru (Yusuf el-) 127
 Johnston (Alan) 307
 Julianus (imparator), Apostata diye anılır 32
 Justinus I (imparator) 35

K

Kafarna (Mervan) 197
 Kahane (Meir) 191, 337
 Kalak (Hamdi) 258
 Kâmil (sultan) 42
 Kasım (Abdülkerim) 121, 122
 Kassam (İzzeddin el-) 59, 61, 62, 152, 182, 183, 210
 Katz-On (Avraham) 175
 Kavasameh (Hani) 283, 284
 Kavka (Halil el-) 162, 163, 199
 Kayşavî (Abdullah el-) 67

KİŞİ DİZİNİ

Khoury-Tadié (Arlette) 85
 Kik (Abdurrahman el-) 189, 190
 Kinkel (Klaus) 228
 Kiros (imparator) 28
 Kissinger (Henry) 167
 Kışta (Abdülhamid) 183
 Kleopatra 31
 Kohl (Helmut) 229
 Konrad (Gerhard) 300
 Konstantin (imparator) 32
 Kressenstein (Kress von) 54
 Kürd (Ahmed el-) 163, 268
 Kurey, Ahmed (Ebu Âlâ) 222, 246, 258, 263, 265, 267, 368
 Kutub (Seyyid) 127, 161
 Kuvvetli (Şükrü el-) 120

L

Labib (Mahmud) 75
 Lavon (Pinhas) 151
 Levi (Moşe) 133, 141, 151, 183, 333
 Levy (David) 188, 238
 Lewinsky (Monica) 237
 Lieberman (Avigdor) 296, 297
 Livni (Tzipi) 294, 296
 Loti (Pierre) 49
 Lunz (Yosef) 176

M

Maara (Said Musa al-) bkn. Ebu Musa
 Mabhuh (Muhammed el-) 204
 Mabhuh (Tevfik el-) 197
 Macayda (Abdürrezzak el-) 262
 Maguire (Mairead Corrigan) 304
 Mahmud (Fatma) 142
 Major (John) 229
 Makadme (İbrahim) 161, 163, 182, 185, 256, 367
 Mandela (Nelson) 240, 356
 Marcien / Markianos (piskopos) 35
 Mayat (Ferid) 258
 Medeni (Vezir el-) 215
 Mehmed Ali Paşa 48
 Mehmed IV (sultan) 46
 Meir (Golda) 76, 101, 111, 114, 115, 129, 149, 151, 154, 191, 331, 337
 Mekki (Hişam) 246

Mellor (David) 198
 Meshullam (Volterra'lı, haham) 44
 Meşal (Halid) 13, 186, 205, 207, 225, 233, 234, 237, 239, 261, 265, 276, 277, 281, 283, 285, 293, 295, 308, 314, 315, 343, 357, 362
 Miller (James) 254
 Milton (John) 27
 Mitterrand (François) 154, 179, 186, 199, 335, 337, 338, 339, 342
 Molière 46
 Mollet (Guy) 105
 Mordehay (İzak) 179, 183, 190
 Muafi (Saleh) 218
 Mübarek (Hüsnü) 177, 181, 206, 226, 228, 238, 244, 267, 293, 294, 298, 309, 313
 Muhammed (peygamber) 37, 38, 58, 59, 60, 122, 128, 129, 184, 259
 Muhanna (Rabah) 21, 188, 191, 368
 Makdisi (Ebu Abdullah Muhammed bin Ahmed el-) 40
 Murray (Archibald) 53, 54, 55
 Murtaza (Yahya) 138
 Musa (Abdüllâtif) 310
 Musa (Fahd) 310
 Musa Paşa 46

N

Nabhan (Şaban) 192
 Nacar (Yusuf en-) 100, 118, 122, 125, 157, 207, 368
 Naçe (Abdülhalik) 276
 Najr (Bahaeddin en-) 215
 Naşar (İsa) 192
 Naşaşibi (Ragıb) 56
 Nasır (Cemal Abdül) 77, 78, 98-106, 109, 112, 113, 115-120, 122-126, 128-130, 135-137, 140, 155, 161-163, 168, 219, 291, 362
 Nassar (Vael) 262
 Nathan Aşkenazi (haham), "Gazzeli" diye anılır 46
 Nazzal (Muhammed) 213
 Nebukadnezar II 28
 Necceb (Süleyman) 190
 Necip (Muhammed) 77, 94, 96, 98
 Netanyahu (Benyamin) 14, 16, 229-238, 296, 297, 301, 305
 Nukraşi (Mahmud) 84

O

Obama (Barack) 296
 Olmert (Ehud) 273, 275-278, 285, 292-296, 344
 Ömer bin Hattab (halife) 38
 Ömer el-Muhtar 60, 128, 144

P

Peled (Mattityahu), "Matti" diye anılır 329
 Peres (Şimon) 186, 187, 190, 197, 201, 203, 206, 212, 215, 226, 228- 231, 247, 250, 355, 360
 Peretz (Amir) 285
 Petre (prens), İberi diye anılır 34, 35
 Plutarkhos 32
 Porphyrius (aziz) 33, 34, 39, 40
 Ptolemaios 29
 Pundak (İzak) 151, 155, 156, 158

R

Rabin (İzak) 133, 141, 186, 187, 191, 193, 197, 199, 201, 203, 206, 212, 214, 215, 217, 219, 223-226, 228, 230, 234, 235, 238, 292, 341, 356
 Ramazan (Said) 66
 Ramot (Aryeh) 191
 Ramses II (firavun) 26, 27
 Ranya (kraliçe) 208
 Rantisî (Abdülaziz) 161-163, 174, 185, 192, 199, 213, 222, 233-235, 251, 256, 259, 261, 265, 368
 Raşid (Hacı) 152, 153, 155, 160
 Rayaşi (Rim) 259
 Rayyan (Nizar) 296
 Reagan (Ronald) 179, 180, 337
 Reis (Cemal er-) 98
 Reis (Münir er-) 112, 113, 117, 124, 136, 137, 139, 145, 153, 160, 368, 369
 Reis (Nahid er-) 144, 157, 227, 369
 Reis (Züheyr er-) 152
 Rice (Condoleeza) 272
 Richard (Aslan Yürekli) 41
 Rickman (Alan) 254
 Rifat (Abdullah) 99, 100
 Rişavi (Elias) 63
 Rıdvan Paşa 45
 Ross (Dennis) 232
 Rothberg (Roi) 104, 105

S

Saadat (Ahmed) 300
 Saadun (İlan) 204, 210
 Saba (Musa) 21, 121, 139, 158, 160, 170
 Sabah (Mustafa) 252
 Sabatay Zvi 46
 Saftavi (Esad) 97, 156, 157, 173, 174, 189, 215
 Saftavi (İmad) 189, 190, 369
 Saidni (Hişam es-, lakabı Ebu el-Velid el-Makdisi) 311, 312
 Sakr (Misbah) 98, 124, 135, 138, 148,
 Sakr (Muhammed) 184
 Saleh (Fethi) 159
 Samia (Yom-Tov) 243, 248
 Samuel (Herbert) 57, 58
 Sartre (Jean-Paul) 128, 169
 Sasportas (Avis) 204, 210
 Savan (Ömer) 66, 96
 Sedat (Enver) 168-172, 175, 177, 182
 Segev (İzak) 174, 176
 Selahaddin (Sultan) 41, 42, 43, 122, 129, 206, 252, 353
 Selevkos 29, 30
 Selim I (sultan) 44
 Seridos (başrahip) 35
 Seti I (firavun) 26
 Seyfeddin İnal (sultan) 44
 Shapira (Eleazar Isaac) 50
 Sher (Gilead) 238
 Sinokrot (Mazen) 314
 Sinvar (Yahya) 189, 204, 210, 300, 370
 Sisi (Hatem) 12, 15, 16, 192, 194
 Siyam (Said) 275, 276, 296
 Stern (Avraham) 67, 73, 78
 Subuh (Fathi) 232
 Süleyman (kral) 27, 159, 183, 190, 270, 278, 294
 Sulh (Riyad es-) 61
 Surani (Cemal) 80, 91, 123, 371
 Surani (Gazi) 21, 137
 Surani (Musa) 62, 63, 80, 371
 Surani (Ömer) 59, 60, 371
 Suri (Misbah) 189, 190, 191

Ş

Şaat (Nebil) 222, 228, 229, 232, 367
 Şafii (imam) 39

Şahak (Amnon) 220, 228, 245
 Şahin (Abdülaziz, “Ebu Ali” olarak anılır) 182, 216, 228, 229, 365
 Şalit (Gilad) 278, 279, 280, 294, 296, 297, 300, 301, 302, 356, 357, 362, 370
 Şallah (Ramazan) 182, 189, 226
 Şalom (Avraham) 183, 278, 294, 305
 Şamir (İztak) 181, 186, 187, 190, 197, 199, 200, 206, 209
 Şaret (Moşe) 101, 103, 104, 106, 151
 Şaron (Ariel) 97, 99, 100, 146-151, 153, 165, 167, 176-180, 187, 206, 230, 235, 243, 244, 246-248, 250-253, 255-258, 260, 262, 263, 265-267, 269-271, 273, 276, 287, 292, 327, 334, 342, 354, 355
 Şava (Adel) 64
 Şava (ailesi) 49, 59, 64, 94, 119, 120, 152, 153, 178,
 Şava (Aun) 221
 Şava (İzzeddin) 63, 152
 Şava (Mansur) 219, 221
 Şava (Raşid) 113, 120, 148, 152, 153, 154, 155, 157, 158, 160, 161, 162, 168, 170, 171, 176, 178, 179, 186, 187, 201, 367, 370
 Şava (Ravya) 201, 227, 266
 Şava (Rüşdü) 62, 65, 66, 94, 97, 117, 120, 152, 370
 Şava (Sadi) 119, 120,
 Şava (Said) 49, 57, 58, 60, 64, 152, 370
 Şava (Zafer) 67, 95,
 Şehade (Salah) 189, 210, 222, 254, 370
 Şeşonk I 27
 Şikaki (Fethi) 163, 182, 189, 199, 226, 365
 Şomron (Dan) 176, 191
 Şücaeddin Osman el-Kürdi 42, 43
 Şukayrî (Ahmed) 95, 124, 137,

T

Tal (Ron) 190
 Talat Paşa 53
 Tenet (George) 244, 245, 248
 Théobald (kral) 42
 Theodosius II (imparator) 33
 Tibi (Ahmed) 224
 Tisch (Laurence) 26
 Toledano (Nisim) 212

Tutmosis I 26
 Tutmosis III (firavun) 26, 55
 Tutu (Desmond) 304

U

Urbanus V (Papa)

V

Vezir (Halil el-) bkn. Ebu Cihad
 Vezir (İntisar el-), lakabı Um Cihad 21, 159, 227, 229, 371
 Vilnai (Matan) 205

W

Ward (William) 269, 273, 343
 Weizman (Ezer) 167, 176, 231
 Wolfensohn (James) 269, 271, 272, 286, 302

Y

Yaghi (Wajih) 227
 Yasin (Şeyh Ahmed) 127, 136, 161-164, 172-175, 182, 184, 185, 187-190, 192, 193, 198, 201-205, 210-213, 220, 222-224, 227, 233-238, 241, 248, 251, 252, 255-261, 264, 265, 268, 287, 311, 313, 355, 356, 361, 362, 364, 366-372
 Yazuri (İbrahim el-) 162, 163, 374
 Yeltsin (Boris) 229
 Yunus el-Nevruzî 44
 Yusuf (Nasır) 219

Z

Zaabut (Musa) 227
 Zaanun (Riyad) 229, 372
 Zaanun (Selim) 97, 229, 314, 372
 Zabin (Halil) 260
 Zahar (Mahmud) 162, 174, 203, 204, 213, 222, 223, 231, 233, 235, 258, 261, 274, 275, 282, 295, 355, 372
 Zakut (Cemal) 191, 197, 199,
 Zakut (Velid) 212
 Zeevi (Rehavam) 149, 343
 Zorub (Süleyman) 183

Örgüt dizini

A

Adalet Taburu (Gazze) 97, 99, 102, 361, 362
Allah'ın dostlarının askerleri (Gazze) 310
el-Aksa Şehitleri Tugayı (el-Fetih) 252, 253,
260, 261, 262, 270, 273, 308, 310, 342
Anti Emperyalist Birlik 59
Arap Birliği 68, 79, 80, 82, 95, 124, 125, 171,
180, 206
Arap İdaresi 58
Arap Lejyonu (Mavera-i Ürdün/Ürdün) 64,
76, 83,
Arap Yüksek Komitesi (AYK) 62, 63, 68, 69,
78, 79
el-Asıfa (Fırtına, el-Fetih) 125, 368

B

Baas (Filistin) 98, 121, 127, 136, 137, 150, 369
Baas (Mısır) 112
Baas (Suriye) 124, 125
Birleşme ve Cihad (Gaza) 311
Birleşmiş Milletler Acil Gücü (FUNU/UNEF)
110, 113, 114, 117, 119, 129, 130,
Birleşmiş Milletler Örgütü (BM) 69, 73, 78,
84, 87, 88
Birleşmiş Milletler Mütareke Gözlem Örgütü
(ONUST/UNSTO) 90, 101
Birleşmiş Ulusal Ayaklanma Liderliği (BUAL,
Filistin) 197, 198, 199, 200, 202, 203, 207,
211, 213,
Birlik Derneği (Gazze) 95, 118
BND (Yurt dışı istihbaratı, Almanya) 300
Bütün Filistin Hükümeti (BFH) 80, 81, 82,
116, 122, 354, 371

C

CIA (Central Intelligence Agency) 244, 245,
248, 249, 250, 252

E

EUBAM (Avrupa Birliği Sınır Yardım Misyo-
nu) 272

F

Feda Ailesi (Gazze) 97, 102, 361
el-Fetih (Filistin Kurtuluş Hareketi) 12-14,
19, 20, 106, 122, 125, 126, 129, 136-141,
144, 145, 147, 150, 155-157, 160, 162, 171-
173, 178, 180-184, 187-193, 197, 205, 207,
209, 211-213, 215, 216, 218-220, 223, 224,
227-229, 232, 234, 237, 239, 244, 245, 247,
249, 252, 257-259, 262, 263, 265, 268, 269,
271, 274, 276-278, 280-286, 292, 300, 302,
307, 308-311, 313-315, 333, 334, 338, 342,
346, 355-357, 360- 369, 371, 372
el-Fetih'in Şahinleri 362
FIDH (Uluslararası İnsan Hakları Federasyo-
nu) 296, 344, 345
Filistin Demokratik Halk Kurtuluş Cephesi
(FDHKC) 249, 335, 341
Filistin Halk Kurtuluş Cephesi (FHKC) 138,
147, 157, 181, 364, 368
Filistin Halk Kurtuluş Cephesi-Genel Komu-
tanlık (FHKC-GK) 181, 185, 190
Filistin Halk Örgütü (FHÖ) 127
Filistin İslâmî Cihad Hareketi (FİCH), bkn.
İslâmî Cihad

Filistin Kurtuluş Cephesi - Dönüş Yolu (FKC-DY) 141
 Filistin Kurtuluş Ordusu (FKO) 125, 126, 129, 135, 137, 219, 369
 Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) 20, 125
 Filistinli Kadınlar Genel Birliği (FKÖ) 158, 371
 Filistinli Memurlar Birliği (Gazze) 137
 Filistinli Öğrenciler Birliği (FÖB) 95
 Filistin Milli Cephesi (FMC) 159, 360
 Filistin Ulusal Meclisi (FUM, FKÖ) 81, 186, 190, 201, 202, 213, 229, 335
 Filistin Uzlaştırma Komisyonu (CCP, BM) 88, 326
 Filistin Yasama Meclisi (FYM, Filistin Otoritesi) 227, 236, 258, 265
 FKÖ Yürütme Komitesi (FKÖYK, FKÖ) 140, 363
 Free Gaza 304
 Fütüvve (Neccâde) 67

G

Gazze Filistin Komünist Partisi (GFKP) 136
 Genç Hristiyanlar Derneği (Gazze), bkn. YMCA
 Genç Müslüman Kadınlar Derneği (Mucamma, ardından Hamas) 175
 Genç Müslümanlar Derneği (Gazze) 96
 Geri Gelen Kahramanlar 127

H

Haganah 62, 63, 67, 75, 76
 Halk Direnişi Öncü Birliği (HDÖB, Gazze) 137
 Halk Direniş Komitesi (HDK) 252, 270, 273, 276, 300, 307, 310, 362
 Halk Kurtuluş Güçleri (HKG, FKÖ) 137, 138, 139, 144, 145, 156, 227, 333, 367, 369
 Hamas (İslâmî Direniş Hareketi) 11-14, 16, 19-21, 193, 200-207, 209-216, 219-225, 227-229, 231-237, 239-242, 244, 245, 247-286, 288, 292 297, 299-303, 306-315, 317, 329, 331, 332, 335-346, 355-357, 360, 361, 362, 364-368, 370- 372
 Hayır Derneği (Gazze) 153, 158, 370
 Herut (İsrail) 133, 142, 164
 Hizbullah (Lübnan) 213, 216, 223, 229, 240, 246, 257, 261, 265, 266, 279, 280, 287, 300

I-İ

International Solidarity Movement (ISM) 254, 312
 İHH (İnsan Hak ve Hürriyetleri, Türkiye) 304
 İrgun 67, 73
 İslâm Bloku (Mucamma, ardından Hamas) 181
 İslâm Cemiyeti (Mucamma, ardından Hamas) 162, 199
 İslâmî Cihad (Filistin/FİCH) 11, 182, 189-192, 198, 199, 213-215, 220, 223, 224, 226, 235, 244, 247, 248, 251, 256, 257, 261, 266, 267, 270- 273, 277, 284, 292, 293, 296, 299, 300, 308, 312, 314, 356, 357, 364, 365, 369
 İslâmî Davet Cemiyeti (Mucamma, ardından Hamas) 163, 268
 İslâm Konferansı Örgütü (İKÖ) 172
 İslâm Ordusu (Gazze) 278, 298, 307, 310
 İsrail Beitenu (İsrail) 296
 İstiklal Partisi 61
 İşçi Partisi (İsrail) 154, 167, 175, 186, 229, 255, 273, 276, 296, 337
 İzzeddin el-Kassam (Hamas) 59, 61, 62, 152, 182, 210, 252, 363, 365

K

Kadima (İsrail) 273, 276, 294, 296
 el-Kaide (Ana Merkez) 249, 311, 342, 346
 Kadınlar Birliği (Gazze) 158
 Kızılay (Gazze) 91, 143, 158, 160, 164, 169, 170, 171, 173, 174, 178, 187, 209, 211, 355, 360, 362
 Kızıl Kartallar (FHKC) 214
 Komünist Parti (Filistin) 98, 136, 137, 138, 190, 191, 197
 Komünist Parti (Irak) 121
 Komünist Parti (İsrail) 96
 Kudüs Gücü (İslâmî Cihad) 308
 Kutsal Cihad Ordusu (Filistin) 80

L

Lehi (Stern, grup) 67
 Likud (İsrail) 149, 167, 168, 175, 176, 181, 186, 193, 206, 212, 229, 231, 238, 240, 243, 255, 266, 267, 273, 296

M

Mapam (İsrail) 186, 331
 Meccad (Hamas) 188, 189, 198, 204, 210, 284, 338, 370
 Milletler Cemiyeti (SDN) 58, 61, 202
 Millî Eğilim Komitesi (MEK, Filistin) 171, 360
 Millî Kurtuluş Birliği (MKB, Filistin) 96, 97
 Millî Kurtuluş Partisi (Hamas) 227
 Milliyetçi Arap Hareketi (MAH) 121, 127, 135, 137, 138
 Mizrahi (Hareketi) 68
 Mossad (İsrail) 109, 142, 204, 226, 233, 234, 367, 371
 Mucamma (Küllîye, Gazze) 162, 173, 174, 175, 184, 185, 188, 192, 193, 199, 203, 204, 205, 216, 234, 339, 355, 366, 367, 371, 372
 Müslüman-Hristiyan Komiteleri (Filistin) 58
 Müslüman Kardeşler 12, 16, 20, 61, 62, 66-68, 74, 75, 77, 78, 84, 90, 95-100, 102, 105, 106, 112, 117, 118, 122, 125, 127, 136, 137, 150, 152, 156, 161-164, 166, 171, 172, 173-175, 178, 180-182, 184, 185, 188, 189, 192, 193, 198, 199, 201, 202, 205, 210, 215, 313, 321, 323, 325, 338, 354, 361, 362, 363, 364, 367, 368, 369, 371

N

Neccâde (Kurtarıcılar) 67

Q

Quaker'lar (American Friends Service Committee, AFSC) 84, 91
 Quartet (ABD, Rusya, BM, AB) 269, 345

S Ş

Sarim (AMH) 127, 136
 Silahlı Devrimci Mücadele Taburu (Gazze) 102
 Sosyalist Parti (Fransa) 154

Stern (grup), bkn. Lehi
 Şabak, bkn. Şin Bet
 Şas (İsrail) 230, 276, 340
 Şin Bet (Şabak, Genel Güvenlik Servisi, İsrail) 109, 142, 143, 183, 185, 188, 189, 191, 228, 233, 266, 300, 345

T

Tzomet (İsrail) 180

U Ü

Ulusal İnisiyatif (Filistin) 284
 Uluslararası Kızılhaç Komitesi (UKK) 85, 179, 185, 221, 254
 UNEF, bkn. Birleşmiş Milletler Acil Gücü
 UNESCO (United Nations Education Science and Culture Organization) 141, 314
 UNRPR (Birleşmiş Milletler Filistinli Mültecilere Yardım Birimi) 84, 90
 UNRWA (Birleşmiş Milletler Filistinlilere Yardım ve İş Ajansı) 21, 90, 91, 92, 98, 100, 106, 108, 109, 110, 111, 112, 116, 128, 134, 135, 141, 142, 143, 155, 163, 199, 215, 230, 254, 269, 279, 285, 302, 312, 329, 330, 331, 332, 333, 356, 359, 362
 UNSTO, bkn. Birleşmiş Milletler Mütareke Gözlem Örgütü
 Üçüncü Yol (Filistin) 284

W

Wafd (Mısır) 61, 94

Y

Yahudi Ulusal Fonu (KKL) 67
 YMCA (Young Men Christian Organization, Gazze) 160, 170, 231, 369
 Yüksek İslâm Konseyi (YİK, Filistin) 58, 59, 91, 123, 360

İçindekiler

İkinci Baskının Önsözü	9
Önsöz	19
Giriş: Şeritten Önceki Gazze	23
Birinci Bölüm: İmparatorlukların Kavşağında	25
İkinci Bölüm: İslâmiyet Çağı	37
Üçüncü Bölüm: İngiliz Mandası	53
1947-1967: Matem Nesli	71
Dördüncü Bölüm: Felaket	73
Beşinci Bölüm: Mülteciler ve Fedayinler	87
Altıncı Bölüm: Birinci İşgal	107
Yedinci Bölüm: Nasır'ın Çocukları	117
1967-1987: Ezilen Nesil	131
Sekizinci Bölüm: Dört Yıl Savaşı	133
Dokuzuncu Bölüm: İleri Gelenler Zamanı	151
Onuncu Bölüm: Başkalarının Barışı	167
On Birinci Bölüm: Yeni Dalga	179
1987-2007: İntifada Nesli	195
On İkinci Bölüm: Taşların İsyanı	197
On Üçüncü Bölüm: Etki Altındaki Otorite	217
On Dördüncü Bölüm: Öfke Ayaklanma	243
On Beşinci Bölüm: Bir Filistin Diğere Karşı	265

Sonuç: Çıkmazlar Nesli mi?	289
On Altıncı Bölüm: Beş Yıllık Yangın.....	291
<i>Notlar</i>	316
<i>Haritalar</i>	346
<i>Önemli tarihler</i>	350
<i>Gazze Şeridi'nde nüfus</i>	355
<i>Çağdaş Gazze'de adı geçen başlıca şahsiyetlerin kısa biyografileri</i>	357
<i>Seçilmiş kaynakça</i>	369
<i>Kişi dizini</i>	373
<i>Örgüt dizini</i>	380